17-19

V
B
J
C

COMPENDIUM MEDICUM AUCTUM.

To ieſt,

KROTKIE ZEBRANIE y Opiſanie Chorob,

Ich rożnośći, przyczyn, Znákow, ſpoſobow do leczenia.

Tákże rożnych ſpoſobow robienia Wodek, Oleykow, Iulepow, Syropow, Konfitur, Máśći, Plaſtrow, &c. y rożnych oſobliwſzych rzeczy.

Ná SIEDM TRAKTATOW ROZDZIELONE.

Y teraz świeżo przez tegoż Authorá z errorow Typográficznych expurgowáne.

Z przydatkiem oſobliwych Chorob, ták Męſkich, iako y Białogłowſkich, y Dźiećinnych.

Dla większey wygody ludzkiey PRZEDRUKOWANE.

Roku Páńſkiego 1719.

---

w DRUKARNI
Jáſney-Gory Częſtochowſkiey.

Authorowie Lekárſcy ktorych Author używał w komponowániu tey Kśiąƒki.

Joannes	Cárdilucius.
Ioannes	Dolæus.
Ioannes Helfricus	Iuncken.
Ioannes	Zwelferus.
Ioannes Baptiſta,	Ital.
Ioannes	Chohfman.
Daniel	Sennertus.
Claudius	Deodatus.
Joannes	Jonſtonus.
Lazarus	Riverius.
Petrus	L[illegible]yrus
Paulus	Barbette.
Philippus	Grulingius.
Hercules	à Saxonia.
Moyſes	Charas.
Franciſcus	Ranchinus.
Sebaſtianus	Slęſzkowſki.
Ioannes	Caſe.
Isbrandus	Diemerbroeck.
Thomas	Burent. &c.

Do

Do Czytelniká.

CZytelniku łáſkáwy, widząc iák wiele rożney Kondyciey ludźi(procz Medykow) báwiących ſię kuráciámi błądźili, ktorzy nieumieiąc rozeznawáć choroh, ich rożnośći, y przyczyn, przećiwne dáiąc lekárſtwá, czym náturę y chorobę álteruiąc, wielom miáſto pomocy ſzkodźili, dla tych tedy, z ſámey miłośći Chrześćiáńſkiey umyśliłem przedtym (od wieli oſob zacnych proſzony) lubo z pracą y odwagą wielką podiąć ſię ná uſzczypliwe ięzyki ludzkie to Compendium nápiſáć Polſkim ſtylem, dla tego, áby báwiący ſię kurácyámi, y niemáiący po bliſku Medyká, umieli poznawáć choroby, náczym wſzyſtká rzecz należy, według áxiomá poſpolitego. *Medicus in tantum bene curat, in quantum bene cognoſcit.* Uznána bowiem chorobá káżda, łátwiey uleczona bydź może, y lubom tę praca podiął dla wielkiey wygody ludźi, ktorey wielu wdźięczni ſą: iednák znáyduie ſię wiele Zoilow krzywym okiem ná cudzą prącę pátrzących, y rozmáićie ſłáwę bliźniego zazdrośćią uwiedźionych ſczypiących, ná to mniey dbáiąc

iąc, wiedząc iż *virtuti comes est invidia*, dla wygody bliźnich podiąłem powtornie pracą, nietylko w expurgowániu wielu errorow typográficznych, ále też przydáiąc nowe, y osobliwe choroby, ták męskie, biáłogłowskie, iáko y dźiećinne, y sposoby rożne, do robienia rożnych lekarstw, y innych sekretnych rzeczy, káżdemu potrzebnych. Czego niech káżdy w dobrym zdrowiu używa, á ieżeli kto w czym iáki błąd postrzeże, niech wybaczy nieudolnośći moiey, y pokryie łáskáwą rostropnośćią swoią, á Bogá niech zá mną grzesznym prośi.

Miey się dobrze.

W Imię

W Imię Páná náſzego IEZVSA Chryſtuſa.

Przed ktorym wßyſtko koláno upada, Niebieſkie, Ziemſkie, y piekielne.

STworco naywyżſzy, y naydobrotliwſzy, zdrowia ludzkiego Dawco, od ktorego wſzelka umieiętnosć pomnożenie ſwoie, y doſkonáłosć bierze, twoiey nieſkończoney dobroći tę lichą pracę moię (ktorąm nie dla prożney chwałcy moiey, áni dla świátowego zyſku, ále dla pożytku poſpolitego, y wygody ludzkiey, powtornie drukiem wydáć umyślił) ſzczerym áffektem oddáię, y ofiáruię: żebrzę záraz miłoſiernego Maieſtatu twego, abyś wſzyſtkim tym, ktorzy tey Xiążki záżywáć będą, ich zdrowiu, y lekárſtwom pobłogosłáwił, y mnie niegodną kreáturę twoię z łáſki ſwoiey niewypuſczał, żeby nayświętſze Imię twoie, tym więcey wsłáwione áż ná wieki było.

Wykład, ták Chorob, iáko y terminow Lekárſkich oſobliwych.

MEdicamenta Cephalica, Głowie ſłużące lekárſtwá.

Ophtalmica, Ná rożne defektá oczu ſłużące lekárſtwá.

Otaltica, acoviſtica, Ná uſzu choroby lekárſtwá.

Odotalgica, Zębow chorobom ſłużące lekár.

Antidotum, Lekárſtwo broniące od zarázy.

Bechica, Pierśiom ſłużące lekárſtwá.

Cordiaca; Sercu ſłużące lekárſtwá.

Dituretica, Urynę popędzáiące lekárſtwá.

Diaphoretica, Poty pobudzáiące lekárſtwá.

Ememetica; Womity ſpráwuiące lekárſtwá.

Emenagoga, Mieśięczną chorobę zátrzymáną pobudzáiące lekárſtwá.

Nephritica, Nerek rożnym chorobom ſłużące lekárſtwá.

Hydragoga, Lekárſtwá ná puchlinę.

Alexipharmaca, Wſzelkim iádom ſprzećiwiáiące ſię lekárſtwá.

Melanagoga, Meláncholią purguiące lekárſt.

Phlegmagogá, Flegmę purguiące lekárſtwá.

Cholagoga Cholerę purguiące lekárſtwá.

Dejectoria, Solutiva. Purguiące lekarſtwá.

Epithema, Mixturá, do powierzchnego przykłádánia.

Anacclema, Iednoż práwie znáczą.

Catha-

Catholicum, Lekárstwo ná wszelkie choroby.
Catharticum, Purguiące lekárstwo.
Alexiteria, Truciznom sprzeciwiáiące się lekár.
Diaclisma Gargarismus, Płokánie ná rożne zębow y ust choroby.
Stuphæ, Sudatoria, Laconica, Wánny pocące.
Hystericum, Lekárstwo ná Máciczne choroby.
Bozoardica, Lekárstwá táiemne moc máiące ná osobliwe choroby.
Corrosivum, To iest trawiące, álbo gryzące.
Incarnativum Pod ktorym ciáło nárasta.
Aperitivum, deopilativum, Lekárstwo wnętrzne obstrukcye otwieráiące.
Antihecticum, Lekárstwo ná opádnienie z ciáłá.
Bocheta, Wárzenia rożnych *species* z remánencyi od Dekoktu pozostáłych.
Dropaces, Iest rodzay plastrow. (soby.
Cosmeticum, Do czysczenia twarzy rożne spo-
Arthutica, Boleniu w stáwách służące lekárstwá.
Opiata Hypnotica, Spániu służące lekárstwá.
Carminativa, Wiátry poruszáiące lekárstwá.
Anodina, Bol uśmierzáiące lekárstwá.
Cardialgica, Zołądkowi służące lekárstwá.
Collirium, Lekárstwo ná oczy.
Amuletura, Lekárstwo powierzchowne, broniące od zarázy.
Dicatetica, Lekárstwá w ktorych według opisania ieść y pić trzebá. (ładku.
Absorbentia, Tłumiące zbytnie fermentacie wżo
Polychrestum, Wielu chorobom służące lekár.

Ptarmicum, Kichánie ſpráwuiące lekárſtwo.
Narcoticum, Spánie, álbo głowy pomięſzánie ſpráwuiące.
Errhinum, Do noſa ſłużące lekárſtwá.
Pneumaticum, Płucom ſłużące lekárſtwo.
Criſis, Walczenie nátury z chorobą.
Abſceſſus, Zebranie ſię máteryi, *alias* wrzod.
Luxatio, Wywinienie członká ze ſtáwu.
Ulcus, Wrzodowáta ráná, ktorey ſą rożne rodzáie, to ieſt, *Ulcus ſordidum*, *Lividum*, *Calloſum*, *Sinuoſum*, *Verminoſum*, *Varicoſum*, *Fiſtuloſum*, *Cancroſum*, *Ulcus cum oſsis carie*.
Bubo, Dyminicá, ktorey rożne ſą rodzáie, iáko to proſta, álbo zwyczáyna, iadowita, powietrzná to ieſt, w powietrzách ſię wydáiąca, tákże w Dworſkiey chorobie.
Phygetlon, álbo *Panus*, Ieſt nabrzmiáłość iáko guz, wydáiący ſię ná ſzyi, oſobliwie po gorączkách.
Furunculus álbo *Dethren*, Ieſt wrzod kończáty, drzeń máiący czerwony, boleiący, poſpolićie Czyrkiem zowią.
Parotis, Ieſt guz wydáiący ſię zá uſzymá.
Paronychia, Zanokćice.
Perniones, Są guziki, álbo nábrzmiáłośći twárde, zimie oſobliwie robiące ſię ná piętách, ná pálcách u nog, y rąk.
Carbunculus Kroſtká iádowita czarna, albo śina, nayczęśćiey w powietrzu wydáiąca ſię.
Eryſipellas, Roża, álbo zápalenie częśći ktorey ciáłá.

Herpes

Herpes, álbo *Formica*, Ieden bywa prosty, názywa się *Militaris*, drugi *Exedens*, álbo *Ferus*, iest nábrzmiáłość szeroka, twárda, boleiąca, y paląca iák ogien.

Scirrhus, Iest nábrzmiáłość twárda, bez bolu, álbo martwy wrzod ná wątrobie, álbo śledzionie rodzący się.

Cancer, álbo *Carcinoma*, Rák.

Scabies, Párchy, ktorych sa rożne rodzáie.

Malum mortuum, Párchy śine, álbo czarne, ná łystách osobliwie wydáiące się, nieboleiące.

Phlictenæ, Są prysczyki wydáiące się po ćiele.

Sudamina, Są krosteczki podobne prosu.

Strones, vel *Chirones*, Są krosteczki, ktore się rodźić zwykły na dłoniách, y ná podeszwách w ktorych náyduią się robaczki.

Vari álbo *Ionthi*, Guziczki wydáiące się po twarzy, podobne konopnemu náśieniu.

Epinyctides, Pryszczyki, dobrowolnie w nocy osobliwie wydáiące się, śine, álbo czarne, z zápaleniem y bolem wielkim.

Alphus, álbo *Morphæa*, Mákuły wielkie, wydáiące się po ćiele, czásem czarne, czásem białe

Leuce, Iest plámá wielka, wydáiąca się ná ćiele, przy ktorey włosy náturálne wypadáią, á inne podobne wełnie wyrastáią, táż plámá ma humor w sobie wilgotny.

Impetigo, *Lichen*. Liszáie.

Gutta rosacea, Twarzy czerwoność krostáwa.

Strumæ, seu *Scropulæ*, Wole, álbo gardźiołá.

wielkie, bywáią *ſimplices & cancroſæ.*

Ganglion, Ieſt tumor twárdy, albo guz martwy, rodzący ſię ná kośći u rąk, u nog, &c.

Verrucæ, Brodawki, ktorych bywa czworáki rodzay, to ieſt, *Penſiles*, álbo *Acrochordones, Thymia, Seſsiles,* álbo *Mermęciæ.*

Clavi, Są wyroſłośći twárde ná pálcách, u nog, y ſtopách, z otárćia obuwiem rodzące ſię, czáſem boleiące.

Callus, Ieſt twárdość ná dłoniách od roboty, álbo ná podeſzwách u nog rodzące ſię, nieboleiąca.

Aneuriſma, Ieſt nábrzmiałość miękka, ktorą gdy pálcem przyćiśnie, umyka ſię.

Varix, Ieſt powikłánie, álbo pozbiegánie ſię żył, z ktorych gdy ſię iedná otworzy, zálédwie krew ſię uſtánowić może.

Elephantiaſis Arabum, Ieſt nábrzmiáłość nog, przytym śiność, álbo czarność, czáſem rány wrzodowáte.

Lepra ſatirioſis ; Ieſt nábrzmiáłość cáłego ćiáłá wrzodowáta, ieſt iey rodzáiow kilká.

Lentigines, Są mákuły, álbo plámy Szocewicy podobne ná twarzy, ná pierſiách, po rękách, wydáiące ſię, tym ktorzy żołty włos máią, ſą poſpolite, názywáią ie piegámi.

Ephelides, Są mákuły ćiężarnym białogłowom ná czele ná ſkroniách, ná iágodách, wydáiące ſię ſzárego koloru.

Nævi materni, Znamioná dźiećiom poſpolite, ktore z imáginácyi Mátkiey płodowi przydáią ſię, bywáią rożne.

Maculæ infantum volaticæ, Są mákuły czerwone, álbo purpurowe, niemowlątkom tu owdzie po ćiele wydáiące śię.

Maculæ Hepaticæ, Ofutká.

Pruritus corporis, Swierzbienie ćiáłá.

Malus odor, To iest smrod, álbo z cáłego ćiáłá potem wychodzący, álbo z pod pach, álbo niżey, álbo z nog, iáko śię często trafia.

Area, Włosow opádnienie, dwoiákie bywa, iedno názywa śię *alopecia*, drugie *Ophiosis*.

Tinea, Kiedy włosy sztukámi od nieiákich robakow podgryzione wypadáią.

Porrigo Furfuratio, Łupieże z głowy.

Plica, Kołtan, ktorego są rożne rodzáie.

Gangrena seu ignis S. Antonij Iest zápalenie bárdzo wielkie rány, z korruptią ćiáłá.

Sphacellus. Zmartwienie y oczerniáłość ćiáłá, ktore pospolićie odrzynáią bez bolu chorego

Cephalalgia, Bol głowy.

Coma somnolentum, Spánie ustáwiczne.

Cataphora, *idem*.

Vertigo, Zawrot głowy.

Delirium. Szaleństwo, w ktorym phantáśia, y *ratiocinatio* pomięszáne bywáią.

Phrenitis, Iest szaleństwo ustáwiczne y długie, pochodzące z zápalenia membran mozgowych, z gorączką ustáwiczną.

Melancholia, Iest szaleństwo od fantázyi meláncholiczney pochodzące, z boiáźnią y smutkiem.

Mania, Ieſt ſzaleńſtwo długie, w ktorym śmiáłość y ſrogość bez gorączki bywa.

Rabies, Ieſt ſzaleńſtwo pochodzące z ukąſzenia, lubo wilká, lubo pſá wściekłych, lubo innych beſty iádowitych.

Coma vigil, Ieſt ſkłonność uſtáwiczna do ſnu, ſpáć iednák chory niemoże.

Lethargus, Spánie głębokie.

Paralyſis, Páráliz.

Spaſmus, *ſeu Convulſio*, Kurcz, álbo ściągánie żył, lubo muſzkułow, álbo *tendinum*.

Incubus, Duſzenie nocne.

Catalepſis, Zmartwienie nagłe całego człeká.

Epilepſia, Wielka chorobá.

Carus, Spánie bárdzo głębokie.

Apoplexia, Nagła śmierć.

Hordeolum, Ięczmyk ná powiece.

Grando Guzik ná powiece, tu owdzie rucháiący ſię.

Phtiriaſis, Wſzy w powiekách między włoſami.

Encanthis, Ieſt nárośnienie chrzęſtki w kąciku oká od noſa.

Ægilops, Ieſt guzik wyroſły między okiem, á noſem.

Unguis & ſagitta, Ieſt błoneczká żyłowáta białáwa, ktora od większych kącikow oczu wychodzi, y rozſzerza ſię po nich czáſem y zrzenice zákrywa.

Suffuſio, Ieſt zrzenice od humoru zgęſtnionego záſłonienie.

Obau-

Obauditio, Niedosłyszenie.
Ozæna, Wrzod zágniły w nośie.
Polypus, Guzik w nośie wyrosły.
Hæmorrhagia narium, Cieczenie krwi z nosa.
Gravedo, Iest ustáwiczne zpływánie z głowy do ust humoru wodnistego, przy ktorym bywa częste kichánie.
Ranula, *Batrahus*, Zábá pod ięzykiem.
Oris tortura, Pustwarzy zárázenie.
Ptyalismus, Częste plućie bez kászlu. (się.
Aphtæ, Krosty czerwone po wárgách wydáiące
Gurgulionis luxatio, Ięzyczká nábrzmiáłość, y upádnienie.
Angina, Wrzod, álbo zápalenie, lubo nápuchnienie w gárdle.
Struma Bronchocele, Wole ná gárdłách.
Peripneumonia, Płuc zápalenie z gorączką, z kászlem, y z duszność ią. (ią.
Phthisis, Zránienie płuc, zkąd suchoty nástępu-
Pleuritis, Iest zápalenie błonki źiebrá pokrywáiącey. Pleurá zwáney.
Empyema, Iest zebránie máteryi *in cavitatem thoracis*, to iest pod pierśi.
Asthma, Dycháwicá, ktorey iest kilká rodzáiow, to iest, *Ortophnæa*, *Dysphnæa*.
Hæmoptysis, Plućie krwią z kászlem.
Cordis palpitatio, Drzenie sercá.
Anorexia, Potraw obrzydzenie, y niechęć do iedzenia.
Canina appetentia, Ustáwiczna chęć do iedzenia, á choć

á choć ustáwnie ie, náieść się przećię niemoże.
Bulimos, álbo *Bulimia*, Wielka chęć do iedzenia, czáſami przypadáiąca.
Pica, álbo *Malatia*, Apetyt do rzeczy niezwyczáynych, y zdrowiu ſzkodzących.
Singultus, Szczkawká.
Ructus, Odrzygánie, ktore bywa czáſem kwáśne.
Rugitus, Hurkotánie po kiſzkách.
Cholera, Womity gwałtowne.
Hernia inteſtinalis, *Ramex*. *Ruptura*, Ieſt opádnienie kiſzek do ſłábiſn, á pod czás y do moſzen.
Bubonocele, Guz, álbo twárdość w ſłábiznie,
Iliaca paſsio, Párćie, álbo bol bárdzo ćięſzki wkiſzkach ćienſzych z womitámi przydáiący się.
Colica, Kolká, álbo párćie w żywoćie.
Lienteria, Biegunká, w ktorey nieſtrawne potráwy wychodzą ſtolcem.
Diarrhæa, Biegunká długa, w ktorey humory rożnego koloru wychodzą ſtolcem.
Dyſenteria, Krwáwa biegunká.
Teneſmus, Wydymánie.
Hydrops, Puchliná, troiáka bywa, to ieſt, *Aſcites*, *Tympanites*, *Anaſarca*.
Icterus, Zołta chorobá.
Atropia, Opádnienie z ćiáłá.
Icterus niger, Czarna żołtaczká.
Hypochondryaca paſsio, Hipochondria.
Scorbutus, Scorbot.
Rheumatiſmus, Bol w ſtáwách, tám y ſam przechodzący,

Diabe

Diabetes, Uryny zbytnie odchodzenie.
Iſchuria, Uryny zátrzymánie ſię, ták, że nic odchodźić niemoże.
Stranguria, Uryny trudne upuſzczánie, kroplámi z bolem y rznięćiem.
Dyſuria, Uryny zápàloney trudne upuſzczánie.
Mictus cruentus, Krwáwy mocz.
Salacitas, Priapiſmus, Satyriaſis, Są choroby ktorych nienależy popolſku wyłożyć.
Gonorhæa, Seminis invita profuſio.
Hydrops uteri, Máćice puchliná.
Inflatio uteri, Rozdęćie Máćice.
Inflammatio uteri, Zápalenie Máćice.
Mensium ſuppreſsio, Zátrzymánie mieśięczne.
Menſium decoloratio, Mieśięczne odchodzenie odmienne.
Gonorrhæa mulierum, Mieśięczne białe uſtáwiczne odchodzenie.
Febris alba, *Morbus virgineus*, Cerá bláda Pánienſka.
Hyſterica paſsio. Suffocatio uteri. Záduſzenie máćiczne, w ktorym rożne przypadáią ſymptomátá.
Furor uterinus, Szaleńſtwo białey płći z pewney przyczyny pochodzące.
Mola, Płod fałſzywy, álbo fałſzywe záſtąpienie.
Arthritis, Bol w ſtáwách co pedogrą y Chirágrą názywáią.
Lues venerea, Lepra Arabum, Dworſka chorobá.
Cruſta lactea, *Achores Favi*, Są rodzáie kroſt

álbo

álbo ſtrupow rodzących ſię ná głowie dzieći.

Lepra Iudæorum. Parchy.

Eſchara, Strupy.

Hemicrania, Puł głowy bolenie.

Hydrocephalus, Głowy opuchnienie.

Papula, Węgry.

Nyctalopia, Kurza ślepotá, to ieſt, że chorzy przy świecy nic niewidzą.

Variolæ Oſpá. *Morbili*, Odrá.

Noli me tangere. Cancer occultus, Guz, álbo wyroślina twárda, nákſztáłt martwy koſtki.

Anthrax, Bolączká ná plecách.

Phlegmone, Roża, álbo zápalenie z opuchliną.

Pytanie. Zkąd nayczęśćiey rodzą ſię choroby znácznieyſze w ćiáłách ludzkich.

Odpow: Nayczęśćiey ze złey dyſpozycyey przednieyſzych członkow wnętrznych, to ieſt, Wątroby, y Sledziony. Ieżeli bowiem śledziony aktia w czym poſzwánkuie, rodzą ſię ztąd dwoiákie choroby. Iedne z ſłonego y kwáśnego, zbytnie grubego humoru. Drugie, z ſłonego y kwaſkowátego bárdzo ſubtelnego, ktory názywa ſię *volatilis.*

Kiedy álbowiem ſłone y kwáśne *Succi* w śledźionie nie dobrze wyczyſczone, y rozrzedzone będą, z nich też nie wiele *Spiritus fermentantes* urodzic ſię może.

Gdy zás rzadkie, y bárdzo ſubtelne pomie-

nione

nione *ſucci*, w śledźionie dla iey przyczyny wygotowáne będą ná ten czás názbyt oſtre, iádowite, szczypiące, y wiele *ſpiritus fermentaceos* rodzące znáyduią ſię, zkąd według rożności ich rożne choroby powſtáią álbo rodzić ſię zwykły
Jeżeli śledźioná ſłába będzie, álbo ſamá przez ſię, álbo z álimentow iey przećiwnych, álbo z inney iákieykolwiek przyczyny. ná ten czás kwaſkowátey, ktory wniey excoqvuie ſię *ſuccus*, nie dobrze ſię rozrzedzáiąc, nabywa należy tey ſubtelności. lecz gruby. to ieſt, *tartareum & terreum* zoſtáie, ktory osiada nie tylko w porach śledźiony. lecz y wpobliżſzych częśćiách w ktorych dla grubey y libkiey ſwoiey konſiſtentiey uſiadáiąc, one zátyka. zkąd śledźioná nabrzmiewa, z ktorey wiele chorob pochodźi.
Oprocz tego. zoſtáiący w niey *ſpiritus* że ſię nie należyćie wzburza álbo fermentuie y roſchodźi, lecz śćiśniony w śledźionie, y około niey, gdy nieco trochę wzburzy ſię, cáłą śledźionę, oraz przyległe częśći rozdyma, y rozćiąga. z czego wiele wiátrow z odrzygániem z morzyſkámi. z śćiſkániem bokow Hipokondria zwánych wzbudza: á z tey przyczyny rodźi ſię Hipokondria,
Do tego złego przykłada ſię też złá dyſpozycya *Patienatis*, ktora pochodzi ze krwi, y humorow w śledźionie zepſowánych. te bowiem przez árterie do niey przechodzą, zkąd ſwoy humor źle trawiąc. czyni go názbyt ſłonym,

ćierpkim, y kwáśnym, zkąd częśćią *in ipſo Pancreate* wielkie obſtrukcye ſpráwuie, y iego ákcyą álteruie, zátym rodzą ſię rożne obſtrukcye, *in vaſis lacteis in menſenterio & glandulis eius* zkąd ſię wiele rozmáitych rodzi chorob.

Krew zás dla defektu ſkutecznego, y należytego *fermentum*, y dla ſzczupłego rodzenia ſię duchow, zoſtáiąc gęſtą, ſpráwuie ciáłá oćiężáłość *Scyrrhos*, to ieſt martwe wrzody ná wątrobie, álbo śledźionie, Dycháwice, Głowy pomieſzánie, nieſpánie, Szkorbot, y Artetyczne choroby.

Toż też trzymáć ſię ma o wątrobie: ieżeli bowiem z iákieykolwiek przyczyny będźie oźiębiona, y *ſuccum lienis per ramum ſplenicum allatum* niemogąc ſpoſobnie trawić, gdy ſię zmięſza ze krwią w żyłách zoſtáiącą, do ktorey kiedy w znáczney częśći będźie przymieſzány *Succus Sulphureus*, ná ten czás *fermentum* należyte bydź niemoże, dla czego *chylus* niemiawſzy dobrey conkoctiey do przyſzłey w ſercu fermentátiey nie dobrze exkokwowány bywa, zkąd w ſercu krew nie dobrze wygotowána rozchodźi ſię do żył, rzadka, wodniſta, ktora potym *in vaſis* y miękkich częśćiách w wodę ſię obraca, ktorą cáłe ćiáło nápełniáiąc, rodźi puchlinę *Anaſarca* zwáná, w ktorey bywa wielkie prágnienie, dla nieſtráwionych pártykuł *in ſero* zoſtáiących, y ze krwią nie dobrze pomięſzánych, ktore oraz *cum ſuccis ſalivalibus*, podobnie teſz

ſłone-

ſłonemi do uſt y podniebienia ſpływáiące, ſuchą vellifikácyą, uſtáwiczne prágnienie ſpráwuie.

Jeżeli záś wątrobá będzie gorąca y ſłába, ná ten czás ze krwi *Sulphureos & Oleaginosos ſpiritus* z ſiebie wydáiąc wiele ich bárdzo wznieca, ktoremi moc kwaſkowátego humoru do fermentácyey należytego od śledziony pochodzącego zátłumiona bywa, zkąd gdy ſłabe będzie *fermentum*, rodzą ſię rożne choroby, to ieſt, Inflammácye, gorączki, *Febres putridæ* zwáne, y inne z gorącośći pochodzące choroby.

Gdy záś będźie zbytnia fermentácya, rodzą ſię tákże rożne choroby, iáko to Cholerá, Womity uſtáwiczne, Zołtaczká, biegunki krwáwe z morzyſkámi, y tym podobne.

Tákże obſtrukcya; to ieſt, zátkánie porow wątroby humorámi grubemi, gdy *fermentum* potrzebnego, y diſtributiy ſpoſobney onegoż nieczyni ze krwią, w rożne wprowadza choroby, *à cruditatibus* pochodzące.

REGESTR

Y wykład Zioł, ktore ſą w poſpolitſzym używániu do rożnych lekarſtw.

Abrotanum mas,	Boże drzewko.
Abſinthium Ponticum,	Piołunek Rzymſki.
Abſinthium vulgare,	Piołun poſpolity.
Acetoſa.	Sczaw.
Acetoſella, Alleluia,	Záięczy Sczawik.

Agrimonia,	Rzepik.
Alchimilla, Stellaria,	Przewrotnik
Alkekingi, Chalicacabus,	Zydowſkie jayká.
Alſine, Morſu galinæ,	Kuroślep.
Althæa. Ibiſcus,	Slaz wyſcki.
Anagallis,	Muſzeſtrze.
Anethum,	Koper ogrodny.
Artemiſia	Bylicá.
Auricula muris,	Myſze uſzká.
Aſarum,	Kopytnik.
Apium,	Selery.
Attriplex,	Łobodá.
Ariſtolochia tenùis,	Kokornak ćienki długi.

Inſze dwá rodzáie *Ariſtolochiæ* nierosną u nas.

Aniſum.	Hányſz.
Angelica,	Dzięgiel.
Archanaſia. Tanacetum,	Wrotycz.
Acorus, Calamus aromaticus,	Tátárſkie źiele.
Arnogloſſa. Plantago.	Babká.
Anthos,	Kwiát Rozmárynowy.
Argentina,	Srebrnik.
Auri Salix,	Złota wierzbá.
Agaricus,	Modrzewiowa gębká.
Allium,	Czoſnek.
Aquilegia,	Orlik.
Amaranthus,	Szárłac.
Aſparagus,	Szpárąg.
Balſamina, Siſimbriū aquaticū	Rzerzuchá wodna.
Baſilicum,	Bázyliká więkſza.
Becabunga.	Bobownik.

Betoni-

Betonica,	Bukwicá.
Borago,	Borak ziele.
Branca ursina,	Barszcz ogrodny.
Buglossum,	Miodunká, Wołowy ięzyk.
Bursa pastoris,	Tobołki, álbo káletki.
Barba jovis,	Roiownik.
Balsamita,	Wodna miętká.
Bardana major.	Łopian wielki.
Barba aaron.	Obraski ziele.
Bismalva,	Slas ogrodny.
Brionia,	Przestęp.
Beta,	Cwikłá.
Buftalmus,	Wołowe oko.
Betula,	Brzozá.
Bellis,	Stokroć.
Bistorta,	Wężownik.
Calaminta,	Miętá ná skáłách rosnąca.
Capillus veneris, Adiantum,	Włoski.
Caprifolium,	Powoy wonny, Przewierćień.
Centaureum minus,	Centurya.
Cardiaca,	Serdecznik.
Carduus benedictus,	Bernárdynek.
Carduus Mariæ,	Ostropest, Oset wielki.
Cerefolium,	Trybulá.
Cetarach scolopendria,	Ieleni ięzyk.
Chamedris,	Ozánká, Ptasze oczká.
Cyanos,	Bławat.
Chamæpithis, Iva arthetica,	Powietrzne ziele.
Chamomilla Romana,	Rumienek Włoski.
Chamomilla,	Rumienek ogrodny.

Cetula fœtida, Psi Rumienek.
Chelidonium, Iáſkołcze Ziele.
Cerhoreum, Podrożnik.
Cicuta, Swinia weſz.
Cochlearia, Rzeżuchá białá.
Consolida regalis, Oſtroſzki.
Consolida major, Zywokoſt.
Consolida saracenica, Virga aurea, Prośiána włoć.
Cuscuta, Kánia przędzá.
Cinoglossum, Pśie ięzyczki.
Ciparisus, Abrotanum fœmina, Cypris ziele.
Carlina, Oſet niſki, Záięcza rzepká.
Carvi, Kmin polny.
Cataputium majus, Kátáputium.
Cataputium minus, Skoczek.
Cardipatium, Dźiewięśił.
Caput Monachi, Mlecz mniſki.
Cauda Equina, Equisetum, Przęsłká.
Crassula major, Tabaria, Wronie másło.
Centinodia, Polgonum, Sporyſz.
Crepitum, Skrzyp.
Calendula, Caltha, Nogietek.
Carthamus, Krokos.
Cinosbatus, Zpod roży polny owoc koralowy.
Dictamus Creticus, Dyptan Kreteńſki.
Dictamus albus, Fraxinella, Dyptan.
Dancus, Polna márchew.
Datura, Száley wielki, z ſzyſzkámi wielkiemi.
Ebulus, Hebd.
Endivia ſativa, Endivia ogrodna.

Endivia silvestris, Sonchus, Mlecz.
Epithymum, Ziele zamorskie purguiące.
Eupatorium Arabum, Ageratum, Zeniszek.
Euphrasia, Swieckie ziele.
Eryngium, Mikołáiek.
Eupatorium Avicennæ, Sadziec.
Enula campana, Oman.
Eruca, Biała gorczycá.
Esula minor, Sosnká.
Esula major, Titimalus, Románowe ziele.
Farfara, Tussilago, Podbiał.
Fæniculum, Koper włoski.
Filipendula, Saxifragia rubra, Tesenik.
Fragaria, Poziomkowe liśćie.
Fraxini folia, Iesionowe liśćie.
Fumaria, Polna rutá.
Flammula, Iáskier.
Fænum Græcum, *Idem.*
Filix mas & fæmina, Páproć samiec y samicá.
Fabaria, Bobownik.
Fraxinella, Dyptan biały.
Galega, Ruta Capraria, Kozia Rutá.
Geranium, Herba roberti, Zoráwie noszki.
Gratiola, Koni trud.
Gentiana, Goryczká.
Garyophillata, Kuklik.
Genestra, Zanowice.
Galeopsis, Pokrzywá martwa.
Hedera arborea, Bluszcz po drzewách się pnący
Hedera terrestris, Konrádek, Bluszcz ziemny.

Hepa-

Hepatica alba, Dziewięćiornik.
Hepatica nobilis, Trifolium aureum, Troiánek. Wilcza ſtopá
Hepatica fontana, Lichen, Liſzáiec.
Hepatica ſtellaris, Matriſilva, Wątrobne źiele.
Herniaria Millegrana. Zábie gronká.
Horminium vulgare. Zwieſinoſek.
Hyoſciamus albus, Száley biało kwitnący
Hypericon, S. Iana źiele.
Hyſſopus, Hiſop.
Helleborus albus, Ciemierzycá biała.
Helleborus niger, Veratrum, Ciemierzycá czarna.
Herba S. Petri, Comunicá.
Herba Paralyſis. Betonica alba, Bukwicá biała.
Herba ventilacea, Dzień y noc.
Illecebra, Craſſula, Telephium, Tłuſtoſz.
Iris illirica, Koſaciec.
Ireos, Fiałkowy korzeń.
Iuncus, Sitowie.
Iuniperus, Iáłowiec.
Imperatoria, Miſtrzownik.
Iaſminum, Iáſmin.

Keiri Leucoium, Fiałki żołte.

Lactuca, Sáłatá.
Lauri folia, Bobkowe liśćie.
Leviſticum. Lubczyk.
Liguſtrum, Liguſtr.
Linaria, Lenek.
Lupuli iuli, Wierzchołki chmielowe.

Laure-

Laureola, Wilcze łyko.
Lappa major, *vide* *Bordana*.
Lapatum acutum, Kobyli ſczaw.
Lilium. Lilia.
Lilium Convallium, Konwália.
Lavendula, Lewándá.
Lingua avis, Naśienie Iesionowe.
Lenc, Rząſa.
Labrum veneris, Oſet wielki z ſczotkámi.
Majoranna, Máieran.
Malva Sláz zwyczáyny.
Malva arborea, Slaz rożowy.
Matrustum album, Szántá biała.
Marum, Máieran kreteńſki.
Marum Siriacum, Máieran Siryiſki.
Matricaria, Máruná.
Mellilotus, Noſtrzeg.
Melissa citrata, *Melissophium*. Meliſſá cytrynowego zapáchu.
Menta, Miętá.
Menta crispa, Miętá kędzierzáwa.
Menta Saracenica, *seu Græca*, Márzymiętá álbo piwonia.
Mentastrum, Kobyla miętá.
Mercurialis, Sczer.
Metereum, *vide* *Laureola*.
Millefolium, Krwáwnik.
Morbus diaboli, Czártowe żiebro.
Melissa Silvestris, Kádzidło ziele.
Meu, Oleśnik.

Mandoagora, Pokrzyk.
Milum solis, Wrobie proso.
Mora Celsi, Ieżyny.
Mora rubi, Maliny.
Muscus usnea, Mech rożny.
Nasturtium aquaticum, Rzeżuchá wodna.
Nasturtium hortense, Rzeżuchá ogrodna.
Nicotiana, Tutoń.
Nummularia, Pięnieżnik.
Nimphæa alba, Grzybienie biało kwitniące.
Nimphæa lutea, Nenufar, Grzybienie żołto kwitniące ná ſtáwách.
Nigella, Czárnuſzká.
Napellus, Omięg.
Nepeta, Kotczą miętá.
Origanum vulgare, Lebiodká.
Origanum Cretense, Lebiodká Kreteńſka.
Ononis, Liſi ogon.
Orchis, Popię iayká.
Papaver, Mak.
Papaver erraticum, Máczek polny.
Parietaria, Helxine, Pomurne ziele.
Paris, Uva versa, Lupina, Iedná Iágodá.
Paſtinaca Sylveſtris, Páſternak polny.
Pentaphilum Quinq; folium, Pięćiornik.
Perfoliata, Pępownik, Obieży świát.
Perſicaria, Pulicaria, Rdeſt.
Perſicifolia. Brzoſkwiniowe liśćie.
Petroſſelinum, Pietruſzká.
Pimpinella Germanica, Biedrzeniec mnieyſzy.

Pimpi-

Pimpinella Italica, Sanguisorba, Sowia strzałá.
Plantago major, vide Arnoglosum.
Plantago minor, Języczki.
Poligonum, Centinodia, Sporysz.
Polium Creticum, Poley Kreteński.
Portulaca, Kurza nogá.
Potentilla, Anserina, Gęśie ziele.
Prunella, Głowienki.
Pulegium, Poley.
Pulmonaria arborea muscosa. Płucnik.
Pulmonaria maculosa, Miodunká.
Pyrola, Gruszyczká.
Pæonia, Piwonia.
Prassium, vide Marrubium.
Pilosella, Niedospiałek.
Polipodium, Páproc dębowa.
Palma Christi, Rączki.
Piretrum, Zębowe ziele.
Petasites, Powietrzne ziele.
Rosmarinus, Rozmáryn.
Rutta, Rutá.
Rutta muraria, Skálna Rutá.
Ros solis, Rorella, Rośiczká.
Sabina, Sáwiná.
Salvia hortensis, Száłwia.
Salvia Romana, Szałwia Rzymska.
Salvia minor, Cruciata. Száłwia mnieysza.
Soldanella, Kápustá morska.
Salvia Silvestris, Száłwia polna.
Sanicula, Zánkiel.

Saponaria,	Mydlnik.
Saturegia,	Cząber.
Saxifragia alba,	Złomikámień.
Scabiosa,	Polna Dryakiew.
Scolopendria,	*vide Cetarach.*
Scordium,	Czonskowe źiele.
Sedum maius,	Rozchodnik większy.
Sepervivum minus,	Rozchodnik mnieyszy.
Sedum arborum,	Rozchodnik ná drzewách rosnący.
Santonicum,	Cytwarowe nasienie.
Senæ folia,	Senes.
Senecio,	Przymiętowe źiele.
Se pillum,	Mácierzanká.
Solanum,	Psinki.
Sigillum Salomonis,	Kokorzyczká.
Satyrion,	Liśie iayká.
Scariola,	Dziki mlecz.
Sarpentaria,	Wężownik.
Stechas citrinum,	Koczeznki żołte.
Scrophalaria,	Trędownik.
Samsuccus, vide	*Maieranna.*
Spinachia,	Spinak.
Sinapis,	Gorczycá czarna.
Spica, Lavendula,	Lewándá.
Tormentilla,	Kurze źiele.
Trifolium,	Konik.
T timalus,	Romanowe źiele.
Taps s barbatus, Verbascus,	Dziewánná.
Trifolium fibrinum,	Wodny Sczaw.

Tribulus aquaticus, Wodny Orzech.
Tamariſcus, Támáryſzek.
Tanacetum, *vide* *Athanaſia.*
Taraxacum, Mlecz niſki.
Thymus, Serpillum Romanum. Dzięćielnica. Szmer włoſki.
Tunicæ, Gwoźdźiki ogrodne.
Tuſsilago, Podbiał.
Valeriana, Phu maius, Kozłek.
Verbena, Koſzyſko.
Veronica, Przetácznik.
Vinca pervinca, Bárwinek.
Violaria, Fiołkowe liśćie.
Virga aurea, *vide* *Conſolida Saracenica.*
Vrtica, Pokrzywá.
Vngula caballina, Podbiał wielki.
Volubilis, Powoy.
Vſnea, Mech.
Verbaſcum, Dziewánná.
Vlmaria, Barba Caprina, Kożia brodá.

Náuki o Krwi puſzczániu.

To ieſt, opiſanie żył do krwi puſczánia należących, z okolicznośćiámi y przeſtrogámi.

PRzez ſrzodek czołá idźie żyłá, z ktorey krew puſzczáná bywa ná zápalenie oczu, y płynienie z nich, ná bol głowy, ná ſzaleńſtwo, ná trąd po twarzy:

Zyły

Zyły ná obudwu ſtronách ſkroni podle czo-łá, otwieráne bywáią ná bol w uſzách, ná pły-nienie máteryi ropiſtey z oczu.

W kącikách obudwu oczu, żyłki ſubtelne, otwieráne bywáią ná przeczyſzczenie oczu, ná zátrzymánie humorow, do nich ſpadáiących, ná ſpędzenie bielmá; álbo inny ſkázy z oká, tákże ná wywrocenie álbo nábrzmiáłość y zá-palenie powiek.

W obudwu uſzách wewnątrz ſą żyłki ſubtel-ne, te otwieráne bywáią ná drzenie głowy, ná ſzum, y piſk w uſzách; ná głuchotę niezáſtá-rzáłą.

Ná ſamym końcu noſa żyłká otwierána by-wa ná ociężáłość głowy, lecz rzadko ią u kogo znáć, przeto też rzadko ſię trafiá otwierác ią.

Dwie żyły záraz zá uſzymá, otwieráne by-wáią dla nábyćia pámięći; dla oczyſzczenia twarzy od wſzelkich zmaz.

Zyły zoſtáiące ſpodem ná wárgách, otwierá-ne bywáią piiáwkámi ná wrzody, uſt, y dzią-ſeł, ná ſpuchnienie y opryſzczenie onychże.

Zyły zoſtáiące pod ięzykiem; *Venæ raninæ* zwáne, otwieráne bywáią ná bol zębow y dzią-ſeł, ná Kátar w głowie, ná wrzody w uśćiech, ná zápalenie y nábrzmiáłość gárdłá; ná Zábę pod ięzykiem; ná wſzelkie áffekcye podniebie-nia y gárdłá, ſłuży oſobliwie ná gorączkę wiel-ką, zwłaſzczá gdy ſię dla ſłábośći chorego krew z ręki puśćić niemoże.

Zyły zostáiące pod brodą otwieráne bywáią piiawkámi, ná bol w sczekách, ná zbytnie świerzbienie, ná fetor z nosa, ná bol w pierśiách, ná krosty potwarzy.
Zyły zostáiące pod páchámi, *Balfores* zwáne, gdyby kto kazał otworzyć, umárłby smieiąc się.
Zyłá głowna *Cephalica* zwáná, w obudwu rękách, leżąca nád Medyánną, y przy Iunkturách u ręki pod wielkim pálcem, otwieráná bywá ná bol głowy, ná wielką chorobę, y ná rożne áffekcye oczu.
Zyłá zwáná *Hepatica*, álbo Bázyliká, zostáiąca niżey pod Medyánną, otwieráná bywa ná wszelkie áffekcye wątroby, śledziony, ná párćie w bokách. Obserwuią niektorzy pilnie czás pusczánia krwie z tey żyły, to iest, siodmego dniá Máiá, trzymáiąc iż pod ten czás upusczona ná wiele chorob skuteczna iest.
Zyłá zwáná *Medyánná*, w pośrzodku ręki włokćiu otwieráná bywá, ná áffekcye w sercu, ná Pleurę, ná wątroby, y śledźiony defektá, ná Slinogorz, ná Gorączki, y ná inne rożne choroby.
Zyły nád sámą kośćią udową ná bokách z obudwu stron, otwieráne bywáią ná pryszcze po ćiele, ná biegunke, *Sienterya* zwáną.
Zyły w obudwu rękách zostáiące pod máłym pálcem zwáne *Salvatella*, otwieráne bywáią ná Zołtaczkę, ná rożne áffekcye śledziony, ná febry, osobliwie Kwártány, ná Hipokondryą, ná Máćiczne choroby, ná Nerek exulcerácye, y
zápa-

zápalenie w Melancholicznych áffekcyách pu-ſzczác ſię ma z lewey ręki.

Zyły pod obiemá kolánámi zoſtáiące ná bokách otwieráne bywáią ná ártetyczne choroby, wielce ſkutecznie, tákże ná bol w nerkách y Lędźwiách.

Zyły w obudwu nogách pod koſtkámi zoſtáiące, otwieráne bywáią Kámień cierpiącym, tákże Białogłowom ktore po porodzeniu niedobrze expurgowáne bywáią, y tym ktore nie ſą ſpoſobne *ad concipiendum & retinendum ſemen*.

Zyły zoſtáiące nád koſtkámi, *Sapheny* názwáne, bywáią ná bol w krzyżách, ná Dychawicę, ná Scyátykę, ná Gorączki, ná Szaleńſtwo, ná zátrzymáną chorobę mieſięczną, ná zápalenie, y ná brzmiáłość moſzen, y ná wrzody rożne otwierá.

Zyły w obudwu nogách zoſtáiące pod wielkim pálcem, otwieráne bywáią ná rożne áffekcye oczu; y ná pomienione wzwyż defektá, záczym gdy Sáfenny nieznáć, może te otworzyć.

Zyły w obudwu nogách pod máłym pálcem otwieráne bywáią, oſobliwie ná koliczne áffekcye nie bez wielkiego ſkutku.

Zyły bárdzo ſubtelne, przy uſzách zoſtáiące, przecináne bywáią poprzek, ná bol zębow, ták ſkutecznie, że ſię iuż bol więcey niewraca.

Zyły *in Orificio ani*, to ieſt, w poſládku zoſtáiące, *Venæ Hæmorrhoidales* zwáne, otwieráne bywáią piiawkámi, gdy świerzbią, y gdy ponábrzmie-

brzmiewáią, otworzenie ich wielce ſkuteczne bywá ná bol w krzyżách, ná Scyátykę, ná wſzelkie meláncholiczne choroby z przyczyny śledziony pochodzące, też żyły wielom ſame dobrowolnie otwieráć ſię zwykły co mieſiąc, y częściey nie bez wielkiego pożytku w zdrowiu, gdy ſię záś zbytnie y częſto otwieráią, ſpráwuią puchlinę, y inne choroby trudne do leczenia.

Opiſawſzy dyſpozycyą żył należących do puſzczánia krwi w rożnych chorobách, dáie ſię náuká, że żyły w rękách zoſtáiące, nie máią ſię ták bárdzo obſerwowáć w puſzczániu krwi, lecz według potrzeby z tey puſzczáć, ktora ieſt ſpoſobnieyſza do tego, rácyą dáią tego ták Anátomiſtowie, iáko y Medycy. iáko *Veſalius*, *Primeroſius*, to ieſt, że od wątroby idzie żyłá wielka, ktorą *Cavam* názywáią, do wyżſzyh części ciáłá, ktora od ſzyi dzieli ſię ná dwá znáczne promienie, z ktorych wychodzą inne mnieyſze, iedne ściągáiące ſię do pierśi, drugie do pach, á ná początku ręki, dzieli ſię ná dwá promienie znáczne, ktore názywáią *Cephalica*, y *Baſilica*, od tych dwoch promieni wſzyſtkie inne pochodzą, álbo dzielą ſię ná máłe promyczki, záczym z ktoreykolwiek puśći ſię krew, iedenże effekt ſpráwuie.

Obſerwácye niektore o krwi puſczániu.

KRwi puſzczánie, názywa ſię *Phlebotomia*, *Venæ ſectio*, *&c. Venæ ſectio Neroniana*, znáczy

puſzczenie krwi z obudwu rąk, álbo nog wraz.

Arteriotomia, znáczy puſzczenie krwi z árteryi, to ieſt z pulſowych żył.

Do puſzczánia krwi, nayſpoſobnieyſzy ieſt czás, kiedy chorobá przymuſza niecierpiąca odwłoki, dla niebeſpieczeńſtwá ztąd náſtępuiącego, odwłoczenie bowiem puſzczenia dla przećiwnych áſpektow, wielom ruinę w zdrowiu przynośi, á pod czás y śmierć, iáko ſię trafia w Pleurze, w Anginie, w Apoplexiey, w Málignách, w kolkách, gwałtownych, &c. Záczym czyli dobry, czyli zły Aſpekt, czyli kwádrá, Now, álbo Pełnia. záwſze ták we dnie iak wnocy, ták ná czczo iáko y poiedzeniu gdy gwałtowna chorobá przymuſza, beſpiecznie puśćić ſię ma, ták o tym zgodna opinia biegleyſzych Medykow, toż ſię ma rozumieć y o lekárſtwách purguiących, y womitoryách.

Czyli ſię godźi ſpáć po krwi.

WIelu o tym Medykow zgodna opinia, że ſię niegodzi ſpáć, częścią dlatego, żeby chory záſnąwſzy, we śnie ręką ruſzywſzy, z czego łátwo krew dobyć ſię może, y chorego uyść. Częśćią dlatego, że gdy po upuſzczeniu krwi chory oſłábieie, potym záśnie, zkąd duchy ożywiáiące, w ćiele zoſtáiące, we śnie wewnątrz zgromádzone, nagłey iákiey áffekciey nieſpráwiły, czego wiele ieſt przykłádow.

Dźiećiom, ſtárym, y Białogłowom ćiężárnym, czyli ſię godźi krew puſzczáć.

DZiećiom od pierwſzego roku, áż do piątego, y dáley, puſzczáć krwi niegodźi ſię, ztą iednák okolicznośćią, że ieżeli dźiećię w czwartym, lubo w piątym roku zołtáiące krwiſtey komplexyi będźie, á chorobá iáka znáczna krwi upuſzczenia wyćiąga, beſpiecznie krew puśćić może. Toż y w ſtárych ludźiách obſerwowáć ſię ma.

Białogłowom ćiężárnym, boiáźliwi Medycy krwi puſzczáć zákázuią, dla ſubtrákcyi álimentu płodowi. Rozumni zás, gdy tego ieſt potrzebá, beſpiecznie puſzczáć każą, y owſzem w innych Nácyách y bez potrzeby dla łátwieyſzego y beſpiecznieyſzego porodzenia. w ſzoſtym álbo w ſiodmym Mieſiącu puſzczáią, iednák trzebá w tym uwagi, ieżeli komplexya y śiły pozwaláią, co należy do roſtropnego Medyká.

Oſobliwe Przeſtrogi.

NAprzod w gorączkách wielkich, iáko w łożnych, w Málignách, w Powietrznych &c. zrázu záraz, to ieſt, pierwſzych dni krew ma bydź upuſzczona, w dálſzym zás terminie mieyſcá nie ma, chybá z pod iezyká.

Item. W gorączkách wnętrznych, záſtárzáłych, iáko Hektyce puſzczána bydź nie ma.

Item. W gorączkách wielkich, w ktorych ſzá

lenſtwo przypada, beſpieczniey puśćić krew z nogi.

Item. W Dycháwicy, w duſzności ách, w Kátárze, gdy tego ieſt wielka potrzebá, beſpiecżniey krew puśćić z nogi, á niżeli z ręki.

Item. Ludźiom ſłábey komplexiey, Melánckolikom, Obſtrukcye cierpiącym, oſtrożnie krew puſzczána bydź ma.

Item w Puchlinie, w Suchotách, puſzczáć ſię niegodźi.

Item, Dźiećiom, ktore nie ſą ſpoſobne do puſzczánia krwi, piiawki ápplikowáć ſię zwykły ná rożnych mieyſcách, według potrzeby.

Opiſanie powierzchownych częśći cáłego Człowieká.

CApilli, Włoſy. *Vertex capitis*, *Sinciput*, Wierżch głowy. *Occiput*, Tył głowy. *Tempora*, Skronie. *Frons*, Czoło. *Facies*, Twarz. *Supercilia*, Wyżſzc powieki. *Palpebra ſuperior*, Powieká nád okiem. *Cilia*. Włoſy ná ſamych powiekách. *Palpebra inferior immobilis*, Powieká niżſza. *Oculorum canthi*. Kąćiki w oczách, te ktore ſą przy noſie, názywáią ſię *Maiores*, drugi od uſzu, *Minores*. *Naſus*, Nos. *Nares*, Dźiurki w noſie. *Globus*, Koniec noſa.

Colum-

Columna, Chrząſtká nos dźieląca wewnątrz.
Mala Genæ, Iágody, álbo lice.
Bucca, Gębá pod iágodámi.
Labia, Wárgi.
Mentum, Brodá.
Auris extrema, Ucho.
Collum, Szyiá.
Cervix, Kárk.
Humeri, *Axillæ*, Bárki, álbo rámioná.
Iuguli, Dołki ná bárkách.
Claves, Kośći oboyczykowe
Pectus, *Thorax*, Pierśi.
Mammæ, Pierśi poboczne.
Papillæ mammarum, Cycki,
Scrobiculus cordis, Dołek pod pierśią.
Infimus venter, Zywot, álbo Brzuch
Epigaſtrion, Poboczne częśći wyżſze.
Hypochondrya, *præcordia*, Słábizny nád udámi.
Umbiculus, Pępek.
Ilia, Kośći udowe, álbo udá, w tym mieyſcu zoſtáią kiſzki *Illia* názwáne, kędy śię rodźi *Illiaca paſſio*.
Pecton ſeu Pubes; Łono.
Inguina, Słábizny z bokow łoná gdźie śię Dyminice y Ruptury rodzą.

Penis cum praeputio, Członek náturálny.
Scrotum, Moszná.
Scapulae, Łopátki.
Dorsum, Grzbiet.
Spina dorsi. Paćierze.
Subaxillae, seu Alae, Podpáchy. (kciu.
Gilber brachij, Łokieć, to iest, iunkturá wło-
Lumbi, Renum regio, Lędźwie ná bokách krzyżow, gdźie nerki zostáią.
Femur, Udo. *Nates,* Zádnie policzki.
Brachium, Część ręki od rámienia do łokćiá.
Cubitus, Łokieć, to iest, część ręki idąca od łokćia do dłoni.
Metacarpus, Mieysce, álbo junkturá pod dłonią.
Carpus, Vola, Palma, Dłoń u ręki.
Digiti, Pálce. *Genu,* Koláno,
Tibia, Zwierzchnia część nogi.
Sura, Tylna część nogi, łytká názwána.
Tarsus, seu Calx, Piętá.
Poples, Czászká ná kolánie.
Planta pedis, Stopá.
Talus, Malleolus, Kostká nád stopą.
Digiti, Pálce u nog.

TRAKTAT I.

O Chorobách pierwszey częśći Ciáłá.

To iest,

Głowy, Oczu, Uszu, Nosa, Twarzy, Ust, Podniebienia, Języká, Gárdłá, Zębow, Dźiąseł, &c.

O Boleniu Głowy.

DWoiáka przyczyná bolu głowy, iedná powierzchnia, druga wnętrzna. Powierzchnia iest, gdy się głowá rozpali z gorącá słonecznego, álbo inszego, z pićia zbytecznego, z uderzenia, z padku, z turbácyi, z utrudzenia z fetoru, &c.

Wnętrzna záś iest, gdy ze wnętrznych pochodźi przyczyn. to iest, álbo z żołądká, zle trawiącego, álbo gdy w nim są iákie humory szkodliwe, iáko cholerá, flegmá, meláncholiá, álbo z wątroby zbytnie gorący. álbo też oziębłey, álbo z śledźioney lub zátwárdźiáłey, lub nábrzmiáłey, álbo z áffekcyi nerek, álbo máćice, álbo z wielkiey pełnośći humorow, álbo zgorącośći, lubo z ostrośći krwie, álbo z pomięszánin oney, iáko bywa w gorączkách, oprocz tego, bywa bol głowy w rożnych chorobách.

ZNAKI. Jeżeli bol głowy pochodźi z żołądká, ná ten czás czuć w nim bol, álbo morzysko, ćięszkość, śćiskánie, náuzeą.

Jeżeli z wątroby, czuc ćięszkość w práwym boku, ieżeli záś z śledźiony, w lewym; ieżeli z przyczyny máćice, w ten czás bol w ciemieniu, y wtyle, czásem źiębnienie, czásem strzykánie, rozpalenie wydáie się.

Jeżeli z Kátháru, w ten czás głowa iák rozdęta, w uszách szum, oczy czerwone, &c.

Jeżeli z pełnośći krwie, ná ten czás bol bywa w kárku, oczu czerwoność.

Jeżeli z pełnośći cholery, bol bywa ćięszki z strzykániem, co poznasz po urynie żołtey.

Jeżeli z flegmy zbytni bol głowy, nie ták dokucza, flegmá z ust, z nosá dobywa się.

Jeżeli z meláncholiy sny bywáią strászne, smutek, boiaźń, dzwonienię w uszách, szun; &c.

Jeżeli z ostrośći, álbo z subtelnośći krwie, ná ten czás z nosa rádá się dobywa.

Jeżeli z iákiey inszey choroby, o tym będźiesz miał náukę ná swoich mieyscách.

Rodzą się też w mozgu robacy, z kąd bol głowy bywa nieznośny, długi y nieuleczony. Czytałem o tym w kilku Authorách, osobliwie ieden z nich opisuie, że człowiek pewny miał zwyczay wąchác często ziołká Bázyliki, z tego wąchánia urodził się robak ná wierzchu mozgu, gdy bol nieznośny we dnie y w nocy ćierpiał, ktoremu żadne lęki niepomagáły, událi się Medycy do ostátniego sposobu, to iest, do otwárcia głowy, gdy to uczynili, náleźli robáki żywego. Lecz y w Krákowie niedawno Zakonni-

konnicá pewna, nieznośny bol głowy ćierpiáłá, opuszczona od Medykow, udáłá śię z płáczem ná Modlitwę do pewnego Swiętego, gdy Krzyżem długo ná Modlitwie leżáłá, zábráło śię iey ná kichánie, podniosłá śię, kichnęłá, krew śię iey z nosa rzućiłá zá ktorą wypadł gwałtownie rokak biały, podobny owemu co drzewo toczy, odtąd wolna od bolu głowy zostáłá.

Sposob do leczenia bolu Głowy, y innych áffekcyi.

NAprzod uważyć pilnie, z iákiey przyczyny bol głowy pochodzi, ktorą przez należyte sposoby oddalić potrzebá.

Jeżeli z powierzchniey przyczyny, łátwo y prędko uleczyć śię może, ieżeli ze wnętrzney, trudniey ná to podáią śię sposoby, ták w pospolitośći, iáko y w osobnośći.

Ná rozpalenie y bol głowy, z iákieykolwiek przyczyny.

WEś Ruty świeżey, rozwierć, rosczyń octem winnym, przyday białek od iáiá, soli szczyptę, zmięszay, rozłoż między chustę, obłoż głowę.

Item Weś iąder z kostek broskwiniowych, Migdałow, naśięnia Kopru włoskiego, Máku, tłucz wszystko w mozdźierzu, rostworz wodką Bzową, álbo z Koszyską, álbo Rożáną, przecedź, wyćiśni, przyday octu winnego, Soli, álbo Sáletry trochę, Kámfory trochę, maczay w tym chusty, okładay głowę, coraz maczáiąc iák oschnie.

Item. Liśćie Podrożnikowe z tłukſzy świeże, rozłożyc ná chuśćie, y głowę obłożyć.

Ná bol Głowy w Gorączce.

WEś wodki rożáney, białek iáiowy, Háłunu troche, octu winnego ile potrzebá, zmięſzay, zmączawſzy chuſtkę obłoż głowę, powtarzay maczánie.

Jeżeli bol głowy będźie z uderzenia, álbo z padku, trzebá w tym rády Cyrulikà, żeby pod odbitą ſkorą krew zpieczona w ropę ſię nie obroćiłá.

Jeżeli z nieſtrawnośći, álbo z pełnośći żołądká, ſłużą purgánſe, álbo womitoria, ieżeli chory ma ſpoſobnoſć do nich.

Jeżeli z fermentácyi zbytniey w żołądku, z humorow meláncholicznych, z śćiągáiących ſię do niego, ſłużyć będą *Abſorbentia,* iáko *Oculi Cancr: Antim: diaph: terra ſigillata,* przytym y purgánſe.

Jezeli z piiáńſtwá bol głowy pochodzi, nayłepiey ſię dietą zábáwic, máiąc to poſpolićie w zwyczáiu, że klin klinem wybiiáią, czym ſobie z nienagłá żyćia umnieyſzáią.

Jeżeli też bol głowy pochodźi z niećice,
Ná to máią baby ſwe rożne tájemnice.

Jeżeli z pełnośći humorow w ćiele, trzebá ſię purgowáć.

Jeżeli z pełnośći krwie puśćić ią trzebá.

Jeżeli z oſtrośći, álbo rzadkośći oney, trzebá ſię purgowáć, ná poty bráć, tákże puśćić ią ieżeliby tego byłá potrzebá. Jeże-

Jeżeli z gorącości, álbo z oziębnienia, álbo z zátwárdzenia wątroby, lubo też śledziony niesposobności, o tym będźiesz miał ná swoich mieyscách.

Ná wszelki bol głowy: Wodká doświadczona z Koszyską wypałona, záżywáiąc iey po kwáterce co dźień, przydáiąc do niey kwáśney wodki po kilká kropel.

Ná bol głowy w tyle, w ktorym się zda iákby się co przelewáło.

WEś Bursztynu tártego, násyp w worek, przeszyi, weś Pieprzu długiego, przetłucz, náley gorzałką dobrą, niech moknie przez noc, tą gorzałką skrapiay częśto worek, y przykłáday w tył głowy.

Item ná bol Głowy.

WEś Celidonij, Máćierzanki, Kwiátu Rumienkowego, zwierć, rostworz winem, przykłáday ciepło.

Ná szum w głowie y łupánie.

WEś Bobku ziarn 30 Kminu polnego garść, Kopru Włoskiego łyszkę, kwiátu Rumienkowego garść, ztłukszy społem rozczyń winem, zgrzawszy, tył głowy okłáday.

Ná strzykánie w głowie.

WEś Iałowcu garść, Bobku garść, Piołunu puł garśći, z tłukszy rozmąć winem, okłáday tył głowy.

Item. Uwarz grámatkę z piwá, z chlebá, przy-

pczyley octu trochę, przyday kwiátu Bzowego, przyprasz, odiąwszy od ogniá, trzymay głowę nád párą, żeby się pociłá.

Proszek głowny purguiący.

R. Pulv: Senæ pp: cum diagr. 1. Scrup: Spetier: Cariocostin: Scrup: 1. Olei Anisi gut: 5.

Pigułki głowne.

R. Extr: Catohi: gr: 15. Resin: Ialap: Diagr: Sulph: aã. gr: 5. Extr: Elleb: nigri. q. S. f. p. ná raz. *Item. R. Resin: Ialap: Merc: dul: aã. gr: 10. cum elixir: Propr: f. p.*

Gdy komu (od bolu głowy) zda się iákby się roztąpić miáłá.

Wyćiśni sok z Bluszczu ziemnego, przyday do niego oliwy, octu, náćieray nim nozdrzá często.

Ná bol głowy ustáwiczny, y ná Kátbar zpadáiący często ná pierśi, rzecz doświadczona.

UCzynić Kauteryą od wierzchu głowy, tám gdzie się kośći spaiáią, to spoienie zowie się *Sutura coronalis.*

Pigułki ná wszelki bol głowy.

R. Maß: Pill: d. Succin: Crat: gr: 15. Resinæ Ialap: tart: vitr: aã gr: 7. Castore gr: 5. cũ Elix: Propr f. m ná raz, powtarzáć ie kiedy potrzebá.

Item. R. Extr: Cathol: gr: 12. Mercur: dulc: gr: 10. diagr: gr: 7. Mastix Camphor: aã. gr: 3. f. pill ná raz.

Oprocz tego pomocne są *Vesicatoria*, krwie

puſzczenie z cefaliki, tákże z żyły ktora idzie przez czoło, *Arteriotomia* báńki z piiawkámi, Enemy wielce ſkuteczne, Kauterie, Hæmorhoidow otworzenie, wielom pomaga, frykácye, czego wiedzieć kędy záżyć, y inſze rozne applikácye, ktore dla krotkości opuſzczam.

O KATHARZE.

ZKąd ſię humory Káthárowe rodzą, rożnych Authorow rożne ſą opinie, á poſpolicie tá, że z otwártego żołądká wapory do głowy iáko z álembiká idą, ktore obracáią ſię w máteryą grubą Káthárową, co nie ieſt rzecz prawdziwa, dla wielu przyczyn, ktore wypiſuiąc wieleby mieyſcá zábráły, formálna przyczyná Kátháru ieſt, *Succus alimentarius* zbytni, (*per venas iugulares, & carotides a te ias*) náturá lubo rzecz dobrą y pożyteczną, ále zbytnią oddala, z czego rodzą ſię Káthárowe humory, oprocz tego, wiele ieſt tákich, ktorzy z nátury podlegli ſą Káthárom. tákże y ći, co ſą złego temperámentu, álbo zimnego, álbo zbyt gorącego, przyrodzenia, tákże ktorzy żołądek máią słáby, do trawienia nieſpoſobny, tákże y owi, co ſię ſedentáryą báwią, tákże rodzą ſię Kátháry z pełnośći humorow, á oſobliwie Flegmy, Meláncholie, tákże Cholery, z kąd przez káſzel odchodzi máterya pod czás słona, kwáśna, gorżka. żołtáwa, zielona, pochodzi tákże z gorącośći, y wilgotnośći wątroby, tákże z zby-

ze z zbytnich turbácyi, myśli, pijáńſtwá, z náziąbienia głowy, z maczánia, z fetorow, z bránia częſtego tabáki, &c.

Ná rozne części ciáłá zpływa humor Káthárowy, to ieſt ná Pierſi, czym ſpráwuie Káſzel, duſzność, mowy zmienienie; á gdy częſto tego bywa, ile máterya oſtra, zielona, w prawia w ſuchoty, á czáſem tákże ſpráwuie pleurę, dycháwicę, krwią plućie, &c. Gdy ſpada do żołądká, tłumiąc w nim fermentácyą, czyni nieſpoſobność do trawienia, álbo też wznieca zbytnią fermentácyą, zkąd bywa ápetytu ſtrácenie, pełność wielka w żołądku, iakby ſię naylepiey náiadł, Zgágá, ſpoſobność do womitow, &c. Gdy ſpada do noſa, zátyka go, zkąd ćięſzki oddech. Gdy ſpływa do uſt, dźiąſłá nábrzmiewáią, á gdy zbytnie oſtra máterya będzie, trawi ie y niſzczy, Spływa y do zębow, ſubtelny oſtry humor *Limphaticus* ſpráwuie bole w nich nieznośne, w krádnie ſię y do oczu, w ktorych ſpráwuie zápalenia; płynienie łez, záwieránie máteryą grubą, zaćmienie, &c. Spada y do uſzu, kędy ſpráwuie ſzumy, dzwonieniá, piſk, bębnienia, zátkánie, tákże ſłuch odeymuie. Spływa tenże humor *Limphaticus* do kárku, do junktur, do łopátek; do nog, do rąk, ſpráwuie w nich nieznośne bole, czáſem z zápaleniem, czáſem bez niego, nákſztáłt Podágry, álbo Chirágry, tenże humor Kátárowy, ſubtelny y oſtry w prawia w gorączki, oſtrośćią ſwoią mięſzáiąc krew.

Spoſo-

Spoſoby do leczenia Kátaru, y Chorob z niego pochodzących.

NAprzod Káthar pozbywa ſię przez poty, przez purgánſe, przez Enemy, przez ápplikácye powierzchowne, przez kurzenia, przez dietę, przez ágitácyą, iákoż ludzie prácowići nieznáią Kátháru.

Co ſię tycze purgánſow, z temi trzebá oſtrożnie, áby máterya gruba z głowy zá wzięciem lekárſtwá, nagle ná pierśi nieopádłá, oſobliwie w ten czás, kiedy ſuchy bywa Káthar, gdy záś bywa wilgotny, że flágmá łatwie, lubo iey wiele odchodźi, może beſpiecznie dáć lekárſtwo, ná co ſłużą trunki purguiące z Seneſu, *cum Rabarbaro, Agarico,* Mánna, ſłużą też dobrze *pill: de Succino Crat:* co dzień ich záżywáiąc, ná noc przed wieczerzą, álbo R. *Maſſ: Pill: de Succ: Crat. Scrup:* 1. *Reſin: Jalap: gr:* 5, *Diagr: Sulph: g* 3. *Trochiſc: Alchan: Caſtor. aa gr.* 2. *Ol: Succin: gr:* 5. *f. p.* náraz. *Item.* Mánnę Kálábrinę roſpuść wodką Hiſopową, przecedź, przyday Syropu rożánego, zmięſzay, day ćiepło wypić.

Item ná Káſzel y cięſzkość w pierśiach.

UWarz káſze ięczmienney rzadko, przecedź, przyday miodu czyſtego ile potrzebá, niech chory tego częſto záżywa po łyſzce.

Komu Káthar Nos záwáli.

NAſkrob ćwikły świeżey, wyćiśni ſok, náley go ná dłoń, ſarkni w Nos, tęż Cwikłę po-

kráia-

kráiawſzy w tálarki, przyłożyć ná ſkronie, y czoło. *Item.* Proſzek kicháiący ſkuteczny ieſt.

Ná ſtrzykánie w ſkroniách y gdźiekolwiek.

WEś Wodki Krolowey Węgierſkiey, włoż w nię Kámfory, żeby ſię roztopiłá, maczay w tym chuſtki, przykładay ná mieyſcá boleiące, możeſz przydáć y *Opium*. Słuzą ná to y máteracyki z ziół zágrzewáiących, iáko to *Serpill. Betonicæ, Chamomillæ, Melliloti,* ktore záſzywſzy w worek zkrápiay winem, uprážywſzy ná ponewce przykładay, tám oſobliwie ſłużą, gdźie niemáſz zápalenia.

Ná zmienienie głoſu z Kátháru.

WEś Mánny Kálábr: łotow dwá, roztworz przy ogniu z Wodką Rożáną, przecedź, przyday ſoku Lukrecyowego, tłuczonego puł łotá, Cukru lodowátego ſzárego cztery łoty, zmięſzay przy ogniu, niech tego chory záżywa po łyżce.

Item. Weś proſzku z Kubebow ćwierć łotá, zmięſzay z wodą w ktorey Lukrecya wrzáłá, day choremu wypić, powtorz ieżeli trzebá. Ieżeli z zimney ptzyczyny. weś winá garnuſzek, wſyp weń Cytwaru tłuczonego łyſzkę, Cukru lodowátego co potrzebá, nákryi pokrywką niech upre przy ogniu, tego po łyżce iáko naycieplєy záżyway.

Ieżeli Kászel y oddech cięszki.

WEś Olbrotu ćwierć łotá, Bursztynu miałko tártego, Siárki subtelnie utártey, oboygá po puł ćwierći łotá, Cukru lodowátego dwá łoty, zmięszay, day choremu w ciepłym piwie.

Item. Proszek z mirrhy, z żołtkiem iáiowym miękko uwárzonym zmięszawszy day choremu.

Proszek do kádzenia ná Káthar.

WEś Szałwiy, Máieranu, Rozmárynu, wszystkiego po szczypćie, Gwozdzikow, Cynámonu, po puł łotá, Bursztynu, Storáxu, drzewá Aloesowego, Kádźidłá po puł łotá. Ziołá drobno pokray, insze rzeczy zgrubá potłucz, syp po szypćie ná węgle, głowę nád dym náchyl, inśi łuczywem kurzą śię. Krwi pusczánie w kátharze ieſt podeyrzáne, lecz nie záwsze, gdy są pierśi śćiśnione, mowá zmieniona, kászel suchy, dla zgęstey flegmy, ná ten czás wstrzymáć śię od krwi, gdy záś kászel wilgotny, pierśi nieoschłe, oddech wolny, á przy tym gorączká, y rozbierániе po kośćiách, może krew puśćić, áby co inszego gorszego zá tym nie nápádło. Enemy w Kátárze są pożyteczne, tákże poty, lubo dobrowolne, lubo spráwione, wzięćiem ná nie.

Jeżeli Káthar będźie z pełnośći humorow, te trzebá wyprowadzáć przez purgánse, przez poty; Ieżeli z ostrośći krwie, tákże służą purgánse y pusczenie oney, ieżeli z gorącey y wilgotney

wątroby, o tym będźieſz miał ná ſwoim mieyſcu, ieżeli z powierzchniey iákiey przyczyny, łátwo ſię uſpokoi y ſam przez ſię.

Pigułki wſzelkiey Flux z głowy ſpadáiący zátrzymywáiące.

R. *Maſſ: Pill: d, Cynogl. Scrup. 1. Ladan Opiati gr: 1. Succi Liquir. ſolut. Scrup. 2. f m.* ná raz bráć po dwie pigułek idąc ſpáć.

Bárwinek w winie wárzony przycukrowawſzy, piiąc polewkę zniego ieſt doświadczony ná Káthar.

Ná Káthar ſłony ſpływáiący.

R. Succi Liquir drach: 2. Aloe lota dr: 1. Maſſ: Pill: d. Cynoglos drach. S. cum Syrop: Viol: f. m. ná raz bráć po pięć pigułek máłych idąc ſpáć, kto záś ieſt podległy uſtáwicznemu Kátharowi, ten niech ſobie każe otworzyć Kauteryą w ręce, álbo w nodze.

Ná ſpadáiący humor Káthárowy oſtry, gorący, do rożnych części ćiáłá, ſłużą fomentácye, ſmárowánia, frykácye, bánki ſuche, álbo z piiawkámi: pryſcze, plaſtry, &c.

Item. Extrákt z Tábáki. znácznie wyćiąga humory Kátharowe zrobiwſzy z niego pigułkę, trzymáć ná ięzyku, śliny połykáć nie potrzebá, boby były womity; máią drudzy zwyczay Tábákę, czyli Tuton gryść, wielom to pomaga, inſzym bárdźiey ſzkodźi, oſobliwie kto do niego niezwyczáyny, inśi kurzą, y wiele pluią, przez

co po-

co pozbywáią, wiele flegmy, y zbytniey wilgotnośći.

Item. Ná ciężkość w pierśiách.

Czoſnek upiec w zarzewiu, roztárſzy go, przyłożyć ná pierśi.

O CHOROBACH USZU.

ROżne ſą Choroby Uſzu, naprzod z zápalenia w Uſzách z bolem y ſtrzykániem, ktore ſię czáſem w wrzod obraca, to zápalenie zowie ſię *Phlegmone*, 2. Płynienie z uſzu máteryi ropiſtey rożnego koloru, á czáſem ſamey krwie czarney, y ſubtelney. Dzieciom ſię to nayczęśćiey przytrafia. 3. Robaki w uſzách. 4. Bolenie uſzu, ktore ſię *Otalgia* zowie. 5. Szum, dzwonienie, piſk, bębnienie, świſtánie. 6. Głuchotá.

Spoſob do leczenia.

ZApalenie w uſzách ieżeli znáczne będźie, rozrywa ſię bánkámi, zá uſzámi ſtáwionemi krwie upuſczeniem, Purgánſem, przytym dla utemperowánia zápalenia, weś mleká białogłowſkiego, y białek iáiowy, ubiy wraz, mączay w tym Báwełnę, wkładay w uſzy, álbo w máśći Topolowey umaczáć Báwełnę, y wkładáć, lub w Oleyku fiałkowym, álbo *Diſper: ran*

Item. Woreczki z źioł chłodzących y odmiękczáiących dobre, náprzykład weś fiałkowego liśćia, Slazu, Podrożniku, naśienia lniánego,

Fœnum gr: warz w mleku przykładay ná ucho. Ieżeliby śię náwrzod zbieráło, uczyń Kátáplásmę z Cybule pieczoney, z Fig, y Sádłá.

Ná płynienie z Ußu ropy, y krwi.

TRzebá bráć Purgánse głowne, Dźiećiom lepiey dopuśćic áby odchodźiło, gdyż wiele przez to chorob głownych pozbywáią, ieżeliby śię w uchu zápiekáłá máterya, w pusczáć Oleiek Migdałowy ćiepło, álbo źiołá odmiękczáiące, iáko Slaz, Rumienek, Nostrzeg, &c. wárząc, párę przez liiek w ucho pusczáć.

Ná robáki w uchu.

WEś Sádłá niesłonego, trochę, przyday *Mercurij dulcis* bárdzo máło, Báwełnę w tym uwaláwszy w ucho puść.

Item. Aloe z sokiem rzodkwiánym zmieszáne wpuszczay w ucho.

Item. Ser młody niesłony przyłożyć do uchá wyidą do niego.

Ná bolenie Ußu.

WEś liśćia świeżego Tábácznego, zetrzyi, włoż w ucho, álbo suche odwilżywszy.

Item. Rzecz doświadczona. Weś Oleyku Fiałkowego 4. łoty, z Migdałow gorżkich 3 łoty. Winá kwáterkę, kostek ktore śię znáyduią pod uszomá w prośięcey głowce, ńro 30. warz to społem áż Wino wywre, smáruy tym w uszách, y około nich, Ieżeli z gorącey przyczyny; Weś Oleyku Fiałkowego trzy ćwierći

łotá,

łotá, ſzáfránu ſczyptę máłą żołtkow iáiowych trzy, zmięſzawſzy wraz dobrze, ſmáruy w uſzách y w około.

Ná cięſzki bol w uſzách.

Weś mleká, Oleyku Rożánego, białku iáiowego po trzy ćwierći łotá, przyday Opÿ gran trzy, zmięſzay, wpuſczay w ucho.

Ná piſczenie, Szumienie, Dzwonienie.

WEś Piołunu gárść, warz w mleku, odiąwſzy od ogniá puſzczay párę w uſzy przez liiek, potym záraz záwinąwſzy trochę pizmá w Báwełnę wetchni w uſzy.

Item Z octu wrzącego párá w uſzy puſczána ſzumienie, piſk oddala, y ſłuch náprawia.

Itē Chleb z piecá gorący rozkroiwſzy zlać gorzałką dobrą, y przez chusty przyłożyć ná uſzy.

Item. Czopek z rzodkwi zrobiwſzy, námoczyć w gorzałce, kłáść w uſzy.

Item. Knotek z fleyrucha zrobiwſzy, nápuśćić go Oleykiem kminkowym, álbo Hányſzkowym wkłádáć w uſzy, y zá uſzymá náćieráć ktorym z nich.

Ná Głuchotę.

SOk Rzodkwiány ćiepło w ucho wpuſzczáiąc pomaga.

Item. Tłuſtość Węgorzowa, tákze Kretowa, Oleiek z Migdałow gorżkich, Wężowe ſadło wpuſzczay w uſzy, ſłuch náprawuie.

Item Cybulę wydrożyć, nápełnić ią gorzałką, u-

ką, upiec w zarzewiu, ſok z niey wyćiſnąć y w uſzy kroplámi ciepło wpuſczay.

Item. Eſſencya z żołći człowieczey *per Spirit: vini* wyciągniona, ieſt doświádczona.

Item. Zołć Kuropátwia ieſt tákże doświadczona wpuſczáiąc ią w uſzy; Y owſzem káżda żołć ieſt dobra ná ſłuch, á oſobliwie Pſtrągowa, Węgorżowa, Záięcza, Krucza, ieſzcze lepiey pomaga eſſencya z nich wyćiągniona, tákże Wodká z mrowek y miodu wypalona ieſt dobra.

Item. Weś Coloquintidy, Aloeſu, Euphorbij po puł łotá, ná proch ſubtelney ztárſzy, zmięſzay z żołćią krowią, porob kołáczki, uſuz ie, roztworzay ſokiem Rzodkwiánym, wpuſzczay w ucho ciepło.

Item. Chleb pieczony z Kminem, z Bobkiem, z Iáłowcem, z Gałką Muſzkátową, z piecá proſto gorący ná dwoię rozkroić, y przez chuſtkę przyłożyć ná uſzy.

Item. Ná węgle rzucáć gwozdźiki kramne, dym w ucho przez liiek wpuſzczay. potym záraz wpuśćić w ucho Oleiek z Migdałow gorżkich z Oleykiem Ruciánym zmięſzawſzy.

Item. Weś Cebulę wielką, wydroż ią, nákłádź w nię *Rad. Cyper. rod:* Bobku, Hányſzku, Kminu kramnego, Bobrowego ſtroiu, wſzyſtkiego po troſze, utrzyi wſzyſtko ſubtelno, przyday Oleyku Ruciánego ile potrzebá, záſzpuntuy, włoż w żarzewię żeby ſię upiekłá, wyćiśni potym ſok, ktory kroplámi w uſzy puſczay.

Item,

Item. Oleyki ſłuch náprawiaiące ſą rożne, oſobliwie Rozmárynowy, Máieranowy, Szałwiiowy, Koprowy, z Kopru włoſkiego, Gwozdźikowy, z woſku, &c. Te Oleyki máią bydź dyſtilowáne, iednák nie trzebá ich w uſzy wpuſzczáć, ále tylko Báwełnę troſzkę nápuśćiwſzy kłáść w nie. Zybet tákże ſłuch náprawia, Báwełnę nim nápuśćiwſzy w ucho kłáść.

Item. Námocz w gorzałce korzenia Ciemierzyce czarney, tę gorzałkę wpuſzczay w ucho kroplámi ćiepło.

Item. Sok z Bluſczu ziemnego wyczyſzczony w uſzy ćiepło puſzczony pomaga, ieſzcze lepiey gdy go z mocnym winem w poł zmięſzaſz.

Item. Iaiká mrowcze wrąz z czybulą ztárſzy ſok wyćiſnąc, ktory w uſzy wpuſzczáć, ieſt rzecz pewna ná głuchotę y záſtarzáłą.

Item. Pizmo w Báwełnę wmieſzáne, kłádąc w uſzy ſłuch przywraca.

Oprocz powierzchnych ápplikácyi, trzebá też lekárſtwá bráć purguiące, dla śćiągnienia humorow z głowy, ktore ſą przyczyną ſtráconego ſłuchu. Záſtárzáła záś głuchotá uleczona bydź nie może.

Wrzody zá uſzymá, Parrotides *názwáne.*

CZáſem ſą niebeſpieczne, więc zrázu záraz ieżeliby ſię wydáły z zápaleniem, trzebá krew puśćić, plaſtry kłáść chłodzące, y odmiękczáiące, iáko **Mollificans Venetorum, de achilon ſimpl:** ái-

bo *cum gum: Crituũ*, *Diaſulphur. Rulandi*. tákże O-leiek Gwáiakowy oſobliwie ſłuży ſmáruiąc nim.

Ná Ropę płynącą.

OCet, Miod, Oleiek Rożány, zmięſzay w kupę, ćiepło w ucho wpuſczay.

Item. Weś kobyli mięty, Bukwice, Máieranu, warz to wſzyſtko w mleku, y párę przez liiek z tego wpuſzczay, wrząco od ogniá odiąwſzy; ropá tá poſpolicie odchodźi z wrzodu wnętrznego, te wrzody częſto ſię dźiećiom trafiáią, lecz y podeſzłym, ktore gdy ſię głęboko poczynáią, żé ſię máterya wewnątrz obroći częſto zádufzáią; gdy máterya odchodźi gęſtá zbyt ſmrodliwa, uczyń dekokcyą z Sánty, z Piołunu, z wierzchołkow Centuryey, korzenia Selerowego, przecedźiwſzy przyday trochę *Vngv: Egyptiaci*, wpuſczay w ucho ćiepło częſto. Przytrafia ſię też że w ucho co wpádnie, iáko to koſtká z iágody, álbo co innego, gdy głęboko zápádnie trzebá oſtrożnie dobywáć, ſpoſob naylepſzy ten, koniec drotá obwinąć dobrze chuſtką ćienką, nápuśćić Terpetyną, álbo czym bárdzo lipkiem (wpuśiwſzy wprzod w ucho ćiepłey Oliwy, żeby tylko koſtkę okeſzłá w koło) przytchnąć do niey drot nápuſczony, iák przylgnie do niego, pomáluśku ćiągnąć, kichánie tákże pobudźić, zá ktorym pod czás dobrowolnie wypádnie rzecz z uchá: kicháiąc, trzebá uſtá y nos ręką zátkáć. Wychodźi też pod czás krew

z uchá

z uchá z uderzenia, z śpadku, álbo zmocowánia śię, to krwie płynienie, niemą bydź zátrzymáne áż śamo ustánie. Ieżeliby záś długo trwáło, trzebá krew puśćić. Báńki ná łopátkách stáwić. Niegdy też wodnisty humor dźiećiom z uszek płynie, co im bywá ná zdrowie. y gdy śię zátrzyma, że doskonále nie odeydźie wprawia w ćięszkie choroby.

O CHOROBACH NOSA.

PIerwsza chorobá Nośá, żowie śię *Ozena*, to iest wrzod zgniły, y śmrodliwy w nośie. 2. Zápalenie nośa, ktore śię zowie *Erysipelas*. 3. *Carcinoma*, álbo *Noli me tangere*; álbo *Tentigo*; Znáki są te. Naprzod krostka pod nośem, álbo nákształt brodawki guźik popieláty świerzbiący, ktory drapiąc y trząc śliwi śię, potym oboie wárgi krostámi obśypuie, y w krotkim czáśie one psuie, ták dálece że gniią. z kąd śię rodźi *Cancer*, ktory nos, oczy y cáłą twarz, náwet y podniebienie trawiąc, człeká morzy. 4. *Polipus Sarcoma*, są te exkrescencye ćiáłá, (ktore dźiwym mięśem zowią) w nośie *Popillus* rodźi śię przy końcu nośa, á *Sarcoma* wyżey w nośie. 5. Smrod z nośa.

Sposoby do Leczenia.

NA *Ozenę*, wprzod ćiáło dobrze przepurgowawszy, ápplikácyę czynić czyszczące, á potym goiące. Czyszczące są te, naprzod wodká Babczána, w ktorey trochę rozpuśćić *Mercurij dulcis*.

Item. Weś miodku Rożánego puł łotá, Siárki ſurowey ktora ſię názywa *Sulphur vivum*, Háłunu, Gryſzpanu, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, pśiego łayná, wierzchołkow Sáwiny, oboygá po puł ćwierći łotá, Kwiátu S. Iana źiela, Rozmárynu, Ruty, Babki, Szałwiey, Poleiu, wſzyſtkiego po pułgárśći, wſzyſtko potłukſzy, y po kráiáwſzy, warz w kwarćie winá, żeby ná pálec uwrzáło, przecedź, wyćiśni, dopiero wſyp Gryſzpan tárty, maczay w tym chuſteczkę dotykay wrzodu czę́ſto, á záwſze ćiepłą dekokcyą. Służy tá dekokcya ná wiele innych chorob, to ieſt, rożne wrzody zgniłe, trudne do leczenia, ná owrzedzenie podniebienia, ięzyczká, ná Szkorbot. Goiące záś rzeczy ſą te. Weś Mirrhy, Kádźidłá, po pułtory ćwierći łotá, warz to w winie, przylawſzy trochę octu, maczay w tym chuſteczki y przykładay czę́ſto, przytym z zápalonego woſku Hiſzpáńſkiego dym chory niech czę́ſto wącha.

Ná zápalenie y czerwonośc Noſá.

DObra ieſt Máść Topolowa, *Refrigerans Galeni, Ung: Rubrum Camphor.*, *Oleum de ſpermate*, Wodká Babczána, *cum Saccharo Saturni*, y z Kámforą zmieſzána. Máśc Noremberſka, &c.

Ná Wrzod iádowity, Carcinoma *názwány.*

WEś Arſzeniku, y Sáletry rowne częśći, ztárſzy ſubtelno ná proch, roſpuść w tyglu,

ſtrzegąc ſię dymu dla zarázy, iák oſtygnie wyi-mi, przyday znowu Sáletry inſzey, tyle ile Arſzeniku, zetrzyi, y roſpuść w tyglu iáko y pierwey, toż uczyń y trzeći raz utárſzy, położ ná kámieniu w piwnicy, áby ſię roztopił od wilgoći, ktorą ſchoway od potrzeby; Spoſob záżywánia táki. Weś wodki Babczáney co chceſz, wpuść w nię tego liquoru trochę, puść ná ięzyk, ieżeli nie ieſt bárdzo oſtra, álbo máło co czuć: przyley trochę więcey, tą wodką zákrapiay Wrzod; Bywáią *Carcinomata* ná inſzych mieyſcách ciáłá, ktore ieżeli ſą otwárte, záżyway tego liquoru, ieżeli nie, nietykay ich.

Ná Polipum y Sárcoma.

PRzepurgowawſzy dobrze chorego przykłádáć rzeczy tráwiące, iáko *Mercurium præcipitatum*, mięſzáiąc z iákim *unguentem*, náprzykład *de altea Sarcoma*, że bywa wyżey w noſie; zrobić czopek z Gencyány, námázywáć koniec máśćią, y wpuſzczáć w nos. Smrod z noſa pochodzi, álbo z Zołąnká, ták iáko y zuſt, álbo y z Głowy, z máteryi Káthárowey záſtárzáłey, y ſmrodliwey, álbo z Płuc owrzedzenia y gnićia, iáko ſię trafia w Suchotách, co trzebá pilnie uważáć, dobra rzecz ieſt záżywáć częſto Oleyku Gwozdzikowego, Muſzkátowego, Cynámonowego, gdy z głowy pochodzi, ieżeli z inſzey przyczyny, ináczey leczyć potrzebá, o czym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Ná roz-

Nározdęćie Nosá w Kátharze.

WEź wody, w ktorey ięczmień wrzał puł kwarty, przyday miodku Rożánego trzy łoty, sarkay w nos ciepło często.

Item. ná smrod z Nosá. Weź Centuryey mnieyszey wierzchołkow, y miętki kámienney zárowno, warz w winie, sarkay w nos często, záftárzáła áffekcya nie może bydź uleczona.

O CHOROBACH OCZU.

PIerwsza ieſt *Ophtalmia*, lubo to ieſt pospolita denominácya wszystkich Chorob Oczu, iednák właśnie znáczy zápalenie powierzchnych błonek Oczu, to ieſt, *Adnatæ* y *Comunctivæ* á czásem *Corneæ*. 2. Ięczmyk ná powiece, zowie się *Hordetolum*; 3. Wypádnienie Oká, zowie się *Procidentia oculi*. 4. Mákuły y krostki ná Oku. 5. Fiſtulá w oku. 6. Mgłą zaśćie Oká, zowie się *Nebula Ungulæ, seu Ungvis*, to ieſt, zaśćie oká, od kątá większego, błonką żyłowitą nákształt strzałki, czásem áż do zrzenice. 7. *Pannus*, to ieſt zaśćie oká cáłego czerwoną błonką. 8. *Suffusio*, *Hypostasis*, *Catharacta*, to ieſt ztwárdnienie humoru lipkiego, ktory Oko zákrywa, pod czás zrzenicę, pod czás część oká, co pospolićie zowią Bielmem; Druga *Suffusio*, zowie się *Spuria*, ktora obie oczy záćmiewa, y zda się że Muszki, Komory latáią, rożne się kolory pokázuią. 9. *Sagillatio*, to ieſt mákuły krwáwe ná Oku, ná błonkách, ktore się zowią *Adnatæ* & *Corneæ*. 10.

Strabiſmus, to ieſt zyzowátość. 11. Párálíſz w Oku. 12. Zaćmienie wzroku, zowie ſię *Caligo*, *amatroſis*, *Gutta Serena* 13. Rozerwánie zrzenice 14. *Phlictenæ*, to ieſt kroſteczki, álbo pryſczyki boleiące ná błonce, ktorą *Corneam* zowią. 15 *Carcinoma*, to ieſt káncer w Oku. 16. *Epiphora*, to ieſt łez płynienie.

Spoſoby do leczenia, ták w poſpolitośći, iáko w oſobnośći.

NAprzod zyzowátość żadną miárą uleczona bydź nie może, w dziećiách iednák świeżo urodzonych może, temi ſpoſobámi, zrobić Máſzkárkę z dziurkámi ná oczy, ktore máią bydź proſto oczu wyrobione, tę Máſzkárkę záwſze kłáść ná twarz, żeby dziećię owemi dziurkámi proſto pátrzáło, czym ſię wzrok zyzowáty wyproſtuie, miáſto Máſzkárki może z płotná kliionego zrobić nákryćie, ná ſáme oczy, dziurki w niem porobiwſzy. Drugi ſpoſob ieſt ten, dziećię z kolebką mieć w mieſzkániu ćiemnym, y ná przeciwną ſtronę zyzowátośći poſtáwić świátło w látárni, ná ktore dziećię záwſze pátrząc, odwroci wzrok zyzowáty.

Párálizem oko rzadko ſámo bywa zárázone, ále oraz z częśćią ćiáłá, iáko gdy puł głowy zárázi. Gdy záś oko Párálíſz zárázi, (lubo ſię rzadko trafia) rzadko bywa uleczone, ieżeli záś oraz z inſzą częśćią; ták ſię leczy iáko y Párálíſz, o ktorym będzieſz miał niżey.

Słábość

Słábość wzroku, zaćmienie, tákże *Gutta Serena*, pochodzi z ściſłości, álbo z pozátykánia Nerwow widzeniu ſłużących, ktore ſię zowią *Nervi optici*. *Gutta Serena*, ieſt iáſna ślepotá, to ieſt wzrok czyſty, nic niewidzący, ná te choroby ſłużą purganſe częſto, Frykácye, Veſicátoria, Kauterye, záwłoká ná ſzyi; oprocz tego y Swieczki ziele w winie, álbo w piwie moczyć, y to piwo álbo wino pić częſto, álbo Sol z tego ziela (ſpoſobem Aptekárſkim wyciągniona) záwſze záżywáć z potráwámi, lepiey z roſołámi. *Item*. Korzeń Kozłkowy, to ieſt *Valeriana*, dziwnym ſpoſobem wzrok náprawia, ták wewnątrz go záżywaiąc, iáko też wárząc go oczy niem przemywáiąc, ſłużą y rożne wodki do zákrapiánia, ktore ſię niżey położą. *Gutta Serena*, rzadko bywa uleczona, kilku widziałem rożnych ſpoſobow záżywáiących bez pomocy żadney.

Wodká nayoſobliwſza ná Oczy.

WEś Tucyi præpárowáney puł łotá, Koperwáſu białego pułtory ćwierći łotá, *Lapid: Calaminaris* præpárowánego, Soli oczkowátey, oboygá po ćwierći łotá, ſubtelno wſzyſtko zpulweryzowawſzy, wſyp do garczká nowego, náley ná to wodki z kopru włoſkiego, z Celidoniey, oboygá po kwáterce, warz przy ogniu wolnym z kwádráns, odiąwſzy od ogniá przecedź przez Bibułę, wpuſczay w oczy po kropli letno, uznaſz ſkutek wielki, wſzelki bol y czerwoność oddala, wzrok bárdzo iáſny czyni.

Item

Item. Wodká wypalona z żołći Sczupakowey, ieſt doświadczona ná oczy.

Rozerwánie zrzenice, rzadko bywa uleczone, chybá że bárdzo máłe będźie, ſłuży ná nie oſobliwie wodká wypalona z białkow iáiowych, z Celidoniey, z Kozłku, z Rákow rzecznych.

Ná zaśćie mgłą oká, oſobliwym ſpoſobem ſłuży Oleiek z wątroby Miętuſowey, zápuſczáiąc niem oko, iednák lepiey powieki niem ſmárowáć idąc ſpáć, ten Oleiek ieſt bárdzo ſkuteczny robi ſię tym ſpoſobem. Wźiąc świeżą wątrobę z Miętuſa, (wodą niemaczáną) pośiekáć ią ná tálerzu, włożyć do ſłoyká ſzklánego, wyſtáwić ná Słońce, w krotkim czáſie rozpłynie ſię, przecedźiwſzy ſchoway od potrzeby.

Ná kroſtki, ktore Phlictenes *zowią.*

DObra ieſt Wodká z Koperwáſu białego tákże z białkow iáiowych, álbo *Aqua Ophtalmica, Viridis Mynſinchti*, y inſze.

Na Cancer *w Oku.*

NIc lepſzego nád proſzek z błonek ſpodnich z ſkorup iáiecznych, z ktorych ſię kurczętá wylęgły, záſypuy niem, dáley leczyć iáko Káncer, o ktorym będźie gdźie indźiey.

Ná płynienie łez z Oczu.

TRzebá bráć purgánſe, krew puśćić, Veſicatorya uczynić.

Item. Weś ſkorek Gránatowych łot ieden, warz ie w wodce Rożáney, przecedź, przyday

kámie-

kámieniá od urázu, (ktory ſię *Hemmatites* zo-
wie) pułtory ćwierci łotá, maczay w tym li-
quorze chuſtki, przykładay ná oczy, ſą ná to y
wodki rożne, o ktorych będźie niżey.

Ná zápalenie Oczu.

KRwie głowney upuſczenie pomaga, báńki zá
uſzámi ſtáwione, pryſcze tákże zá uſzámi.

Item. Weś białek iáiowy, trzyi go zbrełką Há-
łunu ná miſce gliniáney áż zgęśnie iák śmietá-
ná, maczay w tym chuſtki, przykładay ná oczy.

Item. Uwarz iaie twárdo, rozkroy ná czwo-
ro, weś dwie ćwiartki, poſyp miáłkim cukrem,
przyłoż ná oczy.

Item. Ukroy dwie grzanki chlebá rzánego,
zley ie gorzałką, przyłoż ná obie ſtronie.

Item. Męſo świeże wołowe ná kárk kłáść,
częſto odmieniáiąc.

Item. Mleko białogłowſkie z wodką Babczá-
ną zmieſzáne, przydawſzy trochę Száfránu,
przykładay ná oczy, pomaga.

Wodká ſekretna ná Oczy.

WEś kwiećiá Podrożnikowego świeżego, co
mieć możeſz, nápchay go w ſkláną Báńkę,
zálep w ćiáſto wſzyſtkę, wſtaw do piecá wypa-
lonego rowno z chlebem, gdy ſię chleb upie-
cze, wyimi Báńkę, przecedź liquori, ſchoway
od potrzeby, ieſt wielce ſkuteczny ná wiele
chorob oczu.

Ná zby-

Ná zbytnią czerwonosć, Gorącość, y bol Oczu.

WEś máſłá młodego łot ieden, wypłocz go wodką z roży białey dziewięć rázy, przyday do niego Tucyi præpárowáney ćwierć łotá, Kámphory puł ćwierci łotá, zmięſzay wraz wpuſczay w oczy piorkiem.

Item. Krew z czołá puſczona, oddala zbytnią czerwonosć, y gorącość w oczách.

Item. Pryſzcze zá uſzámi, piiawki, &c.

Ná wypádnienie Oká.

NAprzod oko wpráwić ná ſwoie mieyſce, potym weś Krowek ktore w końſkich gnoiách bywáią, pouryway im głowki, nogi, ſkrzydłá, ſame wyſuſz ná ſłońcu, zetrzyi na proſzek ſubtelny, záſypuy niem.

Trafia ſię też przerwánie błonki w oku, álbo z uderzenia, álbo zránienia, álbo z ſpadku, ktore rzadko bárdzo, á práwie nigdy uleczone bydź niemoże, dla wypłynienia humoru.

Ná Mákuły, álbo kroſteczki w oczách

WEś żołći Gęśi, Kokoſzey, Rybiey, rowne częśći, przyday trochę miodu czyſtego, zmięſzay, námázuy tym oczy piorkiem.

Fiſtulá w oku, ztrudnośćią bywa uleczona. Weś ná nię Gumi Arábſkiego ćwierć łotá, Mirrhy trzy ćwierći łotá, zmięſzay z żołćią Sczupakową, zápuſczay tym Fiſtułę.

Item. Weś miodu czyſtego, Aloeſu, oboygá

po cztery łoty, Mirrhy dwá łoty, Száfránu puł ćwierći łotá, wodki z polney Ruty kwartę warz wolnym ogniem áż połowá wywre, maczáy w tym gębkę nową, przykładáy ná Fiſtułę, ieſt rzecz pewna. Fiſtułá w oku zowie ſię *Ægylope.* Są rożne ſpoſoby do leczenia tey Fiſtuły, ktora ſię rzadko trafia, dlatego niechćiałem ſię rozſzerzáć z nią.

Ná wyrośnienie Chrząſtki w kąćie Oká, ktora ſię zowie Punctum lachrymale.

TRzebá záżywáć rzeczy trawiących, ále wolnych, iáko ieſt *Aqua Ophtalmica, Viridis Mynſichty,* y inſze ktore ſię położą niżey.

Ná zmnieyſzenie záś teyże Chrząſtki.

WEś Slazu wyſokiego, Rożey ſuchey, oboygá po ſczypcie, *Sanguinis Draconis* ćwierć łotá, Aloe puł ćwierći łotá, wodki Babczáney kwáterkę, wárzyć wraz, przy wolnym ogniu, przecedziwſzy wpuſczáć w oko ćiepło kroplámi.

Ná *Suffuſią.* Oſobliwie ſłużу *Spiritu vini*, maczáiąc w nim chuſteczkę niekrochmalną y przykłádáiąc często ná oczy, przez długi czás, biorąc przy tym pigułki głowne.

Item. Weś głowę kotá czarnego, ſpal ią ná popioł, prześiey przez chuſteczkę ćienką, záſypuy tym oczy, rzecz pewna.

Ná Mákuły czerwone w Oku.

WEś wierzchołkow Hyſſopu, włoż w worek ćienki, warz w wodźie ten worek, kłáść ná oczy, często powtarzáiąc.

Item.

Item. Krew z ſkrzydłá Gołębiego w oko puſczána, znácznie ſpędza ie.

Proſzek pewny ná bielmo.

R. Oſſis, Sepiæ, Sacchari Candidi, Tutiæ, pulv: aa Scrup: 1. Vitrioli Mart: gr: 10 pul: ſubtiliſſimus, ten proſzek wdmuchywáć w woko piorkiem.

Item. Kámieniem Jáſpiſzowym ściéráią łuſkę, oſobliwie Páciorkiem, álbo Guzikiem, tenże Kámień powinien bydź biały, (gdyż rożnego bywá koloru.)

Item. Sok z Stokroći wyczyſczony, cudownie ſpędza bielmo, nákrapiáiąc niem: Okuliſtowie zdeymuią ie igłą, oſobliwie záſtárzáłe, iákoż niemáſz ná nie ſpoſobu nád ten ieden.

Wodká doświadczona ná Oczy.

WEś Máłmázyey czarney kwáterkę, Tucyi præpárowáney, Kámfory, oboygá po puł łotá, zmięſzay, chowáy od potrzeby, ſłuży bowiem ná wſzelkie defektá oczu, zákrapiáiąc nią.

Máść ná zápalenie Oczu pewna.

WEś Tucyi præpárowáney łot, Kámfory dwá ſkrupuły, wodki Rożáney ćwierć łotá, máſłá młodego wypłokánego dwá łoty, Gryſzpanu ſkrupuł ieden, zmięſzay iáko naylepiey, ſmáruy tym powieki.

Na Ięczmyk.

WEś *Gumi Seraphinum*, roſpuśćiwſzy octem námázuy go częſto. Albo głowki mrowcze roztárſzy śliną ſmárowáć Ięczmyk.

Ná Oczy podbite.

ROſpuść Aloe z miodem práſnym, tym ſmáruy, álbo ſer młody piecz, y przykładay, álbo weś mydłá Barſkiego, Gorzałki, Oliwy, zmięſzay, ſmáruy częſto.

Item. Máść Topolowa dobra ná to.

Ná bol y zápalenie Oczu.

WEś białek od iáiá, Háłunu tártego ſczyptę, mąki y drożdzy świężych po troſze, ubiy iák naylepiey, obłoż tym czoło y ſkronie.

Wodká ná oczy doświadczona.

WEś Winá ſtárego kwartę, miodu práſnego białego łyſzkę, Bobku, Imbieru, Soli oczkowátey, wſzyſtkiego po puł łotá, Kámfory łot ieden, zmięſzay, wley do naczynia miedziánego niepobielánego, niech ták ſtoi przez dwie Niedźieli, co dźień mięſzáiąc, potym przecedź przez Bibułę, ſchoway od potrzeby.

Gdy mgłą Oczy záchodzą.

UWarz iáie twárdo, rozerzni w puł, żołtek wyrzuć, ná to mieyſce włoż Kopetwáſu białego, ſubtelnie utártego, złoż obie połowki do kupy, obwiń chuſtą, y nićią obwiąż, włoż do kwáterki wody czyſtey, niech moknie przez kilká dni, coraz wyćiſkáiąc iáie, potym przecedź przez bibułę, wpuſczay kroplámi w oczy.

Ná Bielmo Wodká doświadczona.

WYćiśni ſok z kilku Pomoránczy, przyday do niego wodki Rożáney tylo dwoie, Aloeſu,

eſu, Imbieru, Kámfory, po troſzę, niech mokną te rzeczy utłuczone przez kilká dni co raz mięſzáiąc, potym przecedzić przez Bibułę, puſczay w oczy kroplámi letnio, á powieki ſmáruy Oleykiem Rozmárynowym.

Ná záśćie oka Błonką rzecz pewna.

WEś Winá białego pułtory kwáterki, Ruty świeżey drobno pokráiáney ſczyptę iednę, Száfránu, Sczypiorkow ñro 5. zmieſzay, niech ták ſtoi przez cztery dni, potym przecedź, y przyday Tucyi præpárowáney ćwierć łotá, tym Winem przemyway oczy często, y proſzkiem niżey opiſanym záſypuy.

Weś Fiałkowego korzenia tártego, gran: 7. ſkorup iáiecznych palonych gran: 8. *Oſsis ſepiæ*, Tucyi præpárowáney, oboygá po 7. gran, zmięſzay, utrzyi iák nayſubtelniey, wdmuchyway piorkiem w oczy.

Ná łzy z Oczu płynące.

WEś *Pſillij* łotow trzy, Wodki z Kopru włoſkiego pułtory kwáterkl, námocz przez noc, przecedź, wpuſzczay w oczy.

Ná zmienienie Oczu od Zachodu Słońcá, co ſię nayczęściey Fliſom, álbo y tym co ku Zachodowi idą przytrafia,

WEś Soczewice, Spodyi, oboygá po dwá łoty, utrzyi iáko nayſubtelniey, przyday do tego Oleyku Fiałkowego 8. łotow, zmieſzay dobrze, ſarkay w nos, álbo pioro maczáiąc ſmáruy w nośie.

Wodká przedziwna ná Oczy.

R. Rad Fæniculi Fol: Rutæ, Euphrasiæ, Verbenæ, Chelidonij, Potentillæ, Valerianæ, Poligon, Agrimoniæ, Cardui Sancti, Granorum Iuniperi, Baccar Lauri aã, unc: 3. Piperis unc: 1. Mellis unc: 6. pistentur simul optime, misceantur cum urina infantis, & distill. ter cohobando.

Zgania wſzelkie z oczu zmázy, łez płynienie zátrzymywa, wſzyſtkie złe humory rozpędza, wzrok byſtry czyni, wpuſczáiąc ią kroplámi w oczy letnio. Iedná oſobá dzieśięć lat niewidziáłá, tą wodką zákrapiáiąc oczy, przyſzłá do widzenia.

O CHOROBACH UST.

To ieſt: Podniebienia, Ięzyká, Dźiąſeł Zębow, &c.

PIerwſza áffekcya zębow ieſt ztrętwienie od iedzenia rzeczy kwáśnych. 2. Czarność zębow z iedzenia y picia często rzeczy ſłodkich. 3 Chwianie ſię zębow z częſtych defluxow z głowy. 4. Bol zębow, ktory ſię *Odontalga* zowie. 5. Nábrzmienie Dźiąſeł, ktore názywa ſię *Parulis*, Pryſczyki záś około zębow názywáią ſię *Epulis*. 6. Zmnieyſzenie, álbo ztrawienie Dźiąſeł, álbo gnicie, zkąd ſię Szkorbut rodźi. 7. Deſcens do ſczeki. 8. Wrzody, álbo Ránki w uſtách, ktore ſię názywáią *Aphtæ*, Dźieciom ſą poſpolite. 9. O żábie pod ięzykiem, ktora ná-

zywa ſię *Batrachus*: 10. Páralizem náruſzenie ięzyká. 11. Oniemienię, ktore ſię názywa *Aphonia* 12. Záiąkánie ſię álbo ſzeplenienie. 13. Smák ſtrácony. 14. Nábrzmienie ſlinnych iágod, ktore *Tonſillas* álbo *Amygdalas* zowią. 15. Spádnienie y nábrzmienie, álbo zápalenie ięzyczká, ten ięzyczek názywa ſię *Vula*, álbo *Columella* 16. Zápalenie gárłá zowie ſię *Angina*, to zápalenie ieſt czworákie, ktore názywa ſię *Cynanche*, *Paricinanche*, *Synanche*, *Paryſinanche*, że ſię máło rożnią od ſiebie, iednákoważ práwie (wſzyſtkich differencyi) kurácya iedná ieſt *angina*, ktora z wielkim zápaleniem y gorączką częſto przynoſi wrzod w gárdle, druga bez gorączki, á tákowa názywa ſię *Spuria*.

Sposob do leczenia tychże wſzyſtkich Chorob.

NA ztrętwienie zębow, żuy chuſtkę niekrochmalną. *Item*. Serem świeżym náćieray zęby. *Item*. Solą miáłką wytrzyi zęby, á potym wodą ćiepłą wypłocz. *Item*. Przyłoż ná zęby chlebá ośrzodkę ćiepłą, ieżelić to niepomoże, wytrway, á ſamo uſtánie.

Ná zczerniałe zęby.

WEś wody czyſtey, wpuść w nię kwáśney wodki tyle, żeby ſię kwáſek wolny wydał, tą wodką z ráná y ná noc myć zęby. *Itē*. weś Korali czerwonych tártych, koſtek z Dáktyl. *Oſsis ſepiæ*, Soli ſpaloney, wſzyſtkiego po puł ćwierci

łotá, zmięſzay wraz wyćieray tym proſzkiem zęby, potym wypłocz wodą ćiepłą, będą białe.

Item. Weś proſzku z cegłey ſubtelno tártego łot ieden, zkrop go kilká rázy *Spiritu Sulphuris*, zá kożdym rázem wyſuſzáiąc, przyday do niego Wáyſztynu białego trzy ćwierći łotá, Chlebá ná wągiel ſpalonego puł łotá, uczyń proſzek ſubtelney, ktorym zęby czarne, y záſzpecone (*mucosa materia*) wyćieray, á zá káżdym rázem winem ćiepłym wypłocz.

Item. Pomex roſpalony zgaś w Winie po dwá rázy, zá trzećim rázem roſpaliwſzy nie gaś, niech ſam oſtygnie, utrzyi go ná proch ſubtelny, záżyway go do chędożenia zębow, nád inſze ieſt oſobliwſzy.

Ná zęby ſłabe chwieiące ſię.

WEś Zołędzi ćwierć łotá, Gáláſu puł ćwierći łotá, Háłunu palonego, *Succi acaciæ*, po pułćwierći łotá, Roży ſuchey pułgárśći, warz w kwarćie winá, żeby ná páłec wywrzáło, przecedźiwſzy wymyway zęby kilkákroć ná dzień.

Item. Weś ſkorek Gránatowych pułtory ćwierći łotá, Háłunu pułtory cwierći łotá Szałwiey puł ćwierći łotá, warz to wſzyſtko w winie, w otcie, y w wodźie, w rożnych częśćiách przecedźiwſzy trzymay częſto w uśćiech.

Ná bol zębow.

BOl zębow oſobliwie uśmierza Sáwiná, w winie wárzona, to wino iák nayćiepleyſze wuśćiech

ściech częſto trzymáć, co oſobliwie ſłuży y ná ząb wypruchniáły, z ktorego bol pochodźi.

Item. Korzeń Kobelego ſczawiu, pod czás Wioſny wykopány, y ſuſzony, dotykáiąc nim zębá boleiącego, álbo trzymáiąc ná niem, uśmierza bol iego.

Jeżeli bol z ſpadáiących humorow, z Głowy pochodźi, weś korzenia Pokrzywianego, Coſnku, Gałki muſzkátowey, Száfránu, wſzyſtkiego po troſze, warz w winie ná poły z octem, przecedźiwſzy bierz w uſtá (tego trunku) po troſze ćiepło, y trzymay przez czás iáki, wypluy á inſzy bierz, częſto to powtárzay, uznaz folgę.

Item. Weś Bukwice, Máćierzanki, Rozmárynu, wſzyſtkiego po pułgárśći, Gwozdźikow kramnych *n*. warz w winie, przecedźiwſzy trzymay w uśćiech.

Item. Oleiek Gwozdźikowy, z Kámforą zmięſzány, bol do rázu uśmierza.

Item. Weś naśienia Száleiowego, rzuczay ná węgle rozpalone, dym bierz w uſtá przez liiek.

Item. Weś *Opij gr: 5.* przyday *Spir: Vitriol:* ile potrzebá, uczyń pigułkę, wetchni w ząb wydrożáły.

Item. Plaſtrzyki ná ſkronie zrobione *de Gumi Elemi*, álbo *de Maſtiche cum Opio & Alumine.*

Item. Oleyki doświadczone ná zęby, to ieſt Oleiek Bukſzpanowy, Gwáiakowy, Leſczynowy, ktore lubo z winem mięſzáiąc, (przydawſzy trochę Kámfory) płokáć uſtá, lubo nápuśćiwſzy báwełnę, trzymáć ná zębie. *Item.*

Item. Korzeń Pieretrowy ztłucz ná proſzek, ktory kilkákroć ſkropić *Spiritu Vitrioli*, co raz wyſuſzáiąc, tym proſzkiem záſypowáć ząb boleiący.

Item. Pryſcze zá uſzymá álbo ná rękách znáczną folgę przynoſzą, ktore możeſz uczynić lub Czoſnkiem ſurowym tłuczonym, y przyłożonym, lub Gorczycą białą zwierciáną. Są tácy co zákrapiáią Serwáſſerem, ia tego niechwalę, gdyż Dziąſłá pſuie, y zęby przyległe.

Item. Ná zębow bolenie ſekret. Kto ieſt podległy częſtemu bolowi zębow, niech ſobie doſtánie koſtki z udá żábey ziemney, ktorą gdy dotknie zębá, záraz bol uſtáie.

Item. Warz w mocnym otcie Gwozdźiki, y łuczywo, przecedź, trzymay w uściech.

Item. Weś Háłunu ná koniec nożá, ubij go z białkiem iáiowym, wley ná to Gorzałki mocney, zápal niech ſię wſzyſtká wypali, co zoſtánie połoź ná chuſteczkę, przyłoź ćiepło ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego ſczyptę, náley ná niego gorzałki łyſzkę, zápal, iak wygore, ten pieprz ciepły przyłoż ná ząb.

Item. Wodká Krolowey Węgierſkiey z Kámforą ieſt dobra, wpuſczáiąc ná ząb, álbo Báwełnę w niey maczáiąc, wkładáć w ząb wydrożáły, może przydáć Oleyku Gwozdzikowego.

Item. Sarknąć w nos gorzałkę, uſtáie bol.

Item. Weś Winá połtory kwáterki, Miodu práſnego łyſzkę, Roży ſuchey, *Piretrum*, Rozmáry-

zmárynu po pułtory ćwierći łotá, warz do połowy, przecedziwſzy, trzymáć w uśćiech ciepło częſto.

Item. Weś naſienia Száleiowego, Porowego, Cybulánego, rowne częśći, przetłukſzy zgrubá, rzucay ná węgle, párę w uſtá przez lieiek wpuſczay.

Item. Weś mąki pſzenny trochę, zmięſzay ią z mlekiem, z Skoczku mnieyſzego, porob kołaczki, uſuſz, gdy potrzebá kłádz po iednemu w ząb wypruchniáły, á bez bolu wyidźie.

Item, Warz Kámforę w oććie, płocz częſto, uznaſz pomoc.

Item. Sándáráká oſobliwym ſpoſobem uśmierza bol zębow.

Item. Kto ieſt podległy częſtym bolom zębow, temu trzebá przypalić Arteryi ná ſkroni z tey ſtroney, kędy ſię bol częſto odzywa. Ieżeli záś ieſt wypruchniáły, á częſto boleiący, lepiey go wyrwáć, wprzod oberznąwſzy puſczádłem, oſobliwie gdy będźie trzonowy.

Jeſt bárdzo wiele ſpoſobow, do uśmierzenia bolu zębow, ktorymby końcá nie było, tu ſię tylko naypewnieyſze zebráły.

Ná nierychłe wyraſtanie ząbkow Dźieciom.

WEś krwi z grzebyká kurzego, námáſz nią dźiąſłá raz y drugi, uznaſz ſkutek. Inśi dáią żuć Wilce zęby, lecz to máło co pomoże.

Ná ſpuchnienie Dźiąſeł.

NAprzod przyſtáwienie do nich piiawek ieſt

pozy-

pożyteczne, ále nie záwſze, gdyż pod czás więcey humorow przyćiągnie, zkąd większa nábrzmiáłość, á czáſem exulcerácya.

Item. Weś głowienek Szałwiey, Rzerzuchy ogrodney białey, warz w winie z octem ná poły, przecedź, przyday trochę Myrrhy, Háłunu, płocz częſto uſtá ćiepło.

Gdy dźiąſłá gniią, álbo niſzczeią.

WEś źiela Orliká, warz w wodźie ná poły z winem, przecedźiwſzy przyday trochę Soli oczkowátey, wymyway uſtá.

Item. Weś Orliku, Szałwiey, Mięty, Gałki muſzkátowey, wſzyſtkiego po łoćie, Háłunu palonego dwá łoty, Miodu czyſtego ośm łotow, (Miod odſzymowawſzy) wſzyſtkie rzeczy ná proch ztárte zmieſzay, tym Dźiąſłá częſto ſmáruy. Przytym weś drzewá Gwáiakowego trzy łoty, Sálármoniáku łot, Gryſzpánu ćwierć łotá, uwarz w wodźie wapienney ná puł z wodą czyſtą, przecedźiwſzy płocz.

Ná Deſcens do ſczęki.

WEś Wáyſztynu y Soli rowne częśći, włoż do worká, grzey ná Panwi, przykładay ćiepło, częſto powtarzáiąc.

Ná Wrzody álbo rány w uſtách.

WArz Cząber w wodźie, przyday trochę Háłunu, y Gryſzpanu, płocz tym częſto, możeſz oſłodzić miodkiem Rożánym, y przyláć kilká kropli kwáśney wodki, álbo weś Wodki Babczáney kwáterkę, włoż w nię *Saccari Saturni ſcrup.*

ni ſcrup: 1. Wody wapienney dwie łyſzki, álbo tey co w niey Kowale żelázo gáſzą, płocz uſtá, uznaſz pomoc. Jeżeli záś ránki będą z przyczyny choroby Dworſkiey, ináczey z niemi trzebá ſię obchodźić.

Zábká pod ięzykiem, ieſt nábrzmiáłość, ktora pod czás ták wielka będźie, że zęby ſpodnie przewyżſza, bywa też y niebeſpieczna, á oſobliwie gdy będźie czarna, álbo śina, y twárda, álbowiem obraca ſię w *Cancer*, trafia ſię częſto Dźiećiom, ále y wpodeſzłym wieku ludźiom po ſpolita, Dźieciom ſolą śćieráią, gdy to niepomoże, puſczádłem otwieráią. Gdy ſię záś wpodeſzłym wieku tráfi, (áby ſię w wrzod nie obróćiłá) trzebá wźiąć purgáns, y krew z ręki puśćić, gdy ſię nie rozeydźie; otworzyć ią puſczádłem, álbo lancetem, oſobliwie żyłki sine idące przez nię, gdy záś będźie czarna, álbo śina, nie trzebá iey tykáć, tylko płokánia ná nię záżywáć.

Ná ięzyk Páráliżem zárážony.

WEś Gorczyce białey, ſubtelno utártey, zmięſzay ią z Dryakwią, náćieray ięzyk częſto, przytym ná koniec ięzyká wpuſczay oleyku Hányſzkowego, álbo Gwozdźikowego, álbo z Tátárſkiego źiela, álbo lewándowego, &c. płocz też częſto uſtá *Spirit: formicarum*, álbo *Spiritu Ceraſorum*.

Oniemienie, Ieżeli w gorączce przypada, znáczy śmierć bliſką. Ieżeli záś z inſzey iákiey po-

wierz-

wierzchney przyczyny, iáko z ſpadku z wyſoká, z uderzenia obuchem, kiiem, albo czym podobnym, gdy ſię kość záklęknie, może bydź uleczone przez biegłych Cyrulikow. Ieżeli też z iákiey wnętrzney przyczyny pochodzi; y to może bydź uleczone, gdy záś będzie od urodzenia? żadną miárą uleczone bydź niemoże.

Eſſencya z Konwáliey wyćiśniona, zmieſzána ze krwią Synogárlice, trzymáiąc ią wuśćiech częſto, wielce pomaga, trzebá iednák uważyć przyczyne choroby, ktorą oddaliwſzy, mowá przywrocona będzie.

Ná utrácenie ſmáku.

DObra rzecz ieść częſto Podrożnikowe korzenie, w cukier wpráwione, álbo Sáłatę z liśćia świeżego, álbo Sol wyćiągnioną z roſołámi. Krew tákże z pod ięzyká puſczona ſmák przywraca.

Item. Weś kwáśney wodki puł ćwierći łotá, *Spiritus vini* 4. łoty, miodu práſnego dwá łoty, uczyń z tego liniment, ktorym nácieray częſto ięzyk. Ieżeli ſię záś w chorobie iákiey przytráfi náprzykład w gorączce, pomienione ſpoſoby nic niepomogą, áż chorobá uſpokoiona będzie.

Na nábrzmienie iagod ślinnych.

KTore názywáią ſię *Tonſillæ Amygdalæ*, álbo *Glandulæ*. Przepurgowawſzy ſię płokáć tym płokániem. Weś wodki z kwiátu Bzowego, przyday do niey miodku Rożánego, octu, y Mirrhy trochę, zmięſzawſzy wraz, płocz częſto ćie

płò,

pło, przy tym ſmáruy ie oleykiem Migdałowym, przydawſzy do niego trochę oleyku z woſku.

Ná ſpádnienie, nábrzmienie, y zápalenie ięzyczká.

WEś wodki Babczáney kwáterkę, przyday do niey Háłunu ſczyptę, miodku Rożánego łyſzkę, Sáletry trochę, kwáśney wodki kilká kropli, zmięſzay, płocz częſto. Przytym weś Pieprzu długiego ſkrupuł 1. *Succi Acatiæ*, *Rad: Tormentillæ*, oboygá po dwá ſkrupuły, *Sacari Saturni* gran 10. uczyń z tego proſzek ſubtelny, ktorym zádmuchyway z piorká.

Spádnienie ięzyczká. Zwyczáynie podnoſzą Imbierem z miodem zmieſzánym.

Item. Weś Szałwiey, Gorczyce białey, Pieprzu, wſzyſtkiego po trzy ćwierći łotá, warz w wodźie (przetłukſzy zgrubá) przecedź, przyday miodku Rożánego, płocz gárdło częſto.

Ná zapalenie gárdłá.

JEżeli zápalenie w Gárdle będźie znáczne, trzebá záraz krew z ręki puśćić, ſłużą przytym płokánia rożne chłodzące, náprzykład: Weś Babki, warz w wodźie nápoły z octem, przecedź, przyday Soli oczkowátey, y Sáletry po troſze, płocz tym ćiepło.

Item. Wodá czyſta z Octem zmieſzána, przydawſzy do niey trochę Háłunu, ieſt dobra.

Item. Gorzałká zmieſzána ná poł z wodką Rożáną, álbo Poźiomkową ięſt ſkuteczna: inśi ſamą Gorzałką płoczą.

Item. Sowá cáłkiem ná popioł spalona, iest nayosobliwszym lekárstwem ná wszystkie choroby Gárdłá, zásypuiąc tym popiołem.

Ná opádnienie ięzyka.

WArzyć ziele Przetácznik w mleku, przecedziwszy płokáć.

Ná Dźiąsłá gniiące.

WEś *Ligni Sancti* 4. łoty, *Rad: Tormentillæ Mentrasti*, oboygá po dwá łoty, warz w Wodce Babczáney przecedz, przyday proszku z Gálásu pułtorá łotá, Háłunu palonego ćwierć łotá, zmięszawszy wymyway Dziąsłá. Służy ná to y *Tinctura Laccæ.*

Ná nábrzmiáłość Dźiąseł.

FIgę rozerznąć, y trzymáć ná Dziąsłách.

Item. Warz Figę z Ięczmieniem, tę wodę przecedzoną trzymay często w uśćiech, ieżeliby się iáki wrzod zebrał, otworz go láncetem.

Ná wszelkie ust, Podniebienia, y Gárdłá áffekcye.

WEś soku z babki, y Ieleniego ięzyká rowne części, płocz, przydawszy *Diamoron*, álbo suche ziołá warz. Ieżeliby podniebienie gniło, y ránki były, przyday wodki rożáney, miodu Rożánego, powideł Kássiowych, Háłunu palonego, Wáysztynu, Gryszpanu potrosze, przywárzywszy płocz. Albo też sámo *Vngv: Ægyptiacum*, z wodką Babczáną zmięszawszy płocz.

Ná opádnienie podniebienia.

POd czás iest bárdzo trudne do podniesienia, osobli-

osobliwie ná to służy ápplikácya bániek suchych ná rogách głowy, ná wierzchu często powtarzáiąc. Służą też płokánia rożne rozpędzáiące głowne pigułki.

Ná Slinogorz.

SLinogorz, ktory názywa się *Synanche, Parisynanche,* pospolicie wywrotnie názywáią *Squinantia.* Weś wodki z polney Dryakwie funt, Gorzałki dwá łoty, zmięszawszy maczay w tym chustki y Gárdło okładay, tęyże wodki połykay po trosze, á zrázu záraz trzebá krew puścić, ieżeliby byłá wielka inflámmácya. Ná wierzch przyłożyć plaster z iáskołczego gniazdá przesiąnego, przydawszy miodu práśnego, Oliwy, Cybule pieczoney, żołtek iáiowy: *Płokanie.* Weś Hyssopu, Szałwij polney, Dryakwie, Nostrzeku po gárści, przyłoz *Album Græcum,* warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodu práśnego, płocz tym często, iezeli chory niemoże płokáć, zprycuy. Ieżeliby wrzod wielki dusił chorego, otworz go láncetem, ieżeli go dośiągnąć niemożesz, przywiąż láncet do drewná.

Item. Płokánie. Weś Roży garść, Rozenkow wielkich Fig, po 4. łoty, Lukrecyi dwá łoty, warz w mleku, przecedziwszy przyday miodku Rożánego, Iulepu fiałkowego co potrzebá, płocz tym, ieżeli niemożesz, sprycowáć trzebá. Ieżeli zápalenie wydáie się ná wierzch, weś Myrrhy, Kádzidłá po dwá łoty, octu kwáterkę, wodki Psinkowey trochę więcey, Kámfory, Száfránu

po ćwierći łotá, warz wespoł maczay w tym chustki, y Gárdło okładay. Kurzenie Remizowym gniazdem, ma leczyć wszelkie choroby Gardła, kto temu wierzy, może uznác pomoc iáką, iáko się wzwyż námieniło zSowy spaloney popioł iest doświadczoney ná choroby Gárdłá.

O Roznych Affekcyach. TWARZY.

To iest: o zbytniey Czerwonośći, o Plámách, o Krostách, o Węgrách, y o Strupách ná głowie.

ZBytnia czerwonośc Twarzy, ktora pochodzi z gorącości y subtelnosci krwie, álbo też z pićia częstego trunkow gorących, iáko ma bydz temperowána, podádzą się sposoby. Czerwonośc Twarzy z przyrodzenia, nie ma bydz sposobámi lekárskiemi oddalona, gdyżby to nie bez szkody zdrowia było, iednák záżywáiąc często Podrożniku, tak w Száłatách, iáko też korzenia w Cukrze, álbo w rosołách liśćie wárząc y piiąc, może temperowáć gorącość Wątroby, strzegąc się tronkow gorących, y potraw korzennych, oprocz tego, podádzą się sposoby powierzchowne, ktorych záżywáiąc, szkodźić zdrowiu niemogą.

Modá bowiem teráźnieysza świátowa, ochydziwszy sobie rumieniec, (ná ktory przedtym rożnych sposobow záżywáłá) niezwyczáynych y bárdzo szkodzących zdrowiu sposobow używa, áby

wa, áby białośći dostąpiłá, więc przez te niezwyczáyne sposoby blechuiąc sie, iák wiele sobie szkodzą widźieć się dáie, gdy nie tylko białośći, ále też obrzydłey bládośći, (ktora w ták wielu śmierćią się zákończyłá) dostąpiły. Sposobow ktorych do tego záżywáią, wymieniáć niechcę, ábym nieprzedłużył, położę tylko Cypryaná S. o tákich ták piszącego. Rzucáią się ná BOGA ći ktorzy to co on uformował, przeformowáć chcą, nie wiedząc że wszystko co się rodźi, Dźieło Boskie iest, á co się mieni diabelskie.

Powierzchne sposoby do zgłádzenia zbytniego rumieńcu są te.

Weś Mástyxu, Kádźidłá, Kámfory, rowne częśći, ztłucż ná proch miáłki, náley Gorzałki dobrey, postaw w ćieple przez kilká dni, co dźień raz mięszáiąc, przepuść przez chustkę subtelną, tym ráno y ná noc (zmaczawszy chusteczkę) twarz oćieray, przy tym choć raz w tydźień násmáruy twarz *Vngv: Alb: Camphor.* Ná noc, z ráná obmyi Mydłem, á wodką pomienioną nátrzyi.

Item. Ná Czerwoność y krosty po Twárzy.

WEś Gleyty iák naysubtelniey utártey, łot ieden, octu iák naylepszego winnego łotow 8. wárz áż trzećia część wywre; w drugim garnuszku warz te rzeczy, to iest: Weś soli oczkowatey álbo inszey, Háłunu, oboygá po łoćie, Kádźidłá gr: 20. Wodki Rożáney kwáterkę iák

kę, iák powre, zmięſzay obádwá liquory wraz, przecedź przez chuſtkę cienką, będzie liquor iák mleko biały, ktorym twarz ścieray, ſpędza wſzelákie zmázy, kroſty, plámy, &c.

Item Wodká wypalona z przeſtępowego korzenia (myiąc ſię nią) ſpędza rumieniec, kroſty, &c.

Item. Wodká z żábiego ſkrzeku nieprzepalona, ále w piwnicy z worká ściekła, przydawſzy do niey Sálármoniáku, y Kámfory w Gorzałce roſpuſzczoney czyści twarz, y rumieniec gáśi.

Item Wodká z kwiátu Grzybieniowego białego, przydawſzy do niey *Saccari Saturni*, y Kámfory, ieſt pewna, tákże wodká z kwiátu Bobowego z winem palona.

Item. Tucya præpárowána (náćieráiąc nią) twarz czyści od kroſt, plam, &c. tákże wodká wapienna, przydawſzy do niey oleyku trochę Wáyſztynowego, álbo *spir. Sal: Armon.*

Wodká ſekretna twarz iáſną y białą ſpráwuiąca.

WEś kwiátu Bobowego, Bzowego, oboygá po dwie gárśći, Gołąbiąt młodych dwoie oſkubánych, wypáproſzonych, y drobno poſiekánych, Soku Limoniowego łotow iedenaśćie, Soli białey łotow 8 Kámfory łotow ſześć, wodki Poźiemkowey kwáterkę, wſzyſtko wraz zmięſzawſzy przepal przez Alembik ſkláný w wrzącey wodźie, przepaliwſzy wyſtaw ná ſłońce przez Mieśiąc, potym doday trochę Pizmá,

ſcho-

ſchoway dobrze zátkawſzy, umyi pierwey twarz wodą ciepłą, potym zmaczawſzy chuſteczkę w pomienioney wodce, otrzyi twarz, będźie wdzięczna y iáſna? ieſt y inſzych wodek bárdzo wiele do twarzy ſłużących, tę nayſkutecznieyſzą położywſzy) inſze opuśćiłem.

Ná kroſty po Twarzy.

WEś *Mercurij ſublimati* ćwierć łotá, máśći Rożáncy puł łotá, zmięſzawſzy ſmáruy, z rázu będźie boláło, ále prędko uſtánie, záraz obmyi octem, z rogiem jeleniem wárzonym, (przydawſzy trochę Kámfory y Cukru,) ieſt rzecz doświadczona.

A ći co uſtáwnie piią choć prágnienia njemáią, zkąd ſię im ná twarzy kroſty czerwone wydáią, y inne przypadki z piiáńſtwá w nich ſię odzywáią, potrzebá áby ten zły nałog odmienili, ktory to nietylko żyćie ſkraca, ále y ná duſzy zábiia. Przymioty ich wierſzem opiſane.

Pierwſzy piiak ieſt mądry, á bogáty drugi,
Trzeći zrze mocno, czwarty opłákuie długi.
Piąty zalotnik, Szoſty przyśięga áh brzytko,
Siodmy pali, Oſmy záś wyprzedáie wſyſtko.
Dźiewiąty, co pod ſercem ma, to ći wyiáwi,
Spi dźieśiąty, w głos ſpetność Iedenaſty práwi.
Nálazł ſię też dwánáſty, (ni bárełá) bluie,
Oſtátni iák furyat, ludźi nápáſtuie.

Ná Trąd po twarzy, ktory ſię zowie Morphæa.

WEś żab źiemnych 2. álbo 3. uſiekay, ſmaż w Oliwie, tym oleykiem ſmáruy ieſt pewny.

Item. z Drzewá jesionowego wypalony *Spiritus*, oraz z oleykiem zmięſzawſzy go, z wodką fiałkową, oćieray twarz ieſt pewny.

Item. Wodká wypalona z kwiećia Omanowego (myiąc ſię nią) ſpędza Trąd.

Ná krosty, ktore około Noſa bywáią, czáſem czerwone, á czáſem iák perełki, zowią ſię Vari, *álbo* Ionthi.

WEś oleyku Bobkowego, Máśći Topolowey rowne częśći, zmięſzay, ſmáruy często, ná noc záś przykładay chuſteczkę zmoczoną Gorzałką.

Ná Plámy y Oſutkę.

DObry ieſt Oleiek z woſku, ſmáruiąc niem.

Item: Oleum Tartary, ktory poſpolićie zowią wodką kámienną, temi oleykámi naylepiey ſmárowáć po kąpieli, gdy ſię plámy dobrze wydádzą.

Gdy záś z czárow bedźie oſućizná, (iáko ſię często trafia) trzebá ſię z tym do Duchowieńſtwá udáć.

Ná Liſzáie. Ktore ſię zowią *Impetiginos*, śliną czczą náćieray ie.

Item. Wodká złotnicza źielona, oſtrożnie nią náćieray, bo gryźie, lepiey zmięſzáć wprzod ná poł z wodą proſtą.

Item. Weś Kámfory y Mirrhy rowne części, náley trochę winá, warz zlekká w gárnuszku, tym winem námáz y.

Ná wykrzywienie Twarzy iedney strony, ktore názywa się Spasinus Cinicus, *álbo* Convulsio Canina, &c.

WEś wodki Párálizowey co potrzebá, przyday do niey oleyku Bursztynowego, álbo Rozmárynowego, náćieray tym Twarz zárážoną, kilkákroć przez dźień, przytym w uśćiech często máštykowáć Gorczycą białą, płokáć też ustá wodą, w ktoreyby wrzáłá Szałwiia, Rozmáryn, Tatárskie ziele: iednák przytym trzebá się przepurgowáć.

Ná Wárgi popádáne.

OLeiek z żołtkow jáiowych iest dobry, ábo weś łyszkę drewniáną, ktora iuż by'ł w używániu, zápal ią, á tę tłustość ktora się z niey skwárzyć będźie pilnie zbieray, iest bowiem skuteczna ná popádánie warg, rąk, y nog.

Ná strupy po Głowie, ktore się názywáią Favi, Achores, Porrigo, Tinea.

TE rodzáie strupow rożne są. Dźiećiom pospolite, y roślejszym przydáią się, osobliwie párchy. Ná to służą naprzod purgánse, krwie pusczenie, (ieżeli wiek pozwoli) Bánki, Łáźnia, &c. przytym weś ługu z lesczynowego popiołu zrobionego, ieżeli iest mocny, przyley trochę wody, myi niem głowę co dźień, zá káżdym

rázem ſmáruy oleykiem z żołtkow iáiowych zrobionym, ieſt ná to dobry oſobliwie *Oleum Sulphuris Rulandi.*

Item. Weś pęcherz oraz z uryną z Wieprzá świeżo zábitego, z tegoż wieprzá głowy wybierz mozg, zmięſzay go z uryną, uſuſz wolnym ćiepłem, tym głowę kroſtáwą po zmyćiu ſmáruy, ieſt rzecz pewna.

Item. Weś oleyku z żołtkow iáiowych łotow cztery, Mirrhy, Koſacowego korzenia, ćiemierzyce czarney, wſzyſtkiego po łoćie, ſtárſzy ná ſubtelny proſzek zmięſzay z oleykiem, ſmáruy tym głowę.

Item. Weś Gleyty puł łotá, Bleywáſu w wodce Rożáney płokánego, Háłunu palonego, Sádzy z kominá twárdych, proſzku z korzenia Omanowego, Bibuły paloney, wſzyſtkiego po puł ćwierći łotá, oleyku z żołtkow iáiowych, Bobkowego, Rożánego, Sádłá wieprzowego, wſzyſtkiego zárowno, uczyń máść, do ktorey przyley octu mocnego trochę, ſmáruy nią po zmyćiu, ieſt doświadczona.

Item. Weś żołtkow iáiowych ſiedm, Mirrhy puł ćwierći łotá, korzenia *Aaronis gran* 20. Korzenia ćiemierzyce czarney puł ćwierći łotá, utrzi ſubtelno ná proch, żołtki drobno pośiekay ſmaż ná rynce áż ſię pocznie ſkwárzyć dobrze, że oleiek z ſiebie puśći, przecedź, używay do ſmárowánia, á w ługu záwſze warz Centuryą mnieyſzą, y polną Dryakiew. Inśi kwáſem kápuśnym

puśnym nie zbyt oſtrym, (przydawſzy máſſá) głowę myią.

Łupierze z Głowy ſpędza wodká wypalona z kwiátu wierzbowego.

Ná wypádnienie włoſow złych z głowy
PLASTER.

WEś Krochmalu łotow 4. żywice łot ieden, zmięſzay nád ogniem: rośćiągni ná chuśćie włoſow przyſtrzykſzy obłoż ćiepło, potym od-dzieray powoli, powie naywiękſzą táiemnicę.

O MANIEY.

MAnia, ieſt zapálczywość, álbo ſzaleńſtwo, pochodzące z gorącośći mozgu, (bez gorączki) mieſzáiące rátionatią, y Imáginácyą, częſtokroć bez náruſzenia pámięći.

ZNAKI ſą te. Máníacy ſzáleiąc, biią przytomnych, kąſaią, czáſami ſię ćichemi pokázuią, niedádzą ſię iednák uſpokoić; wiele gadáią, ſkaczą, śpiewáią, wrzeſczą, wzrok máią ſtráſzny, máło co śpią, moc w nich niezwyczáyna, ſuknie, koſzule ná ſobie drą, włoſy tárgáią, okná, y co nápádną tłuką. Spoſobni ſą czáſami do weſołośći, y śmiechu zbytniego, á czáſami názbyt ſię ſmucą y boią, nágo rádzi legáią, zimná nie czuią, pámięć poſpolićie mieváią wielką, że y dawne rzeczy wſpomináią.

Chorobá tá zrożnych rzeczy pochodźi, ták powierzchnych, iáko wnętrznych, że ſię rzadko trafia, dla ſczupłego *Compendiū* opuſczam ie, z wiel-

z wielką też trudnością bywa uleczona, áż śię chybá sámá dobrowolnie uspokoi, czásem śię też obraca w głupstwo, iuż nigdy nieuleczone.

Jeżeli w tey chorobie *Hæmor hoidy* same śię dobrowolnie otworzą, álbo śię krew z nosa pusci, álbo biegunká nie gwałtowna, uwalniaią od choroby: ieżeliby zás po twarzy, po nogách, wrzody śię iákie pokazáły, złym znákiem są. Ieżeli śię tráfi z ukąszenia psa wśćiekłego, álbo z czárow, rzadko bárdzo uleczyć śię może.

Sposoby do leczenia.

SŁużą ná początku choroby purgánse mocne, vomitoria, pryscze, Kauterye, suche bánki, krwie pusczenie z nog, z powtarzániem kąpieli, Enemy, &c. oprocz tego.

R. Aqu Hyper: Anagal: aa. unc: 3. Conf: Alchermes drachm: 1. ß Lap: Lazul pp. scrup. 2. Syrup d. Hyper: drach 1. M. Tey mixtury daway choremu często po łyszce.

Máią ćicy chorzy do śiebie, że żadną miárą niechcą zażyc lekárstwá żadnego, chybá z wielką trudnością, co niemáły witręt czyni Medykom od kurácyi.

Item R. Lap: Prunel drach. S. Camphoræ Scrup: ß. Laudani Opiati gr. 1. M. Day to ná raz w wodce Cynámonowey.

Kámfory częste zażywánie znácznie pomaga.

Item. Sok wyćiśniony z młodych iáskołęk, iest osobliwym lekárstwem, dawszy go ná raz łotow dwá z wodką Cynámonową.

Item.

Item. Osobliwy experyment. Weś Bukwice ziela, y kwiecia iego, Koszyszká, Rozmárynu, Lewándy, Máćierzanki, Melissy, wszystkiego po gárśći, warz te ziołá w wodźie czystey, przecedź, schoway, potym weźmi Bobku przetłuczonego, ćiemierzyce czarney, oboygá ile potrzebá, wsyp do worká, przeszyi go, przywarz w pomienioney Dekokcyi, wyżdząwszy obłoż niem głowę, co godźiná przygrzewáiąc w teyże Dekokcyi, czyń to przez kilká dni.

O MELANCHOLIEY GŁOWNEY.

ZNáki. Naprzod iest szaleństwo, álbo głupstwo bez gorączki? przytym boiaźń y smutek myśli strászne, y zápomnienie się. *Convulsio*, to iest, śćiągánia żył, á podczás y wielka chorobá nápada. Wielomowstwo, płácz, schraniánie się od konwersacyi z ludźmi, podeyrzenia, rozumieią wszystko bydź trućizną zárażone, sen krotki niespokoyny, niektorzy záwsze się śmieią, inśi płáczą, inśi rozumieią się bydź Bogámi, Krolmi, Xiążęty, inśi rożnych bestyi iestá y głosy zmyśláią. Inśi rozumieią się bydź szkłánemi, álbo glinánemi, zkąd się záwsze boią, żeby się nie stłukli. Inśi rozumieią się bydź umárłemi. Inszym się zda iákby iákąś márę przed sobą widźieli. Inśi rozumieią że członkow nie máią. Inśi boią się áby się niezápádli. Inśi się swárzą, drudzy się ustáwicznie modlą. Inśi się uczą. Inśi o woynách tráktuią, &c.

Choro-

Chorobá tá, iáko y pierwſza ieſt długa, y do leczenia bárdzo trudna, zkąd názywa ſię *Flagellum*, álbo *Ilustio Medicorum*. Obraca ſię pod czás w Mánią. Iezeli w tey chorobie dyſlenterya przypádnie? złym znákiem ieſt. Przynoſi też częſtokroć Apoplexyą, álbo Páráliſz, álbo Conwulſye.

Spoſoby do leczenia.

POżyteczne ſą naprzod Enemy, Womitorya, Purgánſe, Hæmorhoidow otworzenie, Arteritonomia, Kauterye, Pryſcze, &c.

Purgáns. *R. Rad Polipod: unc. S Epithymi drach: 2 Fol. Senæ unc: 3. Thamarind: drach: 6. ſem. Coriand: drach 15. Santal: Citrin: d: 2. infund: Aqu: Fumar: unc: 14 coqu: ad reman: unc: 10 Colaturæ, adde Agar: drach 2. Rhabar: drach: 3, inf: per noctem coque colaturæ adde Syrup: Fernell ſol: unc: 2. Doſis unc. 3. intra triduum vel quadriduum.* Tákże rożne infuzye w Serwadce ſłużą. Przytym *abſorbentia* ſą potrzebne.

R. Antim: n: diaph: Corall: Rubr: pp. oculor: Cancr: Conchar: pp. Cinabar nat: aa. ſirup: s. Vitriol: Mart: gr: 6, Extr. Opij gr: 1 M. divide in 6. part. Dáią ſię te proſzki w wodce Cynámonowey

. *Item. R. Arcani d. plicat. gr: 15. Magiſter ſatur. gr: 10. Camphor: gr: 3. m.*

Oſtátek puść ná Paná BOGA, y ná náturę.

O SZALENSTWIE.

Ktore ſię názywa Phreneſis.

PHreneſis, ieſt odeście od rozumu, z gorączką

wielką

wielką, y zapálczywośćią, pochodzące, z zápalenia Membran mozg pokrywáiących, (ktore się *Meninges* názywáią) álbo też z zápalenia *Diaphragmatis*, iáko się przydáie w gorączkách wielkich.

Znaki. Naprzod gorączká ustáwiczna, sucha, niespánie, oddech ćięszki, twarzy y oczu zápalenie, pod czás z obudwu oczu łzy płyną, suchość (przytym ciáłá) niezwyczáyna, Puls pr d ki, zápomnienie się, rozum pomięszány, zkąd raz płáczą, drugi raz śpiewáią, wrzeszczą śmiáłość wielka, ręce drżą, uryná zápaloná á czysta.

W tey chorobie uryná biała złym iest znákiem, tákże ieżeli womit dobrowolnie przypádnie żołty, álbo zielony, álbo czarny, złym tákże iest znákiem.

Item. Ci co się często śmieią, nie ták są niebespieczni. Ieżeli się zás do tey choroby Hektyká przyłączy, záledwie uleczona bydź może

Item. Ieżeli śpiąca chorobá nástąpi śmierć przynośi, tákże ieżeli nástąpią konwulsye, czkáwká, zgrzytánie zębow, nieczućie się, są znáki śmierći.

Item Exkrementá ieżeli będą białe, álbo czerwone, álbo czarne, złym znákiem są, tákże wzdrygánie się y przećiągánie. W gorączkách szaleństwo, nie záwsze iest niebespieczne.

Sposoby do leczenia.

Potrzebne są naprzod Enemy, krwie pusczenie z czołá, z ręki, álbo z żył pulsowych,

pryſcze zá uſzymá, kąpieli, nog moczenie w ziołách wárzonych, &c.

Item. Zá rzecz doświadczoną máią niektorzy Kurá żywego ná poły rozerznąwſzy, przyłożyć ná głowę. Inśi jáſkołki żywo porozrzynáne przykłádáią. Inśi Dynię uwierciawſzy ſurową, głowę nią nákłádáią. Inśi Liná ná pulſy (rozpłatánego) przykłádáią y do ſtop.

Purgánſe bárdzo wolne, ſą pożyteczne, to ieſt, z Seneſu, z Mánny, przydawſzy *Crem: Tartar.* W tákiey chorobie *Opiata* ſą záwſze podeyrzáne, lepiey ſię od nich wſtrzymáć, miáſto nich warz Mákowki w wodzie, maczáiąc w niey chuſtę, okłáday głowę.

Item. Weś Mákowek, liścia wierzbowego, Száłaciánego, Pśinek, Száleiu, wárz w wodzie, niech chory moczy w tym nogi ná noc.

Item. Weś oleyku Rożánego, Rumieńkowego, rożne części, przyley octu, zkrapiay tym chuſtę, ktorą głowę okłáday, ſkronie ſmáruy oleykiem Muſzkátowym, zmięſzawſzy go z Száfránem miáłko utártym.

Item. Emulſye rożne chłodzące, y pośiláiące ſą potrzebne, przydáiąc do nich *Lap: Brunellæ*, y Syropu *de Pau Errát.*

Item. Bánká ná ſucho ſtáwiona, ná wierzchu głowy, znácznie pomaga, tákże piiawki ſtáwione ná ciemieniu; *ſupra ſutura coronalem.*

Item. R. Syrup. d. Papaver unc: 3. Laudan: Opiati gr: 1. ſalis c. c. volat: gr: 3. M. Day choremu ná

raz

raz. Ieżeliby wzwyż pomienione ápplikácye niepomogły.

Item R *Lap: Prunell. gr: 15. Camph: gr: 3. Laud: Opiat: gr: 1.* M. day ten proszek w czymkolwiek ná noc.

Item Spir: Nitri. dáwáć iák nayczęściey w Rosołách, y w Piwie.

Plaster ná Głowę.

WEś Máku, siemienia konopnego, iáłowcu, wszystkiego po gárśći, kádzidła łot, Iąder z kostek Brzeskwinicowych, naśienia Pigwowego po trzy częśći łotá, wodki Rożáney, y Bzowey ile potrzebá, rozłożywszy między chusty, głowę obłoż.

Item. Kąpiel ná nogi.

WEś Rozchodniku, Grzybieniowego liśćia, winnego, wierzbowego, Roży suchey, mákowek, Sáłaty, wszystkiego rowne częśći, warz w piwie, wyley do cebrzyká, niech chory moczy nogi w tym iák przestygnie.

Item. Máśćią Topolową zmieszawszy *cum Opio*, smáruy skronie y pulsy.

Kłádą też y płucá świeże bydlęce ná głowę nie bez pomocy.

Item Oxyhodinon do okłádánia głowy. R. *Aqua Rosar: unc: 3. Plantag: Papaver errat aa. unc: 1. s. ol: Rosar: Nymphæ, aa unc 1. Aceti drach: 2.* M. Maczay w tym często chustę, ktorą głowę okładay.

O Spią-

O Spiącey Chorobie.

SPiąca Chorobá, názywa się *Letaigus, Coma Cathaphora, Subet carus.*

Jest dwoiáka, iedná gdy spánie nie iest ták głębokie bárdzo; to iest, gdy chory ná trącánie y wołánie ocknie się, y przemowi, á przy tym iest gorączká, tákie spánie zowie się *Lethargus*.

Drugie zás iest głębokie spánie, (bez gorączki) tákże, że chory iák umárły spi, ocucić go niepodobná, oddychániem tylko znáć że spi, tákie spánie zowie się *Carus*, y máło co się rożni od Apoplexyi.

Ieżeli w tym bárdzo głębokim spániu chory śiedm dni przetrwa, może się z niego wybiegáć. Ieżeli się też przyłączy do inszey choroby iákiey głowney, iáko do szaleństwá, złym iest znákiem.

Item. Ieżeli chory śpiąc powoli, y zchrapániem oddycha, tákże kiedy drzy, álbo zimny pot ná czoło wychodzi, stolce częste, są znáki bárdzo złe.

Nádzieiá żyćia iest, ieżeli chorobá przyda się álbo z zbytniego piiáństwá, álbo z częstego kurzenia Tutoniu. Tákże z lekarstw ná spánie nieostrożnie dánych, &c. Ieżeli z Pryszczow uczynionych wiele wody wychodzi, znák dobry, tákże ieżeli chory kichnie, gdy mu wdmuchniesz w nos proszek kicháiący.

Sposo-

Sposoby do leczenia.

NAprzod stáráć się koniecznie chorego cućić, tárgáiąc go zá włosy, zá uszy, wiercąc pod uszymá, kurząc śiárką pod nos, álbo Bobrowym stroiem, lubo Galbanem, lubo Gumi Sagapeno, álbo wraz wszystko zmięszawszy.

Item. Do nosa przytykáć często Spir. sal: Armoniaci urin. Ciáło wszystko śćieráć suknem, ták áż zczerwienieie. Albo báńkámi suchemi ociągáć, przytym Enemy mocne dáwáć. Pryscze zá uszymá, álbo ná rękách uczynić, Proszek kicháiący w nos tedy owedy wdmuchywáć. Ieżeliby tá chorobá z záżytego Opium pochodźiłá, trzebá dáć ná womity. Purgáns lekki potrzebny, (iednák nie w Pároxizmie) ktory táki bydź ma. R. Castorici scrup: 1. Diagred: gr. 7. tum oxymell. squill. & Aqv. Cinam. det.

Proßek osobliwy.

WEś Bobrowego stroiu tártego ćwierć łotá, gorczyce biáłey, naśienia z Násturcyum, oboygá po pułtory ćwierći łotá, popiołu z jáskołek palonych, Bursztynu iák naymieley utártego po ćwierći łotá, Ambry gran. 20. Złotá bitego listkow 3. uczyń proszek subtelny, daway ná raz po ćwierći łotá w wodce Apolektyczney, álbo też w winie.

Item. Weś octu mocnego, przyday do niego Bo browego stroiu, Ruty, Czárnuszki, warz to w garnuszku y ley potrosze (ná rospaloną bláchę) pod nosem chorego.

Iter. Weś soku z Selerow wyćiśnionego, octu Ruciánego, Bobrowego stroiu, zmięszay wraz, nápoy tym gębkę, ktorą trzymay u nosa chorego.

Ná okładanie Głowy.

WEś wodki Rumienkowey łotow 2. *Theriacalis* łotow 2. włosow człeczych palonych ile chcesz, zmięszay, maczay w tym chustę, kłáć ná głowę.

Iest ieszcze Chorobá do tey należąca, ktora názywa się Siphita stricta, *álbo* Noctambulatio, *to iest, co śpiąc po nocy chodzą*

Ná tę chorobę sposob ten.

NIech kto strzeże ná tákiego z korbáczem, á iák pocznie chodźić, w ten czás go dobrze ćiąć, nie folguiąc, głowy tylko ochraniáiąc, potym się skryć, álbo śpiącym uczynić, gdy zá iednym rázem to lekárstwo niepomoże, powtorz, uznasz skutek.

Ieszcze ná śpiącą chorobę rzecz dobra.

WEś Betoniki Máieranu, Szałwiey, kwiátu Bzowego, Rozy polney, warz w winie ná poły z octem, kładź ziołá wárzone przecedźiwszy ná głowę.

O NIESPANIU.

Ktore názywa się Coma Vigil, *albo* Pervigilium.

W Tey Chorobie iest chćiwość wielka do spánia, spáć iednák chory żadną miárą niemoże dla pomieszania fantázyey, zkąd práwie od-

rozumu odchodźi. Zrázu tácy czuią bol głowy, y oſłábienie wielkie sił z oſpálliwem. Rzadko ſię tá chorobá ſamá przez ſię tráfia, chybá przy inſzych chorobách, iako to przy gorączce, przy Mániey, &c.

Spoſoby do leczenia.

JEżeli tá chorobá ieſt złączona z inſzą, z trudnością bywa oddalona, áż ſię pierwſza chorobá (ktora iey ieſt przyczyną) uſpokoi. Gdy záś ſamá przez ſię tráfi ſię, weś ná nię Purgáns głowny, ná co ieſt naylepſze *Eleuctareum Silvij*, oprocz tego *vomitorium* ſłuży, iezeli dyſpozycya (z uwazonych okoliczności) do tego będzie.

Item. Krwie puſczenie z ręki, álbo z nogi, pod noc znácznie pomaga.

Item Stáráć ſię choremu ſen przywieść, ſmáruiąc ſkronie oleykiem Muſzkátowym, Máścią Topolową ſmáruiąc, przydawſzy *Opium*, Co ieżeli máły ſkutek uczyni, udáć ſię *ad Opiata*, ná co ſłuży *Requies Nicolai*, *Laudanum Opiatum*, iednák oſtrożnie nim ſzáfowáć, oſobliwie gdy długie będzie nieſpánie.

Item. Częſtokroc doświadczona rzecz ieſt tá, zmaczay koſzulę w zimney wodzie, oblecz w nię chorego, niech ták będźie przez kilká godźin áż ná nim oſchnie, powtorz ieżeli trzebá. Ná nogi też kąpiel dobra z mákowek, z Sáłaty, z liścia wierzbowego, z Grzybieniá, &c.

Item. R. aquæ Plantag. unc. 5. P. pav. Errat. unc. 3 Aceti d.ſtill. unc. 1. Syrupi: Cydonior. unc. 1.

Tart: Vitriol. drach: 2. *M.* daway tego często po łyszce choremu.

O CHOROBIE

Ktora názywa się Cathochus, *albo* Catalepsis.

ZNaki tey Choroby. Naprzod nagłe zmartwienie człowieka, ktore gdy záráźi, lubo śiedzącego, lubo stoiącego, lubo leżącego, ták go trzyma, ták dálece, że go iuż trudno poprawić. Oczy tylko ma otwárte, ktoremi nic nie widźi, áni też niemi rusza, oddech záledwie czuć się da, Członki wszystkie iák zdrewniáłe, trwa ták pod czás od godźiny do godźiny, czásem dłużey. Ci co się ná tey chorobie nieznáią, rożnie rozumieią, iedni skłádáią ná záchwycenie, drudzy ná podwionienie, insi ná czáry, owo zgołá kożdy co inszego trzyma, á osobliwie wymyślne Báby. Máło co się rożni tá chorobá od Apoplexyi, y owszem niektorzy názywáią ią *apoplexiam inversam.*

Sposoby do leczenia.

NAprzod kichánie wolne pobudźić, piorkiem wdmuchnąwszy proszku kicháiącego. *Item,* Czynić Frykácye mocne, suknem ostrym. *Item.* Pryscze po rękách y zá uszymá porobić. Niektorzy ná wierzchu głowy przepaláią Kauterya, Głowę tákże okłádáć ziołámi posiláiącemi, *Spiritus animales.* Enemy tákże mocne, są bárdzo pożyteczne, y purgans wolny, ále áż Pároxysm ominie, krwie pusczenie w tey Chorobie nie-

potrze-

potrzebne. Członki wszystkie y Grzbiet smárowáć tym. Wziąć wodki Krolowey Węgierskiey pułkwáterki, przydáć do niey oleyku Bursztynowego, y Kámfory potrosze, tym smárowáć przy cieple. Ták się zwyczáynie leczy, iako Apoplexya, o ktorey będzie niżey.

O ZAWROCIE GŁOWY.

Z Rożnych przyczyn zawrot głowy pochodzi, z ktorych iedne są powierzchowne, drugie wnętrzne.

Powierzchowne przyczyny są te, Konstypáćye częste, Posty zbytnie, Niespánie, Piiáństwo nagła odmiáná powietrza, iedzenie potraw grubych, niestrawnych, Czosnkow, Cybul, &c. Obżárstwo, zátrzymánie Hæmorhoidow, álbo Miesięczney choroby, gniew zbytni, y częste obracánie się często w koło, tákże pátrzánie ná rzeczy w koło się obracáiące, pátrzánie zwysoká ná doł, spadek, uderzenie ćięszkie w głowę, że się kość zágnie.

Wnętrzne przyczyny są. Wapory rodzące się z humorow zbytnich, to iest ze krwi, z cholery, z flegmy, z meláncholij, z humoru wodnistego, ostrego; Tákże pochodźi zawrot głowy z żołądká niesposobności, z wątroby, z śledźiony, z máćice.

Dwoiáki iest zawrot głowy, ieden lekki, w ktorym się tylko obiętká w koło obracáią.

Drugi ćięższy, w ktorym nietylko się rze-

czy wßyſtkie w koło obracáią, ále też y ćmią, ták dálece, że chory pod czás zá ledwie ná nogach otrzymáć ſię może.

Jeden ieſt zawrot *Idiopaticus*, to ieſt, z okázyey ſameyże głowy, gdy humory wodniſte y flegmiſte w mozgu zoſtáiące, wiátry y wápory wypuſczáią, *ad ventriculos cerebri*, ktore w nich ſię obracáiąc: zawrot ſpráwuią, zkąd táki zawrot przynośi, álbo wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Drugi *Symphaticus*, to ieſt, z okazyi żołądká, Wątroby, Sledźiony, &c. Z ktorych humory ſzkodliwe, wapory do głowy poſyłáią.

Jeżeli przyczyná z zawrotu ſamey głowy, znáki tego ſą te, bol głowy, y oćiężáłość, oczu záćmienie, álbo ſłábość, w uſzách dzwonienie, y záwálenie, zapáchu y ſmáku odmiáná.

Jeżeli z pełnośći flegmy, w ten czás ćiáłá wßyſtkiego oćiężáłość, y oſpálſtwu, plućie częſte, ápetytu utrácenie, uryná biáła, nieſtrawna, &c.

Jeżeli z cholery, ná ten czás chorzy máło śpią, często ſię gniewáią, w ſpráwách prędcy, y zrzędni, prágnienie bywa y gorżkość w uſtách, puls prędki, uryná częſta, zołta.

Jeżeli z Meláncholiey, znáki ſą te, boiaźń, ſmutek, mysli pomięſzáne, nieſpánie, rzygánie, kwáśne, &c.

Jeżeli ze krwie pełnośći, znáki tego nábrzmienie żył, Twarzy czerwoność, w ſkroniach żył tąpánie niezwyczáyne, głowy oćiężáłość, do

ſnu częſtego ſkłonność, uryná pod czás czerwona y mętna, á czáſem czyſta.

Jeżeli zawrot pochodźi z przyczyny żołądká, znáki tego ſą te. Apetytu utrácenie, Náuzea, odrzygánie kwáśne, ſmrodliwe, bol z żołądká, álbo wzdećie.

Jeżeli z wątroby, álbo ſledźiony, álbo z Máćice, łátwo tego doyść, gdy chory czuie bol, párcie, &c. w lewym álbo w práwym Boku.

Progn. Zawrot głowy świeży, rzadko nápadáiący, y z powierzchnych przyczyn pochodzący, do uleczenia łátwy ieſt, przećiwnym ſpoſobem, ieżeli częſto y znácznie nápada, y ieżeli dawny ieſt, częſto przemienia ſię w wielką chorobę, álbo Apoplexyą. W ſtárych tákże niebeſpieczny ieſt, dla zimnego w nich mozgu.

Jeżeli w zawroćie, nie tylko obiętká obraca ſię w koło, ále też y głowá, (z zaćmieniem Oczu) znáczy wielkie niebeſpieczeńſtwo, á do tego ieżeli chory oſtać ſię ná nogách niemoże, znáczy bliſką wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Item Jeżeli z gorącey przyczyny pochodźi, łátwiey y prędzey bywa uleczony. Ieżeli zás z zimney? trudniey.

Item. Ktorym purpurowy, álbo źielony kolor w oczách ſię obraca, ſkłonni ſą tácy do wielkiey choroby. Ktorym czerwony, do ſzaleńſtwá. Ktorym ſzáry, álbo bronátny, do Apoplexyi.

Item. Zawrot głowy ćmiący w gorączce, złym znákiem ieſt.

Sposoby do leczenia.

NAprzod Enemy przymocnieysze są potrzebne. Tákże krwie pusczenie, osobliwie gdy iey pełnośc będźie, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá. Purgánse tákże są naypotrzebnieysze, lubo w Pigułkách, lubo w trunkách, tákże womitorya, osobliwie gdy zpełnośći humorow w żołądku zostáiących pochodźi. Hæmorhoidow tez otwárćie iest potrzebne, przytym Wezykátorya, Bánki, Kauterye, Czapki z źioł pośiláiących, záżywánie Káwy, Kąpiel.

Item. Káuterya ná wierzchu głowy, nád suturą uczyniona. stáry Wrzost głowy leczy.

Item. Kichánia częste pobudzánie, Errhiná, Dekokcya z Gwáiaku, &c. Czego wszystkiego wiedźiec kędy záżyć, uważywszy pilnie przyczynę choroby. Swieży zawrot głowy, łátwo uleczony bydź może, mástykuiąc w uśćiech Kubeby, Kolęder, álbo Rad: Doronici.

Jeżeliby z okázyey Wątroby, álbo Sledźiony, tę trzebá leczyć iáko o tym ná swoich mieyscách naydźiesz náuki. Item. Łayno Pawie, ná proch ztárte, przydawszy do niego Bursztynu miáłko utártego zádáne w piwie, ná raz ćwierć łotá, przysłodźiwszy, iest osobliwym sekretem, pod czás womit uczyni. Item. Sok z trybule z winem záżyty, znácznie pomaga.

Item. Morselki skuteczne. R. Pulv. Treos, Deronci, Cubebarum aã. drach. 1. Flor. Levand. Beton. Cardam: aã. Scrup: 2. Saccari in Aqv: Beton: Sol: q.

Suf:

Suf: M. Zażywáć ich co dźień zráná, y ná noc po iedney.

Item. Proszek osobliwy. R. *Croci Martis aper. Scrup:* 1. *Cinabar. nat. gr:* 15. *Rad. Ari: Scrup:* 1. *Ocul: Cancr: drach: S. Ol: Cinam: gut:* 3 *f. pul: pro* 5. *vicibus semel. de die in Aqv. Cerefol. propinetur.*

Item. Weś *Olei Petrae albi* puł łotá, oleyku Bursztynowego puł ćwierći łotá, Kámfory gr: 15. zmieszawszy náćieray tym skronie, y pod nosem. *Item. Spir: Volat: Oleos Aromat.* nád insze naylepszy, zażywáiąc go często po 20. kropli w winie.

Item. R. *Conserv. Beton. Salv. Lavand. aã. unc. S. Rosar: drach: S. Syrup: d, Stach: q. s. M. f* C. bierz tego konfektu ná raz iák Kásztan co dźień dwá rázy. *Item.* Konfekt Nogietkowy iest bárdzo skuteczny, często go zażywáiąc.

Jeżeli tá chorobá pochodźi z pełnośći wielkiey humorow, trzebá ich wyprowádźić lekárstwy purguiącemi.

Nayczęśćiey piiakow tá chorobá infestowáć zwykłá, á nie tylko tá, ále wiele innych bárdzo szkodliwych, ktore wierszem dla lepszego im zrozumienia opisuię.

Bachus zuchwáły, záwraca głowę,
Oczy záślepia, odmienia mowę.
Rzuca iak káduk, niby co złego,
Piiaká trunkiem záráżonego.

Iáko w báreły leiąc w káłdony,
Womitem trapi ná obie strony.
Kásslu nábawia, płucá wysusza,
Apetyt tráci, pamięć nárusza.
W głowie y w rękách drzenie spráwuie,
Y sprośnym trądem, twarz obsypuie.
W pęcherzu, w nerkách rodźi kámienie;
Czyni y w członkách wielkie bolenie.
Gdy ich záraża przykrą Chirágrą,
Zbyt boleiącą nogi Podágrą.
Nád to puchliną nogi zálewa,
Bachus, gdy często w gárdźiel nálewa.
Pali wnętrzności, czyni prágnienie,
Więc zálewáiąc ná ochłodzenie,
Ogień podnieca w człeku táiemnie.
Gorączki wielkie rodząc wzaiemnie
Hektyki: tákże krwi zepsowánie,
Humorow w ćiele, z tąd pomiessánie.
Zywotá skraca tákim zdrádliwie,
Przez nagłe śmierći, ták niesscęśliwie.
Leży iák w błoćie we złym nałogu, Apostr.
Ze ma dáć śćisły ráchunek Bogu.
Nie myśli o tym, człek záślepiony,
W tey złośći będąc iuż utopiony.
Zbytnim opilstwem grzechow przymnaża,
Obraz szátáński w sobie wyraża.

Skárbi

Skarbi ná piekło, ćięſkie więźienie,
Ná wſzyſtkę wieczność ćierpi prágnienie.
Nieſczęſny muśi nárzekáiący,
Dźień národzenia przeklináiący.

O WIELKIEY CHOROBIE.

WIelka Chorobá názywa ſię *Epilepſia. Morbus Comitialis, Herculeus, Sacer, Caducus:*

Dwoiáko przydáć ſię może, to ieſt, álbo *Idiopathice*, álbo *Simpathice.*

Idiopathice. Kiedy przyczyná ieſt z ſamey Głowy. *Simpathice* záś, gdy álbo ze wnętrzney, álbo zwierzchniey przyczyny nápada.

Wnętrzne przyczyny pochodzą, álbo z wątroby, álbo z śledziony, álbo z żołądká, Máćice, Menſenteryi, to ieſt błony, ktora kiſzki śćiąga, álbo ze krwie, álbo z inſzych przyczyn, ktorych ieſt bárdzo wiele, dla krotkośći opuſzcza ſię.

Powierzchne záś, pochodzą z ráney iákiey ćięſzkiey w głowie zádáney, álbo z tłuczenia, álbo z uderzenia, z zápalenia z zbytniey áppre-henſyi y fráſunku, &c.

Dźiećiom też bywa, álbo z zbytniey wilgotnośći mozgu, álbo z exhálácyi, z inſzych częśći ćiáłá, álbo z gliſt, álbo ze złego pokármu, álbo kiedy ſię ząbki puſzczáią, álbo z częſtego maczánia głowy y ćiáłá, álbo z fetoru, pochodzącego z pieluch, uryną y máścią záſzpeconych, gdy ich przez niedozor y niedbáłſtwo

często nieodmieniáią, álbo z przelęknienia, álbo z Ospy, álbo z Odry niedobrze wystáłey.
Pospolita też iest chorobá Dzieciom z pomienionych przyczyn, ktora nię iest wielką chorobą, ále zowie się *Convulsio*, to iest, kiedy się dziećię wiie, oczy wywraca, ślini się: co nie rozumni Medycy widząc, zá prawdziwą wielką chorobę mienią, w czym się znácznie mylą.
Znáki pospolite nástępuiącego Pároxysmu, lubo nie wszystkich iednákowo poprzedzáią, álbowiem w iednych mniey, w drugich więcey, álbo te, álbo owe z nich tu kłádą się.
Naprzod ćiáłá niezwyczáyne pomieszánie, w głowie ćięszkość, y bol, álbo zawrot, w niektorych ospálstwo, w niektorych záś zbytnie czućie, sen niespokoyny, umysł pomieszány, y trwożliwy, smutek y boiaźń, wzdrygánie się, w rękách y nogách słábość, drzenie członkow; w oczách zda się iákoby iskry latáły, á pod czás mgłą záchodzą, w uszách dzwonienie, ięzyká niepowolne ruszánie się, ziewánie, kichánie, gniew nád zwyczay, sercá drzenie, pierśi śćiśnienie, oddech zátłumiony, potraw obrzydzenie, á w niektorych zbytni áppetyt, w żołądku gryzienie, ślin z ust płynienie, uryná wodnista, bokow rozdęćie, cerá bláda!
Item. Chory czuie z ktorych częśći ćiáłá iákoby wiátr, álbo mrowie ná głowie idące álbo słábość znáczna w teyże częśći.
Item. Przypadáią też pod czás przed Pároxysmem

ſmem womity, párcia, rozdymánie, przelewánie po kiſzkách, rzygánie kwáśne, wnętrznośći ściśnienie, y bol áż do krzyżow rościągáiący ſię, &c.

Samego Pároxyſmu Znáki te ſą.

ZMyſłow wſzyſtkich, ták wnętrznych, iáko y powierzchnych nagłe odięcie, zkąd nagle ná ziemię upadáią, y rzucáią ſię, Oczy otwárte, zębámi zgrzytánie, oddech zátłumiony, uryny y exkrementu (z wielkiego gwałtu nátury) wypuſczenie, piány z uſt y z noſa odchodzenie, iednák nie záwſze, ieno w gwałtowney chorobie, po Pároxyſmie chory nie pámięta co ſię z nim działo.

Spoſoby do Leczenia.

W Sámym Pároxyſmie rátowáć chorego temi ſpoſobámi, wdmuchnąć mu w nos proſzku kicháiącego, pod noſem náćieráć Bálſamem, ápoplektycznym, tákże do noſa przytykáć *Spiritum ſalis armon. u in.* W uſtá wlać Mitridatu rozpuſczonego wodką Konwáliową, Rutę rozetrzeć w rękách, y wetknąć w nos, pulſy u rąk ściſnąć iák naylepiey; (ieſt rzecz doświadczona) Bobrowym ſtroiem kurzyć, álbo Łośim kopytem, lubo w raz oboygiem, Chorego też zá uſzy, zá włoſy rwáć żeby ocknął.

Bálſam tey Chorobie ſłużący oſobliwy.

WEś oleyku Máieranowego, Burſztynowego Rućiánego, *Spir: Sal: Armon: Vitri: Spir: C C.* zmięſzay, ſłuży do ſmárowánia pod noſem, pod czás Pároxiſmu.

Womity oprocz Pároxyſmu, ſą bárdzo ſkuteczne, á oſobliwie w ten czás, kiedy z nieſpoſobnośći żołądká tá chorobá pochodźi, krwie puſczenie z żyły przez czoło idący, tákże z Medyánny, álbo z pod ięzyká, ieſt pomocne.

Item. Enemy mocne.

Jeżeli tá Chorobá przypádnie Białogłowie, z zádußzenia Mácice, doßedßy tego kurzyć trzebá rzeczámi ſmrodliwemi, iáko to pierzem Páwim, Kuropátwim, ſkorą ſtárą, Aſſą fœtidą, á do wąchánia pod nos przykłádáć Bobrowy ſtroy.

Jeżeli z przetrzymánia Mieſięczney choroby, trzebá krew z nogi puśćić, y dáwáć ná pobudzenie onych.

Item. Kauterya ná wierzchu głowy uczyniona, ná wielu ieſt doświadczona, Dźieciom záś ná kárku. Potrzebne też ſą purgánſe uważywßy z iakiey przyczyny choroba pochodźi.

Proßek ná Wielką Chorobę doświadczony.

R. Cinabar: Antim: drach: 2 Unicor. veri unc. 1. Rasur. C. C. Visci querc aā drach, S. Terræ Sigill. Cran. hom: philos pit: aā Scrup: ſ. lap. Smarag: Cinam: Croci. aā. gr: 5. ſ pul tego proſzku dáwáć ná raz po ćwierći łotá przed Nowiem y Pełnią.

Jeſt wiele bárdzo rozmáitych proſzkow ná tę chorobę, ktorym práwie końcá niemáſz, nayoſobliwſze ſą *de Gutetta Draco fiens, &c.*

Pigułki Purguiące.

R. Resin T*urb, Agarici aā. gr: 7. Flor. Sal: Armon:*

mart. gr: 5. *Sal: Succin: Volat: gr :* 3. *Ol: Maior gut:* 3 *f. pill.*

Item. Wielom też pomagáią glisty ziemne, w winie morzone, ususzone, y ná proch utárte, ná raz ćwierć łotá przed Nowiem.

Item. Z spalonego Kretá popioł.

Item. *Secundina primiparæ*, ná prószek utártá.

Item. Zołć z Sczęnięciá czarnego ssącego.

Item Náśienie Piwoniey, y korzeń czásow pewnych kopány.

Item. Listki Buxpanowe, tákże wątrobki z żab wodnych zielonych.

Item. Łośie kopytá, Ięmiołá dębowa, oleiek Bukszpanowy, Bursztynowy, wodká z iáskołek.

Dźiećiom ná tęż chorobę. Weś kostek ktore idą przez grzbiet Kiełbiká, od głowy áż do ogoná, ochędosz pięknie od mięsa, ususz, ze trzyi ná proszek miáłki, przyday rowne częśći Pereł, y Korali præpárowánych, biorąc ná koniec nożá, daway Dźiećiom w iábłku pieczonym, álbo w pokármie.

Item. Gdy śię ieno Dźiećię ná świát urodźi, nim pokármu zákuśi, (áby wolne było od tey choroby) day mu oleyku Migdałowego z Cukrem zmieszawszy ná łyszce.

Item. Sekret Elektorá *Saxoniæ* dla dźieći, áby ná záwsze wolne były od tey choroby. Weś trochę łayná krowy czarney, ususz, utrzi iák nay subtelniey, day nowonárodzonemu dźiećięciu iák napárstek w mleku, álbo w polewce,

wkrotce wyrzući z ſiebie wiele złych humorow ktorych w ſię nábráło w żywoćie Mátki, zkąd poſpolićie przyczyná ieſt tey choroby.

Item. Gdy dźiecię ktore tę chorobę mięwa, warz álbo liśćie wierzbowe, álbo ſkorę wierzbową, oſtudźiwſzy, kąp ie w tym częſto, co też y ná Suchoty ſłuży onym.

Jeżeliby tá chorobá dźiećiom pochodźiłá z gliſt, álbo gdy ſię ząbki puſczáią, o tym máſz ná ſwoich mieyſcách: jeżeli z morzyſká, day Enemę, y Máteracyki z źioł ná żywotek.

Item. Gdy dźiećię ieſt podległe tey chorobie, Mámkę trzebá uważyć ieżeli ma pokarm dobry, táż Mámká záżywáć ma rzeczy należących tey chorobie, iáko to jemioły dębowey, naſienia y korzenia piwowonij, korzenia Kozłkowego, &c. mocząc to w piwie, korzenie Kozłkowe, ktore ſię názywa *Valeriana,* ieſt oſobliwym lekárſtwem ná tę chorobę, y wiele ludźi niem ſámym ſię leczy.

Item Dlá podeſzłych. R. *Pulv: Marchion: dr: 3. Succin. alb: prti. dr: 2. Apic: C. C. philos prt. Rad: Paeon aā. dr: 6. Antim: diaph: unc: S. Smarag: prti drach: 2. Cranchum prti. unc. ſ. p. doſ. drach: 1.*

Item. R. *Succini alb: prti. drach: 1. S. Rad: paeon: Doron: aā. drach: 2. Cort: Citri dra: ſ ſpetier. Dia Ant: di Ambr: aā. dr: 1. ſ. Corall: Rubr: prtar. Margar prtar. aā. drach: 1. ſal: vol: Cranchum ſcrup: 2. Ambr: gr: 5. Moſchi gr: 7. f. pul: doſ: ſcrup: 2.*

Item, Oſobliwſze ſą ná tę chorobę *Chimica,* to

ieſt,

ieſt, Spir: ſecundinæ primipar. ſal· volat. & ſpir: Ungul. alcis & Magiſterium ſal. volat: ſangv. hum: Tinct: Succini, Magiſter Lunæ Tincturæ lap. Lazuli Magiſter Crany hum. Luna potab: Anima Vitrioli, tinctura Antim: Corf: Smaragd Aqv. Carbun: ſpir. vini Cephalicus Mynſ: Pulv: Epilept: eiuſdem Secretus opiata Montagnanæ, Cor: hom: iidem extim Moſchus ieſt bardzo dobry dla dzieci. Item. Spirit. Oleos Aromat.

Draco Figens.

℞ N. M. drach. 1. ſ. Ciner. Talpar. drac. 2 Tal. lepor. nro 3 Pulv. Card: ben ſcrup. 4. Ung. Alc, Succ. alb. viſci qver. aā ſcrup. 2. & S Marg. pr. drach 1 C C Uſti drach ſ. Unicor. veri ſcrup 1. Cranihum. drach 3 ſem. Pæon. drach 1 ſ f l auri nro 5. f p doſis drach. 1. Nád wſzyſtkie inſze ieſt ten proſzek ſkutecznieyſzy. Ieſt między Authorámi niezliczona rzecz rożnych ſekretow ná tę chorobę, lecz y między ludźmi rożnemi ieſt ich wiele, oſobliwie baby máią ná nię cudowne ſwoie taiemnice, záżywáiąc rożnych guſeł, kto ich tego wycwiczył, trudno wiedzieć, gdy áni Galenus, áni Hipocrates tego niedociekli, czego one przy kądzieli.

O APOPLEXYI.

Apoplexya znáczy ſię nagła śmierć.

GDy bowiem człeká nieſpodziánie nápádnie, wſzyſtkie zmyſły odeymuie, y práwie umárłym czyni, y rzadki tráfić ſię może, ktoryby

z niey wyſzedł, á choć wyidźie, nie bez ſzwánku, gdyż Páráliſz po ſobie nieuleczony zoſtáwuie á ieżeli zdrowy wyidźie, rad ſię znowu prędko nieſpodźiánie náwr: c ı, y życia dokonywa.

Rodzone ſobie ſioſtry ſą te Choroby.

Apoplexia, Epilepſia, Suffocatio, Uterina, Catharrus ſuffocativus, y *Letargus.*

Dwoiáka ieſt Apoplexya, iedná nagła, y gwałtowna, ktora właśnie názywa ſię *Apopl.* Druga wolnieyſza, zowie ſię *Hemiplexia,* zktorey częſto wychodzą, lecz nie bez ſzwánku, gdyż Páráliſz zoſtáwuie, znáć ią po pulſie mocnym, y oddechu wolnieyſzym, tákże gdy ſię przytráfi z okázyi Máćice, gdźie poſpolićie raz puls uſtąpi, drugi raz przyſtąpi, co nie ma trwożyć Medyká, gdyż częſto tákie przychodzą do ſiebie.

Znáki Apoplexyi náſtępuiącey.

NAprzod bol głowy nagły, rozumu pomieſzánie, zawrot głowy, oćiężáłość, y gnuśność, rąk y nog trętwienie, álbo źiębnienie, oczu zaćmienie, we śnie zębámi zgrzytánie, z uſt wiele ślin odchodzenie, tyłu głowy (á czáſem cáłey) źiębnienie.

W właſnym záś Pároxyſmie znáki ſą te: Naprzod zmyſłow wſzyſtkich nagłe utrácenie, oddychánie zbyt ćięſzkie, niektorzy piány z uſt toczą, oczy otwárte, puls pomięſzány, czáſem prędki, czáſem nierychły, zgołá chory podobnieyſzy do umárłego, ániżeli do żyiącego, Káthar ktory názywa ſię *Suffocativus,* to ieſt duſzący,

ſzący, máło ſię rożni od tey choroby, ten pochodzi ze krwie ſiádłey w płucách, zkąd ſię rodzi *Suffocatio*.

Progn. w Pároxyſmie. Ieżeli oddech ieſt ták bárdzo zátłumiony, iż záledwie poznáć że chory oddycha, znáczy smierć pewną, tákże, ieżeli ieſt przytym gorączká, álbo poty. Ieżeli ſię Hæmorhoidy w ſamym Pároxyſmie otworzą, znák ieſt dobry.

Item. Ieżeli chory od proſzku wdmuchnionego w nos (nie kichnie) zły znák.

Spoſoby do rátowánia w Pároxyſmie.

JEżeli ieſt nádźieiá żyćia, naprzod chorego poruſzáć, y tu y owdzie, wſzyſtko ćiáło, oſobliwie ręce, nogi, y plecy trzeć iáko naylepiey ſuknem, głowę coprędzey ogolić, álbo oſtrzyc ktorą nátrzeć Bálſamem Apoplektycznym, przy tym bláchę żelázną rozpaloną trzymáć przy głowie, oprocz Bálſamu náćieráć głowę częſto wodką Páráliżową z mrowek zrobioną, zmięſzawſzy ią z oleykiem Burſztynowym. Uſtá też trzebá przez gwałt otworzyć dla wolnieyſzego oddechu, wlać do uſt chorego *Elixir v. t.* przymięſzawſzy trochę Mitridatu, pod noſem y ná ſkroniách nátrzeć Bálſamem Apoplektycznym, śćiągánia tákże mocne rąk y nog należą, tákże Bánkámi ſuchemi oćiągáć plecy, udá, ręce &c. Womitorium ieſt bárdzo potrzebne, oſobliwie gdy z pełnośći flegmy tá chorobá pochodźi. Tákże krwie puſczenie w Pároxyſmie wielom

pomaga, w kożdym wieku, uważáiąc ieżeli ieſt iáka nádzieiá. Enemy iák naymocnieyſze ſą nád wſzyſtko (záraz z rázu) naypotrzebnieyſze. Tákże pryſcze ná rękách, zá uſzymá. Proſzek kicháiący w nos dmucháć, po ktorym iezeli kichnie, ieſcze ieſt iákakolwiek nádzieiá życia.

Enemá. Weś Ruty, Rozmárynu, Lebiodki, Kopytniku, wſzyſtkiego po gárści, wierzchołkow Centuryey, Szałwiey, Konwáliey, po ſczypćie, korzenia Kokornaku okrągłego, Pieretrowego, Lubczykowego, Tátárſkiego ziela, wſzyſtkiego po łoćie, naſienia Krokoſzowego łot ieden, warz w wodźie, przecedź. Weś dekokcyi kwartę, przyday żołći wołowey ćwierć łotá, oleyku Rozmárynowego, z woſku, álbo też Philoſoph: oboygá po puł łotá, miodu czyſtego 4. łoty, Soli oczkowátey łyſzkę, przywarz, przecedź, ochłodźiwſzy, day y dwá rázy ná dźień: Czopki tákże ſą dobre z miodu, z żołcią wołową, y z ſokiem Ruciánym.

Paćierze ſmárowáć tym linimentem. Weś oleyku Bobkowego, trzy łoty, Burſztynowego puł łotá, z rogu ieleniego ćwierć łotá, Lewándowego álbo Rozmárynowego puł ćwierći łotá, przyday trochę tłuſtośći Bobrowey, zmięſzawſzy ſmáruy Paćierze, grzeiąc ręce nád Fáierką. Pod nos przytykay *Spir. Sal. Armon. urinos.*

Item. Weś Gorzałki, námocz w niey Iáłowcu, Száłwiey, Poleiu, Rzerzuchy, y Száfránu trochę, przecedźiwſzy daway choremu po troſze.

Item.

Item. Z kwiećia Konwaliowego, y Lewándowego, wraz Wodká wypalona, ieſt bárdzo ſkuteczna, náćieráiąc nią głowę, y do uſt leiąc, zmięſząwſzy z Mitrydatem.

Y to wielom pomaga. Niech dwoie ludźi mocnych (wźiąwſzy Chorego podpachy) podniosą do gory wyſoko, y niem trząſną raz drugi, trzeći, potym niech go położą, porwie ſię iák ze ſnu. *Sal: volat. Oleos. Aromat. Sylv.* ieſt nayoſobliwſzym rátunkiem tákim, náćieráiąc niem pod noſem, może go y wewnątrz dáć.

O SZALENSTWIE.

Z Ukąſzenia pſa wśćiekłego, ktora názywa ſię Hydrophobia.

ZNáki. Naprzod rána od ukąſzenia pſa wśćiekłego ieſt boleſna, prędko ſię iednák ſamá dobrowolnie zgoi: lecz po 40. dni od zágoienia bez żadney przyczyny nápada tákiego meláncholia, w ktorey zoſtáiąc, ſny uſtáwiczne miewa o pſach ſczekáiących, y rzucáiących ſię ná ſię, ktorym ſię przez ſen broniąc o rátunek woła zkąd y ſam ſię przebudza, y innych, czym máiąc pomięſzáną głowę, ućieka ná mieyſcá oſobne, y ćiemne, z ſobą tylko mrucząc ſchrania ſię ſpołkowánia z ludźmi, przytym brzydźi ſię wſzelkim napoiem, náwet y potráwámi rzadkiemi, twarz y oczy czerwone, pod czás y gorączká, náſtępuią po tym konwulſye, nád to choć uſtawicznie ćierpi prágnienie, iednák żadną

dną miárą pić niechce, z czego ſamego umierác muśi.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod Chorego wziąwſzy przez gwałt w wodźie zánurzyć raz y drugi, co ſamo wielu uzdrowiło. Rány zrázu nie trzebá goić, ále ią długo trzymáć otwártą, á ſkoro tylko pies ukąśi, záraz ránę nożem zwierzchu zeſkrobnąć lubo z bolem, y obmyć ią winem z ſolą, potym weś liścia pokrzywiánego, ztłucz, álbo zwierć z ſolą, przyłoż ná ránę, álbo świeże łayno kurze, częſto go odmieniáiąc, ieſt rzecz pewna.

Item Weś korzenia Gentiány, Koźłku, oboygá po pułtory uncyi, Zywokoſtu, Ruty ſuchey, Poleiu, wſzyſtkiego po gárśći, Mumij, Rákow palonych, oboygá po dwá łoty, warz to wſzyſtko w winie przytkawſzy, przecedź, daway co dźień po kieliſzku choremu, á ná ukąſzenie od wężá, przyday *Rad: Serpentariæ.*

Ná wyćiągnienie iádu z rany pewne.

WEś Aſſy Fætydy, Gálbánu, oboygá po dwá łoty, roſpuść octem, wyſmaſz, przyday *Ungv Baſilic.* dwie uncye, zmięſzay, przykładay

Item. Korzeń Roży leśney, dáiąc go choremu iákimkolwiek ſpoſobem, ieſt doświadczony.

Item. Weś popiołu z Rákow palonych częśći 10 Proſzku z korzeniá Gentiány częśći 7. Kádźidłá część iednę, uczyń z tego proſzek iák nayſubtelnieyſzy, daway go choremu po łyſzce w Winie, álbo w piwie.

Item. Weś Oſtu, ktory ſzkápim álbo czártowym zowią, uſuſz go, zetrzyi ná proch ſubtelny daway po drágmie ná raz, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś Stokroći z kwiátem, z liśćiem, Szałwiey, Ruty, Kłobuczkow z pod Rożу polney, Czoſnku, *Rad. Scorzeneræ* rowne częśći, przydawſzy ſoli morſkiey, álbo lagru Sledźiowego, ſtłucz wraz y przyłoż, á ieżeli ſię ſpoſobnie może Bánká ſucha ſtáwić, przyſtaw ią záraz po ukąſzeniu.

Jeſt też kámień ſkuteczny ná wybáwienie iádu, ktory ſię názywa *Crapaudina*, to ieſt żábi, tákże y drugi *Putradi Cobra*.

Znáki pſa wśćiekłego, áby ſię go káżdy mogł uchronić.

PIes wśćiekły, áni ie, áni piie, uſzy y ogon opuśćiwſzy, ięzyk wywieśiwſzy biega źiáiąc, y wyiąc chrápliwie, przytym y piány z uſt toczy, oczy wywraca, á kogo nápádnie milczkiem kąſa, zrázu zda ſię bydź ráná máła, y prędko ſię zgoi, lecz we 40 dni odnawia ſię, czym człeká w ſzaleńſtwo y śmierć wprawia.

Aby kożdy pies wolny był od wściekliny.

Jeſcze ſczenięćiu każ puśćić krew z pod ięzyká, z żyłki ktora ieſt nákſztałt robaczká, y przytym koniuſzek ogoná ućiąć.

O PARALIZU.

PArálisz pochodźi z pozátykánia zył suchych, (ktore Nervos zowią) humorámi grubemi, niedopuszczáiąc cirkulácyi duchom, ktore się názywáią Spiritus animales.

Dwoiáki iest Párálisz, ieden prawdźiwy, á drugi ni prawdźiwy.

PRawdźiwy iest ten, w ktorym część náruszona czucie y władzą utráci.

Nieprawdźiwy záś ten, ktory álbo czućie, álbo władzą odeymuie, iedno z tych.

Znaki pospolite Páráliżu.

NAprzod nagłe utrácenie władzy, álbo czućia, álbo oboygá wraz.

Item. W częściey náruszoney, zda się iákby mrowki szmeráły, á pod czás oźiembnienie znáczne.

Item. Zawrot głowy, oczu zaćmienie, uszu pozátykánie, rozumu pomieszánie, mowy zmienienie, á czásem utrácenie, flegmy z ust y z nosa płynienie, &c. Zwyczáynie Párálisz zákończa Apoplexyą.

Starych ludźi pospolićie nápada Párálisz, dla defektu ciepłá przyrodzonego. Inszych záś ludźi z rożnych przyczyn, czásem z zimney konstytucyey powietrza, iáko się trafia pod czás Ieśieni, álbo ná Wiosnę. Tákże z pełnośći humorow lipkich, flegmistych, ostrych, tákże z humorow ostrych, z głowy spływáiących, in me-

dullam spinalem, tákże trafia się z żyły ſuchey przepchniętey, álbo náruſzoney, z nieoſtrożnego krwie puſczenia, bywa też z kolek od Sledźiony pochodzących, álbo z choleryi, ktory lubo ieſt przytrudnieyſzy do leczenia, iednák żadnego w ſobie nie ma niebeſpieczeńſtwá; Nápada też Páráliſz z gniewu wielkiego, z zbytniey ágitácyey, co ſię tráfi w tańcách; kiedy roſpaliwſzy ſię dla ochłodzenia na wiatr wychodzą, álbo z łáźni, álbo z ćiepłey izby z odkrytą głową, nayczęśćiey nápada flegmátykow, owych poſpolicie co ſię ſedentáryi báwią, á wiele iedzą y piią, &c.

Progn Chorobá tá ieſt długa, y do leczenia zbyt trudna, gdy iednák z Skorbotu, álbo z koliczney áffekcyey pochodzi: może bydź uleczona, choć też z uporem.

Ieżeli tráfi ſię z przećiętey ſuchey żyły, álbo kłotey, rzadko kiedy uleczoney bydź może; y owſzem nigdy.

Niedoſkonáły Párálifz; ktorey rękę, nogę, álbo puł twarzy náruſzy, ſnádnie może bydź uleczony.

Kogo w Ieśieni álbo zimie náruſzy, á oſobliwie ſtárych, z trudnośćią bywa uleczony.

Ieżeli część Páráliżem náruſzona zćieńczeie znák ieſt zły, ieżeli bol przyſtąpi, czyni iákąś nádźieię. Ieżeli Chory ieſt przy śiłách przy tym bolu, y zawrotu głowy nie ma, mowę zupełną, gorączkę ma, znáki ſą dobre.

Item. Jeżeli część nárusżona iest źimna, tákże gdy ná stronie nárusżoney oko się zmnieyszy álbo zmieni: tákże ieżeli się chory nie czuie, álbo głowy ma znáczne pomieszánie, tákże gdy się przyda biegunká, Konwulsye, wszystkie te znáki są bárdzo niebespieczne, lubo żyćia nie co przedłużáią, iednák się śmierćią zákończáią.

Sposoby do Leczenia.

ZArážonego Párálizem, ná prędce náćieray Gorczycą białą zwierćiáną, przydawszy do niey octu dobrego, y Soli, álbo weś gorzałki dobrey, przyday do niey Gorczyce tártey, Pieprzu, Dzięgielu, tłuczonego Iáłowcu, Rozmárynu co potrzebá, zmieszawszy náćieray część záráżoną. Potym należą purgánse, ktore niemáią bydź zrázu mocne, ále iák naywolnieysze. Tákże Enemy mocne bárdzo dobrze służą. Womitorya osobliwie w ten czás służą, kiedy chory czuie pełność wielką w żołądku. Tákże ná poty rożne Medykámentá służą, á osobliwie *Sal C. C. Volat. Spir. fuliginis, Essent. Castor. Spir. Sal. Armon.* Sáliwácye nádewszystko nayskutecznieysze, z tą okolicznośćią, ieżeli chory ná głowę znácznie niesz wánkuie, ieżeli zawrotu nie ćierpi, álbo Konwulsiey, álbo trętwienia niema, álbo ieżeli się w szkorboćie przyda, álbo z áffekcyey koliczney, lubo też z inszey iákiey powierzchney przyczyny. Krwie pusczenie podeyrzáne iest, dla czego ostrożnie z nią potrzebá, iednák w pártykulárnym Párálizu, ktory pochodzi

chodźi, álbo ze krwie złey, álbo z ſpadku, álbo z uderzenia, &c. może krew beſpiecznie puśćic, lubo Hæmorhoidy otworzyć.

Item. Báńki ſiekáne, álbo ná ſucho oćiągáne, Frykácye, á oſobliwie pokrzywámi ſuchemi, álbo świeżemi. Kauterye ſą bárdzo pożyteczne.

Item. Winá zapráwne rożne, ſą ſkuteczne, iáko R. *Herb. Hamæp. Chamadr. Salviæ Flor. Pæon. Stæchæd. Arab. Anthos. aā* M. S. *Rad. Valer. Pæon. Doron. Garyophilat. aā drach. 2. Hermodactil. Mechoac. aā drach. 3. Fol, Senæ unc. 2. Rhabar. unc. 1. Galan. Cinam. Cubeb. aā drach. 1. incisa & contusa, dentur pro mensura vini*, tego winá chory ma záżywáć po kwáterce co dźień, ieżeli siły pozwolą.

Salia Volatil. bárdzo ſkuteczne, tákże *fixa*, iáko *Chamædr. Chamæpi Scordij Cichor. &c.* Tart. Vitr.

Chorobá poſpolicie początek ma od paćierzy kędy ſię naywięcey ſchodźi Nerwow, tákże y *Medulla ſpinalis* tám zoſtáiąca, zkąd trzebá ie częſto ſmárowáć. Ná to máść oſobliwa.

R. *Ungv. Mart. Nervi aā. unc. ſ. Ol. Phil. Succi aā. drach. ſ. Ol. Petræ drach. 1. ſ Lin. vel* R. *Ol. Succi unc. ſ.* Camphor. *dr. 1. Spir. formic. unc. 1. M.*

Item. Oleiek z Zkántárides ſmáżonych w Oliwie do náćieránia częśći nárufzonych ieſt dobry, tákże *Spir. Formicar. Aqv.* Reg. *Hung. Spir. Lumbric. Milleped. &c.*

Oleykámi y máśćiámi (częśći nárufzonych) częſtego ſmárowánia ſtrzedz ſię, bo pory zátykáią.

káią, bárdźiey ſłużą párzenią, moczenią w źiołách, Materace, &c.

Item. R. *Spir: Lilior: Convall: Aqv: Apople: Lang: áá. unc: 1. Eſſ. nt: Caſtor: drach. 1. M. pro linimento.*

Potrzebne tákże ſą kichánia pobudzenie kurzenia Burſztynem, kąpánie ſię w wodách śiárczyſtych, iákoż Szklánowſka wodá wielom pomaga, tákże kąpieli z zioł Nerwom ſłużących, przydáiąc śiárki z wapnem niegáſzonym, wprzod rozpuſczoney.

Item. Kąpieli z rożnego rodzáiu zwierząt, wárząc liſzki młode, ſczenięta, mrowki, wraz z ziołámi należytemi, iáko to Bukwicą, Száłwia, Rozmáryn, IvaArt, Łopianowe korzenie, Mácierzánká, &c. Dobra też rzecz ieſt, członek náruſzony kłáść w świeży káłdon bydlęcy; álbo w ięczmień wárzony ćiepły.

Item. Tabáká świeża źielona w Máłmázyey moczona, (náćieráiąc nią) częśći nárusſzone oſobliwie po potách, znácznie pomaga. Ięzyk ieżeli Párálíſz nárusſzy, maſz o tym ná ſwoim mieyſcu, pátrz w Regeſtrze.

Dekokcyá ná Poty.

WEś kwiećia Szałwiey, Bzowego, Lewándy, Rozmárynu, Rumienku, Meliſſy, Máierańu, Párálizowego źiela, Iáłowcu, wſzyſtkiego coć ſię podoba, włoż do gárcá, náley wodą, warz nákrywſzy, odeym prędko od ogniá, ſtaw do Wánny, do ktorey wſadź chorego, okryi go dobrze, żeby ſię od páry poćił.

Item.

Item. Rzecz ſkuteczna. Weś wierzchołkow lebiodki, liśćia Dębowego, Iáłowcu, wſzyſtkie go po trzy gárśći, ſzyſzek Iodłowych ńro 12. wárz w wodźie, oſtudźiwſzy, mocz część náruſzoną, otárſzy ſmáruy tym. R. *Spir: Salis Vitriol. Ol. Therebinth. aā. præ.* zmięſzay wraz, gdy to powtorzyſz rąz drugi, y trzeći, nie bez ſkutku będźieſz.

Oleiek ſekretny ná Páráliß, ná Podágrę, ná Konwulſye, &c.

WEś Oleiu lniánego, roſpal ſztukę żeláźá nową, zágaś w tym oleiu, czyń to poty, poki oley trzeſczeć nieprzeſtánie, do tego oleiu włoż tyle wapná niegáſzonego, żeby było iák ćiáło gęſte, zgnieć dobrze, pokray w káwáłki, włoż do retorty, wypal oleiek, ktory włoż do gnoiu końſkiego, (dobrze wprzod zátkawſzy) niech tám będźie przez 10 dni, potym go rektyfikuy, ieſt ták przenikáiący, że gdy go ná dłoń náleieſz, záraz przeniknie ná drugą ſtronę. Gdy Páráliſz pochodźi z pełnośći flegmy, iáko ſię nayczęśćiey trafia, w ten czás ſłużą purgánſe, á oſobliwie też *ex Merc. Dulci* przydawſzy *Resinam Mechoacan, Agarici, &c.*

Jeżeli Chory władzą cále utráći, że ſię ruſzyć niemoże, á przytym y mowę, zápewnie z niego nie wyidźie. Ieżeli też z kolek, ná to ſłużą Enemy, Máterace, &c.

O KONWULSYACH.

Konwulſye znáczą ściągánia żył, y muſzkułow, do czego należy y Kurcz.

CZworáka ieſt Konwulſya. Pierwſza zowie ſię *Emproſthotonos*, tá ieſt, w ktorey głowá, kárk, y grzbiet naprzod ściągnione bywáią, ták dálece, że brodą áż do pierśi, á czáſem y do koláná ściągnione bywa.

Druga názywa ſię *Epiſthotonos*, tá ieſt, w ktorey w tył człek ściągniony bywa.

Trzecia zowie ſię *Tetanos*, tá ieſt, kiedy Nerwy y Muſzkuły z tyłu, y z przodku ściągáią człeká wzdłuż iák ſtronę, táka ieſt naygorſza, y rzadko ſię też trafia.

Czwarta zowie ſię *Spaſmus*, to ieſt Kurcz, ktory poſpolity ieſt w nogách, w rękách, w pálcách, pod czas y twarz wykrzywia, ktore wykrzywienie názywa ſię *Spaſmus Cinicus*, álbo *Riſus Sardonicus*.

Konwulſye pochodzą álbo z pełnośći humorow, álbo zwyniſczenia onych, Kurcz záś pochodzi z humorow oſtrych, z wiátrow, &c.

Pełnośći przyczyny ſą. Naprzod obſtrukcye Wątroby, Sledźiony, Zołci, Mácice, *Venarum meſer.* przetrzymánie Hæmorhoidow, Mieſięczney choroby, wnętrzne nábrzmienia, y guzy, ſłábość wnętrznośći, y utrácenie ákcyey żołądká, y kiſzek, ták, ze chory áni trawić, áni pozbywáć z ſiebie exkrementow może.

Item.

Item. Pełność wielka Meláncholiey, flegmy, tákże humorow wielka ostrość, &c.

Item. Zbytnie piiáństwá. obżárstwo, mieszká nie ná mieyscách wilgotnych, częste kąpánie się w wodách zimnych, ráná znáczna, przekłoćie suchey żyły, zápalenie blisko suchych żył, bez soli iedzenie, zbytnia ágitácya, &c.

Wyniszczenia przyczyny są. Naprzod krwi zbytnie płynienie zkądkolwiek, poty zbyteczne, zbytnie purgánse, y womity, przesadzenie lekárstwem, &c. Oprocz tego, w rożnych chorobách trafiaią się Konwulsye.

Oprocz pomienionych przyczyn, bywáią też wnętrzne Konwulsye. Znáki ich są te. Wnętrzności wielkie wzruszenie, y powściągánie, w ktorych pępek ták się ściągnie, że áż ná doł ná tym mieyscu będźie, gdźie pępek był á czásem sie tylko żywot iák bęben rozedmie.

Kurcz z rány w ktorey są Nerwy poprzecinánе, czásem śmierć przynośi, tákże ieżeli nápádnie z zbytnich purgánsow, álbo krwi uścia wielkiego, niebespieczny iest.

Item. Jeżeli zbytnie y często trapi chorego, wprawia go w szaleństwo.

Item. Wykrzywienie Twarzy, Warg, Brwi, Oczu, álbo Nosa, gdy się tráfi w gorączce, częstokroć znáczy śmierć.

Sposoby do leczenia.

W Sámym Pároxysmie przytykáć pod nos *Spir. Sal. Arm. Vrin.* tákże *Assa Fæt.* Bobro-

wym

wym ſtroiem, ktory też y pod nos częſto przy-tykáć. Częsci zá, ciáłá ścierac chuſtámi oſtre-mi, Burſztynem okurzonemi, tákże grzanki z chlebá ſolą poſypawſzy przypiec, y doſtop po przykłádáć, wierzch głowy nácierác wodką Krolowey Węgierſkiey z Kamforą. Ieżeli pod-niebienie, nátrzeć Dryakwią z wodką ruciáną zmięſzáną, pryſcze po rękách uczynic.

Purgáns ieſt potrzebny, ále oprocz Pároxy-ſmu. v. g. ℞ *Extr. Pan hinag. Gum. Ammon. á. Sc up. 1. Mercur. dulc. gr. 12. Extr. Colocynth gr: 5. Castor gr: 7. cum Extr. Absin. hu f p.*

Womitorya, Enemy, w ſamym Pároxyſmie wiele pomagáią.

Item. Spir. Formic. Fuligin. Secundin. Sangv. Hi-rundin. Sal Vol. Ol. os Sylv. &c. wiele pomagáią, ták nácieráiąc, iako zázywáiąc.

Proßek ná Kurcz pewny.

R. *Cinab. nat. drach. 1. Magiſt. Lunæ drach. ſ. Cran. hum. pulv. Succ. ni áá ſcrup. 2. Man. Chriſti perlat. drach. 3. m f p.* ieſt bárdzo ſkuteczny, ná raz *drach. 1.* Wodká z Wrotyczu kilkákroć prze-paláná, ieſt oſobliwa ná tę chorobę piiąc ią.

Item. Oleyki, ſáłowcowy, Burſztynowy, zro-gu Ieleniego, Terpentynowy, z winem, álbo z gorzałką zmieſzáne, lubo wraz, lubo z oſo-bná, (nácieráiąc niemi części ściągnione) ſą ſkuteczne, oprocz tych, y inſze ſłużą, iáko Ro-zmárynowy, Bobkowy, &c.

Jeżeli Kurcz pochodzi z ukąſzenia iákiey be-

ſtyey iądowitey, przyłoż ná ránę Theryáki, á w koło ránę obłoż *Empl. Veſicat.*

Jeżeli Konwulſye pochodzą z zákłoćia, álbo przećięćia Nerwow, ránę trzebá dylátowáć, y wlać w nię oleyku Terpentynowego.

Jeżeliby częſte Konwulſye ztąd nápadáły, trzebá żyłę cále przerznąć, iáko náuczáią uczeni Chirurgowie. Pomocne tákże ſą (ná częſte nápadáiące Konwulſye:) kąpieli śiarczyſte, do ſmárowánia oleiek z krowek, ktore bywáią w końſkich łaynách, Frykácye, báńki ſuche.

NA KURCZ.

R. *Styrac. liqv. Euphorb Caſtor. aā. unc. 1. cum Ol. Lilior. alb. ſ. linim.* tym ſmárowáć gdy Kurcz nápádnie. Tákże oleiek Migdałowy, (ſmáruiąc niem) znáczną folgę czyni.

Ná ſkurczenie z zákłoćia Nerwu, Káthápláſmá oſobliwa.

WEś Slazu kędźierzáwego unc: 4. korzenia liliowego unc: 5. Slazu ogrodnego unc: 8. warz to wraz w wodźie, przecedź, przyday mąki ięczmienney, z korzenia liliowego, ile trzebá, zmięſzay, przywarz, tym okładay ćiepło.

NA KURCZ.

SŁużą oleyki do ſmárowánia z gliſt, z ślimakow Sádło człowiecze, Pierśćień z rogu Oſłá dźikiego ná pálcu noſzony, ſkorá człecza, węgorzowa ná ćiele noſzona. Nayoſobliwſzy ieſt proſzek z Stonogow, záżywáiąc go tym ſpoſobem,

bem, názbieráć ich wiele, zlać winem, ususzyć, zetrzeć ná proszek. Iescze ták lepiey, názbierawszy ich skropić dobrze winem, stłucz wmozdźierzu, wyćisnąc sok przez chustę, tego soku bráć po łyżce.

Item. Weś soku z iábłek leśnych, zmięszay go z oliwą, smáruy ćiepło mieyscá te w ktorych Kurcz nápada.

Ná ściągánie żył Liniment pewny.

R. *Axung. proc. Veter. Butir. Gumi Bdellij, Ammon. aā unc. 1. Myrrhæ Castor. aā drach: 2. Flor: Stæchad. Anthos. aā pug. 1. Nucis Mosch: Garyophil: aā drach 1.* Wypáprosz kotá opráwnego, włoż weń pomienione rzeczy, zászyi, piecz zárowno, ćiekącą z niego tłustość zbieray, ktorą smáruy grzbiet, y częśći pośćiągáne, uznasz pomoc. Kąpieli też ná to pomocne, z Slazu, z korzenia Liliowego, z nasienia *Fænugr. Lini, &c.*

TRAKTAT II.

O Chorobách Drugiey Częśći ćiáłá.

To iest: Pierśi, w ktorych się zámykáią Serce, Płucá, Pleura, Mediastinum, Pericardium, Diaphragma, &c.

O SUCHOTACH.

SUchoty názywáią się *Phtisis*, to iest: Ciáłá wyniszczenie, z gorączką wnętrzną ustáwiczną, z kászlem uprzykrzonym, przez ktory máterya flegmista, z ropą, á czásem ze krwią

odcho-

odchodzi, z humorow oſtrych, często z głowy na pierſi ſpadáiących, ktore oſtrością ſwoią ránią Płucá, lecz oprocz zránienia płuc, z ktorego Suchoty pochodzą, zrożnych przyczyn ćiáło ná człeku niſzczeie, to ieſt: álbo z trućizny zádáney, álbo z czárow, álbo z żołądká źle trawiącego, álbo z Sledziony, ktora nie iednym ſpoſobem człeká dręczy, álbo Skorbutem, álbo Hypochondryą, y Scyrchuſem oddech tłumi, boki pali, y rozdyma, meláncholiey wiele rodząc, onego niſczy. Dźiećiom ſię też często trafia, álbo z gliſt, álbo ze złego pokármu, álbo z robaczkow, ktore ſię im w grzbiećie rodzą.

Znáki Suchot. Naprzod duſzność, káſzel, y do káſzlenia uſtáwiczna chęć, przez káſzel odchodźi flegmá żołta, popieláta, zielona z ropą, á czáſem ze krwią, tá flegmá gdy ią ná ogniu położyſz, ſmrod z ſiebie wydáie, á gdy wrzućiſz do wody záraz tonie. Gorączká przytym uſtáwiczna wnętrzna, oſobliwie po iedzeniu w dłoniách ſię wydáiąca, zá czáſem żywotá bywa częſte rozdymánie, ſercá ſłábość, pod czás drzenie, ápetytu utrácenie, oddech ſmrodliwy, ćiáło powoli od gorączki wnętrzney wyſycha, potym wſzyſtek *ſuccus alimentarius* do Płuc ſię ściągáiąc w ropę ſię obraca. Nápadáią y poty częſte, oſobliwie w nocy, ktore śiły co dáley ſłábią. Gdy ſię iuż chorobá bárdzo záweźmie, iágody ſinieią, ktore ſię przedtym rumieniły, twárz

blednieie, nogi nábrzmiewáią, wſzy ſię wiele rodźi, uryná gęſtá oleiowi podobna, w ktorey pod czás ná ſpodku piaſek uſtáie ſię czerwony, włoſy opadáią, ná końcu biegunká, y flegmy zátrzymánie, ktore znáczy iuż bliſką śmierć, tá poſpolićie bywa lekka, przy dobrey rekollekcyey.

Przyczyná Suchot. Máterya z głowy częſto ná pierśi ſpadaiąca, gdy będźie oſtra, ſpráwuie káſzel, y powoli wpráwia w ſuchoty ràniąc płucá.

Item. Pićie częſte gorzałki, win wapiennych, Tutoniu uſtáwiczne kurzenie płucá oſuſzáią, y w ſuchy káſzel wpráwuią, ktorym ſię płucá gwałtownie poruſzáią zkąd gdy ſię żyłká przerwie, (á zrázu ſię temu nie zábieży) pewne Suchoty. *Item.* Záżywánie częſte proſtych lekarſtw, wprawia w ſuchoty, tákże náráżenie ſię ná dym iáki záráźliwy, iáko ſię przytrafia Złotnikom, Alchimiſtom, tákże Mulárzom, Kámieniarzom, gdy w ſię kurze wapná częſto nábieráią. *Item.* Spadek ćięſzki ná pierśi, álbo uderzenie, gdy ſię krew przez uſtá puśći, tákże krwi burzenie wielkie, y oſtrość przeźiębnienie. *Item.* Záráżenie ſię od chorego ná Suchoty, náráżenie ſię ná dech iego, tákże ſypiáiąc z niem, z niem iedząc, &c.

Item. Plućie krwią częſto, Suchoty przynośi, iednák nie kożde plućie krwią ieſt ſzkodliwe, oczym będźieſz miał ná ſwoim mieyſcu.

Item. Tá chorobá ſpoſobem dźiedźicznym, zRodźicow zlewa ſię ná dźieći.

Item. Gonrhœa, Venus immod. &c. niſczą człeká.
Progn. Chorobá tá zrázu ztrudnośćią poznáć śię może, á łátwo uleczyć, gdy śię zaś wzmoże, łátwo śię da poznáć, ále uleczyć z wielką bárdzo trudnośćią, niektorzy tę chorobę dźielą ná gradusy, ktorych mniey potrzebnych niezdáło mi śię położyć. Táż chorobá ieſt długa, Płucá álbowiem owrzedziáłe, z ćięſzkośćią leczyć śię dádzą, częśćią dla rzadkośći y ſubtelnośći ſubſtáncyey, częśćią dla uſtáwicznego ruſzánia śię w oddychániu y káſzlániu, ktory przeſzkadza *conſolidatij*. Apetytu utrácenie; twárdość w bokách, w żołądku od wiátrow, y pomięſzánia humorow, tákże puls rzadki, ſłáby, z káſzlem, y ćięſzkim oddycháńiem, złą nádźieię czynią: ták że częſtę mdłośći, poty lipkie, ſłábieiące chorego biegunká, Kurcz częſty, uryná iák oley, &c. pewne znáki śmierci, tákże ſen nieſpokoyny, chrápliwość, włoſow opádnienie, rozumu pomięſzánie, nog nábrzmienie, wſzy mnogość, flegmá ſmrodliwa, tákże znáki ſą bliſkie śmierci. Bywa też częſto káſzel, przez ktory nákſztáłt ropiſta máterya odchodźi z roſpaleniem, co pochodźi z Kátháru uſtáwicznego, więc nieuważni lekárze, á oſobliwie báby, wmawiáią ſuchoty, ná co każą pić mleko Kozie, Ośle, &c. y gdy chory káſzleć przeſtánie, chwałą śię że ná ſuchoty uleczyły. Ieſt też wiele tákich co z ręki ſuchoty poznáią ná czym śię bárdzo mylą.
Leczenie tey choroby záwiſło naybárdziey ná
 dyećie

dyećie, zkąd wſzelkim ſpoſobem chronić ſię máią winá, gorzałki, y innych gorących trunkow, ále pić máią piwo lekkie dobrze uwarzone, y wyſtałe, álbo Tyzánnę z Fig, z Rodzenkow, z ięczmieniá, przytym potraw chronić ſię máią korzennych, kwaśnych bárdzo, ſłodkich, y trudnych do trawienia, ieść máią ćielęćinę, gołębie młode; kury, iáycá świeże miękkie, ráki, ále tylko kontuzę z nich, ślimaki, oſtrygi, żołwie, Daktyle, Figi, potráwy mleczne, gdy ieſzcze niemáſz gorączki wnętrzney.

Spoſoby Lekárſkie do Leczenia.

NAprzod krwie puſczenie w tey chorobie mieyſcá niema, chybá żeby ze złey krwi álbo z pełnośći y oſtrośći iey tá chorobá pochodźiłá.

Item Kauterya w ręce álbo w nodze, ná początku choroby ieſt pomocna; Womitorya bárdzo niebeſpieczne, chybáby chory do nich miał wielką ſkłonność, y do tego czułby w uſtách uſtáwiczną gorżkość, Purgánſe tákże mocne nie należą, tylko bárdzo wolne, z Seneſu, y z Mánny, przylawſzy ſyropu Rożánego, przytym y inne lekárſtwá czyſczące, śćiągáiące &c.

Item Weś Terpentyny Cypryſkiey dwá łoty, miodu Rożánego połtorá łotá, Lukrecyey ná miáłki proſzek utártey trzy ćwierći łotá, zmieſzawſzy wraz, daway choremu ná kożdy poránek iák Káſztan ná raz, pić przytym dekokcyą, z drzewá Sándałowego, y Bryzeliey. Służą

tákże ná tę chorobę Bálsamy, iáko to *Bals. Sulph. anisat. Therebint natus Saturni: Tinct: Sulph: &c.* iednákże rzadko pomienionych záżywáć Bálsamow.

Item. *Proßek pewny ná Suchoty.*

R. Ocul. Canc: præ: Corall rub. præ. aa scrup 1. Pulv. Anonymi Flor. Sulph myrhat. aa. drach s. antiheci. Poter. scrup s Margar. præ. gr: 15. f pulv. może y *in forma rotulari* przydawszy Cukru ile potrzebá.

Mleko Koźie, Ośle, wielce pożyteczne ná Suchoty, piiąc ie przewárzywszy: (záwsze iednák) gdyby była gorączká wnętrzna ustáwiczna, álbo biegunká, szkodzą, wątrobá wilcza suszona, y w proszu záżywána znácznie pomaga.

Item. Bluscz ziemny suszony, ná proch ztárty, álbo samo ziele suszone, w mleku wárzone, tákże y Przetácznik ziele.

Item. Rad. Aaronis cum floribus Sulphuris, czyśći pierśi z flegmy, y broni większego owrzedzenia, y korrupcyey.

Item. Weś Hizopu, Błusczu ziemnego, Sánty, polney Dryakwie, Przetácznika, Slazu, Podbiału, wszystkiego po gárśći, drzewá Gwáiakowego łotow 5. korzenia Omanowego 4. łoty. Tátárskiego ziela łot, Hányszku, Kminku, po dwá łoty, warz to wszystko w wodźie; á uczyniwszy z pápieru trąbę, połoź ná garku, przez ktorą párę bierz, y onę połykay.

Item. Weś Kádźidłá, Bursztynu białego, Benzoinu,

zoinu, wſzyſtkiego po pułtory ćwierći łotá, Rożey ſuchey utártey, Drzewá Sándałowego czerwonego utártego, oboygá po ćwierći łotá, zmięſzay wraz wſzyſtko, y potroſze rzuczay ná węgle, dym bierz w uſtá y połykay.

Plaſter ná Pierśi.

WEś woſku żołtego trzy łoty, Terpentyny trzy ćwierći łotá, oleyku Migdałowego puł łotá, oleyku Hányſzkowego puł ćwierći łotá, zmięſzay nád ogniem, iáko oſtygnie rośćiągni ná pápierze cukrowym, przyłoż ná pierśi.

Item. Kąpieli ná tę chorobę ſą bárdzo potrzebne, ięczmień w wodźie wárząc przydawſzy Podbiału, Bluſczu ziemnego, Slazu ogrodnego, Rumienku, kwiećia Grzybieniowego żołtego, tákże kąpiel ſerwatczána dobra, z mleká ieſcze lepſza, iednák te kąpieli w ten czás ſą dobre, poko ieſcze chorobá nie ieſt bárdzo wkorzeniona, y chory ieſt przy śiłách.

Item. Sok świeżo z rzodkwie wyćiśniony zmięſzány z miodem czyſtym, daway choremu potroſze, znácznie czyśći pierśi od flegmy.

Item. Weś korzenia Omanowego, *Imperatoriæ*, Cytwarowego źiela, polney Dryakwie, Rzepiku, Przetácznıku, Podbiału, kwiećia żywokoſtu S. Ianá, warz wſzyſtko wraz wwodźie, przecedźiwſzy, zgaś wtym ſtal kilkákroć, osłodź Syropem Omanowym, day pić choremu, po kwáterce, zráná y ná noc.

Item. Weś Terpentyny Cyp ryiſkiey coć ſię

zda,

zda, warz ią w wodzie rożáney áż będźie twárda, przyday do niey cukru Rozánego co potrzebá, *Balsami Peruvian nigri*, kilká kropel, porob piguľki, daway ich częſto choremu. Słodkie rzeczy, iáko to Syrop, Iulepy, Konſerwy, (ná ktorych polegáią Medycy) ſą ſzkodliwe, gdy ich częſto chory záżywa, álbowiem krew gęſczą, y cholerę mnożą, utemperowáne iednák inſzemi ingredyencyámi nie ták ſzkodźić mogą, y owſzem kwaſkowate pomnieyſze. Ná zátrzymánie humorow oſtrych z głowy, ktore płucom ſzkodzą potrzebne ſą piguľki, ktore ſię opiſaľy w Kátharze. Myrrhá, iákimkolwiek ſpoſobem záżywána, płucá czyśći, y od zgniłośći záchowuie.

Proßek oſobliwy.

R. *Antichect. Poter. Antim. diaph. aā. drach.* 1. *Flor. Sulph. Sperm. Cetè Myrrhæ aā. drach. ſ. Sacchari Satur. Croci. aā. gr.* 10. *M, f. p. divid. in* 5. *part. æqu.* dawáć go w konſekcie Rożowym, álbo Fiałkowym.

Item. Wodká wypalona ze krwie prośięcey z ziołámi pierśiom ſłużącemi, ieſt dobra.

Item. *Dekokcya doświadczona.*

R. *Ligni Sancti unc.* 2 *Rad. Tormentill. cum foliis unc.* 1. *ſ. Fol. Millefol. cum floribus unc.* 2 *Pimpinell. Sanguiſorb. Piloſell. aā. drach.* 10. *Conſer. Roſar. unc.* 6. *Aqv. Veron. lib.* 12. Niech to wſzyſtko moknie przez noc, názáiutrz zálepiwſzy naczy-

nie wstaw do kocielká\náley weń wody, warz przez dzień, potym wyimi naczynie z ingredyencyámi, przecedz, schoway ná zimno, daway tego trunku po trzy rázy ná dzień.

Item. R. *Rad. Chinæ pouder. unc. 3. infund. in Aqv. Veron. Scabios Tussilag. aa. libr. 1. adde Trium Santal. aa unc. 1. Passul. j r. unc. 3 stent per noctem mane coqve: cola colaturam edulcora Syrupo de Veron.* Niech tego liqvoru chory trzy rázy ná dzień záżywa.

Lambitivum.

R. *Conser. Rosar. unc. 3. Speti. diatrag. frigidi. unc. 1. Lactis sulph. drach. s. Succi* Liqviritiæ, *Bol. Arm. aa drach. 1 Rob. de Tussilag. unc. 2. Syr. Capill. Ven. unc. 3. Ol. Fæniculi. Anisi aa scrup. s Balf. Sul. gut. 20. f. lamb. cum bacillo d. Liqv.*

Dekokcya osobliwsza.

WEś szyiek rákowych obránych co chcesz, warz ie dobrze w mleku owczym, (może y w krowim) potym rozwierć w donicy, y roztworz tymże mlekiem, przyday do tego migdałow tłuczonych, mąki ięczmienney Krochmalu żołtkow iáiowych, Cukru, wszystkiego co potrzebá, zmięszay, przywarz, niech tego chory záżywa, uznasz pomoc.

Item. Weś miodu czystego dwá funty, Tyzánny (z samego ięczmieniá) wárzoney trzy funty, Lukrecyey puł funtá, korzeniá Zywokostu łotow 10. warz pierwey korzenie áż zmiękną,

ktore

ktore przetrzyi przez śito, zmięſzay z miodem y Tyzánną, przywarz, niech tego chory częſto po łyſcze záżywa.

Item. Weś ſoku z Bluſczu źiemnego łotow 14. Winá wolnego łotow 16. Pieprzu białego Myrrhy, Kádźidłá, wſzyſtkiego (ſubtelnie tártego) po puł oſmy drágmy, odwarz pierwey ſok z miodem y z winem do połowy, przecedź, wſyp proſzki, daway choremu po łyſcze, rzecz pewna.

Item. Częſte záżywánie *Herb: Thea* w mleku wárzone znácznie pomaga. Oſobliwſzym záś ſpoſobem Dekokcya z Chiny z Cielęćiną, álbo z Kapłonem wárzona ſłuży póko śię ieſcze gorączká bárdzo niewkorzeni, tákże Syrop z tábáki ſkuteczny ieſt, inſze niezliczone Medykámentá, ktorych nietylko między Medykámi biegłemi ieſt dość, ále między Medykáſtrámi, á oſobliwie między ćiekáwemi bábámi, ktore nawięcey leczą guſłámi, oſobliwie Dźieći, nie bez grzechu Rodźicow, ktorzy ná to pozwaláią.

O DYCHAWICY.

TRoiáka ieſt Dycháwicá. Pierwſza zowie śię *Dyſphnea*, w ktorey bywa oddech ćięſzki bez ſpánia wielkiego, y bez świſtu.

Druga zowie śię *Aſthma*, w ktorey ćieſzkość więkſza w pierśiách, oddech częſty z chrapániem, y świſtem.

Trzećia názywa śię *Orthopnæa*, w ktorey chory oddy-

oddycháć niemoże, áż wyćiągnąwſzy ſzyię, nád to leżąc oddechu niepozwala.

Przyczyny Dycháwice ſą te. Naprzod po przylegánie humorow kliiowátych, w około Arteryey dechowi ſłużącey, ktorą názywáią *Aſpera*. *Item*. Obſtrukcya, to ieſt: pozatykánie *Bronchiorum*, humorámi grubemi.

Item. Zatwárdzenie płuc od waporow, álbo dymo w oſtrych, álbo kurzow, iáko to wapiennych, kámiennych, &c. *Item*. Przyrośnienie płuc do ziebrá. *Item*. Wapory iádowite y oſtre, álbo ćierpkie, ktore śćiſkáiąc *Bronchia*, to ieſt Meaty, przez ktore dech odchodzi.

Item. Krew śpiekła w żyłách płucnych, tákże obſtrukcya wątroby twárdośćią ſwoią náći, ſkáiące Diaphrágmę, ſpráwuie duſzność, krew też w kátharze nienależyćie puſczona.

Spoſoby do Leczenia.

NApoczątku tey choroby, (ieżeli chory ieſt komplexyey krwiſtey) krew z nogi puśćić, á potym purgánſe bráć, ktorych ſpoſob niżey podáie ſię. Womitorya, lubo niektorym podeyrzáne ſą, iednák wielom pomagáią, oſobliwie ná początku choroby, ktore niemáią bydź mocne, náprzykład. Weś ſoku z Koſakowego korzenia łotow dwá, przyſłodźiwſzy day choremu, Enemy tákże ſą pożyteczne, ktore máią bydź przymocnieyſze. *Item*. Oleyki, Szałwiowy, Rozmárynowy, Hányſzkowy, z Kopru włoſkiego, ſą pomocne,

mocne, dáiąc ich po kilku kropli w konfekćie Rożowym, álbo w winie, tákże *Tinctura Asthmatica, Tinctura Sulphur. Lac. Sulphur Loch. de Pulm. Vulp. Loch. Sanum Bals. Sulp. &c.* wiele pomagáią.

Item. Dym z tábáki, tákże z Gwozdzikow, wpuſzczáiąc w ſię, znácznie pomaga, tákże Oleyku Migdałowego częſto z cukrem záżywáiąc tákże máść do ſmárowánia pierśi ſkuteczna. Weś oleyku Rumienkowego, Migdałowego, ſadłá Kápłoniego, korzenia Fiałkowego, naſienia *Fænugr.* Lniánego, *Gumi Ammon.* woſku, wſzyſtkiego coć ſię będzie zdáło, uczyń máść.

Item. Warz czerwoną kápuſtę, odcedź polewkę, przyſłodziwſzy piy. *Item.* Dla odćiągánia humorow ſpadáiących z głowy, potrzebne ſą kichánia pobudzenie, *Apophlegmatiſmi Errhina.*

Item. Terpentyná z oleykiem Migdałowym, częſto záżywána, znácznie pomaga.

Item. Upiecz świeżą Rzepę w żarzewiu, weś Kápłoná uduſzonego, ktorego nietykáiąc wodą oſkub, wypáproż, pośiekay, wkray do niego rzepę pieczoną, przyday Rodzenkow wielkich Lukrecyey trochę, Hányſzku, naſienia Pokrzywiánego, Pietruſzki, warz záſpuntowawſzy, przecedź przyday Cukru lodowátego ſzárego, niech chory częſto záżywa.

Item. *Proßek ſkuteczny.*

R. *Flor. Car. ben. ſem. Carth. aã. drach. 2. Piper longi drach. 1. fol. Senæ lel.* Rad. *Aaron. aã. drach. 2. Aniſi drach. ſ. Diagredij ſcrup. S. miſce f. pulv.* roz-

dziel

dziel ten proſzek ná 7. rázy, daway go co dźień zráná w piwie, álbo w roſole. *Item.* Dla ludzi proſtych, łayno końſkie w wodźie przewárzywſzy przecedźić, y dáć pić choremu.

PURGANS.

R *Gum. Ammon in aceto Sqv lit. sol. drach* 2. *Maſt. et. ſcrup:* Trochiſc. *A. h. Reſin. Scammon. aa. drach* ſ. *ſal. Succ.* Volat. g : 8 *Ol. Myrrh gut.* 2. *f. pill. n̄ro* 30. daway tych pigułek ná kåżdy dzień zráná po ſiedmi.

Item. *Syrop Otwieráiący.*

R. *Syrup. de* Liqui. *unc.* ſ. *Oxymel. Sqvil unc.* 1. *S. Loch. d.* Pulm. Vulp *drach* 6. *Gumm. Ammon. ſolutı drach.* 1. M. *pro lambitivo*, w ktorym maczáiąc korzeń Lukrecyowy wyſyſáć częſto.

Item. R. *Milleped: drach* 2 *Flor. Ben oini, Sal Succini albi aa ſcrup* 2. *Extr. Enul. C. ſtor. aa: ſcrup.* ſ. *Croci ſcrup.* 1. *cum ſ. q.* Th*ereb.* C*ypri f. pill.* ktorych záżywáć zráná, y ná noc po 5 co dzień.

Jeżeli tá chorobá pochodźi z pełnośći flegmy, trzebá bráć częſto purgánſe, ſalwácyę nayſkuteczniey ſze, boiáźliwym iednák Medykom podeyzrzáne.

Jeżeli też tá chorobá pochodźi z ſiádłey krwie w płucách, ná ten czás puśćić ią potrzebá z nogi, y dawáć rzeczy rozrzedzáiące, iáko to *Spermæ Cete, Sang. drac. Salia volat. Spi. Salis Arm. dulc. &c.*

Trunek

Trunek pewny.

WEź *Gum. Ammon scrup* 1. Wodki Hissopowey Unc 4. Winá Unc: 3. Syropu z lebiodki puł Unc: zmięszawszy nád ogniem day ciepło wypic.

Item. R. Sperm: Cete drach 1. *Flor: Benzoin drac* ʃ *Myrrhæ Sal. Succin: Vol: aā scrup:* ʃ. *M* rozdziel ná trzy rázy, dáy co dzien zráná w iáiu miękkim, álbo w konfekcie Fiałkowym. Ná wierzch ná Pierśi, służą rożne Linimentá, Unguentá, Plastry, iáko to *Filij Zachariæ, Moll:f Veneri: &c.* Oleyki, Migdałowy, Fiałkowy, Terpentynowy, z Szpikow bydlęcych dystylowány, tákże sadłá rozmáite, iednákże tá chorobá iest upárta, (á ile zástárzáła) tak dálece, że áż do śmierći ludziom dokucza. Często się też przydáie owym, ktorzy sobie w kátárze krew każą pusczáć, niewiedząc iáki iest Káthar, czyli może krew w nim puśćić, czyli nie, więc że się spusczáią ná Cyruliká, tym sobie szkodzą pospolićie, ále ći co pusczáią ośłep, (byle wziąć kilká groszy) godni nagány, wpráwuiąc ludzi w ták ćięszkie y długie kálectwo.

Dźiećiom ná Dycháwicę.

NAzbieray Stonogow, wypłocz ie Winem, ususz, zetrzyi ná proch miáłki, przyday do niego rowne częśći Száfránu, Myrrhy, cukru lodowátego, daway go po trosze często w mleku.

O KASZLU.

KAſzel zowie ſię *Tuſsis*, to ieſt, płuc częſte y gwałtowne wzruſzánie ſię, od humorow oſtrych, z głowy do nich ſpadáiących, to ieſt Ieżeli káſzel w nocy bárdziey dokucza, oraz z gorączką wolną, znák ieſt że pochodzi z ſpadáiących humorow z głowy. Gdy záś będzie káſzel gwałtowny á ſuchy, przez ktory máło co, ábo nic nieodchodzi máteryey, znák ieſt że z żołądká przyczyny. Suche pokáſzliwánie częſte, pochodzi z zápalenia liqvoru Nerwom należytego. Káſzel długo trwáiący, wpráwia w Suchoty, álbo w płucie krwią.

Item. Káſzel z wrzodu iákiego wnętrznego, lubo ná płucách, lubo ná Pleurze uczynionego pochodzący, niebeſpieczny ieſt.

Item. Káſzel ktory przedtym był wilgotny, gdy ſię odmieni w ſuchy, znáczy zránienie Płuc.

Item. Kaſzel uſtáwiczny z obſtrukcyey, álbo z owrzedzenia płuc pochodzący, ieſt trudny do leczenia, á częſtokroć śmiercią ſię kończy.

Item. Káſzel ſuchy z gorączką wnętrzną, á oſobliwie po iedzeniu, bárdziey ſię wydáiącą, znáczy gorączkę Hektykę.

Item. Káſzel Białogłowom ćiężárnym gdy ſię przyda; czáſem płod morzy.

Item. Káſzel długi y ſuchy, w ktorym bywá párćie w boku lewym, álbo práwym, álbo wraz w obudwu, znáczy záſtárzáłe obſtrukcye wątroby, y śledziony.

Przy-

Przyczyny káſzlu poſpolite. Naprzod pierſi záźiąbienie, ták áeryą oſtrą, iako też pićiem nagłym zimnego napoiu.

Item. Z głowy ſpadáiące humory słone, oſtre, *in Arteriam Aſperam*, ktorą łechcąc káſzel pobudzáią.

Item. Gdy w ſię kto iákiego prochu oſtrego, álbo dymu nábierze.

Item. Tłuſte potráwy z ápetytem iedzone, niekiedy bywáią przyczyną Káſzlu, Orzechy tez kto ich wiele iada káſzlu nábawiáią. Oprocz tego, z przyczyny Zołądká, Wątroby, Sledźiony, *Diphragmatis*, Mácice, z gliſt, &c. Káſzel bydź może.

Spoſoby do Leczenia.

CHceſzli Káſzel uleczyć, według opiſanych znákow y przyczyn, maſz ſię miárkowáć. A naprzod, gdy zobſtrukcyey wątroby, álbo śledźiony, álbo z wrzodu wnętrznego, álbo z Pleury, álbo z gliſt, &c pochodzi, o tym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách, tu ſię podáią ſpoſoby ná Káſzel pochodzący z ſpadáiących humorow z głowy ná pierſi, álbo z przeźiębnienia, álbo z inſzey iákiey przyczyny powierzchniey.

Naprzod purgánſe ſą potrzebne, ktore máią bydź wolne z Mánny, z Seneſu, &c. Ieżeliby z przyczyny żołądká, może dác beſpiecznie ná womity, przytym záżywáć rzeczy rozrzedzáiących, y poruſzáiących flegmę grubą, y oſtrą, iáko ſą Syropy, Iulepy, Konſerwy, Loch, &c.

osobliwie służy *Syrupus de peto.* *Item* Weś oleyku Migdałowego łot ieden, przyday Cukru, umięszay, day choremu. *Item.* Weś Rodzenkow wielkich, námocz ie w gorzałce, iedz po iednemu częśto. *Item.* Sok z Rzodkwie z Cukrem, álbo z miodem zmięszawszy, znácznie pomaga, záżywáiąc go częśto.

Item. Gorzałká zápalona z Cukrem, z Száfránem y z rodzenkámi skuteczna iest.

Item. Weś Siárki iák naymieley ná kamieniu utártey puł ćwierci łota, Benzoinu skrupuł ieden, day choremu w iáiu miękkim.

Item. Weś Hisopu suchego garść, Pokrzywiánego liścia suchego puł gárści, Miodu práśnego pułtorá funta, warz w wodźie Slazowey, przecedźiwszy daway choremu częśto po kwáterce, ciepło.

Item. Warz Rutę w piwie, przecedźiwszy, włoż máślá, piy ciepło.

Item. Warz Cybulę w mleku, przecedźiwszy przysłodź miodem, piy ciepło, także Czosnek w mleku wárzony pomaga, álbo go też smáżyć w miedźie y ieść.

Item. Weś Imbieru, Fig, Rodzenkow, pokráiawszy warz w winie, wolnym bárdzo ogniem, przecedźiwszy przyday Cukru lodowágo, Száfránu trochę, záżyway po łyżce ciepło. *Item.* Cinan w Cukrze, álbo w miodźie smáżony, iest dobry ná kászel.

Ná Kászel z przeźiębnienia, weś Máłmázyey kieli-

kieliſzek, przyday Cukru, Száfránu, ſmaż ná węglách, żeby było gęſto iák Syrop, zázywáy tego po łyſzce ciepło.

Item, Weś Czoſnku, rozwierć go, y ſok z niego wyciśni, (przyławſzy trochę wody) przyday do niego trochę Cukru, przyſmaż, záżywáy po łyſzce. Item. Weś żołtek iáiowy ſurowy, zmięſzay go z lodowátym cukrem, ziedz, ieſt doświadczona. Item Myrrhę pod ięzykiem trzymáiąc, Káſzel uſtáie. Item. Zmięſzay Terpentynę z miodem, y oleykiem Migdałowym, záży wáy potroſze. Item Orzechy laſkowe przypiekáne, z miodem práſnym záżywáne pomagáią.

Item. Weś máſłá świeżego niesłonego, żołtkow iáiowych, Krochmalu, Cukru rowne części, zmięſzay, záżywáy po troſze.

Służą też ná Káſzel. *Elixir Propr: Balſam Sulph: Rubin: Sulph: Onyx: Sqvill: Sperma Cetè Loch de papauere Iul: violarum*, ieżeli z gorącey przyczyny Káſzel. *Opiata* też potrzebne, oſobliwie gdy częſto ná pierśi ſpadáią humory z głowy.

Syrop Pierśi czyßczący oſobliwy.

Syrop: Roſar: Sol. unc: 3. de Liquir: de Althea Diæ Carthami aā unc. 1. Vini Malvat: unc: 1. Aceti Sqvillit: unc: 3. Spir: vini unc: 1. S. Spir: Vitrioli ſcrup: 1. Aqv: Cinam: Roſar: aā. unc. 1, Sacchari unc. 7. zmięſzawſzy nád wolnym ogniem, dawáy po łyſce częſto.

Dla Dźieći na Káßel.

R. Lac. Capr. unc. 5. Saccari Candi. unc. 2. Syr

rup: Rosar: Sal: unc. 3. Diacarth, drach. 1. zmięszawszy daway po łyżcze.

Item. Species Diatragan. frig in rotulis.

Item. Kozłowym łoiem nácieray podeszwy ku pálcom, nád rospaloną cegłą.

Item. Rożą suchą warz w wodźie, potym odley wodę, do teyże Roży przyley oliwy, włoż ią do worká, y ćiepło przyłoż ná dołek, co raz polewáiąc ten worek gorącą wodą, tą w ktorey Roża wrzáłá.

Item. Warz w piwie Slaz z korzeniem, przyday másłá, iák przestygnie niech Dziećię w tym nogi moczy. *Item.* Warz Slazowe korzenie w mleku, przecedź, osłodźiwszy daway po łyżcze. *Item.* Weś oleyku Migdałowego, másłá niesłonego, zmięszay, smáruy tym Pierśiczki.

O PLUCIU KRWIĄ.

PLućie krwią, názywa się *Hæmophtysis*, álbo *Hæmoptoe*, należą też do tego choroby, *Empiemæ* y *Vomica* názwáne, o ktorych będźie niżey. *Hæmophtysis*, iest Kászel przez ktory odchodzi máterya ze krwią pomięszáná. Krwi przez ustá odchodzenie zrożnych mieysc, y przyczyn bydź może, to iest, álbo z Pierśi, álbo z Płuc, álbo z árteryey płucney, álbo z samych ust, álbo z podniebienia, álbo z dźiąseł, álbo z głowy álbo z żołądká, álbo z wątroby, álbo z śledźiony, álbo z choroby Mieśięczney przetrzymánia, álbo z nosá, obraca się pod czás do ust. Tu się tylko opisu-

opiſuie odchodzenie krwi przez uſtá z częśći (duchom ożywiáiącym) ſłużących, to ieſt, z Arteryey, z Płuc, z Pierśi.

Troiákim ſpoſobem krew przez uſtá odchodźi, álbo przez rozſzerzenie, y otwárćie początkow żył zwyczáynych, y pulſowych, ktore názywáią ſię *anaſtomoſis*, álbo przez rozerwánie onychże, ktore názywáią ſię *Rixis*, álbo przez wygryźienie ich, ktore názywa ſię *Diabroſis* według wierſzu.

Diabroſis venas erodit, Rixis eaſdem
Scindit: anaſtomoſis has aperire facit.

Oprocz tego, bywa też krwi rozrzedzenie przyczyną krwią plućia, gdy ſubtelnośćią y oſtrośćią ſwoią pory żył przenika, co názywa ſię *Diapedeſis*.

Znaki. Naprzod ieżeli krew z uſt proſtym plućiem bez káſzlu odchodźi: znák ieſt, że álbo z dziąſeł, álbo z ięzyká, álbo z głowy. *Item.* Ieżeli krwie z káſzlem máło co (y z łechtániem Arteryey) wychodźi: znák ieſt że z nieyże ſamey zránioney pochodźi. *Item.* Ieżeli przez káſzel odchodźi krew piániſta, czerwona, czyſta, przez żadnego bolu w pierśiách, znák ieſt że z płuc pochodźi.

Item. Ieżeli krew czarna y ſpiekła przez káſzel odchodźi z bolem w pierśiách, znak ieſt że z pierśi pochodźi.

Item. Ieżeli przez káſzel odchodźi krew czarna, ſpiekła, pomięſzána z flegmą, álbo zcholerą

przytym y Náuſea, znák ieſt że z żołądká.

Uważyć też potrzebá, ieżeli krew przedtym chodziłá z noſa, z támtąd álbowiem częſto odwraca ſię do uſt, do płuc, do żołądká, kędy ſię zpieka.

Przyczyny powierzchne, y wnętrzne. Naprzod zbytnie picie trunkow gorących, á oſobliwie gorzałki, tákże potraw zbyt korzennych częſte zażywánie: Nagła ágitácya, przeziębnienie, káſzel wielki, z ſtłuczenie, ſpadek, dźwigánie nagłe ciężaru iákiego, mocowánie ſię &c.

Item. Pełność krwi żył oryficya rozſzerzáć y otwieráć zwykłá, á tym bárdziey gdy gorąca, álbo zbyt oſtra będzie, toż czyni y ſubtelność krwie, humory też oſtre z głowy ſpadáiące częſtokroć żyłki ránią.

Chorobá tá ieſt niebeſpieczna, oſobliwie gdy z płuc pochodźi, álbowiem w ſuchoty nieuleczone wpráwia, iednákże nie záwſze, gdyż náturá częſtokroć *per Cryſim* pozbywa krwie zbytniey, iáko ſię trafia wzátrzymániu Mieſięczney choroby, álbo Hæmorhoidow. *Diapedeſis* nie ták niebeſpieczna ieſt. *Anaſtomoſis* gorſza, *Rixis* ieſcze gorſza, álbowiem ieżeli we czterech dniách zátrzymána nie będzie, przynośi zápalenie, z ktorego wrzod ſię rodźi, á potym ſuchoty nieomylne, według Aphoryſmu. *A ſanguinis ſputo, puris ſputum, à puris ſputo, Phtiſis Diabroſis*, ze wſzyſtkich naygorſza dla wrzodu, w płucách nieuleczonego.

Empy-

Empyema, ieſt ropy w pierſiách zebránie, álbo w iedney, álbo w obudwu ſtronách, oddech ćięſzki, y káſzel wielki ſpráwuie: przytrafia ſię to częſto w Pleurze, álbo w Peripnneumoniey, to ieſt, w zápaleniu płuc, z ktorego gdy ſię wrzod uczyni, máterya z niego roziewa ſię w pierſiách, álbo też gdy ſię wrzod w gárdle nagle otworzy, y ropá do piersi ſię obroći, ktora człeká duſi, y umorzy.

Vomica, ieſt krwie (nie w ſamych płucách ále w błonce pokrywáiące one) rozeſcie, y w ropę ſię obrocenie.

Spoſoby do Leczenia,

NAprzod ieżeli z płuc krew przez uſtá odchodzi, trzebá záraz bez odwłoki krew álbo z ręki, álbo z nogi puśćić, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, potym dawáć záraz trunki chłodzące, zátrzymáiące, y ściſkáiące, náprzykład: ℞. *Aqu: Plantag: unc: 4. Lap: Hæmat: pr. ſcrup: 1. Laud. Opiati gr: 1. Spir: Vitrioli gut:* 20. *M.* day ná raz, ieſt rzecz doświadczona. A nie tylko ſię ſadzic ná tym áby krew zátrzymác, ále y tę ktora pozoſtáłá w płucách zpiekłá, (zkąd pewne ſuchoty) rozrzedzić y wyprowádzic: Ná co ſłużą *Rad. Rubia. Oculi Cancr. ſperma Cet: ungv: rubr. pot. b.* Oleiek Migdałowy z Olbrotem záżywány. Do tego uważyc ieżeli ſię przedtym Hæmorhoidy otwieráły, á potym ſię zátrzymáły, trzebá ie otworzyć, ieżeliby też z zátrzymánia Mieſięczney choroby,

krew z nogi puśćić, y dawáć ná poruszenie onych.

Julep do záżywánia ná krew. R. Aqv. Plantag: Papaw: Errat: aã. unc. 2. Syrup. d. Rosis Sicc. unc. 1, Tinct: Corall drach: 2. Sal: Prunel. drach. 1.

Item. Służą ná to oćiągánie subtelnemi Báńkámi po grzbiećie, y łopátkách śćieránia, wiązánia rąk y nog, &c.

Ná wyprowádzenie humorow ostrych, cholerycznych, gorzkich, y kwáśnych, naylepsze iest Rhabarb. álbo Rabar. drach. 1. Myrabol: citr: dra: ß. Syr: d. Ros. Sicc. unc. 1. ß. potio day ná raz. Potym trzebá Oscula vasorum zátwierdzáć tym sposobem. R. Bol: Armon. Terr: Sigill. Corall: utriusq; Lap: Hæmm: aã. dr: ß. Sacch: Rosati scr. 2. Album Ovor. cum Aqu: Rosar: agit: Syrup. Myrtin q. s. daway tego choremu ná raz iák Kásztan trzy rázy ná dźień. Sok pokrzywiány z Cukrem zmieszawszy pić, iest bárdzo skuteczny, tákże Krwáwnik ziele wárząc y piiąc.

Item. Mleko Osle y Koźie, stal w niem kilkákroć zgáśiwszy, iest pożyteczne.

Jeżeli krew od wątroby idźie, ná to Kauterya w nodze znácznie pomaga, záżywáiąc przy tym inszych sposobow.

Item. *Ná zátrzymánie Krwi.*

R. Aqv. Portul. Plantag. Hæder: terr: aã. unc. 1. Succi Portul: unc. 1. S. Lap. Hæmm: drach: ß. Ocul: Canc. scrup. 1. Laud. Opiat. gr. 2. Syrup. Corall. unc. 1. M. day ná trzy rázy.

Item,

Item R. *Conser. Rosat. drach.* 1. *Masticis Thur. Nuc. Mos. St r. cal aā scrup* 2. *Spetier. diatrag. frig. scrup.* 2. *Rad. Consol unc.* 1. *Requ. Nicol: dra.* 1. *Diac. Mart q s f.* c. daway ná raz iák Káſztan.

Item. Służą ná wierzch Plaſtry, Máści, Máterace, &c. *Item.* Názbieray ſzyiek z rákow, warz ie w wodzie oraz z ięczmieniem, przecedziwſzy piy, możeſz przydáć trochę *Rad. Torm.* y *Consol.*

Item. *Tinctura Lap. Hæmm* tákże *Corall.* ſą bárdzo ſkuteczne. *Item.* *Trochi de Carabe de Spodio de Terra Sigill.* tákże *Semen Hyos. ia: cum Sacch Rosat.*

Ná zerwánie żyły Płucney.

R. *Mumiæ dr. s. Rhabar. t ref. Bol. Arm. Spod. Terr. Sigill. aā. scrup s. Syr. C. don. unc. s. Aqv. Pl nt. q s* day ná raz. *Item.* R. *Rad. Consol. jor. unc.* 1. *Burs pastor. Sin cul. P rri. Polig. aā. M* 1. *Rad. Termenet unc. s. sem. Endiv. Acetos. Portul. Vrti æ edul oretur. Syr. Mirt l.* daway po kwáterce.

Item. Krochmal z wodką Babczáną ieſt dobry.

Item: Wodká ſekretna, *Styptica* zwána, *Empyema*, ieſt chorobá niebeſpieczna, ropá álbowiem rozeſzła w Pierſiách, prędko uduſi.

Sposoby do Leczenia.

KAtháplásmá ná wierzch ſłużąca. R. *Rad. Althea unc.* 3. *ficuum nro* 10. *Passul. unc.* 1. *Flor. Chamo Mellit. aā. pug* 1. *Cont coqv. & per crib. traic. adde Far Lini Fænugr. Trit. aā unc.* 1. *Ol. Am gd Ruthy. Ol. Lilior. Therebinth. aā unc.* 1.

Item. Terpentynę Wenecką wypłocz w tyzánnie, zmięſzay z proſzkiem Lukrecyowym daway częſto choremu.

Item. Weś korzenia Slazowego, Zywokoſtu, oboygá po dwá łoty, Rzepiku, Podbiału, połney Dryakwie, *Pan. Mar.* włoſow, wſzyſtkiego po gárzśći, naſienia Dyniowego, Ogorczánego, Małonowego, po dwá łoty, Hányſzki ćwierć łotá, Lukrecyey, Rodzenkow, po dwá łoty, kwiátu Rumiankowego, Fiałkowego, Roży ſuchey po ſczypćie, warz to w wodźie, przecędźiwſzy przyday Syropu Lukrecyowego, z Podbiału, Omanowego ile potrzebá, daway tego choremu po kwáterce ná dźień.

Oſtátni ſpoſob ieſt, to ieſt, otwárćie Boku między czwartym y piątym źiebrem, lecz tu u nas nie máſz Anátomiſtow, ktorzyby to prâktykowáli. Chorego napoy ma bydź Tyzánną miodem przyſłodzona.

Vomica, Kurácya podobna ma bydź iáko y *Empyematis*. Oprocz tego ſekret oſobliwy, Námocz (Poleiu ziela) w gorzałce hányſzkowey, daway tey gorzałki potroſze choremu, dobry też ná to *Balſamus Samaritanus*, &c.

O CHOROBIE.

Ktora ſię názywa Incubus, *álbo* Ephtaltes, *álbo* Aſthma Nocturnum Delfin.

JEſt ſen głęboki, (z śćiśnieniem około wnętrzności) Pierśi náciſkáiący, czym oddech ćięſzki ſpráwuie, ták, że ſię żda iákby kto duśił; co pochodźi z Konwulſyey Muſzkułow, Pierśiom ſłużących.

Rozu-

Rozumieią niektorzy że zły duch, álbo ſtráſzydło iákie, z człeká ſię urągáiąc tę duſzność ſpráwuie. Ieżeli tá duſzność często przez ſen napada, znáczy przyſzłą albo wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo ſzáleńſtwo.

Spoſoby do Leczenia.

W Sámym Pároxyzmie obudzić chorego á naylepiey ſtrzelić mu nád głową: potym záraz dáć ſię mu nápić tego Liquoru. R. *Spir. Vini rect. lib. 2. Sal. Tartar. pur. unc. 4 distill. destillato liqvori adde Ol. Cinam. Mac. Fœnicul. aa. q. Sorbir. pot. dosis gut. 15.*

Oprocz tego purgánſe, Enemy, ſą potrzebne. *Item* R *Conſ. Roſar. Flor. Pæon. Anthoſ. aa. dr. 1. Sal. C. C. Volat. gr. 7. Magiſt. Succi gr. 3 f. bolus detur hor. Mat. & Veſper.*

Ambrá z wodką Cynámonową, nádewſzyſtko naylepſza, tákże *Sperma Ceti*, krwie puſczenie w tey chorobie máło co potrzebne, chybáby chory był krwiſty. Dyetá záś (oprocz Medykamentow) naylepſza, tá álbowiem chorobá pochodzi z zbytniego iedzenia potraw grubych.

O Pleurze y Perypneumoniey.

DWoiáká ieſt Pleurá, iedná názywa ſię *Legitima*, druga *Nothæ*, álbo *Spuria.*

Legitima, to ieſt prawdźiwa Pleurá, ieſt zápalenie Membrány pokrywáiący żebrá, ktora názywá ſie też Pleurá, álbo też zápalenie Muſzkułow wnętrznych, to ieſt, między żebrámi zoſtáiących.

Nothæ,

Notha záś, (to ieſt nieprawdźiwa Pleurá) ieſt zápalenie powierzchnych Muſzkułow, należy też do tego zápalenie błony, dzielącey płucá, (ktora názywa ſię *Mediaſtinum*,) tákże y płuc do żeber przyrośnienie.

Peripneumonia, ieſt zápalenie płuc, ze krwie choleryczney, ktora názywa ſię *Eryſipelatoſum*, záś ze krwie flegmiſtey ſłoney pochodzące, (názywa ſię *Oedematoſum*.

Znáki Pleury. Naprzod bol w boku lewym álbo w práwym z kłoćiem, z párćiem, gorączká wielka uſtáwiczna, oddech ćięſzki, puls twárdy, y gęſty, káſzel uprzykrzony, przez ktory pod czás krew odchodźi. Nieprawdziwa Pleurá, tym ſię rożni od prawdźiwey, że gdy ſię chory położy ná bok przećiwny, w ten czás bol ſię więkſzy wydáie, przytym gorączká wolnieyſza, párćie y bol w boku nie ták dokuczáiący, oddech wolnieyſzy, káſzel ſuchy, przez ktory máło odchodźi materyey. Ieżeli Pleurá pochodźi z przyczyny krwie, plwoćiny bywáią krwáwe, żył pełność, oſobliwie ná ſkroniách, y ná czele, twarzy zápalenie, puls pełny, uryná czerwoná, y gruba. Ieżeli ze krwie choleryczney; plwoćiny bywáią żołte, gorączká więkſza, puls prętſzy bol ćiężſzy, nieſpánie, w uſtách gorzkość, uryná ćienka, y żołtáwa.

Ieżeli ze krwie flegmiſtey, plwoćiny bywáią białe, gęſte, pieniſte, ſłodkáwe, gorączká wolnieyſza, prágnienie mnieyſze, bol nie ták doku-

czáią-

czáiący puls máły, uryná bláda, y gruba. Iezeli ze krwie meláncholiczney, plwociny bywáią śine, twárde, z trudnośćią odchodzące, gorączká y bol wolnieyſzy, uryná czerwona, mętna, káſzel ſuchy, ięzyk oczerniáły, konſtypácya.

ZNAKI *Peripneumoniy*, máło ſię niezgadzáią z Pleury znákiem, tákże gorączká wielka, káſzel pod czás ſuchy, á czáſem wilgotny, rożnego koloru, oddech ćięſzki, dla ściśnienia płuc, ták, że ledwie nieuduśi chorego, bol ćięſzki, y głęboki, z dołu od pierśi, y do grzbietá idący, ktory czáſem pod obiemá łopátkámi, á pod czás pod iedną tylko wydáie ſię, oſobliwie káſzląc, łączy ſię też pod czás z Pleurą.

Progn. Pleur. Naprzod puls máły, gęſty, głęboki, y twárdy, znáczy wielkie niebeſpieczeńſtwo, tákże kiedy ſuchy káſzel chorego trapi, álbo ieżeli máterya zrázu odchodziłá, á potym ſię zátrzymáłá, z páśćiem y bolem w bokách, y w pierśiách trwáiącym, znák ieſt, że álbo długo chory poleżeć muśi, álbo życie ſkończyć.

Item. Káſzel z odchodzeniem flegmy gdy ſię záraz ná początku choroby pokaże; znáczy że prędko chory ozdrowieie, ieżeli zás nierychło, znáczy długą chorobę.

Item. Flegmá żołta, y ze krwią przez káſzel odchodząca, wilgotna ná początku choroby, dobrym znákiem ieſt.

Item. Plwoćiny bárdzo krwáwe, znáczą wielkie niebeſpieczeńſtwo, tákże białe gęſte bár-

dzo y

dzo y okrągłe, tákże zielone, czarne, bárdzo złe są. *Item*. Pleurá wstárych, tákże w białogłowách ciężárnych, álbo dycháwicznych, álbo y w tych ktorzy ią iuż ćierpieli: niebespieczna iest. *Item*. Ieżeli się we 14. dniu nie uspokoi. *Empieme* przynośi. *Item*. Gdy się przyda biegunká, złym znákiem iest. *Item*. Womit cholerycżny, ná początku choroby, dobrym iest znákiem. *Item*. Ieżeli się do Pleury *Peripneumonia* przyłączy, źle bárdzo.

Item. Ieżeli przez kászel odchodząca flegmá żołta: bez przyczyny zátrzyma się, znáczy przyszłe szaleństwo. *Item* Ieżeli się przyda w iákiey chorobie długiey, álbo *in Cachectio corpore*, niebespieczna iest. *Item*. Prácowitych ludzi częstokroć morzy. *Item*. Tych, ktorym kászląc wpierśiách gra, do tego twarz się mieni, oczy, ręce, y nogi ziębnieią, śmierć pewna czeka.

Peripneumonia. iest gorsza nád Pleurę więcey w sobie máiąc niebespieczeństwá, á niżeli bolu. *Item*. Gdy nic przez kászel nieodchodzi, á przy tym niespánie, szaleństwo, álbo też *Lethargus*, rąk y nog ziębnienie, chrapánie z ćięszkim oddychániem, páznokty śine, znáki są wielkiego niebespieczeństwá. *Item*. Gdy się do Pleury przyłączy. *Item*. Gdy się ná początku choroby pokaże uryná mątna, á w kilká dni potym uczyni się iásna, znáczy śmierć.

Item. Ieżeli się w Pleurę obroći, (lubo się to rzadko przytrafia) dobry znák iest.

Item. Gdy ſię krew z noſa dobrowolnie puśći, álbo biegunká, álbo Hæmorhoidy, álbo Mieśięczna chorobá, álbo wrzody około uſzu lubo ná inſzych mieyſcách ćiáłá, y gdy ſię dobrze zbiorą, że z nich doſkonále máterya odeydzie; znáki ſą pierwſzego zdrowia.

Spoſoby do uleczenia Pleury.

NAprzod krwie puſczenie (záraz ná początku choroby) naypotrzebnieyſze, z żyły Bázyliki, z tey ſtrony z ktory bol dokucza, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, do tego ieżeli śiły y látá, y inſze okoliczności pozwolą, wprzod iednák wziąć Enemę. Ieżeli záś przez káſzel wolnie máterya odchodzi, ná ten czás zátrzymáć ſię ze krwią. Womitorium ieſt bárdzo ſkuteczne, iáko o tym wielu Authorow piſzą, iednák trzebá uważyć náturę, y przyczynę choroby. Ieżeliby dla pewnych przyczyn krew puſczona bydź niemogłá, miáſto niey ſtáwić bánki z piiawkámi ná rękách, y nogách, przytym czynić Fomentácye, álbo przykłádáć ná bok Máterace z zioł, *Melliloti, Chamomillæ ſem: Lini Fænugr: Malvæ, &c.* wárząc też ziołá, maczáiąc w Dekokcyi máterac przykładáć, álbo náley w pęcherz mleká ćiepłego z miodem, przykładay ná bok, co raz przygrzewáiąc.

Item. Rozćiągni Dryakiew ná płotnie, przygrzawſzy przyłoż. Purgánſe nie ſłużą áż ná końcu choroby, ktore máią bydź w trunkách. *Diaphoretica*, y *Diuretica*, bárdzo dobrze ſłużą, iáko

Antim:

Antim. diaph: flo: Sulph: Bezoard: miner: ſal: Card: ben: urticæ, Sal: volat. C. C. Succini Fuligin: Armon: Spir: Tarta: Nitr: dulc: Mixt de trib: &c.

Item. Kwiát máku polnego, *Pulmonaria, ſcabioſa, Carduus mari. ſem. Car: ben. Millef: Pimpinella, Radix Bardanæ cort: Avellan: rubr: Dens apri Lapis ſcorpionis, Perlarum, Mandibulæ, Lucij Oculi Cancr: Oſſa Lupi, Unicor: Corall: Talc Lep: Sigill: Lemn: Bolus Arm: Sanguis Hirc: &c.* wſzyſtkie wzwyż pomienione rzeczy ſą ſkuteczne ná tę chorobę, lubo ſame przez ſię zážyte, lubo mięſzáne iedno z drugim.

Jeſt też Oleiek ſekretny ná Pleurę, ktory robią z Dyń Włoſkich w oliwie. Gáſzą w niey żelázo, á potym ſkorkę z Dyń w nieyże ſmáżąc, y tym oleykiem ſmáruiąc bok. *Item.* Weś wodki z kwiátu polnegomáku, unc: 4. Iulepu Fiałkowego, álbo z tegoż kwiátu unc: 1. Sáletry czyſteydra: 1. zmięſzawſzy, daway po łyſcze. *It.* Po upuſczeniu krwi bok ſmáruy tym linimentem. Weś oleyku Liliowego, Rumienkowego, Máſłá młodego, Sádłá Kápłoniego, rowne części, zmięſzawſzy, ſmáruy ciepło, możeſz przydáć y Dryakwi, ieżeliby ćięſzka chorobá bárdzo byłá, po ſmárowániách, kłáść máterace z ziołámi, álbo chuſty ciepłe. *Item.* Weś kurę żywą, rozetni wpuł, poſyp prochem z korzenia Fiałkowego, przyłoż ná bok, álbo też ſkopowe płucá świeże.

Item, Oleiek z woſku, z oleykiem Migdało-

wym

wym zmięſzawſzy, ſmáruy niem, znácznie pomaga. *It.* Chleb ciepły z piecá rozkroy, nápuść máſłem, álbo lniánym oleiem, przyłoż ná bok.

Gdy máterya przez káſzel odchodźić niechce, dáwáć Iulepy odwilżáiące, á ieżeli gorączká wielka, *Emulſie cum d aphor Opiata* bárdzo niebeſpieczne ſą, álbowiem káſzel zátrzymánia, Pierśi śćiągáią częſto, y śmierc przynoſzą, iednák w nieznośnym bolu z nieſpániem, może gráno iedno *Laud: Opia* dáć *cum Syr: de Pap: Err.*

Item. Oley lniány świeży, tákże oleiek Migdałowy z Cukrem dawáć częſto, ieſt bowiem rzecz wielce ſkuteczna, pić trzebá z roſołem, álbo tyzánną, ktorą chory záwſze miáſto piwá ma pić, Tyzánná ták ſię gotuie. Weś ięczmieniá garść, Lukrecyey trochę, Rodzenkow, Fig, co chceſz, Korzenia Łopianowego, Slazowego po gárśći. *Card. bened.* kwiátu z máku polnego po gárśći, rogu ieleniego dwie gárśći, warz przecedż.

Item. Niektorzy ná boku boleiącym báńkę ſiekáną, álbo z piiawkámi przyſtawiáią, zkąd wielkiego ſkutku doznáią.

Item Weś iábłko świeże, wydroż go, náſyp w nie kádźidłá tłuczonego, záſzpuntuy, upiecz wzarzewiu, day zieść choremu, niech popiie wodką *Cardui ben.* *Item* Końſkie łayno świeże, w wodce *Cardui ben* roſpuſczone, przecedziwſzy przycukrowáć, dáć pić, pewne. Tákże łayno kokoſze białe ná proch ſtárte.

Item. Weś naśienia konopnego łotow dwá, ztłucz, przyday łayná końſkiego, y kokoſzego, roztworz wodką *Cardui ben.* przecedź, zgrzyi, osłodź, day wypić. Gdy ſię biegunká przyda, dáwáć *Syrupum Myrt.* á żywot y krzyże ſmárowáć *Ungv. Comitiſſæ.* Enemy dawáć z ięczmienia wárzonego z Rożą, záprawiáć żołtkami iáiowemi, y ſzárym cukrem.

I to oſobliwa ná Pleurę. Weś oleyku Migdałowego 4 łoty, *Oxymel. Squill: Sacch: candi aā. unc.* 1. *Succi Cæpar. drach.* 1. zmięſzay, daway po łyſzce.

Proßek doświadczony ná Pleurę.

℞. *Pulv. Dent. Aprug. Ocul. Canc Sang. Hirc. Cryſtall. Miner. Flor. Papav. Errat. aā. ſcrup. ſ. M.* rozdziel ná dwá rázy, day ráno y ná noc, álbo ℞ *Ocul Canc: pr. ſang. Hirc pr: Sulph. Citr. Antimon drach: pulv. Rad. Barda. aā. gr:* 12. *M.* day ná raz w tyzánnie. Olbrot z oleykiem Migdałowym, y Iulepem Fiałkowym zmięſzawſzy, day choremu, rzecz pewna. *Item.* Cebulá w mleku wárzona, y ná bok przykładána, znáczną folgę czyni. Toż czyni Proſo z kwiátem Rumiankowym, z Noſtrzykiem, w worek nákładſzy przygrzewáiąc, y przykładáiąc.

Item. Uſuſz łayno wieprzowe, zetrzyi ná proch, zmięſzay z Oliwą, przyłoż, znácznie pomaga. *Item* Oſobliwy experyment. Weś máśći *Dialthea unc.* 1. Oleyku Migdałowego unc. 2. zmięſzay, ſmáruy bok, náſmárowawſzy po-

ſyp

ſyp prochem z kminu polnego, y ná wierzch przyłoż liſt Kápuſtny, náſmárowawſzy go ſtárym máſłem wypłokánym. *Item*. Naśienie pokrzywiáne w Iulepie Fiałkowym dáne, tákże *Hypericonis*, tákże oczy Sczupakowe, ząb Wieprzowy. Oſobliwie ſłuzą tey chorobie *Sal. Hypericonis*, ieſt ſekret ná Pleurę.

Item. *Ná Pleurę, ná Peripneumonią, y Kiſiel;* Dekokcya *oſobliwa*.

WEś korzenia Slazowego łotow 6 polney Dryakwie garści dwie, *Cardui bened.* garść iednę, ięczmieniá garść iednę Iuiubow łotow 6 Rodzenkow wielkich bez koſtek garści dwie Iábłek kwaſkowátych (w tálarki pokráiánych) trzy. kádzidłá tłuczonego łotow 2. Miodu práſnego kwáterkę, wody ile potrzebá, warz, przecedź, daway choremu miáſto piwá.

Peripneumonia, temiſz właśnie leczy ſię ſpoſobámi co y Pleurá, dla czego wraz iey opiſánie tu ſię przyłączyło.

O MDŁOSCIACH.

Ktore názywá ſię *Animi deliquium, Lipothymia, Defectio, Syncope, Cordis Paralyſis, fulmen Microcoſmi.*

MDłość, ieſt nagłe śił uſtánie, ze krwi wCirkulácyey przeſzkodę máiącey, z uſtániem pulſow, y z potem zimnym. Rożność. *Animi deliquium*, znáczy mdłośc powoli náſtepuiącą. *Syncope fulmen Microcoſmi*, znáczy nagłe zemdlenie, *Lipothimia*, álbo *Lipopſichia*, albo *Eclypſis* znáczy

czy powoli nástępuiący mdłość, z ziębnieniem nog, y rąk, bez potu, przytym mowy y zmysłow niezupełne utrácenie. Zrożnych przyczyn mdłości nápadáią. Naprzod z subtelnosci humorow, z ktorey duchy ożywiáiące łátwo się rozchodzą, y niszczą.

Item. Z trucizny zádáney. *Item.* Zboiáźni, z áprehensiey, z frásunku zbytniego.

Item. Z zbytniego wyproznienia, to iest, gdy krew álbo z rány, álbo z nosá, álbo Miesięczna gwałtownie odchodzi, tákże z zbytnich purgánsow, womitow, potow.

Item. Z zátłumienia duchow ożywiáiących, tákże z defektu onychże, tákże przypada w gorączkách, ktore się názywáią *Syncopales malignæ & acutæ*, tákże z wątroby, z obstrukcyi dawnych, z żołądká pełności, álbo z słábości. *Item* Przydáie się wnagłych ewákuácyách, iáko gdy się wrzody iákie wielkie otwieráią, z ktorych nagle máterya odchodzi, tákże w dysenteryách, w puchlinách, w suchotách, &c. *Item.* Z ukąszenia zmii, álbo wężá. *Item* Krew spiekła gruba, y zimna, zgromádzona ku sercu, nagłą mdłość spráwuie, tákże nagły *refluxus* duchow, y krwie do sercá, tákże z pełności krwie mdłość przypada, często też y z glist, z fatygi, &c. oprocz tego.

Y nieporządna miłość szalona,
Iáko mdli serce, dręczy steskniona.

Gdy nagła mdłość nápádnie, w ktorey głowá
ná rá-

ná rámioná, álbo ná piersi opádnie, przytym puls y oddech długo zátłumiony będzie, twarz zielenieie, álbo z czerwienieie, álbo z śinieie, y gdy chory po wdmuchnionym proſzku kichaiącym w nos nie kichnie, ieſt znák bárdzo zły. Ktora mdłość z zbytniego wyproznienia, lubo przez krew, lobo przez poty, &c. álbo z ráſunku, álbo z áprehenſyey, lubo z inſzey iákiey przyczyny powierzchney pochodzi, mniey w ſobie ma niebeſpieczeńſtwá, gdy záś ze wnętrznych przyczyn pochodzi, częſto niebeſpieczna ieſt.

Spoſoby do Leczenia.

GDy mdłość człeká nápada, záraz go wznák położ, twarz wodą zimną obmyi, álbo opryśniy, Winá álbo Wodki ożywiáiącey do uſt wley, pod noſem nácieray wodką Serdeczną: Ieżeliby nagła mdłość nápádłá, zátkay uſtá y nos iák naylepiey ręką. Proſzek kicháiący w nos (piorem) wdmuchni, pod nos przytykay *Spir: Sal: Arm: ur:* zá uſzymá wierć. *Item.* Pulſy ná ſkroniách y u rąk nátrzyi wodką ſerdeczną, álbo lepiey wodką Krolowey Węgierſkiey z Kámfora.

Ná przyczyny z ktorych mdłość przypada, trzebá mieć reſpekt. Naprzod. Ieżeli pochodzi z defektu álimentu, w ten czás Winem dobrym chorego posiláć, polewkámi ſytnemi, bulllionem, &c. Ieżeli z ſubtelności humorow, (co poznáć po oczách, y ſkroniách zápádłych, po Nośie zákończonym) tákiego chorego położyć

ná mieyſcu chłodnym, ćiáło wſzyſtko nátrzeć octem z oleykiem Rożowym zmieſzánym, pośiláć go potráwámi ſytnemi, iáko to polewką Migdáłową, &c. Ieżeli z przyczyny mácice, dáwáć wąchác Bobrowy ſtroy, y kurzyć niem, tákże przytykáć pod nos *Spu: Sal Arm* Ieżeli z trucizny zádáney, tę trzebá wywabić przez womitorya, tákże pić dáwáć mleko ćiepłe, polewki tłuſte, &c. Ieżeli z bytnich purgánſow, álbo womitow, dáć Theryáki świezey przydawſzy do niey *Laudani Opiati* grano iedno. Zywot ſmárowáć oleykámi *Cydonior Menthæ, Myrt ll. &c.* potym worki z ziołámi zátrzymywáiącemi przykłádáć. Ieżeli zwomitow, o tym będzie ná ſwym mieyſcu: Ieżeli zbytnich potow, te trzebá uſtánowić, ćiáło śćieráć octem, álbo zimną wodą, ná ſerce przykłádáć rzeczy chłodzące, iáko Rutę z octem roztártę, przydawſzy kámfory, Iulepy tez dáwáć chłodzące, iáko Cytrynowy, Limoniowy, Fiałkowy, Konfekty też rożne posiláiące, iáko Gwozdzikowy, Meliſſowy, Borakowy, Rozmárynowy, &c. Ieżeli z boiáźni, z fráſunku, álbo z aprehenſyey, trzebá tákiego rozweſeláć, żártámi, rozmowámi, muzyką, &c. Przytym dáwáć rzeczy rozweſeláiące, ku ſercu przykłádáć Száfran, krwie też puſczenie pomaga znácznie. Ieżeli z zátłumienia duchow ożywiáiących: czynić Frykácyé, bánkámi ſuchemi oćiągáć, potym dáć Ambry gran 5. z wodką Cynámonową. Ie-

żeli z pełnośći krwie: puśćić ią trzebá. Ieżeli z przyczyny żołądká, dáć ná womity. Ieżeli z glist: o tym będźie ná swym mieyscu.

Item. Ná wszelką mdłość *Spir: Sal: Arm: cum Spir vini Camphor: & Oleo Succ:* zmięszawszy náćieráiąc niem pod nosem, iest bárdzo skuteczny tákże *Sal volat: Oleosum Sylvij.* nád wszystko nayskutecznieyszy, á osobliwie gdy z przyczyny máćice mdłość nápadnie. *Item.* Ambrá w czym kolwiek dána, znácznie pośila, tákże Kámforá.

Item. Octy, iáko to rućiány, Gwozdzikowy, Fiałkowy, Rożány, okłádáiąc niemi pulsy, y serce, (á osobliwie gdy z iákiey goracey przyczyny) znácznie pomagáią. *Item* Meliśsa lubo świeża, lubo sucha, (zrobiwszy z niey máterączyk, skrapiáć go winem) wielce pomaga.

Wodká Perłowa pośiláiąca.

WEś Wodki Rożáney, Fiałkowey, Borakowey, Melissowey, po dwie Uncye, *Manus Christi unc. 1.* Pereł *præ: ar: 1.* Bursztynu białego tártego dwá skrup. *Aqv. Langij unc. 1.* zmięszay, daway po łyszce.

Ná Mdłość w Gorączce.

WEś wodki Rożáney kwáterkę, przyday Kámfory, Cynámonu, Száfránu potrosze, Octu mocnego puł kieliszká, zmięszay, okłáday pulsy, y serce.

Item. Wodká wypalona z kwiátu Dźiewánny, dáiąc ią do pićia, iest doświadczona.

O DRZENIU SERCA.

DRzenie Sercá názywa ſię *Cordis palpitatio*, to ieſt, ruſzánie ſię y ściągánie ſercá nád zwyczay, pochodzące ze krwi, z cholerą pomieſzáney, álbo z oſtrośći humorow, *in pericardio* zoſtáiącego; ſerce y árterye oſtrośćią ſwoią ſczypiącego, y drzenie (*per Siſtole*, y *Diaſtole*, to ieſt, przez rozſzerzánia y ściągánia árteryi nád zwyczay) ſpráwuiącego, Serce álbowiem rzeczy ſobie przeciwney chcąc pozbyć: mieſza ſię y poruſza.

Oprocz tego ſą inne przyczyny.

NAprzod ſercu rzeczy przeciwne, iáko to wapory, álbo wiátry, ktore wielośćią y iákowośćią (wkradáiąc ſię *in ſinus cordis*) moleſtyą przynoſzą, tákże gdy ſię do ſercá násciąga wiele humorow iádowitych, y grubych, z ktorych wapory wkradáią ſię *in ſinus cordis*, mięſzáiąc ſię w nich, drzenie ſpráwuią: co poſpolicie bywa w málignách, w powierzchnych gorączkách, w truciznie zádáney, &c. *Item*. Przyczyną drzenia ſercá bywáią robaki zgniłe, krew Mieſięczna przetrzymána, y zgniła, naſienie przetrzymáne, álbo inſza iáka máterya zepſowána.

Item Krew zbytnia ſercá *ſinus* obćiążáiąc, tákże pełność wielka liqworu *in Pericardio* ſerce śćiſkáiąc drzenie ſpráwuie.

Item Humory ſzkodliwe, śćiągáiące ſię do ſercá, iáko meláncholia, Cholerá, &c. tákże zápalenie ſercá, guzik álbo wrzod, álbo kroſtki, *Hyatides* zwáne, álbo nábrzmienie *Pericardij*. tákże w ſa-

że w ſamym ſercu kámyczki, koſtki, káwáłki mięsiſte: bywáią przyczyną drzenia ſercá. *Item* Defekt duchow ożywiáiących, ktory pochodzi z pożtow zbytnich, z czuynośći, z gniewu, z boiáźni, z aprehenſiey, z chorob znácznych, z áffektu nieporządnego, &c. ſpráwuie drzenie.

Rozeznánie. Naprzod *palpitatia* nie tylko wydáie ſię przez dotykánie, ále pod czás ták wielka bywa, że áż żebrá podnośi, oſobliwie wydáie ſię *in jugulo*, to ieſt w dołku. Ieżeli będzie z gorącey przyczyny, ná ten czás puls bywa wielki, prędki z gorączką, pierśi ćiepłe, oddech wielki y częſty, prágnienie zimnego napoiu.

Ieżeli z waporow, álbo flátulencyey ná ten czás prętko nápada, y prętko uſtáie, przytym oddech ćięſzki, drzenie w kolánách, oczu záćmienie, w uſzách ſzum.

Ieżeli zás z humorow, ná ten czás nie nagle nápada, ále dłużey trwa.

Ieżeli z przyczyny inſzych częśći, to ieſt, álbo z żołądká pełnośći, y nieſtrawnośći álbo z Mácice zámuloney, álbo z robakow, łátwo tego doyść. Ieżeli z pełnośći álbo z oſtrośći likworu, *in Pericardio*: trudno tego doyść, tylko chybá ztąd gdy ſię chory uſkárża, iákoby mu ſerce w wodzie pływało, y duśiło ſię, tákie drzenie ieſt trudne do leczenia, połpolićie w ſuchoty wprawia.

Ieżeli przyczyná z trućizny, álbo z humoru iákiego iádowitego, ná ten czás chory bárdzo bywa ſłáby, y częſto mdleie.

Ieżeli zás w ſamym ſercu urośnie kámyk álbo koſtká, álbo co podobnego: *Palpita* infeſtuie tákich áż do śmierći.

Jeżeli pochodzi z ſercá nábrzmiáłośći: nieuleczona ieſt, tákże częſta y nagła mdłość (przy Pálpitácyey) nápadáiąca, częſtokroć śmierć przynośi nagłą.

Spoſoby do leczenia rożne bydź máią według przyczyn ſpráwuiących chorobę, á naprzod.

JEżeli pochodźi z przyczyny ſamego Sercá, álbo *Pericardij*, uleczona bydź nie może. Iezeli záś będźie z inſzych przyczyn, może ſię uleczyć, iáko gdy będźie z meláncholiey, z cholery, z trućizny, z mácice, z żołądká, z robakow &c o czym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Oprocz tego podáią ſię ſpoſoby oſobne.

NAprzod w ſamym Pároxyzmie krew puśćić, z ręki, naylepiey z Sálwátelli, z lewey ſtrony, przytym dáwáć záraz choremu lubo Theryáki, lubo *Mitridatu*, álbo *Diaſcordium*, nád to *Lapis Bezoar*: prawdziwy ieſt naylepſzy, dáć go gran trzy, w wodce Cynámonowey z proſzkiem Perłowym.

Item. Konfękt z kwiátu Nogietkowego, ieſt doświadczony.

Item. Wino zaprawne ziołámi, y kwiećiem ſercu ſłużącemi (w ktorym zagáśiwſzy kilkákroć ſtal) dáiąc pić, znácznie pomaga. W ſamym Pároxyſmie trzeć pod noſem *Spir. volat. Ol: Arom.* tákże y z wodką Cynámonową, dáć kilká kro-

pel *Epithemata*, (to ieſt przykłádánia ku ſercu) rożne, ſą ſkuteczne, ták chłodzące, iáko zágrzewáiące, według przyczyny choroby.

Item. *Mumia* prawdziwa kilkákroć w wodce dána, predko uwolnia od choroby, tákże *Aqv. Theriacal: Camph* tákże *Rotulæ cum Ol: Cinam* Ieżeli z przyczyny Máćice, day *Caſtoreum cum pulv: Cordial.*

Ieżeli z cholery, álbo z pełnośći żołądká przyczyną, day ná womity, ieżeli z inſzych humorow, daway Enemy, purgánſe, w trunkách, według potrzeby.

Konfekt ſkuteczny.

R. Rad: Buglos cond. Cort: Citri. cond: áá. unc. ſ. Conſ Roſar: anthos. áá dr: 6. Raſur. C C. Eboris áá. dr: ſ. Marg: præ. ſcrup. S. Croci Mart. Ambræ gry. ſ. áá gr: 7. cum ſ q. Syr de Pomis. ſ. c. daway częſto choremu ná raz iák Káſztan. *Item. R. Lapid. prunell. ſcrup 1. Camph: gr: 5. M.* day ná raz. *Opiata* też w tey chorobie dobrze ſię nádáią.

Item. W Pároxyzmie náſmáruy Theryáką bok lewy, y pulſy. *Item*. Rzecz doświadczona Weś Száfránu puł łotá, ſkrop winem, przyłoż ku ſercu. *Item*. Serce świnie uſuſzone, ná proch utárte y dáne, (ná raz puł łotá) znácznie pomaga. *Epithema R. Aqv. Herc. Saxon. frig. unc. 1. Bugloſ. Roſar. áá dr. 6. Aceti rub id: unc. ſ. Conf. Alcher. Spetier. Diamarg. fr. áá. dr: 1. M. pro Epithemate.*

Item. Bánki ſuche ná Pierſiách ſtáwione, pomagáią. Ieżeli chorobá częſto infeſtuie, rádzą

doſko-

doſkonáli Medycy Sálwácye, uważywſzy wſzyſtkie okoliczności.

Item. Grzankę z rzánego chlebá, zágrzyi ią u ogniá, zley Máłmázyą, potrząśni gáłgánem, Cynámonem, Száfránem, przyłoż ciepło ku ſercu. Ubodzy grzankę potrząſaią popiołem, y przykładaią, zkąd bárdziey przez Wiárę pomocy doznáią.

Item. Upiłuy złotá iák nayſubtelniey, zmieſzay z ſokiem Cytrynowym, day choremu, ieſt rzecz pewna. *Item:* Alchermes, y Hiácynt do záżywánia bárdzo ſłużą, tákże ſercá rożnych zwierząt, y ptakow ſuſząc, y w proſzku dáiąc, znáczny ſkutek przynoſzą.

Máść ſkuteczna.

WEś ſadłá Kápłoniego, wypłocz go kilkákroć wodką Rożaną, przyday do niego oleyku Cynámonowego, trochę, piżmá, y Ambry, po troſze, zmięſzay, ſmáruy bok lewy, Kámforá ná ſzyi noſzona, wielom pomaga. Tákże Meliſſá, zrobiwſzy z niey Máteracyk, Winem ſkrapiáć y przykładáć ku ſercu, &c.

TRAKTAT III.

O Chorobách Trzećiey Częśći ćiáłá.

To ieſt żywotá, w ktorym ſię zámykáią: Zołądek, Kiſzki, Wątrobá, Sledźioná, Menſenterium, Pancreas, Omentum, Glandulæ, Meſaraicæ, Nerki, Pecherz, Hæmorhoidy, &c.

O Cho-

O Chorobách Zołądká.

PIerwſza chorobá żołądká ieſt *Anorexia, Aſitia, Apoſitia, Inapetentia*, to ieſt : niechęć do iedzenia, y obrzydzenia potraw.

Przyczyny tego ſą te.

NAprzod niepomiárkowánie, álbo pełnośé humorow złych, zlewáiących ſię częſto do żołądká, tákże lipkość onychże, gdy do zmarſzczkow żołądká poprzylegáią.

Item. Obſtrukcya *Venarum Meſaraicarum* álbo *Orificij* zołądká. *Item.* Częſte zlewánie ſię (*per ductum Cholidochum*) Cholery do żołądká, tákże y *Succi pancreat ci per ductum virſungianum*, tákże humoru meláncholicznego kwáśnego, od śledziony *per ramum ſplenicum*, ktore oſtrością ſwoią ákcyą żołądká ſłábią.

Item. Zbytnie pićie rożnych trunkow, á oſobliwie gorzałki, ápetyt oddaláią, według przyſłowia poſpolitego, gdzie piwo wárzą, tam ſię chleb nieupiecze. *Item.* Iedzenie tłuſtych potraw częſte, czynią śliſkość żołądká, ápetyt odeymuią, tákże zbytnie picie Win mocnych, żołądek ſłábią.

Item. Gniew, boiaźń, zbytnia miłość, &c. żołądek mdlą, y człeká ſuſzą, tákże w chorobách &c. zwyczáynie bywa ápetytu ſtrácenie.

Item. Iedzenie częſte Fruktow, Málonow, częſtokroć bywa przyczyną osłábienia żołądká, á zátym wielu chorob ztąd pochodzących.

Item. Spádnienie częſte humorow z głowy do żołąd-

żołądká, ápetyt odeymuią. Tákże y owi ktorzy ſię ſedentáryą báwią, długo ſypiáią, nic nie robią, á często popiiáią; ápetytu nie miewáią.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod. Ieżeli pochodźi z obſtrukcyey wątroby, álbo sledźiony, álbo *Venaram Meſaraicarum*, álbo chorob inſzych, ná to maſz ſpoſoby ná ſwoich mieyſcách.

Gdy záś pochodźi z humorow zlewáiących ſię do niego: ná to ſłużą purgánſe rożne, womitorya, powtarzáiąc ieżeli potrzebá, potym dáwáć *corroborantia*, do czego ſłużą *Elixir propr: Elixir Vitrioli, Elixir Stomachicum, Spir: Nitri dulcis*, Iulepy, Syropy, *Miva Cydon. Salia fixa* Eſſencye rożne, Extráktá, Płaſtry, Máśći, Oleyki &c.

Item. Częſte záżywánie Terpentyny Cypryiſkiey, żołądek czyśći zámulony.

Iezeliby chorobá pochodźiłá zgorącośći wątroby, ná ten czás krew puśćić potrzebá. Wodká *Clareta* zwána, żołądek znácznie pośiláiąca. Weś Cynámonu zgrubá przetłuczonego łotow cztery, námocz w pułkwarcie gorzałki. Zoſobná záś roſpuść (12. łotow Cukru) w wodce Rożáney, zlać do kupy, przygrzawſzy dobrze przecedź, záżyway częſto po kieliſzku.

Ná záźiąbienie Zołądká.

SŁuży wodká Cynámonowa z Syropem, álbo Miętczánym, álbo Piołunowym, przydawſzy trochę Ambry ſzárey.

Ná zá-

Ná zaſtar: ałe utrácenie ápetytu.

DEkokcya Gwáiaku, y Saſafras pomaga. Item. Wodká Egierſka piiąc ią, czyśći żołądek, ieſt rzecz pewna, áby lepſzy ſkutek czyniłá: tedy owedy moczyć w niey Rhabarbarum, tákże Succolada, Káwá, Herba Theæ, pośiláią żołądek, nád to lepiey dobre wino płuży ſłábemu żołądkowi. pomiernie go piiąc zá lekárſtwo.

Item. Wes Terpentyny puł łotá, przyday do niey Mirrhy twárdey, y Máſtyxu, po pułſkrupułá, Extr: Abſinthij ile potrzebá, zmięſzay, day.

Item. Warz wodę z Kolendrem, przecedziwſzy przyłeway Winá, piy miáſto piwá.

Item Balſamus pervianus, z Cukrem záżywány, pośila żołądek, tákże Cytwar z Máſtyxem, bárdzo ſkuteczny ieſt.

Item. R. Conſer: Roſar: Vitriol. unc. 2. Acetoſæ Tunic: aā. dr: 3. ſem. Corian. præ. aā. 2. Santal. rub. Corall. rubr. præ. aā ſcrup. 2. ſem. Acet. ſirup. 1. cum Mrva Cynod. f. Opiat tego Konfektu zráná y ná noc bráć iák Káſztan. Item. Spir Veneris, ieſt dobry ná żołądek.

Item. Grzankę chlebá zley Winem, poſyp Gwozdzikámi, przyłoż ćiepło ná żołądek.

Item. Rzecz doświadczona. Wes Theryáki, álbo Mitridatu, rozmąć winem, przyday Spir. C. C. álbo Sal: Arm: acidi kilká kropli day wypić.

Proſzek Zołądkowy oſobliwy.

R. Rad: Aaron: non pr. unc: ſ. Piper albi dr: 1. S: Zinzib. alb. dr. ſ. Flor: Sal: Arm: dr. 2. Sal. Abſin. ſcrup.

ſcrup. 1. *Ol. Macis. gut.* xij *ſ pul. d. ſ dr.* 1. Item. *Sal. stomach. Eſurin. &c.*

Wtora Choroba Zołądká, ieſt Bulimus, *álbo* Bulimia, *álbo* Fames Canina, *to ieſt, zbytni ápetyt.*

NAprzod. *Fames Canina* ieſt, kiedy po iedzeniu zaraz womit, álbo ſtolce bywáią, *in Bulimia* zás tego nie bywa.

Przyczyny zbytniego ápetytu.

SĄ humory kwáśne, y ćierpkie, *Orificium* żołądká śćiſkáiące, marſczące y ſczypiące, zkąd ſię ten fałſzywy rodzi ápetyt, poſpolićie flegmá z meláncholią kwáśną, álbo *cum Succo Pancreatico* zmieſzána, przyczyną bywa tego. Bywa też ten zbytni ápetyt po chorobách długich, z wielkiego wyprożnienia humorow, ktoremu gdy ſię dogadza, częſto w recidiwę wprowádzą. Wgliſtách też bywa zbytni ápetyt, dla tego że *Chilum* wyſyſaią, á oſobliwie gdy ich wiele, y wielkich będźie, y meláncholicy mięwáią ápetyt, á przećię chudźi, co pochodźi z kwáśnośći humorow ápetyt ſpráwuiących, żołądek iednák tego trawić niemoże, zkąd ſię wiele humorow złych rodźi, wedle Aphoryſmu. *Impura corpora quo plus nutries, eo magis lædes,*

Spoſoby do Leczenia.

SŁużą tákim oſobliwie purgánſe rożne, tákże womitorya, gdy z pełnośći żołądká flegmiſtemi y meláncholicznemi humorámi obćiążonego przy-

przyczyná będzie, przytym *absorbencya* osobliwie należą, iáko to *Corallia Mater perl. Oculi Canc. Creta, Lapis Hæmat. Succ. Limatura Martis Crocus Mart. &c. Salia* też *Volat.* y *Lixiviosa*.

Item. Theryákę, *Mitridat, Diascordium*, często dawáć *Item*. Niech chory często iada chleb w winie słodkim moczony, iáicá miękko wárzone, żołedki iáiowe twárdo wárzone, Mięso wieprzowe tłuste, y insze potráwy tłuste, słodko zaprawne, tákże Sállasony. *Item* Wino niech często piie zaprawne Szałwią, Melissą, Piołunem, &c.

Ieżeli pochodzi z glist, trzebá ich pozbyć, o czym będziesz miał niżey.

Trzećiá chorobá Zołądká iest Pica, Malitia. & Cita.

TO iest: Apetyt do rzeczy niezwyczáynych, iáko to do mięsá surowego, wędzonego, pieczystego, á bo do potraw kwáśnych, álbo ćierpkich, álbo gorzkich, do owocow niedoyrzáłych do Octu, do Soku Limoniowego, do wody, do Lodu, do Krety, do Gliny, do Wapná, do Piasku, do Gwozdzikow, do Cynámonu, do Imbieru, do Gałki Muszkátowey, do Soli, do Popiołu, do Węgla, &c. Pospolity iest ten niezwyczáyny ápetyt Pánnom, ktore *Chlorosim*, álbo *Febrim albam* cirpią. Przydáie się y białogłowom ćiężárnym, wtorego álbo trzećiego Mieśiącá od poczęcia, trwa áż do czwartego, álbo piątego, potym ustáie, w ktorych pod czás ták

bárdzo nieporządny ápetyt imáginácyą opánuie; (że ieżeli tego do czego máią ápetyt nie záżyią) poroniáią. Y Dźieći tę chorobę ćierpią, z rożnych przyczyn, biała płeć ieſt iey podległa. Męſczyznie rzadko bárdzo trafić ſię może.

Cięzárne białogłowy ná to ſię łeczyć niemáią, dla niebeſpieczeńſtwá poronienia, ieżeliby záś ktora (do obrzydłych y zdrowiu ſzkodzących rzeczy) ápetyt miáłá, może bráć lekkie bárdzo purgánſe potym *abſorbencia. y corroborantia ventriculum*, przytym y krew puśćić może oſtrożnie, tákże áby pozbyły tego złego ápetytu, niech piią wodę wypaloną z Przeſtępu białego, álbo z ſkorek Cytrynowych. Pánny záś *Chloroſim* ćierpiące, niech ſię leczą ná tę chorobę, ktora im ieſt przyczyną pomieſzánego ápetytu. Dźiećiom łátwo rozgą porádźić może.

Czwarta Chorobá Zołądká ieſt Singultus, *to ieſt: Sczkawká.*

Z Troiákiey przyczyny pochodźi Sczkawká *ex repletione, Inanitione, & Irritatione*, to ieſt z pełnośći, z wyprożnienia, y z poruſzenia, co bywa *Idiophatice*, álbo *Symphatice*. *Idiophatice*, kiedy máterya Sczkawkę ſpráwuiąca, w ſamym żołądku ieſt, iáko to humory oſtre, do zmarczkow żołądká po przylegáłe, álbo gliſty w żołądku zoſtáiące, álbo lekárſtwá mocne, z zbytkiem záżywáiące, &c. *Symphatice* záś, gdy ieſt przyczyná z przyległych częśći, álbo to z zápalenia, álbo nábrzmiáłośći wątroby, tákże śledziony, z kiſzek

z kiſzek, z nerek, z mácice, wapory oſtre, y przykre, wchodząc do żołądká ſpráwuią ſczkawkę, przydáie ſię y w gorączkách wielkich, w málignách, co ieſt złym znákiem, według Aphoryſmu. *Si quis in laborioſa febre ſingultiat, morbo laborat peſsimo.*

Item. A vomitu ſingultus, & oculorum rubor malum. Znák álbowiem ieſt zápalenia mozgu, álbo żołądká, *A iecoris inflammatione ſingultus malum.*

Ieżeli ſczkawká pochodźi z wyproznienia, znák tego ieſt, ieżeli poprzedźiłá gwałtowna biegunká, álbo krwie płynienie.

Ieżeli z pełnośći, znák ieſt, ieżeli chory miewa *Nauſeam*: to ieſt, ſpoſobność do womitow, czuie przytym pełność w żołądku.

Item. Przydáie ſię też ſczkawká z záźiębienia żołądká, z wiátrow, tákże z ſuchośći wielkiey, *Orificij ventriculi*, táka ieſt trudna do leczenia, tráfia ſię y w Dyſſenteryi, álbo w ſzáleńſtwie, co złym ieſt bárdzo znákiem. Niektorzy oſobliwie z Neoterykow, kłádą przyczynę ſczkawki, nie ná żołądek, ále ná Dyáfrágmę, ták opiſuiąc: Sczkawká ieſt poruſzenie śćiągáiące, álbo kurczące Diafrágmę, (ſczypánia Arteryey, ktore zoſtáią *in Orificio ventric.*) z oſtrośći ſłoney pochodzące, prawdá ieſt: lecz doświadczenie náucza, że ták z pełnośći żołądká iáko y z pomienionych przyczyn przydáie ſię.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod uważyć przyczynę ſczkawki ieżeli

ieſt z pełnośći żołądká, dáć ná womity, y zpowtorzeniem, ieżeli tego potrzebá Ieżeliby záś Chory nie był do nich ſpoſobny, lekárſtwá purguiące, Enemy bráć ma, dáwáć przytym częſto *Oxymel: Squillit: cum Caſtoreo, & carminativis*, potym żołądek utwierdzáć. Weś Bobrowego ſtroiu ćwierć łotá, ſoku z Mięty, álbo Syropu łotow 3. zmięſzay, daway częſto po łyſzce.

Item. Elixir: propr. ieſt bárdzo dobry. *Item. R. Sem: Aneti unc: ſ. Zedoariæ* Lig. *Alo:* Nuc: *Moſch: Gariophill Pullv: Diambr: aã. dr. 1. M.* daway ná raz po drágmie w winie.

Gdy ſię uſpokoić nie da, niech chory piie Dekokt z Gwáiaku, álbo wody śiárczyſte.

Ieżeli pochodzi z humorow gorących, y oſtrych, ná ten czás krew puśćic, pomocno będzie: tákże dawáć Emulſye *ex ſem frigid:* miáſto piwá Tyzánnę pić. *Item.* Oleiek Migdałowy częſto záżywány, oſtrość humorow temperuie.

Ieżeli ſczkawká będźie z wiátrow, dáwáć *Carminativa*, przytym Bánkę ná ſucho ſtáwić nád żołądkiem, y Dryakwią z gorzałką zmieſzáną żołądek ſmárowáć, á ieżeli z gorącey przyczyny, nápuśćić Gębkę octem, y przyłożyć. *Opiata* ſą naylepſze ná tę chorobę, oſobliwie *Philonium Romanum, Mitridat, &c.* Kichánie, tákże dechu w ſobie zátrzymánie, uſtánawia ſczkawkę.

Ieżeli pochodzi z wielkiey gorączki, złym bárdźo ieſt znákiem, y trudno uleczyć ſię ma.

Ieżeli pochodzi z lekarſtw mocnych, zbyt-

kiem zażytych, dáwáć częſto Theryáki, Mitridatu, *Philonium, Laud: Opiat cùm Ol. N. Moſch.*

Item. Oleiek z Kminu kramnego, Muſzkátowy, Migdałowy, z Tátárſkiego źiela, Miętczány, &c. ſą bárdzo dobre.

Item Náſyp w worek popiołu Bukowego, ſkrop winem, przyłoż ná żołądek, tákże Miętá, Piołun, Belicá, &c. Worki z nich robiąc, winem, álbo octem ſkrapiáiąc, przykłádáć ná żołądek, tákże rożne Plaſtry, iáko to *de Cruſta panis, &c:*

Purgáns ná Sczkáwkę.

R. Maſſ: Pill: Marocoſt: dr. ſ. Extr: Theriacal: dr. 1. *Pul: Caſtor: dr:* 1 *Reſin. Ialap. gr:* 12. *f pill.* ná dwá rázy. *Item. Infuſ. Senæ cum Rhabar: rad: Zedoar: & ſem: Carmin: cum Manna.*

Item. *Ná zátrzymánie Sczkáwki.*

R. *Aqu. Ment. Fænic. aã. unc. 2. Spir. Theriacal. unc ſ. Conſ. Alcher dr. 1. Laud. Opiati gr. 3. M.* daway tego po łyſce álbo po dwie.

Ieżeli ſię przyda w dyſſenteryey, w Máligniè álbo Oſpie, dáwáć proſzki ſerdeczne, przydáiąc *Laud. Opiati.*

Item. R. *Aqu. Maſtich. Theriacal. aã unc. 2. Spir. Angel. dr. ſ. Tinct: Bezoard. ſcrup: 2. Eſſ Caſtor. ſcrup: ſ. M.* rozdźiel ná kilká rázy.

Item. R. Rob. Samb. unc: ſ Diaſcor. dr: 1. Mitrid. ſcrup: 2. Syr: Acetos. Citri q. ſ. Elix. Propr. gut. 12. M. f. El: day ná dwá rázy.

Konfekt ná Sczakwkę ſekretny.

℞. Ther: veræ ſcrup. 2. Roſar: Ligni Aloes ſcrup. 1. Ole: Macis. diſtil gut. 2. Laudum Opiati gr: ſ. Item. ℞. Mitridati Philon. Rom. aã. ſcrup: 2. Ol: Nuc: Moſ. gr: 7. M. day ná raz.

Catháplaſmá na Zołądek.

WEś ćiáſtá kwáśnego łotow 6. prochu z Mięty łotow 2. Cytwaru łot 1. Kminu kramnego, Hányſzku po łyſzce, octu mocnego co potrzebá, zmięſzay, przyłoż ná żołądek. *Item.* Weś Piołunu garść, łaien wroblich, y gołębich po pułgárśći, włoż do worká, przeſzyi, ſkrop octem, przyłoż ná żołądek. *Item.* Rog Ieleni palony, z winem dány, ſtánowi Sczkawkę.

Item. Ręce y nogi mocząc w ćiepłey wodźie niektorym pomaga, tákże Báńki ſuche, iedná nád żołądkiem, druga ná krzyżu, ku ſobie ſtáwione, ſtánowią Sczkawkę.

Piąta Chorobá Zołądká Womity, y Náuſea, to ieſt: ſpoſobność do womitow.

TRoiáko przydáią ſię womity, to ieſt: *Periodice, Crytice, Symptomaticę.*

Periodice. Ná ten czás, kiedy niektorzy pewnych czáſow womity dobrowolnie miewáią, przez ktore wiele chorob pozbywáią, ſą álbowiem tácy, ktorzy raz w Mieſiąc, inśi częśćiey, drudzy práwie co dźień wiele flegmy, cholery, kwáśnośći, przez womity wyrzucáią.

Crytice záś, gdy w chorobie iákiey ćięſzkiey

ſamę

ſame dobrowolnie *ex motu naturæ*, dniá krytycznego przypadáią, przez co od choroby uwolniáią.

Symptomatice, ná ten czás bywáią, gdy náturá chorobą iáką osłábiona będźie, przez co żadney chory folgi niema, y owszem większe śił osłábienie, tákże gdy z obstrukcyey wątroby, álbo *Vesiculæ fellis*, álbo *Cholidochi* pochodzą.

Rożne máterye przez womity wychodzą, to iest: potráwy niestrawne, krew czysta, álbo zpiekła czarna, álbo z inszemi pomięszána humorámi, tákże wychodźi pod czás *Chylus*, Flegmá, Cholerá, Meláncholia, wodnisty humor, ropá, glisty, *bilis porracea*, to iest, źielona Cholerá, z czárowánych też wychodzą dziwne rzeczy, włosy, iászczurki, żá by, &c. Przyczyny womitow są dwoiákie, powierzchne, y wnętrzne.

Powierzchne są, spadek uderzenie, powietrze zárázliwe, fætor zárázliwy, zbytnia agitácya, náwigácya, osobliwie po morzu, pátrzánie ná rzecz iáką obrzydliwą, trućizny zádáne, iedzenia zbytnie grzybow, owocow, y innych niestrawnych rzeczy, obżárstwo, piiánstwo, &c.

Wnętrżne przyczyny są te. Pełność krwie, zkąd śię dobywa przez womit.

Item. Słábość żołądká, gorączki, wątroby zápalenie, śledźiony, álbo *Venarum Mesaraicarum*, Obstrukcye, Mieśięczney choroby, álbo Hæmorhoidow zátrzymánie, Káthárowa máterya często spadáiąca do żołądká. *Cholidochi prava con-*

formatio, że nie do kiszek, ále do żołądká źlewa śię złosc, zkąd tácy ustawicznie womity ćierpią, bywáią tákże w kolicznych áffekcyách, w iliace kámień ćierpiącym. *Item.* W glistách, tákże gdy śię wrzod iáki wewnątrz rozpuknie, &c.

Womity w gwałtowney gorączce niezwyczayne, złym bywáią znákiem. *Item* Womit z flegmą y cholerą zmieszány, rzadki, dobry iest w długiey biegunce, gdy womit dobrowolnie przypádnie, uwalnia od niey. *Item* Womit z rożnemi kolorámi, niebespieczny iest.

Item. Womit źielony, śiwy, rdzáwy, czarny, śmierdzący, śmierći znákiem pospolićie, bywa.

Item. Womity bez żadnego koloru y pomięszánia humorow w gorączkách wielkich, nie dobre są.

Sposoby do Leczenia.

WOmity ktore bywáią *Periodice*, álbo *Crytice*, nie máią bydź zátrzymáne, gdyż śię przez nie náturá czyśći. Gdy záś z inszych przyczyn pochodzą, rożne sposoby podádzą śię ná zátrzymánie onych.

Naprzod ieżeli przyczyná z pełnośći humorow, nie trzebá záraz zrázu zátrzymywáć ich, y owszem dopomoc náturze, dáiąc ná pobudzánie ich dla prętszego zbyćia: ná co służy *Gilla Teophrasti sal: vitrioli ex Antim:* robionych Medykámentow ná womity strzedz śię, bo bárdźiey y więcey przyciągáią humorow do żołądká.

Purgánse *ex Rhabar. cum Myrabolanis & Mecho-*

aca dobre ſą, tákże Enemy mocne, oſobliwie dla ſłabych. Ieżeli womity ſą gwałtowne, trzebá ie zátrzymywáć czym prędzey, ná co ſłużą *Pillulæ Cochiæ minores cum Laud. Opiat. Item. Maſtix Balſamus Peruvianus* w iáiu miękkim záżyty, zátrzymuie one.

Item. Sol piołunowa z ſokiem Limoniowym zmieſzána, dáiąc pić, prędko zátrzymuie, á oſobliwie gdy gorączká będzie. Tákże *Spiritus Vitrioli* z ſokiem Miętczánym zmięſzány *Item.* R. *Elixir: vitæ Mathioli unc. 2. Aqv. Cinam. C: vin. dr: 3. Spir ſal: Arm: gut: 15. M.* day ná raz.

Item. R. *Pulv: Myrtillor: Maſtices, aa. dr: ſ. M.* day z wodką Babczáną. *Item. Theriaca dr: 2. Ol: Macis gut: 3. Laud: Opiat: gr: 1. M.* day ná raz.

Item. Pumex ná ſubtelny proſzek ſtárty w winie dány, zátrzymywa ſkutecznie, toż czyni y Kámforá.

Gdy ſię krew przez womit pokázuie, trzebá ią puśćić z ręki, chybá żeby byłá czarna, ſpiekłá, ná ten czás wſtrzymać ſię od niey.

Item, Ná zátrzymánie ſłużą plaſtry rożne, Máterace, Oleyki, Káthápláſmy, zioła w winie álbo w otćie wárzone, Bánká ná ſucho nád żołądkiem ſtáwiona. Káthápláſmá, weś gałki Muſzkátowey, Zywokoſtu, oboygá po ćwierći łotá, Tátárſkiego ziela, Imbieru, po pułtory ćwierći łotá, Iáłowcu dwá łoty, ośrzodki chlebá 4 łoty, warz to w winie żeby było iak káſzá, obłoż ćiepło żołądek. Dryakiew winem rozmąćiwſzy

kłáść ná żołądek, pápier nią ſmáruiąc.

Item. Weś Gwozdźikow tłuczonych puł łotá, Máſtyxu ćwierć łotá, Rozy ſuchey ſczyptę, Pigiew ſuchych półtory ćwierći łotá, námocz to w winie, potym przywarz, przecedź, daway choremu po łyſzcę. *Item* Weś Róży, Mięty, Piołunu po gárśći, pokray drobno, przyday Gałki, Gwozdźikow, Máſtyxu co chceſz, włoż do worká, przeſzyi, praż w winie, przykładay ná żołądek. *Item.* Weś grzankę chlebá, poſypią prochem z Mięty, Gwozdźikow, Gałki, y Kminu kramnego, zley ią winem, álbo octem winnym, przygrzyi, przyłoż ná żołądek.

Item. Złoto kilkákroć rozpaláiąc zgáśić w winie, to wino dáć pić, znácznie pomága. Tákże *Spiritus Vitrioli dulcis*, á nádewſzyſtko *Liqvor Stypticus cum Opio*, ieſt ſekretny.

Item. Warz Pigwy ſuche, Tormentille, Kolęder, Kádźidło, Máſtyx, dawáć pić pomoże. Gdy kto przeſadźi łekárſtwem ná womity dánym, day ſię nápić winá dobrego z Dryakwią, álbo gorzałki dobrey, álbo mleko z chlebem przewárzone ieść, álbo náſyp w wino Cynámonu, Gałki, Kwiátu, chlebá ośrzodki, Cukru, zgrzawſzy day ieść. *Item.* Pumex ná to bárdzo dobry. *Item.* Maſtyx y kádźidło.

Szoſta Chorobá Zołądká ieſt Cholerá.

TO ieſt gwałtowne humorow cholerycznych oſtrych, y zepſowanych przez womit, oraz y przez ſtolce odchodzenie.

Znáki.

Znáki. Naprzod chorego nagłe, ćięſzkie, y częſte nápadáią womity, oraz y ſtolce przez ktore máterya częśćią flegmá, częśćią cholerá, żołta, zielona, gorżka, kwáśna, czáſem ze krwią: wychodzi bez przeſtanku, zkąd śiły uſtáią, prágnienie zbytnie, poty, kurcz, mdłość, rąk y nog ziębnienie, pieczenie w żołądku, y bol, rozdymánie zywotá. Exkrementá bywáią czáſem białe, á czásē popieláte, co ieſt znákiem *malignitatis*, uryná bárdzo ćięſzko odchodzi, puls prędki, ſzczkawká, poty zimne, uryná czarna w tey chorobie złym znákiem ieſt; tákże puls prędki á ſubtelny, częſte mdłośći, ſzczkawká konwulſye, ziębnienie rąk, y nog, obraca ſię pod czás w Strángurya.

Spoſoby do Leczenia.

NA początku tey choroby, nieporywáć ſię záraz do zátrzymánia, y owſzem lekkim womitorium dopomoc, to ieſt wodą z Syropem octowym, álbo wodą ćiepłą z Oliwą, álbo *infuſione Rhabar: cum Suco Abſinthij.* Należą tákże Purgánſe wolne, Enemy, *ex decocto portulacæ, plantag. Lactucæ, Endiviæ.* Przytym oſtrość homorow ma bydz temperowána Dekokcyą *Lactucæ, Portulacæ, Plantaginis, cum Syropo Cydoniorum, & de Roſis ſiccis,* przydáiąc záwſze *Sal: Prunellæ*, tákże ſłużą Emulſye rożne chłodzące, pośiláiące, y zátwierdzáiące. Gdy bárdziey womity á niżeli ſtolce dokuczáią, trzebá dáć Enemy częſto, tákże Purgánſe.

Item. R. *Ol: nuc. Moſch. exp: ſcrup j. S. Laudani Opiati gr: 1. Pulv. Bezoard: gr. 5. M.* Day ná raz, powtarzay raz y drugi.

Item. R. *Conſer. Roſar: antiqvæ unc. i. ſ. Diaſcord: Corall. rubr. pr: Croc. Mart. adſtr: aā. dr. 1. Marg: dr: ſ. Cryſtall mont. dr: 1. Syrup. d. Ment. q. ſ. M.* Day ná raz iák Káſztan.

Enemá. R. *Deco. hord: libr.* 2. *Teriac dr. 3 ſ. E. vel* R. *Rad. Tormen. Biſtor. aā. unc. ſ. Argent. ſanic. aā m. s. Roſar. Rubr. Balaus. aā pug. 1 Gran. ſumach dr. 2 coqv. in lacte dulc. chalibeato colat. adde ſevi capr. unc. i. Succi Plantag. unc. i. S. vitell. ov. Extr. opij gr. 1. S.* Poty pobudzáiące lekárſtwá ſą ſkuteczne, ieżeli śiły pozwolą.

Item. Ná żołądek przykłádáć gorzałkę dobrą maczáiąc w niey chuſty. *Item.* Rożne Plaſtry, Máterace, *Cathaplaſmy* ſłużą, ktorych maſz dość opiſanych wzwyż przy womitách. Iákoż prawie iednákowa kurácya tey choroby iáko y támtey.

Item. Weś Dekokcyey ięczmieniá funt przyday Syropu Rożánego unc: dwie, day wypić, rzecz pewna.

Item. In Cholera acuta & maligna, R. *Tinct. Bezoar. ſcrup. 1. Spir. C.C gut.* 12. *Spir. Tart. ſcrup. 1. Aqu. ment. unc ſ. maſtich. drach. 3. Plant. unc. 1.* zmięſzay, day ná raz, &c.

Siodma Chorobá Zołądká, ieſt Cardialgia, *to ieſt, bol Zołądká.*

PRzyczyny bolu żołądká ſą te: Naprzod humory oſtre, zlewáiące śię do niego, álbo wiá-

try rozdymáiące, álbo glisty sące żołądek, álbo potráwy niestrawne w niem zostáiące, tákże humor *Ichorosus corrosivus*, álbo ropá z wrzodu kędy uczynionego, tákże przyległych części ćiáłá indyspozycye, zbytek też ćiepłá w żołądku, olbo oziębienia bywáią przyczyną bolu żołądká, y insze, ktorych wyliczyć niepodobna.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod ieżeliby bol z żołądká pochodźił, álbo z wiátrow, álbo z humorow ostrych, należy Enemá odwilżáiąca, y wiátry rozpędzáiąca tákże Purgánse. Náprzykład. *Pulvis Cornachinus*. Pigułki *Alo. fonginae*, &c. Po odpráwionych operácyách, dáć choremu oleyku z gorżkich Migdałow łyszkę z winem. Ieżeliby bol znácznie dokuczał, dáć Enemę z winá, przydawszy do niego oleyku iáłowcowego 12. kropel, do Inszych záś Enem, ktore śię z zioł gotuią przylewáć oleyku Rućiánego. *Elect. de Bacchis lauri*, álbo *Benedictae laxat* Ieżeliby chory miał sposobność do womitow, dáć mu ná nie.

Item. Służą smárowánia, Plastry, osobliwie *de Baccis Lauri, de Crusta panis, &c*. Máterace z ziol winem mocnym skrapiáne, y przykładáne. *Item*. Wodká Rumienkowa dáiąc iey ná raz po 5 unc. z oleykiem Migdałow gorżkich, iest doświadczona. *Item* Rozkroy chleb ćiepły, iednę połowę potrząśni Cynámonem, Gałk , Gwozdźikámi, Miętą ná proch utártą, przyłoż ćiepło ná żołądek. Kąpiel też iest dobra, osobliwie gdy

z wiátrow pochodźi bol, w sameyże kąpieli day choremu winá ćiepłego z oleykiem kminkowym

Item w Kąpieli może dáć lekárstwo purguiące, (po ktorego wźięćiu) pośiedźieć z puł godźiny w wodźie, potym wynisć, á to ná ten czás kiedy Enemy niemogą wyprowádźić wiátrow álbo humorow złych, álbo exkrementow zápiekłych.

Opiatá też dobrze służą: niektorzy mięszáią ie z purgánsami, náprzykład. R. *Diaph. n. unc ſ. Philon Rom. ſcrup. 2* zmięszay *cum Decocto chamomillæ,* day ná raz.

Jeżeliby bol pochodźił z cholery, day ná womity; służą y ná purgánse *ex Rhabar.* potym dáwáć Emulsye, iulepy chłodzące, oćieráiące, tákże chleb z piecá ćiepły roskroiwszy, zláć octem mocnym, przyłożyć ná żołądek.

Ieżeliby bol był z zránienia, álbo z zápalenia, álbo z glist, o tym będźie niżey.

Item. Oleiek Rumienkowy destyllowány, nád inne lepszy ná żołądek,

Item. Spir. Tartari cum Tinctura Bezoard. iest bárdzo dobry, tákże *Eſſ. ment. chamomil. Abſinth. Extracta* też *Abſinthij, centaurei Angelice, Zedoariæ.*

Item. Teriáká z winem zmięszána, przydawszy *Spir. C. C. ſal. Arm. dulcis.*

Proßek doświadczony.

R. *Ocul Cancr. dr. 1. Ebor. philoſ. pr.* C. C. *pr. Antim. diaph aā ſcrup. ſ m.* day ná dwá rázy, proszek tákże żołądkowy doświadczony opisány wzwyż *in Anorexia.*

Item.

Item. Ludzie prości záżywáią proſzku z Tarnek ſuſzonych, co im znácznie pomaga; insi Cytwar ná proch ſtłuczony z gorzałką piią. Oprocz tego ſłużą morſelki rożne żołądkowe. *Elixir. vitrioli Mynſ. Elix: vitæ math. Spir. vener. ſal. Abſinthij, Chamom. Centaurei, rad. Aaron. & Zedoaria, &c.*

Oſma Choroba Żołądki ieſt zápalenie, z ią-trzenie, álbo wrzod.

ZApalenie żołądka ieſt nábrzmiáłość ze krwi, lubo ſamey, lubo z Meláncholią, cholerą, álbo Flegmą oſtrą pomięſzáney, pochodzącey *per Ramos venæ Portæ*, ktora rozchodząc ſię po ſubſtáncyey żołądká, według oſtrości ſwoiey ſpráwuie, álbo ſamo zápalenie, álbo zápalenie z nábrzmiáłością twárdą, álbo z wrzodem twárdym, te zápalenia názywáią ſię *Eriſipelatoſum, Ædemathoſum, Scyrrhoſum.* Trafia ſię też exulcerácya żołądká z Merkuryuſzá dánego, álbo ná Sálwácye, álbo ná womity, gdy będzie źle præpárowány, nie tylko gárdło ſwoią iádowitą oſtrością poráni; ále y żołądek. Toz czyni y *Kantharides*, ná puchliny dáne, y inſze lekárſtwá nie dobrze præpárowáne, iáko *Euphorbium, Scammonea, Antimonium, &c.*

Znaki. Bol wielki w żołądku pałáiący, kolący, ſiepáiący, rozſzerzáiący, ktory w grzbiećie czuć ſię dáie, przytym nábrzmiáłość żołądká znáczna, pod czás ták znáczna, że nietylko dotykániem, ále y ná oko widźieć ſię dáie: łopátki

ſię ná

śię ná doł oćiągáią, oddech ćięſzki, w połyká-niu trudność, rzygánie częſte, womity podczás nieco pomięſzáne ze krwią, gorączká wnętrzna znáczna. Ieżeli ieſt ſamo tylko zápalenie żołądká ze krwi pochodzące. nie ták boleſne ieſt, ieżeli záś z nábrzmiáłośćią ćięższe bole, y gorączkę (*Lipirya* zwána, w ktorey ręce y nogi źiębnieią, á wewnątrz pali; prágnienie nieugáſzone ſpráwuie) przynośi. Zápalenie też wątroby, ktora żołądek okrywa, podobne ſpráwuie *Symptomata*.

Znáki owrzedźiáłego żołądká te ſą: Ieżeli przez womity, álbo przez ſtolce odchodźi máterya ropiſta, w ktorey śię pod czás nie co krwi pokázuie, á przytym bol w żołądku wielki pałáiący, kolący, ktory ná ten czás bárdziey śię wydáie, gdy śię chory nápiie czego zimnego, álbo zie co ſłonego, kwáśnego, korzennego, gorącego, znák ieſt pewny owrzedźiáłego żołądká; bywa przytym gorączká, ápetytu utrácenie, odrzygánie cuchnące. A nie tylko żołądek podległy ieſt zápaleniu, y exulcerácyey, ále też *Æſophagus*, (to ieſt Meat, ktorym połykamy iedzenie y pićie) w ktorym częſto przydáie śię zápalenie, y *Excoriatio*, ktore czynią wielką przeſzkodę do iedzenia y pićia; co przydáie śię z rożnych przyczyn, oſobliwie ſpadáiących hunorow z głowy oſtrych; tákże z zápalenia od gorączki wielkiey, z kurzenia álbo gryźienia częſtego Tutoniu, z pićia uſtáwicznego

cznego gorzałki, álbo win ostrych wapiennych tákże z trucizny záżytey, z Merkuryuszá źle preparowánego, iáko się wielom trafia, tym, ktorzy od niedoskonáłych Medykow záżywáią Medykámentow.

Sposoby do Leczenia.

NA zápalenie proste żołądká, trzebá krew puścić z powtorzeniem z obudwu rąk, choćby y słábość znáczna byłá, álbo Hæmorhoidy otworzyć, kto do nich zwyczáyny, tákże Báńki ná łopátkách, ná grzbiećie, ták suchę, iáko też z piiawkámi stáwić.

Ieżeli ręce y nogi ziębnieią; śćieráć ie dobrze ciepłemi chustámi. Purgánse mieysca nie máią, chybá bárdzo wolne, *ex Tamarint cassia in sero lactis dissol.* Enemy co dzień máią bydź dawáne tákie. Weś rosołu kurzego, warz wniem Slaz, Fiałkowe liśćie, Podrożnik, Mlecz przecedź; przyday Kássyi, oleyku Fiałkowego, Rożánego, po dwie unc, Cukru co potrzebá; Emulsye tákże są pożyteczne; Syropy tákże *de Papavere de Endivia, myrtinus, &c.* Chory miásto piwá niech piie Tyzánnę; przydáiąc do wárzenia *Rad Tormentill. Herb. sanic. Endiv. Lactucæ portulacæ.* *Opiata* też wiele pomagáią, osobliwie Terpentyná płokáná, zmieszána *cum lap. prunel. & saccaro Rosat.* álbo samá przydawszy do niey kilká gran *Sacchari Saturni Chrystal.* Ieżeli iest nábrzmiáłość żołądká, służą rożne Káthaplásmy náwierzch przykładáne, *ex Rad Lilior. Althea ficubus. Sem. Lini Fænugr,*

Jeżeli ieſt exulcerácya żołądká, ſłába nádźieiá o chorym, niech piie Dekot. *R. Hord. integr. M. S. Scabios agrim Pimpinell. Capill ven. aā M. 1. Millefolij fol. Rubi bati Rad. Conſol. aā. dr:* 3 warz w wodźie, przecedź: oſłodz Syropem *de Roſis ſiccis*, daway choremu miáſto piwá. Dekokcya Chyny (ieżeli gorączki niemáſz) naylepſza ieſt. *Item.* Názgoienie owrzedzenia oſobliwie ſłużą. *Bal. arm: Sang. drac:* *Terra Sigill*, Corall. *Lap. Hemmat. Gumi Arab. ſuccus* Hypoci *Thus, Maſtyx. Balſamus vulnerarius Hiſpanicus, Balſamus perůianus.* Wodá Ægerſka, &c. Ná trudność w połykániu. *Rob. nucum cum ſale gemmæ:*

Dźiewiąta Chorobá Zołądká ieſt, otwárćie Orificij iego, zkąd bywa z uſt fœtor.

Spoſoby do Leczenia.

FÆtor, ktory pochodźi z otwártego żołądká, oddala ſię temi ſpoſobámi. R. *Theriacæ drach: 1. Maſtic: dr: ſ. Thuris ſcr. ſ. Aſſæ dulc. dr: ſ. Moſchi. gr:* 4. *Ol. Cinam. vel in defectu Aniſi gut* 7. *Sacchari. q. s. f.* *Rotulæ*, tych kołaczkow czeſto záżywáć.

Item. Elixir propr Oleiek Cynámonowy, Ambrá, Wino piołunkowe, ocet winny piołunkowy z ſkorkámi Cytrynowemi, y z Gáłgánem, Dryakiew, Morſzelki żołądkowe. *Spir. volat. Ole. Arom. Spir. Salis, Elixir Vitrioli Myrſ &c.* dobre ſą ná tę chorobę.

Item. Ná płokánie uſt. Weś Szałwij, Rozmárynu, Męty; warz *in aceto Squill.* przecedźiwſzy płocz uſtá. Dekokcya Gw[illegible]ku do pićia dobra;

tákże

tákże *Succolata* y Káwá miáłáby coś pomagáć, iáko y *Herba Theæ*, iáko ie zálecáią ci, co ie przedáią, zyſku ztąd ſwego ſzukáiąc, onych effekty udáiąc, &c.

Dziesiąta choroba Zołądká ieſt, Sitis Morboſa.

W Wielu chorobách bywa prágnienie, iáko to w gorączkách, w puchlinách, *in Diabete &c.* Tym dawſzy pokoy, podáią ſię ſpoſoby do utemperowánia prágnienia, pochodzącego z ſuchości żołądká. Ná to oſobliwie ſłuży Tyzánná z Figámy y Rodzenkámi wárzona; przydáiąc záwſze *Lapid. prunell* y Iulepu Rożánego we dług ſmáku, álbo też Syropu z octu zrobionego. *Item.* Ná to *Spiritus Vitrioli* z wodą Podrożnikową, álbo Serwatczáną ſłuży.

Dla podrożnych pod czás gorący, ná prágnienie. Weś pieprzu, Hányſzku po puł drágmy, Lukrecyey dwá łoty, Fiałkowego korzenia ćwierć łotá, cukru funt, zrob z tego proſzek ſubtelny, gdy go chceſz záżyć, weś wody kwartę, wſyp do niey tego proſzku, zpuł łyſzki, przeley z naczenia do naczenia, piy, nie tylko prágnienie gáśi, ále y pośila, lepſzy ieſt á niżeli Sorbet.

Iedenaſta Chorobá Zołądká ieſt Cruditás, & Ablata coctio; *to ieſt nieſtrawność żołądká.*

TRawienie żołądká zowie ſię *Concoctio*, álbo *Chylosis*. Nieſtrawność záś troiákim ſpoſobem bydz może; to ieſt, *Imminutes Depravate; & Abolite*: ktore názywaią ſię *Bradypepsia, Dyspepsia, Apepsia.*

Tá nieſtrawność według rożnośći temperámentow, rożna ieſt. W cholerycznych komplexyách dáie ſię znáć przez odrzygánie: to ieſt exhálácye żołądká, podobne iáycom pieczonym; álbo rybom zgniłym. w Meláncholicznych kwáśne exhálácye z uſt poſpolićie odchodzą, w Flegmátycznych wodniſte, wilgotne, y kliowáte przez uſtá wychodzą humory.

Spoſoby do Leczenia.

NIeſtrawność żołądká, że poſpolićie pochodźi z humorow śćiągáiących ſię do niego; ſłużyć będą womitorya, Purgánſe, ktore według wielośći, y iákowośći humorow ákkomodowáć potrzebá, potym należą *corroborancia*, ktorych maſz dość wzwyż opiſanynych chorobách; oprocz tego ſłuży *Conſer. Roſar.* álbo *Acetoſell. cum Spir. Vener.* álbo *Vitrioli*, tákże *Oleum Maſtichinum* Kwaſkowáte Medykámentá; ſłużą Cholerykom, Meláncholikom záś gorzkie; ſłużą też dobrze *Pill. de Aloe roſatæ* z Myrrhą, z Máſtyxem, z Száfránem zgotowáć, tákże *Aloephangina, Maſtichina*; tákże *ex extracto Abſinthij cum Maſtiche & Myrrha*,

Item. Cerat doświadczony R. *Gum Ladan unc.* 2. *Cera unc.* ß. *Ol. Muc. Moſch. dr.* ʒ. *f. ceratum.* Ná żołądek *Tragea* żołądkowa. R. *Cubeb dr.* ʒ *Nuc. Moſch. ſcrup.* 4. *Garyophill. dr.* ſ. *Macis* ſ 1. *Calam. Arom. ſcrup.* 2. *Liquiritiæ raſæ dr. ſem. Carvi dr.* 6. *Fœniculi unc.* ſ. *Diarhod. Abbat. dr.* 4 *f. p. groſ. doſis dr.* 1. *&c.*

Dwá-

Dwánaſta Chorobá Zołądká ieſt Ructus, & Flatus.

TO ieſt: rzygánie, y wiátrow przez uſtá odchodzenie, ktore pochodźi z żołądká zimnego; z meláncholiey częſto śćiągáiącey śię do niego; álbo z obſtrukcyey wątroby, y śledźiony: álbo z częſtego iedzenia Fruktow, y innych potraw nieſtrawnych: álbo z pićia częſtego wody, álbo piwá bárdzo ćienkiego, &c. Przytrafia śię też tá chorobá w Hipokondryey, y w inſzych z Meláncholiey pochodzących chorobách. Więc tá áffekcya pochodźi z záźiębionego żołądká: záczym trzebá naprzod przepurgowáć śię raz, y drugi, oſobliwie gdy z wielośći Meláncholiey, álbo z obſtrukcyey pochodźi; do tego trzebá bráć *aperitiva*, á potym zágrzewáiących żołądek lekarſtw záżywáć; ná co dobre ſą *Elixir propr: Elixir Vitrioli, Elixir Stomach.* Morſelki żołądkowe; wino piołunkowe z Gałką Muſzkátową, y z ſkorkámi Cytrynowemi: álbo dla ubożſzych w Piwie moczona miętá; Piołyn łáłowiec, Kmin polny, kramny, Koper włoſki, Imbier, Kolęder.

Item. R. *Ocul: Canc: dr.* 1. *S. Cretæ dra:* 1. *Vitr: Marg: gr* 8 *Macis dr. ſ. f. pulv* ná 6. rázy, ktory trzebá kilká rázy bráć ná dźień; Enemy też ſą bárdzo potrzebne.

Item, Ná kwáśne rzygánie; Weś Pieprzu ćwierć łotá, naśienia Kminu, utárſzy społem piy z winem, álbo z piwem.

Item. Naſienie Koprowe, Cynámon, Gał-
gan, Lebiodká, Hányſz, Kwiát Muſzkátowy,
zmięſzawſzy wraz utrzeć, pić z winem, álbo
z piwem, biorąc ná raz po puł łyſzki.

Ieżeli pochodźi z inſzey choroby, o tym
maſz ná ſwych mieyſcách podáne ſpoſoby.

Trzynasta Choroba Zołądká ieſt, Womity krwáwe.

TO ieſt: krwi odchodzenie przez uſtá (nie
z káſzlem, y odpluwániem) ále przez womi-
ty z żołądká pochodzące, ktore álbo z ſamego
żołądká zránionego, álbo z inſzych częśći przy
ległych, iáko wątroby, śledźiony, Máćice, gło-
wy, gdy przez ich żyły krew ſię do żołądká
śćiąga. y przez womity odchodźi. Przyczyny
ſą te: Pełność wielka krwie, álbo oſtrość, álbo
efferventia z głowy, tákże ſpada krew do żo-
łądká; przez podniebienie *in Æſophagum.* Czę-
ſto też y Kátar ćięſzki z flegmy ſłoney y oſtrey
rodzący ſię; do żołądká ráni go, y żyły iego
otwiera; toż czyni y przetrzymána krew Mie-
sięczna: nayczęśćiey zlewa ſię od śledźiony,
więkſzą bowiem ma przyległość do żołądká,
á niżeli wątrobá, gdyż znáczna odnogá *a Ve-
na portæ,* do śledźiony śćiąga ſię, od ktorey
żyłki gęſte do żołądká idą, ná ten czás y przez
ſtolce pokázuie ſię krew.

Tá Chorobá ieſt bárdzo niebeſpieczna gdy
z wątroby álbo śledźiony przyczyny pochodźi
álbo z wielkiey pełnośći, y gorącośći krwie; gdy
bowiem nagłe womity, y zdrowego nápádną,

w iednym

w iednym kwádránſie duſzą; iákom widział dwie oſoby, ktore w oczách moich zdrowemi będąc, gdy ich gwałtowne womity krwáwe nápádły, nagle udusiły. Częſto też po womitách krwáwych puchliná ſię przydáie.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod z iákieykolwiek przyczyny womity ſą, trzebá záżyć Medykámentow, krew z żołądká wypędzáiących, y zlewánie ſię oney do niego; broniących tákże zátwierdzáiących. y oſtrosć krwie temperuiących. Kurácya naybárdziey należy ná wikćie, ſtrzedz ſię potraw ſłonych, kwáśnych, bárdzo gorſkich, korzennych, tákże napoiow gorących: to ieſt winá, gorzałki, miodu, náwet y piwá mocnego, ále Tyzánnę, Dekokcyą Gwáiaku., álbo *ex Ligno Lentiſci*, pić miáſto piwá; álbo ſerwatkę przewarzáną, zgáśiwſzy w niey kilká rázy ſtal. Służy ná to y wodá Egierſka; tákże liqwor *Stypticus*, y inne rożne Dekokcye *ex Rad: Torment: Biſtortæ, Veronicæ Hæder, terr: Millefolij, &c.* Nád to krwie puſczenie naypotrzebnieyſze, powtarzáiąc według potrzeby z rąk y nog; oſobliwie gdy z przetrzymánia Mieſięczney choroby przyczyná będzie, tákże báńki ſtáwić ná bokách, ná lędźwiách, ná łyſtách, dla odciągánia krwi; Do zátrzymánia womitow, naylepſza Kámforá z ſokiem Babczánym, dáiąc pić.

Ieżeliby byłá krew ſpiekła, dáwáć choremu Tyzánnę miodem przyſłodzoną.

Item. Ná zátrzymánie pewne. Weś białek iáiowy, wodki Rozáney, y octu po łyſce dobrey, ubiy iák naylepiey, przyday Krachmalu puł łotá, zmięſzay, daway choremu po łyſzce.

Item. Sok z Babki, ieſt ná to dobry piiąc go.

Item R. Corall. rub: præb. Boli arm. Lap. Hemmat. Troch d. Cærabe ãã. dr. 1. Aqv. Plant. Syrup. Myrtin. ãã. unc. 2. Sacch. Roſati dr. 3. miſce daway tego po troſze częſto. Służą tákże ná to *Tinct. Corall. Sal: Corall. Syrup. Corall. Opiata* bárdzo dobrze nádáią ſię, byle nie byłá krew ſpiekłá w żołądku. *Item.* Konfekt, *R. Conſer. Roſar. Ant: Rad. Symph. ãã. unc. 1. Myvæ Cydon Nucleor. Myrabol. Trochyſcor: d. Carab. d. Terra Limn. ãã. dr. 2. Corall pr. Croc. Mart. ãã dr. 1. cum Syr. de Roſis ſiccis f. Opiata;* daway ná raz iák Káſztan, ná żołądek przykłádáć Gębkę octem nápoioną, ręce y nogi kłáść w zimną wodę; purgánſe *ex Rhabarbaro* wolne dáwáć ſię mogą.

Item Wodká z pokrzyw wypalona, przydawſzy do niey *Spir: vitri:* piiąc ią, ieſt pewna.

Item. Rákowe oczy z octem zmieſzawſzy, dáć pić. *Item. Sperma Ceti Decyctio urticæ minoris, Conſer. Roſar cum pulv. Rhab.* Oleiek Migdałowy *Ung: rubr. potabile Liqvor Stypticus cum Opio, Saccharum Saturni Chryſtall. &c.*

O CHOROBACH KISZEK.

Choroby Kiſzek ſą te: Colica, Iliaca, Alvi adſtrictio Lienteria, Cœliaca, Diarrhæa, Dyſſenteria, Teneſmus,

ſmus Fluxus Hepaticus, Lumbrici, Fluxus Hæmordialis, Hæmorrhoidum dolor, &c.

O KOLKACH.

KOlká, zowie ſię od Kolon kiſzki zwáney, w ktorey ſię poſpolicie rodźi.

Zdwoiákiey przyczyny bywáią kolki, álbo z wiátrow, álbo z humorow; Wiátry z nieſtrawnego y zimnego żołądká rodzą ſię. Ieżeli wolnego odchodzenia (dla iákiey przeſzkody) nie máią w grubſzych kiſzkách, oſobliwie *in Colo inteſtino*, párćie, y bole wielkie ſpráwuią. Humory tákże grube, zimne, flegmiſte, ſłone gorzkie, kwáśne, gdy do kiſzek poprzylegáią, one oſtrośćią ſwoią (ſczypiąc, gryząc,) bole w nich nieznośne czynią. Bywa też *Colica biliosa* zwána, pochodząca z Cholery, ktora przynośi częſtokroć Páráliſz, częſto nápada w gniewie wielkim, w gorączce wielkiey, ten humor nie do kiſzek, ále między Membrány *abdominis* rozlewa ſię, czym ſię bol nieznośny ſpráwuie, ktory Enemámi, áni żadnemi lekárſtwy, ták wnętrznemi, iáko też powierzchnemi uſpokoić ſię nie da: potym obraca ſię w Páráliſz, czáſem ſpráwuie Konwulſye, álbo wielką chorobę y śmierć.

Ieſt ieſcze áffekcya koliczna; ktora názywa ſię *Spasmodia*: tá pochodzi z gęſtnienia liqvoru (*Lympha* zwánego) *in glandulis inteſtinorum*.

Oprocz tego, zrożnych przyczyn bywáią Kolki, to ieſt: gdy ſię kámienie w kiſzkách porodzą, lubo ſię rzadko bárdzo trafia, tákże gdy

śię gliśty wkłąb zwiną; kiſzki zátkáią; álbo też pokurczenie onych z wiátrow, z kąd śię *Iliaca passio* rodźi, tákże śćiśnienie kiſzek, od humoru ná wierzchu zoſtáiącego, iáko śię trafia w puchlinách. *Item.* Wſzyſtkie rzeczy twárde zbytkiem iedzone, iáko ſer, iáycá twárde, Wiśnie z kostkámi, &c. zátykáiąc kiſzki kolki ſpráwuią; tákże gdy kto zbytnim ápetytem iedząc, oraz żołądek oblewa piwem, &c.

Rozeznánie Choroby znáki.

JEżeli kolicżna áffekcya pochodźi z flegmy: nie ták bywa uprzykrzona, chybá kiedy śię wiátry przyłączą, ná ten czás bywa bol, że iákoby świdrem wierćiał kiſzki. Uryná bywa biała, nieſtrawna, iednák nie záwſze: (czym śię mylą Medycy) przytym bywa konſtypácya wielka; y trudność w upuſczániu uryny.

Jeżeli pochodźi z ſamych wiátrow, w ten czás bol bywa rozćiągáiący, y nádętość żywotá, przytym przelewánie śię y hurkotánie po kiſzkách, czego łátwo doyść. Ieżeli chory pił wiele y nagle piwá zimnego, álbo wodę, álbo iádł Málony, Ogorki, y innych Fruktow wiele: álbo też co nieſtrawnego ziadł. Ieżeli z humoru oſtrego cholerycznego, ten naygorſzy ieſt, ſczypiąc, prąc, koląc, z roſpaleniem, y gorączką; Uryná żołta, Exkrementá, ktore ieżeli łátwie odchodzą, folgę czynią wielką; *defectus* tákże *bilis* bywa przyczyną áffekcyey kolicżney.

Bole

Bole inſzych częśći w żywoćie zoſtáiących, iáko wątroby, śledźiony, &c. od Kolek łátwo rozeznáć ſię mogą; o ktorych ná ſwych mieyſcách maſz, wyiąwſzy áffekcyą Nefrytyczną, ktora podobneż Symptomatá ſpráwuie; dla czego y biegłych Medykow oraz oſzukuie.

Znáki tedy ſą te. Naprzod bol koliczny, pochodzący z kámienia w nerkách, (ktory ſię *Nephritiszowie*) ieſt ſtały, to ieſt: w iednym mieyſcu dokuczáiący; w Krzyżách, ktory rozciąga ſię według długośći Urethry: Koliczny záś nieſtáteczny ieſt, raz w tym, drugi raz w owym mieyſcu párćie, y bole ſpráwuiący; y iáko pás w puł żywotá dręczy.

2. Po iedzeniu bol koliczny wzmaga ſię, dla śćiśnienia kiſzek z nápełnionego żołądká *in Nephritide* záś iednákowa trwa, nic ſię niemieniąc.

3. W Kolice womity bywáią ćięższe y Konſtypácya, *in Nephritide* nie ták ćięſzkie; y żywot wolny, lubo ſię pod czás zgadzáią.

4. W Kolice gdy ſię kiſzki przez Enemy wyprozonią, álbo też przez womit, Chory czuie folgę, záś *in Nephritide* choć to będźie, iednák chory ztąd folgi nie czuie.

5. *In Nephritide*, Uryná zrázu ćienka, czyſta, potym uſtáie ſię w niey máterya piaſczyſta, á pod czás y kámyki wychodzą, w Kolice záś uryná bywa poſpolićie mętna.

Spoſoby do leczenia Koliki.

NA początku tey Choroby, záraz ſłużą Enemy;

my; wprzod wolne, potym mocnieysze, ktore często dáwáć: ieżeli iedná niepomoże, záraz drugą, y trzećią dáć. Ieżeliby Enemy máły skutek czyniły, przyłewáć do nich *Vinum Emmeticum*, álbo przydáć *Coloquintidi*, álbo Czopek mocny zrobić. Ieżeliby Enemy niepomogły, żeby zátwárdzenia wielkiego ruszyć nie mogły: Weś Mánny Kálábryny uncyi 2. rospuść rosołem, przecedź. przyday uncyi 2. Oleyku Migdałowego, day ćiepło wypić.

Ieżeliby zflegmy kolká pochodźiłá, mocnieysze purgánse dáwáć potrzebá. Przytym służą formentácye, kąpieli, smárowánia, Káthápláfmy, Plastry, y insze ápplikácye.

Item. Weś wody wrzącey kwáterkę, Oliwy ćwierć kwáterki. Pieprzu tłuczonego trochę, zmieszay, day ćiepło wypić, iák może strzymáć, rzecz pewna, tákże sam oleiek Migdałowy piiąc go, bol uśmierza, tákże *Semen Ameos* dáne w rosole, álbo w winie, do rázu bol uspakaia.

Ieżeliby chorobá długo trwáłá, chory ma pić Dekokcyą z Gwáiaku: Ieżeli z Cholery pochodźi, trzebá dawáć Iulepy chłodzące, álbo Dekokcye *cum sem. carminativis*, y Purgánse *ex Rhabar.* y ná womity dány Medykáment uwalnia prędko od choroby, ieżeliby zbytnie bole dokuczáły, *Opiata* należą; ktore bol do czásu uśmierzáią. *Mercurius dulcificatus* w tey áffekcyey ma swoię pochwałę, przydawszy do niego *Ve-*

chicu-

chiculum, to ieſt: *reſinam Turbith*, álbo *Ialappæ*; krwie puſczenie tylko w ten czás ſłuży, kiedy ieſt gorączká z pomieſzánia cholery ze krwią, pić chory ma Tyzánnę z ięczmienia wárzoną, przydáiąc ziela *Cardui bened:* y naſienia Kopru włoſkiego, Hányſzku, Kminu, &c. Ieżeliby Páráliſz z Kolek náruſzył, naydźieſz ſpoſoby ná to ná ſwoim mieyſcu. *Item*. Ná kolki weś winá kwartę, przyday oleyku Migdałowego 2. łoty, oleyku Terpentynowego 30 kropli, day ćiepło wypić, potym ściśniy żywot ręcznikiem.

Item. Spir. nitri, cum Spir vini, zmięſzawſzy day.

Item. Enemá doświadczona. Weś polewki grochowey, warz w niey garść *Eſulæ*, przecedź, przyday oleiku lniánego kwáterkę, ſoli łyſzkę, przywarz, day ćiepło. *Item*. Weś oleyku Rumienkowego, co chceſz, przyday oleyku z komu ſwoyſkiego *deſtill*. Migdałow: coć ſię podoba, ſmáruy żywot, y ćiepłemi chuſtámi obłożą.

Item. Służą ná to worki z otrębámi, álbo z proſem, álbo z ſolą prażąc, y ciepło ná zywot kłádąc; tákże dobry ná to ieſt *Oleum Cucurbitinum*, z włoſkich Dyniek; ieżeli kolki pochodzą z konſtypácyey, á Enemy pomoc niemogą, ná to ſpoſob ten, wedmiy wiátry w chorego Syrengą przez ſtolec, y záraz Enemę day mocną.

Item. Ná kolki. Wilcze ielito ſuſzone, y ná proch utárte, zádáne ná raz co ſzeląg záważy, ieſt doświadczone.

Pigułki purguiące w Kolkách.

R. *Pill. Tartar. dr.* ſ. *Diagred: gr.* 8. *Ol: Succini*

gut. 5. *Theriacæ sirup.* 1. *cum* ſ *q. Elixir. Propr. d. Maſſ.* ná raz.

Item. Weś Mánny Kálábryny, łotow 4 roſpuść w roſole, przecedź, przyday *Sperma Ceti* ćwierć łotá, day ćiepło wypić. Enemá bárdzo ſkuteczna. Weś Slazu, Rumienku, Barſczu ogrodnego, Kárdyben. wszyſtkiego po puł gárśći, korzenia Omanowego. Tatarſkiego źiela, Gáłgánu, ięczmieniá, po dwie drágmy warz w mleku ſłodkim, przecedź, przyday żołtek od iáiá, Oleyku z kopru włoſkiego *deſtill.* kropli 30. Iáłowcowego 60. *Croci Metall gr:* 3. day uznaſz pomoc. prośći ludźie mleko z Czoſnkiem wárzone piią ćiepło.

Trunek ná kolki nayoſobliwſzy.

WEś winá mocnego, álbo Máłmázyey trzy łoty, *Elix. vitæ Mathioli.* łot ieden, oleyku Migdałowego dwá łoty, *Laud Opiati gr:* 1. Kámfory *gr.* 3. *Syrupi de Papav. dr.* 2. Száfránu gr. 6. *Spir. Sal. Arm. gut.* 15. zmieſzay day ná raz.

Item. Rob. Sambuci, cum ſal. Volat. C. C.

Proßek ná Kolki doświadczony.

R. *Ocul. Cancr. Maxill. Lucij piſc. ſmocin: pr: Zodoar. aā. dr.* 1. *Cort. Arantidr. unc* 1. *Ol. Chamomil deſt. dr.* ſ. *Ther. ſcr.* 1. M. *f. pul. doſ. dr.* 1.

Ná Kolki śćiągaiące Kiſzki.

R. *Aqv. Ment. Chamom. aā. unc:* 2. *Eſſent. Caſtor. Liqv.* C. C. *Succina Eſſ. Opij aā. dr.* ſ. *Syr. de Cort. Arant. q.* ſ. *f. hauſtus* ná trzy rázy.

Ná

Ná Párćie y boleśći bárdzo dokuczáiące.

R. *Sem.* Lini, *& Psillij Papaver albi Cydonior aā. dr 2. cum deco. Chammom. & sem anisi f müll cui adde Syrup. Fernel. unc. 1. M.* daway tego po łyſce. *In desperato malo* day *Mercurij vini dr. 2: cum Syrup. violarum, & Aqv Minthæ:*

Ná Máterac. Weś ięczmieniá przetłuczonego, Kminu kramnego, Kwiátu Dziewánny, Nośtrzeku po puł gárśći, Kminu polnego, Iáłowcu po łoćie, Soli puł gárśći, Sálármoniáku połtorá łotá, Kámfory ćwierć łotá, przeſzyi; zleway winem przygrzewáiąc, przykładay ná żywot; przy tym day śię nápić oleyku Terpentynowego z gorzałką, tákże kmin polny wárzony z Rodzenkámi y z iáłowcem piiąc polewkę pomaga.

Enemá doświadczona. Weś wierzchołkow Centuryi, Kopru włoſkiego po gárśći, Rumienku, Ruty, Kopru ſwoyſkiego po gárśći, Czárnuſzki puł gárśći, warz w pułgárcu wody do połowy, przecedź, przyday oleyku Rućiánego kwáterkę, *Bened laxat. unc.* 1. Soli oczkowátey puł łyſzki, day ćiepło.

Item. Enemá z ſamego winá przydawſzy do niey oleyku Bobkowego, Terpentynowego, znácznie pomaga, tákże Báńkámi ná żywoćie poſtáwiona.

Ná wyprowádzenie flegmy gęſtey Pigułki pewne.

R. *Gum. Galban. per acet. Scyllit. de pur. & cocti scrup. 2. vitriol. Mart. ad albet. calc. Masticis, aā scrup. 1 Castorei Mirrhæ aā. gr. 15. Croci scrup. ß.*

Trochi-

Trochisc. alchan. dr. 1. Resin Ialap. scammon. aā. scrup. 1. Ol. citri gut. 5. f. pill. ńro 50. dosis 7. ná káżdą noc.

Item Ná kolki warz czoſnek, przyday Oliwy piy pomożeć, tákże proſzek z ſkorek Pomoránczowych y z Tátárſkim zielem dobry. *Item.* Enemá z winá z gorzałką ieſt dobra. *Item.* Sok wyćiśniony z łayná wołowego, dány w piwie ćiepłym pomaga, ále trzebá ſię po nim zápoćić. Dla Białychgłow krowie należy; Co też ieſt ſekret ná wypędzenie zátrzymánego łożyſká.

Item. Ná Kolki, bywáią Konchy máłe, ná kſztałt roſzkow; ktore ſię názywáią *Coracini,* álbo *Conchæ percellanæ,* noſząc przy ſobie, bronią od kolek, jeżeli kto temu wierzyć będźie. *Item.* Oleiek wyćiśniony z iąder orzechow włoſkich, dány ná ráz 6. łotow, ieſt doświadczony. *Item: Electuarium Diaphanic. cum philonio Romano,* wraz zmieſzawſzy dáć, ieſt doświadczone. *Item.* w Pęcherz nálane Dekokcye *ex herbis emollientibus & discutientibus;* (ćiepło przykłádáiąc ná żywot) pomagáią.

Item. Łayná gołębie, swinie, owcze, rozmąciwſzy winem przywárzyć, żywot okłádáć, ſą doświadczone.

O JLIACE.

ROżne tá Chorobá ma názwiſká; Naprzod zowie ſię *Iliaca paſsio,* álbo *Ileos, Chordapſus, Volvulus, Convolvus. Vomitus ſtercoreus, Acatum tormentum, Miſerere mei.*

Zkąd

Zkąd ſię názywa *Iliaca*; że w kiſzkách *Ilia* zwánych, nayczęśćiey przydáie ſię; *Volvulus* zkąd ſię zowie, że ſię kiſzki od dołu do gory śćiągáią; *Chordapſus* ztąd, że ſię kiſzki pod czás iák powroz kręcą. *Miſerere mei*, ztąd, że ſamego Páná Bogá w ták ćięſzkiey chorobie o rátunek trzebá prośić.

Znáki tey choroby, iedne ſpolne y poſpolite z áffekcyą koliczną, drugie włáſne. Poſpolite y ſpolne ſą; bol nieznośny w żywoćie y rozdęćie, potraw obrzydzenie, womity, Náuſea, oddech ćięſzki. uryny trudne odchodzenie. Włáſne znáki te ſą, Bol okrutny w kiſzkách, iákby swidrem wierćiał, rozdęćie wielkie żywotá, ſtolcow zátwárdzenie wielkie, gdy ſię chorobá wzmoże, náſtępuią womity ćięſzkie, przez ktore wprzod wychodźi cholerá, álbo flegmá, álbo *Chyloſa* máterya; á potym exkrementá przez uſtá gwałtownie wychodzą, álbo też máterya zgniła ſmrodliwa exkrementom podobna, rzadko ſię to bowiem przytrafia, żeby *ſtercorea* máterya przez uſtá wychodźiłá: á gdy pot zimny, rąk y nog ziębnienie, Sercá drzenie, nudnośći y mdłośći náſtępuią? śmierć przynośi pewną.

Przyczyny ſą te: naprzod exkrementow zátwárdźiáłość, álbo zpieczenie ſię, ktore kiſzki rozdymáią, tę cholerę ſpráwuią; tákże zápalenie kiſzek, álbo nábrzmiáłość, ktora śćiſkáiąc kiſzki, wolnego przechodu exkrementom nie dozwala.

Item. Kiſzek záwinienie, álbo ſkrecenie, iáko trafia ſię w rupturách, álbo z koliczney áffekcyi, ktora częſtokroć rodzi tę chorobę.

Item Zránienie kiſzek znáczne, gdy bowiem álbo exkrementá, álbo humory oſtre przez kiſzki przechodzące, przychodzą do rány w kiſzkách: ſczypiąc y gryząc one, poruſzone gwałtem názad do gory uſtępuią do żołądká: zkąd womity.

Znáki przyczyn ſą te: ieżeli chorobá z zápalenia będźie, iáko ſię częſto trafia, ieſt bárdzo ćięſzka y boleſna, z gorączką wielką, z womitámi cholerycznemi y flegmiſtemi, po ktorych *fæces* idą; y inſze znáki bárdzo złe náſtępuią.

Ieżeli z zátwárdzenia wielkiego pochodźi, nie ták ieſt przykra y niebeſpieczna; iednák dłużey trwa. Ieżeli z wiátrow álbo z flegmy, álbo z ruptury; łátwo może bydź uleczona.

Progn. Jeżeli z Stránguryey przydáie ſię tá chorobá, w ſiedmi dniách morzy, chybá żeby ſię uryná puśćiłá. *Item* Gdy womity y ſczkáwká; tákże od rozumu odeśćie nápádną zły znák. *Item.* Po zážytych Opiatách, ieżeli ſię chory uſpokoi, dobry znák. Ieżeli w tey chorobie gluchotá przyſtąpi, zły znák: Tákże ieżeli ieſt ták wielkie zátwárdzenie, że żadnym ſpoſobem ruſzyć ſię nie da, zły znák.

Item. Przez womity wychodząca máterya choleryczna, czarna, ſmrodliwa, &c. niebeſpie-

ſpieczeńſtwo znáczy, iednák nie záwſze. Robaki przez uſtá wychodzące, tákże pot zimny wyſtępuiący, złym znákiem ieſt.

Item. Ieżeli boleśći nagłe uſtáną, znák ieſt Gángreny; ieżeli gorączká náſtąpi wielka, ſą znáki śmierći,

Spoſoby do Leczenia.

IEżeli z obſtrukcyi wielkich; álbo flegmy gęſtey; zátkánie kiſzek pochodźi; odmiękczáiące rozwálniáiące lekárſtwá ták wewnątrz, iáko y powierzchownie ápplikowáć potrzebá. A náprzod Enemy ſą naypotrzebnieyſze, ktore ſą wzwyż opiſane w Kolce, iákoż tá chorobá podobnemi (iáko y kolká) leczy ſię ſpoſobámi.

Oprocz tego, ieżeli pochodźi z zápalenia kiſzek; ná ten czás trzebá krew raz y drugi y trzeći puśćić z ręki y z nogi. Służą przytym rożne máterace náparzenia, Kátápláſmy, ktorych máſz dość w Koliczney chorobie, ále naybárdziey Emulſye chłodzące z Iulepámi, y *cum Lapide prunellæ ac Spir. Nitri. Opiata* też uſpokaiáią tę chorobę, iednák nie ze wſzyſtkim, gdyż ſię znowu wraca.

Ieżeliby womity nie były, á Náuſea uſtáwiczna, trzebá dáć ná nie co wolnego, pić ma chory Tyzánnę, y to bárdzo máło.

Ieżeli pochodzi z zápieczeńia ſtolcow, wdąć Szyrynga przez *Orificium* w kiſzki; á potym záraz Enemę dáć. A oſobliwie ieżeliby ſię kiſzki przewinęły, dáć *Mercurij vini unc. 2.* inśi dáią

kule ołowiáne połykáć, záraz dáią Purgáns wolny z oleykiem Migdałowym, álbo Lniánym, álbo Oliwą, inśi dáią *Regulum antimonij in globo*, drudzy zá nogi wieſzáią chorych przez czás krotki, dawſzy Enemę, á to w ten czás gdy z okázyi Ruptury będźie chorobá.

Jeżeli pochodźi z wiátrow. Weś trzy łoty mydłá Weneckiego, roſpuść w ſerwatce, day ćiepło pić: Purgánſe nie bárdzo w tey chorobie ſłużą. Enemá oſobliwa. Weś piołunu, *Parietariæ Malvæ*, Rad: *Althææ Nuc. perſicor*. Uczyń Dekokcyą, przecedźiwſzy przyday łayná świeżego Końſkiego, rozmąć, znowu przecedź, wley oleiu lniánego, day ćiepło.

Wino zapráwne.

R Herb: *Abſinth: Card: ben: Meliſſ. Scolopend calamin Rutæ mur. aā M. S.* Rad. *Zedoar: Eri g. Pimpinell aā. dr 3 Angelicæ dr 2 Rhabar. dr 3. ſem. Aniſi. Fæniculi Carvi, aā. dr: 2 Fol. Senæ unc. 1. S. Cort. Tamar Arantı Fraxini aā dr. 3 Tart crud. unc. ſ dentur ad nodulum pro menſura vini doſis unc, 5 ſ mel de die.*

Jeżeliby womity bárdzo dokuczáły. R. *Ol. Nuc. Moſch ſcrup. 1. Sal Abſint. ſcrup ſ croci gr. 6. Laud. Opiat, gr. 1. M.* ná raz iák ſię wzwyż náminiło, że w tey chorobie dáią połykác kule ołowiáne, álbo żywe ſrebro, álbo kule *ex Reg: Antim.* dáie ſię przeſtrogá; że iák chory záżyie czego z pomienionych rzeczy; trzebá żeby chodźił, álbo ſię ruſzał uſtáwnie, á ná żywot położyć

żyć Máterac z ziół odmiękczáiących, nápić się oleykuMigdałowego, z oleykiē Hányszkowym.

Jeżeliby zás chorobá pochodziłá z zápalenia, álbo z owrzedzenia kiszek ? pomienionym rzeczom dáć pokoy. *Item.* Dekokcye łaien, iáko to gęśich, wołowych, końskich, dáne do pićia łátwo poruszáią zápieczenie; tákże y ná wierzch, osobliwie świnskie, końskie przyłożone, skuteczne są. Gdy się kiszki skręcą, álbo przewiną, á że się żadnym sposobem, to iest: áni kulą, áni Merkuryuszem połknionym odkręćić nie dádzą; ostátni sposob iest ten, otworzyć żywot, y rękámi odkręćić, potym zászyc przerznięcie.

O KONSTYPACYEY.

To iest: zátwárdzeniu stolcow.

ZAtwárdzenie, álbo zápieczenie Exkrementow pochodźi, álbo z wielkiey gorącośći wątroby, ktora wyćiągáiąc wilgotność z kiszek iest przyczyną do spiekánia się, álbo defekt cholery, ná ktorey *vis expultrix* należy; choroby też niektore bywáią przyczyną Konstypácyey, iáko to gorączki, żołtaczká, zápalenie álbo nábrzmienie kiszek, *Iliaca, Hypochondria. stupor.* álbo *paralisis. ani &c.* o czym masz ná swoich mieyscách, tu się tylko podáią sposoby do leczenia, z zátwárdzenia pochodzącego, álbo suchey komplexyey, álbo z gorącośći wątroby, álbo sedentaryi, álbo z wielośći iedzenia potraw gęstych, á przytym máło piiąc, álbo z częstego gryźienia y

kurzenia tábáki, przez co wiele wilgotnośći wychodźi, y biała płeć co śię śćiąga rogámi (dla ſubtelnosci) tey chorobie podległa ieſt.

Spoſoby do Leczenia.

ENemy ná to ſą naylepſze, iednák gdy śię częſto zażywáią, ták śię do nich náturá przyzwyczáia, że żadną miárą dobrowolna operácya nie będźie, áż zá Enemą.

Item, Czopki też ná to ſą dobre z Mydłá, niektorzy z ſoli oczkowátey robią, ktorych nie trzebá częſto záżywáć, inśi robią z Miodu, z Mydłá, przydawſzy trochę ſoli.

Item. Weś miodu łotow dwá, ſmaſz áż zgęśnieie twárdo, przyday proſzku z ćiemierzyce czarney ſkrup. 1. uczyń czopek.

Item. Weś polewki grochowey, zápraw iáiem máſłem, y mąką, przecedźiwſzy piy na czczo, śliwki wárzone, oſobliwie Dámáſceny iedząc, odwilżáią żywot, tákże roſoł z cukrem z ráná zá żyty; toż czyni y piwo ćiepłe z kminem, z imbierem, z Máſłem; wodká też wypalona z ſkorek bzowych wnętrznych źielonych piiąc ná czczo wolno purguie; tákże konfekt z brzoſkwiniowego kwiećia ieſt bárdzo dobry, tákże *Cremor. Tarta i* z roſołem z ráná záżyte; tákże Rodzenki purguiące.

Item. Krydá ná proch tárta, w roſole álbo w piwie záżyta; tákże kąpiel ná to dobra.

Item. Sekret oſobliwy. Weś ſkorki Berberynowey źieloney, (ktora ieſt między drzewem y zwierz-

zwierzchnią ſkorką)co chceſz, námocż w winie przez trzy godźiny, przecedźiwſzy wypiy. *Item.* Konfekt Rożány, roſpuść z Mánną Kálabr. przywarz, przecedz. przyday *Cremor. Tart.* wypiy ćiepło. *Item.* Weś polewki z śliwek wárzonych przyday trochę pieprzu y cukru, piy z ráná; tákże oleiek Migdałowy z roſołem dobry.

Item. Weś Szałwiey ná proch ſtártey, przyday łáyná świniego, y żołći wołowey, zmieſzay; przyłoż ná pępek, álbo weś Coloqvintidy zmieſzay z żołćią wołową przyłoż ná pępek, poruſzy niechybnie.

O BIEGUNCE.

Ktora názywá ſię Lienteria, *y* Cæliáca.

Lienteria ieſt Biegunká, w ktorey potráwy nie ſtrawne (ták iáko bywáią iedzone) przez ſtolec wychodzą. *Cæliáca*, ieſt Biegunká, w ktorey potráwy niedoſkonále ſtrawione, przez *Sedes* odchodzą, zkąd máło ſię rożnią między ſobą.

Przyczyny Lienteryey y Cæliáki.

NAprzod żołądek y kiſzki oźiębione, co ſię poſpolićie przydáie w chorobie iákiey długiey; zimny bowiem żołądek wiele rodźi máteryey flegmiſtey, ktora oblegſzy zmárſczki żołądká, niedopuſzcza w nim zátrzymánia potraw; w chorobách tákże ćięſzkich *facultas retentrix* oſłábiáła ſpráwuie Lienteryą, iáko ſię przydáie w dyſſenteryách, gdy nátura iuż uſtáie, w ten czás *Lienteria* náſtępuie; á zá nią pewna śmierć. Przydáie ſię y w gorączkách, Málignách, kiedy

ſię chory nápiie, álbo źie co, záraz przez niego przebieży, bywa y z trućizny záżytey: tákże przydáie ſię z zbytniego iedzenia rzeczy nieſtrawnych, á oſobliwie Fruktow ná czczo iedzonych, ktore *acidum fermentum* debilituią. Oprocz tego przyczyná bywa z obſtrukcyey *Venarum Meſaraicarum*, ktore *non exſugunt chylum*; tákże trafia ſię z humorow oſtrych, y gęſtych, zlewáiących ſię do żołądká, tak z głowy iáko y inſzych częśći ćiáłá.

Znáki przyczyn. Ieżeli *Lienteria*, álbo *Cœliaca* z záziębionego żołądká, álbo z pełnośći flegmy pochodźi, ná ten czás wiátry przez uſtá dobywáią ſię, pod czás kwáśne rzygánia flegmá przez ſtolce odchodźi, prágnienie bywa wolne, bolu áni rznięćia w kiſzhách nie bywa.

Jeżeli záś z głowy ſpada flegmá do żołądká, (co ſię częſto trafia) ná ten czás ſtolce bywáią pieniſte, y operácye częſte oſobliwie po przeſpániu, co też poznáć po ćięſzkośći w głowie. Ieżeli z máteryey iákiey oſtrey, ná ten czás czuć w żołądku rznięćie, gorącość w bokách, prágnienie y ſtolce bywáią oſtre y żołte.

Lienteria y *Cœliaca*, ieżeli długo trwa, niebeſpieczna ieſt, gdyż w ſuchoty álbo w puchlinę wprawia; tákże ieżeli ſię łączy z chorobámi ćięſzkiemi.

Spoſoby do Leczenia.

JEżeli pochodzą te choroby z zimnego żołądká, álbo z pełnośći flegmy, ſłużą naprzod pur-

gánſe

gánſe wolne, iáko to, R. *Myrabolan chebul, unc. 1. Rhabar. dr. 1. ſ. infuſ. per noctem in Aqu. Abſint. 1. Colaturæ coctæ unc. 4. adde ſyrup.* Roſat. *Sol. unc. 1. Pulv. Chieræ ſimpl. ſcrup. 1. M.* day ná raz po purgánśie, żołądek utwierdźić dawſzy Theryáki z winem, álbo *Conſer. Roſar. cum Laud. Opiat.* álbo Mitrydatu, álbo R. *theriacæ dr. 1. Lap. Hemmat. pulv. ſcrup. detur cum Aqv. fol. quercus,* vel R. *Conſer.* Roſar, *antiquæ unc. 4. Theriacæ dr. 6. Mivæ Cydonior q. ſ. M.* daway tego choremu częſto, po záżyćiu niech záraz nie piie.

Jeżeliby z cholery śćiągáiącey ſię do żołądká tá chorobá pochodźiłá, zrázu záraz dáć ná womity; ieżeli chory do nich ſpoſobny, álbo purgáns Rhabar. táki. R. Rhabar. *dr. 2. Nuc. Moſch. dr. ſ. Sal. Tartar. ſcrup. 2. inf. per 12. hor. in Aqv. Plantag. Colaturæ Coctæ & expreſſæ adde Syrup. d. Roſis ſiccis unc. 1.* day ná raz. *Vel R.* Rhabar. *dr. 1. Nuc. Moſch. dr. ſ. C. C. uſti ſcrup. 1. Margar. pr. ſcrup. ſ. M. f. pulv.* Ná zátrzymánie pewne. *R. Rob. prunell. Silv. dr. 3. Pulv. Tormentil: Nuc. Moſch. ãã. dr. 1. Alumin. pulv. ſcr. ſ. Myrrhæ ſcr. 2.* zmięſzay, daway ná raz iák Káſztan. Proch z Tarnek niedoyrzáłych ieſt pewny: tákże *Liquor Stypticus ſecretus.* Słuzą przytym materace, Plaſtry, o czym było dość w chorobie o nieſtrawnośći żołądká. Enemá naylepſza z roſołu wárzonego z Rozą, przydawſzy cukru y żołtkow iáiowych.

Jeżeliby chorobá pochodźiłá z obſtrukcyey *Venarum Meſaraicarum,* ná ten czás należą purgánſe wolne, y *Aperitiva* częſte.

Item.

Item. *Mast x* ná proſzek utárty y dany w czym kolwiek, zátrzymuie biegunkę; Tákże ſuche Tarki wárząc, y polewkę z nich piiąc. Wino także z korzeniem, álbo piołonkowe dobre ieſt, gdy z záźiębienia żołądká choroba pochodźi.

Item, Ryż gęſto wárzony, tákże polewki Migdałowe. *Item.* Popioł wárzyć w otćie áż zgęśnieie; obłożyć nim zywot y krzyże. *Item.* Wątrobę wárzyć w otćie y ieść. *Item.* Plácki zmąki pſzenney pieczone (przydawſzy do záczyniánia Terpentyny) ſą bárdzo ſkuteczne iedząc ie.

Item. Proſzek z Mármuru dobry ieſt do záżywánia. *Item.* Naſienie Babczáne, tákże ſok z iágod Iárzębiny, ieſt doświadczony, może znieni y plácki piec do iedzenia. *Item.* Migdały przypiekáne, kąpiel z ſkorą dębową wárzona, *Bolus Armena.* Proſzek z iárzębiny ſuſzoney, Bob wárzony w otćie, ſkorę dębową wárzyć w otćiey pić, Szyſzki z Olſzowego drzewá ná proch utárte, ſą ſkuteczne záżywáiąc ich.

Item. Woſk Hiſzpáńſki, Kredę, Pácynę, utrzeć wraz dáć wczymkolwiek. *Item.* Syrop Rożány z wodką Babczáną zmieſzawſzy, pić co dźień, ſłuży ná to y *Philonium Romanum.*

Item. R. Cort. Granator Balauſt. Cumini aa. ſcrup. 1. ſem: Cydonior dr. 1 Sacchari unc. ſ. M. day ná trzy razy. *Item.* Ná zátrzymánie ſtolcow. Weś Muſzkátowey gałk, Kwiátu, Háłunu palonego, utrzyi ná proch, rozmąć z octem, obłoż żołądek, y krzyże. *Item.* Weś ſkorki Pomáráńczo-

r'nczowey, Muszkátowey gałki, iąderek z Rodzenkow wielkich, Migdałowych przypiekánych, ftłucz ná proch, wsyp do winá, co raz mieszáiąc piy. *Item.* Krupy ieczmienne niepłokáne, przydawszy do nich Popiołu przesianego łyszkę álbo dwie, y trochę Háłunu, warz; iák uwre niech chory ie. Ieszcze tego więcey wiedzą báby

O BIEGUNCE.

Ktora názywa się Dyárrhaa.

Diarrhaa, iest Biegunká, w ktorey humory zbytnie bez krwi, bez owrzedzenia kiszek y Alimentu niestrawnego, przez stolce odchodzą

Troiáko uważyć potrzebá tę chorobę. Naprzod máterya, ktora bywa álbo flegmista, álbo żołta, álbo zielona, álbo czarna, y szára, álbo wodnista. Powtore uważáć mieysce, z ktorego humory ściągáią się: bo álbo z cáłego ciáłá, álbo części ktorey osobliwey, náprzykład z mozgu, z żołądká, z kiszek, z wątroby z śledziony, *ex Mensenterio*, z Mácice, &c. Potrzecie uważyć sposob y przyczyny. Iedná iest *Diarrhaa Crytica.* Druga *Symptomatica*; z tych iedná pochodzi z po wierzchnych: á druga ze wnętrznych przyczyn zkąd biegunká iest żołta od wątroby, álbowiem według Neoterykow wátrobá oddziela żołć ode krwi, pochodzi też y z samey krwie; Biegunká flegmista pochodzi, álbo z mozgu, álbo z żołądká, álbo z cáłego ciáłá. Meláncholiczna pochodzi od śledziony; wodnista zás ze

wszyt-

wſzyſtkiego ćiáłá, częſtokroć też te humory pomieſzáne wychodzą. Ieſcze oprocz tego. Ieſt *Diarrhæa Colliquativa*, pochodząca z pomieſzánia humorow w cáłym ćiele z gorącośći wielkiey; iáko ſię trafia w wielkim zápaleniu wnętrzności w gorączkách, w Hektyce, ná ten czás máterya tłuſta, iáko oley, álbo tłuſtość iáka z exkrementámi odchodzi, y powierzchu pływa. Trafia ſię też *Fluxus ſtercoreus*, to ieſt: odchodzenie częſte máteryey ſtrawney, iednák nád zwyczay wiele, y częſto.

Znáki; Naprzod ieżeli z cáłego ćiáła humory śćiągáią ſię, ná ten czás álbo poprzedźiłá, álbo ieſt gorączká, uſtáwiczna, álbo *Cachexia*, to ieſt cerá zła, álbo *Leucoflegmatia*, (to ieſt puchliná) przytym bolu żadnego wewnątrz nie czuć.

Przydáie ſię też tá chorobá bez żadney przyczyny (oſobliwie w chorobie iákiey) z wielkim pożytkiem, náturá bowiem zbytkiem humorow obćiążona, pozbywa onych, á ták názywa ſię *Crytica*.

Symptomatica záś *Diarrhæa*, bárdzo choremu przykra, onego ſłábiąc, á oſobliwie gdy ſię przyda w gorączce: ieſt niebeſpieczna, á tym bárdziey gdy iák oley tłuſta máterya zmieſzána będźie, co znáczy *Colloquatią*.

Ieżeli humory z głowy ſpadáiące przyczyną ſą, ná ten czás bywáią exkrementá pieniſte, y głowy oćiężáłość álbo bol.

Ieżeli z przyczyny żołądká, łátwo doyść, ie-

żeli chory iadł co niestrawnego, iako to Frukty, grzyby, &c. Ieżeli też w kiszkách náprzykład glisty są przyczyną tey choroby, ná ten czás znáki glist bywáią. O ktorych będźiesz miał niżey. Ieżeli z wątroby, álbo z zátwardzenia, álbo z zápalenia, &c. pospolicie exkrementá bywáią żołte z morzyskámi. Ieżeli z przyczyny śledźiony, bywáią czarne, száre, przytym w lewym boku párćie y bol, &c.

Progn. Ieżeli tá biegunká wolna iest, y z ktorey chory ná śiłách nie upada, y owszem czuie się lekszym, táka názywa się *Crytica,* od wielu chorob uwalniaiąca. Ieżeli zás im dáley tym bárdźiey chorego słábi, názywa się *Symptomatica,* táka niebespieczna iest.

Item. Gdy exkrementá zrázu odchodzą rzadkie, á potym gęste, znák iest dobry.

Item. Rzadkie y wodniste z boleśćiámi, y z morzyskámi często odchodzące, złym znákiem są: znáczą bowiem wielką ostrość humorow; tákże gdy się chory nie czuie, że pod się pusczá, zły iest bárdzo znák.

Item. Rzadkie odchodzenie máteryey, ktore w raz z chorobą, iáką poczyna się, złym iest znákiem. W zápaleniu wnętrznym gdy się przyda *Dyarrhæa,* wolnym czyni od niego, iednák nie záwsze. Ieżeli się też przyda Białeygłowie ciężárney, á długo trwa, płod morzy. *Item.* Máterye rożnego koloru wychodzące; to iest: żołte, źielone, śine, czarne, smrodliwe, złym znákiem są:

Spoſoby do Leczenia.

Z Iákieykolwiek przyczyny tá chorobá pochodzi, nie trzebá záraz prędko utrzymywáć, á oſobliwie zhumorow złych pełności, y owſzem trzebá dawáć wolne purgánſe, wprzod Enemę dawſzy Purgáns. *R Rhabar. el. dr. 1. Mirabol. cit. dr: S. Santal. citr. ſcrup. ſ. infun in Aqv. Plantag. colatur. expr adde Pulv. Rhabar. dr. ſ. Syrupi Roſat. unc. 1, f. potio* ná raz. Ná womity dáne lekárſtwo bárdzo dobrze ſłuży, odwrácáiąc máterya choroby, śćiągáiąca ſię ná doł. Ieżeli chory będźie krwiſtey komplexyey, krew puśćić trzebá; á oprocz tego ieżeli gorączká ieſt: zrázu záraz trzebá ią puśćić, potym ſłużą Enemy: Weś ięczmieniá dwie ſczypty, otrąb, Roży ſuchey po ſczypćie, Lukrecyey, Rodzenkow, oboygá po dwá łoty, warz w wodźie, przecedź, przyday cukru ſzárego, żołtek od iáiá, przywarz, day ćiepło, á ieżeliby morzyſká dokuczáły, przyday Oleyku z woſku; potym ſłużą rzęczy zátwierdzáiące, ták wnętrzne, iáko y powierzchowne, ktorych ſię dość podáło w Lienteryey, y ieſzcze podádzą ſię w Dyſenteryey; oprocz tego weś octu, zgaś w nim ſtal kilká rázy, przyday do niego proſzku z Mirtollow, z gáláſu, z iágod iárzębiny, Háłunu trochę, warz, maczay chuſty ktoremi żywot okładay. *Item* Weś chleb proſto z piecá, roſkroy go wpoł, poley octem, po trząśni kádźidłem, Máſtyxem tłuczonym, y Gałką, przyłoż ćiepło ná żywot. *Item.* Sam Máſtyx

ſtyx warz w wodzie, niech chory piie tę wodę: *Tinctura Roſarum*, ieſt dobra piiąc ią z Tyzánną, w ktorey wprzod ſtal kilkakroć zágáśić; ſłużą też Emulſye z Migdałow, y z naśion Málonowych, Ogorczánych, Dyniowych, Máku, oſobliwie w gorączkách.

Item. R. *Conſer. Roſa antiqu. unc.* ſ. *Cydon. cond. dr.* 1. *Pulv. Tormentill. ſcrup.* 1. *Boli Arm, ſcr.* ſ. *cum Sacharo* ſ. *Bolus vel* R. *sang. Drac. Thur. Maſtic. Mumiæ terr: Sigill: Lap: Hammat, Trochiſc. de Carab:* ãã *dr:* 1. *Bol: Arm: ver. dr.* 3. ſ. *p.* daway ná raz w wodce Babczány, ſłuży do tego *Tinctura Corall. Sal.* 1. *Syrop.* Ieżeliby chory ná śiłách upádł, trzebá ná ten czás udáć ſię *ad Opiata*, ktore mieſzáć *cum adſtringentibus.*

Ná uparta biegunkę, dobra ieſt Enemá z roſołu, z Dryakwią nową.

Item. Pigułki *de Bdellio*, co dźień ich záżywáiąc, ſtáre biegunki lecza.

Item. Ná ſtárą Biegunkę. R *Raſur Ebor. dr.* 3. *Conſ. Alcher. dr.* 1. *Sacchar in Aqv. Roſar. Sol. unc.* 4. ſ. *Morſuli* daway po iedney ná raz. *Item.* R. *Croci Mart. adſtr. gr:* 7. *Bezoard. Miner: ſcrup.* ſ. *Conſer. Roſar. dr:* 2 *Spir: Vitriol. gut.* 3. ſ. *bol.* daway go po dwá rázy ná dźień. *Item. Mercurius Diaphoreticus*, y záſtárzáłe ſtánowi Biegunki, dáiąc ná raz po 12. gran. *Item.* Wody Siárczyſte náturálne; tákże Egerſka, dobre ſą do pićia. Ieżeli też tá chorobá pochodźi z głowy, z wątroby, &c. tę trzebá ſwoiemi leczyć ſpoſobámi.

Item.

Item. Ná zátrzymánie, day Enemę ze krwi bydlęcy iáko nayświeżſzey. rzecz pewna. *Item.* Zmieſzay Theryákę *cum Terra Sigillata,* náćieraynią nád żołądkiem, Báńká nád też żołądkiem ſtáwiona utrzymywa ná czás Biegunkę.

Y to pewna. ℞ *Theriacæ dr.* 1. *Lapis Hæmmat ſubtilis pul. ſcrup.* 1. zmieſzay, day ná raz, powtorz ieżeli trzebá, oſtátek obacz w kurácyey Dyſenteryey.

O DYSENTERYEY.

DYſenterya, ieſt rożnych humorow, z ropą, y ze krwią zmieſzánych, z morzyſkámi, zgorączką, z prágnieniem z nieſpániem, ápetytu utráceniem, z kiſzek uſtáwicznego poruſzenia, álbo ſczypánia od humorow oſtrych, niekiedy z poránieniem, y owrzedzeniem onychże, przez ſtolec odchodzenie.

Przyczyny ſą dwoiákie, iedne powierzchne, drugie wnętrzne.

Powierzchne przyczyny ſą: Iedzenie potraw korzennych; tákże nieſtrawnych á oſobliwie fruktow naybárdźiey w ten czás, gdy w ſobie máią zárázę: tákże picie zbytnie trunkow mocnych, álbo wody z prágnięnia: ſa też niektore wody záráźliwe, niezdrowe, z ktorych Obozowi nay częśćiey tę chorobę ćierpią, przydáie ſię też y z lekarſtw oſtrych, y mocnych, iáko ſą *Mercurialia de Coloqv. Scammoneata, &c.* Oſobliwie też powietrza zła Konſtytucya, do Dyſſenteryey ſpoſo-

ſpoſobiáiącą przyczyną bywa zárázliwey Dyſenteryey : przydáie ſię też z zarázy ieden od drugiego ſpołkuiąc, nárażáiąc ſię częſto : á náwet z przeſtąpionego exkrementu,prędko przydáć ſię może.

Wnetrzne , przyczyny ſą; humory oſtre kiſzki raniące, to ieſt,cholerá żołta,zielona,rdzáwa, czarna ; tákże flegmá słona, z wielkiey gorącośći rodząca ſię, álbo zgniła ktora po przylęgawſzy do kiſzek ráni ie, y wydymánie ſprawuie. I inſze tákże humory wodniſte zbyt oſtre mieſzáiąc ſię z drugiemi, przyczyną bywáią *Dyſenteryey.*

Znáki Dyſenteryey, Naprzod częſte bárdzo operácye z morzyſkami z wydymaniem, exkrementá wychodzą flegmiſte, pod czás ze krwią pomieſzáne,á pod czás ropiſte,rdzáwe, zielone, żołte, czarne,białe,czáſem ſamá krew czyſta, á pod czás ſpiekła w ſztukách, przytym gorączká, nieſpánie prágnienie, ápetytu utrácenie,w ćienkich kiſzkách około pępka, y nád niem wielkie rznięćie ; ták iákoby nożami rznął,w grubſzych záś kiſzkách pod pępkiem nie ták ćięſzki bywa bol, y rznięćie.

Jeżeli ćienkie kiſzki zránione ſą, ná ten czás bol y morzyſká nieznośne bywaią , ták , iakoby igłami kłoł ćienkie kiſzki , álbowiem więcey maią membran, zátym y czućie większe ; także chory po wielkim morzyſku nie záraz idźie na ſtolec,y krew z exkrementámi zmieſzána bywa.

Jeżeli záś grubſze kiſzki zránione ſą, bol, y morzyſká nie ták dokuczaią, y po morzyſku zá-raz ſtolec bywa, tákże krew y máterya ropiſta, po wierzchu ſtolcá pływa, czáſem ſię też wraz mieſza. W wielkim záś zránieniu, y owrzedze-niu kiſzek między exkrementami pokázuią ſię *carunculæ* ná kſztałt plew. *Item*. Ieżeli chory ſkłonny do womitow, znáć że cienkie kiſzki zránione ſą.

Progn. Jeżeli ćienkie kiſzki zránione ſą, więkſze ieſt niebeſpieczeńſtwo, ich bowiem ſubſtán-cya złożona ieſt, z wielu membran, y nerwow do nich ſię sciągáiących, do tego że bliżſze ſą wą-troby, zkąd cholerę ſubtelnieyſzą odbieráią: Ie-żeli zaś grubſze zránione ſą, nie ieſt ták wielkie niebeſpieczeńſtwo. *Item*. Ktorzy mieẃáią uſtá-wiczne operácye krwáwe, á przytym y nudność, pot zimny, nieſpánie, y prágnienie, womity, ſczkawkę, wychodzenie gliſt przez uſtá, w wiel-kim niebieſpieńſtwie zoſtáią, do tego ieżeli ieſt bol żołądká, frebrá, ápetyt utracony, petoći, ieżeli chory od rozumu odchodźi, (co znákiem ieſt máligny) y ieżeli bole, y morzyſká nagle uſtáną (co znák ieſt gángreny) tákże gdy ſię wydádzą wrzody, álbo kroſty w wárgách; ták-że ieżeli Enemy dáne záraz wychodzą, tákże *Carunculæ* pokázuią ſię w exkrementach (co zná-czy *excoriationem*) złe bárdzo znáki ſą: ktore po-ſpolicie śmierćią ſię kończą. Dyſenterya po-chodząca *ab atra bili*, to ieſt z cholery, zmelán-

cholią

cholia złączône
y ſpaloney: śmiertelny ieſt, z niey abowiem owrzedzenie [illegible] obraca. Ieżeli zás *atra bilis* w Dyſenteryey pokaże ſię *Critice*, nie ták niebeſpieczna ieſt. Iednák rozeznáć potrzebá krew ſpiekłą, á máteryą meláncholiczną podobną iey, co wielu oſzukiwa Medykow.

Dyſenteryá pochodząca z flegmy ſłoney, gorſza ieſt nád inne: tá bowiem gdy poprzylega iáko kliy do kiſzek, ráni ie, y wydymánie wielkie z boleśćiámi nieznośnemi ſpráwuie.

Tákże máterye rożnego koloru wychodzące, á oſobliwie carne, zielone, żołte, á przytym zbyt ſmrodliwe, (przy ktorych y krew ſię pokázuie) nieuleczoną biegunkę znácą. *Item* Gdy nápádnie ſczkawká, womity żołte, wątroby y wnętrznośći bole, prágnienie zbytnie, śmiertelną Dyſenteryą znaczą.

Gdy ſię przyda Podágrykom, álbo áffekcye śledziony ćierpiącym, częſtokroć uwalnia od chorob pomienionych.

Stárzy, y Dźieći, nayczęśćiey umieráią w tey chorobie. Gdy ſię też przyda w málignie álbo w oſpie: śmierć pewną znáczy.

Gdy ſię wydádzą guźiki álbo kroſtky zá uſzymá: bliſką śmierć znáczą.

Dyſenterya przećiąga ſię pod czás do 14. dni, á pod czás y do 7. Niedźiel, iednák chorzy umieráć muſą.

Spoſoby do Leczenia.

LEczenie tey choroby, należy ná expurgácyey humorow, oſtrych, lipkich, ktore ſą przyczyną iey, po purgánsách należą medykámentá, oćieráiące, ściągáiące, álbo goiące. Záraz ná początku choroby nim ſię kiſzki zránią, dać purgans y z powtorzeniem, do czego naylepſze ieſt *Rhabarbarum*, choć ſamo w proſzku, z roſołem dáne, przylawſzy łyſzkę oleyku Migdałowego, álbo ták. R. *Fol. Plantag.* M. S. *Liquir. roſæ Paſſul. integr. aa. dr. 3. Roſar. rubr. pug. 1. Tamarind. dr. 6. Cort. Myrabol. Citr. Ol. Amygdal. confrict. dr. 2. coqv. ad. rem unc. 4. in colat. diſſol. Rhabar. dr. 1. Syrup. Cydon. unc. 1. f. pot. vel.* R. *Tamarind. unc. ſ. Myrabol. Cytr. dr. 2. coqv. in Aqv. hord. & Plantag. in colat. infund. Rhabar. dr. s. S. Tantal. Citr. ſcr. 1. Cola. & adde Syrup. Roſar. Sol. unc. 1.*

Oſobliwy Purgáns.

R. Raſur. Cort. Gvaiac. unc. 2. bull: in ſ. q. Aqv. ad mel R. Colat. unc. 6. adde Roſar. rubr. Balauſt. or ſem. lantag. aa. dr. 2. bull. in colatura diſſoll. Rhabar. dr. 3. iterum cola. detur pro doſi, vel R. Rhabar. modice toſt. aa. gr. 15. Nuc. Moſch. ſcr. ſ. f. pulv.

Item. Ieżeli chory ma *Nauſeam*, y przytym czuie pełność w żołądku, może mu dáć beſpiecznie ná womity, iednák nie *ex Antimoniatis*, ále *ex ſale Vitrioli*, álbo *Gelæ Theopraſti*. O krwi puſczeniu roznych Medykow, rozne opinie, iednák wiele ſię ná to zgadzáią, że ieżeli záraz ná

początku

początku choroby będźie gorącká, y wnętrznośći zápalenie, krwi prez stolce sztukami odchodzenie: ná ten czás bespiecznie krew puśćić może, náwet y w dálszym terminie choroby.

Rozni Medycy, á osobliwie Neoterycy, rożne sposoby máią do leczenia Dysenteryey, ktorych czytáiąc, y sam też praktykuiąc uznáiąc ich wielki effekt dla otworzenia oczu nieumieiętnych Medykow, (ktorzy tylko na tym się sadzą przykłádem bab) aby co prędzey zátrzymáć, ná co daią rożne sekretne proszki, konfekciki *ex Opiatis*, wodki &c. czym iák wielu morzą káżdy widźieć może.

Opisuią się sposoby: Naprzod niektorzy záraz na począntku choroby, dáią purgáns *ex Rhabar Myrabol. cum Manna*, przytym iák ieno pocznie purgowáć lekárstwo, zá kożdą operácyą dáią pić wodę Egierską letnią, ná kożdy raz po puł kwarty *circiter*, názáiutrz dáią wolne *adstringens*, ieżeli się Dysenterya nieuspokoi znowu powtarzáią tákiż purgáns, czym doskonále y prędko lekszą chorobę, że záś trudno o wodę Egierską, że álbo niestáć ná nię kogo; álbo iey trudno dostáć, ná to sposob ten. Weś wody trzy kwarty, włoż do niey tártego koperwásu prostego łyszkę dobrą, hálunu iák napárstek przewarz, przecedź, przyley trochę kwáśney wodki, dáy pić miásto wody Egierskiey.

Inśi zás zá kożdą operácyą dáią pić serwatkę przewarzáną, przylawszy do niey wody wapienney.

ney. Inśi po odpráwionych operáciách dáią pić oleiek Migdałowy z rosołem, álbo oleiek S. Iana. Insi dáią Syrop rożány z wodką Babczáną, inśi przewárzywszy serwatkę z korzeniem Zywokostu, dáią pić co chce chory, powtarzáiąc purgánse, czym wiele prędko y doskonále leczą; dla tego każą wiele pić, ták w purgánsach iáko y po purgánsach, áby się kiszki płokały z ostrey máteryey, ktora zátrzymywáiąc się w kiszkách, ráni ie. Oprocż tego Enemy są bárdzo skuteczne. Nayosobliwsza iest z głowy Skopowey wárząc ią, przydawszy Roży suchey, ięczmieniá przypálonego, y *Caudam Equinam*, to iest, *Equisetum*, z Cukrem, y z żołtkámi iáiowemi; także dobre są z mleká z żołtkámi, iáiowemi, przydawszy szárego Cukru, y łoiu Kozłowego.

Item. Weś wody od Kowalá (w ktorey gáśi żelázo) przyday do niey garść ięczmieniá, warz, przecedź, zápraw Terpentyną z żołtkiem iáiowym nágotowáną: day ciepło. *Item*. Kiszki Skopowe z ięcmieniem wárzone, przydawszy żołtek y Cukru ná Enemę Ieżeli iest zápalenie kiszek, co poznasz z bolu ustáwicznego, gorączki, y suchośći ięzyká; ná ten czás krew puśćić, y z powtorzeniem ieżeliby tego byłá potrzebá.

Item Enemá pewno. R. *Lactis Challibeati lib.* I. *Therebint. cum Vitell. ovor. Sol. unc.* ʃ *Mellis Rosati dr.* 5 ʃ. *En.* *Item*. Warz głowę y nogy Skopowe: weś polewki co potrzebá ná raz, przyday Terpentyny (z żołtkámi iáiowemi umieszaney)

dwá

dwá łoty, *Balſami perviani dr. 2.* zmieſzay, day ciepło.

Item. R. *Decoct Hordei. q. ſ. adde Vitell. ovi, Olei Ceræ dr. 1.* day, ieſt bárdzo dobra, Gdy wielkie bole dokuczáią, może przydáć do Enemy *Laudani Opiati gr. 1.* álbo 2. á nie więcey. *Item.* Enemá ze krwi świeżey bydlęcey ieſt bárdzo dobrá. *Item.* Warz głowę Skopową áż mięſo od kośći odpádnie, przecedź, weś polewki co potrzeba, przyday do niey wierzchołkow zieła S. Iana, korzenia *Tormentil.* warz: znowu przecedź, day. *Item* Enemá z mleka, ſtal w nim zgáśiwſzy kilkakroć; przydáy łoiu kozłowego, miodu Rożánego, ieſt bárdzo dobra. *Item.* Sok z rákow żywych wyćiśnioni, (leiąc go do Enemy) ieſt bárdzo dobry, choćby y Gángrená była, tenże Sok może pić z roſołem; Są y inſze rożne ſpoſoby gotowánia Enem z źioł, z korzenia odmiękczáiących, y zátwierdzáiących, álbo goiących. Iáko *Herb. Plantaginis Hypericon, Malvæ Mercurialis Violarum, Rad. Tormentillæ Biſtortæ, Conſolidæ, Bacc. Myrtill, Succ. Acat. Gumi Tragan. &c.*

Oprocz tego należą też y inſze medykámentá, rożnym *Symptomatom* ſłużące, to ieſt, *Corroborantia, Adſtringentia, Sudorifera, Alexypharmaca,* o ktorych będźieſz miał niżey.

Item. Mleko Kożie, Oſle, Krowie, (ſtal w nich gáſząc, przydawſzy Cukru rożánego) do pićia ſą bárdzo potrzebne, byle gorączki nie było. *Item.* Warz Ryż rzadko, przebiy przez ſito,

przyday oleyku Migdałowego, piy częſto,álbo też krupy ięczmienne wárząc; także przecedziwſy, y oleykiem Migdałowym dobrze przymáściwſzy, piy miáſto piwá, álbo warz Rad. B ſt rtæ ſ rment. Symphir. H rb. Plantag. Mille fol. Burſæ Paſtoris Equiſ ti, Piloſellæ, Agrim. Semen Plantaginis Acetóſæ Sumath Roſas Siccas: piy miáſto piwá. Item. Sok Babczány z Cukrem rożánym piiąc, ieſt bárdzo dobry, służy do tego Syrop Korallowy, Tinctura y Sal. álbo Magiſteriu.

Jeżeliby ſię Dyſenterya przydáłá z iedzeniá rzeczy nieſtrawnych; záraz ná poczatku dáwáć Adſtringentia y Corroborantia ná co służy Dryakiew, Muridat, Orwietan, Elixir Vitrioli Minſichti, wino piołunkowe, álbo grzane z korzeniem, álbo wydroż Pigwę (ieżeli iey mieć niemożeſz) iábłko, napełni ie woſkiē białym y proſzkiē z Kádzidłá, upiec w zarzewiu, day zieść ná raz, rzecz pewna álbo R. Oſsis ſæp. uſt dr. 1. Spongiæ pice imbutæ, & in oll uſtæ, Cort Ovor. indur. (ablata pell. inter) aā dr. 1. M. ſ. pulv. doſ. dr 1. in liquore convenienti.

Item. Pulvis ex Granis Actes: ieſt pewny, ále nie záwſze. Item. Mycoleta Nicolai miáłáby służyć iáko o niey piſzą Opiata dobrze ſię nádáią, iednák niegruntownie, tylko dla ulzenia mizeryey ná czas Patientá, v. g. R. Conſ r. Roſar. dr. 1. Laud. Opiat. gr. 1. Maſt. ſcr. 1. M. day ná raz.

In Dyſenterya maligna & Epimedica, valent, Pulv. Bezoardicus, Pannonicus, Pretioſus. Gedanenſis, Tinctura Bezoardica, Terra Sigillata, Bolus Armena,

Aqua Theriacalis, Vnicornum, Corallia, Scordium, &c.

Item. Rzecz doświadzona; po odpráwionych operácyách Lekárſkich, day ſię nápić choremu oleyku Migdałowego z Sokiem Porowym zmieſzánego; ieżeli zá rázem nie pomoże; powtorz. uznaſz ſkutek pewny.

Item, R *Conſer*, *Roſar: unc 2, Theriacæ unc. ſ. Pulv. Tormentill. Contraier. Marg. Corall. rubr. præ aa dr. ſ. cum. Syrup. Papaver. Erat. f. bolus* Daway ná raz iák Káſztan, trzy rázy ná dźień.

Mixtura Sudorifera.

R. *Aqu. Card. ben. Gramin, aa unc. 1. S. Mixturæ ſimpl. dr. ſ Theriacæ dr. 1. miſce.* day ná noc.

Item. Balſamus Peruvianus, wewnątrz záżywány z oleykiem Migdałowym, ieſt ſkuteczny.

Item. Ná morzyſká, *Spiritus Vini Camphoratus*, (żywot niem obłożywſzy) ieſt pomocny; tákże odzieſzká Báraniá, álbo Cielęca, świeżo przyłożona ná żywot. *Item. Saccharum Saturni*, dobrze præpárowány do uſtánowienia, dáiąc go w wodce Babczáney, ieſt doświadczony. Tákże Theryáká *cum Vitriolo Martis* zmieſzána, y ná pępek przyłożona. *Item.* Gęśi ſmalec (ſmáruiąc nim podeſzwy) ſtánowi ſtolce. Tákże częſte kurzenie Burſztynem, Imbierem, rogiem ieleniem, znacznie pomaga.

Jeżeliby wielkie wydymánie było, weś máślá niesłonego, zmieſzay *cum Lapide Sciſsili*, ſmáruy około ſtolcá. *Item.* Warz Dziewánnę, maczay chuſty, przykłády do ſpodu, y poſypuy

często *anum*, rogiem ieleniem palonym, zmieszay z Mástyxem, szerzey będziesz miał o tym niżey. *Item*. Kostká od nogi wieprzowey spalona, y do záżyćia dána, stanowi Biegunkę; tákże wodá (w ktorey wrzał korek, álbo skorá Dębowa) pita stánowi.

Proszek sekretny ná Dysenterye.

R. *Lap. Hæmmat. pr. dr. 2: Ætitis interiorum nucleorum, dr. 3. Carneolæ pr: dr: 1. f. Lapid. Bezoar. C. C. philos. pr. Terræ Sigill. Croci Martis, aa: dr. 1. M. dos. dr. 1. cum Syrup: Cydonior. & Aqv. Plantag.* *Item* Kámień Smárágdowy, iest doświadczony. *Item*. Ná cegłę rozpaloną lać ocet, á nád párą trzymáć poślädek.

Item. Rzecz pewna. R. *Theriacæ dr. 1. Lapid. Hæmmat. scrup. 1.* M. day ná raz. *Item*. Weś Rożánego Konfektu trochę, przyday Mástixu, Kádźidłá, *Boli arm.* po troszę, *Sacchari Saturni gr. 5. Laud. Opiati gr. 1.* day ná raz. Dla Dźieći pewne. Weś *Persicariæ seu Piperitis M. 2. contunde cum Vino Styptico rubro, (in quo Chalybs aliquot sit extinct.)* przywarz, obłoż iedną częśćią nerki, niech tak będźie przez trzy godźiny, odiąwszy zákopay w gnoy, á inszym znowu obłoż iáko y pierwey, y tákże zákop w gnoy. Essencya Smárágdy iest doświadozona, tákże *Liqvor Stypticus secretus cum opio.*

Ná okładánie żywotá, służą rożne Kátháplásmy, Máterace, Fomentá, Plastry, o czym masz náukę *in Dyarrhæa y Lienteria.*

Blechu-

Electuarium Antidisenterium Castrense.

To iest; Konfekt ná obozowe Biegunki doświadczony.

R. *Baccar. Myrtillor. in Cliban. Siccat. unc. 1. ſ. Pannis dulcior. Thorunen. aromat. Pulv. Tormentill. aã unc. ſ. & dr. 2. Nucis Moſch. Maſticis Theriacæ Audro antiquæ aã dr. 2. cum ſ. q. Elixir. Vitæ Mathiol. f: Elect. doſ dr. 1.*

Item. Ná Dysenterye, exkrement świeżo wypusczony, częſto poſypuy *Capit. mort. ex Vitriolo.*

Item. Káwy picie, bárdzo dobrze służy; kto iey mieć niemoże, niech Bob przypiecze dobrze, niech go záżywa ták iáko y Káwy, gdyż máło á práwie nic ſię nie rożnią między ſobą.

Item. Warz w otćie troćiny żelázne, mocz w tym nogi y ręce. *Item.* Krew Synogárlice, tákże Záięcza ſuſzona, w proſzku dána, ſtánowi Biegunki. *Item.* Meliſſe y Babczáne liśćie warż w otcie, przykładay ná zywot. Y to pewna ná Biegunki. Weś Oliwy łot, wyplocz ią kilká rázy wodą rożáną, przyday potym inſzey wodki Rożáney, zmieſzay, day pic przed iedzeniem ná 6. godzin. Chory niech nic nie ie tylko iáycá ubite, ná ukrop ſpuſczáne, przytym po dwá rázy niech piie tę Oliwę z wodką, iednák trzebá ſię w przod przepurgowáć, ieſt oprocz tego y innych ſpoſobow wiele, tu nayoſobliwſze zebrałem.

O WY-

O WYDYMANIU

WYdymánie zowie ſię *Teneſmus*, álbo *Tenaſmus*: to ieſt, uſtáwicznie uśiłowanie ná ſtolce, zá ktoremi nic, álbo co trochę flegmiſtego ze krwią, álbo ropiſtą przez ſtolec odchodźi máterya.

Przyczyna, Ieſt wrzod *in inteſtino recto* (to ieſt w oſtátniey kiſzcze) z ktorego ropiſta máterya ze krwią zmieſzána á pod czas ſamá ropá wychodźi, tá *facultatem expultricem* záwſze *irritat*, zkąd pochodźi uſtáwiczna chęć ná ſtolce.

Rozeznánie od Dyſenteryey.

NAprzod wDyſenteryey wyżſze kiſzki zránione bywáią, zkąd też pochodźi wydymánie; tu zaś tylko ſamo *inteſtinum rectum*.

Item. W Dyſenteryey nie ták częſto bywa wydymánie; tu záś uſtáwiczne, przytym *in Teneſmo* wychodźi trochę śluzu, to ieſt, kliiowatey Máteryey, álbo ropiſtey ze krwią, w Dyſenteryey záś máterya rożnego koloru, y wiele iey odchodzi.

Progn. Wydymánie ſamo przez ſię; łátwe ieſt do uleczenia, lubo bárdzo uprzykrzone.

Ieżeli *ab atra bili* pochodźi niebeſpieczne ieſt, álbowiem káncer przynośi. Oprocz tego Ieżeli Białeygłowie ćiężarney przyda ſię, częſtokroć płod morzy. Ieżeli też wrzod ku końcowi kiſzki ieſt, Fiſtułę nieuleczoną przynośi, gdy przez długi czás trwáć będźie *Item.* Ieżeli do

wrzodu

wrzodu przydáie śię zápalenie,náten czás bywa *Stranguria*, to ieſt trudność w puſczániu uryny.

Leczenie tey ckoroby,máło śię rożni od Dyſenteryey,zkąd naprzod trzebá expurgowáć humory oſtre,y lipkie; ktore ſą przyczyną wrzodu w kiſzce, ná co służa purgánſe *ex Rhabarbaro*, oczym było dość w kurácyey Dyſenteryey. Ieżeliby było w kiſzce zápalenie, ktore poznáć po gorączce: ná ten czás trzebá Hæmorhoidy otworżyć, álbo krew puśćić z ręki; Nadewſzyſtko Enemy ſą potrzebne, ktore często á po troſze dáwáć; przytym należą *inſeſſus*, to ieſt, nád párą ſiedzenie, kurzenia, czopki,ſmárowánia, *Fotus*, to ieſt náparzánia, iáko to. R. *Flor. Chamomil. Roſarum verbaſci aā- M. 1. Vini rubri libr. 2. diger per 3. hor. in Ciner calid.* maczay w tym liquorze chuſtę, przykładay często ná ſpodek, álbo lepiey gębkę.

Item. Nápełni dwá worki otrębámi pſzennemi, wárż w otćie, niech chory ſiedzi ná iednym przeſtudżonym iák cále oſtydnie, odeymi go, á inſzy ćiepły podłoż á tám tergrzyi, czyń to częſto. *Item* Kurzeniá Máſtyxem z Kádzidłem, y Burſztynem, pomocne ſą, álbo weś Máſtyxu, Kádzidłá, Mirtilow, Roży ſuchey, przetłucz zgrubá,rzuczay po troſze ná węgle w ſtolcu,na ktorym chory niech ſiedzi.

Item. Czopki z łoiu Kozłowego, álbo inſze goiące, y czyſczące,ſą bárdzo ſkuteczne;tákże

máść

máść Rożána, Topolowa, osobliwie gdyby było zápalenie smáruiąc nią (Czopki z chust z robione) pomocna iest.

Item. Enemá doświadczona, warż skopową głowę áż mięso od kości odpádnie, weś polewki co trzebá, przyley drag. 1. Oleyku z wosku, álbo Terpentyny, z żołtkiem iáiowym umieszaney, álbo *Balsami vulnerum*, day letnio, powtarzay często, á po trosze, dość ná raz kwáterká. *Item.* Weś liścia Dębowego, otrąmb, warż oboie w kowálskiey wodzie, odiąwszy od ogniá, śiedź nád párą, álbo worek z tego zrobiwszy: skrapiay pomienioną wodą ćiepłą, śiedź nád nim gołą ponewką, *Item.* Weś imbieru tłuczonego, roztworz mlekiem ćiepłym, maczay w niem chustkę, przykładay.

Item. Warż Belicę, Dziewánnę, odiąwszy od ogniá, śiedź nád párą. *Item.* Rzucay po káwáłku żywice ná wągle, (podłożywszy pod stolec) ná ktorym siedź, toż czyni y *Sarcocollat.*

Item. Czopek doświadczony. R. *Olibani Anteos aã. dr. ſ. Opii dr. 1. Croci gr. 10. cum melle cocto f. ſuppes.*

O WYSCIU JELITA.

DWoiáko rozumieć się ma wychodzenie: to iest: kiedy sámych muszkułow iest wyśćie: álbo wywrocenie: álbo też sameyże Kiszki wypádnienie, ktore názywa się *Ani procidentia*; co się często Dziećiom, y Dysenteryą ćierpiącym przy-

przydáie,z wielkiego wydymánia, ktore pochodźi álbo z zápalenia, álbo owrżedzenia *intestini recti*.

Oprocz tego przyczyną bywa ſpadek iáki gwałtowny, álbo ſtrząsnienie, álbo gdy záráźi páraliſz muſzkuły: ktore *Spincteres* zowią: álbo też *Fistulæ in ano*, álbo konſtypácya część, álbo miękkość y śliſkość kiſzki, álbo záźiębienie, w ćięſzkim rodzeniu przydáie ſię Białymgłowō.

Progn. Ieżeli ſię ielito oderwie od membran: (ná ktorych ſię trzyma) uleczone bydz nie może. Ieżeli pochodźi z wydymánia iáko bywá w Dyſenteryey, w Konſtypácyey, uleczyć ſię może, przez Medykámentá pomienionym Chorobom służące, tákże gdy ſię przyda z inſzych przyczyn,to ieſt z ſpadku, z utrząsnienia,z płáczu, oſobliwie Dźiećiom,łátwo uleczyć ſię może, gdy záś przy Fiſtule przyda ſię.práwie nie uleczone ieſt.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod trzebá kiſzkę wpráwić ręką potrząsnąwſzy ią w przod proſzkámi niżey opiſánemi, ieżeliby záś nábrzmiáłá kiſzká ták, żeby ſię nie dáłá wpráwić,uczyń Dekokcyą, z kwiátu Dźiewánny z Noſtrzeku, Rumienku, korzenia Slażowego, y liśćia, przydawſzy naſienia lniánego, *Eanugr.* wárząc wmleku, máczáć chuſty, y ćiepło okłádáć, częſto odmienáiąc,do w práwiánia kiſzki obſypáć tym proſzkiem, *R. Roſar. rubr. Cort. Granat. Nuc Cupreſſ. Maſtic. Thur. Croc. Mart.*

Mart. Plumbi uſti, aã drach. 1. y zmieſzay wraz.

Pomocne tez ſą kurzenia Máſtixem, Kolofönią, Kádźidłem, Rożą *Gumi bdell.* ieſzcze lepiey wraz wſzyſtko zmieſzawſzy, także Fomentácye wárząc korzenie Zywokoſtu, Dębowe liśćie, Krwáwnik, Bukwicę, Száłwią, &c. Im dłużey niewpráwione ielito będzie, tym ieſt trudnieyſze do wſtáwienia.

Item. Ieżeli wychodźi z wielkiey wilgotnośći, iako ſię trafia Dźieciom, á przytym y Biegunká będźie, trudne ieſt do uleczenia, gdyż choć ſię wpráwi, znowu názad wybiega.

Ieżeliby pochodźiło z zápalenia wnętrznego kiſzki, ná to trzebá dáwáć Enemy odmiękczáiące, y chłodzące, potym należą Fomentácye. Jeżeli przyda ſię w Dyſenteryey, trudne ieſt do wpráwieniá, gdyż choć ſię wpráwi, znowu wypada dlá wydymánia.

Proſzek do poſypowania przed wpráwieniem pewny.

USuſz Chrząſczow zwyczáynych co chceſz, utrziy ie ná miałki proſzek poſypuy niem, ieſt pewny. *Item.* Weś Rozmárynu, y Galaſu, rowne częśći, uſuſz, zetrzyi do poſypowánia.

Item. Ieżeli z iakiey máłey przyczyny wyidzie poſmáruy ią oleykiē Rożánym, y Mirtyllowym, potym zdrádą uderz dłonią w zadek, y w tę y w owę ſtronę, záraz wnidźie ſamá.

Item. *Ná wyśćie ielitá Stolcem.*

WEś kwartę winá ſtárego, włoż w nie kilká

gałek

gałek Gáláſu przetłuczonego iágod tarkowych garść, warz w garnuſzku záſpuntowawſzy, maczay w tym chuſtkę zakładay ciepło, częſto maczáiąc; wpráwiwſzy wprzod ielito tym ſpoſobem, zgrzey piwá z Oliwą álbo z másłem, maczay w niem pálce, wpraw, y záraz pomienione wino przyłoż. *Item.* Ná toż. R. *Gallar. Roſar. ū, Plantag. Balſt. aā. unc. ſ coqv. in Aqua Chalibeata*, w tym maczáiąc chuſtkę przykładay, wprzod kiſzkę wpráwiwſzy; tákże weś tarnek, ſzyſzek Olſzowych, liśćia Dębowego, Kurzego ziela, warz w wodźie Kowálſkiey, maczay w tym chuſty, przykładay záraz po wpráwieniu, a kiſzkę potrząśni proſzkiem z Tormentilli. Kto temu ieſt podległy; ten ma ſtolce odpráwiáć ſtoiąc, nie ſiedząc, do tego ile można nie wydymáć ſię. Iezeliby zátwárdzenie było, Enemę wźiąc.

Item. Plaſter doświadczony, *R. Gum. Sagap. Oppopon. in mortar calid. reduc. in form. Empl. extend. ſuper alut.* przyłoż ná ſam kuper. *Item.* Warz liśćie Figowe, parz ſię nád párą. *Item.* Warz w Oliwie Szałwią, náſmáruy tym kiſzkę y potrząśni proſzkiem z Szałwiey wpraw uczyń to raz y drugy, pomoże. *Item.* Wyſzłe ielito omyi Koźim mlekiem, ćiepłym; potym potrząśni tym proſzkiem, *R. C. C. uſti Picis Græcæ Maſticis, aā. part. aqv. ſ pulv.*

O Płynieniu krwi przez Stolce.

Ktore názywa ſię Fluxus Hepaticus.

PŁynienie krwi przez ſtolce, pochodźi poſpolićie od wątroby, ktore bywa wodniſte, ze krwią zmieſzáne.

Przydáie ſię tá chorobá z słabośći wątroby, dla ktorey krwi dobrey rodźić nie może: zkąd náturá iáko rzecz do Alimentu nie potrzebną do kiſzek oddala.

Tez záś słabośći wątroby, przycyną ſą gorączki wielkie; tákże zbytnia gorącość, álbo wilgotność wątroby, tákże zgniłość iáka táiemna, álbo humorow zepſowánie. Oźiębienie wielkie z pełnośći Melancholiey, y flegmy. Przyczyny też powierzchne bywáią zpićia zbytniego wody, álbo inſzego trunku zimnego, tákże z iedzenia zbytkiem Fruktow; tákże z trućizny záżytey, z lekarſtw mocnych, częſto záżywanych, z pićia zbytniego Win mocnych álbo Gorzałki, te bowiem mocne trunki tłumią, y słábią ćiepło przyrodzone, iedzenie też częſte potraw słonych, korzennych, &c. przyczyną tey choroby bydź mogą. Ieſt y drugie krwie przez ſtolce odchodzenie, ktore názywa ſię (*Fluxus ſpurius*) to ieſt: kiedy krew pomieſzána, y zepſowána mieſzáiąc ſię z meláncholią, z cholerą przez ſtolec odchodźi, álbo też z przyczyny Sledźiony oſłábiáłey, ktora nie ćiągnie do ſiebie krwi grubey, ná ten czás przez ſtolec odchodźi gruba, czarna, á czáſem pomieſzána.

Znáki przyczyn. Ieżeli gorącość wątroby ieſt przyczyną osłábienia iey, doyść ſię tego może,

Ieżeli

ieżeli gorączká iaka znáczna poprzedźiła, álbo womity żołte,zielone, rdzáwe,przytym ieżeli gorączká wnętrzna,z prágnieniē bywa,cera bládá, niechęc do iedzenia, y przez ſtolec odchodźi máterya ſmrodliwa.

Ieżeli z zimney przyczyni, exkrementá nie ták bywáią ſmrodliwe, przytym pragnienia áni słabośći znáczney nie bywa,ciało zimne y śine.

Progn. Takie płynienie krwi ieſt záwſze niebeſpieczne, oſobliwie gdy z gorącey przyczyny pochodźi,kiedy ſię też przyda w gorączkách álbo z pomieſzánia, zgniłośći humorow, tym bardźiey niebeſpieczne ieſt, gdy záś przyda ſię w Málignie, pewną śmierć przynośi. Gdy też z źimney przyczyny pochodźi, długo trwa; á potym puchlinę nieuleczoną przynośi.

Fluxus záś *Spurius* lubo ieſt zły, iednák nieták niebeſpieczny, gdy ſię bowiem humory (ſpráwuiące flux przez Lekárſtwá wyczyſczą, łatwo wątrobá álbo śledźioná przyidzie do ſwey doſkonáłośći.

Leczenie tey Choroby zawisło ná utwierdzeniu wątroby,y zátrzymániu płynienia krwi,ktore ieżeli z gorącey przyczyny pochodźi, (iáko ſię częſto trafia) ná to ſię tu podádzą ſpoſoby: ieżeli zaś z zimney; ták go leczyć potrzebá iáko y puchilinę, Naprzod tedy służy purgans *ex Rhabar. cum Mirabolanis, & Santalis per infuſionem Rhabarbarum,* bowiem nie tylko ma moc do purgowánia,ále też po częśći y do wśćiągnienia

á do tego że oſobliwie wątrobie służy, zkąd náżywa ſię *Anima hepatis*, Y owſzem wielu ſie ná tę chorobę uzdrawiáią, záżywáiąc proſzku z ſámego *Rhabarbarum* w Konfekcie Rożowym co dźień, dokłada ſię iednák żeby *Rhabarbarum* było práwdziwe, wielkie bowiem oſzukánie bywa w niem, gdyż álbo miáſto niego *Rhaponticum* podobne onemu przedáią, álbo też choć będźie ſámo prawdźiwe, ále zpruchniáłe, ktorego moc wywietrzáłá, obieráiąc go, pátrz żeby był korzen gruby, nieiáko okrągły á przytym ćięſzki, kolor we wnątrz ćiemno żołty, á gdy go uſkrobieſz, iáſno zołte oſkrobiny bydź powinny. Emenemy ná tę chorobę máło służą, iednákże mleczne zágáśiwſzy kilkákroć ſtal, przydáiąc *adſtringentia* mogą bydz pożyteczne. Iulepy, Syropy, Dekokcye, Wątrobę pośiláiące y utwierdzáiące ſą potrzebne, *v. g.* R. Rad. *Cichor. Gram. Acetoſæ, aā unc.* 1. *Fol. Endiv. Agrimon. Cichor. Plantag. Cuſcut. aā M.* 1. *Abſint. Pont. M. S. Santal. rubr. dr.* 2. *Raſur. Ebor. ſcr.* 4. *Coriandr. pr. dr.* 1. *Roſar. rubr. pug.* 1. *coqv. in aqv. com.* R. *Decoct. libr.* 2. *adde Scrup. Cydon. aceros ſimpl: an. unc.* 2 *ſ. potio pro* 4. *vicibus bis de die.*

Item. R. *Aqv. Plantag. unc.* 3. *Syrup. idę Roſis Sicc. unc.* 1. *Spir. Vitriol. ad grat. M. detur. pro una vice, & ſic pro aliis.*

Item Konfekt. R. *Cond. Rad. Cichor. unc:* 1. *Conſer. Roſar antiq. unc. ſ. Pulpæ Pæſſular. dr.* 6. *Croci Mart. dr.* 1, *Corall. rubr. præ Raſur. Ebor. C. C. aā ſcr.*

aā. ſcr. 1. cum Syr. d. Roſis *Sicc. f. Opiata*, daway ná raz iák Káſztan częſto.

Item. wątrobá wilcza ſuſzona, w proſzku záżywána, znácnie pomaga,záżywáiąc iey częſto. Rodzenkow też częſte záżywánie,pomocne ieſt także Syrop Koralowy *Tinctura* y ſol z nich wyćiśniona. Służą też ná to rożne Dekocye, to ieſt *ex Ligno Lentiſci, Gvaiaci, cum Santalis, ac Radicibus Tormentillæ*, przydawſzy Ryżu ſuchey Roży y Rodzenkow, według potrzeby. Do powierzchnych applikáciy służy *Empl. Santalinum*; tákże rożne *Epithemata, adſtringentia*, y *corroborantia*, maſz tego dość *in curatione Dyſenteriæ. Opiata* też dobrze ſię ná czás nádaią; náprzykład: *R. Conſer. Acetoſell. dr. ʒ. Laud. Opiat gr. 1. Lap. Hæmmatid ſcr: M. detur.*

Morſzełki tákże zrobione *ex Rhabar. cum Santalis & trochiſcis d. Carabe* służą, Krwie puſczenie mieyſcá nie ma, chybáby była wielka iey pełność. Ieżeli też tá chorobá pochodźi z trućizny, dáwáć pić mleko przewárzone, *cum Iulapio Roſato*. álbo z Oliwą. Ieżeli z záźiębienia wątroby: dáwáć zágrzewáiące, y pośiláiące medykámentá, ná co służą dobre winá zaprawne. Ieżeli z przyczyny, Sledźiony, tey należące Medykámetá ákkomodowáć trzebá, o czym będźie ná ſwym mieyſcu.

O GLISTACH.

GLiſty ſą czworákie iedne zwyczáyne okrągłe, y długie, (w wyżſzych kiſzkách pod

żołądkiem) rodzące śię, ktore częstokroć do żołądká wchodząc przez ustá, á czásem y nosem wychodzą, tákie názywáią śię *Lumbrici teretes & longi*.

Drugie názywáią śię *Lumbrici Cucurbitini*, ktore są nákształt Dyniowego naśienia, te pospolićie rodzą śię w niższych kiszkách, to iest, *in recto intestino*, álbo *in coli celulis*.

Trzećie zowią śię *Lumbrici Ascarides*, ktore podobne są owym, co śię w serze rodzą, te zwyczáynie bywáią *in recto intestino*, często też wraz z drugiemi rodzą śię.

Czwarte názywáią śię *Tenia*, to iest, iedná glistá długa, ktorey będzie ná kilká piędźi wzdłuż, iedná zwyczáynie bywa.

Znaki Glist zwyczáynych.

NAprzod gryźienie w żołądku, y w żywoćie, Kászel wolny y suchy, we śnie drzenie, y częste ocknienia nád zwyczay zwołániem, pod czás y sczkawká napada, niektorzy y ięzyk wywieszáią. Inszym śpiąc śliny z ust wiele płynie, przytym ocknąwszy, nudośći, y czkliwośći ich napadáią; insi przez sen śię swárzą y gniewáią śię gdy ich przebudzą, drudzy zębámi zgrzytáią, y iákby śląc y albo zuiący zdádzą śię, niektorym pulsy ustępuią, pot zimny wychodzi, niekiedy raz bledznieią, drugi raz śię zárumienieią; niektorzy apetytu nie máią, inśi nád zwyczay iedzą, inśi ustáwnie śpią, drudzy záwsze śię trapią, y sobą nudzą, zkąd z mieyscá ná mieysce

prze-

przenoſzą ſię, inśi womity miewáią álbo do nich ſpoſobnosc

Poſpolite znáki Gliſt, lubo nie w káżdych ie dnákowe, gdyż wiednych álbo te, álbo owe wydáią ſię, znich tu dla łátwieyſzego rozeznánia kłádą ſię,

Náprzod z uſt cuchnienie niby kwáśne, nádęćie żywotá, ſtolce ſzáre, popieláte, czaſem i ik gliná, pragnienie wielkie, tárcie pod noſem, oczu odmiáná. ktore czáſem ſię ſzklą, pod c. ás w około nich śinośc, á pod czás krwią pozáchodzą; Dziąſeł nábrzmienie, z ćiáłá opádnienie, noſa zákończenie.

Znáki záś Gliſt ſzerokich (ktore ſię *Cucurbitini* zowią) ſą te, zbytni ápetyt do iedzenia, gryzienie w żołądku y gdyby chory nie iadł częſto, kiſzkiby przegryz, y ćiáło co dáley bárdziey opada, y słabieie, czáſem dochodzą do żołądka, zkąd częſte mdłośći bywáią.

Znáki drobnych Gliſt, ktore *Aſcarides* zowią; świerzbienie wielkie wſtolcu, przytym w káżdym ſtolcu pokázuią ſie robaki.

Znák też ieſt oſobliwy Gliſt, gdy dziąsłá gniią, álbo brzmieią z fetoru pochodzącego zewnątrz.

Progn. Gliſty gdy ich wiele, y więkſzych bárdziey ſzkodzą, ánizeli kiedy ich mniey, mnieſze, przynoſzą albowim Choroby ćięſzkie; to ieſt, Gorączki, mdłośći, ſzaleńſtwo, wielką chorobę, koliczną áffekcyą, ápetyt zły do rzeczy niezwy-

czáynych, tákże apetyt zbytni, ktory názywa ſię *Fames Canina.*

Item Gdy w chorobie iákiey niebeſpieczney, náprzykład w Malignie, álbo Dyſenteryey, ſáme dobrowolnie wychodzą, lubo przez uſtá lubo ſtolcem lubo żywe, gorzey ieſzcze gdy pozdycháłe, złym znákiem ſą.

Gdy bowiem żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey ſurowośći, y pomieſzánia humorow, gdy záś nieżywe wychodzą, znák ieſt wielkiey zgniłośći, á zátym wnętrzney Máligny z ktorey pozdycháły. *Item.* Gdy ſię Gliſty pokażą z exkrementámi w chorobie iuż opuſzczáiącey: dobrym znákiem ſą.

Sposoby do Leczenia.

NAypotrzebnieyſze ná Gliſty ſą Purganſe, ktore one oraz y morzą, y wyprowadzáią z máteryą z ktorey ſię rodzą; Naylepſze ieſt *Rhabarbarum* z Cytwarowym naſieniem, álbo weś *Rhabar. dr. 1.* náley wodką z trawy, námocz przez noc, názáiutrz przygrzey dobrze, żeby wezwrzało; przecedz, przyday *Rhabarbarum* w proſzku; tákże proſzku od robakow, oboygá po ſkrupule, przycukrowawſzy day ćiepło wypić, ieżeli dla Dzieći, trzebá mniey wſzyſtkiego bráć. *Item* Proſzek z Sálápy dany (według wieku) w czymkolwiek, wypędza Gliſty; tákże Agáryk, *Electuarium, Diacarthami, Trochiſci, Alchandl,* tákże Konfekt Brzoſkwiniowy &c.

Item. Weś Oliwy, miodu, rowne częśći, zmie-

zmieſzay, day zieść; tákże liśćie Bobkowe ná proch ſtárte, dáne ná raz iák dwá napárſtki, ſkuteczne ieſt.

Item Oleyki ná Gliſty służące ſą te; Oleiek Leſczynowy, Bukſzpanowy, *Philoſophorum Balſamus Sulp. Therebint: natus. Oleum contra vermes,* Oleyki iáłowcowe, bárdzo dobre ſą, dáiąc ich po kilka kropli, álbo náćieráiąc pod noſem.

Enemy też wielce służą; ktore rożni rożnie gotuią *v. g. R. Rad. Gentianæ unc. 1. Abſint. Abrot. aa. M. i. Centur viris M. S. Sem. Lupinor unc. ſ. ſem. Cinæ dr. 2. Bacar. Lauri dr. 1. f. decoctio in Aqv. comm. Colaturæ adde Olei Abſint. unc. ſ. Ol. Laurini dr. 2. detur calide.*

Powierzchne ápplikácye, wiele pomagáią; to ieſt, Máterace, Plaſtry, *ungventa, olea,* Linimentá rożne *v. g.* Weś *Palpæ Coloquintidæ,* zetrzyi z żołćią wołową, przyłoż ná pępek. *Item. R. Ung. de Arthænita unc. 2. Mercur. crud d 1. miſce* tym ſmáruy cáły żywot. *Item.* Weś żołci wołowey, Piołunu ná proch ſtartego, Koloquintidy, Bożego drzewká, wierchołkow Centuryey, oleyku Bobkowego, Aloeſu, Myrrhy, Miodu praſnego, woſku, wſzyſtkiego według potrzeby, zmieſzay; uczyń Plaſter, przyłoż ná żywot.

Item R. Olei é nucleis Perſicor Amygda. amar. aa. unc. 1. Thriacæ Opt. dr. 2. Mytrid. dr. 1. ſ. Myrrhæ dr. 3. M. f. Linim. ſmáruy niem żywot.

Item. Weś ſoku Piołunkowego, Ruciánego, po łoćie, Winá, po puł łotá, mąki co po-

trzebá, zmieszay, przyłoż ná żywot. *Item.* Weś wody czystey kwáterkę, włoż w nię żywego srebrá przedniego łot ieden námocz przez noc, názáiutrz odley wodę day ią pić po łyszce często, ieſt doświadczona. Niektorzy Cynę przednią rozpaliwszy, kilkákroć gászą w wodzię, tę wodę daią pić.

Item. Korzeń Páprociány samcá, ieſt doświadczony, dáiąc go ná proch ſtártego po cwierci łota, Dzieciom mniey.

Item Wodká wypáłona z Cybule, y z Czosnku (mocząc wniey żywe srebro) ieſt doświadczona. Czytałem wielu Cudzoziemskich Authorow, ktorzy piszą że beſpiecznie náwet y Dzieciom może dáć żywe srebro ná Glisty, z czymkolwiek zmieszawszy, náprzykład z Rożą wcukrze smáżoną, miárá ná raz gr. 20. Wiem że nie iedná Babá to przeczytawszy, zá łep się uchwyći; Medyk iednak mądry Authorow czytáiący, da temu wiárę, y owszem żywe srebro sámo nie może szkodzić we wnątrz, záżyte sámo przez się ták, iáko iego præpáracya zła, naprzykład; *Mercurius dulcificatus*, ktory ieſt naypewnieyszy ná glisty, gdy nie będźie dobrze præparowány, dziwne *Symptomata* spráwuie, czego żywe srebro sámo záżyte nie czyni, chocby go też nád miárę dał kto.

Item. *Ná Glisty pewne.*

WEś Pomoráńczą, wykroy w niey szpońćik, wybierz śrzodek do połowy, włoż ná to

miey-

mieyſce oleyku Bobkowego, ſoku Ruciánego Piołunowego, Dryákwie, wraz zmieſzawizy, nákryi ſzpuncikiem, przyſmaſz w gorącym popiele, potym rozkroy, tym co wewnątrz ieſt poſmáruy ſkronie, nozdrze, pierśi, pępek puliy, ieſt rzecz doświadzona.

Item. Weś *Rhabar. dr. 1.* Seneſu y Agaryku po dwá ſkrupuły Cytwarowego naśienia, Koraliny, wierzchołkow Wrotyczu, po ſkrupule. Czárnuſzki ſzczyptę dobrą, ſkrop winem, potym náley wody czyſtey z pułkwáterki niech tak moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedz, wyciśni, przyday Mánny Kálábr. łot, álbo dwá, (według wieku) wyklaryfikuy białkiem iáiowym, day ciepło wipic.

Item. Weś Aloeſu, Myrrhy żołći wołowey, co potrzebá, przyley trochę gorzałki mocney, zmaczay chuſtę ktorą przyłoż ná żywot *Item. R. Vtr. Venetr. ſcr. ſ Mercur. dulc. gr. 5. miſ. e* day z konfektem Rożowym, ieżeli dla dzieći, trzebá dáleko mniey wziąć według lat. *Item.* Proſzek z Gliſt ziemnych, ieſt dobry ná gliſty, inśi te gliſty ktore wychodzą, ſuſzą, ná proſzek, ſtárſzy, dáią zá rzecz pewną, -

NáGliſtę długą. (ktora nazywa ſię *Tenia*) naylepſzy ieſt *Mercurius dulcis cum pulv: Ialap.* ieſzcze lepſzy effekt czyni, ſam przez ſię niepræpárowány, ktorą częſtokroć ſztukámi wyrzuca. Ieżeliby z przyczyny gliſt gorączká byłá, zrob Emulſyą, do ktorey doday kilká kropel *Spiritum*

Sulphu-

Sulphuris álbo *Veneris*. Nad wſzyſtko naylepſza rzecz ná gliſty, to ieſt: Weś żywego ſrebrá lot, naley wodą czyſtą warz, odley, tey wody daway po łyſce, káżdemu náwet y niemowlęciu.

Item. Sekret Weś octu mocnego dwá kieliſzki, żołć cáłą wołową, żołtek iáiowy świeży, Aloeſu tártego łot ieden, zmieſzay wráz w garczku, warz wolnym ogniem do połowy, ſchoway w ſzkláńym nuczyniu od potrzeby; Spoſob záżywania ten: Gdy dziećię choruie ná gliſty, ſmáruy tym pępek co dźien: im dłużey to czynić będźieſz, tym dálſzy czás wolne dziećię będźie od gliſt.

Item. Dryakiew, Czoſnek Pieprz tłuczony, wraz zmieſzay, tym ſkronie, pulſy, pod noſem, pępek y żołądek ſmáruy co dźień.

Item. Weś trzy, álbo cztery Ráki żywe, wierć ie, przyłoż ná żywotek Dziećięćiá. *Item*, Sok Limoniowy z Cukrem dobry ieſt.

Item. Skorupy iáiowe ſpal, żeby były białe, włoż do węzełká, námocz przez noc w roſołku, názáiuturz wyćiſnąwſzy węzełek, day roſoł ćiepło wypić *Item*. Piołon, Aloes, Czoſnek, zetrzyi wraz rozłoż ná chuſtce, przyłoż ná żywot.

Item. Pigułki z Gálbánu zrobione, do záżywánia ſkuteczne ſą.

Item. Czopki ze ſmoły, álbo z mięſa ſolonego tłuſtego dobre ſą.

Item. Enemá uwárzona z Hyſſopu, z Centuryey, y naſienia Krokoſowego dobra ieſt.

Item.

Item. Mercurius dulcificatus, cum extracto Rhabarbari, ieżeliby byłá nádętość żywotá,

R. *Fol. Tanaceti, Abſinthii, Abrotani, Scordii, Malvæ Violariæ, aa. M. j. Lupinor. contus. unc. ſ ſumit. Centaur. pug. 1. coq. in aqv. & aceto foveatur venter.* Trafiáią ſię też robaki ſerdeczne rodzące ſię *in pericardo*, ktore dziwne *Symptomata* ſpráwuią, to ieſt: drzenie ſercá; mdłośći częſte, á potym y śmierć. Ná nie weś korzenia Przeſtępowego co chceſz, uwiń go w pácześi, upiecz, roſtárſzy przyłoż ku ſercu. Albo R. *Fol. Cynaræ Tanaceti, Abſinthii, cum Vino, & aceto coqve, adde* Mitri*dátij q. ſ. miſce*, przyłoż ku ſercu; ieſt oprocz tych ſpoſobow innych bárdzo wiele, tu ſię tylko doświadczone zabráły.

Maią y Baby leki przedźiwne,
Rożnym chorobom bárdzo przećiwne.
Dźiekćie, y Smalce Wośki topione,
Y rożne chwáſty z niemi ſmáżone.
Korzenia, Zioła, Kwiecia prážone.
Kąpieli, plaſtry trunky wárzone.
Y konfekćiki, ſoki ſmáżone:
Wodki, kryſtery im doswiadczone.
Ktoremi leczą, iák doſkonále
Lekárki. Baby bárdzo zuchwále.
Gdźie ſię uczyły náuk lekárſkich,
Kto ich wyćwiczył ſztuk Aptekárſkich.
Co bábá, Doktor, zkąd promocya,
Czy od kądźieli, gdy przędźion zwiia.
Nie zna nátury, ani Choroby,

Dáię

Dáie ná domysł, doznáie proby.
Wßędy śię wrazi, iakby co złego,
Uczyć Medyka chce y biegłego.
Racya zá nic Medyká stoi,
Babá uporna androny stroi.
Gdy śię przylepi szeptem do vchá,
Zwieaźiony radą Chory iey słucha.
Choćiaß przymawia, kreśli y chuca,
Mrucey, y żegna, nad głową dmuchá.
Niedba ná gusłá, człek omámiony,
Ze ćięßko grzeßy od bab zwiedziony.
Wmawidią w chorych dźiwne choroby
Suchoty, uraz, wzdęćie wątroby.
Czáry, Kołtony, y podwionienia,
Y inne rożne do podźiwienia.
Kry iakieś w bokach, ktore smáruią.
Trą. rośćieráią, one ßnuruią.
Y utrząśnienie zawße wmawiáią,
W białą płeć, czym ią oszukiwáią.
Na ktore párzą, kurzą, smáruią,
I rożne plastry iey wynayduią.
Sciągáią boki, y one prążą.
Aż drugiy oczy ná wierzch wyłażą.
Uroki, Glisty. w dźieći wmawiáią;
Na nie przemierzłe mixtury dáią.
Gdźie bies niemoże, tam babę wráźi.
Ná káżdą sprawę onę narazi.
Iak stárym wiechćiem dźiury źatyká.
Babami gdy ich w kożdą rzecz wtyká.
Więc śię ich chronić iák czego złego,

Iák Bá-

Iák Bazyliſzka iádowitego.
Abyś doſiąpił zdrowia miłego.
Zażyi Medyka rády biegłego.
Nie dai ſię zwodźić bábſkiey chytrośći,
Przez ktore ſzátan wypełnia złośći.
Oczyść twe ſerce, grzechem zmázane,
Miey ufność w Bogu że pożądane
Otrzymaß zdrowie, w pomocy iego,
Gdy ſerce twoie ſkłoniß do niego.

O Zbytnim płynieniu Hæmorhoidow.

ZWyczáynie płynienie Krwi,ieſt bárdzo pożyteczne,od wielu chorob uzdrawiáiące,to ieſt od Pleury, od Perypneumoniey, od bolu krzyżow, od Mániey, Meláncholiey,Sledziony áffekcyi, od Hypochondryey, y innych wielu.

Zbytnie záś płynienie, ſzkodliwe y niebeſpieczne ieſt, przynoſząc wielkie śił osłábienie, oźiębienie w nętrznośći, wyſchłość ćiáłá cerę złą puchlinę &c.

To záś zbytne płynienie pochodźi, álbo z wielośći krwie, ktora często odchodząc rozſzerza końce żył,zkąd *Virtus retentryx* słábieie; im dáley, tym bárdźiey álbo też pochodźi z oſtrośći, lubo rzadkośći krwie, ktorey tákże *facultas retentrix* zátrzymáć nie może, poſpolicie gdy krew będźie pomieſzana z meláncholią,álbo z oſtrą wilgotnośćią. Zbytnie płynienie po-

znáć, gdy nád zwyczay częſto, y wiele krwi odchodźi, zá ktorym śiły słábieią, ćiáło blednie-ie, y żołknie. Ieżeli pochodźi z pełnośći krwie; z początku nie znáć słábośći żadney, gdy záś długo trwa, śił osłábienie, y puchlinę przynośi; Ieżeli pochodźi z oſtrośći krwie, álbo zrzadko-śći, poznáć łatwo ieżeli táki ieſt z nátury cho-leryczny, y meláncholik, przytym krew odcho-dząca, bywa wyſoko czerwona rzadka.

Spoſoby do Leczenia.

Z Iákieykolwiek przyczyny krwie płynienie pochodźi, nie trzebá go nagle záſtánawiáć, chybáby bárdzo chorego słábiło. Więc ieżeli-by znák był pełnośći krwie; dla rewulſy trze-bá ią z ręki puśćić, raz y drugy po troſze. O-procz tego Frykácye Bánki ſuche ná łopátkách, y po innych mieyſcách ćiáła ſtáwione; ſkute-czne ſą. Gdyby zbytnie płynienie pochodźiło z oſtrośći krwie, trzeba bráć purganſe *ex Rha-bar. Mirabol. Temar.* oſobliwſzym ſpoſobem *Ta-marindorum* Dekokcya służy; żywot trzebá mieć otwárty, żeby przy konſtypácyey (wydymáiąc ſię) Hæmorrhoidy nie otwieráły iáko zwykły, Potym należą rzeczy śćiągáiące, y krew gęſczą-ce do czego służą Pigułki. R. *Maſſ. Pill. d. bdell. dr. 1. Trochiſcor. d. Carabe d. terra Sigill. aā ſcr. 1. cum S. q. Mucilag. ſem. Cydon per aqa. Roſar. extr. f. Maſſa doſ. ſcr. 2. bis. de die.* Fotus też ſą pożyteczne. R. *Rad. Biſtortæ lib. ſ. fol Plantag. verbaſci, ſumit. Rubi fol. Quercus aā. M. 2. S.*

Gran.

Gran: ſumach: Balauſt .Gallar. aa M. *Myrtill: cr.* 1. Roſar. *rubr. pug.* 2. *Alum. unc.* j. *coqv. in Aqv. ferr. & vino rubr. applicetur decoctio, vix calida, quod ſemper obſervetur.*

Ung. Comitiſſæ, ſkuteczne ieſt, ſmáruiąc niem krzyże, y ſáme Hæmorrhoidy, tákże *Ung. Populeon. cum opio & Alumine:*

Item Cathaplaſma, R. *Boli armem. Aloe, Maſtiches,* Thuris, *Sangv. dracon aa. unc.* ſ. Oſsium *Mirabol: in Gallar. aa. dr.* 1. *miſceantur cum alb. ovi. f. Cathal. dorſo & venis applicandum.*

Item. Sierć záięcza, y páięczyná, zmieſzáne z białkiem iaiowym przyłożene ſtánowią; Czopki też ſą ſkuteczne, iáko to. R. *Coloph. Thur. aa. dr.* 3. *Boli arm. unc.* ſ. *Ceruſæ Plumbi uſti, aa. dr.* 1. *Acatiæ dr.* ſ *ſubtiliſſ. trita, excipiantur ſevo hircino & f. ſuppos.*

Item. Płucá Báránie świeże przyłożone, znácznie krew ſtánowią.

Item. Dotkni zyły zmaczánym piorkiem w kwáśney wodce. Chory pić ma miaſto piwá Dekokcią, *Millefolij, cum Rad, Tormentill. & prunis Sylveſt.* *Item. Aqua Stypica* do rázu ſtánowi, tákże *Tinctura Corallorum,Sal. Syrop.* Ná Sledzionę y Wątrobę, trzebá Plaſtry kłáść, według potrzeby ákkomodowáne, Dekokcye też iáko to *ex Ligno Lentiſci, Gvaiaci, & Corticibus* bárdzo dobrze nádáią ſię, záżywáiąc ich *pro potu Ordinario.*

Item. R. Conſer. Roſar. una 2. *Diaſcord. Fracaſ-*

ſt r. unc ſ. Corall rubr. ſcr. 4. Trochiſc. *dr. Spo: dii ſc. 2. Croc. Mart adſtrict dr. 1. Maſſ. p.ll. d. Cynogloſ dr. 1. cum Aqv. Cinam ſ. conf.* daway ná raz iák laſkowy Orzech, raz ná dzień.

Item. R. *Trochiſ r. d. Carabę ſr. 2. Hæmmat. Corall rubr. pr. aã ſcr. 1. Croci mart. dr. ſ. Camphoræ ſcr ſ ſ. pul doſis dr. ſ.* ieſt doświadczony.

Item, probatiſsimum R. *Mumiæ tranſmar ſuberis aã. par aqv. minutiſſ. trita, applica* záraz utrzymywa. *Item.* Ocet zmieſzány z Háłunem, przydawſzy *Opium,* Gębkę maczay, przykładay częſto odmieniáiąc.

Item. R. *Corall. rubr. pr: Coriandri pr: Oſsium Dactil aã dr. 1 ſ. pulv. detur quotidie dr. ſ. in Vino stypico.*

Item Spal żábę ziemną ná popioł, przykładay go, uznaſz ſkutek pewny. *Item.* Sádze zmieſzáne z białkiem iaiowym.

Ná Otworzenie záwártych Hæmorrhoidow.

GDy ſię Hæmorrhoidy (ktore zwykły odchodźić) záwrą ſpráwuią słábość w nogách, żył nábrzmienie *in Orificio*, świerzbienie, bol w krzyżách, oprocz tego że ſię piiawkámi otwieráią, ſą inſze ſpoſoby, naprzod ſok z Cybułe zmieſzay z Aloeſem, nátárſzy wprzod *Orificium,* ſukiennym płatkiem, przyłoz, przywiąż. *Item.* Liśćie zielone Bzowe utrzi z Oliwą przy-

przyłoz. *Item.* Proszek z Kolcquintidy, z Miodem zmieszawszy; przyłoz,

Item. Ex Radice Cyclaminis uczyń Czopek; włoż go *in Orificium.*

Item Millefolium. zielone zetrzy w rękách, przyłoż. *Item.* Weś żołći wołowey suszoney, Aloesu, Mirrhy, Kolcquintydy, co potrzebá, zmieszay z sokiem Cybule, przyłoż, uznasz skutek pewny.

O Boleniu Hæmorrhoidow.

ZYły, ktore się názywáią *Venæ Hæmorroboidales*, często nábrzmiewaią, czym nieznośny bol sprawuią: Przyczyná nábrzmiáłośći, y bolu ze krwi bywa, ktora álbo iest gruba z Meláncholią zmieszána, álbo iest zbyt ostra, krora niemogąc otworzyć *Orificia Venarum*: zápálenie z nabrzmieniem przynośi, zkąnd bywa bol nieznośny. Tákże *Internæ* álbo *Cæcæ Venæ Hæmorrhoidales*, podobne spráwuią bole, álbowiem one (według wielu Authorow opiniey) grubą krew od Sledźiony odbieráią.

Wiele iest rożnośći Hæmorrhoidow, iedne názywáią się *Uvales*, drugie *Morales*, trzecie *Veruncales*, álbo *Vesicales*, z nich iedne są powierzchowne, drugie wnętrzne, zkąd łátwo rozeznáć álbowiem z nábrzmienia końcá kiszki (ktora się *Anus* zowie) tákże wielkość koloru y konsistencyey rożne dyfferencye poznawáią się, od inszych áffekcyi roznią, ktore w teyże kiszce znáy-

duią ſię : iáko to, *Rhagades*, *Condylomata*, *Thymſici Cryſtæ*, *&c.* o ktorych będzie niżey.

Co ſię tycze nábrzmienia Hæmorrhoidow, to nie ma w ſobie żadnego niebeſpieczeńſtwá, iednákże pod czáś ſię zápali, że gángrenę przynośi, álbo bolem nieznośnym chorego dręczy, á gdy ſię ná wrzod zbierze, álbo ſię exulceruie: fiſtułę nieuleczoną, y uprzykrzoną przynośi.

Spoſoby do Leczenia Nábrzmiałych, y boleiących Hæmorrhoidow.

NAprzod trzebá krew puśćić z ręki, dla rewulſy, drugy raz (ieżeliby byłá tego potrzebá, z nogi nád koſtką, Báńki ſtáwić, ná słábiznách, y udách, oto ſię naybárdziey ſtáráć, áby żywot był otwarty, gdy bowiem będzie zátwardzenie, zá náſtąpieniem ſtolcá wielki bol bywa, ná to służą Enemy, purgánſe bárdzo wolne, *ex Caßiæ extracto, cum decoctione Malvæ Liquiritiæ Paſſulis*, może nie co, y Seneſu przydáć według potrzeby, służą do tego y Emulſye, *ex 4. Semin. frigid.* przytym rożne ápplikácye powierzchowne, dla uśmierzenia bolu, *v. g.* Oleiek wyćiśniony z naſienia Dyniowego, álbo Mákowego, álbo Száleiowego, álbo Lniánego, álbo Mygdałowy.

Item. Weś oleiu Lnianego łot, Bukſpanowego ſkrup. 1. zmieſzay nápuść fleytuch, przyłoż do zádu. *Item.* Oleiek z żołtkow iáiowych trziy długo w Mozdźierzu ołowiánym, napuść niem chuſtkę, przyłoż.

Item. R. *Axungiæ Gallin unc ſ. bulus pomi ſubcinerib. cocti unc.* 1. *Croci dr. ſ. ungu popul. unc. ſ. Vitell. ovi nro* 1. *ſ. Linimentum.*

Item. Másło niesłone agituy w ołowiánym Mozdźierzu,áż z czernieie, przykładay ie.

Ná roſpędzenie nabrzmiáłośći.

WEś Porow Cybul, obwiń chuſtą, upiecz w popiele, ztłucz zmásłem niesłonym,przyłoż. *Item. Oleum* 7. *florum Minſtchty*, ieſt doświadczony; tákże liśćie Bzowe ſtárte, tákże Máść Topolowa *cum Opio* zmieſzana; náparzánia też służą z Slazu, Dźiewánny, *Parietariæ, Violariæ, aā ſem. Lini Fænugr.* wmleku wárząc. *Sal Saturni cum decocto* R*oſarum.* Ná zápalenie bárdzo dobre.

Item. Wodá wapienna, przykłádána służy. *Suffitus* też pomagáią *ex Lilio, Tapſo barb. Scropularia,* rzucáiąc ná węgle y nád pará ſiedząc.

Item. Pomorańczą wydrożoną nápełni oleykiem Rożánym,, Lewándowym, záſzpuntuy, przypiecz w zarzewiu, ſmáruy tym.

Item. Płucá Kozłowe, świeże, ieſcze ćiepłe przykłádáne, bol záwſze uśmierzáią.

Item. Ungv. R*ubrum Camphor.* Ieżeli bol nieuſtánie,álbo ſię częſto wraca; piławki poſtáwić.

Item. Empl. Apoſtolicum ieſt doświadczony. I to nieomylna. R *Herb. Linar. cum flor. M. j contunde & cum adipe porcin. ac vitell. ovi ſ. linim.* ktore przyłoż, ieſt pewne.

Ná bol, zápalenie, y zbytnie pŀynienie.

R. *Lap. Sciβil. pulv. q. v. misce cum Butyro non Sal f. Linimentum.*

Item Mozg Gęśi zieyże smalcem, (przydawszy proszku *Mellilotі* y *Fænugr.*) zmieszany, y przyłozony, wszelkie affekcye Hæmorrhoidow uspakaia zapewne.

Ná wnętrzne Hæmorrhoidy, ktore *Cæcas* zowią, ápplikácya piiawek bárdzo niebespieczna iest, gdyż zapalenie (po ktorym Gangrena ná stępuie) spráwuią. Więc ná ich bolenie, weś Korku palonego dr. 3. przyday trochę oleiu lniánego, żołtek iáiowy ieden, zmieszay, smáruy tym, álbo ná chustce przykładay.

Ná wβelki bol z zápaleniem rzecz doświadczona.

R. *Pul Flor. Verbasci, dr. ſ. Rad. Scropular. dr. 1. S. cum ſ q. Mucilag. è Sem. Psill. & Cydon. (per aqv. Solan. extr:) f. Cathapl.*

Kauterya też uczyniona wnodze pomocna iest, osobliwie tym ktorzy są tey áffekcyey podlegli.

Osobliwy Experiment.

R. *Opii Theb unc. 1. ſ. Aqv. vit. lib. 1*, pokray *Opium* námocz przez dźien, ná ciepłym mieyscu, potym warz do połowy (w piasku, álbo w popiele) uczyń czopek zchusty, lubo z Báwełny, macząy wtym, wtykay *in Orificium*, mieysce, w przod omywszy *Decoctione Malvæ.*

Scropbu-

scrophulariæ korżeń w ieśieni wykopány, ták wewnątrz záżyty, iáko też powierzchnie, przyłożony: álbo ná udách noſzony, doſtátecznie leczy wſzelkie áffekcye Hæmorrhoidow. Toż czyni *Craſulae, id eſt Thelephiij* korzeń, wziąwſzy tyle korzonkow ile ieſt guzikow, powieśić ná ſzyi, rzecz pewna, tákże *Rad. momordicæ.* Obiaśnia ſię tu błąd niektorych, ktorzy tey ſą opiniey, że Meláncholikom otwieránie Hæmorrhoidow ieſt pożyteczne, dla tego rádzą tákim ich często otwieráć, rozumieiąc że krew meláncholiczna przez nie wychodzi, co nie ieſt ták. Gdy ſię teraz doſzłá *circulatio ſangvinis*; ten błąd obiáśniłá, ze wſzyſtkiey bowiem krwi grubey, do cirkulácyey nieſpoſobney, zatrzymywánie ſię, y ośiádánie *in Venis Hæmorrhoidalibus*, pewne ieſt, zkąd ieżeli *circulans natura*, sámá ſobie *per Venas Hæmorrhoidales* odchod czyni, dobrze: ieżeli záś nie, nigdy piiawkámi otwieráć nie trzebá, tylko ná ten czás kiedy máiącym *ex beneficio naturæ, liberum fluxum* (iákiey przyczyny) przetrzyma ſię, cibo kiedy ſię guziki wydádzą boleiące, álbo świerzbiące:

Oprocz tego trafiaią ſię inſze áffekcye w ſiedzeniu. Naprzod *Rhagades*, ſą wrzodki porożpadáłe. 2. *Condilomata*, to ieſt guziki, álbo nábrzmienia konńcá kiſzki. 3. *Tymi Acrochordon*, álbo *Mora* ſą guziki twárde, mięśiſte, ktore nie tylko *in Ano*, ále też ná wſtydliwych mieyſcách rodzą ſię, podobne brodáwkom, koloru biáłego,

ále trochę czerwonego. 4. *Fici*, álbo *Sicosis*, ſą guźiki mięśiſte, większe á niżeli *Thimi*, śine boleiące, y podobne Hæmorrhoidom: te pod czas exulceruią ſię, záczym káncer náſtępuie. 5. *Cryte*, ſą exkreſcencye *in ano*, podobne kurzem grzebykom, bez żadnego bolu, ieſt rzecz wielom poſpolita. 6. *Intertrigo*, to ieſt zátárćie. 7. Zápalenia y zátwárdzenia, częſto ſpráwuią Fiſtułę nieuleczoną. 8. *Mariſcæ*, ſą exkreſcencye twárde, poſpolite w dworſkiey chorobie. 9. *Atrices*, ſą mnieyſze guziki od pierwſzych, ktore cſzáſem ſię pokázuią, y znowu giną.

Spoſoby do Leczenia.

NA *Rhagades*, ieſt dobre *Ungv. rubr. Camphor.* álbo *album*, álbo *Ungv. defenſiv.* álbo *Balſam. Vulner*, álbo *Sulphur Rulan.*

Conditomata. *Verucas*, *ficus*, *Moros*, *Mariſcas* znośi doſtátecznie, popiół z Myſzych łaien z winem go wárząc, y przykłădaiąc.

Item. Konchy owe co przy Rzekách, álbo Stáwách bywáią, ſpaliwſzy ie, winem popioł rozmącic, y przykłádáć.

Item Crocus Metallorum cum Aqv. Fœniculi, zmieſzawſzy przykładáć, álbo *Empl*, *Apoſt.*

Item. Cebula pieczona z Sádłem, y z Mydłem utártá: przyłożona ſkuteczna ieſt,

Ná Wrzod W śiedzeniu.

℞. Hort. integri pug. 2. Lign: Gvaiaci unc. 1: Herb. Plantag. Verbaſ. an. M. ſ. f. decoctio in Aqv. fabror.

bror. R. Colat. lib. ſ. adde Mell. Roſali: Diamoron. aā unc. 1. ſ. M. Maczay w tym chuſtki, przykłąday ćiepło. Item. Służy ná to Oleum Ovorum Balſam Sulph. Rulan.

Ná zápalenie Hæmorrhoidow-

Służy Decoctia, Agrimoniæ Menthæ Saracenicæ, wárząc w wodźie nápoły z octem. Służą tákże Ungv. Linimenta wzwyż pomienione.

O CHOROBACH WĄTROBY.

To ieſt: o gorącośći iey, o zápaleniu, o Wrzrodźie, o zatwárdzeniu, o Zołtaczce, o Scirrhusie, o Puchlinie.

O Gorącośći Wątroby

O Oźiąbieniu, Wilgotnośći, Gorącośći, y Suchośći oney.

GOrącość Wątroby (ktorą Calidam Hepatis intemperiem zowią) bywa w wielu ludziách z nátury, ktora że ieſt wrodzona, radzić iey niepodobná, tu ſię tylko podádzą ſpoſoby o utemperowániu gorącośći nádprzyrodzoney słábiącey Akcye iey.

Gorącośc Wątroby nádprzyrodzona zrożnych przyczyn bywa, ták z powierzchnych, iáko y wnętrznych.

Powierzchne przyczyny ſą, czáſy gorace, iáko bywa lećie; tákże zbytnia ágitácya, to ieſt, ſkoki, biegánia, tańce. Item. gniew częſty, meláncholia, fráſunki, troſki, te bowiem rodzą wiele Cholery. Item Potráwy korzenne, czę-

ſto záżywane, Win mocnych pićie, tákże w gorączkách wielkich Wątrobá ſię zapala.

Nad to ſſalona miłoſtká pali,
W Człeku wnętrznośći: gdy ſię zápali.

Wnętrzne przyczyny ſą pełność Cholery ze krwią zmieſzáney, álbo ſameyże krwi gorącość Oprocz gorącośći Wątroby; ſą inſze, *intemperies vitioſa* iey; to ieſt, álbo oziąbienie, álbo zbytnia wilgotność, álbo też ſuchość iey.

Znáki gorącośći Wątroby.

NAprzod potraw obrzydzenie, á oſobliwie mięsnych, prágnienie ſtolcow zátwárdzenie, gorącość wſzyſtkiego ćiáłá, á oſobliwie dłoni, y nog: przytym bládość; w drugich rumieniec, ápetyt máią do rzeczy zimnych, ćiepłemi ſię brzydzą; ieżeli gorącość wątroby z humorow pochodźi, cholerá przez womity álbo przez ſtolec odchodźi, w uśćiech gorącość, gorączká wnętrzna, kolor ćiáłá żołtáwy, w oczách ſię oſobliwie wydáiący, (co Báby żołtaczką ſądzą,) uryná bládá żołtáwa, tácy ſą gniewliwi, wiele myslący, zrzedni, ſkąpi, &c.

Znaki źimney Wątroby.

CIáłá wſzyſtkiego oźiębienie, y nábrzmiáłość, ápetyt nie zewſzyſtkim utrácony, Twarz bládá, y nábrzmiałá, w nogách ná dzień puchliná, ktora wnocy ſpada, exkrementá rzadkie, rożnego koloru, uryná białá, y czyſta iák wodá.

Znáki *Diſcraſia Sicca hepatis*, to ieſt: ſuchośći Wą-

śći Wątrob, ćiáłá ſczupłość, Cerá kośćielna, zátwárdzenie ſtolcow, ięzyká ſuchość, y oſtrość, Uſt y warg ſchnienie uſtáwiczne.

Znáki wielgotney Wątroby.

WUśćiech wilgoć wielka, twarzy nábrzmiáłość, ćiáłá oćiężáłośc, gnuśnośc, ſtolce częſte, rzadkie, &c.

Przyczyny oziębienia Wątroby ſą, iedzenie rzeczy zimnych, iáko Fruktow, pićie wiele wody, piw lekkich, &c. Częſte puſzcánie krwie bez potrzeby; tákże uśćie krwi, álbo z noſa gdy ſię gwałtem dobywa, y długo idzie, álbo z Hæmorrhoidow, álbo mieſięczna.

Gorącość Wątroby, nie ma w ſobie niebeſpieczeńſtwá, iednák ieżeli żołądek będźie zimny, á Wątrobá gorąca, (iáko poſpolićie bywa) trudna ieſt do leczenia, chłodząc bowiem Wątrobę żołądek ſię bárdziey słábi.

Sposoby do Leczenia gorącośći Wątroby.

KUrácya záwisłá ná utēperowániu oney przez chłodzące Medykámentá, (ieżeli humor choleryczny przyczyną ieſt) ná expurgowániu onego. Naprzod krwie puſczenie ż Bázyliki, znácznie chłodzi wątrobę, wielośćią w puſczeniu śiłom y potrzebie dogádzáiąc, y z powtorzeniem, wprzod Enemę wźiąwſzy.

Ná wyprowádzenie Cholery.

R. *Fol. Senæ ei. Rhabar. aā, dr.* 2. *Tamarind. unc.* 1. *Tar-*

1. *Tartari crudi all. dr. 1. S. Sem. Cumin. ſcr. 2. inf. in Aqv. Cichor. per 12. hor, Colaturæ coctæ & expreſſæ: adde Mannæ Calabr. el: unc. 2. Syr. d. Cichor. cum Rhab. unc. 1. ſ. clarificetur per alb. ovi f. potio clara.*

Item. Należą *varia apotemata ex refrigerantibus, cum additione Rhabar. & Tamarind.*

Item. Dla ochołodzenia Wątroby, pić miáſto piwá Tyzánnę z ieczmieniá wárzoną, prydawſzy korzeniá z Lukrecyey, *Graminis Cibori, Acetoſæ*, do ktorey może przydáwáć Syropu Limoniowego, álbo Rożánego, álbo z octu, álbo ſamę wodę przewárzoną pić, temiſz iulepámi zaprawną, byle żołądek nie był temu przećiwny. Dla więkſzego ochłodzenia, może przydáwáć *Spiritum Sulphur.* álbo *Vitrioli*, álbo *Sal. Prunellæ.*

Item. Tinctura Roſarum zmieſzána z wodką Poźiemkową, dáiąc ią pić, częſto znácznie chłodzi. Máią nektorzy zwyczay, (ná ochłodzenie wątroby) zážywáć konfektow, iáko to, Wiśni w Cukrze ſmážonych, Cytryn, &c. co bárdziey zápala wątrobę, gdyż rzeczy słodkie cholerę rodzą, ktora ieſt bárdzo gorąca; Podrożnikowe iednák korzenie, w Cukier wpráwione záżywáne: gorącość Wątroby chłodzi, iednák y tego rzadko trzebá záżywáć. Sáłatá záś z liśćia iego zaprawna, naylepſza ieſt ná ochłodzenie; Serwatká czyſta częſto (z ſokiem Limoniowym, álbo Rożowym ſyropem) záżywána,

nád in-

nád inſze bárdźiey chłodźi Wątrobę, może iey zażyć y *cum ſolo Anodyno minerali.*

Dekokcya też Chiny, oſobliwie służy w ten ſpoſob gotowána. R *Rad. Chinæ inciſ: unc: 1. Aqv. font. libr. 6. Succi limon, unc. 3. diger per 14. hor. dein. coqv. ad 3tiæ. part, conſ. colaturæ detur mane & Veſpere unc. 6.*

Hæmorrhoidow otworzenie potrzębne ieſt, ieżeli náturá ſamá pokaże drogę,

Powierzchne też ápplikácye ná Wątrobę służą: to ieſt plaſtry, *Ungv. Olea, Linimenta*, iáko to *Ungv. Roſarum, refrigerans Galeni, Populeon. Ceratum Santal. Empl. de Spermat. Ranar.* także *Camfor. cum Aqv. Refriger. & Santal.* Biała płeć poſpołićie ćierpi tę gorącość wnętrzną iákąś dźiką ktorey ugáśić niemoże, choć uſtáwicznie zrze wiele Fruktow, wodę piie, y inne wymyślne trunki chłodzące.

Służą też ná ochłodzenie Wątroby kąpieli wodne, ktore niemáią bydź ćiepłe znácznie, ále letnie tylko. Strzedz ſię máią trunkow gorących; oſobliwie wſtydliwa biła płeć, krora więc w kąćie wyſuſza, choć iey nikt neprzymuſza, przynuki niepotrzebuie, ćicho ſię bárdzo ſpráwuie, by uroki nieſzkodźiły, w kąćie ſię pić náuczyły.

Ná Oźiąbienie Wątroby.

Wino zapráwne. R. *Rad. Apij Eringij, Filipendulæ aā, unc. ſ. Herb. Serpill. Satureg. Major. Salv. Meliſſ. Abſint Agrim- Centaur. aā. M. S. Sem.*

Aniſi,

Anisi, Fœniculi, Apij, Petrosel. aā. dr. 3. incis. & cont. infund in Vini libr. 6. per dies 5. tego winá dwá rázy ná dźień daway po kwáterce, ieżeli przykre przysłodź.

Item. Przewarz mleko z Szałwią, przyday trochę Száfránu y Cukru: piy co dźień.

Item. Wilcza wątrobá suszona, w prószku często záżywáná: pomocna iest Służą na to *Elixir Propor.* Rhabarbarium, *Rhabarbarum, cum sero lactis* záżywáne, &c.

Ná wligotną Wątrobę.

NAleżą *Diaphoretica, diuretica,* y rożne Dekokcye wysuszáiące, *ex Ligno Lentisci, Gvaiaci,* Chiná, y Káwá dobra, Wino dobre, iescze lepsze, pomiernie go záżywáiąc. Wánny pocące też dobre są; pospolicie tá chorobá leczy się ták iako y puchliná.

Ná suchość Wátroby, bárdzo dobre iest mleko świeże przewarzáne, á osobliwie Kozie, ieżeli gorączki wnętrzney nie mász; ieżeliby byłá, serwatkę pić, osobliwie też pomocne są *Martialia,* iáko *Tinctura Mart. Mars potab. Crocus Mart. Cachet. Vitriol. Mart. Flores Salis Arm. Mart. &c.* Kąpieli z Rzeczney wody pomocne są; tákże Tyzánná wárzona, *cum passulis & radicibus aperientibus,* tákże serwatká iest pożyteczna, gásząc w niey stal kilkákroć, y piiąc często, strzegąc sie przytym trunkow gorących.

O Zápaleniu Wątroby, y o Zebrániu, álbo Wrzodźie.

WĄtroby zápalenie ieſt, nábrzmiáłość oneyże, pochodzące ze krwi zbytniey y gorącey. Tá krew ieżeli ſamá przez ſię (bez przymieſzania innych humorow) wylewa ſię *in ſubſtantiam hepatis*: ſpráwuie proſte zápalenie wątroby. Ieżeli záś z cholerą, z meláncholią, pomieſzána będźie, rodzi zápalenie z nábrzmiáłośćią czáſem twárdą, á czáſem miękką: ktora częſtokroć obraca ſię *in ſcirrhum*. Ieżeli też te humory krew przewyżſzáią: ſpráwuią zápalenie z twárdością rożną: ktora názywą ſię *Phlegmonoſum*, *OEdomatoſum*, álbo *Scirrhoſum*. Te twárdośći, y zápalenia, álbo część Wątroby (ktorą *gibbam* żowią) náráżaią, álbo tez *Cavam*. á czáſem cáłe *Parenchima*, to ieſt, wſzyſtkę Wątrobę, záczym y *Menſenterium per communicationem*.

Przyczyny ſą te: Naprzod krwi pełność wielka, álbo poburzenie, álbo ſubtelność y oſtrość oneyże: tákże wielkie poburzenie, y poruſzenie krwi w żyłách, zkąd łátwo z nich wybiega, y rozlewa ſię po częśćiách ſpoſobnych. Do tego należy Wątroby zátwardzenie, ktore zátrzymuiąc humory grube w ſobie gniią, y zápalenie z nábrzmiáłośćią ſpráwuią.

Znáki Choroby; 1. Káſzel ſuchy y przykry, puls twárdy, drzący, y mieſzáiący ſię; ięzik oczerniáły. potraw obrzydzenie, prágnienie, womi-

womity czáſem żołte, á czaſem flegmiſte, bládość, uryná czerwona y oſtra, chory wznák leżeć nie może y ná bok ztrudnośćią, ſtolcow zátwardzenie, á czáſem otwárćie, z wielkiego záś osłabienia Wątroby, ſtolce bywáią rzadkie pod czás krwáwe.

Znáki rożnośći. Ieżeli *gibba* (to ieſt, wypukła część Wątroby) ieſt zápalona, w ten czás nábrzmiáłość Wątroby w práwym boku bywá wydátna w puł okrągła; tákże oddycháiąc, wydáie ſię bol znáczny, w tymże boku ku dołkowi, káſzel y oddech ćięſzki.

Ieżeli *Cava*, (to ieſt, wnętrżna cześć Wątroby) ieſt zápalona; ná wierzchu nábrżmiáłość nie ták ſię wydáie, iednák przez dotykánie dochodzi ſię; á że tá część Wątroby żołądek okrywa, ztąd bywá więkſze potraw obrzydzenie, womity ćięſzkie, y pragnienie, biegunká, żołądká nieſtrawność.

Znáki przyczyn, Ieżeli będźie zápalenie Wątroby z ſamey krwi, ná ten czás twarz rumiána, puls mocny, uryná czerwona, y gęſta słodkość nieiáka w uśćiech, wiek młody, y niezáchowánie dyety w iedzeniu, y pićiu, przez co ſię wiele krwi rodźi. Ieżeli z cholery ze krwią zmieſzáney; ná ten czás kolor twarzy bywa żołtáwy, puls prędki, twárdy, y mieſzáiący ſię, uryná ćienka, żołta, ćiáłá ſczupłość, oczy zápádłe, w uśćiech gorżkość, womity żołte.

Oprocz tego, Muſzkułow *abdominis* zápalenie, ma

nie, ma wielkie podobieństwo zápalenie wą-troby, záázem trzebá dobrze rożeznáć, ztąd o-sobliwie, że Muszkułow zápalenie wdłusz się przez żywot wydaie około pępká. Ieżeli zás będzie zápalenie *Mensentetÿ*, ná ten czás tumor niżey pod wątrobą bywa, ná twarzy odmiány nie máſz, biegunká rzadká zrázu, á potym ropista.

Progn. Wszelkie zápalenie Wątroby bárdzo niebeſpieczne ieſt, gdyż álbo w puchlinę, álbo w ſuchoty wprawia, oſobliwie zapalenie *gibbæ partis* niebeſpieczneyſze ieſt; á niżeli *Cuvæ* dla pobliſkośći ſercá, Diafrágmy y *Venæ Cevæ*.

Item. Zápalenie pochodzące z cholery: gorſze ieſt á niżeli ze krwie, álbowiem gorączká ćięſza, y inne *Symptomata* bywáią: gdy ſczkawká przypádnie, złym znákiem ieſt; tákże gdy ſię przyda biegunka: śmierći znákiem ieſt, chybáby ſię materya *cocta* pokazáła, álbo żeby ſama *per Criſim* uſtáłá.

Item. Zápalenie wątroby y tymor, ieżeli ſię nie rozeydźie;(co ſię rzadko trafi) w wrozod ſię obraca, á potym Gángrenę, y *Sphacelum* przynośi. Ieżeli zás tylko część Wątroby nábrzmiáła, y owrzedźiáła będźie, y ropá biała iednoſtáyna przez ſtolce, álbo przez urynę odcodźi, znák dobry ieſt.

Spuſoby dr Leczenia.

ZApalenie wątroby zrážu záraz rozrywa ſię krwie upuſczeniem, przytym dáwáć Iulepy, álbo wodki, álbo dekokcye chłodzące: przeſtrze-

gáiąc áby nie były bárdzo słodkie. Pić ma choŕy zá napoy Tyzánnę, *cum Rad, Gramin. Liquir. & ſcabioſa. Item.* Terpęntyny wypłokáney záżywánie częſte z Rożowym konfektem; ieſt pożyteczne. Iżeli ſię choroba záweżmie; dáwáć Dekokcyą tę, álbo podobną: *R. Rad. Apij Petroſel aa unc. 2. Polipod. rec. unc. 1. S. Fol. Agrim. Pimpinell. Cetar. Capill. Ven. aa dr. 1. Flor. Chamomill. Violar. aa pug. 1. coqv. in ſ. q. Seri, lactis R. Colaturæ lib. 2, infund. fol. Senæ el. unc. 1 Rhabar. dr. 2, digere, & coqv. colatura adde Syrup. Acetoſ. unc. 4. M. detur pro 4. vicibus, quolibet mane*

Do powierzchnych ápplikáciy, służą rożne *Epithomata, Ungenta, Empl. Sacculi,* z zioł chłodzących y odmiękczáiących, *Ungv. Roſat. Populeon. refrigerans Gal.* Ieżeli záś ieſt twárdość, trzebá przykłádáć plaſtry, iáko to *de Melliloto, de Achill. cum. Gum. Mollificans venetor.* tákże *Cathaplaſmy ex Herbis & ſeminibus emollientibus,* y inſze rożne, o ktorych było w kurácyey gorącośći Wątroby. Ieżeliby ſię wrzod ná wierzch wydał, ten oſtrożnie trzebá tráktowáć, naybárdziey tego przeſtrzegáć, żeby iáko naylepiey otworzyć ná trzy álbo ná 4. pálce, iák ſię dobrze zbierze.

O Zátwárdzeniu Wątroby.

Ktore náżywa ſię Hepatis obſtructio, álbo Oppilatio.

WĄtroby zátwárdzenie, ieſt pośćiſkánie, álbo

pozá-

pozátykánie żył, idących *á Porta & Cava*, á pod czás y ſamey *Parenchimatis*, to ieſt, iſtności wątroby, do prześćia humorow náturálnych, y álimentu dyſtrybucyey przeſzkadzaiące Máterya zátykáiąca pory, lubo żyły (ktore ſą po wſzyſtkiey wątrobie) ieſt humor gruby, lipki, ktory nie mogąc ſię przez ſubtelne meaty, álbo pory przećiſnąć; zátyka ie, y gorącośćią wątroby náturálną bárdźiey ſię zápieka, y im dłużey tám trwa tym bárdźiey twárdnieie. Wielość też humorow przyczyną bywa obſtrukcyey wątroby, ktore poſpolićie *Vaſa & cavitates* zátykáią, iáko to flegmá, meláncholia, ktora grubośćią y źymnem zátyka pory wątroby, krew też gdy iey będźie pełność y grubość, tákże cholerá długo w wątrobie przetrzymána gdy ſię ſpiecze, obſtrukcyey przyczyną bywa, do tego też zła konſtytucya wątroby, naprzykład, gdy będźie z nátury zimna, zbyt gorąca, &c. *Item.* Zbytni gniew, y częſty, ktory krew nagle burząc, ſubtelnieyſze iey częśći roſpędza, á grubſze zoſtáwuie, ktore wſzedſzy do wątroby, bárdźiey grubieią, y ſpiekáią ſię.

Powierzchne przyczyny ſą rożne; iáko to ſedentaria, alimentá lipkie, kliiowáte, flegmiſte, iáko ſą ryby: ktore *ſuccum nutritium præbent viſcidum craſſum, & tartareum*, álbo gdy kto prętko po iedzeniu nieſtrawnych rzeczy, udáie ſię do nagłey ágitácyey, do łazni, &c. Iedzenie także wędzonek, gruſzek, ſerá twárdego, ká-

ſztánow, krup ſurowych, gliny, &c. (iáko máią Pánny zwyczay,) te rzeczy pomienione zbytkiemiadáne przyczyną bywáią zátkánia wątroby.

Znáki te ſą. Naprzod párcie wielkie, (iáko mowią poſpolićie) że iáko kołutknął w práwym boku, co bywa pod czás y z bolem, ktory po iedzeniu bárdźiey ſię odzywa, káſzel przytym ſuchy, oddech ćięſzki, ku gorze idąc, prędko ſię táki zátehnie, co pochodźi z ćiężaru wątroby, náćiſkáiącey *Dyáfragmę*. Ieżeli zátkánie wątroby pochodźi z humorow, ná ten czás bol bywa w boku ćięſzy, y przechodzący z mieyſcá ná mieyſce. Ieżeli też z źimney przyczyny; ná ten czás bol bywa iednoſtáyny, twarz bládá, bez gorączki, y prágnienia; ieżeli záś z gorącey iákiey przyczyny: bol bywa mnieyſzy, gorączká więkſza, twarz żołtawa, álbo rumiána.

Progn. Zátwardzenie wątroby świeże, łátwo uleczyć ſię może: záſtárzáłe záś trudniey, y lubo ſię uleczy, iednákże wiele chorob wprowádza; to ieſt: álbo zgniłość humorow, álbo gorącyki, y zápalenie wnętrzne, biegunki rożne, y długie, bárdzo niebeſpieczne, álbo kolki, żołtaczkę, wyſchłość ćiáłá, puchlinę, *Scyrrhum*; to ieſt wrzod nieuleczony.

Spoſoby do Leczenia.

ZAtwárdzenia wątroby leczenie, záwisło ná częſtych purgánſach wolnych, y ná otwieráiących Medykámentách; przytym ieżeliby śiły pozwolyły, á oſobliwie gdy człowiek będźie

komple-

komplexyey krwiſtey : krew puśćić trzebá z żyły Bázyliki, z práwey ręki.

Purgáns. R. *Decoct.* Rad. *5. aper. jor. q. ſ. infund. fol. Senæ dr. 3.* Rhabar. *dr, 1. S. Sem. Fœnic. ar. 1.* Tartari *crud. dr. 2. f inf. per noct. colaturæ coctæ adde* Mannæ *el. unc. 1 ſ. Syrup.* Fervel. *unc. 1, clarif. S. A. & adde Spir.* Tartari *rectif. gut. 20. Tinct. mart. gut. 12 detur calide.* Po odprawionym purgánsie, Chory ma bráć *aperitiva* co dźień przez kilká dni, pótym znowu purgáns wźiąć wzwyż opiſány, álbo podobny.

Dekokcya otwieráiąca.

R. Rad. *Apij Petroſſel Aſpar. aā. unc. ſ. Fol. Agrim Hyſſopy* Capill. *Ver. aā. M. 1. bull ſimul cum fruſto carnis vitulinæ aut. pull. galin. Colaturæ adde Cryſtall,* Tartari *q. ſ. & ſalis* Tartari*, minorem quantitatem,* tey Dekokcyey chory ma záżywáć przez 9, dni.

Item. *Purgáns w Pigułkách.*

R, *Maſſ. Pill tartar. Schord ſcr. 2. Reſin. Ialap. gr. 5.* Diagr. *Sulph. gr. 3. f. pill. n̄ro 11.* Częſte záżywánie ſamych Pigułek *Tartar.* bez żadney addycyey, wielom pomaga.

Item R. Gum: *Amon. per acet. Scyllic. di pur. dr. 2. Extr. Rherij,* Tartari,*Vitriol. aā, dr. 1. Reſin. Ialap.* Trochiſc *Alch dr. ſ. cum Aqv. Cin. f. Maſ. ex qua form. pill. conſv. magnit.* tych Pigułek dáwáć po 7. ná raz, co trzeći álbo cwarty dźień.

Trunek otwieráiący. R. *Syrupi Acetoſi ſimpl. Oximel, Squill. aā. unc. 2.* Aq. *Cichor. Capill. Ven.*

Endiu. aā. unc. 3. Tartari Vitriol. scrup. 2. M. pro tribus dosibus.

Item. Mercurius dulcific. ieſt *aperiens* nád inſze, dáiąc go *cum Extract. Rhabar.*

Item. Bezoardicum minerale, cum Mercurio dulcif. Náprzykłád. R. *Bezoard miner. gr. 12. Mercur. dulc. gr. 7: misce cum conserva Rosar.* często powtarzáiąc, iednák nie co dźień.

Item. Záżywánie częſte Serwatki *cum Rhabar. per infus.* przydáiąc *Tartar. Vitriol.* ieſt pomocne *Item.* Pigułki. R. *Aloe lotæ dr. 2. Pulv. Rhabar. dr 1. Gum. Ammon. scr 2, Mirrhæ dr. ſ Croci scr. 1. cum succo Absinthij f. Mass. dosis nro 7. sine custodia Chalib.* to ieſt, rożne Medykámentá z Stáli robione, nád inne ſkuteczne ſą, iáko to *Esent Croci mart. Tinct mart: Mars potat. Tinct: mart. Tartarisf Flores Sal. Arm. mart.* náwet y ſamá Stal ſubtelno piłowána, przez chuſteczkę prześiana, daiąc iey ná raz ſcrup. 1. choć y więcey *cum extr. Rhabar.* álbo też y w Rożyieſt ſkuteczná. *Vinum Chalibeatum* R *Herb. Cichor. Endiv. Cuscut. Cetar. Fumar. Agrim. aā M. j. Baccar, Alkekin: conquass unc. 1. ſ incisa infun: in Vini libr. 7. cui in nodulo immergatur limatura Chalibis diger per aliquot dies colaturæ bibat patiens quotidie unc. 4. mane,* Dáie ſię przeſtrogá ná záwſze żeby (záżywſzy ze ſtali præparowánego Medykámentu) nie ſiedźieć, áni leżeć, ále chodźić przynamiey z puł godźiny.

Item. Salia aperitiva iáko to *Tartari absinthij*

Iunipe-

Iuniperi. Cardui bened. Fumariæ Cichorei, Endiv. Scolopendr. Acetosæ. &c. wiele ważą zażywaiąc ich, lubo z rosołámi, lubo (przymieszawszy co trochę purguiącego) z konserwámi, iáko *Accetoselkæ, Cochlearia Fumariæ, &c.*

Oprocz tego, trzebá też Wątrobę pośilać á ná co służy. R. *Spetier Diarrhod. Abb. Dialaccæ, Diacurcumæ Rosat. novell. Trochyscor. d. Rhabarb. aa. scr. 1. Sachari in Aqv. Cichor. diss. unc. 4. f. Mo sculi n. o 3.* dáwać co dzień po iedney *Sali Tartari* dobrze præpárowáne, ma osobliwą moc otwieráiącą.

Item. Terpentyná Cypryiska płokána, często, zázywána *cum Extr. Rhabar.* iest bárdzo dobra. Kąpieli też z źiołámi otwieraiącemi, y odmiękczáiącemi: są pożyteczne, tákże rożne plastry, ungventá, máterace, *Fomenta.* Do powierzchnego ápplikowániá służą *Fotus. R. Rad. Althea, Bryoniæ, aa unc. 2. Rad. Ebuli Cyperi. Eringij, Cappa. Tamarisci. aa. unc. 1. Fol. Malvæ. Althea Agrim. Mellıloti Chamedr. Menthæ Absint. aa. M. j. Sem. Lini, Fænugr. Baccar. Iunip. aa. unc. 1. incisa & contusa decoqv. in Vino Chalibeato & Aqv. Fabr. p. æq: pro fomento.*

Item. Weś winá kwartę, zágaś w nim kilká razy stal, piy to wino często, ná raz po kieliszku, w przod się przepurgowawszy, możesz w nim iescze námoczyć źiela Szánty, Szałwiey, Biedrzeńcu tym skuteczenieysze będźie.

Item. Kámyki, ktore się náyduią w żołći wołowey

łowey ná proſzek ſtárte, zázywane, bárdzo ſkuteczne ſą; tákże wilcza wątroba ſuſzona, y w proſzku záżywána w winie ſtalowym. Oprocz pomienionych ſpoſobow, ieſt innych bárdzo wiele, iáko Syropow z ſtalą robionych, *Electuaria, &c.* ktore dla krotkośći opuſzam.

O ZOŁTACCE.

Ktora názywa ſię Icterus, *álbo* Icteritia; Morbus Regius, Morbus Arquatus, &c.

ZOłtaczká názywa ſię od żołtego koloru; ktorym ćiáło wſzyſtko zárażone bywa; z rozlania, álbo roześćia ſię żołći, *ex Cyſtide fellis,* to ieſt, z mecherzynki, w ktorey żołć zoſtáie.

Troiáka ieſt żołtaczká, iedná żołta, druga czarna, trzećia zielona; Pierwſza pochodzi z żołći, druga z meláncholiey, trzećia z cholery z melanchelią zmieſzáney.

Pierwſza że ieſt poſpolita tu ſię opiſuie: drugie záś rzadko ſię bárdzo trafić mogą; więc o nich dla przedłużenia nic ſię nie námieni.

Ztroiákiey przyczyny żołtaczká bywá; naprzod z áffekcyey wątroby: to ieſt, álbo z zápalenia, álbo z wrzodu, álbo z zátwardzenia oney: álbo z osłábienia, że żołći zbytniey ode krwi oddźielić nie może, zkąd po wſzyſtkim ćiele rozchodźić ſię muśi.

Druga przyczyná ieſt, zátwárdzenie mecherzynky, w ktorey żołć zoſtáie, ktore przeſzkadza w chodzenia iey *per ductum Chelidochum,* do kiſzek:

kiſzek: to ieſt, *ad inteſtinum duodenum*; zkąd zoſtáiąc przy wątrobie, mieſza ſię że krwią, y po wſzyſtkim ciele rozchodzi ſię, to zátwárdzenie przydáie ſię z flegmy grubey, álbo z ſámey żołći gęſtośći á czáſem z kámykow rodzących ſię *in Veſicula fellis*, co ſię rzadko trafia.

Trzećia przyczyná ieſt śćiśnienie meatu, przez ktory żołć przechodźi, ktore poſpolićie bywa z twárdośći, álbo z zapalenia, álbo nábrzmiáłośći wątroby; bywa też przyczyną zepſowánie, to ieſt, *corruptio fellis*, ktore przydáie ſię *in febribus putridis*; przydáie ſię tákże z trućizny záżytey, z ukąſzenia pſa wśćiekłego, álbo inney beſtyey iádowitey.

Znáki żołtaczki te ſą; ćiałá wſzyſtkiego żołtość oſobliwie w oczách ſię wydáiąca, y swierzbienie, oſpálſtwo, w uściech gorżkosc, pod czás womity, álbo do nich ſkłonośc, y niekiedy ſzczkawká.

Znáki przyczyn z ſwoich mieſc bráć trzebá, iáko to; ieżeli z obſtrukcyey, álbo z zápalenia, álbo *ex Scyrrho* wątroby pochodźi, rozeznánie tego, y znáki, ſą opiſane przy tychże chorobách Ieżeli pochodźi z obſtrukcyey pęcherzá żołći; znáki ſą te: Naprzod exkrementá bywáią białe, konſtypácya *ex defectu bilis*, ktora exkrementom dodáie żołtośći, y *facultatem expultricem* promowuie. Uryná bywa bárdzo żołta, zdáiąca ſię bydź czarna, álbo gęſto czerwona, w ktorey zmaczawſzy chuſtkę, zołtośc ſię

wydáie. Ieżeli pochodzi z zepsowánia żołći, ná ten czás exkrementá bywáią bárdzo zołte, tákże y uryná, osobliwie gdy się *in febribus putridis* przydáie; ktorá ieżeli *Cryzice* przypádnie: uwalnia od gorączki, ieżeli zaś *Symptomatice*, oraz z nią trwa Ieżeli pochodzi z powierzchney iákiey przyczyny łátwo rozeznáć.

Progn. Zołtaczká ktora pochodzi (z obstrukcyey *Vesiculæ fellis*) byle niepochodziłá z kámykow w niey porosłych, łátwa iest do uleczenia, Ieżeli pochodzi z zátwárdzenia álbo nábrzmiáłośći, álbo *Scyrrho hepatis*: niebespieczna iest, gdyż puchlinę przynośi.

Kurácya należy ná oddaleniu przyczyn: to iest: ieżeli pochodźi z áffekcyey wątroby, o tym masz ná swoich mieyscách, w tymże Tráktaćie Ieżeli záś pochodźi z inszych przyczyn ná to podáią się rożne sposoby. Naprzod potrzebne są purgánse, womitorya, wánny pocące, kąpiele, lekárstwa ná poty. &c.

Purganse. R. *Pul. Rhabar. dr. 1. Tartari Vitriol. gr. 12. Therebint lotæ dr. 1. cum Conser. Calendul. Vel Rosar. f. bolus.*

Item. R. *Rad. Rubiæ tinctor Curcumæ aa. unc. s, Herb. Chelidon. maior. Chamedr. Flor. Centaur. niris aa. M. s. Fol Senæ el. unc. 1. Rhabar. dr. 6. Macis Cinam. aa. dr. 1. Croc. s r. Sal. Tart. dr. 1. incis infund. in Vini generi. lib. 3. digere, colaturæ detur quotidie unc. 4.* Ieżeliby chory sposobny do womitow, záraz z początku choroby

dáć ná

dáć ná nie, krwie puſczenie też pomocne ieſt, á oſobliwie tym ktorzy iey máią dość.

Item. Purgáns. R *Electuar. Diacathol. dr.* 2. *Antim diaphor gr:* 7. *Rhabar. dr.* 1. *Merc. dulc. dr.* 6. *M. f. bolus,* dla słabſzych trzebá mniey dáć.

Po Purgánſach trunek doswiadczony.

R. *Rad. Rubiæ. tinct. unc. ſ* Fol. *Chelid.* M. 1. *Ab. ſint. Pont Centaur. m̃ris aã pug.* 1. *Cinam dr ſ. Croci ſcr ſ. infund in Vin. lib.* 2. *per noctem colatura edulcoretur: Saccharo,* day ná dwá razy. *Vel* R. *Marrubij Sicci* M. *Rhabar. el. dr.* 1. *Schænant. inciſi ſcr. ſ Croci gr.* 8. *Specierum Diachord. Abb. ſcr* 2 *f. nodulus pro cerevíſia, quam bibat patiens mane & Veſperi.*

Item. Weś korzenia Chelidoniey, Jáłowcu, rowne częśći, ſtłucz náley winem to wino piy po kieliſzku ná noc.

Pigułki doświadczone.

R. *Pulv. Gurc.* Rhabar. *aã: dr,* 1. S. *Cort. Cap. par. Rad. Aſari, aã. dr. ſ.* Extr, *Gentianæ Centaur. m̃ris. aã dr.* 1. *ſ Salis Abſinth. unc. ſ. Sem. Naſtur. dr. ſ. Erucæ ſcr, ſ. Elixir. Propr. unc ſ. cum ſ.* q. *Gum, Ammon. f Maſſ. ex qua for. pill, doſis (quolibet die) m̃ro* 7. *vel* 9.

Item. Oſobliwym ſpoſobem służą ná tę chorobę łayná kokoſze, owcze, kozie, pśie, końſkie, lubo rozmąciwſzy z Winem. álbo też ćiepłym piwem, przecedźić, y dawáć pić, álbo ná proch miáłko utárte, y zádáne w czymkolwiek,

po zá

po zážyćiu położyc się, y nákryć iák naylepiey dla żápocenia.

Item. Pśia tłustość destillowána, iest osobliwa ná żołtaczkę dáiąc w piwie, albo w winie.

Item. R. *spiri tartari Salis Arm. aã. scr, 1 Antimon. diaph. scr. s. Rol. Samb. dr. 1 Aqv. Chelid. unc. 1. Cinam unc s. M. detur.*

Jeżeliby słábość wielka byłá; R *Aqv. Centaur. viris Fumar Fragar. Cinam. aã unc. 1. Rosur. Ebor. Marg. pr C. C. pr. Tincturæ Croci. aã, scr. 1. Spir. Sal. scr. s Syr. de Cynam. dr. 6. Misce detur cochleatim. Item*. Ná żołtaczkę niektorzy przykłádáią Liná żywo rozpłatanego ná żołądek, drudzy ná podeszwy.

Item Wsadź chorego do wánny pocącey, rospal kilká sztuk zużeli Kowálskiey, kłádź po iedney do wánny, ktorą chory niech uryną włásną (ná to przygotowáną) skrapia, álbo polewką zrobioną z nasienia konopnego.

Y to rzecz pewna, wsadźić chorego do wánny, Kurzyc w niey łaynámi kokoszemi, (kłádąc ie ná węgle) zeby się chory poćił, ten pot śćieráć chustą ná doł.

Item. Papugę ususz iáko naylepiey, zetrziy ná proszek, day go ná raz ćwierć łotá, iest doświadczony.

Proszek pospolity ná Zołtaczkę.

R. *Rhabar Curcumæ, Rosur. Ebor. an. dr. 1. Spicæ Ind scr. s. Sem. Aquilegiæ scr. 2. M. f. M. pulv: dos. dr. 1. Item*. Proszek z glist ziemnych ususzonych

iest sku-

ieſt ſkuteczny, ná raz puł ćwierći łotá *Item.* Niekrorzy rozpaláią złoto, ktore gáſzą w winie, y to wino piią

Dekokcya doświadczona.

R. *Chelid. cum. toto M. 1. Flor. Hyperic. M. Raſur. Ebor. Pulv. Stercor Anſer. aā. unc. ſ. Croci dr. 1. inciſa coqv. in Vini & Aqv. Chelid. p. aq.* niech chory piie ná raz po kwaterce ná noc Naſienie Orlikowe ieſt doświadczone. *Item. R. Sem. Naſtur. ſcr. 2. Aquileg. Croci aā. ſcr. ſ ſ. pulv.* day go ná raz w winie. Prośći ludźie wárzą Boże drzewko w wodźie przecedźiwſzy piią co dzień; oſobliwie kurcząt łayna ſuſzone y w proſzku záżywáne, znácznie pomagáią.

Item. Weś Iáłowcu liśćia Chelidoniey, oboygá po gáśći, korzenia piotruſczánego, Kopru włoſkiego, oboygá po gárśći, warz w wodźie, przecedź, piy zráná, y ná noc po puł kwarty. W też dni kąpác ſię w wodźie, w krorey wárzyć tátárſkie ziele wyſzedſzy; z kąpieli ciáło otrzeć chuſtką zmoczoną, wodką Chelidoniey.

Y to pewna. V. *Marrubij unc. 2. Lupuli unc. 1. Rad. Bugloſ. Enul. Eupator aā. dr. ſ. Rhabar. dr. 1, Aloes dr. 1.* warz w pułgárcu Winá záſpuntowawſzy, áż trzećia część wywre, przecedź, przysłodź, daway choremu po kwáterce. Ieżeliby gorączká byłá, miáſto Winá warz *in aqv. Endiv. Item.* Rzecz pewna, wſzedſzy do kąpieli, nápiy ſię ſoku z rzodkwi, powtorz ieżeli trzebá. Máią inśi zá ſekret pić urynę dźiećięcą, álbo

włáſną

włáſną, komu to ſmakuie, niech tego ſekretu ſprobuie.

Rzecz doświdczona. R. *Verum. terr. lotorum & in umbra ſiccat unc. 1. Rhabar. dr. ſ. stercor. canis exſicati, unc. 1. ſ. M. f. pulv.* daway ná raz po ćwierci łotá co dźien, w czymkolwiek uznaſz ſkutek oſobliwy.

Báby też udáiąc ſię mędrſzemi nád Medykow (wynálaſzy żołtaczkę wnętrzną, ktorą wludźi wmawiáią:) ále iáko ſtárym ſzálbierkom wierzyć nie trzebá.

O Wrzodźie martwym Wątrobnym.

Ktory názywa ſię Scyrrhus Hepatis.

S*Cyrrhus* (to ieſt wrzod twárdy nieboleiący ná Wątrobie) rodźi ſię z humoru grubego, záczáſem ztwárdźiáłego, álbo zpiekłego.

Dwoiáki ieſt *Scyrrhus*; ieden názywa ſię *Exquiſitus*, to ieſt, bez żadnego bolu,

Drugi *non Exquiſitus*, w ktorym nie co bol ſię wydáie. Dwoiáko rodźi ſię *Scyrrhus*, w wątrobie, álbo gdy ſię zlewáią humory grube do niey, y tám ſię ſpiekáią; álbo gdy ſię Wątrobá zapali, lubo nábrzmieie, y potym ztwárdnieie.

Znáki *Scyrrhuſa* ſą te: twárdość w práwym boku, dáleko więkſzá á niżeli w zátwárdzeniu Wątroby, o ktorym było wzwyż.

Item, Cieżar w boku ták iáko kámień iáki bolu

żadne-

żadnego niemáſz, áni gorączki, (kiedy ieſt *Exquiſitus*) gdy záś nie ieſt *Exquiſitus*, bol bywa máły. *Item.* Leczenie trudne ná bok lewy, álbowiem wątrobá twarda, żołądek náćiſka, przytym bywa cerá bláda, y ćiáło powoli niſczeie.
Progn. *Scyrrhus Exquiſitus*; ieſt nieuleczony, álbowiem przynośi puchlinę. Ieżeli ſię záś zbierze, Gángrenę, álbo Kancer ſpráwuie, á potym śmierć.
Ieżeli ſię przyda w żołtącce álbo też żołtaczká do niego, wielkim niebeſpieczeńſtwem grożi. Gdy záś *Scyrrhus* nie będźie *Exquiſitus*, może bydź uleczony, ále z wielką bardzo trudnośćią.
Spoſoby do Leczenia.
KUrácya záwisłá *in aperientibus & ſolventibus decoctionibus*, iáko maſz o tym *in obſtructione hepatis*. Oprocz tego ieżeliby twárdość wielka byłá, dáwáć te Pigułki otwieraiące. *R. Gum. Ammon depur. dr. 2. Bdell. Storacis aā. ſcr. 2. Extr. Rhabar, dr. 1. M. f. Maſſ. doſis dr. 1. alternis diebus. vel R. Aloe Opt. Gum Ammon. depur. aā. unc. ſ. Mercur dul. dr. 2. Diagred, Sulph. dr. 1. cum S. q. Oxymel. Squill f. M. doſis ſcr. 2. ſæpius.*
Item. *Conſerva Marubij* z Terpętyną Cypryiſką często záżywána, pomocna ieſt. Chory nie ma co inſzego pić, tylko Wino wolne, w ktorym ſtal gáśić.
Do powierzchnego przykładánia naleza rożne plaſtry odmiękczáiące, Fomentácye, *Linimenta, Ungventa, Semicupia, &c.*
Fomen-

Fomentum. R, *Rad. Altheæ Bryoniæ*, Lilior. *alb. aã. unc. i. Fol.* Malvæ *Violar Paretar. Agrim. abaã. M. j. Sem. Lini Fænugr, aã, dr. Flor. Chamomill. Melliloti Rosar. aã. pug. 1. coque in tribus part. aqv. Fabror. & una parte vini, colocat foveat regio hepatis bis in die, si sit Scyrrhus contumax, adde Rad. Irid. illir. Ebuli aã. p. æqv: deindr ungatur seq.* Linimento.

R. *Ol. Lilior. alb* Chamomill. *Amigdal. dulc. aã. unc. i. Ol. Rosati Absinthij aa. unc. s Gum ammon, in acet. sol. dr. 3. adipis Anser. unc. s. Ceræ p. s. f.* Linimentum. *Vel* R. Rad. Altheæ Lilior. *alb. coct: nro 6. Ammon Bdell. in acer. sol aa. unc. 1. Styr, liquir. unc: s. Adip. Anser. Gall. Medull.* *crur.* Vaccæ *aa. unc, 3. Ol. Lilior* Chammomil. *Ceræ aa. s. f. Empl.* Gdy się zbierze, otworz go iáko nayszerzey, żeby máterya wolny odchod miáłá, á chorego trzymay iák naylepiey dietą, chceszli mu porádźic, y z wielkiego niebespieczeństwá onego wyprowádźić, ktorego rzadki uyść może. Ze się máło podáło sposobow wnętrznych do otwierániá twárdośći zbytney Wątroby; nie dźiwuy się; masz ich bowiem wiele w kurácyey zátwardzenia Wątroby, ktorych záżyway, y tym przestrzegam, áby chory nie pił piwá, tylko álbo Tyzánnę, álbo Dekokcyą *ex* Lignis *Sasafra Santalis, &c.*

OPUCHLINIE.

Ktora názywa się Hydropis.

Troiá-

TRoiáka ieſt puchliná. Pierwſza názywá ſię *Anaſarca*, álbo *Hipoſarca*, álbo *Sarcites*, álbo *Leucophlegmatia*. To ieſt, roześćie ſię po wſzyſtkim ćiele, humoru flegmiſtego, białego z wodniſtym humorem zmieſzánego.

Druga názywa ſię *Aſcites*, álbo *Vitricularis*, to ieſt, gdy flegmá przewyżſza humor wodniſty, z ktorym zmieſzána rozchodźi ſię po ćiele.

Trzećia názywa ſię *Tympanites*, to ieſt, żywotá ſámego nádęćie z wiátrow, rzadko iednak ſamá przez ſię bywa; ále poſpolićie łączy ſię *cum aſcite*,

Znáki Anaſarki. Ciáłá wſzyſtkiego nábrzmiáłość; cerá bláda, gorączká wnętrzna wolna, prágnienie máłe, uryná biała, y ćienká, oddech ćięſzki, y gdy pálcem nátłoczyſz ktorą część ćiáłá, długo dołek trwa.

Znáki *Aſcitis*, Zywotá wielkie wzdęćie, ktore práwie co dzien przybywa, oſobliwie po iedzeniu, y piciu, wyżſze częśći ćiała niſczeią. y ſchną, iáko twarz, ręce, pierśi, niżſze záś częśći, iáko golenie, nogi, moſzná puchną; z ktorych gdy ſię puchliná ſamá otworzy (że przez nie woda odchodzi) pod czás uwalnia od choroby. *Item*. Leżąc; z boku do boku czuć znácznie przelewánie ſię: przytym oddech częſty y ćięſzki, dlá náćiśnienia *Dyaphragmy*; ćiáłá przytym bládość: káſzel pod czás ſuchy á pod czás wilgotny, gorączká wnętrzná, uſtáwiczna, uryná czer-

ná czerwona, z grubym ſedymentem, twarz żołtáwa niby w zołtacce.

Znáki *Tympanitis*. Zywotá wielkie wzdęćie, ták że gdy weń uderzy echo ſię wydáie iáko zbębná, przytym chory nieczuie żadnego ćiężaru w żywoćie, y przelewánia; iako bywa *in Aſcite*, przed záczęćiem tey choroby morzyſká około pępká poprzedźiły, w krzyżách bol bywa znáczny, gdy ſię chory w znak położy, na ten czas żywot iáko kámień twárdy, prágnienie bywa uſtáwiczne z gorączki wnętrzney, uryny trudne odchodzenie, apetytu utrácenie, ná twarzy odmiány nieznáć.

Przyczyny pomienonych rodzáiow puchlin powierzchne, y wnętrzne.

Wnętrzne ſą te: Naprzod słába y źimna, álbo gorąca konſtytucya wątroby, wrodzona álbo nábyta: tákże zátwárdzenie oneyże, álbo *Scyrrhus*, ták wątroby, iáko Sledziony; tákże zbytnie płynienie krwi, lubo z noſa, lubo przez Hæmorrhoidy, lubo mieśięczna lubo przez rány iákie; tákże przez flux, od Wątroby álbo przez biegunki, álbo z bytnich potow, álbo z odchodzenia zbytniego uryny, iáko bywa *in Diabete*, ábo też z przetrzymánia Hæmorrhoidow, mieśięczney choroby, potow z Wyczáynych &c. Tákże przydáie ſię puchliná z chorob ćięſzkich y długich, iáko to zgorączki długiey, z kwártány, y innych; Oprocz tego *ex Mesenterio Pancreate, inteſtinis Renibus veſica, & utere ma-*

to male affectis: Puchliná rodźi śię z osłábienia tych częśći ákcyi: przez ktore włáſny áliment w wodnistą obraca śię máteryą, bywáią też prysżcze ná wątrobie, ktore gdy śię pootwieráią, wodniſty z nich humor rozchodźi śię po żywoćie, tákże y ſamych kiſzek, gdy przez pory otwarte wnich wodniſty humor *per transpirationem, in cavitatem abdominis* exſpiruie: pochodźi y znerek poránionych od kámieniá oſtrego, álbo piaſku, gdy *Serum ſegregatum á ſangvine non ad Vrethras* ále *extra in abdomen*: wychodźi

Przyczyny powierzchne ſą. Pićie zbytnie gorących trunkow ktore gorącośćią ſwoią tłumią ćiepło przyrodzone; tákże fermentácye żołądká (ná krorey *Chiloſis* należy) niedopuſzczáią. Pićie też częſte wody (kto do niey niezwyczáyny, y iedzenie częſte fruktow) przyczyną bywa puchliny, iedzenie tákże niezwyczáynych rzeczy, żołądkowi przećiwnych: iáko śię namieniło *in Pica & malria*, zkąd pochodźi *Anorexia*, potym puchliná, *Venus* też niepomiárkowána, bywa przyczyną tey choroby.

Progn. Káżda (z pomienionych) puchliná im ieſt dawnieyſza, tym do leczenia trudnieyſza. Między niemi *Anaſarca*, to ieſt wodniſta mniey ma w ſobie niebeſpieczeńſtwá, *Aſcites*, y *Tympanites*: niebeſpieczne ſą, ile z iákiey przyczyny znáczney pochodzą, iáko to; gdy *ex Scyrrho hepatis*, álbo *Lienis*, álbo z wrzodu iákiego wnętrznego, z obſtrukcyi záſtárzáłych, &c. Ieżeli

záś z iákiey inſzey przyczyny, to ieſt zbytnie- go pićia, z obſtrukciy niedáwnych, łátwo mo- gą ſię uleczyć.

Item Puchliná pochodząca z obſtrukcyey Sle- dźiony: nie ieſt ták niebeſpieczna, iáko z obſtru- kcyey wątroby, álbo *ex defectu ſalis volatilis in ſanguine* Gdy ſię puchliná przyda w iákiey cho- robie ćięſzkiey: śmierć pewną znáczy.

Item. Ná początku puchliny, gdy biegunká przypádnie: uwalnia od niey, gdy ſię záś przy- da w dawney puchlinie, złym ieſt znákiem.

Item. Uryny zatrzymánie, álbo z ćięſzkośćią odchodzenie, przytym zbytnie prágnienie, od- dech ćięſzki; znáczy puchlinę nieuleczoną. Gdy záś uryny więcey odchodzi, á niżeli cho- ry piie, dobry znák.

Item. Pryſczyki álbo mákuły, wydáiące ſię po goleniach, znáczą wielkie niebeſpieczeńſtwo.

Item. Gdy w nogách pokażą ſię exulcerácye, przez ktore wiele odchodzi wodniſtego humo- ru: czáſem uwalniáia od puchliny, á pod czás y duſzá z niem oraz nieſpodźianie wypływa.

Item. Gdy ſię pokażą po goleniách mákuły czerwone, álbo ſine, znáczą przyſzłą gángrenę.

Item. Gdy chory nie czuie przelewánia, álbo burzenia po kiſzkách, przytym ma prágnienie wielkie y káſzel, zły bárdzo znák.

Item. Opuchli około pełni gorzey ſię miewa- ią, y pod ten czás nayczęśćiey umieráią.

Item. Uryná zápalona to ieſt, bárdzo czer- wona

wona, y iáſna; ná śiłách upadnienie, puls prędki, gęſty, y głęboki, rąk y nog ziębnienie, znáczą puchlinę śmiertelną.

Item. Ktorzy przez Medykámentá z puchliny wychodzą, á znowu ſię do nich wracáią ſą *incurabiles*, dla tego że ſobie dáią przycyne pićiem trunkow, nie záchowuiąc po kurácyey diety, ktora ieſt naypierwſzym fundamentem kurácyey tey choroby.

Tympanites. ktora pochodźi *ab atra bile*: śmiertelna ieſt, w ktorey gdy ſię przyda zápalenie pępká, álbo muſzkułu *in abdomine*. znáczy śmierć bliſką.

Spoſoby do Leczenia.

KTorákolwiek puchliná z pomienionych będźie, kurácya iey należy ná wyprowádzeniu máteryey, z ktorey ieſt puchliná, y ná oddaleniu przyczyn, z ktorych ſię rodźi; potym ná utwierdzeniu częśći náruſzonych, álbo osłabiáłych, ktore ſą przyczyną. Ieżeli tedy pochodźi z obſtrukcyey wątroby, álbo śledźiony, y *Venarum Meſaraicarum*, álbo *ex Scyrrho &c.* te leczyć potrzeba ſpoſobámi tym áffekcyom nále żytemy, ktore podáły ſię ná ſwoich mieyſcách oprocz tego padáią ſię ſpoſoby ná uleczenie puchliny ktoreykolwiek z pomienionych, ktorych Medyk uważny według rożnośći, y przyczyn, może záżywáć, y one odmieniáć.

Naprzod tedy w iákieykolwiek puchlinie purgánſe ſą naypotrzebneyſze, ktore niemáią bydź

mocne, y częſto záżywane, oſobliwie *in Timpanite.*

Purgáns. R. Rad: *Fringÿ*, *Rubiæ tinctor. Apÿ Petroſſel.* Emul: Camp. *aá unc.* 1. Rad. *Valer Aſari; Ebuli Irid Illir unc ſ.* Cort. Capp. *Frax Tamar aá. dr. 6.* Fol. *agrim Cetar. Capill, ven. Chamædr. Hyper Abſinth. Centaur. aá M. j. Soldanell. M. S.* Sem. Dauci, *Petroſ Fænic. aá. unc ſ. Liquir, dr. 1. inciſa & contuſa decoqv. in Aqv. Chalyb.* R. *Colat. expreſſæ lib. 2. inf. Senæ el. unc. 1 S.* Agarici *in nodul. ligat. dr. 3. Sem. Ebuli Rad. Ialap Mechoac. Zincich. aá unc ſ. Rhabar. dr. 3. diger. per noct. colaturæ coctæ & expreſſæ adde Sirup.* Roſat. *Sol. unc. 4. Clarificetur S. A. claro liquori adde Spir: Tartari dr 1. detur pro 4. vicibus alternis diebus.* Przytym chory niech żáżywa purgánſu formálnego, raz w tydzień, tákiego, álbo podobnego. R. *Senæ el Turbith. gumm Hermodáctill Sem. Ebuli, Ialap, Mechoacan. aá dr. 2. Cremor. Tart. dr. 2. Gum. Perv. dr. ſ. Pulv. Diambr Diarhord. Abbat. Sem. Fænic. aá ſcr. 1, M, f. pulv. doſ. dr. 1,* námoczywſzy ná noc w winie, názáiutrz zámieſzáć, y wypić.

Winá zaprawne (ktore názywáią* Medycata) *ſą ſkuteczne, náprzykład.

R. Rad. *Aſari Mechoac. aá. unc. 2, Rad. Ireos. noſtr:* Cort. *Ebuli, Sambuci aá unc. 1, Enul. Camp, unc. ſ Comar. Abſint. Epithimi aá. pug. 2. Senæ. el. unc. 1. Soldanel. dr. 2. Trochiſc. d. Rhabar. d. Eupator.*

pator aa, dr. 5. Macis Cinam aa. dr. ſ, Scamnon, ſcr. 4. Vini albi libr. 3. ntech ſtoi w ćieple przez kilká dni, przecedź, wyćiśni, daway ná raz po trzy álbo cztery uncye.

Item. Ná śćiągnienie wodniſtego humoru z ćiáłá, naylepſzy ieſt ſok z korzenia Koſaccowego, dáiąc go ná raz uncy trzy z winem, przydawſzy Mánny Kalábryny : ktory ták przez ſtolec iák przez urynę wyprowadza wodniſtość.

Item. Rzęcz doświadczona. Weś ſkorek zwierzchnich ſkrobánych ná doł z korzenia Romanowego źiela, námocz w gorzałce, przecedźiwſzy piy po kieliſzku, purguie dobrze, y wilgotność z ćiáłá wyprowadza. Ubodzy ludźie zażywáią ná śćiągánie puchliny proſzku z ziarnek Hebdowych, álbo Bzowych, nie bez ſkutku.

Item *Proßek pewny.*

R, *Herb. Grat'olæ, Soldanell. aa. dr. ſ. Cinam. Macis aa. ſcr. ſ. Salis Fabar gr S. M. f. pulv.* day go w ćiepłym piwie zpowtorzeniem, ieſt doświadczony.

Item. **Myrobolani Indi cum Rhabar.** ſą ſkuteczne ; á oſobliwie **Mercurius** *dulcis vitæ,* wodniſty humor wyprowadzáią, przydáiąc do nich *Dyagred.* álbo **Reſin.** *Ialap:* lubo **Turbit:** *Mercurius* tyż *diaphoreticus* ieſt oſobliwy *in Tympanite.* Iednák iáko ſię wzwyż námieniło, ſtrzedz ſię wálnych y częſtych purgánſow, ktore słábiąc ćiepło przyrodzone, przyczyną bywáią do rodzenia ſię więkſzey wilgotnośći. náylepiey wyprowa-

dźáć puchlinę przez urynę, przez poty, przy wolnych purgánſách, á przytym dáwáć *corroborantia hepat: & ſplen:* Miáſto purgánſow częſtych dáwáć Enemy, Náprzykład. ℞ *Pulp Colocynth dr* 1. *infun l: in vin. alb. unc.* 3. *per. noctem colaturæ expreſſæ adde decoctionis inteſtinorum Vervecis libr* 1. *Olei Comm. unc.* 2. *Salis Petræſuſt unc* 1. *Aceti fort. Cochl f Enema. Vel* ℞, *Decoct. Emol lib.* 1. *Vini Emmet. turbidi unc.* 4. *Diaphan. unc.* 1.

Item. Uryná Dźiećięca z oliwą y z miodem zmieſzána, y przywárzoná dobra ieſt; Krwie puſczenie w puchlinách nie należy, chybáby puchliná pochodźiłá z przetrzymánia Hæmorrhoidow, álbo mieſięczney choroby, y to záraz zrázu. Kauterye, pryſcze, bánki ſiekáne częſtokroć gángrenę ſpráwuią, záczym lepiey ſię od tychj ápplikaciy wſtrzymáć; *Paracenthesis* (to ieſt otwieranie puchliny) rzadko komu pomogłá dlaczego ſpoſob iey iáko niebeſpieczny opuſczá ſię.

In Anaſarca & Tympanite diuretica ſą bárdzo potrzebne; ná co służy. Weś iáłowcu gárść dobrą, przetłucz go, warz w winie, przecedź, przyday *Spyr. Sal.* według potrzeby, day wypić,

Item. Day ſoku z Trybule, na raz trzy uncye zráná *Item.* Terpentyna *cum extracto granor. Iuniperi, & Tartaro Vitriolato.* Służą ná to *Spir, Sal: Tart. Vitrioli Salia* tákże *Lixivioſa*, to ieſt, *Fabarum Abſinthij, Iuniperi, &c.* Kurácya

záwi-

záwisłá ná korroborácyey wątroby, álbowiem prozno wodę wyprowadzamy, ieżeli rodzeniu iey nie zábieżemy; więc ná korroborácyą wątroby słuzy, *Electuar* C *phodes.* dáiąc ná raz puł uncyey, deſcrypcya iego tá ieſt, R. *Paſſul. Corinthi mund libr.* S. *in* S. *q Vini generoſi coque ad pult conſiſt. traijce per Setaceum, pulpæ traiectæ adde conſervæ Anthos. Cort. Citri Condit. Cinam aá. dr.* 1. *Pulv. Aromat. Rolat Diamarg* r. *cal. Dia Cinamomi aá. ſcr.* 2. *Ligni Aloes odoriferi dr ſ, Croci ſcr. ſſ. Elect.* Chory ma bárdzo máło pic, y owſzem wielkie wſtrzymywánie od picia (oprocz lekarſtw) wielu do zdrowia przyprowádziło.

Ieżeli chory ma zbytnie prágnienie, dáwáć mu Dekokcyą *ex Ligno Gvaiaci Saſſaf.* przydáwſzy *Baccar Iuniperi pro potu ordinario,* może też potroſze do Dekokcyey przylewáć winá, uſtá przytym często płokáć wodą, w ktorey kilká rázy ſtal rozpaloną zágáśić, octu do niey przymieſzawſzy, Máſtyx też często w uśćiech żuć. Potraw chory má záżywáć, częśćiey pieczyſtych, á nieżeli wárzonych, ſtrzegąc ſię słodkich zapraw ile można.

Purgánſe oſobliwe ná ſprowádzenie Puchliny.

R. *Reſin. Ialap amygdal. Sabbæ ſcr. ſ. Trochiſor Alchand. gr.* 5 *Reſinæ Gumi Gut. gr.* 3. *Mercur. ducis ſcr. ſ. Olei Cedri gut.* 3. *cum ſ. q. Extr.*

Abſintij f pill. n̄ro 11. ná raz *Vel R. Fol. Senæ d. dr.* 3. *Rhabar. dr.* 2. *Herb. Trifol. fibrini M. S. Tamarindor unc ſ. inf. ſ. q. Aqu. Ebuli & Vini per* 12. *hor. Colaturæ Coctæ, & expreſſ. adde Mannæ Cal. unc.* 1. *S. Syrup. de Spina Cervi unc.* 1. *de Succo Roſar. unc ſ. Clarif. S. A. & adde Spir. Tartari gut.* 20. day ná raz.

Pigułki też *ex Gum. Ammon. cum Mercurio dulcificato,* czę ſto ie dáiąc, znácznie pomagáią.

Item Pul ialap. cum Gumi Perviano & Tartaro Vitriolato, wedlug proporcyi lat, y nátury ákkomodowany ieſt dobry ; oſobliwie dla proſtych ludźi.

Mercurius Nitratus, álbo *Corallatus*, ieſt *Arcanum in Aſcite & Tympanite, cæteris nil iuvantibus Item.* Pigułki *Lunare* zwáne ſą te. *R. Extr. Elaterij gr.* 12, *vel* 15 *Mercur. dulc. ſcr. ſ. Trochiſcor. Alcb. gr.* 5. *cum ſ. q. extr. Abſint. f. pill. probatæ.* Máią też niektorzy zá ſekret proſzek z uſuſzonego Bufoná. dáiąc go na raz ſcr: 1. (trzebá mu łep ućiąć, nogi, y wnętrznośni wyrzućić) *Bufo*, názywa ſię żábá ziemna.

Item. Purgáns oſobliwy ná puchlinę, ieſt: *Electuarium Hidragogum Sylvij* ; Inśi też wydrążaią korzeń Przeſtępowy: (nie ruſzáiąc go z ziemie, iako ſię weń wody nápełni, tę wodę wybieráią, piią, purguie dobrze puchlinę ; ále że ieſt obrzydła, chybá grubym naturom służyć może.

In Aſcite, iáko ſię iuż naminiło, że purgánſe bárdźiey ſzkodzą, lepiey żáś służą *Diuretica*, y *Dia-*

y *Diaphoretica*, ná co podáią się sposoby. R. *Ciner. Genistæ, lib.* 1. *Vini albi libr.* 4 *sumit Absint. pug.* 2. *extra Lixivium*, dáwáć zrána y ná noc po 4. uncye, iest rzecz doświadczona. *Arcanum duplicatum* iest bárdzo dobre: tákże *Salia* wyciągnione *ex excrementis animalium*, urynę dziecięcą niektorży piią, niewiem czyli z pożytkiem, iesczem tego sekretu nieprobował.

In Tympanite, to iest, w wietrzney puchlinie pożyteczne są; *Spir. Nitri dulc. Oculi Canc r. Antim.* Dy*aphor*, *Bezoard. Ioviate, Mixtura de tribus*, *&c.* Ieżeli pochodzi z przyczvny nerek, służyć będą: *Oleum Scorpionum*, *Sal Fabarum Genistæ Fimi Columb. Spir. vitrioli aut nitri imbutá Item Spir. & Sal. Volat. Vrin.* przytym Wánny pocące, frykácye, ungventá, linimenta rożne, Plastry, Kátháplasmy, Bánki suche, &c.

Item. Ná puchliny, wielom pomaga czosnek w gorzałce moczony, ktorą przecedźiwszy pić *Item. Album Græcum* suszone ná proch stárte, y dáne po kilkákroć spędza puchlinę.

Purgáns osobliwy ná Puchliny.

R. *Pulv. Rad. Esulæ gr.* 8 *Gumi Peru. gr.* 3. *Cinam scr. f. Sal. Tartari gr.* 1. *cum Rob. Sambucci f. bolus.*

Gdy się kędy pokázuie, zápalenie, álbo zpryszczenie przez ktore wilgoć odchodzi dla wysuszenia; záżyway tego do posypowániá. R. *Rad. Liquir. pulv. Creta Colon.* aá. *unc. f. Lap. Calami.*

laminar. pr. Myrrhæ el aã. *dr. M. f. pulv.* ktorym posypowáć często.

Y to ná Puchlinę bárdzo dobre.

R *Herb. Absint. sumit. Centaur. aã M f. Baccao Iuniperi M. 2* Rhabar *el. nuc. f. Cinerum Genistæ: Tamaristi vel Fabrum aã. unc. 4. Vini albi libr. 4. digere colaturæ coctæ detur sæpius unc. 6.* I to pewna. R *Succi Iridis unc. f. Seri Lactis unc. 3 Mellis, despum. unc. 1 f levis ebull colaturæ adde spiconard. f rup. f Cinam scr. 1. Diagrid. gr. 5* zmieszay, day ná raz uznasz skutek. Dekokcya Osobliwa R. *Fumar. Eupator* aã. *M. j. Rad. Asari Hirundinar.* aã. *unc f. Baccar Iuniperi unc. 2.* R*asur Ebor dr. 6. Nucis Mosch. Santali Citr.* aã. *unc. macerentur in f. q. Vin per 24. hor. dein. leniss. decoqv. colaturæ detur unc. 5. bis de die præmissis purgationibus. hoc remedio Quercetanus, è medio sustulit omnis generis Hydropses.*

Vinum Medicatum R. *Herb. Absint Pont Borag. Cuscut Soldanellæ* aã *M. S. Rad. Petroselí. Fænicul Apij* aã. *unc. f. Polipod. Liqnir.* aã *dr. s. Fol. Senæ unc. 1. Cinam. Galan.* aã. *dr. 1. Vini q. f f. digesto, colaturæ detur bis de die pro dosi unc. 5.*

Ad Hepar. deopilandum. R. *Conserv. Cichor: Fumar.* aã. *unc 1. S. Rad. Cichor. cond. dr. 2. Species Diarchod Abb, Diatr Santal.* aã. *scr. 2 cum f q. Syr: Acetos Citri f. Elect. vel* R. *Sp. Dia laccæ Diacurc.* aã *dr. 1. Trochisc. d. Rhab. d Eupat.* aã. *dr. 1. S. Hepat. Lupi pr. dr. 1. Soldanell scr. 2. f. pulv. dos. dr. 1.*

In Asi-

In Ascite R. Herb Absinth. vel Flor. Centaur. ꝟris M. j. Baccer. Iuniperi M. 2 Rhabar. *el. unc. ſ. Cinei Geniſtæ,* Tam. 1. *aã. unc. 4.* Vini *optimi, lib. 4. diger in calido colaturæ detur bis de die dosis unc. 4. eſt. experimentum, toties probatum.*

Sekret Włoski ná Puchlinę.

WEś ſtali ſubtelno piłowáney unc iednę, octu mocnego funt, zmieſzay ná żeláźney łyſce, warz áż do ſuchośći, wyiąwſzy ſtal ſuchą z łyſzki, prześiey ią przez cienką chuſtkę, przyday do niey proſzku z żołędzi tylo dwoie, zmieſzay, daway ná raz po dwá łoty co dzień w roſole, álbo w konfekćie rożowym, ieſt ſekret pewny iáko piſzą.

Item. Weś ſoku Babczánego, to ieſt, źiela ták zwánego; wley go w garczek, ktory nákryi płotnem gęſtem, ná to płotno náſyp popiołu bukowego, álbo dębowego nákryi pokrywką warz wolnym ogniem do połowy, (to ieſt, zeby połowicá wywrzáłá) przecedziwſzy daway choremu po 4. unc. ná raz co dzień ieſt rzecz pewna.

Item. Sok wyćiśniony z korzenia liliy białych (przydawſzy do niego trochę miodu) piiąc go: wywodzi wodniſtą máteryą.

Item. Radix Hirundinariæ w winie moczony, to wino piiąc, znácznie wywodzi puchlinę.

Item. Euforbium cum extracto Caſsiæ zmieſzáne, potężnie puchlinę wywodzi.

In Tympanite, po purgánſách wolnych *ex Mercurio dulciſ. aut Nitrato.* daway ná noc, y zráná

te pigułki. R. *Trochiſcor. d Aniſo d. Cappar. āā. unc. 2. Rhabar. opt. dr. 3. ſpodÿ dr. 2. Spicæ ſcr. 2. pulv. excip. Extr. Abſint: ex Maſſa form: pill: conſp. magnit. doſ. ńro 7.*

Item. R. *Maſſ. Pill. aggreg. ſcr. 2. Elaterÿ optimi gr. 4. f. pill. pro una doſi ſunt. expertæ,*

Deinde. R. *Urinæ pueri impoll. lib. 1. Salis* Nitri *puri dr. 6. bull in ignem, ad conſumpt 3. æ part,* tą Dekokcyą nácieray żywot cáły częſto, álbo chuſtę w niey zmoczywſzy przykładay. Niektorzy z tábácznego liśćia wodkę wypaloną piią, ná ſpędzenie puchliny, inſi za rzecz ſekretną máią to: biorą od Kotlażow proſzek ż miedźi, ktory mieſzáią z łaynami gołębiemi moczą to w winie, przecedźiwſzy piią *ſub cuſtodia.* iák ſię im nádáie ten ſekret, (wiem dobrze) ále zamilczę. Ieſcze ſekret; Weś uryny kożłowey náprzykład puł kwarty námocz w niey tłuczonego iáłowcu ileć ſię będźie zdáło: przecedźiwſzy piy co chceſz.

Plaſter proſty domowy ſekretny, nie tylko ná Puchlinę, ále y ná Pedogrę, y Sledzionę służący; Weś łayná wołowego łotow 12. barſczu ogrodnego łotow 8. iáiec ſurowych trzy, Siarki puł funtá; zmieſzay, warz, rozłożywſzy ná chuśćie, żywot obłoż.

Item. Wodká wypalona z korzenia Hebdowego, y Bzowego wraz, znácznie puchlinę śćiąga: piiąc ią.

Item. Káthapláſmá ná żywot wzdęty; Weś

łayná

łayná wołowego, y koźiego, ususz, w piecu, prześiey, przyday soku piołunkowego, oleyku rućiánego, wosku trochę, zmieszay nád ogniem, rozloż ná chuśćie, to co dźień.

Item. Weś Oliwy, y Mydłá Barstiego, rowne częśći, rospuść wolnym ogniem przyday do tego proszku z lubczyku, z barsczu ogrodnego, z kwiátu bzowego, z naśienia pietrusczánego, kminu przysmasz trochę, obłoż tym żywot raz, y drugi, y trzeci.

Item. R. *Stercoris Columb in aceto macer lib.* 1. *Sulph. vini dr.* 3. *Nitri unc.* ſ. *Rad. Esulæ cont, Baccar. Lauri Anethi Flor. Chamomill.* aā. *dr.* 6. *Sem Nasturcij dr.* 2. *Mellis q, ſ. decoqv. ad form. Cathapl. post adde Succi Ebuli unc.* 2. *Iridis unc.* 1. *Far. Fabar: unc:* 1: *ſ. f. Empl.* Służą przytym rożne pláſtry, ungventá, *Linimenta, Sacculi, Olea,* ktore dla sczupłośći opuśćić się muszą.

Dekokt doświadczony in Anasarca.

R. *Ligni Sancti lib.* S. *Cort. eiusd: Salsæ Parill.* aā. *unc.* 4. *Liquir: unc.* 1. *Fol. Senæ unc.* 1, S. *Rhabar: Agar.* aā. *dr.* 2. *decoqv. primo ligna, decoctioni decolatæ adde Senam Rhabar. Agar. f. digest: per* 12. *hor. Colat: detur quotidie mane unc* ſ7.

Wánny pocące bárdzo potrzebne zrázu, poki chory przy śiłách.

Jest między Authorámi niezliczona rzecz sposobow rożnych ná puchliny, lecz y miedzy ludźmi rożnemi wiele się ich znáyduie, tu się tylko osobliwsze y doświadczone zebráły.

O CHO-

O CHOROBACH SLEDZIONY.

Ktore ſą, Zapalenie, Bol. Obſtrukcya, to ieſt Zátkánie. Nabrzmiáłość, Scyrrhus, Melancholia, Hypohondryaćá, Szkorbut.

O Zapaleniu Sledźiony.

Znáki zápalenia Sledźiony ſą te:

NAprzod nabrzmiáłość y bol w lewym boku, ktory pod czás áż do lewego rámiená rozchodzi ſię, przytym ćięſzkość; y ſtrzykánie w boku; Gorączká uſtáwiczna; potraw obrzydzenie, prágnienie, oczerniáłość ięzyká, chory ná práwy bok leżeć nie może dla ćięſzkośći Sledźiony; ktora żołądek náciſka. Pod czás ſamá tylko Sledzioná nábrzmieie, á pod czás bok cáły áż do pępká, wniektorych iednák pomienione znáki bywáią mnieyſze: wniektorych zás więkſze, według pomieſzánia humorow, z ktorych tá chorobá pochodźi. Ieżeli bowiem do krwi z meláncholią zmieſzáney cholerá ſię przyłączy, náten czás uryná bywá czerwieńſza, w uſtách gorzkość prágnienie więkſze, gorączká więkſza,, trzećiego dnia bárdziey ſię odzywáiąca, przytym nieſpánie, pod czás y ſzaleńſtwo. Ieżeli będzie pomieſzána flegmá, ná ten czás cerá bládá, gorączká y prágnienie wolnieyſze, bol tákże w boku nie ták uprzykrzony; Ieżeli zás ſamá krew meláncholiczna, wten czás bywa twárdość w boku więkſza, uryná bláda, czá-

ſem czerwona, álbo ſzara, y inſze znáki, pánuiącey moláncholiey wydáie ſię.

Progn. Práwie iednákowa iáko y Wątroby, zápalenia mniey, iednák niebeſpieczna; Wątrobá bowiem ieſt członek przednieyſzy. To zápalenie obraca ſię pod czás *in Scyrrhum* álbo też *per Crisim* zákończa ſię, to ieſt, gdy ſię krew z noſá puśći lewą dźiurką, álbo gdy ſię dobrowolnie Hæmorrhoidy otworzą álbo gdy biegunká wolna náſtąpi, álbo uryny nád zwyczay odchodzenie.

Kurácya tákaż ma bydź iáko y zápalenie wątroby, o ktorey było wzwyż; oſobliwie potrzebne ieſt krwi puſczenie z ſalwateli, álbo Bázyliki; tákże purgánſe wolne, *Aperitiva topica*, maſz tego dość wzápaleniu wątroby, tám ćię odſyłam,

O Boleniu Sledźiony.

BOl Sledźiony bywa bez gorączki, y bez zátwárdzenia oney, ktory zwyczáyne pochodźi z wiátrow, nie tylko iey ſubſtáncyą, ále y membránę onę pokrywáiącą rozdymáiąc, y roſpieráiąc bol w niey ſpráwuie.

Od zápalenia wątroby, rożni ſię tym, że ieſt bez gorączki; od koliczney áffekcyey, trudniey rozeznáć ſię może: gdyż kiſzká *Colon* zwána, tuż záraz ieſt pod Sledźioną, rożni ſię iednák że bol Sledźiony bo w iednym tylko mieyſcu dokucza, koliczny zas rozchodźi ſię po cáłym práwie żywoćie.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod służą Enemy rożne, purgánse, y powierzchne áplikácye: to iest plastry, materace, linimentá, &c. Náprzykład R. *Olei Lilior. Chamomill. Capparor. Absinthij* aã. *unc.* ſ. *Aceti Squil. unc.* 1. *M.* Smáruy tym bok lewy. Bánká też ná sucho ſtáwoiona pomaga.

Item. Weś ſtochmalu, gorzałki, miodu prásnego, rzodkwie ſkrobáney, mydłá ilec się będźie zdáło, włoz do gárczká, zásʒpuntuy, upraſz, tym bok obłoz, rozłożywszy ná chuśćiej uznász pomoc.

O Zátkániu y nábrzmiáłośći Sledźiony.

SLedźioná bárdźiey podległa ieſt obſtrukciom, á niżeli wątrobá, álbowiem oná grubszą krew odbiera, ktora prędzey w żyłách, y porách iey pozoſtáie, y one zátyká, te ieżeli długo trwáć będą, przynoszą *Scirrhum*, álbo też nábrzmiáłość Sledźiony.

Przyczyny zátkániá Sledźiony te są, co y Wątroby; gdy bowiem będźie obſtrukcya Wątroby, Sledźioná też *per consensum* temu podległa.

Znáki: ćięszkość y bol w práwym boku á osobliwie chodząc, biegáiąc, iádąc wydáie się, przytym cerá bláda, uryná iák wodą: oćiężáłość, gorączká wnętrzna, nog czásem nábrzmienie, pokászliwánie, apetytu utrácenie, &c. Chorobá tá gdy będźie záſtárzáła, z trudnośćią uleczyć się może.

Sposoby do Leczenia.

JEdnákoweż co y zátwárdzenia wątroby, oprocz tego: Pigułki otwieraiące osobliwe. R. *Gumm: Ammon, in Aceto Scyll. Sol. unc.* 1. *Extr. Aloe unc. ſ, Cryſtall. Tart. dr. 1, Myrrhæ Croci. aā. dr, ſ. Maſticis, Benzoini, Salis Fraxini, Abſinthij, aā. ſcr: 1. cum ſ. q. Oxymel. Squill. f. pill. doſis gr.* 1. *bis in ♃mana* zázywáiąc przytym purgánsow służących, y Essencyey, ktora iest doświadczona, to iest: R: *Vitriol. Mart. dr. 1. Spir. Sal. Armon Vrin. unc. 1. Sal. Succini Volat. dr. ſ. Caſt r. ſcr: 2. miſce digere per. 24. hor. filtra, doſis gut.* 20. *b.s in die.*

Osobliwym sposobem służą rożne præpáráment á ze stali; iáko to *Tinctura Martis. Eſſentia, Mars potabilis, Crocus Mart, Vitr. Mart. Flor. Sales arm: Martial.* A osobliwie sámá stal piłowána, przez ćienkie płotno przesiana, dáiąc iey ná raz skrupuł, álbo puł drágmy, *in conſervo cochleariæ,* iest bárdzo pomocna, Wino też (gásząc w niem stál) iest pomocne, Należą y rożne Dekokcye *aperientibus*, tákże Syropy, *Electuria Eſſentiæ. Spiritus, Olea,* ktorych iest *ad nauſeam* miedzy Autorami.

Powierzchne też przykłádánia rożne, wiele pomagáią: Iáko to plastry, smárowánia, materace; Plastry są rożne, iáko *Spleneticum de Cicuta de Ammoniaco Foreſti:* y inne rozmáite, ktorych wyliczyć niepodobna.

Item. Liśćie tábáczáne, w winie wárząc, przy-

przykłádáiąc ná bok lewy; pomagáią. Tákże Kappáry rozwierćiawszy zgrzać, y przykłádáć, y chmiel (w worek go nałożywszy) wárząc w winie, álbo w piwie, co raz ćiepło przykłádáiąc pomaga.

Item. Námocz gębkę w urynie wlasney, wyzmiy trochę przyłoż ćiepło ná Sledzionę,

Item. Warz skorę lesionową: przecedziwszy piy z proszkiem teyże skory.

Item. Korzeń pokrzywiány stłukszy, przyláć winá, przygzrawszy dobrze, rozłożyć ná chuśćie y bok lewy tym obłożyć.

Item. Rzecz pewna; Weś *Pulpæ Thamarindorum unc. 1.* álbo mniey, przyday stali subtelno piłowáney scrup. 1. *Sal. Tamarisci gr.* 8. zmieszay wraz, niech tego chory co dzien zażywa, á przytym po záżyćiu, niech się báwi ágitácyą.

Item Weś stochmalu, miodu práśnego, gorzałki, soku rzodkwiánego wszystkiego coć się będźie zdáło, włoż do gárnuszká, zalep, upraż, rozłożywszy ná chuśćie, przyłoż ná śledzionę,

Maść sekretna ná twárdość Sledźiony.

℞. *Ol. Rutæ, a. Cappar. Chamomill. aã. libr. ſ. Vini fortiss. unc. 3. Rad. Althæ, Malvæ, Filicis, (contusor) aã. unc. ſ. bull. ad consumpt. Vini colaturæ adde Aceti fortiss. libr. ſ Rad. Cyclam. unc. ſ. bull ad cons. aceti, Colaturæ adde; Gum, Oppopon. Bdell. Galbani, Ammon. aã. dr. 2. Ceræ q. ſ. fiat Linimentum:*

Item.

Item. Wodká Egerſka dobra do pićia, mocząc w niey *Senes Epithymum*, y *Rhabarbarum*. ieſt tego więcey *in obſtructione hepatis*, tám ćię odſyłam.

O Mártwym Wrzodźie ná Sledźionie.

TEn wrzod názywa ſię *Scirrhus Lienis*, rodźi ſię *ex materia fæculenta*. gdy długo w śledźionie przetrzymána będźie.

Rożni ſię od nábrzmiáłośći, álbo w zdęćiá śledźiony tym, że gdy náćiśnieſz nábrzmiałość Sledziony pálcámi; uſtępuie, y churkotánie, álbo wárczenie po kiſzkách ſpráwuie, gdy zás *Scyrrhum* náćiśnieſz, bynamniey nieuſtępuie, áni tych háłáſow po kiſzkách robi.

Prognoſis. Podobna iáko y *Scyrrhuſa* ná Wątrobie, tylko że Sledźiony *Scirrhus*, ieſt ſkłonnieyſzy do kurácyey, y do tego że śledźioná ieſt członek poldleyſzy, y do lekarſtw ſpoſobnieyſzy

Spoſoby leczenia też máią bydź, ktore ſię opiſáły w Scyrrhuśie wątrobnym. Oprocz tego podádzą ſię oſobliwſze.

Konfekt purguiący skuteczny.

R. Gum. Ammon. Oppopon. Bdell. aã. dr. 2. depur. per acet. ſ. Art. quibus adde Confect. Cham. Diaphœn. aã. dr. 2. Mercur. dulc. gr. 20. M. doſis unc. ſ. qualibet 3tia die, Item Pillul. ex Gumi Ammon. Cum Mercur. dulcif ſunt. efficaciſsima. *Item*. Krwie puſczenie ná początku potrzebne ieſt, dáley niepomoże. *Item*. Weś mártwey pokrzywy ile

trzebá, Warz ią w wodźie, (przyday *Rad. aperientes*) przecedź, daway pić miásto piwá, przytym maczay gębkę w wodźie wápienney, ktorą przykładay ná wrzod.

Vngvent do smárowánia pewny.

R, *Ol.* Comm. *unc.* 3. *Medullæ* Crur. *Bovis unc.* 1, *Butyri recent unc:* ſ *Succi Bryon.* Nitrian. *aā. lib:* 1. *bull. ad consumpt. Succor. & adde Ceræ unc.* 1, *Pulv.* Citarach *Corcitibus* Tamarisci *Capar. Sem.* *Agni* Casti. *aā. dr.* 2. *f. ung.* Plaster pewny. R, *Gum* Ammon. *unc.* 2. *Succi Nicotianæ unc.* 1. Resin. *Pini* Therebint. *Succ. Ebuli* aā *unc.* 1. *Olei & Ceræ* aā *q.* S.

Item. Liniment. R., *Cicutæ* M. 4. *Gum* Ammon. *libr.* ſ. *infund. in aceto per dies* 8. *dein bull. & exprim liquor. colatus* coquatur *ad consumpt. humid cui adde* Ceræ & *Olei* Amygdal, *dulc. q. ſ. f. Linimentum.*

O HYPOCHONDRYEY.

Ktora názywa się Meláncholia Hypochondryaca.

JEst umysłu smutne pomieszánie, ktore pochodzi częścią *ex Atra bile*, częścią *a Succo Pancreatico* wielością, y ostrą kwáśnośćią: przyległe członki molestuiącego, y mieszáiącego, częśćią z inszych humorow spalonych, iáko krwi, melancholiey, cholery, częśćią z żołądká niestrawnośći, ktora *alimenta convertit in nidorosam cruditatem* zkąd potym w wątrobie y śledźionie

rodzą;

rodzą ſię humory ſzkodliwe. *Animi* teſz *Pathemata*, zwykli rodzić tę chorobę: to ieſt, zbytnie myśli, ſmutek, częſte turbacye, apprehenſye, &c. ktore mieſzáiąc umysł, wiele melancholiey, y cholery rodzą, do tego prożnowanie, ſedentárya bywaią przycyną tey choroby; Expurgácye też zwyczáyne przetrzymánie, to ieſt, Hæmorrhoidow, mieſięczney choroby, (przez ktore náturá zwykłá wiele humorow pozbywáć,) częſtokroć w prawiáią w Hypochondryą.

Znaki Choroby. Naprzod bo w pacierzách, y w słabiznach (Hypochondryá zwánych) rozpalenie ktore ſię ná twarzy wydáie, przez rumieniec: przytym puls nieſtáteczny, konſtypácya to ieſt: ſtolcow zátrzymánie, Sen bárdzo máły y pomieſzány, uryna, biała iák wodá, ktora częſto odchodzi, zawrot głowy: umysłu pomieſzánie, także ſię czáſami śmieią, czáſami płaczą, od konwerſaciey uciekáią, pod czás w ſzaleńſtwo w padáią; do gniewu ſkłonni, nieobyczáyni, milczący, ſą fantázyey tak pomieſzáney, że bárdziey ná umyśle, á niżeli ná ciele choruią: przypada ná nich, deſperácya prawie nieuleczona, rożne imáginácye y áppreheńſye, z ládá przyczyny ſuſpicye, gniewy, niechęći ich nápadáią. Weſołości żadney nieprzyimuią, Częſto też w żołądku miewáią kiſánia wielkie, zkąd ſię wiátrow wiele mnoży, ktore żywot rozdymáią, y częſto mdłości ſpráwuią. Womity pod czás bywáią kwáśne, czarne zielone, od-

rzygánia częſte, po kiſzkách burkotánie, pod czás tez nápada biegunká z oſtrości wielkiey humorow: uryná bywa pod czás mątná z czerwonym ſedymentem, nápada y ſercá drzenie, ſtrzykánie w lewym boku y ſkakánie, co drudzy rozumieią że ſerce drzy, prágnienie wolne, duſność, bol głowy, ſzum w uſzách, oczu záćmienie. Gdy ſię chorobá záwezmie: nápadáią konwulſye, Paraliſz, Meláncholia, Mánia; Te iednák pomienione znáki, nie wkożdych iednákowe bywáią: ktore według wielkości, y iákowości humorow, rożne Symptomata ſpráwuią.

Progn. Chorobá tá niema w ſobie niebeſpieczeńſtwá; iednák długa ieſt, y uprzykrzona, pod czás áż do śmierći infeſtuiąca, y lubo ſię uſpokoi, znowu ſię wraca, dla czego názywa ſię *Opprobrium*, álbo *Flagellum Medicorum*. Ieżeli ſię Hæmorrhoidy ſame dobrowolnie otworzą; uwalniáią od choroby, Ieżeli záś z zbytkiem, niebeſpieczne ſą. Ieżeli uryná odchodźi gęſta, to ieſt mętna; znák ieſt dobry, ieżeli ćienka, znáczy długą chorobę, Gdy záś nágle (bez gorączki) pokaże ſię uryná czarna; od choroby uwalnia, Ieżeli ſtolce bywáią wolne, álbo womity czáſem dobrowolnie nápadáiące: dobry znák. Ieżeli záś częſto nápadáią, znáczą niebeſpieczeńſtwo, á oſobliwie gdy iákie niezwyczáyne będą, Zawrot, y bol głowy dawny: przynośi wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo wzrok odeymuie.

Sposoby do Leczenia.

SŁużą náprzod Enemy *ex Herb. Emolient.* Purgánse, womitorya, krwie pusczenie, Hæmorrhoidow otworzenie, *Aperitiva. Absorbentia &c.*

Purgáns. R. *Fol. Senæ el. unc. ſ. Rhabar. dr. 1. Tartari albi rudi, dr. 2. fiat infuſio in decocto. Borag. Fumar. Acetos Liquir. Colaturæ digeſtæ Coctæ & expreſſ. adde Mannæ Calabr. unc. 1. S. Clarif. per alb. ovi & adde Syrup Fernel, Sol. unc. 1. Spir. Salisarmon. urin: gutt. xx.* Po purgánsie trzećiego dniá krew puśćić z Salwátelli, z lewey ręki: á potym daway co dzień Dekokcyą otwieráiącą. Náprzykład. R. *Rad. Aſpar. Gran: Cichor: aā. unc. ſ. Fol. Agrimon. Cetarach. Capill Ven. Bugloſſ. Cichor. aā. M. S. Tartari crudi albi unc. 1. Rad. Chinæ, Lignis Saſſafr. Santali albi aā. unc. 1. Rad. Apij Filicis mar Fol. Betonicæ Scabioſæ aā M. S. Sem. Coriandri dr. 3. Paſſul. maj unc. 4. f. decoctio in jure Caponis, Colaturæ adde Fol. Senæ el. Epithymi aā. unc. 1. digere coqve Colaturæ expreſſæ adde Spir. Tartari rectificati gut. 20. pro qualibet vice ad decoctionis unc. 6. Poſtea repetatur purgans medicamentum ſupra deſcriptum.*

Po skończeniu, chory tego ma záżywáć, kąpieli z rzeczney wody wárzoney z ziołámi chłodzącemi, iáko to *Violariæ, Borag. Bogloſſ. Cichor. Endiv. Cuſcut.* przydáiąc ieczmieniá, y iábłek, żeby záś kąpiel częsta żołądkowi nieszkodziłá, wychodząc z niey zá káżdym rázem násmárowáć nád żołądkiem oleykiem Muszkatewym;

notym Hæmorhoidy otworzyć,ieżeli chory do ich ſpoſobny, ieżeli nie, krew z nogi puśćić, Pryſcze pod kolány ná łyſtách uczynione,wiele pomagaią. A że tá chorobá choć ſię przez Medykámentá ná czás uſpokoi: znowu ſię wraca, więc trzebá bráć częſto purgánſe, ktorych gotowánia rożne podáią ſię ſpoſoby.

Proßek oſoblıwy purguiący.

R. *Epithimi unc. ſ. Lapid. Lazuli veri optime loti, Agarici recent. trochiſ. aā. dr. 2. Diagred. dr. 1. Gariophill nro 20. M. ſ, pulv. doſis dr, 1. in ſero lactis bis in Menſe vel Gumi Ammon. puriff. ſcr. 1. Mercur. dulc. ſcr. ſ, Mercur, vitæ gr. 2 M. ſ pill. nro 9 Mercur. dulcis agitetur prius optime cum, Mercurio vitæ. in lapideo mortario deinde Gumi addatur. Item Pillula vitæ* ſekretna,nád inne ſkuteczznieyſza; ktorey robienia ſpoſobu dla krotkośći wypiſać nie mogłem. *Item, Pillulæ Tartareæ Schrederi*, y drugie *Bontij* ſą ſkuteczne, *Vel* R. *Gumi Ammon. in Acet. Scyllit. Sol & in Spiſſati ſcr 2 Vitrioli mart. ad albed. calcin Maſticis el. aā. ſcr. 1. Caſtor. Myrrhæ el aā. gr. 15. Croci dr. ſ. Trochiſcor. Alchan. dr 1. Reſinæ Ialap. Scammon. aā ſcr. 1. Olei Citri gut. 7. f. Maſſ. ex qua formentur. pill. conſv. magnit. doſis nro 7 eundo cubitum. Vel* R. *Reſin Ialap. Scamm. aā. ſcr. 1. Gumi Ammon. de pur. dr. 1. Caſtorei, Croci aā. ſcr. ſ. Sal, Succini Volat. gr 9. Ol. Succini gut, 7. f. pill. nro 30. doſis nro 7. &c.*

Ieżeliby dla słábośći chory niemogł bráć pur-

gánſow:

gánſow: dáwáć mu Enemy częſte, tákże poſiláiące Medykámentá, náprzykład. R. *Conf. alkherm. dr. 1. Conſervæ Borag. unc. ſ. Salis Abſinthij Tamariſci aā. gr. 7. miſce* day ná raz.

Item. Tabellæ R. *Pulv. Diambra, Diamoſchi dulc, Lætificans Gall aā. ſcr. 1. Conſ, Alcher. dr. 3. Cinam. dr. ſ. Sacchari in aqv. Borag. Sol. unc. 4. ſ. tabellæ pond. unc. ſ.*

Item. Ambrá ſamá co dzien záżywána, ná raz po 5. gran z winem, duchy, y ciepło przyrodzone ożywia, ſerce uweſela, byle była prawdziwa. *Item.* Ná Hypochondryą bárdzo dobra ieſt kozia ſerwatká, ná wioſnę, warząc ią z podrożnikiem, y z polną rutą, co dzień piiąc; mleka záś kożie, oſle, niektorzy zálecáią, iednák niezáwſzę zdrowe, dla zlewáiącey ſię kwáśności do żołądká, ktora ſer oddzieláiąc od mleká, ſpieka go, w żołądku. Wodá Egierſka, bárdzo dobrze nádáie ſię, lecie ią piiąc, lecz nie wſzyſtkim, bo żołądek ziębi, záczym trzebá wiedzieć kiedy iey záżyć, zważywſzy konſtytucyą nátury, y chorobę. Medykámentá ze ſtali, rożnemi ſpoſobámy præpárowáne: naylepiey ſię nádáią, ieſcze lepiey ſamá ſtal ſubtelno piłowána, y przez cienką chuſteczkę przesiana, dáiąc ią *cum floribus caſsiæ.* przydawſzy *Salis Tamariſci* kilká gran; Inſze záś *præparáta ex Chalibe* ſą rożne, iáko to *Syrupus Chalibeatus. Eſſentia & Tinctura martis Crocus mart. Eſſentia Croci Mart. Vitriolum Mart. & c. Extractum Abſinthij cum*

Gum

Gum. Ammon. często záżywáne znácznie pomaga; Tákże Terpentyná Cypryſka záżywána *cum Conſerva Cochleariæ & Vitriolo Martis* ſkuteczna ieſt. Miáſto piwá chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Nephritico, cum additionibus appropriatis* gaſząc ſtal iuż w gotowey Dekokcyey. *Herba Theæ* używánie powiádáią że pomaga, niewiem, że. Ubożśi ludzie mocza ſobie w piwie piołun, iáłowiec, ieleni ięzyk ziele, Podrożnik, popioł zpálonych łodyk bobowych przecedziwſzy piią codziennie.

Abſorbentia w tey chorobie bárdzo potrzebne, ſą tę. R. *Croci Mart. dr. 1. Tart. Vitriol. dr. 2. Fænicul. Aaron. ocul. cancr. aã. dr. ſ. antim Diaphor. ſcr. 1. ſ. pulv. divid. in 6. part. æqual* daway codzień po iednym pápierku w ſerwatce przewárzoney.

Womitorya też náleżą, y owſzem przez nich Medyk máło co wſkora: iednák uwázyć ma pilnie okoliczności.

Item *Extractum abſinthij cum Vitriolo Martis*, często zażywáne, oſobliwie pomága czego wielu doświadczyło.

Służą też y Chymicá rożne, iáko *Arcan. dupl. Tinct. Tartar. Tinct. Vitrioli mart. cum caſtoreo, Tinct. Mart. Abſinthica Flor. Sali Sarm. Mart. Spir. Volvt. Oleos arom. &c.*

Ná żołądek trzebá mieć oſobliwy reſpekt, nie tylko dáiąc *abſorbentia*, ále też *corroborantia*, ták wewnątrz iáko też y powierzhownie,

o czym

oczym miałeś dość ſpoſobow w chorobách żołądkowych,

Jeżeliby ſię głowá mieſzáłá, y drzenie ſercá było. ná to. R. *Succin Moſchac. expreſſ. ſcr. aá.* 2. *d.ſtil ſcr. ſ.* Extr. *Pæonıæ ſcr.* 1. *Calam, Aromat. gr.* 12. *Margar. præ Corall. rubr. præ aá. ſcr.* 1. *Ol: Macis gut.* 3. *Ambræ gr.* 15. *Sacchari in aqua Cinam. Sol. unc.* 6. *f. rotulæ.* ktorych ma chory częſto záżywáć. Do powierzchnych ápplikáciy służą rozne pláſtry, *Ung. Linimenta, Fomenta*, oczym maſz w zátwárdzeniu Sledziony, álbo Wątroby. Kąpiel też z Meliſſy wielom pomaga. &c.

O SZKORBOCIE.

ZNáki Szkorbutu. Naprzod bol głowy y záwrot oney, ktory ieżeli długo trwáć będźie, ſpráwuie álbo *Epilepſią*, álbo *Apoplexyą*, álbo parálíſz Twarz bywa bláda, y nábrzmiáła ná ktorey tu, y owdźie kroſtki pokázuią ſię, ále nie záwſze, Zęby poczerniáłe, y chwieiące ſię; z uſt fetor z zágniełych dziąſeł pochodzący. Dziąsłá częśćią bywáią czerwone, częśćią żołtáwe nabrzmiałe, czáſem świerzbiące, z ktorych krew wodniſta odchodźi; przytym ślin z uſt częſte odchodzenie, przez ſpluwánie, nieſpánie, w niektorych żáś wielkie oſpálſtwo, oddech ćięſzki, Káſzel, nauzea, ápetytu utrácenie żywot czaſem wolny, á czáſem trudny do ſtolcow, bokow rozdęćie bol w zywoćie, ná nogách

gách wydáią ſię plámy, álbo kroſtki, częśćią śi-
ne, czerwone, á pod czás czarne, á nie tylko
ná nogách, ále też y ná wſtydliwych mieyſcách:
te zás plámy ná nogách, y gdzie indziey, zá
czaſem obracáią ſię w wrzody ſmrodliwe Bywa
iednák Szkorbot y przez tych plam ále rzadko.
Ciáłá też bywa wielka óćiężałość, po członkách
bole niby w Podágrze, á uryná bywa ćienka, y
bládá, w ktorey uſtáie ſię piaſek. Gdy ſię cho-
robá wzmoże, ſprawuie Páraliſz, konwulſye, y
inne choroby ćiężkie. Przyczyná ieſt, zbytnia o-
ſtrość krwi, z słonośći, y kwáśnośći pochodząca

Progn. Gdy ſię tá chorobá wzmoże, z tru-
dnośćią uleczona bydź może, ná początku záś
łátwa ieſt do leczenia w prawia też często w pu-
chlinę, álbo w ſuchoty, álbo w kátar duſzący,
á bo w Páráliſz, álbo w Apoplexyą, á pod czás y
ſamá zlękká człeká morzy. *Item.* Ktorży dzie-
dziczny m ſpoſobem (to ieſt z Rodzicow) tę
chorobę ćierpią: nigdy doſkonále uleczeni bydź
nie mogą.

Gdy ſię ſtárym przyda, zyćia im dokonywá,
Białogłowy do tey choroby ſkłonnieyſze á ni-
żeli męſczyzná. Gdy w tey chorobie będzie
duſzność wielka, plámy śine, álbo czarne po
ćiele, álbo wrzody, przytym morzyſká o koło
pępká, znáki ſą bárdzo niebeſpieczne. Gdy
dziąsłá zbytnie wyraſtáią nákſztáłt grzybow
w koło, znák wielkiey oſtrośći humorow. Ieże-
li zás dziąsłá niſczeią, á záwczáſu ſię temu nie
zábie-

zábieży, w krotce y uftá záráżone bywáią, ták dálece, że ćiáło(záráżone iádowitym humorem) w koło uft opada, y zęby wfzyftkie opadáią. Ieżeli w tey chorobie Sledziony, y Wątroby obstrukcya będzie, nádzieiá żyćiá zginęłá.

Spoſoby do Leczenia.

NA pozbyćie tey choroby, zrázu záraz náleżą purgánſe, krwie puſczenie, womitorya, otwieráiące lekárſtwá, ná poty, ná popędzenie uryny, tákże *Abſorbentia. &c.* Oczym podáie ſię ſpoſob.

Abſorbens: R. *Croc. mart. aper, ſcr. 1. Ebor. S. igne præ. Salis armon, depur. Ocul. cancr. pr. aā, dr, ſ. Antim. Diaphor. ſcr, 1. M. dividatur in tres partes æqual. Vel* R, *Aloe Myrrhæ* aā. *unc: ſ. Croci. Antim diaphor.* aā. *dr. 1. Sem:* Co*chlear. Naſtur.* aā. *dr, 1. S.* M, *f. pulv dof. ſcr. 1. bis de die*

Purgans. R. *Maſſ. pill. d. Ammon. dr. 1. Maſticis Myrrhæ, Vitriol, Mart,* aā. *ſcr: ſ Reſin, Ialap gr. 7. Mercur. dulc. gr: 5, f. pill.* rozdźiel ná dwá razy, day zráná iednę połowę, drugą idąc ſpáć. *Vel* R, *Maſſ. pill. Melanag. Quercet dr: 1. S. Extr. fol: Senæ dr. 1. S.* Re*ſin. Ialalap. dr. 1. Tart. Vitriol ſ dr. ſ. Salis Succin volat. ſcr. 1:* Na*ſtur,. Cochlear. Sinap:* aā. *dr. ſ. cum ſ q. Elixir. propr. ſ. Maſſa ex qua formentur pillulæ conſvetæ, doſ nro 9.* Służą y inſze purgánſe rożne, *per infuſionem* robione, ktorych dla krotkośći nie opiſuię.

Ad, præparationem humorum pravorum Apozema R. *Rad: Apij Fænicul.* aā, *unc. 1. S. Raphani raſi dr: 3.*

Raſur:

Rasur Ligni Gvaiaci unc. 2. Cort. ejusd. unc. 1. Herb. Trifol. aqv. M. 1. Fumar. Card. ben. aa. M. 2. Sem. Raph. dr. 2 Tartar: Crud. dr. 1. ʃ. Granor. Iuniperi unc. 2. incisa & cont. coq. in ʃ. q. Aqv. Comm: colaturæ ferventi adde Becabun. Nasturt. aqv. Cochl. aa. M, 1. Macer. per 24 hor. Colaturæ dentur unc. 6. ais bis de die, addendo (pro qualibet dosi) Syrup. de Menta unc. 2. Aqv, Theriacal. dr, 1, interiectis purgationibus.

Wzimney konstytucyey nátury: náleżą źiołá te. *Piperitis Becabunga, Cochlearia, Raphanus, Persicaria, Chelidonium, Absinthium Sinapis, Enula Acorus, &c.*

W ćiepłey záś te. *Fumaria, Endivia. Acetosella Scolopendria, Acetosa, Cichoreum, Sedum minus, Chamædrios, &c.*

Ze stali rożne Medykámentá præparowáne: są bárdzo skuteczne, o ktorych miałeś dość wyżey: iednák w zimney constytucyey nátury: nie dobrze się nádáią.

Poty są bárdzo potrzebne, ná co. R. *Stybij diaphor scr. 1. Salt fumar scr. ʃ misce* day ná raz, y insze są rożne mixtury, ktorych wipisać niepodobna.

Mercurij dulcificati usus per continuos 12. dies, doskonále leczy tę chorobę, byle był 7. álbo 8. rázy subliminowány, żeby Sáliwáciy niepobudził, dáiąc przytym pić Dekokcyą z źioł náleżytych chorobie.

Ludzie ubodzy, ták się ná Szkorbot leczą, biorą

biorą *Card. ben.* gárść, piołunu puł gárśći rzodkwie ſkrobaney trzy łyſzki, iało cu przetłuczonego trzy gárśći, wierzchołkow ſoſnowych garść moczą to w młodym piwie, y piią co dzień, kąpiel też ſobie ſpráwuią z wierzchołkow ſoſnowych: wárząc ie, inśi ſame wierzchołki ſoſnowe wárzą w piwie z iáłowcem, y piią; inśi też mleko kozie wárzą z rzeżuchą, y piią co dzień.

Ná dźiąsłá gniiące. R. *Tinct. Laccæ unc. 1. Liqvor Styp. unc. ſ. miſc.* ſmaruy tym dźiąsłá często. *Vel* R. *Aqv. Antiſcorb. dr. 2. Tinct. Laccæ unc 1. ſ. Mell. Roſat. dr. 3. miſce*, nácieray tym dźiąsłá; Oſobliwie też *Tartarus Vitriol.* ieſt dobry ná dźiąsłá gniiące, mieſzáiąc go *cum decoct. Gvaiaci & Herb. Cochlear.*

Ná bol w Goleniách.

WEś kwiecia rzeżuchy wodney, rumienkowego, bzowego, wierzchołkow ſoſnowych, wſzyſtkiego po pułtory gárśći, warz w mleku, okładay nogi.

Enemá skuteczna, ná wielkie bole w żywocie.

R. *Decoct. Carmin: Flor. Mellilot: Chamomill Roſmar. Abſint. ãã. M. 1. Rad Enul, Camp. unc. 2. Baccar. Laur. dr. 1. coqve in ſ, q. lactis* R. *Colat. libr. 2. adde Elect. lenit. d. Bacc. Lauri ãã. dr. 6. f. Enema.*

Ná párcie w bokách.

R. Ol: Lumbric. Cappar: Cochlear. aa: unc. 1. misce f. Linimentum, ſmáruy nim boki.

N. Plámy. Weś piołunu, rozmárynu, ſabiny, náſturcyey rzeżuchy, wſzyſtkiego po gárści, warz w wodźie kowáſkiey, przykładay co dzień po dwá rázy.

Exulcerácye ná łyſtách, nieprzyimuią tłuſtych ápplikácyi, ná co służy proſzek do poſypowánia. R. Sacchari Saturni Croci mart. Myrrhæ Mercur. dulc. aa. ſr. 1. f. pulv.

Ná ſpadnienie z ciáłá (áby go chory prędko nábył) niech piie ośle mleko, álbo Dekokcyą z Chiny z slimakámi.

Ná Szkorbot ieſt oſobliwym rátunkiem, źiele rzeżuchá biáło kwitnąca, záżywáiąc iey iákimkolwiek ſpoſobem.

Wánny też ſuche ſą pomocne, womitorya, krwie puſczenie, ź razu; czego Medyk rozſądny będźie wiedźiał kędy záżyć.

Puchlina gdy ſię przyda z Szkorbotu, ták ſię leczy iák zwyczáyna, przydáiąc ad Medicamenta ſpecifica Antiſcorbutica.

Ná bole w ſtáwách służą rożne wodki, Linimenta ex Antiſcorbuticis.

O CHOROBACH
Nerek y Pęcherzá.

To ieſt, o Kamieniu w Nerkách o bolu nerek, o Kámieniu w Pęcherzu, o zapaleniu Nerek, y Pęcherza; o

rzá, o Krwawym moczu, o zranieniu Nerek, y pęcherzá, o niestrawnośći Uryny o niezáczymániu Uryny. o ischuryey Stranguryey o Dysuryey álbo gorącośći Uryny.

O Kámieniu w Nerkach, y bolu ich.

BOl Nerek (ktory názywa się *dolor Nephriticus*) bywa nie tylko w Nerkách, ále też y *in Urethribus*. Wiele przyczyn iest boluNerek, Náprzod kámień w nich zostáiący, álbo flegmá gruba. Gdy kámień długo w nerkách przetrzymány będźie, máły bol spráwuie, dlatego że nerek substáncya nie ma wielkiego czućiá. Ieżeli zás do początku Urethry wnidźie, one rozciągáiąc, y niemogąc się przez nie precisnąc; bol nieżnośny czyni. Toż czyni y flegmá gdy się *in Canali Urethræ* powiesza, álbo krwi káwałki, gdy też Meaty zátykáią, álbo ropá gęsta lubo z inszych częśći pochodząca; czásem y *flatus* zákradszy się *in Urethras*; bole przykre spráwuią.

Przyczyną rodzenia się kámieniá w nerkách iest kwáśność spiekáiąca y spaiáiąca śćiagáiąca się do nerek; ktora gdy w nich zostáie *Oleosam Alkalinam, Salsam, Tartaream fixam, & feculentam, mucilaginem: vel chylum haud bene coctum aut fermentatum*: ná ten czás kámienie álbo piasek z pomienionych humorow zwykłá rodzić.

Tá zás kwáśnosc subtelna, ktora názywa się *Volatilis & Spirituosa*; nie tylko się rodzi *ex Succo Pancreatico*, ále y z żołądká, pewna to bowiem, że *coagulum calculi* pochodźi, z kwáśnośći rodzą-

cey śię w niem, záczym idźie że we krwi *& in sero Spiritus acidi volatiles* zostáiące: kámienie rodzą Piasek też w nerkách rodzący śię, gdy z nieiaką kliiowátą máteryą pomieszány będźie: od teyże kwáśności, śpieka śię, y twárdnieie. Należy do tego wątrobá, y Sledźioná, y sameż nerki gdy są gorące, ktore máteryą sposobną do kámieniá przyćiągáią y śpiekáią. Tákże ieżeli *Venæ Emulgentes* są szerokie, że máterye grube, y ostre łátwiey do nerek przyimuią. *Urethres* też gdy sczupłe są, przez ktore máterya z nerek gruba przechodźić nie może, kędy zostáiąc gęstnieie, y śpieka śię.

Dáią insze rożne przyczyny rożni Authorowie tu śię położyły według opiniey Neotherykow.

Powierzchne przyczyny rodzenia kámieniá są, potráwy grube, kliiowáte, y słone, iáko to mieso wołowe solone, álbo wędzone tákże mięsa wieprzowe, záięcze, gęśie, y ryby owe, ktore w sobie máią lipkość, iáko to Węgorze, Międzusy Sumy, y insze; tákże Siedźie, Wyziny, Sárdele, Ser, iáycá twárde, Kasztány, Gruszki, Pigwy, wody nieczyste; Tákże álimentá bárdzo gorące, iáko pieprz, imiber, &c. Cybulá, czosnek, wino stáre, y mocne, ktore wątrobę y nerki bárdzo zápala; tákże winá młode niewystáłe, álbo wodniste: y zmieszáne, Kąpieli częste, łáźnie, *Venus immoderatior, quæ renibus est inimicissima*; także zbytnia agitácya, zbytek w iedzeniu y piciu, częsty gniew, &c.

Znaki

Znáki Kámieniá w Nerkách.

PIerwſzy znák ieſt bol w krżyżách, ktory (ieżeli w ſámych nerkách ieſt kámień) bywa wolny: ile rázy zaś ruſzy ſię *ad Urethram*, ſpráwuie bol bárdzo przykry, ktory ták długo trwa, poko tám zoſtáie kámień, że álbo názad weydźie do nerek, álbo przemknie ſię do Weſiki, dopiero uſtáie.

Drugi znák ieſt. Uryná krwáwa, ktora pochodźi z zránionych żyłek od kámieniá, tá bywa rzadko czerwona, ále iáko ług, chybá żeby znáczne było zránienie, lecz ten znák nie záwſze pewny ieſt, álbowiem y z inſzych przyczyn: krew z uryną odchodźić może, iáko o tym będźie niżey, przyczyná záś krwi z kamieniá bywa, gdy chory álbo ná koniu, álbo ná woźie prędko iedźie, álbo biega, táńcuie, &c. w ten czás poruſzáiąc ſię kámień, oſtrośćią ſwoią ráni nerki.

Trzeći znák ieſt. Ná początku choroby uryna cienka, wodniſta, potroſze odchodźi, ktora ieżeli obádwa *Uretbres* będą zátkane kámykámi, álbo máteryą grubą; cále ſię zátrzymywa, gdy ſię záś kámień álbo máterya przećiśnie do pęcherzá: uryna gruba, mętna, y wiele iey odchodźi, w ktorey uſtáie ſię piaſek.

Czwarty znák ieſt. Piaſczyſtey, máteryey, y kámykow z uryną częſte odchodzenie Ieżeli bowiem chory przedtym pozbywał kámykow choć máłych przez urynę z bolem, znák ieſt kámieniá więkſzego.

Co ſię tycze piaſczyſtey máteryey, przez urynę odchodzącey: tá nie záwſze ieſt pewnym znákiem; wiele ieſt bowiem tákich, ktorym prawie záwſze z uryną wychodźi, przećięſz ná kámień nie choruią, ten piáſek poſpolićie bywa słony, y da ſię wpálcách rozetrzeć; ták, że nie znáć go w świeżo upuſczoney urynie, áż dopiero gdy oſtygnie, ná ſpodźie ſię uſtáie, kámieniſty záś piaſek; w świeżo upuſczoney urynie, záraz ná doł upada, ani ſię da pálcámi rozetrzeć.

Piąty znák ieſt nád inne pewnieyſzy, to ieſt: gdy kámyk z uryną wyidźie, co znáczy że ich ieſt więcey.

Szoſty znák ieſt, Trętwienie biodrá z tey ſtroney w ktorey kámień wnerce zoſtáie, gdy bowiem będźie znáczny, przyćiſka tę ſuchą żyłę, ktora idźie po między muſzkuły w krzyżách, ná ktorych nerki polegáią.

Siodmy znák ieſt. *Teſtis retractio*, z tey ſtrony w ktorey ſię bol odzywa w krzyżu, Nerki bowiem y Urethry przykrym bolem zmieſzáne, śćiągáią ſię, zkąd *Vaſa ſpermatica* y częśći przyległe, oraz zniemi śćiągáią ſię też, álbo kurzyć muſzą; ná ten czás uryná y ſtolce zátrzymáne bywáią,

Oſmy znák ieſt. Náuzea, y womity dla ſpołeczności nerek z żołądkiem przez membránę *á peritoneo per nervum ſextæ coniugationis*, z ktorych dwie od nogi od żołądká idą do nerek: zkąd flegmá, cholerá żołtá, álbo rdzáwá odchodźi.

Gdy

Gdy się filámentá w urynie pokázuią, znácą zránienie nerek.

Chorobá tá często myli Medykow, álbowiem podobne ma Symptomatá Kolicznym, Rozeznánie iedno od drugich, opisało się w koliczney chorobie. *supra.*

Progn. Kámień w nerkách bárdzo niebespieczny iest, wiele złego przynosząc, iáko zápalenie, owrzedzenie, bole nieznośne, niespánia, osłábienie, gorączkę, uryny zátrzymánie, y insze bárdzo szkodliwe coroby. Ieżeli chorobá iest dziedziczná,) to iest z Rodzicow) uleczona doskonále bydź nie może, ále áż do śmierci dokucza. *Item.* Gdy się pokażą uryny mętne, y gęste z piaskiem: (ktore przedtym bywáły iásne) od chororoby uwalniáią.

Item. Ieżeli kámień wnidzie *in Uretbras*, y tám uwieźnie, im iest większy, y ostrzeyszy, tym cięższe bole spráwuie.

Item. Ieżeli substáncya nerek od kámieniá zrániona będzie; uleczyć się nie może, y medykamenta ktore się dáią ná kámień, rany ich bárdziey rozszerzáią.

Item. Dzieciom, częściey się rodzi kámień w pęcherzu, podroślеyszym záś w nerkách.

Item. Ci Ktorzy są otyli, częściey choruią ná kámień, á niżeli, chudzi. Białegłowy rzadko cierpią kámień.

Sposoby do uleczenia bolu, y kámienia w nerkách, álbo in Urethribus uwią̨ tego.

URethres, názywáią się kánały, albo meaty, dwa ściśłe, przez ktore uryná oddzielona od krwi w nerkach przechodźi do pęcherzá.

Kurácya záwisłá, naprzod ná rozprzestrzenieniu meatow, dla łátwieyszego wyśćia, lubo kámieniá, lubo inszey máteryey zatámowáney, bole spráwuiącey.

Ná co służą, naprzod Enemy rożne. Náprzykład: R. *Malvæ Parietar. Violar. ononid. aa. M. 1. Flor Chamomill. Malv. Genistæ aa pug. 3.* R*ad. Alth, unc. 1 Sem. Dauci dr. 3. coqv. in s. q. aquæ com:* R *Colat libr. 1. s. adde Cass pro Clyster. unc. s. Ol. Lilior. albor. unc: 1.* Scorpion *simpl. dr. 3. f. Enemæ, Vel ex solo lacte addendo Therebinthinam cum vitell. ovi agitatam. Vel* R. *Rad Altheæ Lilior. alb, aa. unc. 1. fol. Malv Viol. Pariet. Branc. Ursin. aa. M. 1. Sem. Lini Fænugr. aa. unc. 1. Fecuum pingv. nro 6. Flor. Chamomill. Mellil. aa. pug. 1. coqve R. Colat. libr. 1 s. dissol. Cass Cathol. aa. dr. 6. Olei Lilior. Violar. aa. unc. 1. s. Butyri recent. unc. 2. f. Clyster. Vel* R. *Olei Anethini, Chamomill aa. libr. s. ol: Amygdal. aulc. unc. 2. Olei Rutæ cocti unc. 1. f. Enema,* ieſt pewna. Po Enemie zaraz przyłożyć (na krzyże y żywot) kátápláſmę. *R. Fol. Malvæ, Parietar. aa. M. 3, Petrosell. cum. toto M. 1. Rad. Rhaphani unc. 2. Cæpa: sub. ciner. coct. nro 4. decoqv. & conqv. adde Olei Lilior. Amigdal. amar. Butyri recent. aa. unc. 2. f. Cath, quod duobus linteis ra-*

teis raris inclusum: ventri & lumbis applicetur calide, & quoties refrixerit recalesc. in Sartagine, álbo tez *fotus nato* R. *Rad. Althee unc. 4. Herb. Parietar. Malv. Melil. Seresol. Chamomill. aā. M. 3. Sem Lini unc. 1.* Rad *Malvæ. Petrosel. aā. unc. ʃ. coqve in lacte dulci pro fotu* Służą ná to y Ungwenta. R. *Ol. Lilior. Amigdal. dulc. Chamomill. aā. unc. ʃ. Scorpion. simpl. dr. 2. M. f. Linim. quo pubis regio ungatur*

Item Weś Cebule pieczoney, korzenia pietruſczánego Warzonego, rozetrzyi w donicy, przyday iáłowcu tłuczonego, másła, zmieſzay, przyſmaſz, przyłoż ciepło ná krzyż y ná łono.

Item. Sámę Páryetáryą z Trybulą zwierćiawſzy przyłoż ná krzyże, y łono. Służy też dobrze y *Oleum Nephriticum Minſichti*, Potym krew puśćić z żyły Bázyliki dla zápalenia, ktore bole zwykły ſpráwowáć, niekrorzy każą z nogi puſzczáć, A poniewaſz wiele złych humorow wiąże ſię przy tey chorobie, trzebá ie ſprowadzáć przez purgánſe, ktore nie máią bydź mocne, do tego nie máią bydź dawáne pod czás bolu wielkiego: áż opuśći.

Spoſoby Purgánſow.

R. *Aqv. Alkekin. Saxifr. aā. dr. 6. Syrup. de Pariet. unc. ʃ. Extr. Panchimag. Coroll. dr. ʃ. Salis Tartat ſcr. 1. M. f. pot.*

Item. Catharticum Therebintinatum Mynſ. ieſt doświadczone. tákże *Therebint* purgans, *Minſichti eſt ſpecifica,*

Item. R. *Fol. Senæ el. unc.* 1. *Rhabar. dr.* 1. *Hermod. Polipod. aã scr.* 2. *Cinam Zinzeb. Milij Sol. Saxifr. Sem. Genistæ aã dr.* 1. *f. pulv. dos. dr.* 1. *Vel* R. *Thereb. unc. f. Cassiæ recent tractæ unc.* 1. *M. f. bolus* álbo *Therebinthina cocta cum pulvere Rhabarbar.*

Dla otwieránia meatow przed purgánsami, y po purgánsach dáwáć Dekokcye, náprzykład. R *Hord integr. M.* 1. *Cicer. rubr. M. S. Malvæ Althææ aã dr.* 3. *Sem.* 4. *frigid. jor. aã. dr.* 1. *S. Ficuum ping. nro* 12. *Selesten. par.* 8. *Liquir. unc. f. coqv. in S. q. aquæ* R. *Colaturæ libr.* 2. *adde Syrup. Capill. Ven. unc. f. detur. bis vel ter de die dos. unc.* 4. *Item. Syrup. de Hybisco cum aqua appropriata.* ieſt bárdzo dobry.

Wolne womitorium pod czás ieſt bárdzo pożyteczne dla rewulsyey, przez ktore wiele złych humorow pozbywa ſię, iákoſz nie raz náturá ſamá przez ſię, (gdy bole dokuczáią) ieſt do nich ſkłonna.

Náprzykład. R. *Aqv. Tepid. unc.* 4. *Olei Oliv. unc.* 1. *Syr. Acetosi simpl, unc.* 1. *f.* zmieſzay, dáć letnio. Ieżeliby potrzebá było co mocnieyſzego, dáć *Tartar. Emmet. Mercur. vitæ Sal. Vitriol. Vin. Emmet.*

Pro potu ordinario dáwáć Dekokcyą z ięczmieniá, z korzeniem Slázowym, z drzewem ktore názywa ſię *Lignum Nephriticum*, przydáiąc bobku, y *Semen dauci.*

Item. Oleiek Migdáłowy z Dekokcyą Slazową

często

często dáiąc do pićia, ieſt bárdzo ſkuteczny, albowiem odmiękcza, otwiera, y bole uśmierza. *Item.* Hæmorrhoidow otworzenie, (kto do nich zwyczáyny) znácznie pomaga. Kąpieli też wiele pomagáią, ktore máią bydź wárzone z ziołámi odmiękczáiącemi, te álbowiem, boleśći prędko uśmierzáią, y meaty rczwalniáią, iednák nie często ich záżywáć dla osłabienia śił.

Kąpiel. R. *Virgæ aur. Parietar Malv. Hæder. terr. Saxifrag.* aã *M.* 3. *Rad. Ononid. Bard. Altheæ* aã. *unc.* 3. *Flor. Mellil. Sambucci Chamomill.* aã. *M.* 2. *Fœnug: unc.* 3. *Baccar. Iunip. M.* 1, *Rapar. rec ñro* 12 *coqve pro balneo.*

W ſamey kąpieli day choremu oleyku Migdałowego łotow dwá z roſołem przycukrowawſzy. Potym dáwáć rożne *Diuretica*; to ieſt, urynę popędzáiące, y kámień kruſzące, álbo wywodzące, ktore zrázu máią bydz wolne, á potym mocnieyſze, ná co podáią ſię ſpoſoby rożne ſekretne: Naprzod ſok Limoniowy z oleykiem Migdałowym: często záżywány; czyśći nerki z piaſczyſtey materyey, tákże y ſok z rzodkwie, z winem záżywány, tákże czoſnek, álbo iáłowiec w gorzáłce moczony, álbo oboie wraz piiąc tę gorzałkę; wypędza piaſek, y kamień, kruſzy, tákże drzewo zwáne *Saſ-fras*, w piwie moczone, przydawſzy iáłowcu, y *Semen Dauci.* piiąc záwſze ſkuteczne ieſt.

Item. Weś mydłá Weneckiego dr. 1, rozmąćiwſzy z winem wypiy, gdy go kilkákroć záżyieſz, uznaſz ſkutek. *Item.*

Item. Zołć Kárpiowa z winem záżyta, kámień pędźi. *Item.* Uryná kozia świeżá pitá, ieſt doświadczona, á że ieſt obrzydła, lepiey z niey zrobić *Spiritum* Alchimickim ſpoſobem. *Item. Succus Betulæ*; to ieſt ſok Brzozowy ná Wioſnę zbierány przewarzony y pity codźieńnie: ieſt bárdzo ſkuteczny. *Item.* Proſzek z Stonogow, z Chrząſczow zrobiony, ieſt dobry. *Item.* Mydło Hiſzpańſkie. *Item.* Kliy, álbo Gumi, ktore rośnie ná wiśniowym drzewie záżywane, potężnie kánien kruſzy, y wywodźi. *Item.* Proſzek z kłobuckow od roży polney ieſt doświadczony ná raz drágmę, y więcey dáiąc. *Item.* Sczeki Sczupakowe ſuſzone, y ná proch ſtárte, záżywáne, wiele ważą

Item. Herba Theæ, powiádáią że ná kámień, dobra, niewiemże czyli to prawdá. *Item.* Sok Limoniowy z winem záżywány, dobry ieſt, inśi z ſokiem rzodkwiánym piią. Dáie ſię iednák przeſtrogá, áby go częſto bárdzo nie zázywáć, gdyż żołądek od niego kroſtáwieie, z czego biegunká długa bywa:

Item. Skrorupy iáieczne ná popioł ſpalone, záżywáiąc ná ráz tego popiołu drágmę iednę, znacznie kámień pędźi. *Item.* Krew koźia ſuſzona: w proſzku záżywana: dobra ieſt.

Item. Wodká z Sábiny wypalona piiąc ią ieſt pewna. *Item. Sales* rozne, w Aptekách robione, iáko *Fabar e ſimo Columb. Parietar. Saxifrag &c.* *Item.* Alkekingi w winie moczone: piiąc to wino co dźień,

co dźień piáſek y kámien pędźi *Item*. Bálſam náturalny, ieſt bárdzo ſkuteczny, á że tu trudno o niego ná iego mieyſce może záżywáć *Balſam Pervian*, z oleykiem Migdałowym, Wodá też Egierſká dobrá.

Item. Sok zgęſtniony Portuláki záżywány częſto, czyśći nerki, ieſcze lepiey mieſzáiąc go z Terpentyną. *Item*. Ziele Mikołáiek zwáne, wárząc y piiąc, tákże czyśći nerki.

Item. Serwatká kozia wárzona, z ziołámi náleżytemi; przydáiąc do niey oleyku Migdałowego, y co dźień piiąc, ieſt ſkuteczna.

Item. Wodká ſekretna, robioná z octu y ślimakow kilkákroć deſtillowána; ieſt pewna.

Item. *Extractum Iuniperi cum Therebinthina & Balſamo Peruviano*.

Item. Ná czczo iedźone Migdały gorżkie, álbo iądrá Brzoſkwiniowe, tego dniá bronią od opilſtwa y niedopuſczáią rość kamieniowi; więc niektorzy máią ten zwyczay, że co dzień zráná kilká Migdałow gorżkich ziedzą. *Item*. Weś liśćia dębowego unc. 2 Złomikám unc. 3. bobku unc. 2. Głowek świniego rzepiu, náſienia fiáłkowego, oboygá po pułtuntá, prochu z záiącá palonego unc 2. zmieſzawſzy, daway ná raz po drágmie. *Item*. Ziele zwane Tránk, ná proch ſtárte daiąc go ná raz łyżkę w czymkolwiek: mocz zátrzymány wyprowadza. *Iem*. Iáłowiec ſtłuczony, y z oliwą przyſmáżony, ná krzyże przyłożony, bol śmierzy, y kamień poruſza.

Item. Spalone ſzyſzki olſzowe ná popioł (ktorego záżywáiąc) ſą bárdzo ſkuteczne.

Item. Proſzek z korzenia Slazu záżyty, piáſek y kámyki ſkutecznie wywodzi : rzecz pewná.

Item. Ná popędzenie uryny : Weś gorzałki Hányſzkowey, oleyku Migdáłowego, cukru, po dwá łoty, zmieſzay, day wypić.

Item. Kámień, ktory ſię znáyduie w żołądku Grzywaczowym, záżywáiąc go ná proch ſtártego, ieſt nayſobliwſzy ná ſkruſzenie kámieniá : *Item*. Proſzek z korzenia Páproći ſamice kruſzy kámień zápewne, záżywáiąc go: *Item, Pulv. Clynopodij* ieſt doświadczony. *Item*. Weś ſoku limoniowego, y *Parietariæ* rowne częśći, przepal wodkę ktorey co dzień záżyway. *Item Lapis Microcoſmi* ieſt dobry lubo ſam przez ſię záżywány, lubo z niego præparatá rożne.

Ná uśmierzenie bolu wielkiego Emulſya.

R. *Aqua* Petroſſel. *Malvæ* aā. *unc.* 2. *Spir. Sal. larm. Succinati dr. ſ Spir. Nitri dulcif ſcr.* 1. *Laud. Opiati gr.* 3. *Syrup. d. Althea Ternel. unc.* 1. M. gdy bol bárdzo dokucza, daway po dwie, álbo po trzy łyſzki dwá rázy ná dzień, *Opiata* w cięſzkich bolách ſą ná czás pomocne.

Proſzek ták præſerwuiący od kámieniá iáko też wypędzáiący wielce skuteczny.

R. *Sem. Aniſi Petroſſel. Aneth. Herb. Sax frag.* aā. *unc.*

aã. unc. ſ. Mandib. Lucij piſc. Ocul Cancr. Sem. Cynorb. aã, unc. 1. miſce f. pulv. doſ dr, 1.

Item. *Rzecz pewna na Kámień.*

Weś ſoku z ziela Paryetáryey unc. 3. ſoku limoniowego świeżego, oleyku Migdałowego, oboygá po łoćie, zmieſzay, day wypić, uczyń to przez kilká dni, uznaſz pomoc.

Liniment ná Krzyże boleiące.

R. Ol. Roſar. Nymphæ in aceto lotor aã. unc. 1. Mucilagin althææ Decocto Parietar. extr. dr. 2, Ceræ parum f. linimentum to ieſt ſmárowánie,

Proſzek ná Kámień pewny.

R: Lapid. Nephrit pr. ocul. Cancr. pr: aã. dr. 1. S. Sal. Succ. volat. dr. 1. Nuc. Moſch. dr. 1. S. M. f. pulv. doſ. dr. ſ.

Liniment ná Krzyże doświadczony.

R. Ol: Nucleor. Perſicor. Hypericon aã. unc. ſ. Scorp. Sympl. dr. 3. Flor. Verbaſci dr. 2. Pingved. Cunicul. Galinæ aã. dr. 6. Succi Raph. Acerrimi unc. 1, f. Linimentum, &c.

O Kamieniu w Pęcherzu.

KAmień w Pęcherzu tymże ſpoſobem, y z tychże przyczyn, co y w nerkách zwykł ſię rodzić.

Znáki Kámieniá w Pęcherzu

Pierwſzy znák ieſt, bol. *in Colo veſicæ*, to ieſt, w meaćie Pęcherzowym, ktory (gdy uryná odchodźi : záwſze przy dokończeniu iśćia oney)

bárd-

bárdziey śię wydáie, osobliwie *in Glande*, ten bol podobny Stránguryey, iákosz máło rożni śię od niey zrazu áż śię insze znáki pokażą.

Drugi znák: Ciężar *in Perinæo & tota pennis regione*, z bolem uprzykrzonym, co pochodźi z kámienia znácznego.

Trzeći znák. Gdy iest kámień znáczny, czyni wielką trudnosć w pusczániu uryny; często álbowiem nápada chćiwość wielká do pusczánia iey, iednák tylko kroplámi z bolem odchodźi.

Cwárty znák Uryny zátrzymánie, ták, że y kroplámi odchodźić niechce, co pochodźi zzatkánia meatu, (przez ktory uryná przechodźi) od kámieniá.

Piąty znák iest. Gdy śię chory w znák położy, łátwiey urynę puśćić może, dla tego że kámień ná ten czas od meatu ustępuie.

Szosty z nák iest. Częste *Pennis* erekcye

Siodmy znák iest. *Tenesmus*, to iest: wydymánie, oraz y chćiwość z uryną: dla społeczności Muszkułu *Spinctir.* názwánego: Pęcherzá y *Ani* (*Anus*, názywa śię kiszká ostátnia stolcowa)

Osmy znák iest, że chorzy nie mogą spokoynie śiedźieć, áni leżeć, (y ieżeli znáczny kámień będźie) záledwie prosto stáć mogą, chodźić też wolnie niedopuśći:

Dźiewiąty znák iest: że chorzy od żadnych lekarstw zażytych nie czuią folgi, y owszem gorzey śię miewáią, álbowiem Medykámentá ktore przechodzą przez meaty, uryny prześćiu słu-

żące:

żące: nowey przyćiągáią máteryey do pęcherzá, álbo też flegmę ściągáią z kámienia (ktorą iest oblepiony zkąd ostrzeyszym się stáie, záczym bárdziey kole, rznie, y rani Muszkuł Spinkter.

Dziesiąty znák, ztąd się dochodzi, że ieżeli chory przedtym czuł częste bole w krzyżách, á przytym się też y kámyki z uryną pokázywáły, álbo piasek gruby: gdy te bole ustáły, y odchodzenie kámykow álbo piasku, znáć że do Wezyki weszły, w ktorey przez nieiáki czás zostáiąc rosną, y wzwyż pomienione Symptomatá sprawuią.

Iedenasty znák. Ze chory gdy się (leżąc ná łożku) obraca z boku ná bok; czuie kámień ruszáiący się w pęcherzu.

Dwunasty znák iest. Odchodzenie uryny mętney, nákształt mleká, ktora gdy się ustoy, wiele w sobie ma mułu, pod czás się y krew miedzy niem pokázuie co pochodzi zránienia Muszkułu Spinkterá,

Naypewniey iednák ták wielkośći iáko y wielośći kámieni doyść się może: *Catheterem* wpusczonym, obroćiwszy niem tám, y sam po pęcherzu. Albo pálec násmárowáwszy oliwą włożyć *in Anum*, y niem mácáć, náćisnąwszy zwierzchu łono drugą ręką: trzebá żeby chory leżáł wznák, y kolaná podniosł do gory.

Kiedy kámień w pęcherzu iest gładki, ná ten czás uryná odchodzi czysta.

Progn. Kámień gdy będzie kruchy, rzadko

bárdzo użyć się da: gęsty záś y twárdy,żadnemi Medykámentámi rozwálić, skruszyć, álbo zmnieyszyć się nie da. Miękki záś iáko krydá może się skruszyć, álbo rozpłynąć,przez sekretne Medykámentá, nawet samym Kátheterem rozetrzeć się dá,álbo ieżeli iest máły,lubo twárdy, sam przez meat. przecisnąć się może,lubo z bolem, á czásem *in canali* uwiąznie, ktorego z wielką trudnośćią dobydź.

Item. Iezeli kamień między błonkámi pęcherzá uwiąznie, álbo do nich przyrośnie, chybá po śmierći z chorego wyięty bydź może. *Item.* Im iest kámień większy, y twárdszy, tym trudnieyszy do pozbyćia. *Item.* Biáłegłowy snádniey pozbyć mogą kámieniá, lubo przez wyięćie, lobo też przez dobrowolne wiśćie.

Sposoby do Leczenia.

KUrácyá podobnasz iáko y nerkowego kámieniá, ktorá záwisłá ná oddaleniu máteryey, z ktorey się rodźi kámień, ná stárćiu álbo skruszeniu, y wyprowádzeniu onego, y ná rosprzestrzenieniu, álbo rozwolnieniu meatow, dla łátwieyszego wyśćia, oczym masz w kurácyey kámieniá nerkowego.

Tu się dokłádáią pewne Sekretá.

Likwor sławny ná Kamień

R. *Sal. Tartar. puriss. unc.* I. *offund Aqv. Petrosel. libr.* I. *misce ad resol. postqv. subsed. filtra per chartam bib. adde aliqv. de Cort. Arantiar, pro tinct. crocea dos. dr.* I. *&c. plus* I. *liquore convenienti-*

ire a.

Item. Proszek z stonogow præpárowánych, iest doświadczony, dáiąc ná ráz dr. 1. w wodzie grochu czerwonego wárzonego.

Item Popioł z záiącá márcowego spaloncgo z popiołem iáłowcowym: iest skuteczny. *Item.* Mozg Sroczy daiąc go ná raz połowę, ktory, rozmąćić z winem, przecedziwszy day wypić niektorzy sobie przypiekáią. *Item.* Krew kozłowa suszona, ná proch utarta y záżywána, ieszcze lepsza sol z niey wyciągniona Chymicznym sposobzm.

Item Dekokcya pewna, R. *Rad. liquir. scr.* 1. *Althea Gramin. Ononid. aā unc. s. Baccar. Halicatabi n̄ro* 10. *Cicer. rubr. unc.* 4. *Passular. unc.* 1. *Sem.* 4. *frig. maj. aā scr.* 1. *Hordei M.* 2. *coque in Aqua Alkekingi Ononid. Fragor. Flor Fabar. aā. libr.* 1. S *Colat. adde syr. de Alth. Fernel. unc. a. M. dos.* ná raz unc. 5. dwá rázy ná dźień. Przy záżywaniu tey Dekokcyey chory ma bráć proszek ten: R. *Assell. pr: ar.* 2. *Lepor. Vsti. Sang. Hirci pr. Spong. Rosar. Sylvestr. Sem. Violar. purpur. aā. dr.* 1. *Spetior, Litontrip. scr.* 2. *in decocto supra scrypta. dosis scrup:* 2.

Stonogi ták się prepáruią.

Weś Stonogow żywych co mieć możesz, wypłocz ie wodą *Ononidis*, potym Petercymentem, odlawszy go, ususz ie w piecu po chlebie, álbo w inszym mieyscu ćiepłym, żeby nie záprzáły: wyiąwszy z piecá zkrop ie Petercymentem, y znowu ususz, uczyń ták kilkárázy, náostátek

ſtátku ſkrop ie tym likworem, R. Aqv. Fragor unc. 3 Spiri Vitrioli dr. ſ. M. uſuſz znowu,ſchoway od potrzeby. Ieżeli kámień wnidzie in Cervicem Veſicæ, ktorą zátkawſzy, prześcia urynie nie dopuśći, niech ſię chory wznák położy,kolaná do gory podnieſie, niech ſię rzući raz, y drugi wznak, áby kamień odſtąpił, ieżeliby to niepomogło, wpuśćić kándelkę álbo Catheter, y odepchnąć go.

Enemá ná Kámień Pęcherzowy skuteczna.

R. Rad Liquir. Althea Malva, aã. unc. 1. Oſsium Meſpil Sem. Milij Sol. aã. unc. ſ. coqv. in ſ. q. aqv. R. Colat. libr. 1. S. adde Ol. Olivar. unc. ſ. Verbaſci ; Scorpion aã. unc, 1, Caſs. recent. tractæ dr. 5. Thereb. Cypr Bened. laxat. aã. unc. 3. Nitri dr: 1. ſ. Enemá.

Item. Aloe z mlekiem roſpuſczone y pite, kámień kruſzy.

Item. R. Sal. Fimi Columb. Fabar, aã. dr. 2. Nitri dr, 1. T, M. daway ná raz po ſcr: 1.

Liniment do ſmárowániá łoná.

R. Ol. Scorp. Ranar. Lumbric aã. unc. 1. Sapon. Hiſpan. dr. 3. Nitri dr. 1. ſ. Linimentum.

Item. Sal. Corallorum pro arcano habetur.

Item. *Pigułki pewne.*

R, Succi. Liqvir. in aq. Alkekin. Sol. unc. 1. ſ. Camphor. dr. 1. Croci ſcr. 4. Baccar. Alkekin unc. ſ. Gum, Tragan, Maſtic. aã. dr. ſ. Laud. Opiat. gr 6. ſ. pill.

f. pill: co̅ſvetæ. magnit. doſiſ n̄ro: 3. ad 5. ſunt. ſæpius probata.

Liquor, ktory w oſtátniey potrzebie wpuścic Szyryngą do Wezyki,

R. Thereb. dr. 3. Ol. Scorp. Simp. dr. 11. Eſſent Iuniperi dr. 1. Balſ. Sulph, Succinat: dr. ſ. Sacchar Satu: ſcr. 1. Aqv. Alkekingi. unc. 1. ſ. f. Liquor.

Item. Ná Kámień

Semen Dauci w piwie moczone, álbo z niem wárżone, codźiennie piiąc, ieſt ſkuteczne.

Item. Lapis Lincis, Spongiæ, Iudaicus, Vitrum combuſtum, Species Lithontrip Iuſtinum Nicolai' &c. ſą oſobliwe ná kámień. Nayoſobliwſze ſą Eſſentia ſeu Liquor. Cryſtalli. Item. Oleum Camphoræ Cum proprio menſtruo paratum, doſ: ſer. ſ. Item. Lapis in Veſica fellis Bovis repertus, tali leporis calcinati. Lapis Percarum.

Item. Strzyżyk ptaſzek, dobrze w piecu uſuſzony, ná proſzek ſtárty, ieſt oſobliwym ſekretem.

Item. Proßek pewny.

R. Saxifrag. unc. ſ. Imperat. Milij Sol. ꜳ dr. 3. Alkekingi vitri pr. ꜳ dr. 2 ſ. pulv. doſ. dr 2. Ve-R. Sangv. Hirci pr. Myrrhæ ꜳ. dr. ſ. M. f. pulv. detur cum Aqua Raphani.

Item. Gdy chory uryny puśćić niemoże, ſtłucz źiele Biedrzeniec, przyſmaſz z másłem, przyłoż ćiepło ná łono. Item. Proſzek z ſkorup Slimakowych, ieſt dobry ná kámień, ná raz ſcr. ieden

w winie. *Item*. Proſzek z ſkorup iáiecznych, z ktorych ſię kurczętá wylęgły: ieſt pewny

Item. Warz ruminek w wine, piy częſto, urynę pędzi, y kámień kruſzy, toż czyni ſok z belice częſto pity. *Item*. Kąpiel wárzona z łopiánowego korzenia, ieſt wielce ſkuteczna. *Item*. Sok z pokrzyw częſto pity, pędzi urynę *Item*, Sok z koſzyſká toż czyni piiac go. *Item*. Kamień Iáſpiſz, ná proch ſtárty, kruſzy kámień w nerkách y Pęcherzu. *Item*. Krew záięcza ſuſzoná, ná proch ſtárta. *Item*, Swieżą krwią liśią obłoż człkonek ſekretny, czytałem że zápewne kruſzy kámień, toż czyni piiąc ią z winem rozmąćiwſzy: *Item* Ziele mikołáiek z korzeniem wárząc y piiąc y pędzi urynę *Item*. Weś ſiedm głowek czoſnku, warz w wodźie, piy tę wodę, ieſt pewne lekárſtwo, inśi moczą w gorzáłce y piią.

Item Zátop márcowego záiącá w oććie, zpal go ná popioł, zázyway tego popiołu po puł łyżki, w winie, álbo w piwie.

Item. Experyment pewny. Weś żołtkow twárdo uwárzonych kilká; rozetrzy ie z oleykiem Nárdowym, y Muſcellinowym, przyday *Lap. Iudaici* co potrzebá, obłoż tym człónek ſekretny, wyidzie kámień. *Item*. Wino z rzodkwiánym ſokim, częſto pite, ieſt dobre ná popędzenie uryny.

Ná wyprowadzenie moczu gdy kamień zdwadza: choćby człek był bliſki śmierci.

Weźmi

Weźmi prochu z ziela, ktore Tránkiem zowią łyſzkę zmieſzay z iaiem miękkim, day zieść choremu, potym ńiech nie piie áż we cztery godźiny.

Wánná ná Kámień pewna.

Weś Noſtrzyku, Slazu wielkiego y máłego. belice, złomikámieniá, łiśćia hebdowego, y z korzeniem, wſzyſtkiego po dwie gárśći, owſzá z ſnopu urznąwſzy 6. gárśći, pietruſzki, złotowierzby, pſinku, rumienku po gárśći, warz, oſtudziwſzy kąp ſię po pás.

Wodká ná Kámień.

Weś ſoku limoniowego funt, ſoku Páryetáryey, rzodkwiánego, rowne częśći, kwiátu Slązowego gárśći 4. *Scolopendriæ* gaśći dwie, zmieſzay, przepal *in B. M.*

Dekokcyą.

R. *Rad. Ononidis unc.* 1. *Saxifrag Virg. aur,* *Clynopod, aã. M.* 1. *Baccar.* Alkekin *ńro* 18. *Milij Sol. unc.* 1. *Sem. Lapp., Maior, Cynam. Saxifrag. rubr. Anisi Fænicul. aã. dr.* 3. *Baccar. Hæderæ arb. unc. ſ. Stipt.* Fabar. *ſiccat. dr.* 6 *cum ſ. q. Aqv. Scolop. Parietar. & Vini albi f. decoct. ad tertiæ part. con. ſumpt. doſ. unc.* 5. *quolibet mane.*

Item. Olea iuniperi, Therebinth. *Succini, &c. in* Decocto *Malvæ* záżywáne ſą dobre.

Arcanum Nephriticum.

R. *Ocul. Cancr. Spir. Sal. imprægnat. dr.* 2. *Specier,* Lithontrip *dr:* 1. *ſ. Sem. Saxifrag, Mil. sol. aã. dr.* 1. Cinam *ſcr.* 2. *Sal.* Apij Petroſſel. Ononid.

áá. ſcr. 1. M. doſis dr. ſ. Inſze ſpoſoby rożne obacz w kurácyey kámieniá nerkowego. Iáko ſię wzwyż námieniło, że ieżeli kámien będzie znáczny, y twárdy, żadne Medykámentá y nayſekretnieyſze ſkruſzyć go nie mogą, ináczey pozbyć go trudno, tylko przez wyrznięcie: w inſzych Nácyach iáko we Włoſzech, w Fráncyey, nie tylko ludziom podeſzłym, ále y dzieciom wyrzynaią, u naś záś w Polſcze (dla niebiegłości tych co do nich należy umieć ten ſpoſob) wiele ludżi mizernie umiráć muśi.

Spoſoby do wyrzyniánia Kamienia ktorych zażywáią w Cudzych Kráiách.

Spoſob pierwſzy, ktory Chirurgowie nazywáią *Appáratum minorem.*

Poſadzą chorego *Lythotomus* (to ieſt, ten ktory ma kamień wyrzynáć) ná podołku Męża iákiego mocnego, (podłożywſzy poduſzkę) ſtrzęśnie nim z gory ná doł kilká rázy, y záraz obie ręce do ſtop dobrze poprzywięzuie, koláná záś chorego z obu dwu ſtron dwoch posługáczow máią dobrze trzymáć, iedno od drugiego iáko naylepiey rozłączywſzy; zatym *Lythotomus* poſmárowawſzy pálec u lewey ręki ieden, álbo dwá; wpuſcza *in Orificum ani:* práwą ręką záś łono náciſka, żeby z pod kośći (*pubis* nazwáney) kámień ſię ruſzył *ad Perinæum.* gdżie gdy go pálcem *in Orificium* wpuſczonym námáca: záraz ná lewey ſtronie: między moſznámi á ſeceſſem; bliſko Satury *Perinæi* nożem z obu

ſtron

ſtron oſtrym ránę według wielkosci kámieniá otwiera, pomykáiąc noż áż do kámieniá; ktory ieżeli przez ránę pálcem popchnięty: łatwie nie wyidzie wyimuie go *forcipe*: po wyięciu záraz chorego rozwięzuie, y ránę iák naylepiey *consolidantibus* opatruie przeſtrzegáiąc pilnie áby się rána co prędzey zgoiłá, żeby ſię uryná mą niepuściłá, do prędkiey konſolidácyey, służy *Boll Armen farina*, Máſtyx, Kádzidło zbiáłkiē &c.

Drugi ſpoſob, ktory názywa ſię *Apparatus major*, to ieſt, Chorego tákimże ſpoſobem iáko y pierwey związánego, (to ieſt; ręce do ſtop) ná ſtole *Litthotomus* kłádzie, y záraz wpuſcza *Katheter in perinæum* áż do Kámieniá, ktory námácawſzy tym *Katheterem*, przerzyna ránę w tymże mieyſcu iáko y pierwey, y záraz kłádzie pálec *in Anū* ktorym kámień do rány wypycha, ieżeli ſię nie da wypchnąc: inſtrumentē go dobywa. A ieżeliby był wielki: tymże inſtrumentem kruſzy go y po kawałku wibierá, wybrawſzy: ránę iáko y pierwey dobrze opatruje.

Jeſt ieſcze inſzy ſpoſob; to ieſt: włozywſzy pálec (ieden álbo dwá) *in anum Chirur*: nápchnie kámień ku łonu: y záraz otwiera meat *in musculo recto ſupra os pubis ſecundum fibrarum ductum*, przez ktory *forcipe* wyimuie kámiń.

Gdy ſię tym ſpoſobem kámien wyrzyná, obawiáć ſię nie trzebá áby ſię uryná przez ránę dobywáłá. Lecz tákie otwieránie bárdzo niebeſpieczne, dla exulcerácyey pęcherzá, ktora gorſzaby byłá á niżeli kámień. Rze-

Rzecze kto, do Anátomiſtow to należy, ktorych tu w Polſcze niemáſz, á nie do Chirurgow; ná to odpowiádám według wſzyſtkich Autorow, że właśnie káżdy *Chirurgus* powinien *ex profeſſo* umieć to, co do niego należy, iáko w cudzych Kráiách, nie Anátomiſtowie, ále Chirurgowie tę operacyą odpráwuią, ták też y tu w Polſzcze miáłoby to bydź, czego że nie máſz: Boże ſię pożal, iż dlá ich niedbálſtwá (w ápplikowániu ſię do tego) ták wiele znácznych ludzi umieráć muśi.

O Zápaleniu Nerek y Pęcherzá.

PRzyczyny zápalenia Nerek ſą te; *Animi pathemata, venus immodica,* pićie zbytnie trunkow gorących, záżywánie częſte potráw korzennych, y słonych częſte legánie wznák, ná miękkim posłániu, zbytnia ágitácya, zátrzymánie Hæmorhoidow, álbo krwi puſczenia, kto do niey przyzwyczáiony.

Item. Uderzenie, ſpadek, ráná w nerkách, álbo w pęcherzu; Gorączki wielkie: tákże gorącość uryny, z humorow iádowitych pochodzące; Kámień oſtry w nerkách, bol ćieſzki w nichże, owrzedzenie, uryny zátrzymánie, &c.

Znáki zápalenia Nerek.

BOl w nerkách wielki z ſtrzykániem: ták że ſię chory áni podnieść, áni ſtać ná nogách może, áni też ná bok záden leżeć moze, tylko

wznak

wznák. Do tego ieżeli chory kichnie, álbo ſię nágle ruſzy: w ten czás więkſzy bol y ſtrzykánie czuie Pod czás też bywa bol álbo tretwienie w biedrze, uryny częſte odchodzenie: ktora żrázu bywa iáſná, a potym czerwona, y mętna: przytym gorączká uſtawiczna, nieſpánie, głowy pomieſzánie, Náuſea, womity, przez ktore żołta, y flegmiſta odchodżi máterya, Bywa też kiſzki *Colon*. zwáney zápalenie:ktora że bliżſza nerek ieſt: podobneſz Symptomatá ſpráwuie. Tym ſię rozeznawa: że w nerkách zápaleniu; bol do wyżſzych żebér, do grzbietá, y do pęcherzá rozchodzi ſię ; gdy zás z kiſzki zápalenie ieſt bárdziey ku przodowi ſię wydáie, y do tego więkſza bywa odmiáná w exkrementách.

Znaki zápalenia Pęcherzá.

BOl około łoná, y częśći przyległych z gorącośći, y z zápaleniem, przytym uryná bywa gorąca, pod czás ſię y zátrzymywa, przydáie ſię y *Teneſmus* gorączká, nieſpanie, prágnienie, &c.

Progn Obiedwie te choroby ; ſą niebieſpieczne, gdy bowiem te członki należące do konſerwácyey żyćia, ákcyą ſwoię utrácą: śmierć gotowa. Więkſze máią w ſobie niebeſpieczeńſtwo gdy ſię ſzalenſtwo, álbo konwulſye, poty źimne, rąk y nog ziębnienie náſtąpi. Ieżeli ſię Hæmorhoidy dobrowolnie ſame otworzą w chorobie. uwalniaią od niey. *Item*. Ieżeli ſię inflámmácya w wrzod obroci, y máterya przez urynę odeydźie, dobrze. Ieżeli záś gdźie indźiey ſię obroći, niebeſpieczno ieſt

Item.

Item. Máłe zapalenie, nie ieſt ták dálece ſzkodliwe *Item*. Zápalenie pęcherzá wydáie ſię pod czás ná wierzch: co ieſt znákiem dobrym, álbo też gdy uryny wiele nád zwyczay odeydzie.

ſpoſoby do Leczenia.

W Zapaleniu nerek, lubo pęcherzá krwie puſczenie zrázu, zaraz ieſt náypotrzebnieyſze, z tey ręki w ktorey ſtronie bol y ſtrzykánie bárdziey dokucza.

Ná zápalenie pecherzá z práwey ręki krwi puſczenie należy, á potym y znogi powtorzyć; ieżeliby tego byłá potrzebá. Ieſcze lepiey Hæmorrhoidy otworzyć, gdyby ſię wydáły: Służą náto y báńki z piawkámy, ná krzyżách ſtáwione, tákże Enemy chłodzące, y purguiące Náprzykład: R. *Rad Altheæ unc. 1. Fol. Malvæ Violar. Lactucæ, aā M. 1. Prunel. nro 8. Florum Violar. Hordei, aā. pug. 1 ſ. Decoct in ſero lactis R. Colat. lib. 1. S. diſſolve Caſsiæ vel Diaprun Sol. unc. 1. Olei Violacei unc. 4. ſ. Clyſter.*

Gorącosc krwy, (z ktorey to zápalenie pochodzi) má bydź temperowána: Emulſyámi, Iulepámi chłodzącemi, przydáiąc Sáletry præpárowáney, á oſobliwie z tyzánną, z ſerwátką. Purgánſe tu nienależą, chybáby tego byłá wielka potrzebá.

Powierzchne ápplikácye, ſmárowánia, ſą bárdzo pomocne, iáko to *Ungv. album Camphor. Populeon Roſarum, Olea* tákże *Violarum, Nymphæ, &c.* mieſzáiąc ie z octem. *Item.* Weś białek od

iáią,

iáiá, przyday octu, y oliwy, ubiy dobrze, zmaczáy w tym chuſtę, przyłoż ná krzyże; zbytnie chłodzące ápplikácye: nie máią bydz częſto záżywáne, dla zátwárdzenia zápalenia.

Káthaplaſmá z chlebá wárzonego w mleku, przydawſzy żołtkow iáiowych, ſzáfránu trochę y oleyku rożánego : ieſt dobra. Tákże y blachá ołowiána ná krzyże przyłożona. Plaſter *de Spermate ranar*. Tákże rożne Kátháplaſmy z zioł, chłodzących, y odmiękczáiących, bárdzo ſkuteczne ſą, &c.

W zápaleniu pecherzá: (zábiegáiąc Gangrenie) należą Kátháplaſmy *ex Farina Fabarum, Orobi Lupinorum: cum Vino coctorum.*

Przytym chory má pic Tyzánnę. *Opiata* też służą: oſobliwie gdy chory ieſt w gorączce wielkiey ktore ták przez uſtá, iáko też y do Enem dáne bydz máią

Item. W zápaleniu Pęcherzá ; Czopki ſą bárdzo dobre, Ktore máią bydz z ſokow chołodzących robione, przydáiąc *Opium ſuccū, Hyoſciami*

Ieżeliby chory nemogł puſzczáć uryny : o tym będzieſz miał niżey náukę , w chorobie zwaney *Dyſuria.*

W zápeleniu pęcherzá, ieżeli ſię tumor wyda ná wierzch y zbierze ſię uwalnia od choroby. Ieżeli ſię zás obroći *in Scyrhoſam duritiem* , ieſt trudne do leczenia , ná ten czás trzebá ápplikowáć *Mollificantia*, iáko ſą opiſáne , w kurácyey *Scyrrhuſa* wątroby.

Do wnę-

Do wnętrznego záżywánia służą Emulsye, *cum anodino minerali*, tákże *Aqv: Plantag cum sac car. Satur, Camphora cum lapid prunell & Saccari Satur Item.* Iest ná to osobliwy sok wyćisniony z żywych rákow, piiąc go z czymkolwiek.

O KRWAWYM MOCZU.

Ktory názywa się Mictus cruentus.

KRew z uryną zrożnych miesc, y przyczyn: odchodźić może, Przyczyná nayczęśćiey bywa ze krwi pełnośći, álbo ostrośći, álbo z kámieniá w nerkách zostáiącego.

Oprocz tego, przydáie się z spadku z dźwigánia ćiężaru iákiego, z zbytniey ágitácyey, álbo z sámego pęcherzá, gdy od kámieniá w nim zostáiącego zrániony będźie.

Ieżeli záś muszkuł (*spincter zwany*, álbo *canalis pennis*) zránione będą: ná ten czás więcey krwi wychodźi, iáko się przytráfia *ex effrenata Venere* z zápalenia pochodzącego, *ex fluxu Gonorrheo*.

Rozeznánie Choroby należy ná samey rzeczy: ná częśći náruszoney, y ná przyczynach.

NAprzod stárzy są podlegli tey chorobie, bárdźiey ći ktorzy kámień ćierpią. &c.

Item. Gdy krew z uryną zmieszána będźie, iest nákształt wody zwypłokánego miesa, y niekiedy máłe káwałki krwi, ná spodźie pokázuią się, pospolićie uryná ługowi bywa podobna; osobliwie gdy się długo w pęcherzu przetrzyma, przez co czernieie. *Item.*

Item. Część zránioną (bol oneyże) znáczy, Ieżeli bowiem bol w krzyżách czuć, znáczy zránienie nerek. Ieżeli w słábiznách , Pęcherzá. *Item.* Krew, ieżeli ieſt z nerek: mieſza ſię doſkonále z uryną, z Pęcherzá záś częſtokroć czyſta, y niepomieſzána wychodzi. *Item.* Ieżeli z przyczyny kámieniá krew z uryną odchodzi: znáki kámienia będą: wzwyż opiſáne, ktorych ieżeli nie będźie: ze krwi ,pełnośći , álbo oſtrośći zbytniey pochodźić muśi, co ſię częſtokroc ſtárym przydáie; oſobliwie z flegmy ſłoney ktora w nich pánuie.

Progn. Wiele y częſte krwi przez urynę odchodzenie: niebeſpieczne ieſt, gdyż álbo ſuchoty, álbo puchlinę przynośi.

Item. Ieżeli zwyżſzych częśći nagle krew do pęcherzá zlewa ſię, y tám ſię ſpiecze, urynie wolnego prześćia niepozwala, zátykáiąc meat, przez ktory odchodzi uryná.

Spoſoby do leczenia.

JEżeli pochodzi z pełnośći krwi, álbo też z oſtrośći iey; záraz trzebá krew puśćić z ręk . y z nogi, ieżeliby była tego potrzeba, albo Hæmorhoidy otworzyc iezeli chory do nich zwyczayny, służą y báńki ná krzyżách : przytym dla expurgowánia humorow oſtrych we krwi zoſtáiących służą purgánſe. Náprzykłád. R. *Rhabar. pulv. dr.* 1. *Corall. rubr pr. Bol. Arm,* aã. *ſcr.* ſ. *Aqv. Plantag. unc,* 3. *Syr. Roſat. Sol. unc.* 1. M. day ná ráz. *Vel:* R. *Caſſ. rec. tractæ unc.* 1. *Rhabar-*

Bar. *ʃr*, 2 *Bol. Arm* *ʃcr.* 1. *M. cum Sacch. f. bolus.* albo też *per infuſionem Rhabar. cum fol. Senæ &c.* Potym należą *Conſolidantia.* To ieſt: Weś ſoku babczánego czyſtego unc. ʃ. przyday *Boli arm Lap. Hemmat.* aā *ʃcr.* 1 zmieſzáy day ná raz. *Vel* Mleko owcze częſto pite, przydáiąc do niego *Bol Arm.* ieſt bárdzo ſkuteczne. Ieżeli pochodzi z pełnośći y gorącośći krwie: ná ten czás zażywáć Dekokciy chłodzących. *ex Lactuca portulaca, Cichoreo, Endivia floribus Nymphæ*: przydáiąc *Rad. Conſolidæ Herbæ Centinodi, millefolij, Equiſeti. ſumit Rubi Myrabol.*

Item Trochiſci Gordonij, ná tę chorobę ſą naypewnieyſze; tákże *Trochiſci de Carab. cum aqv. Plantaginis.* Przytym chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Lentiſci.* Do tego służą też powierzchne *Cathaplaſmata ex Herbis Adſtringentibus & conſolidantibus*; tákże *unguentum Comitiſſæ* Wodá też Egierſka ieſt dobra piiąc ią codźiennie: niekiedy może iey záżywáć *cum Rhabarbaro Mirabolanis* námoczywſzy. Ieżeliby pochodźiło z kamieniá oſtrego w nerkách, lubo w pęcherzu zoſtáiącego: ieſt większa trudność w kurácyey, á oſobliwie gdy w nerkách będźie kámien oſtry. Ieżeli pochodźi z exulceracyey *meatus urinarij*, ná to służą *iniectiones ex decoctionibus conſolidantibus* (z tym śię tu niechcę rozwodźić.)

Ná odchodzenie krwy z uryną w ſtuczkách y z ropiſtą materią: Pigułki pewne,

R. The-

R. Therebinth in aqv. Plantag. lotæ dr: 3. Succi Liquir, dr: 2 Trochisc. dr: Thure dr: 1. s. d Alkekin: dr: 1. Mumiæ scr. 1. f. pill. Vel R. Succi in Spiss. Portul: dr: s. Gumi Arab. dr: s. Bol: Arm scr: 1. f pill.

Dekokcya ná krwáwy mocz pewna.

R. Herb. Agrim M. 2. Veron M. 1 Flor: Hyper. Rosar. rubr. Papav. errat. aa pug 3. Rad: Sympt: sar: unc. 3. coqv. in s. q. aqv. Colaturæ cuilibet libræ adde syrup. d Symph. Fernel vel de Portul aut d. Succi Plantag: unc. 2. Spir. vitrioli q. s. ad gratam aciditatem dosis unc. 5 bis de die.

Item. Opiata są bárdzo skuteczne, osobliwie Pill. de Cynoglosso, de Styrace.

Item. Aqva de Styptica cum Opio secr.

Item. Tinct. Corall. & Sal. Tinct: Smaragdi Terra Sigillata, &c. wiele wáżą. Item. Naśienie bábczáne ná proszek stárte, w czymkolwiek záżyte, pomocne ieſt; może do niego przydáć Kádźidłá tártego, tákże korzenia kurzego źiela, dobre ná to. Item. Mech co ná tárninie rośnie, ieſt pewny. Item. Warz pśie ięzyki źiele, piy polewkę, ieſt rzecz pewna.

Item. Slaz z korzeniem tákże wárząc, y piiąc pomaga, &c.

O Wrzodźie w Nerkách, y Pęcherzu.

WRzod w Nerkách, y Pęcherzu, ze trzech przyczyn bywa. Pierwsza, gdy się zápale-

 nie

nie Nerek, álbo Pęcherzá w wrzod obroći.

Druga, ostrość humorow táka, ktora krwáwy mocz spráwuie. Trzećia, gdy kámień ostry część tę w ktorey zostáie ráni, zkąd potym nástępuie exulcerácya, tá przyczyná iest naypospolitsza.

Rozeznánie. Naprzod, gdy przez czás długi z uryną odchodźi ropá: wrzod nieomylny w częśći ktorey (przez ktorą pochodźi uryná) znáczy. Ieżeli záś w nerkách, álbo w pęcherzu iest exulcerácya, dochodźi się z bolu, ktory ieżeli iest w krzyżách, znáć że z nerek w exulcerowánych. Ieżeli z pęcherzá, bol bywa w łonie, álbo *in Perinæo*, oprocz tego ropá z nerek odchodząca iest doskonáłá, to iest biała, lekka, y niesmrodliwa, y więcey iey odchodźi, ktora bárdźiey się z uryną mięsza. Zrázu poki świeża, iest podobna mleku, potym ná spodźie się ustawa. Z pęcherzá záś wychodząca ropá, nie bárdzo się mięsza z uryną, y nie wiele iey odchodźi, zwyczáynie bywa niedoskonáła, pomieszána, y smrodliwa. Gdy záś *ex Orificio* Wesyki, álbo *ex meatu urinario* zránionych pochodźi, ná ten czás sczera ropá często, y bez uryny odchodźi, uryná z wielkim bolem, y rznięćiem wychodźi, ktory wydáie się w tym mieyscu gdźie iest exulcerácya, to iest, álbo *in colo Vesicæ*, álbo w śrzodku, álbo ku końcowi *canalis*. Ieżeli będźie głęboka exulcerácya, ná ten czás krwi wiele z ropą odchodźi, y często pokázuią się *ramenta*; to iest: oskrobiny. Ieżeli z pęcherzá exulcerácyey: zwyczáynie pokażą

ſię w urynie niby łuſki, álbo ſkorki rozwlekłe. Ieżeli w nerkách długo owrzedziáłość będzie: uryná wychodzi mętna, ták iáko w kámieniu.

Progn. Wſzyſtkie exulcerácye wnętrzne, niebeſpieczne ſą: á oſobliwie te, do ktorych ſię humory oſtre ściągáią. Swieże owrzedzenie nerek, y pęcherzá, łátwo ſię może uleczyć, záſtárzáłe zaś, práwie nieuleczone ieſt, á oſobliwie gdy z kámieniá przyczyny pochodzi, trudne ieſt do uleczenia, áż chory onego pozbędzie.

Spoſoby do Leczenia.

SŁużą ná exulcerácye pomienione (z iákieykolwiek przyczyny pochodzące) Medykámentá, oćieráiące, ściągáiące, y wyſuſzáiące; Przytym ieżeliby z iákiey oſtrości humorow pochodziły, trzebá bráć purgánſe, ktore máią bydź wolne; iáko to Mánná Káſſya, R*habar. Syr: Roſat. Sol: Vel* R *Caſſ rec tract: unc. 2. Mannæ Cal. unc. ſ. Pulv. Sebeſt. & Tamarint āā. unc. 1 Mucilag: Sem: Pſill. dr: 6. Succi Liqu:r: dr. 2. cum ſ. q Syr: Roſat. f. Opiata. Item. Mer:ur. dulcif. cum pulpa Caſsiæ.* zážywány ieſt nayſkutecznieyſzy, ktory purguiąc, oraz czyśći exulcerácye.

Item. Terpentyná z proſzkiem lukrecyowym zážywána: ieſt ſkuteczna; oſobliwie w ten czás ſłuży, gdy ſię pokázuie uryná mętna. Krwi puſczenie ieſt potrzebne, gdy ieſt pełność, álbo oſtrość. Niektorzy z Medykow zálecáią womitorya wolne, dla odćiągánia humorow, ściągáiących ſię do częśći náruſzoney, pić ma chory

ſerwatkę, álbo Hydromel, álbo Tyzánnę miáſto piwá, álbo też osle mleko, ktore oſobliwie ſłuży ná tę chorobę. Wody też mineralne nie odrzeczy ſą: iednák że o nie trudno, ná ich mieyſce ſłużą Dekokcye rozne. Naprzykład. *R, Salſæ Parill: unc. 3 Raſur. Lign. Lentiſci unc: 2. Saſſafr: unc. 1. Raſur. Ebor: C. C. aā. unc: 1. Iuiubar: Sebaſt: aā. unc: 8. Ligni Nephrit. unc: 4. Hordei mundi unc 2. Aqv. font. Oll: 3 inf: per 24. hor. coqv. ad Med. conſumpt. detur pro potu ordinario.* Przytym należą *Conſolidantia*. Náprzykład. R. *Bol: Armen. Terræ Sigill: aā. dr: 3 Gum: Arab: Tragacan. aā. unc. ſ. f. pulv. doſ dr: 1. in lacte Caprino* Nád to ieſcze lepſze. *Trochiſci Gordonij cum Decocto Hordei* zážywáne. *Vel* R *Conſer. Roſar. antiquæ unc: 3 Sem. portulacæ, Plantag. Myrtill, Bol: Arm: Terræ Sigill. Sangv: drac: aā dr: 1. Raſur: Ebor. Trochiſc. Alkekingi aā. dr. ſ. cum Syr: d. Roſis Siccis f. Opiata*, ná raz bráć iáko Káſztan, po dwá rázy ná dzień.

Item. Saccarum Saturni Cryſtallinum; zážywáiąc go w ſerwatce co dzień: ieſt pewne. *Item.* Dekokcye *ex Rad Symph. & Flor. Hypericon. & alijs conſolidantibus*; tákże Balſamá, iáko to, *Balſamus naturalis d. Copaiba, Pervianus niger vulnerarius*: ſą wielce pomocne, zážywáiąc ich częſto z Dekokcyámi wzwyż pomienionemi. *Item Decoctio Ariſtolochiæ* (w ſtárym owrzedzeniu) pitá, znácznie pomaga.

Ná owrzedzenie w Pęcherzu.

SŁużą osobliwie iniekcye, náprzykład: R. *Rad: Consol jovis unc: 1. Hort integr: M. 1. Fol: Agrimon. Veron. Scord: Achimill: Fænicul. aã M, s. coqv. in s. q. Aqv. Comm* R, *Decoct: libr: 1. adde melli. Rosat. unc: 1 M. pro iniectione* Dáie się tu przestrogá, áby Sprycą nie czynic iniekcyey, gdyż likwor nie doydźie, dla muszkułu Spinkterá, ktory záwsze śćiśniony iest; ále włożyc wprzod Kátheter, potym przez niego Sprycą wpusczáć Dekokcyą. *Item. Pro iniectione. R. Sem: Fænugr: Cydonior. aã. scr: 1. macer per hor: in Decoct: bord libr. 1. exprs per linteum, expresso adde Ol: Amygdal: dulc. unc: 2. Mell: Rosat: Col: unc: 1. M. pro iniectione. Item Trochisci Gordonij* w mleku rospusczone, więle pomagáią.

Item. Emulsye rożne. *Trochisci, Alkekingi, conserva florum Altheæ*, wiele wazą. Ieżeli w nerkách iest exulcerácya, záżywáć nayczęśćiey Terpentyny, *cum Succo Liquir. Saccaro Rosato*, przydáiąc *Saccari Saturni*. Przytym y Dekokcye rożne wzwyż opisane. Przydáie się też exulcerácya Pęcherzá, z zázytych *Kantharides*, ná co służy mleko przewarzáne z żywokostem; piiąc go co dźień.

Ziele Rzepik zwáne, wárząc go w wodźie, y piiąc, iest doświadczone, ná exulcerácye wnętrzne. Bálsamá tákże; iáko to, *Sulphur, Therebinth, Succinatus, Saturni*, y wzwyż pomienione

ſkuteczne ſą, záżywáiąc nieczęſto bárdzo. *Item.* Weś Terpentyny Weneckiey ćwierć łotá zmie ſzay ią z żołtkiem iáiowym, rozmąć z roſołem mięsnym wrzącym. wypiy ćiepło, uczyń to po kilká rázy; uznaſz pomoc. Applikácye powierzchne (lubo ie Authorowie zálecáią) máło wáżą, iáko y kąpieli:

O Zbytnim odchodzeniu Vryny.

Ktore názywa ſię Diabetes, *álbo* Lienteria Nephritica.

TO ieſt: uryny częſte y zbytnie odchodzenie, pochodzące z ſłonośći, álbo zbytniey wilgotnośći bárdzo oſtrey: ktora *fibrillas* pęcherzá pobudza, do uſtáwicznego wychodzenia uryny.

Dwoiáka ieſt *Diabetes*: pierwſza zowie ſię *Vera*, druga *Notha*. *Vera* (to ieſt práwdziwa) tá ieſt, kiedy napoy nieſtrawny; prędko przez urynę odchodźi, co bywa z gorączką, z prágnieniem, y z ćiáłá opádnieniem.

Notha. názywa ſię tá, kiedy więcey uryny odchodźi, á niżeli chory piie, z prágnieniem, zgorączką wolną, y z ſłábośćią.

Progn. Ieżeli ieſt chorobá záſtárzáła, á oſobliwie w ſtárych, z trudnośćią uleczyć ſię może. Ieżeli ſię przyda w páráliżu znácznym, práwie nieuleczona ieſt. Ieżeli ſię przyda w gorączce długiey, y ćięſzkiey, álbo *ex effrenato Venere*, tákże z trudnośćią wielką uleczyć ſię może.

Sposoby do Leczenia.

NApoczątku choroby: uważywszy okoliczność może krew puśćić z ręki. Potym dla expurgowánia zbytniey słoności y ostrości krwie: służą purgánse; tákże ná poty dáne Medykámentá, ktore może y przez suchą wánnę spráwić, ieżeli śiły chorego będą do tego sposobne.

Purgánse máią bydź *ex Rhabar: cum Myrabol in Decocto Plantag. Portul.* álbo *Pill: Mastichinæ. Aloephanginæ, &c.* Womitorium też wolne: niekiedy skuteczne iest.

Item Do przeczyszczenia krwi należą Syropy *de Fumaria, de Cichor. cum Rhabar. de Althea Fernel.* y Dekokcye rożne zá napoy chory ma pić. *Decoctionem ligni lentisci, Gvaiaci, cum China, & Rad. tormentill. Bistor.* Albo weś tarnek suchych, álbo y świeżych kilká gárśći, skory wnętrzney dębowey co potrzebá, ieczmienia przypieczonego garść, álbo dwie, warz w wodźie, przecedźiwszy zágaś w tym kilká rázy stal, piy miásto piwá. *Item.* Ná zátrzymánie. ℞ *Conser. Rosar. antiquæ unc. 4. Bol. Arm. Corall. rubr. præ. C, C. usti aa. ʃ r 1 cum Mirra Cydonior. f Opiata.* ná raz bráć iák Kásztan, dwá rázy ná dźień.

Item. Syr. ex Rad: Symp: cum prunis Sylvestr. coctus. iest doświadczony.

Item. Mleko kozie, owcze, (gásząc w nim kámyki rospalone,) y piiąc co dźień: są skuteczne. *Item.* Kąpiel wárzona z dębowey skory przydáiąc do niey háłunu sporo: iest pomocna. Po kąpiel

pieli ſmárowáć krzyże, y łono. *Ungv. Comitiſſæ.* Służą też ná to, *Tinctura Smaragd. Corall. Croc. Mart: adstring. Liquor Stiptices. Opiata*; oſobliwie *Philonium Perſicum* zażywáne *cum lacte Chalibeato*, ieſt pewne. Chory przytym ſtrzedz ſię ma potraw ſłonych, korzennych, ma też pić máło bárdzo, więcey ieść, oſobliwie káſzę Ryżową, polewki Migdałowe, Migdały przypiekáne, káſzę ięczmienną, (wprzod ią przypiekſzy dobrze) potym wárzyć; Káwy záżywánie ieſt bárdzo ſkuteczne. *Item* Wodá wapienna ieſt doświadczona, dáiąc iey ná raz kwáterkę, dwá rázy ná dźień.

Kołaczki doświadczone.

R. *Roſar Spodij* aā. *dr:* 10. *Sem: Portul. Succi: Liquir. Bol. Arm. Sumach:* aā. *dr:* 2. *Sem: lactucæ Coriandr. Santal: rubr. Berber.* aā. *dr:* 1. *Gum: Tragar. Arab. Balauſtr.* aā. *dr:* 2. *Camphor. dr:* ſ. *cum* ſ. q. *Succi Prunor Sylveſtr.* f. *Trochiſci doſ. dr:* 1. *Item.* R *Aqv. Plantaginis unc:* 3. *Acet Vini deſtill dr:* 6. *Corall rubr. pr dr:* 1. *Laud Opiat. gr:* 2. *Spirr Portul. unc.* 1. *M. capiat æger. Cochleatim.*

O Niezátrzymániu Vryny.

PRzyczyná niezátrzymánia uryny, pochodźi z ſłáboſći, álbo roſprzeſtrzenienia muſzkułu, *Spincter* názwánego, w czym ieſt trudność do leczenia. Poſpolita tez tá chorobá młodym, gdy w głębokim śnie pod ſię puſczáią, álbo też gdy ſię im śni, że ná dworze to odpráwuią; y pod

czás

czás ták bywáią do tego przyzwyczáieni, że im rádżic niemożna lekárstwem, tylko korbáczem, álbo rozgą: y piiakom się często trafia ryby w łożku łowić. Pochodźi też tá chorobá z słábośći wielkiey, y zátłumienia ciepłá przyrodzonego, iáko się trafia bliskim śmierći.

Item trafia się y w Páráliżu znácznym, tákże w áffekcyách *intestini recti per consensum*; tákże gdy będzie zrániony muszkuł *Spincter*, od kámieniá zostáiącego w pęcherzu. Tákże żimne y wilgotne przyrodzenie przyczyną tey choroby bywa, iáko w stárych. Y choroby też niektore przyczyną bywáią tey áffekcyey, á osobliwie ostrość wielka uryny, álbo gorącość ktora sczypiąc muszkuł *Spincter*, ákcyą iego zátrzymuiącą, y śćiskáiącą słábi.

Sposoby do Leczenia.

SPosoby do leczenia podáią się w pospolitośći, ktorych Medyk rostropny według przyczyn choroby záżywáć może. Naprzod krwie upusczenie mieyscá niema, chybá w młodym wieku, y to uważywszy przyczynę.

Purgánse są potrzebne, ktore według przyczyn máią bydź ákkomodowáne. Oprocz tego, należą *astringentia*. Náprzykład. ℞. *Rad. consol. Maj. vnc.* 8. *Rad: Cyper, Galang. aā dr:* 1. *M.* 1. *Nucum Cupress. Calic. Gland. aā. scr.* 4. *Sem: Rutæ, Agni Casti Thuris, Rasur Ebor: aā. scr: ſ. Rosar. rubr. pug.* 1. *Vini rubri libr:* 4. *infund: per* 24. *hor: Colatura aromatizetur Cinamomo, & Saccaro, dosis unc:* 4. *bis de die.*

Oso-

Oſobliwie ná to ſłużą. Mozg záięczy ſuſzony, łayná záięcze, popioł z myſzy palonych, kopytá wieprzowe palone, koſtki z Dáktylow, Orzechy láſkowe palone, ſkorupy iáieczne pálone, Proſzek z źiela Rzepik názwánego, Skorká z żołądká kurzego ſuſzona, gardźiel kogući, kopytá koźie palone, pęcherz kozłowy, Rybá ktora bywa nieſtrawna w żołądku Sczupaká, te rzeczy máią bydź ná proſzek ſubtelno ſtárte, y dawáne w czymkolwiek. lubo ſame, lubo ieden z drugim mieſzáiąc.

Ieżeliby tá chorobá pochodźiłá z záráženia páráliżem Nerwu ktorego, na to máią bydź kąpiele gotowáne *ex Herbis Nervinis*, w ktorych chory ma ſiedźieć po pas; przytym należą ſmárowánia. Náprzykład. *R. Ungv. Nervini Martiaton. Comitiſſæ aã. unc: 1. Croci Mart. adſtr: dr: 2. Ol: Maſticis q. ſ. f. Linimentum Decoctiones ex Lignis lentiſci, Gvaiaci, cum herbis & Rad. adſtringentibus valent. Item,* Weś wody czyſtey, zgaś w niey po kilká rázy roſpaloną Dáchowkę, tę wodę piy.

Topica też ſą dobre, ktore máią bydź przykładáne *ad perineum* (to ieſt: *inter anum & teſticulos*) *ex Enula Cal: arom. Menta Salvia, Organo, Calamento, Abſinthio Myrtillis Balauſtÿ*, álbo *inſeſſus* z pomienionych ingredyencyi; Należą też y plaſtry rożne, *Unguenta. Linimenta*, z ktoremi krotkie *Compendium* niepozwala roſpośćieráć ſię.

Proßek ſkuteczny dla tych, ktorzy máią zwyczay ryby w łoſku łowić.

R. *Stomach: Gal: præ: unc: ſ. Pulv: Agrim: unc. 1. Erinacei terr: combuſti unc. 3. f. pulv. doſ. dr. 1. Vel* R. *Agrim: dr: 5.* Rad: Co *ſol: maior dr: 3. Stomach: Gall: unc: ſ. Stercor: Caprin: dr. 5: f. pul. doſ. dr. 1. S.*

Item. Popioł z kozich łaien, ieſt ſkuteczny: tákże popioł z Bufoná. Przytrafia ſię też tá choroba Białymgłowom przy rodzeniu, z przyczyny báby nieumieiętney.

O Iſchuryey, Stranguryey, y Dyſuryey.

I*Schuria*, ieſt zátrzymánie uryny, ták, że nic odchodźić niemoże.

Dyſuria, ieſt trudne odchodzenie uryny z wielką boleśćią: pochodzące z gorącośći, y oſtrośći oneyże.

Stranguria, Ieſt uſtáwiczne uśiłowánie uryny do wyśćia: z wielkim bolem y rznięćiem: ktora tylko kápániem odchodźi.

Iſchuria ieſt dwoiáka: iedná *Vera*, álbo *legitima*, druga *Notha*, álbo *Spuria legitima*, to ieſt: prawdźiwa: pochodźi ze trzech przyczyn. Pierwſza ieſt; utrácenie czucia w pęcherzu, dla Nerwu (do niego idącego) paráliżem zárážonego, álbo humorem grubym zátkánego, álbo dla defektu duchow, dla ktorego pęcherz, *vim expultricem*

nie ma

nie ma, iáko ſię trafia w ſzaleńſtwie, w ſpiącey chorobie, y innych.

Druga przyczyná ieſt, oźiębienie pęcherzá, ze wnętrznych álbo powierzchnych przyczyn: Trzećia przyczyná ieſt: śćiſłość *Colli Veſicæ*: ktora pochodźi álbo z nábrzmienia, álbo z zápalenia, álbo z owrzedzenia, álbo z wyrosłośći iákiey w meaćie członká náturálnego, álbo gdy krew z piekła tenże meat zátka, álbo kámień, trafia ſię y z przetrzymánia długiego uryny: Hæmorrhoidow nábrzmiáłośći.

Notha, názywa ſię tá, kiedy nic do pęcherzá *ſ rt*, to ieſt, wodniſtego humoru nie odchodźi. Czego przyczyną ſą, álbo nerki, álbo *Urethris*, álbo *Venæ emulgentes*, álbo gdy kámień w nerkách, álbo flegmá gruba, y ſpiekła, zátyka *vias urinarias*, álbo ropá śćiekáiąca z wyżſzych częśći. *Stranguria*, Zrożnych przyczyn pochodźi, ták powierzchnych, iáko y wnętrznych. Iáko to z oſtrośći uryny, z exulcerácyey pęcherzá; álbo meatu, przez ktory uryná wychodźi, z zbytnie słoney uryny, z naſienia oſtrego, iáko bywa *in Gonorrhæa virulenta*. bywa y z pićia młodego piwá, álbo winá niewyſtałego, álbo *ex Medicamentis diureticis*, gdy ich kto częſto záżywa, álbo z nábrzmienia muſzkułu *Spincter* názwánego, y z inſzych przyczyn, ktore explikowáć z polſká dla táiemnice niepodobna.

Dyſuryey przyczyná ieſt. Wielka gorącość

uryny.

uryny, ktora pochodźi álbo z pomieſzáney cholery, albo flegmy słoney, álbo z ropy z nerek, znią ſię mieſzáiącey, albo kámień záſtępuiący wolnego prześćia uryny, álbo zápalenie, lubo owrzedzenie *viarum urinariarum*.

Spoſoby do Leczenia.

KUrácya według choroby y rożnośći przyczyn ich ma bydź ákkommodowána, to ieſt: ieżeli *Iſchuria* pochodźi z nerek, álbo *Urether* áffekciy, álbo też z kámieniá, álbo zowrzedzenia: Spoſoby do leczenia z właſnych mieyſc bráć ſię máią. Ieżeli też pochodźi z pozátykánia *venarum emulgentium*; ná to ſłużу krwie puſczenie, y purgánſe. Ieżeli z zátkánia meatu od kámieniá, o tym maſz náukę w kurácyey iego. Ieżeli kámień w meaćie członká náturálnego uwięźnie, śćiſkáć pálcámi członek, powoli popycháiąc ku końcowi, á żeby łátwiey wyſzedł; kłáść członek w mleko ciepłe, álbo wniść do kąpieli, w ktorey po pás ſiedźieć: á to dlatego, áby ſię meat rozprzeſtrzenił. Ieżeliby záś ani tám, áni ſám, nie dał ſię popchnąć: uczą Práktycy żeby z obu ſtron związáć członek, y z boku wyrznąć kámyk. Gdy záś pochodźi z záwárćia *Colli Veſicæ* z nábrzmiáłośći, álbo z zápalenia oney: ná ten czás włożyć kándelkę, (koniec iey oleykiem Migdałowym náſmárowawſzy,) *Katheter* w puſczáć niebeſpieczno: áby częśći náruſzoney nie poránił. Inśi miáſto kándelki wpuſczáią ſtronę báſową, nápuśćiwſzy ią oleykiem Migdałowym,

ktorą

ktorą trzebá trzymáć przez czás iáki, tym przetrzymániem rozpędznieie, y meat záwárty rosprzestrzeni. Ieżeliby zás *Caruncula* byłá, w meáćie, álbo exkrescentia znáczna, ná ten czas trzebá *Katheter* wpuśćić, dla rosprzestrzenienia, á przytym zápuszczáć rzeczy trawiące przez *Katheter*, á nie kándelkámi, iáko máią zwyczay niektorzy. Ieżeli z grubey máteryi flegmistey, (ktora zátyka *vias urinarias*) pochodzi uryny zátrzymánie, ná ten czás służą purgánse *cum Therebinthina*. Enemy, Kąpieli. y *Diuretica*, o ktorych będzie niżey.

In Dysuria należy krwie pusczenie, y z powtorzeniem, purgánse, womitorya, Enemy, potym *Diuretica*

Medicamenta Diuretica, to iest: urynę popędzáiące, są te. Spal skorupy iáieczne ná popioł, námocz *in aqua Petrosil.* daway ná raz po kwáterce, iest doświadczony.

Item. Weś naśienia *alkekingi*, stłucz, námocz w winie: piy to wino.

Item. Stonogi præpárowane, iáko się wzwyż námieniło, są skuteczne.

Item. Oleum Scorpion Mathioli, dáiąc ná raz po 6. álbo po 7. kropel. *Item Spiritus Salis Succus Raphani, Succus parietariæ* przydáiąc do niego *Spir: Salis. Item. Aqv: Termalis. Item. Spir. sulphur: Ol: Therebinth. Sal: Fabarum Extr: Iuniperi cum Therebinth.* masz tego dość w kurácyey Kámieniá.

Enemá

Enemá doświadczona

R. Rad. Apÿ Petroſel. Ruſci Gram. Aſpar. Malvæ. aā unc: 2. Parietar. M. 2. Sem: Aniſi. Fænicul. Aneti. Carui, Dauci, Ameos, Carrbam:, Rutæ Cumini, Baccar Lauri aā unc. ſ. Flor: Chamomil. Mellilot. Aneth. Steabad. aā. pug: 2. coqv. in vini alb. ſ. q. admet R. Bolat. libr. 1. adde Butiri rec. unc. 4. Mell: Roſat unc. 4. Sacchar: rubr: unc. 1. Bened. laxat unc: ſ. Ol. nucum Aneth. Lini aā vnc: 1. ſ. Cliſter.

Item. Służą rożne Kátháplaſmá, Máterace z ziół, Ungventá, Linimentá, tákże Cybulá z ſadłem ſmáżona, ná łono przykładana, y ná krzyże.

Ná Dyſuryą, ktora zwyczáynie pochodźi z gorącośći uryny, ſłużą Emulſye, Dekokcye ſłużące, ex Malva, Lactuca, Endivia, Portulaca, &c. tákże ſerwatká krowia, álbo koźia, z Sáletrą pita; tákże wodká rożána z białkiem iáiowym ubita y pita.

Item. Conſer. Flor, Malvæ, Troch: Alkekin. Decoct. Malv. cum Syr: Violar. przytym należą y iniectiones ex Lacte; ieżeliby tego byłá potrzebá.

Item. Służą ná popędzenie uryny Spir: Sal. Arm. Vorinoſus, ſuper Cort. Arant. Cochob. Mercur. dulc: Pulv. Liquir. Oleum Iunip: Spir. Urinæ. Sal: Tart. Vol. Spir: Nitri Succus Cancr. expr. Sal: fimi Columb: Nucl. Perſicor: Emulſ: ex Sem. Viol: Spir: Lumb. Oleiek Migdałowy, mleko koźie, kąpiel z kośich bobkow: Dla proſtych ludzi

ſok wyćiśniony z łayná końſkiego, ieſt bárdzo dobry.

Item R. Ocul Cancr. præ: d: 1. Syrup: d. Althea Pernel. unc: 1. Aqv. Petroſel. unc. 3. Olei Iuniperi gut. 5. M day ná raz.

Cátháplaſmá doświadczona.

R. Rad Allij Cæpar. aſſat. aã. ńro 2. Sem. Lini Baccar. Iuniperi aã unc. ſ. Sem: Carui dr: 3. Herb. Cerefol: Parietar. Flor. Geniſtæ Lupuli Chamomil. Mellilot. aã. M. 1. inciſa & contuſa coque in Vin: & Aqu. part. æqv. ad humid: Conſ. przyłoż ná łono, y pod moſzná ſpodem, ad Perineum. Item Wodę częſto w uśćiech trzymáiąc, uryná ſię dobywa przetrzymána.

Pigułki ſkuteczne.

R. Thereb. Ven: parum toſtæ dr: 2. Succi Liqvir: Sem: Viol: Milij Solis ſcr: 2. f. pill: doſis ńro 7. ſemel de die.

Item. *Dekokcya z Sábiny pita, mocno urynę pędźi.*

Jeżeliby zátrzymánie uryny pochodźiło ze złey digeſtiey, ná ten czás ſłużą lekárſtwá, uryny popędzáiące, ále digeſtyą nápráwuiące: o czym było w kurácyey nieſtrawnośći żołądká.

Ná Stránguryą też Medykámentá należą, co y ná Iſchuryą. Oprocz tego, Spir. Salis arm. Fol, Oleos, ieſt bárdzo ſkuteczny.

Item. Tinctura ofcorijs Reguli Antim. per Ol: Thereb. extr. eſt ſecreta.

Item. Niektorzy ná Strángurya piią wino inśi gorzałkę hányſzkową z oleykiem burztynowym, ieżeli go mieć mogą, ſtłukſzy głowkę czoſnku rozmącić w gorzałce przecedzáią y piią, inśi pępek kozłowym łoiem ſmáruią, inśi kozie bobki świeże rozmąciwſzy w ciepłym piwie przecedzáią y piią, rożni rożne máią ſwoie ſekretá ktote nie rzecz tu wyliczáć. *Absorbentia* ná tę ahorobę oſobliwie ſłużą.

Item. R. *Spir. Sulphur. Camph. dr. 1. Spir. Sal. dr. 2. Sal. Absint. Genist. Iuniperi: Nitri fixi aa. gr. 5.* M. *dos. gut. 15.* Ieżeli pochodzi z zimney przyczyny. R. *Mitrid dr. 1. Ol: Rutæ destill. arantiar. aa. gut. 3* M. *pro dosi una.*

Item. Electuarium Fallopij, ieſt pewne, y inne ktorych wypiſać niepodobna.

Ná Ischuryą y Strángurya.

R. *Ol: Amygd. dulc. dr. 2. Chamomill. unc. ß. Pingv. Gal. dr. 1. Ol. Scorpion. dr 6. ungv. Dialthea unc. ß. Cera parum f. ungv. quo ungatur Perineum*, álbo cybulę rozetrziy z winem ná toſz mieyſce przyłoż.

Item. Sok z iednego ráku żywego wyćiśniony, y z winem záżyty: urynę pędźi zápewne.

Item. Sok limoniowy, z ſokiem rzodkwiánym zmięſzány y pity: toż czyni. Prośći záś ludzie urynę świężą koźią piią.

Item. Korzeń *Ononidis* wárząc y piiąc: pomocny ieſt, tákże y ziele (Pánny Máryi lenek)

zwane. *Item.* R. *Ocul* Luc*ij* *pisc*, *Cancr*, *Succini*; *aā par aqv* M. *detur*.

Item. Proszek z łáien myszych iest dobry, tákże y mozg sroczy potężnie urynę pędzi, ná raz dość puł. *Item*. Sáletrá, z Dekokcyą Bożego drzewká. *Item* lelitká Sledziowe suszone, &c.

Item. *Pigułki ná Ischuryą.*

R. *Therebinth. Cypr. Coctæ unc.* 1. *Rhabar: dr.* 1. *Liqvir. scr.* 2. *Succini alb scr.* 1 *Macis scr. s. f. Mix. ex qua form. pill. dos. tro 9. eundo cubitum.*

Kathapláſmá sekretna ná popędzenie uryny. R. *Parietar M.* 2. *Ceresol. M.* 1. *S. incisa decoqv. ad mollit. & adde But ri. rec unc.* 2. *Ol. scorpion unc.* 1. *S. M. calide pectini applicetur* Item. *Iniectio Succi Raphani cum Succo Limon*, iest doswiadczona.

Ná Strángurya.

Dobry iest oleiek z wosku, iáłowcowy, bursztynowy &c. tákże mleko ciepłe pite.

Item. Cybulá z smalcem wieprzowym przysmáżona, y ná łono przyłożona: pomaga.

Item. Ięzyk gęsi ususzony, y ná proch stárty záżyty, iest skuteczny,

Item. *Purgáns,*

R. *Bened: laxat. unc* 1. *detur cum aqv. Foeniculi* ná gorącość y ostrość uryny z ktorey *Strángurya* pochodzi. R. *Malvæ Portulacæ Lactucæ aā. M.* 2. *coqv in aqva colatur, cuilibet libræ. adde Syrup. Nenuf. Papaver albi, Cydonior. aā. unc.* 1. niech

chory

chory piie, po dwá rázy ná dźień, ná raz po kwáterce, osobliwie też służą Emulsye, októrych było wzwyż.

TRAKTAT IV.

O Podágrze y Kołtąnie, o Dworskiey Chorobie.

O Podágrze y Chirágrze.

Ktora názywa się Arthritis.

ARthritis iest dwoiáka iedná iest *vaga*, druga F*xa*, *Fixa* iest, ktora álbo w nogách, álbo w udách, álbo w rękách, álbo w kolánách záśiadszy: bolem nieznosnym chorego dręczy. *Vaga* zás tá iest; ktora po stáwách tám y sám swoie drámmátá odpráwuie,

Pospolicie Authorowie czworáką opisuią chorobę Artetyczną, to iest: gdy ręce bole opanuią názywáią ią Chirágrą, gdy udá názywáią *Ischias*, to iest Scyática po prostu, gdy koláná názywáią *Gonagra*. gdy nogi, *Podagra*. w inszych zás członkách bole názywáią zwyczáynie *Arthritidem*, lubo niektorzy y tym názwiská dáią. Náprzykład gdy bol wpádnie w junkturę szczęki *Syagonagram* názywáią. Gdy w kárk, *Tracheagrā*. Gdy w grzbiet, *Rachisagram*, gdy w rámię *Chomagrā*. Lecz te názwiská nie są we zwyczáiu u Medykow.

Przyczyny tey choroby są iedne wnętrzne

drugie powierzchne. Wnętrzne ſą te 1. Oſtrość *Succi Nervei.* ktora ośiadſzy około junktur- oſtrośćią ſwoią membrány y nerwy ſzczypiąc, bole uprzykrzone ſpráwuie. Inśi náuczáią, że humor *Serosus*, ſwoią wielośćią y oſtrośćią, według humorow przymieſzánych do niego, tákże oſiadſzy *circa artus*, też membrány ſzczypiąc, bole przynośi, częśćią z zápaleniem y nábrzmiáłośćią, częśćią bez niego, ktory humor zwyczáynie z głowy ſpada przez żyły, ode krwi oddzielone.

Dáią inſzych rácyi wiele bárdzo Authorowie tu śię zmieśćić niemogą.

Powierzchne przyczyny ſą: częſte iedzenie potraw grubych, nieſtrawnych, tákże zbytnie picie trunkow gorących, oſobliwie win, tákże niepowśćiągliwość ćiáłá, zkąd náuczáią Medycy, że *Arthritis* ieſt *Bacchi & Veneris filia*. *Item.* Prożnowánie, ſen długi, ewákuácyi náturálnych przetrzymánie, boiazń, ſmutek, zbytnie pieczołowánie, częſte kąpieli, zbytni gniew, &c. przyczyną bywáią tey choroby. A iáko inſze choroby, ták też y tá przez czáry bydź może.

Znáki. Naprzod bol w ſławie, lubo w ręce, lubo w nodze, z nábrzmiáłośćią, y czerwonośćią, ktora nie záraz śię wydáie, poſpolićie tá chorobá poczyna śię od wielkiego pálcá u nogi, náyczęśćiey lewey, z kąd dáley poſtępuie, ktorą poprzedza czáſem gorączká, á pod czás oraz z bolem náſtępuie.

Ieżeli ſię przymięſzą do humoru pomięſzánego z cholerą ná ten czás bol bywa nieznośny, tumor bárdzo máły, á czerwony, ſz gorączką znáczną, uryná bywa ćienka, żołtáwa, ábo czerwona.

Flegmy z tymże humorem pomięſzáney, znák ieſt; Nábrzmiáłość miękka częśći boleiącey, bol nie ták bárdzo dokucza, uryná gruba, y pomięſzána. Gdy ſię z meláncholią pomięſza, znák ieſt; że w mieyſcu boleiącym wydáie ſię nieiáka ſiność, przytym bol głęboki, uryná iák wodá, ſłábość cáłego ćiáłá.

Progn. Chorobá tá, niema w ſobie niebeſpieczeńſtwá, ále ieſt długa, y uprzykrzona, czáſem áż do ſtárośći dokuczáiąca, y owſzem niektorym żyćia przedłuza, dla tego że náturá humory ſzkodliwe (z ktorych inſze humory niebeſpieczne rodzicby ſię mogły) do junktur pewnemi czáſy oddala. Przytráfia ſię iednák w ſłábośći nátury, álbo w ſtarym wieku, że gdy náturá tych humorow pozbywáć niemoże, wpráwia wznáczne choroby, to ieſt: w gorączki, zápalenie wnętrznośći, w Apoplexyą, konwulſye, dycháwicę, w puchlinę, w drzenie ſercá, &c. Przytym lubo tá chorobá doſkonále uleczyć ſię niemoże, iednák záchowuiąc dyetę y medykámentow præſerwuiących może przez czás długi bydź wolen od niey. Ieżeli ieſt dźiedźiczna, to ieſt z Rodźicow nigdy doſkonále uleczona bydź nie może.

Ieżeli Podágrykom *Varices* się wydádzą: uwalniáią od choroby; tákże gdy się pokaże uryná mętna bárdzo.

Przemienia się też tá chorobá, w kámien, są bowiem sobie te choroby pokrewne.

Sposoby do Leczenia.

NA początku Pároxysmu, należy krwie puszczenie, purgánse, womitorium ieżeli nátura do niego skłonna, tákże ná poty, osobliwie służą Medykámentá, w sámym iednák pároxyzmie, gdy się záweźmie chorobá, nie służą pomienione sposoby.

Purgánsow Formy.

R. *Hermodactil. Turb. Diagred. fol. Senæ el. Rasur. Cranij hum. aā. dr. 1. Ivæ arthet ad pond. omnium f. pulv. dos. dr. 1. s. sæpius repetendo.*

Electuarium Bayri præstantiss.

R. *Vini Rhen. q. s. cui in coqv. Rad. Polipod. dr. 2. Sem. Carthami (per submers. in aqv. prob.) dr. 1. S. Fol. Rosmar. Chamapith. aā. pug. 1. R. Colat. unc. 2. adde Mell. s. Rosat. unc. 1 s. coqv. ad Syrup. consist. ns. cui admisce Hermodactl. i Diagred. aa. dr. 2. Agar. Trochisc. gr. 25. Garyophill. Costi. Cimini Zinziber. aa dr. s. M. dos dr. 3. ad unc. s.*

Item Mercurius dulcis cum Resinæ Ialapæ in forma pillul. iest wielce skuteczny.

Item. Pigułki R. *Pill. de Aloe, Rosat. Diagred. Trochisc. Alch. aa. scr. 2 Extr. ligni Aloes gr. 5. pill. nro 36 quæ usurpentur, tribus diebus ante Novilunium, uno die, una pillula. 2do die, duæ, 3tio*

die, tres. usq, per mensem ascendendo, deinde repetatur earum usus.

Item. Pigułki ktore názywáią *Veni amice sug. & ambula.* R. *Mass Pill Aleoph ang. dr. 2. Laudani optati gr 5 M. divide in 4 part. quarum una sumatur. 4. horis ante pastum, reliquæ partes ternis diebus.*

Ná pobudzenie potow (okrom inszych Medykámentow) naylepszy iest korzeń łopianowy wárząc go, y pijąc polewkę, ktora oraz y poty y urynę pobudza, rzecz pewna.

Potym należą *Topica*, to iest dla uśmierzenia bolow, rożne ápplikácye, ktore nie máią bydź używáne po purgánsách, y krwie pusczeniu, chybá żeby bole dokuczáły.

Naprzod tedy dla uśmierzenia bolu, służy mleko ćiepłe przykładáne, álbo Káthápláśmá zniego zrobiona; to iest: weś mleká co potrzebá, włoż w nie chlebá ośrzodki, białego, żołtkow iáiowych, trochę Száfránu, zmieszay, przykładay ćiepło, gdy niemász zápalenia. Nápoczątku záraz gdy się chorobá wyda, w ktorym członku; Weś białkow iáiowych dwá, soli miáłkiey trochę, octu winnego co potrzebá, ubiy wraz, maczay w tym chustki y przykładay.

Item. Weś rząsy wodney, kwiátu rumienkowego, warz w mleku, przyday mąki ięczmienney zmieszay, y tym okładay. *Item.* Weś *Spir. Vini* co trzebá, przyday do niego *Opium, Sal. Saturni,* o kładay. *Item. Lapis Medicamentosus*

w ſerwatce, álbo w wodźie roſpuſzczony, yprzykłádány, ieſt ná to oſobliwy. *Item*. Wodká z żábiego ſkrzeku, z kwiátem Dźiewánny wárzona y przykłádána, bol uśmierza. *Item*. Ser młody owczy, przykłádány, tákże y mięſo świeże.

Gdy bol zbytnie dokucza. R *Fol: Hyoſciami M, 2. Solani Semp. rv. aa M. 1. Capil. Papav. hort. nro 5. Rad. Mandrg. unc. 1. Flor. Chamomill. Violar. aa: pug. 1. f. Decoctio in lacte vel aqua, quæ foveatur pars dolens.*

Item. Swieże liśćie tábáczáne ſtłukſzy, przykłádáć ná mieyſcá boleiące, piiawki ſtáwić beſpiecznie może, po ktorych bol uſtáie, álbo pryſzcze przez *Moxę* poczynić: *Moxa* nic inſzego nie ieſt, tylko *Lanugo* z belice.

Item. Weś koperwáſu białego, źielonego oboygá po dwá łoty, kámfory puł łotá, gorzałki mocney y winá, oboygá po pułkwarty, zmieſzay okłáday tym ćiepło.

Item. Weś piwá kwartę wſyp w nie ſoli dwie łyſzki dobre, grzey, okłáday co godźiná maczáiąc, álbo lagier sledźiowy grzeiąc, y przykłádáiąc, rzecz pewna, te bowiem rzeczy prędko puchlinę ná wierzch wywabią, záczym bol uſtáie. *Item*. Ná wapno niegáſzone nálac świeżey uryny, iák ſię uſtoi zlać: tym okłádáć maczáiąc chuſty. *Item*. Wodká ſekretna *Martini Rulandi* R. *Aqv. Fort. libr. 1. Aqv. Font. unc. ſ. Mercur. ſubl. dr. 1. bull. per horæ quadr. applicetur, lin-*

teis

teis madefactis. *Item*. Sálarmoniac z dźiećinną u-ryną rozpuszczony pomaga.

Item. Zmięszay w raz popioł, sol, urynę, y ocet, tym okładay. *Item*. Oleiek z mydłá Weneckiego do smarowánia doświadczony; tákże przestępowy korzeń z gorzałką. Iest doswiadczony. Y insze rożne applikácye, ktore się tu trochę niżey podádzą.

Prosßek do záżywánia wielkiey Wagi.

R. *Cinnabr. Nat. Panchimagogi mineral. aā dr. 1. Opij præ. scr. s. fol. auri nro. 5 M. dosis scr. 1 vel* R. *Cinab. nat scr. s. Ocul. Canc: Pulv. Conchar. præ unicor veri aā 12. Laud. Opiat gr 2. misce, detur circa Vesperam*

Item. Theryáki częste záżywánie często uwalnia od tey choroby. *Vel* R. *Theriac. rec, dr. 1. Aqv. Veron. unc. s. Succi Lumbric dr 3. liqv. r CC. Succinati gut. 15 Mixturæ simpl Tinct. tart. aā. scr. 1. Aqv. Cinam. cord. unc: s. M. pro una vice.*

Dekokt osobliwy.

R. *Rasur. ligni Gvaiaci unc. 2. Sasafr. unc. 1 Sarsæ parill. Rad. Chinæ aā. dr. 6 Ligni lent s. Rad Liqvir. Herb:, Trifol. fibrini aā. unc. s Sem Levistici dr. 3. Papaver. dr. 2. infund. in vini alb. s. q. s. decoct. in vaso dupl.* R. *Colatur. libr. 3. adde Syrup. d: Papaver. unc. 1. Spir Salarm. scr. 4. dos. unc. 4. ter de die.*

Item. Mocz w piwie *Trifolium fibrinum*, piy záwsze, oleiek z mozgu ćielęcego zrobiony, smáruy nim: iest doświadczony.

Item. Proſo z máſłem, y z mlekiem wárzone y przykłádáne.

Item. Gliſty roſtárte z ośrzodką chlebá białego, przydawſzy trochę Száfránu.

Item. Weś ośrzodki chlebá białego puł funtá, liśćia tábáczánego, ſzáleiowego, oboygá po puł garśći, mleká świeżego ile potrzebá, warz weſpoł: przyday pśiego ſáyná łot, mydłá Bárſkiego trzy łoty, żołtkow iáiowych trzy, ſzáfránu cwierć łotá, máſłá łyſzkę, zmięſzay tym okładay.

Plaſter doswiadczony.

R. *Confekt Chamech. unc.* 1. *Pulv. Ialap unc.* ſ. *Extr. Trifol. dr.* 2. *Lithargyr. unc.* 6. *Sapæ Antim. unc.* 5. *Sacchar. Cant. dr.* 6. *Olei Olivar. q.* ſ. *Ceræ & picis parum f. Empl.*

Oſobliwie tez ſłuży. *Empl. Samaritanum*, tákże *Mirabile*. *Item. Empl. Mirabile in Podagra* R. *Ol. Roſati libr.* 1. *Sapon Hungar. unc.* 4. *calef. ſuper ignem lentum, adde Ceræ Minij aa unc.* 3 *coqve ad conſiſt. mollem. adde Mumiæ unc.* 1 *Camphor. dr.* 3 *Caſtor. unc* ſ. *f. Empl.*

Item. Weś gliſt ziemnych, przeſyp ie ſolą, potym wypłocz, przyday do nich *Terræ Sigillatæ*, rozetrziy wraz, przyłoż.

Item, Wodká wypalona z żábiego ſkrzeku, z ſáynem wołowym, do przykłádánia ieſt pewna. *Item*, Wodká doświadczona. Weś wody wapienney funtow 4. zgaś w niey ſtal kikánaśćie rázy, przyday miedźi pałoney, unc. 4: Cynobru łot, zámięſzawſzy niech ták ſtoi przez

kilká

kilká dni, potym przecedź, maczáiąc w niey chuſtki okładay.

Item. R. Sapon. Genuens. indef, Hung. unc. 1. Salis (ad ignem fortiſſ fuſi) unc 1. S. Vitrioli unc 1. Acatiæ unc. ſ. bull. in libr. duabus aceti, colatura applicetur parti affectæ.

Item. Phlegma Vitrioli, eſt Specificum, ac Spir. Salis.

Wodká ſekretna ná Podagrę.

WEś wody czyſtey gárniec, zágaś w niey kilkánaśćie rázy ſzynę żelázá dobrego, potym weś ſztukę miedzi, rozpal ią, y gaś tákże kilkánaśćie rázy, do tey wody przyday *Vitri antimonij Mercurij dulc.* oboygá po puł uncyi, choćby też y więcey, okładay nią, ieſt bowiem doświadczona, á oſobliwie ná roſpędzenie guzow około ſtáwow wyroſłych, ktore *Tophos* názywáią, náwet y *Venereos* roſpędza. *Item.* W ſerwatce ćiepley ręce y nogi moczyć, wyiąwſzy, nieoćieráć áż oſchnie, drudzy przydáią ziołá niektore do ſerwatki. *Item.* Mákuch ná proch ſtłuczony, prześiany, w mleku wárzony, y przykładány pomaga. Y to nie od rzeczy, Weś trzy gárce winá, włoż w nie lukrecyi, tátárſkiego ziela, ſzáłwii, ruty iárey, wſzyſtkiego po puł funtá, zálepiwſzy w garku, warz do połowy, potym doley brzeczką pſzenną, y znowu warz do połowy, przecedziwſzy daway pic po kwáterce choremu, á niech dietę záchowa, będźie zdrow.

Item Eſſentia ligni ſalaſras per Spir. Vini extr. eſt pro-

ist probata. Wody śiárczyste (kąpiąc się w nich) wiele pomagáią. Osobliwie Szklánowska, y pod Krákowem gdźie śiárkę kopią. *Empl. Anthriticum Francofurtense.* R. *Empl. d. Achill. magni unc. 6. Oxycroci Diapalm aá. unc. 2. Medul. Cervi. axun. Ursi aá. unc. 1. S. Tacamacæ in Vino dissol. unc. 1. f. Empl.* Item. Cerat doświadczony R. *Ceræ alb. Ol. Rosar. aá unc. 3. Aqv. Rosar. Acet. Vin. aá. 1. S. Lap. calamin. Oliban. Mastiois aá unc. ſ. Album Ovor. nro. 6. Camphor. dr. 6. f. Cerotum.*

Item. *Picac fmus.* R. *Picis naval. Resinæ. Nitri aá 1. S. Sulphur. vini dr. 3. Piper. Euphorb. aá. dr 2. Sem. Taphi, Tapsiæ, aá dr. 1. M. f. picacisru* sposofob zázywánia ten, rośćiągnąć go ná płotnie, zgrzać, y przyłożyć, w kwádráns odiąć, znowu zágrzać, y przyłożyć, to czynić ták długo, áż skora záczerwienieie, y spuchnie; záczym też bol ustánie, gdy się wyda czerwoność y nábrzmiáłość, przykłádáć co innego, naylepszy plaster Sámárytan.

Item. *Balsamus Antipodagricus.*

R. *Camphor. unc. 2. S. Sapon: Venet unc. 2. Opij dr. 1. Croci dr. 2. Spir. Vini q. s. diger. filtr.* w tym maczáiąc pioro, smáruy mieyscá boleiące, *Ad Tophos* naylepsze mydło czarne z żołtkiem iáiowym przykłádáne.

SPERNIOLUM. *Spermat. Ranar. Spont. resol. libr. 3. adde Sal. Armon unc. 2. sperm. Ceti unc. 1. Camphor. solut. unc. ſ. Thur. Mastic. aá. unc. 1. S. Opij dr. 5. Croci dr. 1. S. diger. Colat. servetur. pro appli-*

applicatione. Item. *Empl. Arthriticum, Mynsichr.* ieſt ſkuteczny.

Item. R. *Chamædr, Chamæpith. Centaur. Iris Ariſtol. Salv. Betonicæ aa. dr. 1. S. Ligni Gvaiaci opti. unc. ſ f. pulv. Subtiliſſ. doſ. dr. 1. & plus quotidie*, ieſt bárdzo ſkuteczny.

Item. *Dekokt.*

R. *Raſur. Ligni Gvaiaci unc. 2 Salſæ paril. Chinæ aa. unc 1. infuſa per 24. hor. deinqv. colaturæ adde Herb. Hamædr, Hamæpith. Roſmar. Beaton. Rad. Bardan. diger: cineribus calid. Colaturæ detur unc. 8. Semel. de die expectando ſudorem.*

Ceret doświadczony.

R. *Picis naual. unc. 1. Picis Grecæ unc. 2. Reſin. Pini unc 4. Maſtis Aloe Hepat. Bol. Armen. Sangv. drac. aa. unc. ſ Therebint unc. 4. Baccar. Lauri Iuniper Hæder. aa. dr. 6. Sulphur. vini unc. 2. Cera alba q. ſ f. Ceretum.*

Ná Sciyátykę. Weś czoſnku, zwierć go, rozmąć mlekiem maczay chuſtę; przyłoż ná biodro.

Item. Nákłádź do gorzałki Kámfory żeby ſię roſpuściłá, ſmáruy nią przy ćieple, ociągánia też bánkámi ſuchemi wiele pomaga, y rożne plaſtry, Fomentá z Dziewánny, Linimentá: ktore opiſać mieyſce ſzczupłe nie pozwala. Ieżeliby to niepomogło, krew z nogi puśćić.

Ná Artethiczną chorobę, ieſt bárdo wiele między Authorámi rozmáitych lekarſtw, lecz y między ludźmi rożnemi náyduią ſię rożne táiemnice,

mnice, z ktoremi śię wydáć niechcą, więc niech ie trzymáią dla śiebie, Ia z miłości Chrześćiáńſkiey, dla rátunku bliźniego, wſzyſtkie y nayſekretnieyſze ktorychem doświadczał ták wiele rázy: wyiáwiłem, z tą przeſtrogą, áby kto ich záżywáć będźie, wiedźiał kędy czego y iáko záżyć, poniewaſz rozne ſą nátury wludźiách, rożne temperámentá, y rożne też exkrementá, zkąd co iednemu pomaga, to drugiemu ſzkodźi, y przećiwnym ſpoſobem, co pospolićie w tey chorobie bywa.

ROZMOWA
Pátientá z Podágrą,
Wierſzem przez Authorá opiſána.

PATIENT

ZKąd śię Podágrá chorobá wźięła,
Zkąd ćiáło ludzkie dręczyć poczęłá.
Czy ią Megæra ná świát zrodźiłá,
By ſwą furyą ludźiom ſzkodźiłá.
Czyli ią Etná z śiebie wydáłá,
Z ogniem śiárczyſtym, by kátowáłá.
Członki junkrury, moie paliła,
Dárłá, wierćiáłá, y one mdliłá.
Zadnym przyiáźn iznią niezáwierał,
A nim śię kiedy w iey łáſkę wdźierał.
Zkąd śię ták bárdzo ze mną zbrátáłá,
Ze ſwe mięſzkánie we mnie obráłá.

Roſpoſtárłá ſię, furye ſtroi,
Fukánia, grozby, nic ſię nieboi.
Ná prozby niedba, áni ná płácze,
Iáko ſzalona po ćiele ſkacze.
Od fortuny mię precz odſtrychnęłá,
Gdy mię ták w ciężką niewolą wźięłá.
Záżyć ućiechy, y krotofile,
Niepozwoli mi ná iednę chwilę.
Chćiałbym iey pozbyć niewiem fortelu,
Lubom záżywał do tego wielu.
Doktorow mądrych, bab, álchimiſtow,
Y ludźi rożnych, náwet Iuryſtow.
Nic niewſkorałem, dáremna rádá,
Oſzukáłá mię ludzka porádá.
Ach iáko dręczy, niełutośćiwie,
Zyły wyćiąga, ſtrzyka ſtráſzliwie.
Pálce ſkrzywiłá: powyſadzáłá,
Członki ze ſtáwow Nogi ſpętáłá,
Guzy ſtwárdziáłe powyrzucáłá,
Y iáko w dyby ręce podáłá.
Náwet kámienie rodźi w mym ćiele,
Gdy ich pozbywam iák bolu wiele.
Poſtąpić nie da, rwie, y kátuie,
Siepa, y pali, áni z folguie.
Záżywałem iuż rożnych dekoktow,
Popiłem wiele z Aptek Syropow.
Pigułki rożne, y konfekcye,
Y rozmáite miſkuláncye.
Piłem *Herba The*, piłem y káwe,
Rożne mixtury, bárdzo plugáwe.

Kąpieli rożne, wánny pocące,
Ziołá y máśći zágrzewáiące.
Gdy niepomogły, kładłem chłodzące,
Likwory, płastry rozpędzáiące.
Zażyłem náwet Merkuryuszá,
Ktory humorow bárdzo poruſza.
Y Sáturnuſa, záżyłem rády,
Przemoc niemogli iey chytrey zdrády.
Iák ná kátowni zostawáć muſzę,
Gdyż ze mnie práwie wypiera duſzę.
Zywot mię mierźi, dźiw nieſzáleię,
Gdy we dnie w nocy, ćięſzko boleię.
Zyćia przedłuża, by kosztowáłá,
Dłużey ná demną dokázywáłá.
Swięconey wody nic ſię nieboi,
Ani Exorciſm ią uſpokoi.
Duſzkoby náleść człeká tákiego,
By mię pozbáwił gośćiá ták złego.
Dałbym połowę ſwey ſubſtáncyi,
Bym iáko pozbył tey zły beſtyi:

PODAGRA.

MIlczałám długo, dość ćierpliwośći,
Dosyć przymowek, dość zelżywośći.
Zkądem ſię wźięłá, pilnie ſię badaſz,
Aż do żywego práwie doiadaſz.
A czyli niewieſz com zá rodzáiu,
Y w ktorymem ſię rodziłá Kráiu.
Swiát ieſt ten wſzyſtek moiá kráiná,
W naywiękſzym Pánie moiá dziedziná.

Z Kro-

Odrodźiłám śię prawie od niego,
Gdyż ia nie piiam trunku proſtego.
Węgrzy, á Włoſzy, moi Pánowie,
Hiſzpáni, Niemcy, y Fráncuzowie.
Ieſcze oprocz nich Polſcy Pánowie,
Iáko ich kocham, á kto wypowie?
Miewam ſekretne konferencye,
Zniemi záwieram konfidencye.
Umiem muzykę, wygráię trele,
Uczę ich śpiewáć nie iák w Kośćiele,
Wołáią, wrzeſczą, gorgi wydáią,
Ręce y nogi, tákt im podáią.
Czemu mię zbywaſz, com przewiniłá,
Y w czymem ći śię ták náprzykrzyłá.
Záżywaſz ná mnie wiorow wárżonych,
Zioł rozmáitych w wodźie párzonych.
Plaſtrow, oleykow, rożnych máſtykow,
Trunkow, likworow, y konfekćikow.
Byłeś w ćieplicách, niceś nieſpráwił,
Iák czárownicę támeś mię pławił.
Pánią dźiedziczną ieſtem ia w tobie,
Ináczey rádźić muśiſz o ſobie.
Wiem ſekret pewny, byś go wykonał,
Zápewnebyś mnie w ſobie dokonał.
Pewne lekárſtwo Abſtinencya,
Y drugi tákze Kontinencya.
Z tych ia ruinę ponośić muſzę,
Ani śię więcey o ćię pokuſzę.

PATIENT.

WYbaczże proszę: Páni wielmożna,
Iesteś iák widzę, sczodra y można.
Radbym się wydárł z twoiey opieki,
O bym ćię nieznał od tąd ná wieki.
Byś chćiáłá iácháć ná koniec świátá,
Dam ći wypráwę, iedź choć do kátá.
Rad się obeydę, bez twey wygody.
Zá moie winy, mam dość nagrody.
Pilnie wykonam rad twych podánie,
Dopomoż mi w tym moy miły Pánie.
Záłuię zá grzech, dla twey miłośći,
Nałog odmieniam, porzucam złośći.
Iuż ćię obráżić niechcę ná wieki,
Gárnę się cále do twey opieki.

O Kołtonie.

KOłtan, názywa się *Plica*, ináczey *Ceragra. P. tárie.* Naprzod: zkąd się wźiał Kołton, ponieważ Autohrowie lekárscy dawni nic o nim niewspomináią. A náwet y terázuieyszego wieku, osobliwie cudzoziemscy Medycy, nieprzyznáią go, przypisuiąc to tylko niedbálstwu, álbo perswázyom babskim, z kąd gdy się nie czeszą włosy się w kupę zrastáią. Albo przyczynę kłádą ná wapory lipkie, z głowy pochodzące, ktore włosy w kupę spaiáią (záczym przez czás długi nieczesane) w kupę się wikłáią.

Ná to ſię odpowiáda. Naprzod zkąd ſię wziął kołton; Rożne rożnych o tym ſą opinie, ktorych wypiſać mieyſce niepozwala. Tá ieſt naypewnieyſza; że nie zkąd inąd, tylko od Zydow. Ten bowiem narod z nátury będąc około ſiebie nieochędożny, ſmrodliwy, y przemierzły, tym nieochędoſtwem przyczyná ieſt kołtonow, ktore ſię między niemi zágęśćiły, z plugáſtwy zámnozonemi w nich; Więc że ten omierzły narod ieſt w głowę nieprzyiaćiel Chrześćiánom, ná to ſię uſadził, áby też y oni byli ich obrzydłośći bezecnych uczeſtnikámi. Iáko bowiem rożnemi ſpoſobámi ſzkodzą Chrześćiánom, iuż to czárámi, oſzukániem, omamieniem, &c. Ták też ſwoiey ſproſności, y obrzydłośći, (ktore z káry Boſkiey ná nich ſą przepuſczone) zárázeniem ná ćiele ſzkodzić uśiłuią. Spoſob zárázy, ktorego záżywázią nie inſzy tylko ten, że w miody, w gorzałki, w piwá one kłádą, y moczą, á nie tylko kołtony moczą, ále też y ſami ſię w piwách, w gorzałkách kąpią, y one párchámi zárażáią. *Rzecze kto,* Ieſt wiele ludzi ktorzy práwie záwſzę piią u żydow, á przećię kołtoná nie máią. *Ná to odpowiadam.* Rożne ſą konſtytucye nátur, ſą bowiem drugie grube, y mocne, do przyięćia zarázy nieſpoſobne, iáko widziemy y pod czás powietrza, álbo łożney choroby; niektore záś ſą ſubtelne, naymnieyſzą zarážę przyimuiące. Do tego Pan BOG niedopuſcza tego, áby złość ich iádowita záwſz e y káždemu miáłá ſzkodzić.

Ze záś młodzi, y Cudzoziemscy Medycy, przypisuią to niedbálstwu, álbo perswázyom bábskim. *Odpowiedź się daie.* Ktoż máiący zdrowy rozum, widząc tákie strászydłá ná głowách, miałby to przypisać náturálnemu powikłániu, álbo pozrastániu włosow, á nie tylko ná głowách ále też y w brodách, do tego, że tácy pod czás Lunácyi (to iest Pełni, Nowiu, Kwádry) czuią wielkie w sobie pomięszánie, w kościách łamánie, szumy, bol głowy, &c. Záczym idzie, że to nádprzyrodzonym sposobem dziać się muśi. *Spyta ieszcze kto:* Poniewasz między żydámi z niedbálstwá ich około siebie rodzą się kołtony, toć choć ich moczą Chrześciánom w napoiách, szkodzić niemogą. *Ná co się odpowiada,* Ze w włosach, w páznoktách, (lubo to są *partes excrementiæ*) iest *virus.* Iáko gdyby kto oberznięte páznokty námoczył w winie, á to by wino (przecedziwszy) wypił, pewne womity. co niektorzy máią zá sekret lekárski, ták też y włosy máią w sobie *virulentiam*, bo przez ich pory, rożne humory iádowite wychodzą z ćiáłá, zkąd według rożnośći nátur, rożnego koloru bywáią, záczym zárázá ich szkodzić może, ták iáko y pot, śliná, exkrement, z ktorego przestąpienia przydáć się może chorobá, co się trafia w dysenteryách.

Rzecze ieszcze kto. W Cudzych Kráiách iest żydow wiele, á przećię kołtonow nieznáią. *Odpowiádam.* Ze żydzi w cudzych Kráiách nie są

tácy

tácy śmierdźiuſzy, y oſzárpáńcy iáko w Polſcze, ále ſą ochędożni, polityczni, ták, że tylko kápeluſze ich wydáią w ſtroiu od innych, że żydźi. Do tego że w cud⸗ych kráiách ſzynkow im nigdziey niedopuſczáią, tylko ſię kupiectwem báwią.

Oprocz tego rodźi ſię kołton z rożnych przyczyn; Naprzod z czárow, iáko bowiem inſze choroby niezwyczáyne z nich pochodzą, ták też y tá: O czym ieſt wiele przykłádow. Bywáią kołtony y dźiedźiczne, to ieſt: z Rodźicow ná dźieći ſpadáiące: Tákże przydáią ſię y z zarázy ieden od drugiego. iednák nie káżdy kołton ieſt zaráźliwy, bo ich rożne ſą rodzáie, y z rożnych przyczyn pochodzące; Tákże rodźić ſię mogą kołtony *ex humore venenato occulto*, ktory *per poros* wychodząc, rodźi kołtony zaráźliwe, tákie, gdy urznięte bywáią, w wielkie kálectwá ludźi wpráwuią, pod czás y śmierć przynoſzą: (ſą też niektore wody tákie, oſobliwie ná pokućiu) z ktorych pićia kołtony ná głowách wyraſtáią, iákoż twierdzą niektorzy, że ztámtąd kołtony ſię zágęśćiły. Bywáią y kołtony ná głowie z ſamego niedbálſtwá ludźi gnuśnych, nieochędożnych, oſobliwie w chorobách gdy ſię długo nie czeſzą. Aleć y báby ledwie nie w káżdey chorobie że z kołtoná pochodźi zá pewne twierdzą, y częſto ſię trafia, że ie w ludźi w mawiáią, dáiąc ná wywićie rozmáite zielſká: głowę uſtáwnie płocząc, włoſy wo-

ſkámi lepiąc, y innych guſeł dźiwnych záżywáiąc.

Pytánie. Wieloráki ieſt Kołtan. *Odpow.* Według rożnośći przyczyn; rożny bywa, ieden ſzkodliwy, ſpráwuiący po kośćiách łupánie; bol głowy, w oczách záćmienie, potraw obrzydzenie, &c.

Drugi ieſt, ktory żadney z pomienionych chorob nieſpráwuie. Są też y tákie, ktore lekarſtw żadnych niepotrzebuią, drugim záś bynamniey niewádzą. Są tákie, ktorym gorzałká bárdzo pláguie; inſzym záś wino, álbo miod; innym pewne potráwy ſzkodzą, oſobliwie grube, ſmáczne záś im pláguią: *Hercules à Saxonia,* opiſuie rożne rożnośći y pokrewieńſtwá kołtonow, to ieſt Samcá, y Sámice, Oycá, y Corkę, &c. prawdáli to twierdzić niemogę, bo ſię ná nich nieznam.

Progn. Wewnątrz kołton zoſtáiący, to ieſt, *humor malignus,* (ktory ſię zwykł w włoſy wdáwáć) wiele złego przynośi, to ieſt: łąmánie po kośćiách, ślepotę, womity, potraw obrzydzenie, żył pokurczenie, guzy, álbo wrzody po ćiele, &c. Gdy ſię záś ná wierzch wyda, nie ták ſzkodliwy ieſt.

Iezeli go záś kto lekkomyślnie urznie, oſobliwie táki, ktory álbo z czárow, lub *ex malignitate interna* pochodźi, w ćięſzkie choroby wprowadza: Ani to ieſt bayká, wiele bowiem przykłádow ieſt, że lekkomyślne urznięćie onego

wielu

wielu wpráwiło w ślepotę, w bol głowy ustáwiczny, w wielką chorobę, w konwulsye, &c. á pod czás y śmierć przyniosło. Gdy zás kołton z iákiey inszey przyczyny będźie, lubo kto urznie, álbo wyrwie: szkody żadney w zdrowiu niespráwuie. Bywá y to, że gdy iuż wszystká *virulentia* ze wnątrz wyidźie, z ćiáłá do włosow: sam kołton dobrowolnie odpada, Co się tycze kurácyey, według wielu Autorow, táká ma bydź iáko y Dworskiey choroby, iednák że tá kurácya nie záwsze się udáie. Są bowiem tákie niektore, ktorym náwet y Enemá záſzkodźi. Są też niektore, w ktorych bespiecznie purgánsow, Dekoktow, womitorya, wánien suchych, &c. záżywáć może. Aby się kołton ná wierzch wydał, máią rożni rozne ná to sposoby, á osobliwie ćiekáwe báby, máią ná to rozne źiołá, z dźiwnemi názwiskámi, máśći, plastry, myćia, przymawiánia. żegnánia, záklinánia, &c. Ia tylko dodam, że kto chce áby się kołtan wywił, niech moczy w gorzałce álbo w winie źiele zwáne Bárwinek, (ktorego náwet y źimie pod śniegiem dostánie) tę gorzałkę álbo wino niech pije co dźień po kieliszku, przytym niech wárzy to źiele w ługu, y tym głowę myie, w ten czás gdy się wywiie, ták prędko od myćia częstego sam odpádnie.

Item. Aby się kołton wywił; Weś barsczu źiela, bábiego muru, ktory też zowią mchem większym, łopianowego korzenia, warz to wraz,

myi głowę często. Dáie się też przestrogá, áby dla bespieczeństwá nieurzynáć kołtoná nożyczkámi, nożem, álbo brzytwą, áni żadnym żeláznym instrumentem, ále tym sposobem; Weś białek od iáiá ieden, wapná świeżego niegászonego łotow 4. Auripigmentu puł łotá, mydłá barskiego, ługu mocnego co potrzebá, zmieszay wraz, obmyi pierwey mieysce wodą ciepłą, násmáruy tą mixturą, y záraz pátrz iezeli włosy puściły, ieżeli nie, omyi czym prędzey, á znowu násmáruy, zá pewne odstánie, to smárowánie názywa się *Psilitrum*.

Ná łománie w kościách, y inne bole z kołtoná przyczyny pochodzące, Wánná: Weś łopianu z liściem, y z korzeniem, bábiego muru bárwinku, máćierzanki, liścia wierzbowego, warz w kotle, ostudziwszy nierostwarzáiąc kąp się, co raz w inszey wodźie z nowych źioł wárzoney á przytym łopianowy korzeń warz y piy, &c.

Z Kąd gorzałká u żydow ták bárdzo smákuie,
Bo w niey żyd y z żydowką párchy opłokuie.
Zkądże tá chęć do trunku ślepa żydowskiego,
Zkądże smák wyćiśniony, z kołtoná brzydkiego.
Czyni chęć niezwyczáyną, że prawie száleie,
Gdy często do gardźielá gorzałki nie leie.
Miod żydowski czem smáczny, bo go żyd záprawi,
Gdy z żydowką z żydźięty w niego náplugáwi.
Wyblwa się y zámięsza, przemyślawáiący,

Aby

Aby ſwoie zarázy, (w trunki mięſzáiący) (ny,
Mogł pozbyć żyd ſmrodliwy: żeby Chrześciá-
Smrodem, párchem, kołtonem záráził y Pány.
Czáruią, námawiáią, áby im wierzyli,
Iákoż ſię iuż niektorzy w żydow obroćili.
Zyd faktor, żyd y doktor, żyd ieſt y Podſkárbi,
Zyd z Hárendy (rozumie Pan że on mu ſkárbi.
Alić go on wyſkubie, iák gęś wypierzoną,
Rwie po piorku by nieznáć, powoli zmámioną.
Chłopek wolny zá ſwoy groſz, nápiiáć ſię wſzę-
dzie.
Pan przykazał by nie pił tylko ná Hárendźie,
Chocby ſkorá obłázłá, z chłopá párſzywego,
Pan tego nieuważa, dla zyſku ſwoiego.
Y choć wſzyſtko wywlecze z domu ná Hárendę
Co miał mieć przez cáły rok ná ſwoię wiwendę
By odrobił Páńſczyznę, Pan oto nieſtoi,
Ze chłop o głodźie robi, bo ſię plagi boi.
Y ták ſkrytą chytrośćią niſzczą Pánow ſamych,
Gdy ich niſczą, nie ſamych, ále w ich poddánych
A nie tylko po wioſkách, ále y przy mieśćie,
Gdy ſię pilno przypátrzyſz, uważyſz w niewie-
śćie.
Iákoby z nábożeńſtwá idźie do Kośćiołá,
Nie długo tám zábáwi iákby iey kto woła.
Bieży pilno do ſzynku, żydá lub żydowki,
Chliſnąwſzy przepalanki, boiąc ſię przymowki.
Leći do dom zbledniáła, iák Thoruńſka cegłá,
Wymawia ſię że pilno, áż iey duſzno biegłá.
Więc gdy ſię przyzwyczái, wlecze co nádybie,
Choć

Ghoć icy mąż bokow zmáca, gdy ią przy czym
zdybie.
Młotki, piłki, ſrubſztáki, noże, y nożyce,
Fartuch, kábat, y pośćiel, náwet y ſpodnicę,
Rożen, miſkę, y kśiąſzki, rękaw y donicę.
Wlecze wſzyſtko do żydá, iákby do kramnice.
A gdy ſię zá małżonką mąż chodźić náuczy,
Wſzyſtko z domu wywleką, áż biedá dokuczy.
Iedno drugie wywłoczy, z błotá plugáwego,
Ze nogi nieſtátkuią, wpycha do gorſzego.
Tłuką ſię po ulicách, od ściány do ściány,
Tryxáią ſię głowámi, nieiáko báràny.
Iedno drugie potłucze, oczy popodbiia,
Gdy ſię prześpią, názáiutrz zkąd tá nowália.
Pyta iedno drugiego, co ſię známi dźiało,
Weyrzy iedno ná drugie, ćiáło pośiniáło,
Poſkrobie ſię po głowie, álić włoſow máło.
Dziwno mu ze ołyśiał zkądby to bydź miáło,
Myśli, czy nieſpárzono głowy z kámienice,
Alić guzy po głowie, potłuczone lice.
Po przepićiu bierze go ápetyt do iadłá,
Niemáſz w mięſzku y groſzá, nádźieiá upádłá.
Robić muśi o głodźie, co prędzey ná ſtráwę,
Y ná żydá, bo go chęć ćiągnie ná zabáwę.
Człowiecze; maſz ná ſobie znák Chrześćiániná,
Maſz roſkaz od Kośćiołá ſtrzeſz ſię pogániná.
A dopieroż narodu ták nieprzyiáznego,
Ktory bluźni Chryſtuſa, depce Imię iego.
Ieżli chceſz żyć z Chryſtuſem, w Kroleſtwie ná
wieki,

Stoy

Stoy przy nim niepuśći ćię nigdy z ſwey opieki,
Broń Honoru iák możeſz Zbáwićielá twego,
Brzydż ſię żydem iák dyabłem,ućiekay od niego
Miłuy Iezuſa z ſercá ſczerze uprzeymego,
Doſtąpiſz chwały wieczney, y widzenia iego.

O Dworſkiey Chorobie.

Ktora názywa ſię Lues venerea, Morbus Gallicus, Neapolitanus, Hiſpanicus, Indicus, Syphilis.

PRzyczyná Dworſkiey choroby ieſt: pomieſzánie wſzyſtkich humorow, pochodzące oſobliwie z kwáśności ſubtelney, (ktora ſię *Volatilis* zowie (oſtrey bárdzo, y iádowitey: wſzyſtkie ákcye ćiáłá mieſzáiącey y pſuiącey, &c.

Znáki Choroby. Naprzod *Gonorrhæa virulenta*, to ieſt: *fluxus Seminis corrupti*, rożnego koloru z zrzniećiem, y inſzemi przypádłościámi. Ciáłá wſzyſtkiego ſłábość, y oćiężałość; łamánie w kośćiách, kroſtki ná wárgách, y gdźie indźiey po ćiele: nábrzmiáłość y zápalenie członká náturálnego; *Exulceratia Scroti*, ſplugáwienie częſte, cerá bládá, niektorym częſto rumieniec ſię ná twarzy wydáie. Bole po ſtáwách przechodzące, w nocy bárdźiey odzywáiące ſię. Te znáki czynią podeyrzenie, y odmiánę *Gonorbæi*, w Dworſką chorobę. Ieżeli záś iuż chorobá w korzeniona ieſt, w ten czás bol głowy, y ſzum

częſty, y większy bárdziey w nocy, á niżeli we dnie dokuczáiący; Bole uſtáwiczne w rámiónách, w goleniách. Uſtá práwie goreią; ná ktorych częſto exulcerácye, z wyraſtániem dźiwego mięſa) przydáią ſię tákże y ná podniebieniu; Potym gdy ſię chorobá záweźmie, ćiáło z człeká opada; bole nieznośne w ſtáwách, ták iáko w podágrze, náſtępuią potym konwulſye, bol głowy bárdzo ćięſzki, nieſpánie, ſzaleńſtwo, wielka chorobá, kroſty rozne po głowie, po ćiele, po nośie, po wárgách, &c. Z uſt fætor, noſa opádnienie, álbo ugnićie, guzy twárde po ćiele, ktore *Bubones* zowią; Zębow wypádnienie, trudność wielka w upuſzczániu uryny, *Pen. n s*, y przyległych części exulcerácya; kroſtká gdy ſię wyda *in glande*, z ktorey humor *virulentus* wychodzi żołtego koloru, zkąd náſtępuie exulcerácya *membri*.

Progn. Swieżo záćiągniona Dworſka chorobá: ieſt łátwa do uleczenia; záſtárzáła záś bárdzo trudna, trudnieyſza też ieſt do leczenia w meláncholikách, w flegmátykách, álbo krwiſtych bárdzo; tákże gdy ſię przyda ochrápienie, znáczy chorobę trudną do uleczenia. *Item* Gdy będzie exulcerácya *Urethry*, *ex fluxu Semin: corroſivo*. *Item* Ktora ieſt dziedziczna, to ieſt z Rodźicow: ieſt nieuleczona.

Item. Trudnieyſza ieſt do kurácyey w ktorey bywa exulcerácya znáczna, y guzow wiele *tophos* zwánych. *Item*, Gdy ſię przyłączy pu-
chliná,

chliná, álbo biegunká. Wrzody ktore się przydáią *in ano*, to iest w siedzeniu, naygorsze są do leczenia. Często też tá chorobá (choć uleczona) rádá się odwraca.

Wiádomo káżdemu z iákiey przyczyny przydáie się tá chorobá, lecz oprocz tey, może się przydáć z zarázy ieden od drugiego, z ust, z pościeli, z sukien, z czapki, náwet y z sliny, z Rodźiców też zlewa się ná dźieći, tákże dziecię może Mamkę zárázić, álbo Mámká dźiecię.

A żem iáśnie niewyráził znákow, y okoliczności tey choroby; niedźiwuy, nie rzecz bowiem Polskim ięzykiem wszystko obiáśnić, áby się czyie oko tym nieobráziło.

Sposoby do Leczenia.

NAprzod należą purgánse, *Digestiva*, *Diaphoretica*, Dekokty, Wánny pocące, Sáliwácye Krwi záś pusczenie mieysca niema, chybáby chory był krwistey komplexyi. Co się tycze purgánsow; te máią bydź tákie.

R. *Merc. dul. gr:* 15. *Resin Ialappæ gr:* 8. *Therebinth. Ver. q. s. f. pill pro una dosi interspersæ pulv. Cinamoni Vel R. Electuar. d. Succ. Ros. r. dr* 2 *Mercur. dulc. gr.* 12. *cum Sacc. f. bolus. Vel R. Extr. Cathol. gr.* 24. *Mercur. dulc. gr.* 10. *Resin. Gvaiac. gr.* 7. *cum Aqv. Cinam f Mass ex qua form. pill. deinde sequentibus* 5. *diebus utatur Rhabar. pulv. cum Therebint. & repet pill.* Po purgánsach y między niemi máią bydź dawáne *Digestiva*, ktore są te. *Tartarus Vitriol. Sal. Tartar. Cremor. Tartari*

Salia rożne, á osobliwie *Endiviæ Fumar. Cardui bened. Tamar. Scolopen. Absinthij Cichor. &c.* pomienione *Digestiva*, lubo mieszáiąc iedno z drugiem, lubo sáme przez się: według upodobánia dawáć: Syropy też służą, osobliwie *de Lupulo de Fumar. de Cichor. cum Rhabar. Oxymel. Squill. Syr. de 5. radic, &c.* Należą y Dekokcye rożne, ktore káżdy wymyślić może, według potrzeby Páctientá, álbo choroby. Po odpráwionych purgánsach, należyćie przystąpić do Dekoktu, y Wánien suchych.

Sposoby wárzenia Dekoktow.

R. Weś *Ligni Gvaiaci* funt ieden, to iest łotow 24. *Corticis Gvaiaci*, łotow 8. *Sasafras Salsæ parill.* oboygá po trzy łoty. *Rad. Chinæ el.* łotow 4. Hányszku łotow 3. Lukrecyey łotow 2. Antymonium przedniego utłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow 30. włoż wszystko pokráiáne do gárcá nowego. náley wrzącey wody gárcy 4. nákryi dobrze, niech stoi przez 24. godźiny, potym warz według zwyczáiu, żeby połowá wywrzáłá, przecedźiwszy przez płát sukienny, schoway ná zimno, daway choremu tego Dekoktu zráná, po południu, y ná noc; zá káżdym rázem po pułkwarty. Remánencye záś (przydawszy do nich nie co pomienionych ingredyencyi: takze fig, rodzenkow,) wody nálawszy warz zwyczáynie, przecedźiwszy daway pić záwsze, (oprocz pierwszey Dekokcyey.) Do wánny suchey, chory ma wchodźić dwá rázy

ná dźień,

ná dźień; á przed weściem do niey, dawáć z pierwszą dekokcyą *Spir. Theriacal. Camphor.* álbo *Spir. Tart. Rect. f.* álbo *Resin. Gvaiaci cum Conserv. Rosar-*

Pod czás záżywánia Dekoktu; chory ma ieść tylko pieczyste, á miásto chlebá suchárki, tákże co tydzien trzebá dawáć purgánse, y w te dni w ktore chory one bierze, nie ma pić Dekoktu; ále piwo: tákże ieść powinien rosoły. A że rożni rożne máią formy gotowánia Dekoktow, ten nayskutecznieyszy położywszy; dáię ieszcze ieden, R. *Rad. Chin. el. unc.* 4. *Salsæ parill. unc:* 6. *Rasur. Lign. Sancti unc.* 8. *Cort. ejusd. unc.* 2. *Ligni Sasafr. unc,* 3. *Santal. rubr. Citrini aã unc.* 2. *Lig. Lentisc. Rhod. aã. unc.* 1. *S. Rad. Polipod. unc.* 5. *Liqvir, unc.* 3 *Rad. Petaphil. Tormentil. aã. unc.* 1. *S. Sem. Anisi Fænic. aã. unc.* 2, *incis & contus. affund. aqv. ferven. ollas* 8. *macer. per* 24. *hor. dein. bull. in dupl. vas ad 3tiæ part. consumpt, in fine coct. adde Passul. jor. libr.* 1. *S. Cavicar. libr.* 1. *Cinam. unc,* 2. *Sem. Carthami unc.* 1. *Cort. Arant. Citri Galang. Cubeb. aã, unc. f. Colatura perfecte cocta. servit. pro potu ordinario.* Aby był Dekokt czysty, wykláryfikuy go białkámi iáiowemi. Lecz y samo drzewo Gwáiakowe wárząc, (przydawszy do niego Antimonium w węzełku, y trochę lukrecyi) iest skuteczne: podobno bárdziey á niżeli rożne miskuláncye. Więc że tá chorobá rzadko (bez Sáliwácyi)

doſkonále uleczona bydz nie może, oſobliwie gdy iuż w korzeniona będzie.

Podádzą ſię ſpoſoby: co y iáko ná nię dawáć; Wielu álbowiem ieſt niedoſkonáłych lekárzow: ktorzy leczenia tey choroby podeymuią ſię, á náwet y báby, chłopi proſći, żydzi, &c. Káżdy z nich máiąc ſwoie ſekretne leki, ktorych nie ieden, nie tylko tym co miał, ále y żyćiem przypłáćił, á oſobliwie ná ſáliwácye rożnych z Merkuryuſzá præpárácyi záżywáiąc, y one nie ták iák należy dáiąc, w ciężſze dáleko choroby (á niżeli ieſt ſamá) w práwuią. Tráfia ſię to bowiem nie raz, że Merkuryuſz álbo nie ieſt præpárowány iáko náleży, álbo choć ieſt dobrze præpárowány ále do czego innego ſłuży: gdy go Medyk záda niedoſkonáły, gárdło podrapie, podniebienie opryſzczy dziąſłá exulceruie, zęby ochwieie, wſzyſtko ćiáło pomięſza, oppreſſye ſercá ſpráwi, y nie raz w páráliſz ćięſzki wpráwi, Co więc nie Merkuryuſzowi, ále (mydląc oczy Pátientowi) złym humorem, ktore Merkuryuſz poruſzył, y one wyprowadza, przypiſuią: co ieſt wielki fałſz, bo lubo w Sáliwácyách dziąſłá obrzmieią, zęby ſię ochwieią, z oſtrośći humorow od Merkuryuſzá poruſzonych iednák gárdłá nie opryſzczą, áni podziuráwią ſercá oppreſſyi, áni páráliżu ſpráwuią, y o wſzem po odpráwionych Sáliwácyach chory iák inſzy.

Dáie ſię znowu przeſtrogá, że gdy chory bárdzo ſłáby ná ſiłách, álbo będźie w lećiech podłych, wſtrzymáć ſię od nich.

Spo-

Spoſoby do pobudzenia Saliwácyi.

Troiákim ſpoſobem Sáliwácye pobudzone bywáią; to ieſt, dáiąc ná nie przez uſtá, przez kurzenie, y przez ſmárowánie.

Spoſob dawánia przez Uſtá.

R. *Turpeti. mineral. gr. 5 Mercur. dulc. gr. 7. agitata quam optime in mortar. lapid. dentur cum Conſerv. Roſar. & Sacchar. quolibet die uſq; dum effectus non ſubſeqnatur.*

Vel Mercur. vitæ gr. 2. Mercur. dulc. gr. 7. optime agitata, miſceantur cum ſ. q. Theriacæ; detur ſic quotidie, áż Sáliwácye náſtąpią. Iednák naylepiey dawáć ſámo *Mercurium dulcificatum.* Náprzykład, Pierwſzego dniá dáć gr. 10. drugiego dniá 11. trzećiego 12. co dźień iedno grano przydáiąc, áż Sáliwácye náſtąpią. Dáią niektorzy *Mercur. dulcific. ſcr. 1. cum Diaſcordio:* dwá rázy wtydźień. Coſię komupodoba niech tego záżywa

Wtory ſpoſob przez kurzenie.

R. *Cinabar: Antim. vulg. Myrrhæ aa. q. ſ.* zmięſzay wraz, bierz tego proſzku, ná koniec nożá po troſze, rzucay ná węgle po trzy, álbo cztery rázy, dym wychodzący chory przez ſzklány liiek w ſię niech bierze, głowę dobrze okrywſzy. To kurzenie powtarzáć ták długo, áż Sáliwácye náſtąpią. Inśi *ad Cinabar. Antim.* przydáią burſztynu, śiárki, máſtyxu.

Trzeci ſpoſob przez ſmárowánie.

To ieſt: R. *Mercur. viv. unc. 1. ungv. d. Althea*

Fernel, unc. ſ, zmięſzay iák naylepiey, ſmáruy tym ungventem wſyſtkie członki, y ſtopy, wprzod z ſtárſzy dobrze chuſtą ćiepłą, ſmárowáć raz tylko ná dzień z ráná, w godzinę po záżytym roſole, álbo iáiu miękkim, Niektorzy grzbiet ſmáruią, co źle bárdzo czynią.

Lepiey y beſpieczniey záwſze dawáć ná Sáliwácye przez uſtá. Pod czás Sáliwácyi chory ma bydź záwſze w ćieple, koſzul áni pośćieli nieodmieniáiąc, ieść ma tylko roſoły, y iáycá miękkię. Ná brzmienie, y exulcerácye w uśćiech (ktore pod czás Sáliwácyi) zwykły bywáć: naylepſze ieſt mleko ćiepłe z wodą do płokánia, álbo ſprycowánia, álbo *Decoctio hordei cum Diamoro. Item.* Przed Sáliwácyámi, chorego wprzod dobrze przepurgowáć.

Item. W záſtarzáłey chorobie: nie trzebá ná nie dawáć, tákże ſłábym y tym ktorzy máią uſtá y podniebienie owrzedziáłe, tákże y ſtárym tákże w páráliżu zoſtáiącym y wyſchłym, &c. Wiele ieſt tákich, ktorzy miáſto Sáliwácyi dáią *Extracta Lignorum,* iáko *Gvaiaci Salſæ paril. Saſafr.* przydáiąc *Sal.* C. C. álbo *viperarum.*

Oprocz pomienionych ſpoſobow, ktore ſię podáły ná pobudzenie Sáliwácyi: ieſt innych bárdzo wiele; lepſze y doświadczenſze tu zebrawſzy, inne opuſzczam.

Ná *Bubones venereos;* naylepſze ieſt *Oleum ex Ligno Gvaiaci,* záżywáiąc go we wnątrz co dzień po kilká kropli, y ſmáruiąc nim *Bubones.* Ná

to też ieſt oſobliwy plaſter. *Vigonis cum Mercurio*, tákże *Empl. de Achill. cum gum.* zmięſzáne *cum Oleo Ligni Gvaiaci.*

Gdy ſię *Bubo* z molifikuie, otworzyć go láncetem álbo pryſzcz ná nim uczynić, á ná otwártą ránę kłáść Terpentynę płokáną *in Decocto Gvaiaci*, y ná wierzch przykłádáć *Empl. Oppodeld.*

Ná ſpuchnienie Moßen z zápaleniem,

Zrob Káthápláſmę z ruty, z liścia Hebdowego, wárząc *in Decocto Gvaiaci.*

Ieżeliby záś był tumor twárdy: bez zápalenia, ná ten czás ſmárowáć *Balſamo Sulph: Succinato*, álbo *Ol. Ligni Gvaiaci*, álbo *Balſami Sulph. Ruland.* Ná twárde guzy (ktore *Tophos* zowią) około rámion, pod czás y ná głowie wyroſłe: ſłuzy *Mercurius malleabilis*, álbo bláchę ołowiáną nátrzeć Merkuryuſzem, ktorą przykładać, álbo *Empl. Vigon. cum Mercur.*

Ná nos okroſtáwiáły.

R. Cinnabar. nat. Sperma Ceti, Camphor. aã. q. v. cum S: q. Balſ: Perviani f. Linim.

Ná opádnienie ciáłá od kości.

Naylepſze ieſt *Phlegma Vitrioli*, nie bárdzo oſtre, álbo *aqua Phegedinica.*

Ná bole w ſtáwách.

Służy *Aqua Theriacal. Camphor. vel Balſam. Sulph. aniſat:* Ieżeliby záś było zápalenie, ná ten czás *Saccharum Saturni cum aqua Plantaginis*; naylepſze. Gdy w podniebieniu dziurá będzie,

dźie, trudno iey zgoić, ále trzebá w nię bláſzkę wpráwiáć: ktora ma bydź táka. Day ukowáć bláſzkę ze złotá, álbo ſrebrá, ku gorze wyprężoną, do ktorey przylutowáć trzy, álbo cztery oczká z drotu, do ktorych gębkę przyſzyć, ták á żeby ćiáſno záchodźiłá, tę bláſzke w kłádáć z gębką, co dzień ią wyimuiąc, y przepłokuiąc.

Ná Exulcerácyą ięzyczká płokánie.

R. *Roſar. rubr. Balauſt.* aã. M 2. *Gallar:* dr. 2. *Gland.* unc. ſ *Plantag. Sicci* dr. 3. *Cort. Arant. Alum uſt.* aã unc: 3. *Virid. æris ſcr,* 1 *coqv, in aqv, Plantag. ad Conſ 3tia part. Colat. adde Mell. Roſat:* unc. 3 *pro gargariſmate.*

Plaſtr ná *Bubones* pewny.

R. *Gum. Ammon Galb,* aã unc. 4. *de pur. per acet. & in Spiſſ. adde Empl d Achill. ſimpl. d. Melil.* aã unc. 2 S. *Balſ. Sulphur. Ruland* unc. 1. *Therebinth* unc. 1. S. *ceræ* unc 2. ſ. *Emplaſtrum.* Iezeliby były z bolem wielkim, przyłoż Kátháp. R. *Flor. Mellil. Verbaſci* aã. M. 1. *pulv: Althea, Fænugr.* aã. unc. 2. *coqv: in Decocto Gvaiaci ad form. Cathapl. cui adde Axung. Anſer. Ol. Anethi.* aã. unc. 1.

Dołożę tu ieſzcze ſpoſob leczenia tey choroby, ktorym człowiek pewny proſty, wiele ludźi doſkonále leczy: ktory ieſt táki; Dáie naprzod raz álbo dwá Gryſzpanu miáłko tártego wźiąwſzy ná koniec nożá: w gorzałce, álbo w piwię záżyć, z czego bywáią womity, y ſtolec, potym chorego párzy nád párą źiela wárzonego, do

go, do ktorego przykłada kámienie rozpalone, to záś ziele názywa ſię Bágnem, iákoſz ná bágnách rośćie, wielkie, żołto kwitnące, y niewdzięcznie pachnące, po káżdym záś náparzániu, ſmáruie kroſty Gryſzpánem roſtártym z máſłem nieſłonym, przydáiąc zrázu proſzku z korzenia pietruſczánego, iák trzy części, potym co dáley mniey. Pić záś dáie miáſto Dekoktu korzenie łopianowe, ná wioſnę kopáne y ſuſzone, przydáiac ięczmieniá, y trochę Lukrecyi, hányſzku, y tym ſpoſobem ſczęśliwie káżdego chorego wylecza doſkonále, nikomu nieobiawiáiąc ſekretu, iam tylko zá wielką prozbą od niego doſtał, ktorego wſzyſtkim użyczam byle ſię ták dárzyło iáko iemu.

Ubodzy záś ktorych nieſtáć ná leki; gnoiámi ſię leczą leżąc w nich; Ieżeli ſię doſkonále tym ſpoſobem leczą: twierdzić nie mogę.

Należało tu ieſcze opiſáć chorobę, ktora ſię názywa Gonorrhæa. Ieſt troiáka, to ieſt: *Simplex. Gravior, & Virulenta*, lecz że nieprzyſtoyna rzecz polſkim ięzykiem opiſywáć ią, życzę báwiącym ſię kurácyą Choroby Dworſkiey; áby ſię dowiedzieli od mędrſzych, iáko ią poznáć, gdyż zwyczáynie tę chorobę (nieumieiętni) názywáią Stránguryą, w czym ſię mylą.

Author Wierſze przypiſał.

VEnus zdrádliwa, roſkoſz cukruie,
Wkrotce nád kátá ćiáło morduie.

Uprzykrzonemi zbyt bolesnemi,
Wrzody, guzámi, zárázliwemi.
Łamie po kościách, szumi po głowie,
Ciáło wysusza, y niszczy zdrowie.
Ustá wyrzuca y podniebienie,
Mowę odmienia iey záráżenie,
Rękom, y nogom, władzę odięłá,
Wszystkiego człeká w niewolą wzięłá.
Oczy západłe, twarz iák poczwárá,
Rumieniec zginął, z ust śmierdzi párá.
Zmięszáłá głowę, snu niepozwoli,
Sumnienie gryzie dla swoiey woli.
O iák mizerna ućiechá ciáłá,
Nie iednemu się we znáki dáłá.
Ow nosa pozbył, okrákiem chodźi,
Ow przez nos gęgli, spluwáiąc schodźi.
Wysechł iák sczypá, skorá á kośći,
Oczy się świecą słábe wnętrznośći.
Dyszy ni szkápa stára w chomonćie,
Kászle iák bábá usiadszy w kąćie.
Czupryná leżie, cále łyśieie,
Łep się záwraca, ciáło wrzedźieie.
Iákoby w muszki twarz iest upstrzona,
Brzytkiemi krosty, modno stroiona.
Ustá obsypią, nos ugryzáią,
Y podniebienie im wyrzucáią.
Zęby się chwieią, y wypadáią,
Wárgi y dźiąsłá więc wygniwáią.
Wierći po kośćiách, guzy wysadza,
Głowy bol ćięszki, spániu przeszkadza.

Zyły się kurczą, ćiáło opada,
Wszystek ná siłách człowiek upada.
Więc y z przyodźiewku ogołoćiłá,
Suknie, rządźiki powywłoczyłá.
Bokámi świeći, iákby z niewoli,
Głod niedostátek, áż głowá boli.
Lecz przecię swoich rádá częstuie,
Rożne przysmáki im wynáyduie.
Konfekćikámi ich delektuie.
Po ktorych chudak okrutnie bluie.
Sączy się flegmá, iáko z rynsztoká,
Z ust we dnie w nocy, niezmruzy oká.
Gárdło podrápią zęby ochwieią,
Siły ustáią, ręce źiębnieią.
Y proszek miewa iákiś rumiány,
Gdy nim zásypie áż drapie śćiány.
Iáko gęś sycy, w łep się uderza,
O folgę prośi Páná Bálwierzá.
Ma y pomaty, pięknie pachniące,
Do smárowánia, zbytnie gryzące.
Roskoszne wodki Alkiermesowe,
Ma Háłunowe y Gryszpanowe.
Názbyt trzezwiące, pośiłáiące,
Do zákrapiánia onym służące.
Trzeźwią się niemi, áż w zgorę skaczą,
Ná swoię biedę, nie raz zápłáczą.
Ma też y trunki z wiorow wárzone,
Suchárki świeże, kury pieczone.
Wsadza do wánny (Bálwierz) po szyie,
Przynagla párą, ledwie niewyie.

Dáie perfumy z Merkuryuszá,
Z ktorych wonnośći omdlewa duszá.
Ma y w garnuszku coś záprawnego,
Do sprycowánia im potrzebnego.
Miewa oleyki, rożne máśtyki,
Zálepia dźiury kłádźie plastrzyki.
Ma też stolicę swoię Hrebenne,
Dáią tám leki chłopi odmienne.
Y po łopáćie w piece wsadzáią,
Duszno im áże gwałtu wołáią.
We mdłośći winem ich zakrapiáią,
Po ktorym we wśi káczki pływáią.
Miewa y Bety, y Páwilony,
Smrodliwe gnoie, ze szmat zasłony.
Záwsze w około ássystencya,
Kupá świń kniemu tuż się uwiia.
A podniebienie że wyrzućiłá,
Złote lub srebrne zá to wpráwiłá.
Zdobi iák może dźiuráwe wrzody,
Iákosz ták ma bydź, według iey mody.
Teć są pieśćzoty Venery z ćiáłem,
Tákim częstuie swych specyałem.
Czemu się Dworską chorobą zowie,
Bo tám proznuią, rádźi Pánowie.
Młodźi swawolni, wiercipiętkowie.
Smágli y choźi moczywąsowie.
Do niey skłániáią swoie áffekty,
Miewa też ná nich swoie respekty.
Zkąd że się Morbus Gallicus zowie,
Czyli ią wnieśli tu Fráncuzowie.

Pewniey ći co tám peregrynuią,
Iák z czym poććiwym názad wędruią,
Z kąd ią Medycy *Lues* przezwáli,
By śię zarázy tey wárowáli.
Iák przed powietrzem w czás uchodźili,
Wszelkim sposobem iey śię chronili.
By tego potym nieprzypłácili.
Zdrowia miłego nieutrácili.
Młodźi rospustni, świátowniczkowie,
Złego ćwiczenia, źli synaczkowie.
Y ći ktorzy brzuch zá Bogá máią,
Trunki mocnemi krew zápaláią.
Wiek młody czártu, świátu oddáią.
O Bogá Stworcę, naymniey niedbáią.
Ze trzebá umrzeć niepámiętáią.
Ze piekłem groźą, zá baykę máią.
Ktorego Pánie rácz nas záchowáć,
W wszelkich pokusách, chćiey nas rátowáć

TRAKTAT. V.
O FEBRACH.

FEbry są dwoiákie, to iest: zimne y gorące, ktorych są rozne rodzáie y názwiská, pierwsza názywa śię *Febris Ephemera*, to iest: gorączká, bárdzo wolna, z lekkiey iákiey przyczyny pochodząca, ktora we 24. godźinách zwyczáynie ustáie: á czásem trwa do trzećiego dniá, pod czás śię też obraca *in Synochum simpl: vel putrid.* álbo *Hecticę.*

Druga

Druga názywa ſię *Synochus Simplex*, álbo *Causus*: to ieſt, gorączká znáczna, z nieſpániem, z duſznością w pierśiách, z roſpaleniem wſzyſtkiego ćiáłá wielkim, z bolem głowy, puls bywa prędki, iednák mocny, żyły nábrzmiáłe, uryná mętna y czerwona; Tá gorączká pod czás iednákowa bywa, pod czás ſię mieni. Trwa do czwartego dniá á pod czás do piątego, zwyczáy nie zákończa ſię *per Criſim*, to ieſt: álbo przez pot, álbo przez krew z noſá. Ieżeli ſię záś dłużey przetrzyma; obraca ſię *in Synochum putridam*.

Trzećia názywa ſię *Febris Hectica*, to ieſt: gorączká wnętrzna, wolna, uſtáwiczna, po iedzeniu bárdźiey ſię wydáiąca; rzadko bywa ſámá przez ſię, poſpolićie wiąże ſię do innych chorob, iáko do ſuchot, do puchliny, y innych człokow wnętrznych, álbo zápałonych, álbo zátkánych, exulcerowánych: to ieſt: wątroby, śledźiony, nerek, *Venarum Meſarai. &c.*

Czwarta nazywa ſię *Synochus putrida*, to ieſt: gorączká uſtáwiczna, pochodząca z korupcyi humorow, we krwi zoſtáiących.

Piąta názywa ſię *Quotidiana continua*, Tá pochodźi ze krwi flegmiſtey zágniłey.

Szoſta názywa ſię *Quartana continua*. Tá pochodźi ze krwi meláncholiczney; z korumpowáney; do ktorey należy *Febris Colliquans*, to ieſt: w ktorey álbo poty ſłábiące, álbo uryná nád zwyczay, álbo biegunká bywáią, ktore bárdziey chorego ſłábią, *Febris horrifica*: w ktorey

częſte

częſt zimno nápada. *Febris Aſſodes*, w ktorey chore nieſpokoyni bywáią, ſpáć niemogą. *Febris Syncopalis*, w ktorey częſte mdłośći nápadáią. *Febris Epiala*, w ktorey oraz y zimno, y gorącość częſto przypadáią. *Febris Lypiria*, tá ieſt, w ktorey wnętrznośći prawie goreią, powierzchne záś częśći ciáłá ziębnieią. *Febris Lymphatica, ſeu Catharhalis*, to ieſt: gorączká z kátháru pochodząca.

Siodma názywa ſię *Febris Tertiana intermittens*, to ieſt, Febrá co trzeći dźień przypadáiąca, druga názywa ſię *Semi Tertiana*, to ieſt: gdy iednego dniá będą dwá pároxyſmy, á drugiego ieden; Trzećia názywa ſię *Duplex*, to ieſt: kiedy pároxyſm káżdego dniá przypada; ktory rożni ſię pewnemi znákámi od *quotidiany*. Czwarta názywa ſię *Triplex Tertiana*, to ieſt: we dwu dniách trzy paroxyſmy nápadáiące.

Oſma názywa ſię *Febris Quotidiana intermittens*, to ieſt: Febrá z gorączką kázdego dniá nápadáiąca.

Dźiewiąta názywa ſię *Febris Quartana intermittens*, to ieſt: co czwarty dźień chorego inféſtuiąca. Druga názywa ſię *Composita*, to ieſt: kiedy dwá pároxyſmy czwartego dniá przypadáią, álbo innych wolnych dni odzywa ſię.

Trzećia zowie ſię *Duplex*, to ieſt: kiedy ieden dźień wolny, á dwá náſtępuiące niewolne od pároxyſmu. Czwarta zowie ſię *Triplex*, tá ieſt: ktora káżdego dniá przypada.

Dźie-

Dziesiąta názywa się *Febris Maligna*, ktora iest troiáka, to iest: *Epidemica*, po polsku łożna gorączká, inśi názywáią ią *Febrim Hungaricam*; Druga názywa się *Febris Petechialis*, to iest: w ktorey się wydáią petoći śine. Trzećia názywa się *Pestilentialis*, to iest: powietrzna gorączka záráźliwa.

Iedenasta názywa się *Febris Variolarum*, & *Morbillorum*, to iest: gorączká Ospy y Odry.

O Gorączce,

Z iákieykolwiek przyczyny pochodzącey w pospolitośći.

PRogn: Naprzod gdy będźie (gorączce) uryná mętna, znáczy wielkie pomięszánie humorow. Ieżeli záś uryná nie będźie bardzo czerwona, y prędko się w niey materya ustawa, znáczy gorączkę niedługo trwáiącą, ktora *per Crysim* zákończáć się zwykłá.

Gdy będźie uryná bárdzo czerwona, y iásna bez żadnego sedymentu; znáczy gorączkę bárdzo niebespieczną y długą.

Item. Uryná w wielkiey gorączce: gdy będźie biała: znáczy Málignę y przyszłe szaleństwo; tákże uryná czarna gdy się w gorączce pokaże: znáczy Málignę y śmierć.

Item. Gdy będźie czerwona z grubą obrączką, tákże znáczy gorączkę, y málignę.

Item. Gdy sedyment záwsze się ná spodźie ustáie, álbo

álbo będźie záwſze rozwlekły po urynie: znáczy gorączkę dawną, y bárdzo niebeſpieczną.
Item. Im ieſt uryná w gorączkách czerwienſza, y iáśnieyſza; tym ieſt niebeſpiecznieyſza.
Item. Puls ſłáby w gorączkách; wątpliwy ieſt.
Item. Puls mocny, iednákowy, (choć będą Symptomátá znáczne y niebeſpieczne) pewnieyſzy ieſt á niżeli ſłáby, z mnieyſzemi przypádłośćiámi.

Pulſus vermicularis álbo *Formicans*, tákże *Caprizans*; gdy ſię w gorączce pokázuią: znáczą wielkie niebeſpieczeńſtwo.

Item. Gdy ſię ſzaleńſtwo przyda ná początku gorączki, tákże zápominánie ſię, obnażenie, ſzypłánie około ſiebie, drzenie członkow, ſczkawká, kunwulſye: wſzyſtkie te znáki znáczą wielkie niebeſpieczeńſtwo. *Item*. Gdy ſię głuchotá przyda ná początku gorączki: tákże znáczy niebeſpieczeńſtwo. *Item*. Gdy chory nad zwyczay wzrok ma ſtráſzny, álbo zápalenie w oczách, ſercá nudnośći. ięzyká wielka ſuchość bez prágnienia, oddech ćięſzki; żywotá nádętość, &c. *Item*. Gdy gliſty przez uſtá, álbo przez ſtolce w gorączce pozdycháłe pokażą ſię: znák ieſt máligny.
Item Gdy ſię pokażą Petoći czerwone śine álbo czarne, znáczą wielkie niebeſpieczeńſtwo; czerwone iednák niezáwſze ſą niebeſpieczne.
Item. Gdy w gorączce, málignie. puls będźie podobny zdrowemu, złym znákiem ieſt.

Item

Item. Gdy będzie biegunká, przez ktorą odchodźi máterya tłusta, po wierzchu pływáiąca, znáczy niebeſpieczeństwo; tákże Enemy dáne, gdy się zátrzymáć niemogą, że záraz przy dawániu wybiegáią názad: znáczą *virtutem retentricem* upádłą. *Item.* Poty często się wydáiące, bárdzo słábe y zimne; ápetyt cále utrácony, nieczućie się, to iest: pod się puſczánie, znaki są śmierći, &c.

Aphoriſmi.

FEbris vehemens, ubi rubet corpus, plenæq; venæ tument. Sángvinis detractionem requirit.

Frigidi ſudores, cui febri acuta mortem- cum mitiore vero, morbi longitudinem ſignificant.

Si rigor febre non intermittente, ægrum iam debilem invadat: mortiferum eſt.

Quibuſcunq; in quartanis febribus, ſanguis è naribus effluxerit malum.

Tertiana exquiſita, ſeptennis ad ſummum circuitibus iudicatur.

Quando in Synocho, ex ſangvis tantum copia oborto non ſtátim á principio vena ſecatur, tum ſangvis propter moram fit malignior, & in choleram convertitur.

In acutis febribus, tantum benignis medicamentis utere, (ut Caſſia cum prunis) & non fortioribus, né calor intendatur, & humorum ebullitio, ac putrefactio augeatur. Aquæ

Aquæ frigidæ potus in Synocho ac Cholericis febribus, optime confert, poſt ſigna coctionis quæ in magna copia offerenda eſt. Si enim parum bibitur tum á calore febrili vincitur, & in vapores acutos convertitur, unde febris augetur.

Syncope in febribus ubi aſſidue affligit; propinamus vinum etiamſi inde febris augeatur.

Circa balneum eorum qui habent febres putridas tria ſunt obſervanda: primum ut non accidat rigor ſeu horror in balnei introitu. Secundum ut nullum membrum principale debile ſit. Tertium ut non exiſtat crudorum humorum, circa primas venas, quantitas multa.

Tertianam puram, pura cholera facit; cum phlegmate vero mixta; generat ipſam meram.

Flava bilis putreſcens, cauſonem facit, Crocea tertiam, Vitelina Hemitritæum, dat, praſſina autem & eruginoſa, in ſolo Stomacho genitæ, nec ipſum tranſeuntes, nec etiam putreſcentes nunquam febrim faciunt.

Ex putri pituita, quotidiana febris naſcitur.
Ex bile, ſolum tertiana, ab atra vero gignitur quartana.

Vinum, balneum, & Epithemata acute febrientibus: diſconveniunt.

Acutæ febris terminus eſt dies 14. Peracutæ vero ſeptimus.

Vera tertiana quæ ſeptem digeritur paroxyſmis, abſque periculo patientis, terminatur.

Febrium paroxyſmi ordinariam horam anticipantes: febrilem materiam ſuperabundare ſignificant: poſtponentes autem, ipſam diminui.

Quartana febris non facile hominem jugulat, vetus vero raro, niſi vere ſolvitur.

Sangvinem in febri vomuiſſe, peſtiferum eſt.

Febris quæ ſubito ſine ratione, ſine bonis ſignis, finita eſt, fere revertitur.

Stridor dentium in febri, inſaniam ſignificat. Si vero iam deliranti accedit: valde perniciosũ

In febri non intermittente, ſi labrum aut naſus, aut oculus, aut ſupercilium pervertitur, ſi non videat, ſi non audit, & iam debilis ſit, quidquid horum fuerit: mors prope eſt.

In febrium acutorum principio, atque fine fortioribus medicamentis purgantibus nequaquam utere, nam materiæ febriles, in venis contentæ plus æquo commoverentur, ad quod mors ſequi ſolet.

Febriens, ſi à ventris profluvio corripiatur: Medicus ne ſiſtat alvum, niſi evidens ſignum debilitatis adſuerit ex eo.

Si febre detenta ſuffocatio derepente ſupervenerit: nullo in faucibus apparente tumore eſt mortiferum.

Æſtivæ quartanæ plerumque breves, Antumnales longæ, & inter eas maxime quæ ad hyemem uſque pertinent, &c.

Spoſe-

Spoſoby do leczenia Febr wpoſpolitośći y oſobnośći.

GOrączká uſtáwiczna, z iákieykolwiek przyczyny pochodząca; leczy ſię temi ſpoſobámi Naprzod należy Enemá chłodząca, potym krwie puſczenie ku wieczorowi, álbo też z ráná; po upuſczeniu krwi dawáć dekokcye z Iulepámi chłodzącemi, iáko to *Decoctionem C. C. in aqua hordei*, do ktorey przydawáć *Syrup. d. Cichor. Violar. d. Nymph.* przydaiąc *Sal. prunell. Spir. Sulph.* álbo *Vitrioli*. Przytym ieżeli gorączká nie ieſt názbyt wielka, y chory przy śiłách, dáć purgans wolny *ex Rhabar. Tamarindis & ſale nitri. vel Tartaro crudo*. Ieżeliby znáki były pełnośći żołądká álbo cholery: może beſpiecznie dáć na womity. Ná prágnienie uſtáwiczne: rożne rożni wynáyduią ſpoſoby, poſpolićie dáią pić Tyzánnę, inśi *Limoniadę*. Spoſoby gotowánia iey. Weś wody przewárzoney co chceſz, przyday do niey ſoku wiśniowego, (czyſtego y nieſtárego) co potrzebá, wyćiśni Cytrynę iednę y drugą, żeby był kwaſek wolny, przyday Sáletry czyſtey według potrzeby, niech chory piie inśi záś przewarzáią wodę z cukrem, do ktorey wyćiſkáią z Cytryn świeżych ſok, y trochę octu winnego przylewáią. Inśi przewarzáią wodę z Sáletrą, do ktorey przydáią *Tincturam Roſarum. Item.* Weś wody ſtokowey kwartę, przyday trochę cukru, winá kieliſzek, ſoku Limo-

niowego co potrzebá, wodki Cynámonowey trochę, zmieszay, niech się tym chory skrapia. *Item. Spiritus de pomis* z wodką zmieszány, przydawszy *Spir. Vitriol.* Oprocz tego Emulsye *ex 4. seminib:* zlulepámi chłodzącemi, są skuteczne

Ieżeliby się gorączká uśmierzyć nie dáłá powtorzyć krwie puszczenie, uważywszy ieżeli chory iest do niey sposobny, tákże y purgáns wolny. Ieżeliby zás nátura skłonna byłá do potow, dáć ná nie, o czym będziesz miał niżey, tym czásem. Weś rogu ieleniego w sztuki porąbánego garśći trzy, przyday korzenia sczawiowego, lukrecyi, rodzenkow, Iuiubow, korzenia mleczowego, álbo też samego ziela, warz, daway pić choremu. Służy też osobliwie ná to Dekokcya doświadczona z prosa wárzona przydawszy ziela *Cardui bened:*

Item. Ná toż *Salia Lixiviosa* wiele pomagáią. Iáko to *Sal. Card. bened. Acetosæ centaur. nris Cichorei Absinthij &c.* Ieżeliby byłá ięzyká wielka suchość y czarność, krew puśćić z pod niego, to iest: z żył pod nim zostáiących (ktore názywáią się *Venæ Raninæ.*) Ná niespánie ktore zwykło przy gorączkách bywáć: záżywáć *Opiata,* ostrożnie y rzadko. prośći zás ludzie álbo ći co Medyká, álbo Aptekarza mieć przy sobie nie mogą: niech wárzą mákowki suche w piwie, tego piwá niech się nápiią ná noc, ná raz pokwárterce, w tymże piwie chustkę maczáć, y głowę nią związáć; álbo weś máku rozwierć go przy-

lawszy-

láwſzy trochę winá , rozłoſz ná chuśćie: obłoż głowę. Inśi máią zá ſekret dawáć proſzek ź koſtek, ktore ſię náyduią w głowách prośięcych pod uſzámi ; inśi robaczkámi , (ktore bywáią w gębkách rozy polney) ſkronie náćierác, roſtárſzy ich. A báby przez ſwoie guſłá zwykły nocnice oddaláć, kto im tego dopuſcza, ćięſzko grzeſzy.

Ná ochłodzenie gorączki.

Należą rozne Epithematá, to ieſt, okładánie pulſow, głowy, ſtop, y ku ſercu, tákże wątrobie

Ná okładánie pulſow w gorączce.

Weś wodki rozáney, białkow iáiowych, octu winnego, ſzáfránu, cukru, wſzyſtkiego co potrzebá, zmieſzay, zmaczay w tym chuſtki, okładay pulſy.

Item. Zwierć korzenie pietruſczáne, przyday białkow iáiowych, octu winnego, drozdzy piwnych, zmieſzay dobrze, obłoż tym nogi pod koſtki. *Item.* Weś octu, smietány, białkow iáiowych, mąki ięczmienney, moczu dźiećięćiá máłego, zmieſzay okładay pulſy.

Item. Warz tátárkę w wodźie, odcedźiwſzy maczay w polewce chuſty, y pulſy nią okładay. Niektorzy Dynie do pulſow przykładáią; inśi rzepę ſkrobáną. *Item.* Weś popiołu mákowego trzy łyſzki, miodu práśnego, białkow iáiowych myrrhy, wſzyſtkiego co potrzebá, ucyń plaſter, ktorym chorego obłoż, uznaſz ſkutek. Inśi wi-

nem z myrrhą y kámforą okłádáią. *Item.* Ná bol głowy w gorączce, weś wodki rożáney, białek iáiowy, przyday háłunu, octu winnego, zmieszay obłoż głowę.

Ná mdłość w gorączce.

Weś wodki rożáney, kámfory cynámonu, száfránu octu winnego, zmieszawszy okłáday pulsy, á ku sercu przyłoż rutę świeżą zwierciawszy z winem, álbo z octem.

Item. R. *Aqv. Rosar. unc. 4. Borag. Buglos. Meliss. aā. unc. 3. Vini optimi unc. 1. Aceti unc. s. Speci. er. d. Gemm. dr. 1. Lig. Aloes Cort. Citri Off. d. Cord. Cervi Ebor. aā. scr. s. Croci gr. 8. Misce pro Epithemate cordis.*

Ná wątrobę.

R. *Aqv. Endiv. unc. 4. Cichor. Lactu. Absint. an. unc. 2. Acetosæ unc. 3. Solani unc. 1. Aceti unc. s. Spetier Diarchord. Abb. dr. 1. Trium Santal, aā. dr. s. M. pro Epithemate.*

Hymrodel ná prágnienie doświadczony.

Weś miodu białego, warz dobrze z wodą áż się odszymuie, przyday soku wiśniowego, znowu przywarz, schoway ná zimno, niech chory piie miásto piwá.

Item. Decoct. hord. libr. 4. Aquæ Cichor. Rosari Veron. aā. unc. 4. Confection. Alcher. d. Hyacinth. aā. dr. 2. Syrup. d. Succo Citri Acetosell. Violar. Berberoch. aā. unc. 5. Spir. Vitriol. ad grad, Służą w gorączkách rozne soki smáżone; iáko wiśnio-

wy, poziemkowy, porzeczkowy, á oſobliwie Berbeſowy, &c.

Co ſię tycze pićia wody w gorączkách trzebá uważáć ieżeli gorączká będźie z zápalenia, y wzburzenia ſamey krwi, álbo z cholery: ná ten czás beſpiecznie chory może pić wodę co chce. Ieżeliby záś z inſzey przyczyny pochodźiłá, to ieſt: álbo z korrupcyi humorow, álbo z przyczyny członká ktorego wnętrznego náruſzenia, álbo z żołądká pełnośći; &c. ná ten czás niema ſię dawáć do pićia.

Konfekt pośiláiący ná ſpánie w gorączkách.

R. *Confekt Hyacinth. Alcher. aã. ſcr. 1. Pulv. Pretioſ. Gedan gr. 18. Reqv:* Nicol. *gr. 9. vel Lau. Opiat. gr. 1. cum* Sacchar. *f. bolus* ná raz. Porządni Aptekarze, mieważą *pocula febrialia.* to ieſt: kubki odlane z ſamey Sáletry, z ktorych dáią pić chorym lubo piwo, lubo Tyzánnę. Sáletrá bowiem oſobliwie ſłuży ná gorączki.

Oprocz tego rożnym gorączkom rożne Medykámentow formy podáią ſię. *Nitrum vitriolatum* ieſt *arcanum* ná gorączkę.

Item. Cremor Tartari Succo Berberorum aut Citri impraegnatum,

Item. R. *Unicorn: foſſil. Ebor. ſine ign. pr. aã. dr. ſ, Terrae Sigill ſcr. 1. Cinabar. Antim. ſcr. ſ. CC. ſin. ign. prae dr. 2. S. Laud. Opiat. gr. 5. Miſce f. pulv. doſ. dr. ſ.*

Item. Ná gorączkę zwyczáyną (ktora názywa ſię

wa się *Synochus* álbo *Causus*) do pićia naylepsza iest serwatká, lubo samá, lubo też wodká z niey wypalona, może do niey przydáć saletry czystey potrosze; *Diaphoretica* tákże bárdzo są skuteczne, iáko *Antim. Diaphor. Sal. Card bened*: C. C. *philosoph. pr*: *Arcanum dupl. cum.Camphor. Spir.* c: C. *Rob*: *Sambucci Sal. Viper. vel serpent. Lapis Bezoar*: *Unicornu Mixtura d. tribus, &c.*

Medyk ma tego przestrzegáć, áby miásto gorączki zwyczáyney; nie leczył Máligny, Máligná álbowiem zrázu podobna iest zwyczáyney gorączce.

Znáki Máligny. 1. Nudnośći wielkie sercá, sił osłábienie znáczne, y insze Symptomátá ćięszkie z uryny, y pulsu: trudno ią poznáć: bywáią też rożne Máligny, iedne ustáwiczne, drugie czásow pewnych, nápadáiące godzinámi.

Krwi pusczenie w málignie nie należy; lecz pryscze, Enemy, purgánse bárdzo wolne, womitorya, *Alexipharmaca*, *Sudorifera* służą

Proszek sekretny ná Málignę.

R. *Margar. pr. Ocul. Cancr.Coral. rubr. Succin. alb.* C. C. *pr. Lap. Bezoar. dr. aā. dr.* 2. *Pulv. ex apicibus nigris hilarum Cancr. ad pondus omnium f pulv. d. s. aā. scr.* 2. *ad dr.* 1.

Item. R, *Theria Andr. scr*: 1. *Pulv. è Chelis Canc. gr.* 7. *Croc. gr.* 3. *Aqv. Card. Bened. unc.* 2. *Prophilact. unc.* ſ. *Syrup. Liberant. dr.* ſ: M. *detur, pro dosi, Uel* R. *Myrrhæ Rad. Zedoar. Cort. Citr. aā. unc* ſ. *Cinabar. Antim. scr.* 1. *Camph. scr.* ſ. *Ol. Succin. gut.*

gut. 4. M: dos. a. scr. 1. aá dr: ſ. Vel R. *Vnicorn. foſſil. dr: 1 Mag ſter Saturni ſcr. 1. Myrrhæ dr. ſ.* C*amphor gr 5.* M. *divid. in part. æqu. dentur in aqv. Prophilactica ejus uſqs repetatur poſt 5. vel 6: hor: uſq; ſudor ſubſeqvatur.*

Item. Criſtall. Saturn. cum Spirit. Vitrioli coagulato ſą bárdzo ſkuteczne, tákże *Bezoarticum minerale cum Camphora, &c. Opiata* bárdzo ſą niebeſpieczne, záczym lepiey ſię od nich wſtrzymáć. *Tinctura Bezoardica, vel Diaphoreticum in perpetuis Paracelſi:* ſą ſkuteczne, y inne ktorych wyliczyć mieyſce niepozwala.

Spoſob leczenia Hektyki.

NAptzod ieżeli ieſt z przyczyny inſzey choroby: uleczona bydź niemoże: áż ſię chorobá(ktora ieſt przyczyną) uleczy. Ieżeliby záś ſamá przez ſię byłá: co ſię rzadko przytráfia; podáią ſię krotko niektore ſpoſoby: Picie często mleká, álbo ſerwatki, ieſt pożyteczne, tákże polewki Migdałowe, Kontuzy z rákow, Gelátiná z Pigiew, gaſcz z rodzenkow z cukrem ſmáżony, konſekt ſmáżony. Dekokcya z rodzenkow, fig, przydawſzy korzenia podrożnikowego, álbo *Scorzoneræ, &c.*

Item. R. *Bezoar: Poter. ſcr. 1. Camphor. gr. 2. M: divid. in 4. part. æqv. Uel* R. *Roſar. antiqv, unc. 6. Papav. errat. unc: 1. Scabios unc. ſ. Spetier. diamargar. frig. Corn. Alcis præ aā. ſcr. 2. Bezoar. Poter. ſcr. 2. cum Syrup. Iuiub. f. Elect: de quo ſæpius capiat æger.* Emulſye z migdałámi robione, ſą

dobre, tákże Enemy, Dekokcya Chiny zmięſem, álbo zkápłonem, (przydawſzy rodzenkow) ieſt dobra, poko ieſcze nie będźie w korzenioná chorobá, kąpieli też ſłużą z ſamey rzeczney wody, ktore niemáią bydź ćiepłe, ále tylko letnie, żeby potow niepobudzáły, tákże długo w nich nie ſiedźieć.

Purgánſe nie ſłużą, chybá bárdzo wolne, krwie puſczenie mieyſcá nie ma.

Bullion ieſt naylepſzy, ktory gotowáć tym ſpoſobem. Weś ſztukę mięſa od rury, ćwierć kápłoná, przyday krupek perłowych trochę, pietruſzki, wſtaw w garku ſporym, niech wre (niedolewáiąc) áż mięſo rozewre, przecedź przez ſerwetę, przyſol według potrzeby, potrząśni kwiátem muſzkátowym tłuczonym, niech chory tego záżywa co dźień; Oprocz tego dobra ieſt Gelátyná z nożek ćielęcych, z cynámonem y z cukrem. Sáletry præpárowáney częſte záżywánie z czymkolwiek ieſt bárdzo dobra, A iáko tá gorączká ieſt bárdzo trudna do uznánia, ták też nie mniey trudnieyſza do leczenia. Medycy niektorzy dźielą ią ná trzy graduſy, ktore iáko poznawáć : do tych ktorzy ie rozmierzáli odſyłam.

Spoſoby leczenia Febry Tertiány.

ZRázu záraz należą purgánſe, ktore máią bydź gotowáne, *ex Fol. Senæ cum Rhabar. C. fol. Aſari ac rad. Taraxaconis. add. Mannæ Calab. per decoctionem.*

Vomitorium po pierwszym pároxyſmie, dobrze ſłuży, byle chory miał ſpoſobność do niego; krwi puſczenie też potrzebne, oſobliwie kto iey ma pełność. Potym należą *Antifebrialia*.

Trunek ná Tercyánę.

R. *Aqv. Cardui bened. unc:* 2: *Sal. Abſinth. ſcr.* 2. *pulv. Cort: Chin. d. Chin: dr:* ſ, *Arcan. dupli. gr.* 5. *Spir. Vitriol. gut:* 10. *Syrup: Card. bened. dr.* 3. *f. potio* day przed pároxyſmem.

Item R. *Ocul. Cancr: præ ſcr:* 1. *Arcani dupl. ſcr. ſ. Camphor. gr.* 3. *Sal. Abſinth: gr.* 5. *detur ſucceſſivis horis ante paroxiſmum.*

Vel Weś háłunu ſcr: 1. Gałki Muſzkátowey puł ćwierci łotá, kádzidłá, pieprzu, oboygá po gr: 12. gwoździkow gr: 7. utrzyi na miáłki proſzek, day przed pároxyſmem.

Item. Weś Gentiány tártey ſcr: 1. przyday *Nucis vomicæ*, to ieſt: wroniego oká gr: 7. day przed pároxyſmem. Y to pewna. Nákop ná wioſnę, álbo w ieſieni korzenia mleczu niſkiego, ktory ledá kędy ná drogách rośnie, (názywa ſię *Taraxacon.*) utrzyi ná proſzek, day ná raz drágmę w piwie, álbo w winie, przed pároxyſmem zápewne uſtánie, powtorz iezeliby zá pierwſzym wźięćiem nieuſtáłá. *Item.* Rzecz pewna; Weś Száfránu, pieprzu, ſadzy z kominá twárdych wſzyſtkiego po dwie drágmy, przyday kilká ſczypiorkow czoſnku, zbiy wraz, rozłoż ná chuſtce, przyłoż ná żyłę Sálwátelę pod má-

łym pálcem u ręki. Męſczyznie ná práwey ſtronie álbo ręce: białey głowie ná lewey.

Vel R: *Gum, Galban. Sal. Gemm: Pulv. Tormentill. Fulig. Camin ſplend. Fol. Burſ. Paſtor aã. dr. 2. Campb. dr. 1. S. Olei Scorpion. Mathiol. Theriacæ Androm. aã: dr 1. S. cum S: q. Therebinth. f Empl* ktory rozłożywſzy ná dwoch chuſtách, przyłożyć ná obie ręce ná pulſách.

Item. *Proßek poſpolity ná Febry.*

R. *Rad. dictami. Petaſit. Zedoar. Gentian. Fol. Scord. Card. bened. Card: Mar: aã. unc, ſ. f. pulv. doſ: dr. 1:* przed pároxyſmem.

Pigułki pewne.

Maſſæ Pill. Fœtidar jor. dr. ſ. Trochiſcor. Alchand. Mercur. dul. aã: gr. 5. Ol: Succ. gut. 3: cum ſ. q Extr. Centaurei ñris f. pill: ño. 9. dáć ie ná 4. godziny przed pároxyſmem.

Ná pozbyćie tey Febry: rożni rożne máią ſekretá, ktorych wypiſáć niepodobna. Iedni przed pároxyſmem dáią gorzałkę z pieprzem pić, inśi z háłonem, drudzy dáią proſzek z ſpalonych konch ktore ſię przy rzekách álbo ſtáwách náyduią, inśi dáią iednorożieć, álbo rog Ieleni, inśi źiołá rozmáite, iáko to koſzyſko, kozłkowe korzonki, Gentiánę, kopytnik, rumienek, wárzony, polewkę z niego dáiąc pic; inśi pozbywáią przez poſt, inśi przez piiáńſtwo, drudzy przez ágitácyą, biegáiąc, ſzáleiąc ná koniu; inśi ſię w źimney wodzie nagle zánurzáią, inśi

bábſkich guſeł używáią, kártki z piſmem połykáią. Item. *Lapis Lazuli* ná raz dr. 1. w gorzałce dány przed pároxyſmem: ieſt doświadczony. *China* á *China* ieſt naypewnieyſza, do ktorey może przydáć *Flor. Saliſmar.* 1. *Camphor. In duplici 3tiana* naylepſze *Sal. Centaurei minor.* przydawſzy *Spir. Vitriol.* kilká kropli daway w wodce. *Cardui bened:* ſłuży y *Arcanum duplicatum.*

In Tertiana continua R. *Specif. Stomach. Poter scr.* 1. *C. C. sine ign: præ Ebor. pr: ãã: dr. ſ. Cort. Chinæ d. Chin. ſcr,* 1. *Camphor. gr.* 2: *M. divid. in* 2. *part. æqual. dentur ante paraxyſmum. &c.*

Spoſoby leczenia Quártánny.

Jeżeli chceſz doſkonále Kwártánę uleczyć, to ieſt: żeby choroby iákiey po ſobie nie zoſtáwiłá; ſtáray ſię oto ábyś ſię wprzod dobrze przepurgował, raz, drugi y trzeći wolnych dni od pároxyſmu: záżywáiąc przytym lekarſtw otwieráiących.

Spoſoby Otwieráiące.

R. *Fol. Sen. el. dr.* 3, *Rhabar: Agar. Cort. Chin: d. Chin. ãã. dr.* 1. *Sem. Angelicæ ſcr.* 2. *Tartari crudi albi dr:* 2, *infund. in decoct. rad. Taraxacon in colatura cocta. & expreſſe, diſſolve Mannæ Calabr. unc.* 2. *clarificetur per alb. ovi, & adde Spir. Tartari rectif. Tinctur. Mart. ãã. gut.* 20. *Flor. Saliſmar. gr.* 7. *M. detur calide.*

Vel R. *Cort. Pervian. dr.* 1. *Reſinæ ſcammon. Diagred. Sulph: ãã. gr.* 7, *Sal. Abſinth. ſcr. ſ. M. ſ. pulv. detur in vino tepido.*

Po pur-

Po purgowániu niech chory záżywa tych pigułek. R: *Chinæ d. China dr. 2. Antimot: d. aphor. dr. 1: S. Flor. Salisarmon. dr. s. Extr: Gentian. Centaur. áá. q. s. f. Massæ ex qua form. pill. nro. 30. aspergantur pulv. Cinabar, nativ: dosis nro 8. bis de die.*

Iteem. Tinctura R. *Corc: Chin. d. Chin. pulv. unc. 1. Rad. Gentian. dr. 3. Sal. Tart. dr. 1. Herb, Absint. Card. ben. pug. 1. vini optimi unc, 10.* námocz przez noc, przecedziwszy daway po trzy unc. ná raz, trzy rázy ná dźień, y przed pároxysmem.

Ná Quártánę upártą.

R. *Sal. Absinth. Arcan: duplicat. Ocul. Cancr. præ. Sal. Volat: Salisarm. Succini áá. 7. Laud. Opiat. gr. 2. M. pro duabus dosibus.*

Item, R. *Corc. Chin. d. Chin. Sal. Absint. áá. dr. 2: Sal. Tartari dr. 1. sumit. Centaur. nris dr. 2. s. pulv. irroretur. Spir. Vitriol. & siccetur, dosis 4. dr. 1. ad dr. 1.* S. iest doświadczony.

Item, Weś kieliszek máłmázyi, wsyp w nię tártego kopytniku ćwierć łotá, zámięszawszy wypiy przed pároxysmem, potym się záraz nákryi, dla zápoczenia, przytym weś Száłwii, ruty, tásznikuy zwierćiawszy z octem, przyłoż ná pulsy, powtorz raz, y drugi y trzeći, ieżeli będźie potrzebá.

Item. Rospłatay liná żywego, zley go gorzałką, przyłoż ná żołądek przed pároxysmem. Piią niektorzy gorzałkę z oliwą przed páoxysmem,

ſmem, Inśi máią zá ſekret ſerce záięce ſuſzone. y ná proch ſtárte. pić przed pároxyſmem.

Item. Weś ſoli, máieranu, porow, pokrzyw ruty, ſtłucz wſzyſtko weſpoł, przyłoż ná pulſy, ná godzinę przed pároxyſmem.

Item. Weś Theryáki, y Mirthrydatu rowne części, rozmąć gorzałką, náćieray paćierze, dobrze przy ogniu przed pároxyſmem.

Kołaczki pewne ná Kwártánę.

R. *Sem. Rutæ. Petroſel. Myrrhæ Theriac. Andr. dr. 1 áá S. Bezoard. Miner. ſcr: ſ. Sal. Abſinth. gr. xi. Laud. Opiat. gr. 13. Elixir. propr. q. ſ. f. Troch.* z ktorych bráć po iednemu ná raz, przed káżdym pároxyſmem.

Item. Weś gałki muſzkatowey, Sáletry czyſtey háłunu, wſzyſtkiego po ćwierći łotá utrzyi miáłko, rozdziel ná trzy rázy: przed káżdym pároxyſmem day w winie, álbo w ciepłym piwie

Item. Naſienie páſternakowe ná proch ſtárte, przed pároxyſmem záżyte: pomaga.

Item. Dryakiew z ſokiem piołonowym zmieſzána, przed pároxyſmem pita.

Tinctura doświadczona.

R. *Cort. Chin. d. Chin. pulv. unc. 3. Rad. Gentian. unc. ſ. Flor. Centaur: min. pug. 3. Piper long. dr. 1. Sal. Tart. unc. ſ. contuſ. affund. Vini libr: 6. diger. expr: doſ. quotidie unc. 6.*

Służą tákże y plaſtry ná pulſy, ktore ſą opiſane w kurácyi Tercyány, każą też Medycy ná boku lewym nośić plaſter *d: Cicuta* álbo *Extract-*

tractum nicotianæ cum Cera & oleo, ná kſztałt Ceratu. Po uleczoney Kwártánie chory ma ſię bárdzo ſzánowáć, przeſtrzegáiąc pilnie áby ſobie nie dał okázyi, oſobliwie iedzeniem, y piciem. Cierpiącym Kwártánę, Ieżeli ſię Hemorrhoidy dobrowolnie otworzą, uwálniáią od niey. Ieżeliby wolnie nieodchodźiły, álbo ſię tylko guźiki powydawáły świerzbiące: otworzyć ie piiawkámi. A ieżeliby chory niemiałtego *beneficium* z nogi krew puśćić, á przytym częſte purgánſe dawáć.

Item. Tego dniá ktorego pároxyſm przypada dáne lekárſtwo purguiące: rozrywa go, iuż ſię więcey nie wroći, iednák że nie káżdy to wytrzymáć może, nie bárdzo rádzę iam iuż kilká rázy probował, dobrze mi ſię nádáło, ále zwielkim ſtráchem, bo gorączká bywa gwałtowna.

Ná Kwártánę ieſt niezliczona rzecz rożnych lekarſtw, oſobliwie proſtych, iáko niepewnych niechćiałem kłáść, y Czytelniká niemi zámieſzáć, naypewnieyſze tylko zebrałem, ktorych záwſze doświadczałem.

Spoſoby leczenia Quotidiány.

Z rożnych przyczyn tá Febrá pochodźi, rożne też Medykámentá należą, á oſobliwie purgánſe, womitorya; ieżeliby żołądká byłá pełność przytym utwierdzaiące żołądek, ná co ſłuży *Elixir: propr. Elixir. Vitriol.* Mynſ. *Fæcula Aaronis cum flor. Saliſarm. & pipere longo.* tákże *Antifebrialia*, iáko *Cort. Chinæ. &c.*

Purgáns

Purgáns. R. *Fol. Senæ el. dr 3. Agar. Sem Carth. Mechoacan. aā. dr. 1. infund. indecocto Polipod. per 12. hor. colatur coctæ & expresse adde Mannæ Cal. unc. 1. ſ, Syrup. d. Fumar. unc. 1 Clarif S. A. & adde Spir. Vener. gut.* 15 day ná raz ćiepło. Potym niech chory záżywa pigułek, *ex Extracto Abſinthij cum Maſtiche Myrrha, & pulv. de Cort. Chinæ de Chin.*

Item. *Pigułki pewne.*

R. Cort. *Perv. dr. 1. S. Margar. præ* Lap. *Bezoar. Cinabar.* Antim, *aa scr. ſ.* Flor. *Sal.* Armon. *Camphor. aa. gr. 7. Extr. Gentian Card. ben. aā. dr. ſ. f. pill. consvetæ magnit. dentur quotidie viro 7. vel 9, Item. Abſorbentia y Sudorifera.* bárdzo ſłużą.

Item. R: *Cort. Peruiani dr. 1. Sal. Tartar. scr. ſ. M. detur ante paroxyſmum.* Służą też y inne *Antefebrialia*, ktore ſię opiſáły w kurácyi Tercyány.

Umyſł był moy opiſáć Febry wſzyſtkie z okolicznośćiámi ich, z kurácyámi należytemi, ále ſię dla krotkiego czáſu ſkroćić poniewolnie muśiáły.

O Oſpie, y Odrze.

Oſpá názywa ſię Variolæ, *Odrá* Morbilli.

ZNáki przyſzłey Oſpy: Naprzod gorączká z wielką ſłábośćią, y bolem, w paćierzách, w krzyżách, y w głowie, przytym bywáią womity, bol żołądká, drzenie członkow, od rozumu odchodzenie; czáſem y wielka chorobá,

konwulſye, ſercá drzenie, mdłość; oddech ćięſzki, ſtolcow zátrzymánie. Iednák te Symptomátá nie we wſzyſtkich iednákowe bywáią. Oprocz tego bywa ćiáłá wſzyſtkiego świerzbienie, oczy czerwone, z ktorych łzy wychodzą, nos świerzbi, z kąd częſto kicháią, w uſzách dzwonienie, źiewánie, ochrapienie.

Odrá bárdzo prętko wydáie ſię, y prętko też zginie: ták, że we czterech w piąćiu, naydáley w dziewiąćiu dniách kończy ſię. pod ten czás ślin wiele z uſt wychodzi, á czáſem ropiſta máterya, z flegmą; z noſa też częſtoktoć dobywa ſię krew.

Progn. Oſpy, y Odry; Ieżeli Oſpá álbo Odrá przyda ſię w podeſzłym wieku: niebeſpieczna ieſt, iednák nie záwſze, tákże gdy ſię przyda w Ieśieni, álbo zimie.

Item. Ieżeli wiele śinych, álbo czarnych mákuł: pokaże ſię między Oſpą: znáczą gorączkę málignę, á zátym wielkie niebeſpieczeńſtwo żyćia. *Item.* Káſzel ſuchy, tákże znáczy niebeſpieczeńſtwo álbo gdy przez káſzel z wielką ćięſzkośćią odchodzi máterya gruba y ſpiekła. Ieżeli zás ze krwią, nie záwſze niebeſpieczna ieſt:

Item. Ieżeli ſię krew z noſa puśći, dobrym znákiem ieſt. *Item.* Ieżeliſię w Białeygłowie mieśięczna chorobá pokaże, pod czás Oſpy, znáczy oſtátnie niebeſpieczeńſtwo. *Item.* Ziebnienie rąk y nog, znáczy śmierć. *Item.* Znák Oſpy dobry ieſt, gdy ſię prędko wydáie, y prędko

ſię

ſię zbiera, z gorączką nie bárdzo wielką; ktora po wydániu ſię Oſpy: uſtáie, przytym głos y oddech wolny. Niebeſpieczney záś Oſpy znák ieſt, gdy po wydániu ſię Oſpy gorączká wielka iednákowa trwa, przytym ckliwość niespokoyność, oddech ćięſzki, (ktory znáczy ná płucách ośiádłą Oſpę, álbo Anginę, przytym prágnienie wielkie, biegunká ktora gdy ſię przyda w Oſpie, znáczy wielkie bárdzo niebeſpieczeńſtwo.

Item. Gdy ſię pokaże uryná czerwona iáko krew: znáczy śmierć pewną, álbo też gdy ſię przez ſtolce krew pokaże,

Zła tez ieſt bardzo Oſpá, ktora ſię nierychło wydáie, znáczy bowiem wielkie śił osłábienie, ze wſzyſtkich naygorſza ieſt, ktora gdy ſię wydáie, záraz ginie, znáczy taka pewną śmierć

Item. Gdy ſię w Oſpie pokaże álbo uryná, álbo fæces czarne, znáczą pewne niebeſpieczeńſtwo.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod chory ma leżeć w ćiepłey izbie, ále nie názbyt, żeby niebyło gorąco iák w łáźni, iáko báby zwykły tákim gorącem duśić dzieći, tego tylko przeſtrzegác áby wiátru bynamniey niepuſczáć do chorego, przytym dawáć pić miáſto piwá Tyzánnę z ięczmieniá wárzoną, przydáiąc korzenia Sczawiowego, rogu ieleniego, fig.

Item. ieżeli po wydániu Oſpy, gorączká ieſt ćięſzka, nudność, oddech ćięſzki, uryná czerwoná y mętna, y inne Symptomátá znáczne: ná ten czás krew puśćić potrzebá. Dzieciom záś ktore nie ſą ſpoſobne do krwi puſczenia: piiawki ná plecách, na nogách ſtáwić.

Co ſię tycze purgánſu ten pożyteczny ieſt zrázu przed wydániem ſię Oſpy, y to w ten czás kiedy gorączká dopiero poczyna, ktory ma bydź bárdzo wolny, *ex Rhabar. Caſsia, Famarindis, Mannæ, Syrup Roſato.*

Jeżeliby było zátwárdzenie ſtolcow w ſamey Oſpie, może zrobić czopek z ſamego miodu bez ſoli, dla poruſzenia onych, álbo Enemę dáć bárdzo wolną z roſołu, álbo z mleká, álbo z ięczmieniá wárzonego z rodzenkámi, y z lukrecyą przydawſzy cukru, y żołtek od iáiá.

Aby ſię Oſpá doſkonále wydáłá, rożnych rożni záżywáią ſpoſobow. Ten ieſt naylepſzy. Weś Fig mięśiſtych łotow 14. Soczewice z wierzchney ſkorki otłuczoney puł łotá, rogu ieleniego łot, *Gumi Traganti*, naſienia kopru włoſkiego, oboygá po puł łotá, warz w pułtoru funćie wody, do wywarzánia trzećiey częśći, przecedźiwſzy daway ćiepło pić, może przydáć y trochę Száfránu.

Item Ieżeliby ſię Oſpá powoli wydawáłá, daway tę Dekokcyą. R. *Rad Fænicul. Acetoſæ, ãã. unc* 1. R. *ſur. C. C unc. ſ Fol Scabios Scord. Hypericon. ãã, M.* 1. *ficuum ping. nro 6. Gumi Laccæ dr.* ʒ.

dr. 3. *Sem. Napi Card. ben.* ãã. *dr.* 2. *Lentiũ excort. unc. ſ. Gum. Trag. dr.* 1. *S. aqv. Colatura ſæpe unc.* 3. *Syrup.* Limon *unc.* 1. M. *detur bis vel ter de die.*

Item. *Likwor ſekretny ná Oſpę.*

R *Aqv.* C. *C. Citrata unc.* 2. *Succi Citri unc.* 8. zmieſzay, day w Tyzánnie, álbo w piwie lekkim, ieſt doświadczony.

Ieżeliby Oſpá byłá zárázliwa, iáko ſię częſto tráfia, choć ią kto miał, może ią znowu z zarázy ieden od drugiego mieć, ná ten czás ſłużą według lat rożne *Alexipharmaca*; oſobliwie konſekt Hyácinthowy, *Lapis Bezoar*, proſzek z ieleniego rogu, z pereł, z korali. *Diaſcordium Aquæ Scorzoneræ, Cord. Saxon. frigid. Extr. Theriacal. Terra Sigil. &c.*

Jeżeliby z Oſpy wrzod ſię w uſtách uczynił, wes wody w ktoreyby ięczmień wrzał przyday do niey miodu rożánego, y trochę háłunu, áieżeliby byłá korrupcya znáczna, przydawáć *Vng. Ægiptiacum* do płokánia.

Jeżeliby ſię w ſamym oku kroſty porobiły, ktore częſto wzrokowi ſzkodzą, á pod czás y oślepiáią, wpuſczay po kropli częſto krew gołębią, álbo tę wodkę. R. *Aqv. Roſar. unc.* 2. *Aqv. Euphraſiæ unc. ſ. Trochiſcor albor. Rhaſis dr.* 1. *Tutiæ præ ſcr.* 1. *Camphoræ gr.* 5. *Croci gr.* 2. *f. Collirium* w ktorym maczáiąc chuſtkę ćienką oczy nią przećieráć. Ieżeliby ſię ná oczách błoni pokazáły, záſypowáć ie cukrem lodowátym białym, iáko nayſubtelniey utártym.

Zeby po Ospie blizn znácznych nie było, podáią się sposoby. Służy naprzod oleiek z żołtkow iáiowych do smárowánia, łoy kozłowy, ktory rostopiwszy maczáć piorko w nim, y smárowáć twarz.

Item. Wodká wypalona z łáyná wołowego, w máiu, ná to iest doświadczona.

Item. Oleiek migdałowy, liliowy, sadło człowiecze, słoniná piwo młode, przydawszy do niego *Ol: Tartari.*

Item. Lac. Virgin. dla prędkiego wysuszenia: *Ungv rubr. Camphor. Aqv, Calcis Saccharum Saturn.*

A że dźieći z ustáwicznego świerzbienia vstáwnie twarz drápią, y krosty rozdźieráią, przez co sobie twarzy oszpecáią, zábiegáiąc temu. R: *Fol. Parietar. M. 1. Flor. Chamomill. Mellil āā pug. S. d coqv in Aqv. Scabios libr. 1. colatur adde Aqv. Capri fol, unc. 3.* maczay w tym chustę, álbo gębkę, ktorą często odwilżay krosty,

Jeżeliby Ospá długo trwáłá, daway náśienia orlikowego po puł ćwierci łotá, ná proszek utárszy. Albo *R. Sem. Aqvileg Napi Card. ben. āā. dr. 2. ex Aqv. Fumar. & Scorzonerae f. Emulsio.*

Ná Odrę proszek z Myrrhy iest bárdzo skuteczny: dáiąc go ná raz po skrupule w sycie miodowey.

TRA-

TRAKTAT VI.

Nowo przydány.

W ktorym zámykàią się choroby Pàrtykulàrne, ták Męskie, iáko y Białogłowskie: y dźiećinne, tàkże Additámentá do niektorych chorob.

Ze się ná swym mieyscu krotko opisały sposoby uśmierzenia bolu zębow, ktore się nayczęśćiey przydáie, tu się ieszcze dokładáią osobliwe experimentá, nie tylko dla dorosłych ále y dla dźieći.

ADDITAMENT.

O Rożnych áffekcyách zębow.

NA bol zębow pospolite są oleyki, ktore káżdy y łatwie zrobić sobie może, to iest Lesczynowy, Bukszpanowy, Gwáiakowy, robią się ták, Nákray w drobne káwałki lubo Lesczyny lubo Bukszpanu, nákłádź do gárcá, w ktorym u spodu máią bydź dziurki, zálep pokrywką drugi garnek prożny zákop w ziemi, postaw ná nim pierwszy oblep, y pal w około, potym zdeymi, naydźiesz w spodnim garku wodkę, po ktorey pływa oleiek smrodliwy, zbierz go y schoway, á gdy ząb boli, nápuść báwełnę, lubo fleytuszek, y przyłoż ná ząb, záraz bol ustánie iescze prędzey gdy przymięszasz Kámfory.

Item. Dziegieć prawdźiwy też ma moc.

Item. Roskroy chleb świeży ná puł, potym

posyp iednę połowę solą, y przyłoż ná gębę z tey strony gdźie ząb boli.

Item. Weś Dryakwie trochę, zmięszay do niey kámfory y przyłoż ná ząb.

Item. Pryscze zá uszymá, álbo ná ręce uczynione, wielom pomagáią.

Item. Uszy máią wielką, społeczność z zębámi, álbowiem żyłki przez ktore przechodźi nutryment do zębow tám tędy przechodzą, z kąd nie od rzeczy będźie w ucho to gdźie ząb boli wypuśćić oleyku trochę z gorzkich Migdałow álbo z gorącego octu párę w pusczáć w nie, álbo samego octu ćiepłego z rożą suchą wárzonego wpuśćić w ucho kilká kropel.

Jeżeliby záś z źimniey przyczyny bol pochodźił, ná ten czás wyćiśni trochę soku z czosnku, zmieszay go z Dryakwią, násmáruy czopek z chustki, y włoż do uchá.

Item. Upiecz rzepę w prysku, odkroy káwálec od końcá, álbo spodu przyłoż zá ucho, ná tey stronie gdźie ząb boli, uznasz folgę.

Item. Weś rozmárynu, roży suchey Piretrum bluszczu, álbo konrádku, gwozdźikow kramnych przetłuczonych, warz to w otćie nákrywszy, y płocz tym, przytrzymuiąc w uśćiech.

Item. Weś kłobuczkow z pod roży polney, ktore korálámi zowią, ususz kłádź ná wągle, y dym bierz w ustá przytrzymuiąc go.

Item. Warz w otćie mákowki, przydawszy Rozmárynu álbo lewándy, roży suchey, płocz tym przecedźiwszy.

Item. Korzeń łopianowy, ktory ma ſpiczáſte liście, kopány ná wioſnę, ieſt doświadczony ná bol zębow, lubo go máſtykuiąc, lubo wárząc w otcie dla płokánia.

Item. Pewna Weś korzenia páproći, pięcperſtu. oboygá po trzy ćwierći łotá, korzenia wężowniku puł łotá, ruty ſzałwii, bukwice, roży ſuchey' kożdego po garśći, warz w wodźie ná poły z winem áſz trzećia część wywre, przecedźiwſzy, trzymay częſto wuśćiech ciepło

Item. Weś Dryakwi trochę, kámfory, gwoźdźikow krąmnych tártych háłonu, zmieſzay dobrze wraz, przyłoż ná ząb.

Item. Koſtká z udá żáby ziemny chropáwey ieſt pewna, kołąc nią dźiąſłá w około zębá áż krew poydźie.

Item. Korzeń Celidoniey, to ieſt: iáſkołczego ziela ná wioſnę kopány, ieſt ná uśmierzenie bolu zębow pewny máſtykuiąc go, lubo wárząc w winie, álbo w otćie, y w uśćiech trzymáiąc. *Item.* Niektorzy máią ſekretow wiele ná uśmierzenie bolu zębow, ále bárdźiey do guſeł podobne, niżeli do prawdy.

Item. Weś liśćia ſzáleiowego ſuchego, lub świeżego mákowego kilká, warz w otćie, y trzymay w uśćiech.

Item. Ná uprzykrzony bol zębá, rozwierć czoſnek, przyday trochę gorczyce tártey, przyłoż zá uchem żeby ſię ſię ſpryſczyło.

Item. Zgrzey octu mocnego trochę, włoż do niego kámfory tártey, maczay chusteczkę y kładź często ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego ná łyszkę żelázną, álbo srebrną, wley trochę gorzałki, zápal, iák się gorzałká wypali połoź pieprz ciepły ná chusteczkę y przyłoż ná ząb.

Item. Iest żyłká przy samym uchu, tę gdy otworzy láncetem z tey strony gdźie ząb boli, iuż więcey z tey strony zęby bolewáć nie będą.

Iako zęby może wyimowáć bez kleszczykow.

ROBi się ná to naprzod oleiek sekretny z żabek owych ktore ná drzewách bywáią tym sposobem, ieżeli dostániesz iedney y drugiey, pośiekay ie żywo, włoż do oliwy, y smaż áż się w skwárki obrocą, wyrzuć ie, á oliwę schoway iák znowu będziesz miał iednę y drugą, choć y więcey, znowu ie uśiekay, y usmasz w teyże oliwie, możesz to y trzeći raz uczynic, tą oliwą gdy nápuśćisz chusteczkę á przyłożysz ná ząb, choć będzie mocno śiedźiał, możesz go pálcem wyiąć, lecz pobocznie zęby trzebá oblepić woskiem, co się záwsze obserwowáć ma y w innych ápplikácyách.

Item. Weś glist ziemnych, ususz ie utłucz ná proszek. ktorym obłoż ząb w około raz, drugi y trzeći, co raz nowym proszkiem, ták go łátwo pálcámi wyimiesz.

Item. Weś z áptyki *Gumi Galbanum* trochę,

rospuść go sokiem álbo mlekiem źiela Sosnki, ktore *Esulum* zowią, wysusz, Porob gałeczki, iednę wziąwszy wetchni zwąb wydrożáły, wyidźie łatwie, ieżeli żá pierwszym rázem nie, powtorz, uznasz skutek.

Item. Weś soku álbo mleká *Esulæ majoris*, to iest: Románowego ziela, przyday kádzidłá tártego zmieszay, ususz, y porob gałeczki, ktore wkładay w wydrożáły ząb.

Skorká z drzewá Morwowego ma też moc. Lecz nádewszystko naypewnieyszy skutek czyni ziele *Hellebor aster*, to iest Ciemierzycá mnieysza, álbowiem rostárszy w pálcách listek á przyłożywszy ná ząb, w krotkim czáśie wyiąć go może łatwie pálcámi, lecz przykładáiąc to ziele ná ząb boleiący, trzebá poboczne zęby woskiem podlepiáć, y spodnie náprzećiw.

Item. Gdy ząb wydrożáły bol ciężki spráwuie, ná prędce weś spilkę álbo drot mośiężny rospal go y wetchni w dźiurkę prędko, żeby się membráná przypaliłá, y záraz płocz octem z rożą wárzonym.

Iáko zęby słábe chwieiące się utwierdzáć.

WEś wodki Bábczáney kwartę, przyday do niey rosołu z Limonii kwászonych łotow pięć, zmieszay płocz tym często przytrzymuiąc w uśćiech, ieżeli wodki bábczáney niemasz, warz że samo liśćie w wodźie, y miásto wodki używay, potym tym proszkiem wyćieray dźiąsłá.

ſſá. Weś gáláſu ptzedniego, Roży ſuchey, korzenia *Tormentillæ*, to ieſt: kurzego źiela rogu ieleniego palonego, káżdego zárowno, Háłonu trochę mniey, ſtłucz ná proſzek, ktorym dźiąſſá wyćieray, Albo weś gáláſu kilká gałek, przetłucz wpuł, námocz w otćie winnym y wyſuſz przyday Myrrhy trochę, ſkorek gránatowych, rogu ieleniego palonego, Háłonu, utrzyi ná proſzek, ktorym záwſze dźiąſſá y zęby wyćieray, płocząc winem w ktorymby wrzáłá roża ſucha.

Iáko zęby czarne bielić.

WEś pumex, ktorego rożni rzemieśnicy używáią roſpalonego w ogniu y zágaś w winie uczyn to po kilkákroć, potym utrzyi go ná proſzek ktorym zęby wyćieray.

Item. Po wykurzonym tutoniu álbo tábáki z lulki zbieray popioł, ktorym zęby wyćieray, y wodą ćiepłą wypłokuy.

Item. Weś korali czerwonych, lubo białych ſkorup ślimakowych, korzenia Fiałkowego, utrzyi ná proch, ktorym zęby wyćieray.

Item. Weś krzemykow z wody ćiekącey upalonych dobrze, pumexu palonego, korzenia Fiałkowego zárowno, uczyń proſzek do wyćieránia. *Item.* Chlebową ośrzodkę ſpal ná popioł, ktorym wyćieray zęby.

Iáko robaká z zęba wydrożáłego wywabic.

SKorkę z drzewá Ieśionowego warz w otćie y płocz. *Item.*

Item. Korzenie pokrzywiáne wárząc w wodźie z octem y płocząc, nietylko robaká morzy ále y bol zębow z tąd pochodzący oddala.

Item. Weś łoiu Ieleniego, rozetrzyi ná chusteczce, y obłoż ząb.

Item. Weś naśienia Száleiowego sczyptę, przyday troche tutoniu kráiánego, rzucay ná węgle, y dym bierz w ustá przytrzymuiąc go.

Ná dźiąsłá gniiące, y niszczeiące.

WEś Chelidonii, to iest: iáskołczego źiela z korzeniem co chcesz, warz w wodźie, przecedź, przyday troche háłonu palonego, zmieszay, y wypłokuy ustá.

Item. Weś Chelidonii z korzeniem, rzerzuchy, bábki, roży suchey, *Piretrum*, káżdego zárowno, warz w wodźie w puł z winem, przecedź, przyday miodku rożowego, y octu iák naytęższego, zmieszay, wypłokuy ustá.

O Pusczániu się ząbkow dźiećiom.

DZiećiom ząbki pospolićie pierwsze, y pobocznie, to iest: *incisores & canini*, zwykły się pusczáć osmego od urodzenia Mieśiącá, inne záś to iest *Molares*, nierychley, iednák w niektorych y pierwsze záledwie w rok wydawáią się.

Gdy się poczynáią wydawáć ząbki dźiećiom rożne ich nápadáią Symptomátá, to iest: świerzbienie dźiąseł, gorączki, Konwulsye, wielka chorobá, biegunká, &c. Iednych te, drugich owe á osobliwie gdy się pusczáć máią *Canini*, to iest pobocznie od pierwszych. Zná-

Znáki gdy ſię máią puſzczáć ząbki, te poſpolite bywáią.

Naprzod, kiedy dźiećię uſtáwicznie lubo pálce, lubo co innego do uſt kłádźie y zuie, powtore gdy pierśi sie, kąſa y ściſka ie dźiąſłámi. Potrzecie, gdy ſię twarz y cáłe ćiáło zápali. Poczwarte, gdy ſię dźiąſłá bieleią. Po piąte, oſpálſtwo, álbo ſkłonność uſtáwiczna do ſnu, áppetytu utrácenie, ślin wiele z uſt odchodzenie.

Sposoby zá ktoremi mogą prędko ząbki wyraſtáć.

WEś miodu y máſłá młodego zmieſzay wraz y náćieray tym częſto dźiąſłá.

Item. Nic lepſzego nád mozg záięczy, álbo krolika, zmieſzawſzy go z trochą miodu náćieráiąc dźiąſłá. *Item*. Krew z kurzego grzebyká dobra. *Item*. Gdy dźiąſłá ſą nábrzmiáłe, á dźiećię źle ſię bárdzo ma, ná ten czás cyrulik ma poprzećináć wierzchy, tám gdźie ſię máią puſzczáć ząbki.

Inni dla odwilżenia dźiąſeł rożnemi ie náćieráią rzeczámi, iáko oleykiem Migdałowym, łoiem ćielęcym, gęśim, álbo kápłonim ſmalcem, álbo záięczym, lub śmiotáną.

Item. Dla prędſzego puſzczánia ſię ząbkow dźiećiom, wieſzáią im ná ſzyiách rozmáite rzeczy, to ieſt: zęby wilcze, iáſpiſzowy kámień, Krzyſztał, Słoniową kość, korzeń Chelidonii, ząb żmii ſamcá, &c. Te y tym podobne rzeczy dzieći uſtáwicznie zuią, lecz im to máło

pomocno, y owſzem przez to bárdźiey zátwierdzáią ſię meáty, przez ktore ząbki máią ſię puſczáć korzeń iednak fiałkowy, Slazowy dobry ieſt do zućia. *Item*. Częſte śćiſkánie pálcámi dźiąſeł, ieſt wielce pożyteczne.

O Cieczeniu krwi z noſa.

PŁynienie krwi z noſa, czáſem bywa ná zdrowie á czáſem ná śmierć, wielu ludźiom oſobliwie krwiſtey komplexyi zwykłá dobywáć ſię częſto krew z noſa, co im bywa ná zdrowie, gdy záś częſto á wznáczney wielośći wpráwia w puchlinę, álbo inną chorobę, w gorączkách też gdy ſię przyda dniá krytycznego, uwalnia od nich, ieżeli procz niego, złym znákiem bywa Iednák ták pod czás gorączki, iáko y bez niey, ták ſię pod czás gwałtownie dobywa że iey utrzymáć práwie niepodobna, álbowiem choć ſię utrzyma znowu ſię dobywa. Podáią ſię tu ſpoſoby do zátrzymánia oſobliwſze.

Naprzod zmaczawſzy chuſtę w źimney wodźie położyć ią ná kárku chorego y częſto ią polewáć iák nayźimnieyſzą wodą, pod tenże czás niech chory ręce y nogi w wodźie źimney trzyma, y w uśćiech niech ią ma, co raz odmieniáiąc *Item*. Wyćiśni ſok z pokrzyw y day ſarkáć w nos choremu, tákże knoty maczay y kłádź do noſa. *Item*. Weś świńſkie łáyno, rozmąć octem y wyćiśni, niech chory ſarknie, y knoty tym ná puſczáiąc wtykáć w nos.

Item.

Item. Poſtaw báńkę Cyrulicką álbo garczek pod pierśią ná tey ſtronie z kąd krew płynie álbowiem rzadko obiemá dziurkámi z noſá idźie, tylko iedną nayczęśćiey.

Item. Do pálcá ná ktorym pierśćień noſzą; przywiąż káwałek kredy. *Item.* Puſczenie krwi z nogy z powtorzeniem bárdzo ſkuteczne ieſt.

Item. Swińſkie łáyno, zmieſzáne z pácyną z piecá piekárſkiego wźięta znácznie krew zátrzymywa, obłożywſzy tym kárk, czoło, y pulſy. *Item.* Poſtáwienie báńiek cyrulickich ná obudwu nogách, częſtokroć cudownie zátrzymywa krew z noſá płynącą.

Item. Pálce pierśćieniowe wraz z drugim zwiąż dobrze, potym ná czoło y ſkronie y kárk przyłoż pácynę z piecá roſtworzoną octem przy dawſzy háłonu.

Item. Koſtki trzygrániáſte, ktore ſię znáyduią w kárpiowych głowách, máią oſobliwą táiemną moc do utrzymánia krwi, ſtłukſzy ie ná proſzek y dáiąc záżywáć.

Item. Weś liśćia poźiemkowego zwierć, day choremu trzymáć pod páchámi, częſto świeże odmieniáiąc.

Item. Niektorzy máią zá ſekret, członek táiemny námoczyć w zimney wodźie z octem.

Item. Roſpal bláchę żelázną, podſtaw ią pod nos chorego żeby ná nię krew kápáłá, ktorą zbierz, utrzyi ná proſzek, y day choremu wypić w wodce poźiemkowey.

Item.

Item. Gdy się bardzo gwałtownie dobywa postaw bańki suche ná grzbiecie, na nogách y rękách. *Item.* Niektorzy piią gorzałkę mocną, przydawszy do niey trochę háłunu.

Item. Gdy názbyt chorego uchodzi krew, á żadnym sposobem utrzymáć się nieda, rádzą niektorzy wsádzić chorego do zimney wody áż po szyię, iest rzecz skuteczna, ále niebespieczna, lepiey zmoczywszy prześcierádło obwinąć w nie chorego, á coraz zlewáć octem piwnym.

Item. Y to rzecz czásem pewna, przywiąż dwá tynfy ná skroniách, trzeci ná nosie między oczymá. *Item.* Weś sierci záięczey, ktora ma tęż osobliwą włásność, utrzymywác krew, zmaczay w otcie z háłunem, y powtykay w nozdrza. Inkaust iest z káłámarza czásem pomocny.

Item. Niektorzy z wielką wiárą nápisawszy lubo ná pápierze lubo ná opłátku słowá od Chrystusa Páná na Krzyżu wymowione, to iest: **Consumatum est.** dáią choremu połknąć.

Item. Koperwás dobrze upalony zátrzymywa krew y w ránách.

Item. Korzeń pokrzywiány trzymáiąc w uściech stánowi, álbowiem pokrzywá ma osobliwą moc do utrzymánia płynienia krwi.

Item. Zábá ziemna, Bufo zwána, (ususzywszy ią) trzymáiąc pod pachą utrzymywa krew, utarszy tákże ná proszek dáć w nos w sarknąć.

Item. Kámień Aspiszowy czerwony, ktory

krwáwnikiem zowią, máiąc go ná ſzyi, doświadczenie ſtánowi krew.

Item. Ná iákiekolwiek płynienie, czyli z noſa, czyli z Hemorrhoidow, czyli Mieſięcznego pewny konfekt. Weś náſienia Száleiu biało kwitnącego, Máku oboygá po dwá łoty, utłucz ná proſzek, przyday Roży w cukrze ſmáżoney tylo dwoie, zmieſzay, daway codzień iák kaſztan.

Ná Wole, álbo nábrzmiáłośći Gárdłá experyment pewny,

WEś gębki morſkiey, gębek ktore ná Roży polney wyraſtáią, oboygá co chceſz, ſpal oboie wraz, weś tego popiołu dwá łoty przyday do niego popiołu z bibuły upálonego puł łotá, Korali czerwonych ná proſzek utłuczonych pułtory ćwierci łotá, Cynámonu łot; zmieſzay wſzyſtko wraz.

Spoſob używánia táki. Weś wlná kwartę, námocz w nim tego proſzku połowę, tego winá pod pełnią niech záżywa chory ná káżdy poránek po ſześć łotow, po pełni przeſtáć áż znowu náſtąpi.

Tákie nábrzmiáłośći názywáią ſię *Strumæ*, y *Bronchocele.*

Strumæ. albo *Scrofulæ* w gárdle ſą nábrzmiałośći *in glandulis.* pochodzące z flegmy, pod czás z Meláncholiey złączoney, dzieciom ieſt tá chorobá poſpolita, rodzi ſię też y ludźiom podeſzłym z wod ktore máią w ſobie żywe ſrebro,

iákie

iákie ſą w Carynthij, w Stiriey, około Alpes, y w Polſcze w Gorách náyduią ſię.

Procz pomienionego ſpoſobu, záżywáią ná to źiela *Scrophalana* zwánego, korzenia martwey pokrzywy, Páproci, Mieczyku, y korzenia Rubei dáiąc ná raz po drágmie, lub káżdego z oſobná, lub w raz zmieſzánego, ná káżdy dzień z winem.

Do powierzchownego przykłádánia naylepſze ſą liśćie Cypryſowe, uſuſzywſzy utłuc ná proch, rozmąciwſzy z winem ciepło okłádáć.

Bronchocele, ieſt nábrzmiáłość w gárdle ſzeroka y wielka, od wiátrow pochodząca.

ADDITAMENT.

W ktorym zámykáią ſię proſte á ſkuteczne ſpoſoby ná rożne defektá Uſzu.

O CHOROBACH VSZV.

NA Głuchotę, to ieſt: ná náruſzenie álbo ſtrácenie ſłuchu. Weś troſzeczkę Pizmá, rozetrziy, z mieſzay z báwełną y włoż w ucho,

Item. Weś myſzy młodych ieſzcze gołych, pośiekay ie y uſmaſz w oliwie, przecedźiwſzy wpuſczay kroplámi w uſzy ráno, y ná noc, rzecz pewna.

Item. Wyciśni ſok z Bluſzczu źiemnego, ktory Kunradkiem zowią, zmieſzay go z mocnym winem, y wpuſczay w uſzy ciepło kroplámi.

Item, Weś iaiek mrowczych, przyday do nich cybule,

cybule utrziy wraz przyławszy troszeczkę winá, wyciśni sok z tego ktory wpusczay w uszy ciepło. *Item.* Weś żołci lubo kozłowey, lubo záięczey, wydroż w środku cybulę, náley ná to mieysce żołci, przytkay y upiecz. Z teyże cybule wyciśni sok, ktory w pusczay w ucho po kropli, rzecz iest pewna y ná zástárzáłą głuchotę.

Item. Weś Mięty, Száłwiey, Rozmárynu, Rumianku, Krwáwniku, Centuryey, Bożego drzewká, káżdego po sczypćie, warz to wszystko w dobrym winie, áz trzecia część wywre, odeymi od ogniá, postaw liiek nád garkiem, ákomuduiąc rurkę do uchá, żeby párá w nie wchodziłá, toż ziele iák przestydnie przyłożyć ná nie.

Item. Osobliwy experiment ná głuchotę. Weś drzewá jáłowcowego, spal go ná popioł, z tego popiołu zrob łuk, w ktorym námocz mácierzankę. Rumienek, Piołyn, Márunę, Bobek, Fiałkowy korzeń, Kopytniká korzeń, przywarz, y głowę tym ługiem myi codzień.

Potym weś soku Porow, soku Piołynowego, oleyku Migdałow gorżkich, káżdego zárowno, zmieszay, wley do wydrozoney cybule, ktorą upiecz w zarzewiu, potym wyciśni sok z niey, ktory kroplámi w uszy w pusczay.

Potym weś octu mocnego. przyday gołębich łáien, warz, á odiąwszy od ogniá przez liiek párę w pusczay w ucho idąc spáć, czyń ták przez 12. dni, wprzod wziąwszy pigułki głowne kilká rázy.

Item. Weś nerek báránich coć śię zda, po-śiekay, náley gorzałki proſtey, y przepal przez álembik, tę wodkę w puſczay w uſzy, ieſt pewna ná głuchotę.

Item. Na głuchotę nayſkutecznieyſza ieſt uryna záięcza, ktorą w uſzy w puſczáć kroplámi, lubo ſamę, lubo z winem zmieſzawſzy

Item. Rzecz doświadczona, pokray węgorzá (ze ſkory odártego) w ſztuki, pokłádź ná rożcie nád ogniem: bez ſoli piecz, á pilnie zbieray ten likwor krory z niego ciecze, ktory zmieſzawſzy z oleykiem Anyſzkowym w uſzy wpuſczay idąc ſpáć.

Item. W wydrożoną cybulę náley oliwy, záſzpuntuy, upiecz, ſok z niey wyciśni, ktory w uſzy w puſczay.

Ná bolenie Ußu.

PRzydáie śię czáſem ták cięſzki bol uſzu, że nietylko w ſzáleńſtwo, álbo Apoplexyą, ále y w śmierć w práwia, á to dla ſpołeczności ktorą máią części wnętrzne uſzu z mozgiem.

Przyczyny tego bolu bywáią, álbo zápalenie wnętrzne, *Phlegmone* zwáne, álbo máterya ropiſta zágniła, z wrzodu wnętrznego, álbo humor iáki, lubo gorący, lubo zimny, álbo robaki, álbo wiátry.

Powierzchowne przyczyny ſą, álbo uderzenie, álbo náwietrzenie, álbo gdy w ucho co wpadnie, lubo koſtká, lubo kámyk, lubo robaczek iáki, &c.

Sposoby uśmierzáiące bol uszu.

NAprzod pożyteczna rzecz iest wziąć piguł-ki głowne raz y drugi, potym skuteczne są bańki siekáne ná łopátkách, potym upiecz cybulę w zarzewiu, rozwierć ią, przyday tro hę oleiu lniánego, śmietány, zmieszay, y przyłoż do uchá. Jeżeli bol pochodźi z zápalenia, ná ten czás krew puśćić głowną z tey strony gdźie bol iest, potym záraz zmięszay wraz białek iáiowy z pokármem białogłowskim, maczáiąc wtym fleytuch kłádź w ucho często odnawiáiąc, ná wierzch, tákże przykładay te źiela, to iest:

Weś Slazu, Fiałkowego liśćia, Sáłaty, wierzbowego liśćia, Rumienku, Nostrzeku, káždego coć się podoba, náśienia lniánego garść, warz w mleku, y temi źiołámi okładay ucho letnio.

Gdy będźie bol z uderzenia, weś kádźidłá subtelno utártego, zmieszay z mlekiem, y ciepło w puszczay w ucho, á ná wierzch przykładay ośrzodkę chlebá białego z miodem.

Item. *Ná bol bárdzo cięszki.*

WEś białek z iák nayświeższego iáiá, zmieszay z pokármem białogłowskim, przyday trochę Száfránu y *Opium*, w pusczay w ucho.

Jeżeliby bol pochodźił z wrzodu we wnątrz się robiącego, na ten czás przykłádáć cybulę pieczoną, zmieszawszy z másłem, z żołtkiem iáiowym wárzonym.

Item. W wielkim bolu dobra rzecz postáwić bánki z piawkámi zá uszymá.

Na

Ná ſzumienie, piſzczenie, bębnienie, w uſzách.

WEś woſku, przyday trochę żywice y burſztynu, roſtop nád ogniem, zmaczay chuſtkę długą á wąſką obwiń ią ná czopie od beczki żeby było iák trąbká, uczyń u ſpodu dziurkę máłą ktorą wetchni w ucho á wierzch zápal, niech gore áż ku uchu, potym odeymi, uznaſz ſkutek pewny.

Item Weś Máieranu, Ruty, Piołynu, Hyzopu, Slazu, Rumienku, Koſtrzeku, Ruty, Kminu, Anyżu, káżdego po troſze, warz w wodzie á párę przez liiek wpuſczay w ucho.

Item. Weś Cięmierzyce czarney korzenia, przyday bobkow y Ruty, wley oleyku Migdałowego, y winá, ſmaż áż ſię wino wyſmáży, wyciśni przez chuſtę, wpuſczay ten oleiek kroplámi w ucho.

Item. Weś Stonogow co chceſz, włoz ie do oleyku z Migdałow gorżkich wyciśnionego, przyley trochę octu winnego mocnego, ſmaż áż do wyſmáżenia wilgotnośći, ten oleiek przecedziwſzy, wpuſczay w uſzy ciepło.

Item. Warz w otćie Piołyn, odiąwſzy od ogniá, puſczay párę w uſzy przez liiek.

Item. Ná Dzwonienie y ſzum w uſzách wiele pomaga chleb proſto z piecá. u ktorego odkroiwſzy ſpod, zlać winem ośrzodkę y przyłożyć do uchá.

Ná cieczenie z uchá.

POżyteczna ieſt uryná dźiećięca przepaliwſzy ią y w ucho wpuſzczáiąc, ktorą nieco potrzymawſzy wypuśćić, czynić ták co dźień náczczo, lecz gdy będźie długa affekcya, iáko ſię często trafia, trzebá áperturę w ręce uczynić, tákże przepurgowawſzy ciáło dobrze, pić ma chory Dekokt z drzewá Gwáiakowego.

Dźieciom tá chorobá bywa poſpolita, w ktorych nágle leczyć ſię niema, owſzem lepiey dysſimulowáć, álbowiem zá czáſem ſámá uſtánie.

Item ná Głuchotę experiment. Pal ieſionowe drzewo, á zbieray pilnie wilgotność ktora z końcow ſkwárzy ſię, ktorą nápuśćiwſzy báwełnę w uſzy wtykay.

Item. Przedźiuráwienie końcow uſzu pomocne ieſt, ták ná uſzy iáko y ná oczy.

Częſtokroć rodzą ſię w uſzách robaki z máteryey zágniełey w nich te pomorzyſz y wywabiſz wlawſzy oleiu lniánego, álbo lepiey konopnego.

Albo warz śiemię konopne, przydawſzy piołynu y wrotyczy, przecedźiwſzy wleway w ucho.

Ná to też dobre żywe ſrebro roſtárſzy go dobrze z máſłem, ktorym umázáwſzy fleytuch, lub báwełnę wetchni w ucho. Gdy záś trefunkiem robak w ucho wleźie iáki, ktory nieznośny bol czyni, wley w ucho gorzałki, zbędźieſz go. Gdy záś pchłá, záley wodą lub piwem.

Gdy w ucho kámyczek, lubo groch, lubo koſtká z iágody wpádnie, wley wody letniey w ucho

y záraz

y záraz zátkay nos y uſtá, á wydmi ſię, záraz wyidzie. *Item.* Weś w nos proſzku kicháiącego, á choć ná prędce pieprzu, wpuść kropelkę oliwy w ucho, tám gdźie co ieſt, iák poczniesz kicháć, zátkay nos y uſtá, záraz wyidzie, á gdyby nie pomogło, wyiąć ſczyptámi złotniczemi, lubo innemi.

O Scyátyce.

SCyátyká názywa ſię *Iſchias*, álbo po proſtu *Iſchiatica*, ieſt to rodzay ártetyczney choroby, ktory ma tę właſność, że nie tylko w ſamym udzie infeſtuie, ále też y niżey opuſcza ſię bol y trętwienie áż do ſamey ſtopy, początek bierze od kośći wielkiey, ktora ieſt ná końcu grzbietá, álbo krzyżá, *Os ſacrum* zwáney, z ktorey wiele pochodźi Nerwow do nog.

Znáki Scyatyki ſą te. Bol nieznośny w udźie á oſobliwie w kulſz rozchodzący ſię po cáłey nodze, á częſtokroc ták ztrętwieie, że cále czućie utráci nogá, ná wierzchu nieznáć żadnego zápalenia áni nábrzmiáłośći, rzadko kiedy wydáie ſię czerwoność, álbo humory z głowy oſobliwie ſpadáiące do krzyżow, á ztámtąd do niżſzych częśći, głęboko w ciele roſchodzą ſię, y w nich zoſtáiąc oſtrośćią ſwoią *Fibry*, Nerwy, y membrany ſczypią, zkąd według oſtrośći mnieyſzey álbo więkſzey humoru, rożne Symptomátá przypadáią.

Sposoby rożne do leczenia.

NAprzod krwi upuſczenie z nogi, z teyże w ktorey ieſt áffekcya, wielom pomaga, lecz nie záwſze, tákże Hemorrhoidow otworzenie pomocne, zwłaſczá gdy y w krzyżách bol będźie, ztámtąd álbowiem roſchodźi ſię po cáłey nodze. Oprocz tego purgánſe ſą potrzebne, oſobliwie te ktore ſłużą y ná pedogrę. Iáko to *Turbith: Hermodactili, Agaricus Myrabolani. Mercurius dulcis, Pulvis Batri, Cinabaris nativa, &c.* Enemy tákże bárdzo pożyteczne bywáią.

Do powierzchownego przykłádánia dla ulżenia bolu podáią ſię ſpoſoby. Weź ſmoły twárdey łotow cztery, woſku łot ieden, Burſztynu utártego łot ieden, ſadzy twárdych z kominá ná proch utártych łot ieden, oleiu lniánego trochę, uczyń plaſter, ktory rośćiągnąwſzy ná chuśćie przyłoż ná nogę tám gdźie bol.

Item. Warz pokrzywy lubo ſuche, lubo świeże w piwie, przyday gorczyce tłuczoney, okładay tym nogę.

Item. Niektorzy mieyſce ztretwiáłe pokrzywámi świeżemi dotykáią álbo biją, co im pomaga. *Item.* Rozwierć czoſnek z cybułą przyday tártey gorczyce, rozmąć octem, y nácieray mieyſce z trętwiáłe.

Item. Nákłádź do gorzałki Kámfory, iák ſię roſpuśći, nácieray nią przy ogniu. *Item.* Báńkámi ociągánie, znácznie pomaga.

Item. Korzeń Omanowy ſuſzony utłuc ná

proſzek

poszek, przyday śiárki tártey, rozmąć octem, przyday trochę miodu, przywarz y okładay.
Item. Náśienia lniáne warz w ługu iák śię zákli i przyday miodu prásnego obłoż tym nogę, proso tęz ma moc. *Item.* Kąpiel popás bywa dobra, to iest: wárząc korzenie łopianowe, Przestępowe, Iáłowiec, Boże drzewko, Dziewánnę, Pokrzywy, Száłwią, Rumienek, tákże kąpiel Lágrowa, álbo bráchá skuteczne są.
Item Nácieránie Wodką Krolowey Węgierskiey z Kámforą skuteczne. *Item.* Oleiek lubo *spiritus* z glist ziemnych do smárowánia wiele waży. *Item.* Oleiek Bursztynowy, Terpentynowy, *Philosophorum Petræ*, do smárowánia pomocne bywáią z mieszawszy ie z gorzałką.
Item. Stáwienie piiawek ná udzie, álbo lepiey ná sámym końcu krzyżá, w cięszkim bolu bárdzo iest pomocne.
Item. Niektorzy wárzą w piwie Boże drzewko, przydawszy rogu Ieleniego, y iáłowcu, przecedziwszy piią co im wielce pomaga, bo poty porusza.

O Ráku.

Cancer, álbo *Carcinoma*, po polsku Rák, iest to nábrzmiáłość álbo guz twárdy, nierowno okrągły, śiny, álbo czarny, koło niego w około wydáią śię żyłki śine pełne, przytym bol y gorącość. Rodzi śię *Cancer*, ná kázdey częśći ciáłá, to iest, ná twarzy, ná wárgách, w uśćiech, w nośie przy oczách, pod sczęką, w śiedzeniu, á nay-

nayczęśćiey *Glandul*, y owszem cáłe *corpus* iest *glandulosum*. zkąd łátwy iest do nich *deflux* humorow.

Znáki Ráká są te. Náprzodku zwyczáynie wyrasta guzik máły iáko groch, boleiący y pálący zá czásem rośnie większy, ták, że będźie iák iáie y dáley. Kolor iego iest siny, żyły około niego wydáiące się, są krwi pełne, á ták są ułożone że wyrażáią iákoby nogę ráká żywego.

Rák iest dwoiáki, ieden skryty, álbo martwy, to iest: nie wrzodowáty, ktory nie ták bárdzo z złych rodźi się humorow, á táki nazywa się *Cancer occultus*, álbo *Noli me tángere*. Drugi ktory nayczęśćiey tráfia się, otwárty bywa, y ciáło rozszerzáiąc się gryzie, psuie, y záraża. Z zepsowánego álbo z zárážonego ciáłá wydáie się nábrzmiáłość, álbo wyrastánie ciáłá zepsowánego z fætorem, z odchodzeniem ustáwicznym smrodliwey máteryey, á w około exulcerácyey brzegi bywáią twárde, y powywrácáne.

Sposoby leczenia Ráká.

OSobliwy y sekretny experyment ná Ráká ten iest. Weś korzenia wężowniku, korzenia kozi álbo Aronowey brody, *Rad. Aaronis* zwány, oboygá po ośmi łotow, sádży z kominá twárdych, y szklących się łotow cztery, Arszeniku białego łotow dwá, káżde z osobná utrzyi ná subtelny proszek, y zmieszay dobrze, tym proszkiem posyp *Cancer* exulcerowány, przyłoż ná wierzch chustę y przywiąż, nie odwiężuy áż

czter-

czternaſtego dniá, potym odwiąż, obmyi ránę obaczyſz Ráká ſtrawionego, záczym ſamę ránę lecz pláſtrámi, lubo máściámi zwyczaynemi goiącemi.

Item. Dla doſkonáłey kurátiey Ráká, trzebá wprzod ciáło dobrze wyczyśćić przez purgánſe y krwi upuſczenie, y Apertury wiele tez pomagáią. *Item.* Oprocz pierwſzego ſpoſobu leczenia Ráká, podáią ſię y inne.

Weś Bufoná, to ieſt, żábę ziemną, uſiekay ią żywo, zmieſzay z ciáſtem kwáśnym. włoż do nowego garnuſzká, y uſuſz w piecu, utrzyi ná proſzek, ktorym poſypuy ráká.

Item. Vſuſz kilká Rákow żywych, ſtłuc ie ná proch, przyday Tucij, nie præpárowáney. zmieſzay z ſadłem kurzym y przykładay ná Ráká

Item. Ná Ráká ktory bywa ná wárgách rzecz pewna, naprzod ciáło przepurgowawſzy dobrze, przykłádáć tę máść. Weś żab zwyczáynych z wody, káżdey z nich nátkay máſła w pyſk, potym ie włoż do garká nowego, w ktorym ná ſpodzie powierć dziurki, nákryi zwierzchu pokrywką y oblep, poſtaw go nád drugim garkiem w ziemi zákopánym á koło wierzchniego pal ogień, ták ściecze oleiek do drugiego gárcá, ktory ſchoway, á gdy go chceſz użyć, náſuſz żab zwyczáynych y utrzyi ná proſzek, ktory mieſzáiąc z oleykiem przykładay ná ráká.

Item. Ná *Cancer* wrzodowáty między wſzyſtkiemi do leczenia ſpoſobami, naylepſzy ieſt Arſzenik ktory nie tylko Ráká, ále y **Lupum**, to

ieſt: wilká, fiſtuły, fluxy, y podobne áffekcye doſkonále leczy.

Y owſzem ná záſtárzáłe w nogách fluxy, z ſokiem bábczánym, lubo z wodą wapienną zmieſzawſzy Arſzenik ſubtelno utárty, maczáiąc chuſty y przykłádáiąc, doſtátecznie goi. Iednák przykłádáiąc go, trzebá oſtrożnośći, áby przyległe mieyſcá ták przy Ráku, iáko y przy innych exulcerátiách nie były zápalone, dla czego ná ſame tylko exulcerowáne mieyſcá przykłádány bydź ma, nie tykáiąc zdrowego ćiáłá, w około záś przykłádáć ſię ma plaſter iáki chłodzący. *Item.* Niektorzy wárzą Arſzenik tárty weſpoł z ſiárką w wodźie wapienney, ktorą przykłádáią nie tylko ná Ráká, ále y ná rożne fluxy y rány wrzodowáte, inni przydáią *Mercurium Sublimatum*, álbo oneſz miáſto Arſzeniku wárzą z ſiárką w wodźie wapienney.

Item. *Experyment doświadczony ná Ráká.*

WEś Arſzeniku czyſtego iednę część, korzenia Wężowniku, álbo *Aaronis*, cztęry częśći, ſádźy twárdych trochę, wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utarſzy y zmieſzawſzy, ſchoway do naczynia drewniánego, álbowiem im ſtárſzy tym lepſzy.

Używánia ſpoſob táki.

KAncer exulcerowány, ma bydź záſypowány tym proſzkiem, ták grubo, iák ná tylec nożá, nie tykáiąc ćiáłá zdrowego, w pośrzodku záś

exulce

exulcerátiey náſypáć trochę grubiey, álbowiem wśrzodku ſam korzeń Ráká zoſtáie, po poſypániu odwilż ſliną báwełnę, y przyłoż ná wierzch, to poſypowánie czynić nie ná czco, ále áż po iedzeniu, do tego obſerwowáć potrzebá żeby nietykáć inſtrumentámi żeláznemi, lecz drewniánemi. To záſypowánie niektorym bol cięſzki ſpráwuie, innym máły, álbo żadnego, dlaczego w około chłodzącą máśćią ſmárowáć trzebá, iáko to *Ungvento, Defenſivo*, álbo *Rubro*, *Camphorato*, przydawſzy *Bolum Armenum*.

Przytráfia ſię pod czás, że dla mocy przenikáiącey medykámentu żyłá ſię otworzy, zkąd wiele krwi odchodźi, oraz z máteryą żołtą, y oſtrą, ná ten czás żadney rzeczy nie przykłádáć, tylko ſame chuſty ſuche, iednák to cieczenie krwi nie trwa dłużey nád dźień, y drugi, ztąd wſzelki bol uſtánie, potym czekáć áż ſam Káncer dobrowolnie odpádnie, co ſię tráfia około dniá dwudźieſtego: gdy bowiem przedtym czáſem namniey iego korzenia zoſtánie, znowu zupełney potrzebuie kurátiey.

Gdy ſię Káncer doſkonále oddźieli, ranę poſypowáć proſzkiem wyſuſzáiącym, tákim. Weś Kádźidłá Mumiey, Máſtyxu, Mirrhy, Aloeſu. *Sarcocolli*, káżdego po półtory ćwierci łotá, Oppoponaxu, półćwierci łotá, wſzyſtko wypłocz wodką bábczáną, wyſuſz, y ſchoway do poſypowánia.

Ná wierzch służy máść táka.

Weś Gleyty łotow cztery, Mumiey łotow dwá, oleyku rożánego łotow dwá, octu rożowego trochę, zmieszay w mozdzierzu ołowiánym.

Ten iest sposob sekretny leczenia Ráká.

TRáfia się bárdzo często, że wielu ludziom wyrastáią guziki ná rożnych częściách ciáłá, osobliwie ná brwiách, pod brodą, pod uszymá, nádebrwiámi, ná powiekách, &c. tákie guziki u niektorych przez wiele lat trwáią, iednákowe bez żadnego bolu, u niektorych potroszę ich przyrasta, te guziki názywáią pospolicie martwą kostką, ná czym się nieraz mylą, gdyż częstokroć bywa *Cancer occultus*, ktory lubo rznięciem. lubo *corrosivum* poruszony obraca się w Káncer práwie nieuleczony, czego wielu doználi y życiem przypłácili. Táki Káncer táiemny rożni się od martwey kostki tym, że martwa kostká da się ruszáć dobrowolnie pod skorą tám y sam, Káncer záś lubo zda się ruszáć iednák wkorzeniony w mierze stoi.

Item. *Ná Káncer wrzodowáty.*

WEś Ołowiu dwie części, żywego srebrá iednę, rostop w tyglu oraz, iák ostydnie utrzyi ná proszek ktorym posypuy.

Item. Niektorzy chwalą bárdzo ná Káncer wrzodowáty przykłádánie częste mięsa świeżego z kurcząt, álbo gołębiąt, młodych, to iest: trzy

rázy

razy ná dźień. Niektorzy też leczą przez Sáliwácye, lecz w tym trzebá ostrozności.

Item. Ná Ráká nie exulcerowánego, pożyteczne iest przykładánie bláchy ołowiáney, nátárszy ią żywym śrebrem.

Item. Ná strawienie ráká wrzodowátego, y ná wytrawienie dźiwego mięsa w káżdey ránie zepsowáney, ungvent pewny. Weś Arszeniku Auripigmentu po pułćwierci łotá, korzenia *Aristolothiæ*, Gryszpanu, káżdego po trzy ćwierci łotá, *Opium* dwá skrupuły, sádłá wieprzowego łot, uczyń máść.

Item. Osobliwa. Weś Dryákwi stárey łotow dwá, soku z rákow wyciśnionego, soku Bábczánego, Pśinkowego, Rożowego, káżdego po dwá łoty, zywego śrebrá z Terpentyną utártego, dwá łoty, żołtkow iáiowych w zarzewiu upieczonych *nro* 4. Kámfory pułćwierci łotá, zmieszawszy wszystko, trziy długo w możdźierzu ołowiánym, potym schoway, iest wielce skuteczna ná wszelkie fluxy, rány zágniłe, zepsowáne, wrzodowáte.

Item. Pewnym doświadczeniem leczy Ráká wodká z ślimakow, ták zrobiona. Weś ślimakow żywych, włoż do garka nowego, posyp ie solą żeby się spieniły, włoz ie ták całkiem ze wszystkim do Alembiká nie leiąc wody, przepal wodkę, ktorą wystaw ná słońce przez dwánaśćie dni, á przez ten czás obroći się w oleiek

ktory y Káncer goi, y do czyſczenia twarzy oſobliwy.

O Brodawkách.

BRodawki názywáią ſię *Verucæ*, ktorych ſą rożne rodzáie. Iedne z nich názywáią ſię *Sessiles*, á te ſą ktore niſko y ſzeroko wyraſtáią, tákie korzeń máią głęboki, y nieco pobolewáią.

Drugie názywáią ſię *Pensiles*, á tákie ná wierzchu bywáią wydátne, á u ſpodu cieńſze.

Trzecie názywáią ſię *Thymia*, te u ſpodu bywáią ſczupleyſze, a u wierzchu obſzerne, ſzerokie, chropowáte, y oſtre, á trochę mnieyſze od pierwſzych.

Sposoby do gubienia Brodawek.

WEś octu winnego, lubo miodowego tęgiego, wſyp do niego ſoli ſporo, zmieſzawſzy maczay chuſtkę, y często przez dźień obmyway ie, á ná noc przyłoż zmaczawſzy ią dobrze.

Item. Sokiem Nogietkowym nácieráiąc często, giną. *Item.* Sokiem z Skoczku nácieráiąc, tákże giną.

Item. *Sekret osobliwy.*

WEś Rzodkiew, wydroż ią w środku, náſyp wnię ſoli, nákryi ſzpuncikiem, niech ták będźie przez noc, názáiutrz, naydźieſz ſol w likwor obroconą, ktorym nácieray uſtáwicznie brodawki, możeſz chuſteczkę zmaczawſzy wnim ná noc przyłożyć.

Item, Korzeń Celidoniey, tákże y Rzepik

ziele,

źiele, dobre ſą ná gubienie Brodawek, ſtárſzy ie w pálcách nácieráć.

Item. Weś Slimakow ile chceſz, włoż ie do naczynia ołowiánego, á ieżeli go niemaſz, to choć do miedźiánego, poſyp ie ſolą, niech ták będą przez kilká dni, potym odcedź, ten likwor ktory z ſiebie puſczą, nácieray nim brodawki.

Item. Krew z świeżo zábitego Byká, nácieráiąc nią, tráci brodawki.

Y to rzecz doświadczona, w wodźie wrzącey roſpuść Sálármoniak, náprzykład do kwáterki wody, włoż łyſzkę Sálármoniaku, zámięſzay, y nácieray tym częſto brodawki.

Item. Rozerzni iábłko, y nácieray niem brodawki, toz iábłko przyłoż ná noc, y przywiąż Inni Sedwáſerem trácą ie.

Tráfia ſię czáſem, że Brodawká wyrośnie ná końcu ięzyká, ktora bywa nie tylko przykra, lecz y boleſna, á do zleczenia trudna, ná nię oſobliwy ſekret.

Weś liśćia Celidoniey, to ieſt: iáſkołczego źiela, zetrzyi w pálcách y przyłoż, czyń to częſto, to ziołko ma moc oſobliwą ná ſpędźenie brodawek.

O Káſzlu Additáment.

Opiſuią ſię tu ſpoſoby leczenia Káſzlu, ktory pochodźi álbo z Kátáru, to ieſt: gdy máterya Kátárowa z głowy ſię ná pierśi, álbo z przeźiębnienia, álbo z inney iákiey przy-

czyny, álbowiem kászel iest też pospolity w suchotách, w Pleurze, y w innych chorobách, ktore ná swych mieyscách naydźiesz.

Ná prosty Káßel.

UWarz iáie miękko, włoż do niego Mirrhy subtelno utártey iák napárstek, zmięszay y zázyi. *Item.* Vskrob śiárki nozem troche, włoż do kieliszká, náley gorzałki hányszkowey, przyday trochę miodu prásnego, zmięszay, y wypiy. *Item.* Weś korzenia Lukrecyey, pokray, przyday Fiałkowego korzenia, Hyzopu, Rodzenkow wielkich, álbo fig. Rzepę pieczoną, warz to w wodźie, przecedźiwszy osłodź miodem, y piy ciepło, po kwáterce ráno, po południu, y kłádąc śię spáć.

Item. Warz pokrzywiáne naśienie w wodźie przydawszy Száłwiey trochę, przecedź, osłodź miodem, y piy ciepło często.

Item, *Kołaczki ná káßel pewne.*

WEś korzenia Fiałkowego, soku Lukrecyowego, to iest: kołaczkow czarnych, ktore w Aptekách przedáią. Korzenia Omanowego, káżdego po dwá łoty, Mirrhy łot ieden, utłucz wszystko ná subtelny proszek, do ktorego przyday krochmalu trzy łoty, Cukru ćwierć funtá, rosczyń to wszystko, wraz zmieszawszy z wodką Rozową, námoczywszy w niey w przod trochę *Gumi Arabicum*, zágnieć iáko ciásto, y rob z tego kołaczki, ktore ususzywszy, daway ná kászel.

Y to dobra ná káſzel, náley gorzałki ná miſę, włoż do niey cukru ſzárego lodowátego, álbo miodu práſnego, ileć ſię będźie zdáło, przyday rodzenkow wielkich, Száfránu, imbieru tártego trochę, zmięſzawſzy wſzyſtko zápal, iák ſię w puł wypali zágaś, ſchoway do naczynia záżyway po łyſcze często, y rodzenki iedz po iednemu. *Item* Niektorzy oſobliwie gdy ieſt ſuchy káſzel przy álterácyey, ſámę wodę czyſtą przewarzáią z cukrem, ktorą iák nayciepley po troſze piią.

Dla uśmierzenia káſzlu ciężkiego gdy do ſnu przeſzkadza, dobra rzecz trzymáć myrrhę pod ięzykiem, álbowiem káſzel uſtawa.

Item. Smárowánia álbo plaſtry ná pierśi bywáią pomocne, iáko to ſmárowánia pierśi Oleykiem migdałowym, máſłem nieſłonym, łoiem kozłowym, ſmalcem Kápłonim, &c. tákże plaſter z woſku, przydawſzy Oleyku migdałowego, Hányſzkowego, łoiu kozłowego, Száfránu, co y dźieciom ſłuży.

Albo rozetrzyi czoſnek w donicy, zmięſzay go z miodem práſnym, poſmáruy pápier, y przyłoż ná pierśi.

Item Weś Rzodkwi, utrzyi ná tarce, lub nożem náſkrob, wyciśni ſok bez chuſtę czyſtą, przyley troſzkę gorzałki hányſzkowey, przyday y miodu práſnego, zámieſzay dobrze, y piy po troſze. *Item.* Y to pewna ná káſzel, weźmi Fig ſuchych, Rodzenkow wielkich, Szánty

źiela, warz w wodźie długo, potym przebiy przez ſito, przelewáiąc tęż wodę w ktorey wrzáło, włoż ná rynkę, przyday miodu álbo lepiey cukru ſzárego, ſmaż do gęſtośći mierney, potym przyday orzechow, to ieſt iąder, z láſkowych orzechow przypiekánych, y ná proſzek utártych, Kárdámonu utártego, á kto go nie ma to gorczyce, mniey niż orzechow, zámieſzawſzy záżyway potroſze, uleczyſz y ſtáry káſzel.

Gdy ſię przyda káſzel w gorączce, álbo gdy będą płucá zápalone, trzebá ſię ſtrzedz záżywánia rzeczy gorących, naylepſzy ná ten czás kwiát Máku polnego wárząc go, przyſłodziwſzy cukrem pić, álbo ták. Weś máku polnego, kwiecia garść y drugą ſuchego, korzenia Slazowego, kwiátu Fiałkowego ſuchego, korzenia Fiałkowego, warz to w wodźie, przecedźiwſzy oſłodź Mánną Kálábryną, y piy, ieżeli záś Mánny mieć niemożeſz, day cukru, á zá kwiát máku polnego, day mákowki ſuche proſte

Item. ná káſzel procz gorączki, oſobliwie gdy z głowy ſpadáiące humory będą przyczyną onego. Weś Agáryku, to ieſt, modrzewiowey gębki dwá łoty, Lukrecyey łot, Kolędru trochę, Polipodium dwá łoty, namocz ná noc wſzyſtko w kwarćie wina, názáiutrz przywarz, y przecedź, przyday Mánny Kálábryny łotow ſześć, iák ſię roſpuśći, znowu przecedź, nápiiay ſię częſto tego, uznaſz ſkutek.

Item.

Item. Roſpuść Mánnę Kálábrynę w mleku, przecedź nápiiay ſię potroſze *Item* Rozwierć Czoſnek, zmieſzay go z máſłem, álbo z kápłonim ſádłem, nacieray tym podeſzwy.

Item. Weś octu piwnego, lubo miodowego, kwartę, osłodź miodem práśnym dobrze, warz odſzymuiąc, nápiiay ſię potroſze.

Item. Zgrzey winá garnuſzek, wſyp do niego trochę pieprzu, Mirrhy tártey, y korzenia fiałkowego Cukru káwałek, piy potroſze.

Item. Terpentyná z konfektem rożowym z mieſzána, przydawſzy trochę śiárki, lubo Mirrhy zážywáiąc, bárdzo dobra ieſt.

Item. Weś Terpentyny, máſłá, miodu, oliwy, káždego zárowno zmieſzay, y zážyway potroſze. *Item.* Dla dźieci naylepſza ieſt Mánná Kálábryná, ktorą roſpuśćiwſzy w mleku y przecedźiwſzy, daway po łyżeczce, á nogi moczyć im w ciepłym piwie, pierśi tákže ſmárowáć Oleykiem Migdałowym.

Item. Vwarz w wodźie álbo w mleku korzenia Polipodij, to ieſt: Páprotki dębowey, przecedź, roſpuść w tym Mánny Kálábryny, coć ſię zda, przecedź y daway po łyſce, ten ieſt ſpoſob naylepſzy dla dźieci, álbowiem poruſzáiąc flegmę oraz purguie, inne záś rzeczy, iáko Iulepki, lubo flegmę poruſzáią, iednák przez káſzel iey dźieci pozbyć niemogą, chybá przez womit, á podczás ſię y duſzą, gdy iey niepozbędą. *Item,* Ná káſzel dla ſtárſzych, procz

innych rzeczy, naylepsza iest Szántá biała, *Marrubium album* zwána, wárząc y piiąc polewkę przysłodziwszy, tákże Agáryk czyśći pierśi, y inne ziołá, iáko Hyzop, polna Dryakiew, Końradek, Płucne ziele, Przetácznik, Podbiał, &c.

Sposoby leczenia Osutki.

Z Dwoiákiey przyczyny przydáie się Osutki, to iest: álbo z humorow złych, ostrych, á osobliwie słonych, we krwi zostáiących, ktore náturá iáko rzecz sobie przeciwną, ná wierzch wyrzuca, osobliwie ná ten czás gdy się ciáło zápoci, álbo z czárow, co się nayczęśćiey przytráfia.

Sposoby leczenia Osutki z nátury przydáiącey się są te.

WEś źiela polney Dryakwi, Łopianu z korzeniem, Słazu, Sczawiu kobylego, Ruty lub polney, lub ogrodney coć się zda, warz w garcu lub w kotle, wley do wánny, przyley inney wody ćiepłey, wsyp soli dostátek, niech się chory kąpie, á iák wyidźie z kąpieli, poko ćiáło ciepłe, posmáruy plámy Oleykiem z żołtkow iáiowych, uczyń to raz, drugi, y trzeci. Oleiek ták się robi: Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych, piętnaśćie, usiekay ie drobno, przyday siárki utártey łyszkę máłą, włoż ná rynkę, przylawszy troszkę oliwy, smaż áż będźie czarno, to iest. gdy z siebie oleiek żoł-

tki pusczą, wyciśni przez chustkę, y schoway.

Pospolicie osutki leczą kąpielámi, y smárowániem, ná ktore rożni rożne máią sposoby, tu się kłádą naypewnieysze. Procz oleyku wzwyż podánego, iest też dobry oleiek Wáysztynowy: ktory káżdy łátwie ták zrobić może.

Weś Wáysztynu czerwonego utłuczonego łotow cztery, Sáletry łotow trzy, zmięszay, włoż do garczká, álbo skorupy, zápal węglem, iák się spali, włoż tę máteryą do pęcherzá záwiąż dobrze, y námocz w ciepłey wodzie, á ták się obroci w likwor, ktory przecedź, y schoway do smárowánia.

Drugi sposob táki. Weś Lagru winnego wypráſowánego, porob z niego plácki, ktore spal iák naylepiey w dobrym ogniu, gdy się dobrze wypalą utłucz, włoż do garka, náley wody, warz, iák się ustoi zley z wierzchu, náley inney wody, znowu warz, á iák się ustoi, zley do pierwszego likworu, ktory wysmasz do połowy, y dáley, będziesz miał wodkę bárdzo skuteczną ná osutki.

Item. Ná Osutki dla prostych ludzi, weźmi Gorczyce utłuczoney łyszkę dobrą, soli dwie sczypty, pieprzu sczyptę, octu mocnego kwáterkę, miodu prásnego trochę zmieszay, y smáruy tym, maszli Kámforę, możesz trochę przydáć.

Y tá kąpiel nă osutkę pewna. Weś Pácyny álbo Gliny z piecá, lub z ogniská, utłucz ią warz w wodzie, przecedziwszy kąp się w niey, wy-

ſzedſzy z kąpieli, ſmáruy wzwyż pomienionym ſpoſobem.

Item. Ná ſpędzenie Oſutki rzecz pewna. Weś Slimakow zywych, włoż do gárká, poſyp ie Sálármoniakiem, niech będą przez 24. godźin, odley od nich roſoł, ktory wley do naczynia miedźiánego, niech ſtoi w niem z kilká dni, potym ſchoway od ſmárowánia do kąpieli.

Gdy ſię záś przyda z czárow, też pomienione ſpoſoby ſłużyć mogą, tylko ie trzebá poświęćić, ták źiołá do kąpieli, iáko y ſmárowánia.

Bywa też oſutká ze złey dyſpozycyey, nayczęśćiey wątroby, dla czego też názywa ſię, *Mácula Hepática*, ták przykra, że chory miewa wielkie czkliwośći, nudnośći, ſłábość żołądká, &c. ná co procz pomienionych ſpoſobow trzebá záżywáć lekarſtw ciáło czyſczących, z humorow złych, ná co naylepiey ſłużý Dekokcya polney Ruty, *cum Radicibus Polipodij, Rhabárbarum, &c.*

Máść ná Oſutkę pewna.

WEś Kárdámonu tłuczonego ćwierć łotá Gwozdźikow, Iáłowcu, po puł ćwierci łotá, śiárki nowey ćwierć łotá, Oleyku Wáyſztynu nowego łot, Máśći rożowey ile potrzebá, zrob Máść

O Spárzelinie

SPárzelina częſto ſię tráfunkiem przydáie, lubo to wodą wrzącą, lubo Oleiem, álbo tłuſtośćią iáką, lubo Metalem, lubo Prochem, &c.

Spoſob

Sposob leczenia ten iest.

WEś Oliwy iednę część, białkow iáiowych dwie częśći, zbij wraz dobrze, y maczáiąc w tym pioro smáruy, niczym nieobwiiáiąc.

Item. Rzecz pewna. Weś suchey rzepy, włoż do garká, náley wodą, włoż máłłá sporo, niech wre iák naydłużey, pilnuy żeby nieskipiáło, iák uwre, zbierz zwierzchu máśło, ktorym spárzelinę smáruy maczáiąc pioro.

Item. Náprędce weś ługu, zgrzey żeby był ciepły, maczay chusty y okładay. *Item* Zwierć Cybulę z solą w donicy, y okładay nią mieysca opárzone.

Jezeli będźie opárzenie prochem, á spryscży się ciáło, trzeba pryscze poprzestrzygáć, á proch igłą, álbo czym innym powybieráć, potym o-myć dekokcyą *Fænugræci*, á ieżeliby się niespryscżyło, to trzebá z umysłu pryscze uczynić, przyłożywszy *Cantarides*, álbo co innego.

Jeżeliby spárzeliná byłá ná oczách, ná ten czás tylko samym pokármem białogłowskim leczyć. Jeżeliby opárzeliná byłá od piorunu, ná ten czás dáć choremu nápoy záraz náprzykład nápredce Dryakwi z winem, przydawszy lubo Iednorożcu, lubo rogu Ieleniego tártego, y kámfory, przytym wárgi, ięzyk, nos, y pulsy posmárowáć winem z Dryakwią, y Kámforą, ná okładánie záś spárzenia, służyć mogą wzwyż námienione sposoby.

Jeżeliby byłá exulcerácya wielka, w ten czás

goić

goić ſię ma tym, lubo podobnym plaſtrem. Weś ſoku żołtego, żywice ſoſnowey, lubo świerkowey, łoiu kozłowego, káżdego zárowno oleiu lniánego troſzkę, roſtop wraz, uczyń plaſter, y przykładay.

Item. Ná ſpárzelinę y ná inne zápálenia Máść chłodząca pewna.

Weś Gleyty ſubtelno tártey, Bleywaſu, oboygá po cztery łoty, Oliwy kwáterkę, Octu mocnego winnego tyleż, zmięſzay wraz, y ták długo mieſzay áż zgęśnie, przylewáiąc potroſze octu.

Item: Máść Topolowa zmieſzawſzy ią z śmiotáną, do ſmárowánia bárdzo dobra, nie tylko ná ſpárzelinę, lecz y ná wſzelkie zápalenia.

O Gángrenie.

To ieſt: Piekielnym Ogniu.

PIekielny ogień názywa ſię *Gangrena*, álbo *Ignis S. Antonij*: to ieſt: ná ten czás ták ſię názywa, gdy część iáka ciáłá, lubo z rány, lubo z wrzodu, znácznie pocznie ſię pſowáć, y śmierdzieć, gdy ſię záś ták bárdzo od wielkiego zápalenia zepſuie y ſpali ciáło, że áż ſczernieie, y czucie utráci, ná ten czas názywa ſię *Sphacellus*, álbo *Sideratio*, zkąd te obiedwie áffekcye tylko iákowością rożnią ſię od ſiebie.

Przyczyny tego złego ſą, ciepłá przyrodzonego w tey częśći zátłumienie, y wyniſzczenie, od zby

od zbytniego zápalenia- Także iádowita *qualitas* humoru w ránie zepsowánego, álbo z ciáłá do niey się ściągáiącego, y onę psuiącego. Tákże przydáie się z nieumieiętnego opátrywánia rány, gdy się w niey otok zákrádnie, przydáie się tákże z odleżenia w długiey chorobie, tákże z odmrożenia znácznego, álbo z opárzenia álbo z ukąszenia iąkiey iádowitey bestyey, &c.

Sposoby do leczenia.

NAprzod ieżeliby znáczna część oczerniáłá, á chory miał alterácyą, trzebá náprzod krew puścić, tákże dáwác ná poty, y serce posiláiące, y broniące od zarázy medicámentu.

Do powierzchownego przykłádánia, rożne proste podaią się sposoby, y ten pewny. Weś łayná Bykowego świeżego, soli, oboygá zárowno, rozmąć winem iák kászę, przysmaż, rozłoż ná chuśćie, y przyłoż, nieodeymuy áż we 24. godźin, odiąwszy, obaczysz ciáło oczerniáłe opádłe, potym wygaiay máśćiámi należytemi iest rzecz doświadczona.

Item. Weś ługu iák naymocnieyszego, octu winnego tęgiego, oboygá po pulkwarty, zmieszay, przystaw do ogniá áby wezwrzáło; odiąwszy od ogniá, przyday Gleyty, Bleywásu utártych, oboygá po cztery łoty, Háłonu palonego dwá łoty, zmięszay, y znowu przywarz, odiąwszy przyley gorzałki mocney, wyskoku kwáterkę, zmieszawszy, maczay w tym chusty y okładay.

Item:

Item. Weś Gáláſu, Háłunu, oboygá po cztery łoty, Koperwáſu białego łotow trzy, Bleywáſu pułtorá łotá, Sáwiny ná proch utártey, Gryſzpanu, oboygá po łocie, Bobkow, Iáłowcu, oboygá po trzy łoty, Kádźidłá cztery łoty, Liśćia dębowego, Ruty, Piołynu, Száłwiey, ſoli, káżdego po garśći, octu mocnego, tákże y ługu Gorzałki, káżdego po kwarcie, warz wſzyſtko w garku zálepiwſzy, áż trzecia część wywre, przecedźiwſzy maczay w tym chuſty y okładay ieſt rzecz pewna. Tákowe iednák, y podobne rzeczy ſłużą ná Gángrenę. Gdy záś część ciáłá z czernieie, y czucie utráci, naypewniey oderznąc, y záraz Gorzałką mocną z Kámforą obmyć, oſtátek wytrawiáć *Ungo Ægyptiaco*, álbo plaſtrem ktory Pruſkim názywáią. *Item*. Obſerwowáć pilnie potrzebá, że gdy ſię odrzyna ciáło oczerniáłe, áby nie tykáć ſuchych żył, áni árteryey, áni *tendines*, chybáby cále zgniły, náruſzenie álbowiem onych; zwykło ſpráwowáć bol nieznośny, konwulſye, kálectwo, á pod czás y śmierć. Zyłę iednák zwyczáyną náruſzyć może, przez co krew zła y humory ſię wyprożnią, dla czego nie trzebá krwi záraz zátrzymywáć, ránę záraz obmyć gorzałką álbo octem z ſolą, potym przykłádáć *Ungventum Ægyptiacum*, bárdzo ſkuteczne ná wſzelkie rány zepſowáne.

Weś Gryſzpanu utártego łotow cztery, miodu odſzymowánego puł funtá, octu mocnego

łotow

łotow ſześć, Háłunu, ſoli poſpolitey oboygá po łocie, ſoku Ruciánego, Piołunowego, oboygá po trzy łoty, ſmaż wraz do Conſiſtencyey należytey, potym przyday Dryakwi pułtorá łotá, Kámfory pułtory ćwierci łotá, ſchoway od potrzeby, ſłuży ná wſzelkie rány fluxowáte, wrzodowáte, zágniłe, y do goienia trudne, oſobliwie w nogách.

Gdy ſię odrzynáć ma część zepſowána, áby chory nie ták czuł, dáią *Philonicum Romanum*, żeby záſnał co nieodrzeczy.

Ieżeliby ſię przydáłá Gángrená, z odźiębienia, ná to rzecz oſobliwa. Weś iednę Rzepę świeżą cáłą, Rzodkiew cáłą, ochędożywſzy, zetrzyi oboie ná tárce, przyday Gorczyce ná proch utłuczoney dwá łoty, Gwozdzikow trzy ćwierci łotá, Oleiu lnianego ſtárego ile potrzebá, zwierć w donicy, rozłoż ná chuśćie, przykładay co dzień po dwá rázy ciepło, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś wapná niegáſzonego. krydy utłuczoney, zmieſzay, y warz w wodźie, w ktorey maczay chuſty y okładay.

Item. Tráfia ſię też Gángrená ſuchá, znáki iey ſą te, to ieſt: ze żadney niemáſz exulcerácyey, tylko śiność, álbo czarne plámy boleiące, táką oſtrożnie leczyć potrzebá, oſobliwie w puchlinie ná nogách.

Item. Ná Gengrenę rzecz pewna. Weś puł kwarty winá, octu mocnego tyleſz, przyday

Sáwiny

Sáwiny tártey łotow dwá, Ruty ſuchey utártey łot ieden, Gáláſu, Koperwáſu, oboygá po łocie, Miodu práſnego łyſzkę, zmięſzay, przywarz, y ciepło okładay.

O Roży.

ROża názywa ſię *Eryſipelus. Ignis ſacer.* Dwoiáka bywa Roża. Pierwſza proſta, to ieſt: zápalenie ktorey części ćiáłá z gorączką máłą poprzedzáiącą.

Druga zwána, *Ignis ſacer*. to ieſt: zápalenie ktorey części ćiáłá znáczne z nábrzmiáłośćią, przytym gorączká wielka, bol, ſiepánie, á potym exulcerácya, ktora gdy ſię tráfi przy wielkiey pełnośći humorow, w práwia w málignę, á pod czás y w śmierć gdyż Gángrenę przynośi

Spoſoby do leczenia proſtey Roży.

ZWyczay poſpolity, ſkoro ſię Roża ná ktorey części ćiáłá wyda; okładay lniąnkámi, lubo cukrowym pápierem, poſypuiąc ie krydą, lubo Bleywaſem lubo mąką.

Item. Niektorzy z mąki Pſzenney robią Plácki, záczyniwſzy ciáſto gorzalką, y ſoli przydawſzy, ktore przykłádáią, czeſto ie odnawiáiąc, co nieodrzeczy.

Item. Weś gorzałki proſtey, w ſyp w nię ſoli, zgrzyi, maczay chuſty y okładay.

Item. Weś ſkorek Bzowych źielonych, álbo kwiátu, warz w ługu y przykładay.

Gdy

Gdy ſię záś wyda ná twarz, iáko ſię częſto tráfia, ták, że nie tylko twarz, ále y głowá ſpuchnie, y zápali ſię z gorączką pod czás znaczną, táka Roża bywa pod czás niebeſpieczna, ták względem gorączki, iáko y Anginy, to ieſt: że pod czás przynośi wrzod w gárdle niebeſpieczny, á pod czás opuſcza ſię ná piersi, y Płucá zápala, więc zrázu żáraz gdy ſię poczyna wydawáć, trzebá krew puśćić z ręki, tákże dáć ná poty, iáko to rog ieleni ſam przez ſię náſkrobawſzy go, álbo iednoroſcu, álbo Dryakwi z Iednoroſcem, lubo z Rogiem ielenim przydawſzy Kámfory, lubo ſoku Bzowego, &c powtarzáiąc. Do okłádania záś naylepſza ieſt máść Płoſkonkowa, álbo Topolowa, przylawſzy gorzałki mocney zgrzać, y piorem ſmárowáć, á powierzchu poſypowáć Lukrecyą ná proch utłuczoną, y pápier ná wierzch.

Zwyczay poſpolity ieſt nie maczáć Roży, mieniąc że ſię pryſczy, lecz trzebá w tym uwagi, ná ten czás ſię ſpryſczyć może, gdy zápalone mieyſce zimnym likworem iákim obłożyſz, lecz gdy ciepłym, bynaymniey.

Item. Plaſter biały zwyczáyny, ktory *De ſpermate ranarum* zowią, ná rożą dobry. *Item.* Weś pácyny, utłucz, prześiey rozmieſzay z máſłem roſtopionym żeby było iák máść, ſmáruy tym Rożą *Item.* Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych co chceſz, rozwierć ie w donicy

przylawszy trochę gorzałki, włoz trochę soli, zágrzey y okładay.

Item. Łayno wołowe z octem przygrzane, y przykładáne skuteczne iest: Item. Niektorzy czarnemu kotowi nárzynáią uchá, y krwią z niego Rożą smáruią, máiąc to zá osobliwy sekret.

Item. Weś Sáwiny, ususz, stłuc ná proch, ktorym posypuy Rożą, rzecz pewna.

Item. Jeżeliby się Roża pryszczyłá, weś wosku nowego, zgniec go w wodzie ciepłey, y przyłoż, czyń to często, álbo posypuy gleytą álbo też warz ią w otcie, w ktorym maczay chusteczki, okładay. Item. Weś gorzałki, nákray do niey mydłá, przywarz żeby się rozstopiło, maczay w tym chusty y okładay, iest rzecz pewna. Item. Niektorzy boiąc się maczáć Rozy okurzáią ią lubo Mastyxem, lubo Mirrhą, lubo zielem S. Jana

Item. Weś wodki Bzowey kwáterkę, przyday Dryakwi, rozmąć, zgrzey, y obłoż.

Item. Rzecz pewna Weś żołci Kárpiowey, maczay w niey pioro y smáruy Rożą, á zwierzchu przyłoż chustkę ciepłą.

Jeżeliby się Roża exulcerowáłá, ná ten czás przykłádáć plastry należyte, osobliwie kto Cyruliká mieć niemoże, niech zrobi táki. Weś wosku żołtego iák gęśie iáie, żywice sosnowey połową mniey, łoiu kozłowego trochę, Oleiu lniánego trochę, spuść wraz, będziesz miał máść dobrą.

O Pár-

O Parchach.

PArchow. álbo Swierzbu ieſt kilká rodzáiow. Pierwſzy názywa ſię *Scabies Symptomatica*. Drugi, názywa ſię *Critica*, ktory po chorobách ćięſzkich, álbo też długich zwykł ſię po ciele wydawáć.

Inny ieſt wilgotny, to ieſt kiedy z kroſt wiele wychodzi wilgotnośći.

Inny ieſt ſuchy świerzb, to ieſt: że z kroſt máło co álbo nic nieodchodźi máteryey, y kroſty ſą śine.

Inny názywa ſię *Scabies Volatica*, to ieſt: że iedney práwie nocy cáłe ciáło obſypie.

Inny názywa ſię *Malum mortuum*, ten ieſt kiedy kroſty chropáwe ná łytkach oſobliwie wydáią ſię bez czucia y bolu, te kroſty bywáią czarne y ſuche.

Inne názywáią ſię *Lepra Græcorum*, á ten máło ſię rożni od innych, ztąd ſię poznáie że głębſze rány pod ſtrupámi robi, ktore im dáley tym bárdziey ſię ſzerzą, y poſpolicie czyli drapiąc, czyli nie, opadáią łupierże niby łupiná z ryb.

Spoſoby do leczenia w poſpolitośći.

NAprzod, ieżeli ieſt proſty świerzb łátwo go pozbyć może, to ieſt kąpielą, lubo łáźnią ſuchą, to ieſt pocącą, ſtáwiwſzy po ciele báńki śiekáne, tákże nácieráiąc ſiárką z ſolą, y z octem, álbo oleykiem Bobkowym, ktory máśćią zowią, álbo czym innym iáko niżey zrozumieſz.

Gdy záś będźie świerzb suchy y zástárzáły, trudnieyszy iest do leczenia, ná co náleży krwi upuszczenie, purgánse, ná poty lekárstwá dáne, y krew czyszcące.

Item. Weś serwatki koźiey, warz w niey polną Rutę, polną Dryakiew, Podrożnik, korzenie Páprotki dębowey, korzenie Kopru włoskiego, Szpárágowego, przydawszy Senesu, y Ciemierzyce czarney korzenia, przecedźiwszy niech chory piie codźień ná czczo po kwáterce, y dáley. Naybárdźiey też służą medykámentá ná poty, dáiąc lubo rog Ieleni tárty z Dryakwią, álbo sokiem Bzowym, lubo wárząc korzenie łopianowe ná wiosnę kopáne, przecedźiwszy dáwáć pić, dostátecznie bowiem poty pobudza. Kąpieli też wiele ważą, wárząc źiołá, iáko to łopian, kobyli szczaw, Oman, polną Dryakiew, Oset wielki, Dźiewánnę, Hebdowe álbo Bzowe liśćie, lubo kwiát, &c.

Ieżeli záś będźie bárdzo wkorzeniony, zálecáią Medycy po słusznych ciáłá expurgácyách záżywánie Dekokcyey z drzewá Gwáiáku, przydáiąc *antimonium crudum*.

Item. Ná trácenie świerzbu. Weś śiárki subtelno utártey łotow dwá, soku Limoniowego łotow sześć, warz w tyglu áż do suchośći, przyday sadłá wieprzowego dwá łoty, soli puł łotá, zmieszay, y smáruy párchy, czyli świerzb.

Item. Ná zwyczayny świerzb, ktory pochodźi

z zárá-

z zárázy ieden od drugiego. Rozkroy Limonią, posyp siárką utártą, y solą nácieray nią świerzb

Máść osobliwa ná świerżb.

WEś korzenia Omanowego świeżego, pokray drobno, y uwierć w donicy, álbo też ná tárce utrzyi, żeby tego było zgarść, przyday imbieru tłuczonego łotow dwá, Bobkow krąmnych, śiárki utártych po łocie, soli łyszkę, przyday śmietány stárey, y łoiu kozłowego, smaż do gęstośći żeby byłá máść, ktorą smáruy świerzb.

Item. Zydom iest tá choroba pospolita ná ktorą zázywáią Omanu, smáżąc go w másłę, przydawszy Háłunu. Drudzy zás kąpią się w prostey gorzałce, zápłáciwszy temu czyiá iest, tę zás gorzałkę do Chrześćian przedáią.

Item. Niektorzy ná zgubienie tey żydowskiey Ospy, kąpią się w Gárbárskiey wodźie.

Item. Ziele zwáne Pilosella, po polsku Niedośpiałek, wárząc go y polewkę piiąc, iest bárdzo skuteczne ná pozbycie tey choroby.

Item Máść ná trudne goienia krost.

WEś Háłonu palonego, Koperwásu palonego po dwá łoty, Omanu ná proszek utártego pułtorá łota, Gryszpanu puł łotá, smoły twárdey dwá łoty, soku Limoniowego, á ieżeli go niemasz, choć octu mocnego kwáterkę, másłá stárego dwie łyszki, smaż áż do wysmáżenia wilgotnośći, y smáruy.

Item. Mocz liśćie tábáczáne w gorzałce pokráiawszy, iák wymoknie przecedź, przyday śiárki utártey, Sáletry, przywarz, y smáruy zápociwszy się.

Ná párchy, nie tylko po ciele, áley po głowie nád inne rzeczy naylepsza iest Kámforá, ktorą lubo ták samę ná gorącym żelezie przypiekszy rozetrzeć ná proszek, y po zmyciu párchy posypowáć, lubo z mieszawszy z stárym smalcem smárowáć, lubo w gorzałce iey rospuśćiwszy, á to czynić naylepiey po zmyciu.

Item. Ná świerzb. Weś iáko naystársze szkárłaty w gnoiách znáyduiące się, spal ie ná popioł, ktory lubo z máścią Omanową, lubo z stárym smalcem zmieszawszy smáruy.

Item. Ná zástárzáłe, y trudne bárdzo do leczenia párchy, dáią niektorzy *Antimonium crudum*, po cztery gráná, wielce go zálecáiąc nád inne rzeczy.

Zołnierze, y ludźie ubodzy, leczą się mydłem czarnym, smáruiąc się nim zápociwszy się.

Item. Gálás, Háłun, Sol, Siárkę, warz w wodźie wapienney, tym nácieray.

Item. Niektorzy smáruią wodką złotniczą źieloną. *Item.* Weś Omanu korzenia y liścia, polney Ruty, polney Dryakwi, Łopianu z korzeniem, Ruty, warz wwodźie, wylawszy do cebrzyká posadź chorego nád nim, dobrze go okrywszy żeby się pocił, potym iák przestydnie niech tymże ciáło wszystko obmyie.

Item:

Item. Sok z korzenia Przestępowego, do nácierániá iest skuteczny.

Sposob łátwy robienia Apertur.

WEś ługu Mydlárskiego, wysmaż go ná tyglu do suchośći y schoway, á gdy potrzebá, położ plasterek z dziurką, tám gdźie ma bydź Aperturá przyłoż tę máteryą, á ná wierzch plasterek, niech będźie przez noc, álbo przez dźień uczyni się pryszcz, ktory otworzywszy wypráwiáć Aperturę sposobem zwyczáynym.

Inni máią sposob czynić Moxą, co nic innego nie iest tylko wełná álbo filámentá bylice ususzoney, ktorą utłukszy, wybráć z niey wełnę, z ktorey zrobiwszy czopek niezgniátaiąc bárdzo, stáwiáią ná tym mieyscu gdźie ma bydź Aperturá, y zápaláią, ták się pali áż doydźie do ciáłá, ktore przypali bez bolu.

O Enemách, álbo Klysterách

KLister álbo Enemá, iest likwor ktory Szyryngą, álbo pęcherzem przez posládek w kiszki wlewáią, á ten robi się według potrzeby rożnych defektow, iáko to wárząc ziela, także robi się z wodek, z Sokow, z mleká, z serwatki, z rosołow, z winá, &c.

Wielość Enemy, nie ma bydź większa dla dźieci nád Kwáterkę, álbo pułtory, á dla rosleyszych puł kwarty, dla dorosłych kwartá.

Dla tych zás ktorzy máią iáką áffekcyą nerek, lubo pęcherzá, álbo kiszek, tákże máciczne cierpiącym áffekcye, ma się záwsze dawáć mniey, dla tego áby się te części nie náciskáły, gdy się kiszki Enemą rozedmą, zkądby większy bol nástąpił, nie ma się tedy w pomienionych chorobach dawáć więcey nád pułkwarty.

Czás do używánia Enem iest káżda godziná gdy potrzeba przymusza, iednák przez tego nayspośobnieyszy iest czás ránny, po iedzeniu zás niema się dawáć, áż we trzy, álbo cztery godziny, aby się trawieniu nie przeszkodziło. ktorzy są bárdzo słábi, mogą się wprzod posilić polewką iáką. Tákże w gorączkách tákowych ktore pároxyzmowi przypadáią nie máią się dawáć w nich, ále iák opuszczą.

Niektore obserwácye w ápplikowaniu, y dawániu Enem, bárdzo do wiedzenia potrzebne.

NAprzod Oleie, Oleyki, y inne tłuste rzeczy niemáią się dawáć do Enem, ná ten czás kiedy iest gorączká wielka, tákże gdy będzie zápalenie, álbo gorącość kiszek y wnętrzności, iáko to wątroby, śledziony, żołądká nerek, álbowiem od tłustych rzeczy bárdziey się zápaláią.

Item Dla Białychgłow, ktore są podległe máciczným áffekcyom, nie trzebá dawáć do Enem miodu, áni cukru, áni żadnych słodkich rzeczy, álbowiem poruszáią mácice.

Item. Dla ludźi ſubtelney y ſłábey komplexiey máiących wielkie czucie w kiſzkách, tákże y tych ktorzy częſte miewáią ſolucye, nie máią ſię dawác Enemy oſtre, y zbyt ſłone, áby wielkich morzyſk nieſpráwiły.

Item. Do Enem ná gliſty, nie máią ſię dawác oleie, áni żadne tłuſtośći, álbowiem wzgorę przed niemi uchodzą.

Item. Gdy do Enem wchodźi Terpentyná, trzebá ią wprzod z żołtkámi iáiowemi rozbić dobrze, dopiero zmieſzáć z gorącą dekokcyą.

Item. Gdy wiátry zbytnie w kiſzkách zoſtáiące Enemy wziąć niedopuſzczáią, gdyż názad záraz wychodźi, ná to naylepſzy ſpoſob ten, włożywſzy Szyrynkę w poſládek prozną, wciągać wiátry ſtęplem wnię potym dać Enemę.

Item. Tráfiáią ſię tákie częſto nátury, ktorym Enemá ieſt przeciwna, y żadną miárą znieść iey niemogą, y lubo ią wezmą, iednák nápadáią ich konwulſye, álbo mdłośći, álbo inne Symptomátá, więc tákim nie trzebá iey ápplikowáć.

Item. W chorobie iákiey znáczney, gdy chory Enemy ſtrzymáć niemoże, że názad z niego záraz przy dawániu wychodźi, znák ieſt że ſię niewyleczy.

Należą tákże do Enem Czopki Suppoſiſitoria *zwáne.*

CZopki dwoiáko robione bywáią, to ieſt, iedne proſte álbo ſame przez ſię, drugie záś

zkładáne z rożnych rzeczy, áby prędzey y mocniey poruszyły záwárte exkrementá.

Proste zwyczáynie robią z korzenia ćwiklánego, zgłąbia kápuściánego, z swieczki woskowey, násmárowawszy ią oliwą, albo másłem z słoniny, z mydłá, z miodu wysmáżonego, z soli oczkowátey, z imbieru, z Kosacowego, lubo z Przestępowego korzenia, &c. Składáne záś to iest: do ktorych rożne w chodzą rzeczy, rożnemi robią się sposobámi o czym niżey.

Záżywánie Czopkow ná to iest potrzebne, áby *vis expultrix* leniwa, pobudźiłá się do powinności swoiey. Powtore przydáie się często że się Eemá wźięta záwrze, to iest skutku żádnego nieuczyniwszy zostánie wewnątrz, ná co pożytecznie ápplikowáć się może czopek dla poruszenia.

Tákże ieżeli chory dla słábośći wielkiey Enemy bráć niemoże, á ná zátwárdzenie, ná ten czás czopek ápplikowáć się ma. Tákże dla tych pożyteczne są, ktorzy dla wielkiego wstydu bráć Enemy niechcą.

A naybárdźiey dla tych ktorzy ustáwiczne cierpią zátwárdzenie, osobliwie Białegłowy.

Tákże w niektorych chorobách, gdźie Enemy bráć się mogą, pożyteczne są. Sposoby robienia podádzą się niżey.

Enemá odwilżáiąca y odmiękczáiąca.

Weś Slazu ogrodnego, liśćia Fiałkowego, Kápustnego, Cwiklánego, Hebdowego, álbo

Bzowego, lubo kwiatu ich, káżdego po garśći, przyday otrąb Pſzennych, náſienia lniánego, Kopru włoſkiego, potroſze, przyday Fig, ieżeli ie mieć możeſz, warz oraz wſzyſtko w wodźie, lubo w ſerwatce, przecedźiwſzy, weś polewki kwartę máłą, rozbiy żołtek od iaia z oliwą, zmieſzay, oſol, przywarz, oſtudziwſzy day letnio.

Wiełość ſoli tákże oliwy lubo oleiu do Enem zwyczáynych táká ma bydź, ſoli łyſzká dobra, ſol bowiem naylepiey poruſza, lecz nie záwſze, tylo dawáć ſię ma iákoś miał náukę wyżey, oleiu lub oliwy kwáterká, á czáſem mniey. Tákże do Enem miod, álbo cukier ſzáry proſty częſto wchodźi, ktorych wielość kłádzie ſię przy káżdey Enemie.

Enemá chłodząca w gorączkách.

WEś Slazu, liśćia winnego, Sáłaciánego, Pietruſzki z náćią, Roſchodniku, po garśći, przyday náſienia Dyniowego, Ogorczánego, przetłukſzy po garśći, śliw ſuchych dwanáśćie, ięczmienia álbo krup łyſzkę, warz w wodźie, przecedziwſzy weś polewki kwartę máłą, przyday Sáletry utártey łot, przywarz day letnio. Ieżeliby ſię tráfiło zátwárdzenie wielkie możeſz przydáć máſłá łyſzkę.

Dobra tákże Enemá bywa w gorączkach z ſámey ſerwatki, przydawſzy do niey Sáletry, cukru ſzárego, żołtek od iáiá y máſłá.

Spoſob

Sposob gotowánia Enemy w głownych chorobách, iáko w Apoplexyey, w spiącey chorobie, w Páráliżu, &c.

WEś Slazu wysokiego, kwiátu Bzowego, Hyzopu, Száłwiey, Rozmárynu, Lewándy, Kopytniku, Senesu, álbo skorek z drzewá Kruszynowego, lubo Bzowego, káżdego po garści, kwiecia Rumienkowego. Bukwice, Mácierzanki, Poleiu po garści, warz w wodzie, weś polewki kwartę, przyday miodu czystego łyszkę y drugą, soli, másłá, żołtkow, przywarz, y day ciepło.

Enemá ná wypędzenie wiátrow w koliczných áffekcyách.

WEś Rumienku, Slazu, Hizopu, Mácierzanki, kwiátu Bzowego po garści, násienia kopru prostego, Bobkow kramnych, Kminku polnego, Kolędru, káżdego po łyszce, przetłucz, warz w wodzie álbo mięśney polewce, przecedziwszy weś trzy kwáterki polewki, przyday soli, miodu łyszkę, másłá drugą, oliwy puł kwaterki, parę żołtkow, zmieszay swoim sposobem, przywarz ostudziwszy day.

Item. Prosta á skuteczna, ták ná wiátry, iáko ná zátwárdzenie stolcow. Weś łáien kozich, álbo owczych świeżych garść dobrą, warz lubo w wodzie, lubo w serwatce, przecedziwszy przyday másłá, y soli, może y miodu, kto ma.

Enemá ná bol w krzyżách, od Kámienia w nerkách zápaláiącego:

WEś korzenia Liliowego, Szpárągowego, Slazowego, káżdego pokráiawszy po puł gárśći, liśćia Barszczu ogrodowego, Rzepiku, Biedrzeńcu, Belice, Pomurnego źiela, álbo liśćiá Poziomkowego po puł garśći, náśienia lniánego, *Fænum Græcum* po łyżce, warz wszystko w wodźie, przecedźiwszy, weś polewki kwartę máłą, przyday Terpentyny łyszkę, żołtkow od iáiá, oliwy, soli przywárzywszy day letnio.

Enemá w máciczny*ch* áffekcyách.

WEś Belice, Mánny, Melissy, Slazu, kwiátu Rumienkowego, korzenia Liliowego, po garśći, náśienia Ruciánego, Hányszku po łyżce, warz w mięśnym rosole, weś polewki puł kwarty, przyday Bobrowego stroiu tártego, co pięć gran pieprzowych záważy, soli, żołtkow od iáiá y másłá, álbo śmietány, przywarz, ochłodź, y day.

Enemá ná Glisty.

WEś wierzchołkow Wrotyczu, Bożego drzewká, korzenia trawy, to iest perzu, Slazu, pogárśći, Czosnku kilká káwałkow, náśienia Cytwarowego, Czárnuszki, po łyżce máłey, soli łyszkę, warz w wodźie, przecedźiwszy przyday miodku Rożánego, żołtek od iáiá przywarz, y day.

Enemá chłodząca, y ocierdżiąca w Biegunce, z cholery pochodząca.

WEś Serwatki koziey funt, soku Bábczánego kwáterkę dobrą, Cukru szárego, Tomasz cukier zwánego dwie łyszki, łoiu kozłowego káwałek iák włoski orzech, żołtek od iáiá, przywarz, y day.

Enemá ná Biegunki chłodząca, ściągáiąca, kiszki zránione goiąca, y morzyskà usmierzáiąca.

WEś liścia Bábczánego, Sáłaciánego, Portulaki, Tobołkowego po garsci, korzenia żywokostu drobno pokráiánego garść, ięczmienia, Roży suchey, Lukrecyey, káżdego potrosze, Rodzenkow máłych dwá łoty, warz to wszystko w rosole, w ktorym wrzáłá skopowa głowá, lubo w mleku zágáśiwszy w nim kilká rázy stal, weś polewki trzy kwáterki, przyday miodu Rożánego, cukru szárego, żołtkow od iaiá, Háłunu tártego puł łotá, przywarz y day letnio.

Niekiedy do tákich álbo podobnych Enem ná Biegunki krwáwe, dodáią Gumi Arábskiey, Mastyx, Kádźidło, *Bolum armenum*.

Tákże ná Dysenteryą rzecz bárdzo dobra, wárzyć skopową głowę z mákowkámi, przecedźiwszy przyday łoiu kozłowego, żołtkow, y Háłunu.

Enemá ná Puchlinę.

ENemę w puchlinie daią zwyczáynie z uryny, lecz lepiey wźiąć ługu, do ktorego przydáć skorek źielonych Bzowych, lubo Kruszyny, Kminu

Kminu polnego, wárzyć, przecedźiwszy przydáć miodu, másłá, przywárzyć y dáć. Dáią też pod czás z sámego winá.

Enema ná zátwárdzenie stolcow.

ENemá ná zátwárdzenie iákakolwiek służyć może, to iest: wárząc w wodźie Slaz, Rumienek, łobodę, kwiát Bzowy, Barszcz ogrodny, przydawszy Hányszku, do przecedzoney polewki dodáć miodu, másłá, Oliwy, lubo oleiu, żołtkow od iáiá, soli.

Lecz naylepsza iest z kozich, lubo z owczych łáien wárząc ie, przecedźiwszy dodáć miodu, soli, oleiu, álbowiem naylepiey y nayprędzey łáynámi, łáyná się poruszáią.

Sposoby robienia czopkow.

JAko proste czopki robić opisáło się wyżey, tu się podáią sposoby iáko robić skłádáne z niektorych rzeczy, áby mocniey swoy skutek czyniły, wyiąwszy Aptekárskie, o ktorych się tu nie námienia tylko proste.

Weś miodu prásnego odszymowánego dwá łoty, soli oczkowátey pułtory ćwierci łotá, smaż oraz do gęstośći należytey, potym porob czopki, ieżeli chcesz mieć mocnieysze, przyday żołći wołowey, y Ciemierzyce czarney utłukszy ná proch, álbo ták. Weś miodu dwá łoty, soli oczkowátey łot, smaż do gęstośći, poko ciepłe wsyp imbieru, y Ciemierzyce białey, oboygá po drágmie, zmieszay y porob czopki.

Lecz ieżeliby w śiedzeniu lubo rány, lubo

zápale-

zápalenie, lubo nábrzmiáłość byłá, niemáią się applikowáć czopki, ále Enemy, oczym przy-każdey chorobie naydźiesz náukę.

O Zátwárdzeniu stolcow, álbo Konstypácyey.

WIele przyczyn stolcow zátwardzenia bywa, ktore opuśćiwszy podáią się sposoby ná zátwárdzenie, pochodzące lubo ze wnętrzney gorączki woiney, y skrytey, lubo z gorącośći y suchośći wątroby, lubo z inney iákiey powierzchney przyczyny, á te są.

Z iákieykolwiek przyczyny tá chorobá pochodźi, naypewnieyszy ná nię sposob Enemá, iednák gdy się náturá do niey przyzwyczái, práwie nigdy stolce bydź nie mogą bez niey, co iest wielce uprzykrzono.

Pierwszy tedy nayskutecznieyszy sposob iest ten. Weś serwatki słodkiey, świeżo z mleká słodkiego zrobioney kwartę, włoż do niey *Poli-podium*, to iest: koczonkow, Páprotki dębowey drobno pokráiawszy garść, warz powoli z godźinę, przecedziwszy wypiy z ráná połowę ciepło, drugą połowę w godzinę, lubo w pułtory, czyń ták co dźień, w práwisz náturę w zwyczayną powinność.

Item. Weś *Cremor tartari* ćwierć łotá wsyp do rosołu mięśnego, ktorego ma bydź z pułkwarty, zámięszay y wypiy, y owszem sam

Way-

Wáyſztyn biáły ná proch utárty, y záżywany codziennie w roſole, lubo w ſerwatce świeżey ieſt lepſzy á nizeli *Cremor tartari.*

Item. Weś Seneſu obránego z ſzypułek łotow trzy, námocz go w winie przez noc, názáiutrz przywarz dobrze potym przecedź, przez płotno y wyciśni dobrze, do tey polewki włoż Mánny Kálábryny łotow ośm, iák ſię roſpuśći znowu przecedź, y włoż do tego Rodzenkow máłych wypłokánych funt, ſmaż wolnym ogniem (przydawſzy cukru ile potrzebá) do należytey Syropowey gęſtośći, tych rodzenkow daway po łyſce, ále dźieciom mniey, purguią bárdzo lekko

Item. Konfekt z kwiecia Brzoſkwiniowego tákże z Roży Centofoliey, lubo Wiedenki, záżywáiąc ktorego z nich z ráná purguią wolno.

Item. Czopki też wiele pomagáią, iáko ie robić obacz wyżey przy Enemách.

Item. Názbieray ſkorek wnętrznych zielonych Bzowych doſtátek, możeſz przydáć y Hebdowych, y Kruſzynowych, nákłádź doſtátek do Alembiká, wley wody álbo ſerwatki, przepal, purguie lekko záżywáiąc iey.

Item. Grochową polewkę zápraw żołtkámi iáiowemi, máſłem, przydawſzy imbieru piy ná czczo. *Item.* Weś ſkorki Berberyſowey zieloney coć ſię zda, námocz ią w winie przez kilká godźin, przecedźiwſzy piy to wino potroſze.

Item. Roſpuść Mánny Kálábryny, lubo w mle-

ku, lubo w serwatce słodkiey dwá łoty przecedziwszy wypić ciepło.

Item. Niektorzy twierdzą że krydá zwyczayna ma moc do poruszenia stolcow, záżywáiąc iey z ráná utártey, ná káżdy raz biorąc łyszkę z rosołem, lubo z piwem ciepłym.

Item. Chodzenie bosemi nogámi po gołey ziemi, pomaga do solutiey náturálney, ktorzy są podlegli tey áffekcyey, przy iedzeniu máią się często nápiiáć, choć się niechce, á osobliwie z ráná piwo ciepłe.

Item. Dźieciom ná purgáns. Weś łáien myszych trzy, albo więcey, rozetrzy y day w polewce iákiey, y stárszych toż purguie więcey biorąc.

O Rupturách.

Rupturá názywa się Hernia Rámex, *rodzáie ich są rożne.*

PIerwsza iest niedoskonáła, kiedy *Peritoneum* z iákiey przyczyny osłábieie w słábiznách, y tám się wiátry zákradáią, zkąd się guzy w słábiznách rodzą, gdy kto tego zániedba, nagle dostáie Ruprury formálney, to iest wypádnienia kiszek do moszen.

Pierwsza formálna Rupturá, názywa się *Enterocele*, to iest: kiedy kiszki osobliwie *Ilia* zwáne z swego mieyscá opádłe zá gwałtowną iáką przyczyną w słábizny, á potym do moszen wpadáią.

Druga Rupturá názywa ſię *Omentalis*, álbo *Epiprocele*, to ieſt: kiedy *Omentum* z mieyſcá ſwego ná doł opádnie.

Te rodzáie oboygá Ruptur przydáią ſię nayczęśćiey, z zbytniego biegánia, ſkakánia, z iázdy nagłey, z ſpadku wielkiego, z kolek, z káſzlu zbytniego, z dźwigánia ciężkiego.

Trzecia názywa ſię *Ventoſa*, to ieſt wietrzna, Czwarta *Aqvoſa*, to ieſt wodniſta. Piąta *Carnoſa* to ieſt mięśiſta. Szoſta *Varicoſa*, to ieſt: gdy ſię żyły w kupę powiklą, oczym niżey.

Rupturá *Ventoſa*. ieſt nábrzmiáłość moſzen z wiátrow, ktore gdy ſię w nie w krádną z iákiey przyczyny, rozdymáią ie, á táka Rupturá częśćiey ſię tráfia dźieciom, á niżeli podeſzłym.

Rupturá *Aqvoſa Hydrocele* zwána pochodzi od wodniſtego humoru do moſzen zgromádzonego co ſię zwyczáynie w puchlinách przydáie.

Rupturá *Carnoſa Sarcocele* zwána, nic inſzego nie ieſt, tylko nieiáká mięśiſta twárdość w moſznách, wyroſła nád zwyczay, że będźie pod czás iáko garnek wielki, táka rodźi ſię ze krwie nieczyſtey ſpadáiącey do *teſtes*, y do moſzen, ktora gdy długo tám przetrzymana zoſtáie, ták ſię bárdzo rozraſta.

Hernia Varicoſa to ieſt: *Cirſocele*, tá ieſt, kiedy *vaſa teſticulos nutrientia* powikłáią ſię, iáko zwyczáynie *varices*.

Rożne sposoby leczenia Ruptur w pospolitośći.

RVpturá zwyczáyna, ktora iest naypospolitsza, to iest: gdy kiszki do moszen wpadáią, záraz zrázu poko iest swieża może bydź uleczona, lubo z trudnośćią. záſtárzáła záś żadną miárą uleczyć się niemoże, chybá przez operácyą Cyrulika, to iest przez rznięcie. Gdy będźie świeża, możesz ią ták uleczyć, warz w garku ziołá, Rumienek, Koper prosty, Slaz, Dźiewánnę, Nostrzek, rozłoż między chustámi ziołá, y przyłoż ná moszná (ieżeliby się bez tego wpráwić kiszki niedáły dobrowolnie) bo gdy ie nápárzysz łátwiey wnidą, á gdy wnidą, násmáruy moszná, y słábizny niedźwiedźim sadłem, potym przyłoż plaster mocny, táki, álbo podobny. Weś smoły twárdey łotow sześć, wosku łotow dwá, rostop nád ogniem wolnym, przyday koperwásu palonego, korzenia żywokostu tártego ná proch, oboygá po dwá loty, Siárki, Hałonu, oboygá po łocie, zmieszay nád wolnym ogniem, rośćiągnąwszy ná ierſze, położ ná słábizny, podiąwszy dobrze, niech leży poko sam nieodstánie, á chory pod ten czás nie ma wiele chodźić, częśćiey leżeć, y pic zá napoy pospolity korzenie Kokoryczki wárzone w wodźie, ták prędko ozdrowieie.

Jeżeli záś kiszki do moszen nie wpadáią, tylko się guz ieden lub więcey ná tey, lub ná o-

wey ſtronie poczynáią, ſmárowáć ie ſádłem niedźwiedźim, przyłożyć plaſter pomieniony podwiązáć, y ták chodźić, ſtrzegąc ſię biegánia, ſkokow.

Spoſob robienia Oleyku S. Janá.

Ktory ma dźiwne ſkutki, nie tylko ná Roptury, ále y na rany, na konwulſye, ná ſpadki, urazy, y inne pzypadki rożne.

WEź Oliwy przedniey pułtorá funtá náſienia y kwiecia źiela S. Jana łotow ośminaśćie, winá ſtárego álbo Máłmázyey funt, korzenia Tormentilli trzy ćwierci łotá, Myrrhy, Kádźidłá, *Gumi Elemi Sarcocellæ*, Aloeſu, káżdego po puł ćwierci łotá, Glist źiemnych w winie wypłokánych łotow ſześć, wſzyſtko wraz zmieſzawſzy ſmaż nád ogniem aż do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyciśni dobrze przez płotno y doday Száfránu ćwierć łotá, Terpentyny Weneckiey łotow ośm, żywice świerkowey łotow cztery, kwiecia źiela S. Janá garść, zmieſzawſzy poſtaw ná ſłońcu, przez kilka dni, potym włoż do piecá ćiepłego po chlebie, wyiąwſzy przecedź, wyciśni dobrze, przyday Olbrotu, to ieſt: *Sperma ceti* łotow dwá, przyſmaż y ſchoway od potrzeby, dáie ſię náraz puł łyſzki y więcey.

Do leczenia Ruptur źiołá nayſkutecznieyſze ſą te. Zywokoſt, Zęnkiel, Kokoryczká, Pięćperſt, álbo *Quinq. folium*, Tormentillá, Páproć, Niedoſpiałek, Pępownik. Popioł z záiącá, Márcowego ſpalonego, ſerce kretowe, te rze-

czy lubo wewnątrz záżywáne, lubo przykłádáne wielce pomagáią.

Item. Ziele *Hermoniaria*, álbo *Poligonum*, to iest: żábie gronká, osobliwym sposobem służy ná Ruptury, sok zniego wycisnąwszy pić, tákże wárząc y przykładáiąc.

Item Iest záwsze w Aptekách gotowy plaster służący ná Ruptury, ktory názywa się *Empl: de Pelle Arietina.*

Ná Dźiecinne Ruptury procz innych rzeczy to też osobliwa.

WEś świeżego korzenia żywokostu co trzebá, pokray drobno, rozwierć w donicy, y przyłoz co raz odmieniáiąc, y pásskiem podwięzuiąc, á pod ten czás niedawáć pić piwa, tylko wárzyć w wodźie ziele Niedospiałek, álbo ieżeliby tego nie było to inne, zwáne Przewiercien, álbo obieżyświát, *Perfoliata.*

Ieżeliby záś żywokostu świeżego nie było, iáko (zimie) to suchy, utłukszy wárzywszy w wodźie przykłádáć.

Item. Wpráwiwszy kiszki w mosznę, weś bibuły, z mocz octem, uczyń pielkę okrągłą, przyłoż ná słábiżnę kędy Rupturá, przywiąż pásem, nieodeymuy áż trzeciego dniá.

Item Dla dźieci rzecz doświadczona. Weś Bukwice, żábich gronek, Przetácznika, Przewrotniku, Gruszyczki, káżdego po pułgarśći, korzenia Kukliku łot ieden, warz wszystko w gárcu wody do połowy, daway zráná y ná

noc

noc po kwáterce pić. Potym weś kamieniá Mágnetu, Máftyxu, oboyga po puł łotá, *Lapidis Calaminaris*, Smoczey krwi, oboygá po ćwierci łotá, ftali piłowáney łot ieden, *Boli armenæ* łot, winá kwartę, zmieſzay wraz wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy, maczay w tym chuſty y przykładay dobrze podwięzuiąc.

Na *Rupiury* Enterocele, Bubonocele, Epiplocele, *ięſobliwy ſekret ieſt* Balſamus ſalis gemmæ, *ktory ták ſię robi.*

WEś ſoli oczkowátey funtow dwá, roſtop ią w tyglu ogniem iák wodę, wyley do naczynia gliniánego ciepłego, iák oſtydnie utłucz, y roſpuść ią wodą deſczową przepaláną przez Alembik, roſpuściwſzy przecedź przez bibułę, y wyſmaż ná tyglu, áż do ſuchośći, potym włoż do tyglá, roſpuść ogniem iáko y pierwey, wyley, utłucz, znowu roſpuść wodą, czyń ták poty, poki nieprzyidźie do ſubtelnośći, co poznaſz potym, to ieſt: gdy wziąwſzy káwałek przyłożyſz do świece palącey ſię, gdy záraz iák wośk topnieie, co uznáwſzy ſchoway do naczynia ſzklánego.

Spoſob záżywánia táki. Wpráwiwſzy kiſzki ná ſwoie mieyſce, obmyi łono, álbo ſłábizny ćiepłym octem dwá rázy ná dzień po náſmárowániu ziołámi, y záraz náſmáruy Bálſamem z ſoli, zá káżdym rázem, y záraz podwięzuy dobrze, przytym ná káżdy dzień warz żywokoſtne korzenie

w wodźie, ktorą odcedźiwszy daway pić, przydaiąc do niey potrosze soli bálsamowey.

Item. Jeżeliby się kiszki z moszen do gory pomknąć nie dáły, trzebá ie wprzod náparzyć nád párą ziół wárzonych wzwyż opisanych, dwá rázy ná dźień, dáiąc choremu serce kretowe ususzone, y ná proszek utárte co dźień iedno. To serce áby lepszy skutek czyniło, ma bydź przysposobione w máiu, ktore iest osobliwym sekretem ná Ruptury.

Ná Rupturę *Hidrocele.* to iest gdy moszná spuchną, ieżeli się to tráfi w puchlinie zwyczáyney, temu rádźić niemożna áż puchliná uleczona będźie, oczym ná swym mieyscu, gdy záś procz puchliny tráfi się, ná to te sposoby.

Weś popiołu dębowego co trzebá prześiey rozmąć octem piwnym, przywarz, y obłoż, iest rzecz prosta á pewna, osobliwie gdy się tráfi z spadku, álbo z zerwánia.

Item. Weś łáyná krowiego, przyday *Bolum armenum*, álbo cegły nowey ná proch utártey, rozczyń ługiem y obłoż.

Item. Weś łáien koźich, skorup żábich utłuczonych, Kminu krąmnego, Siárki, Mięty kobyley ususzoney, y ná proch utártey, káżdego coć się zdáć będźie, rozmąć ługiem mocnym, przysmaż y okładay.

Item. Niekiedy pomocne bywáią náparzánia nád párą, lubo z ziół wrzących, lubo skrapiáiące cegłę rospaloną octem, po ktorym zaraz obłożyć

łożyć iáko wzwyż, álbo weś wody z pod brusa u kowalá, przyday korzenia suchego ná proch utártego przestępowego, Mięty kobyley, przyley octu, przywarz y okładay.

Albo weś Gleyty, Miniey, *Boli armena*, káżdego po cztery łoty, Bobkow, Tátárskiego ziela, Gálásu, Siarki, káżdego po trzy łoty, Tucyey łot, stłukszy wszystko ná proch, náley octu miodowego kwartę, warz, y maczáiąc w tym chusty okładay, iest rzecz pewna, co ieżeliby niepomogło, udać się do ostátniego sposobu, to iest: do otworzenia, iednák ostrożności potrzebá, áby Gángrená nieprzypádłá, iáko się pod czás tráfia, insi zás gdy powierzchownemi sposobámi tey chorobie rádzić niemogą, dáią ná Sáliwácye, co iest wielce skuteczno, y bespiecznieysza rzecz á niżeli otwieránie.

Gdy dziecięciu spuchną mosznά, weś mąki pszenney puł funtá, warz w winie żeby było iák kászá, przyday octu miodowego troszkę, zmieszay, y okładay, oprocz tego wzwyż pomienione sposoby służyć mogą.

Ze wszystkich naygorsza iest Rupturá *Bubonocele*, w ktorey pod czás przypadáią *vomitus stercorei*, Sczkawká, mdłości, á pod czás y śmierć

Item. Kto ma dawną Rupturę, ktorey leczyć niepodobna, chybá przez operácyą Cyrulíká, ten ma mieć pás dobrze ákomodowány, ná ktorym wszystká rzecz należy.

Item; Ziele *Cicuta*, to iest świnia weż usu-

rzone ná proch utárte zoctem, lubo z ługiem zmieszáne przywárzone, okładáiąc iest osobliwym ratunkiem.

Należy do tego Rupturá pępká, ktora názywa się *Omphalocceles*, álbo *Exemphalus*, lubo dzieciom iest pospolita w ktorey pępek wychodzi, álbo nábrzmiewa bez żadnego zápalenia, co z tąd pochodzi, gdy álbo pepek opák, y zle záwiązány będzie, álbo gdy się *Peryt[...]um* przerwie z wielkiego płáczu, lubo z biegánia, skakánia, z spadku, &c. lecz y stárszym przydáie się z rożnych przyczyn, á nayczęściey Białogłowom cięszko rodzącym, rożności iey są te. Pierwsza iest *Intestinalis*, to iest: kiedy kiszki do pępká wpadáią, znáki tego są te. Ná przod nábrzmiáłośc pępká, áni zbyt twárda, áni też zbyt miękka, á gdy w sobie chory dech zátrzyma, ná ten czas przybywa iey, á gdy się chory wznák położy, kiszki z hurkotániem ná swoie mieysce wstępuią, táka pochodźi od uderzenia, od spatku, od skakánia, od dźwigánia, od cięszkiego rodzenia, od biegánia ná koniu, od zbytniego wołánia, od płáczu, od śmiechu zbytniego.

Druga *Omentalis*. to iest kiedy błonká *Omentum* zwána do pępká opádnie, co z tąd się poznáie, że nábrzmiáłość z iedney strony iest miękka bez bolu, y gdy pálcámi náciśnie, ustępuie, nábrzmiáłość, pochodzi z tychże przyczyn iáko wyżey, y temisz sposobámi leczy się.

Trze-

Trzecia tráfia ſię *aqvoſa*, to ieſt: wodniſta, kiedy pępek od wody nábrzmiewa, co ztąd ſię poznawa, że choc náciśnie iednákowo trwa, y gdy świecę z boku poſtáwiſz, ieſt przezroczyſty, rodzi ſię z wodniſtego humoru między *Perytoneum*, á ſkorą zoſtáiącego, co ſię nieraz przydáie y w puchlinách.

Czwarta ieſt *Flatulenta*, to ieſt wietrzna, kiedy wiátry pępek rozdymáią, co z tąd ſię poznawa że nábrzmiáłość ieſt miękka, gdy pálcámi nátłoczyſz uſtępuie, y gdy w nię tráciſz iak bęben dźwięk wydáie, y ná ktorykolwiek bok ſię chory położy, nic ſię niemieni, w dźieciách táka Ruptura łátwa do uleczenia, w podeſzłych bárdzo trudna.

Piąta *Carnoſa*, álbo mieśiſta, to ieſt nárośnienia pępká twárde, táka Ruptura naygorſza, leczy ſię rznięciem, álbo trawieniem, á pod czás w Káncer ſię obraca nieuleczony.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod gdy z ſpadku, z uderzenia, z zerwánia, &c. pochodzi, ná to ſłużą ziołá, Zywokoſtu korzenie, Zęnkiel, Obieżyświat, Zábie gronká, wárząc ie w winie, y dáiąc pić, lubo wraz, lubo ktore z nich, Zupna máść do tego dobra.

Item. *Oſobliwy experyment.*

WYkroy z Sáfianu cztery okrągłe płateczki, ktore pozlepiay, y náſmáruy w około *Emplaſtro Oxyſcroces*, przyłoż ná pępek, y przywiąż

dobrze,

dobrze, nieodeymuy áż w kilká dni, służy to ták dźieciom, iáko y stárym.

Item Zrob z cienkiego płotná piłkę okrągłą, przyłoż pierwey ná pępek chusteczkę nápuszczoną oleykiem z żołtkow iáiowych zrobionym, potym ná nię tę piłkę dobrze ákomodowáną, á nie poduszeczkę pierzáną, potym przywiąż dobrze, nieodeymuy áż w kilká dni.

Pod ten czás dźieciom, y stárszym dáią záżywáć korzenia *Scrophulariae*, ná proszek utártego, po skrupule, stárszym więcey.

Item. Rzecz doświadczona ná wypukłość pępká. Weś źiela Zęnkiel zwánego, ususz, utrzyy ná proszek, zmięszay z winem, przywarz, y przyłoż ná pępek á ná wierzch piłkę z chusty, ná krzyże záś pod tenże czás przyłoż Zywokostu korzenie ná proch utárte, z wodą uwárzone iest rzecz doświadczona, czyń ták często.

Ná wyście Pępká przy rodzeniu.

WEś skorki wnętrzney źieloney Bzowey garść włoż do worká, upraż w mleku, wyiąwszy y trochę wyćisnąwszy przyłoż ná pępek, á zwierzchu nátłocz piełką y przywiąż, uczyń to kilkákroć uznasz skutek.

O Lekárstwách prostych poty pobudzáiących.

W Rozmáitych chorobách, nayskutecznieysze są poty, przez ktore wiele subtelnych

oſtrych humorow przez pory ciáłá náturá pozbywa, dla ktorych pobudzenia procz Lekárſkich ſpoſobow proſte y domowe podáią ſię, ták w poſpolitośći, iáko y w oſobnośći.

W poſpolitośći te ſą.

DRyakiew prawdźiwa, Rog ieleni, lubo Łośi, lubo Iednorożec, ták kopány w źiemi iáko y Morſki, ſkrobiąc ie lub to nożem, lub ráſzplą, y dáiąc w winie, álbo w czym innym.

Item. Káwá ná noc kłádąc ſię ſpáć záżyta poty pobudza, ieſcze lepiey gdy do niey przydaſz Dryakwi, álbo Rogu ieleniego tártego.

Item. Proſzek Wiperynowy, to ieſt: ze żmiy robiony, poty znácznie pobudza, y krew czyśći. *Item.* Korzenie Łopianowe pod ieśień kopáne, uſuſzone, wárząc ie y polewkę piiąc poty bárdzo pobudza.

Item. Proſo wárząc, á polewkę piiąc poty pobudza. *Item.* Ziele *Card: benedicti*, y náſienie iego lubo wárząc, lubo w proſzku záżyte poty pobudza.

Item. Sok Bzowy, tákże y Hebdowy do tego dobrze ſłuży. *Item.* Złoto ták Málárſkie ſubtelno utárte, iáko y ſamo złoto ſubtelno upiłowawſzy záżyte, poty mocnie pobudzáią.

Item. Siárká, Olbrot, to ieſt: *Sperma Ceti*, Mumia. *Terra Sigillata*, Kámforá, poty pobudzáią, lubo ſame przez ſię, lubo zmieſzáne iedno z drugim, tákże tłuſte rzeczy, zwłaſczá ná urázy, iáko Oliwá, ſádło niedźwiedze, człowiecze, pśie, &c. poty pobudzáią:

Oſo-

Oſobne, albo ſkłádáne ſą te, álbo podobńe. Weś Rogu ieleniego tártego iák napárſtek, álbo gran dzieśięć, przyday trochę Kámfory, álbo Myrrhy, day w winie ciepłym, álbo w piwie, álbo w Káwie.

Item Weś Iednoroſcu kopánego tártego gran piętnaśćie, przyday Dryakwi, y trochę Kámfory, zmieſzay y day, ſłuży to ná wſzelkie gorączki, y Febry źimne, możeſz tenże Iednorożec lubo Rog ieleni tárty mieſzáć z śiárką nożem uſkrobáną, álbo z Mirrhą tártą.

Item. Nárąb w ſztuki rogu ieleniego, nie ſtárego garść, warz w wodźie w pułgárcu do połowy, przecedźiwſzy piy ná noc, álbo Káwę w tey wodźie ugotuy, y wypiy kłádąc śię ſpáć, będą poty pewne.

Item. Warz proſo z źielem *Cardui benedicti*, przecedźiwſzy daway pić.

O Rożnych Strupách ná głowách,

Ták dźieci, iák. y ſtárſzych.

NA głowách ták dźieci, iáko y ſtárſzych zwykły śię rozne rodzáie ſtrupow wydawáć, ktore rożne máią názwiſká, to ieſt: *Tinea Favi, Achores, Melliceriides, Cerium Achores*, bywáią kroſty wrzodowáte, głowę obſypuiące, z ktorych uſtáwicznie ſączy śię ropiſta y gęſta máterya. Tym ſtrupom podobne ſą *Favi* zwáne,

zţı iednák rożnośćią, że *in favis* ſą dziurki w ſkorze większe, y tá máterya ropiſta ktora z nich wypływa, ieſt podobna miodowi práſnemu, z kąd iedni tákie ſtrupy názywáią *Favos*, Inni *Mellicerides* inni *Cerium*.

Tinea, Są ſtrupy dwoiákiego rodzáiu, ieden wilgotny, z ktorego odchodzi ropá. Drugi ſuchy, to ieſt: uſtáwicznie wydáiące ſię ſtrupy po głowie ſuche, świerzbiące, z ktorych wiele łupierzy odchodzi, co názywa lud poſpolity párchem ſuchym, álbo wilgotnym, álbowiem y wilgotne świerzbią, należy do tego y *Cruſta lactea*

Te rożne rodzáie ſtrupow, przydáią ſię nayczęściey dzieciom z niezáchowánia diety, to ieſt gdy im pozwaláią ieść co ſię podoba, á w rożnościách potraw naydnie ſię wiele pártykuł oſtrych, iáko to śiárczyſtych, Sáletrzánych ſłonych, ktorych gdy ſię wiele názbiera, náturá iáko rzecz ſobie ſzkodliwą zwykłá pozbywáć przez rożne ewákuácye, przyczyná tákże bywa ták z Mátek, z ktorych nietylko w żywocie, ále y z pierśi wiele humorow ſzkodliwych záciągáią, oprocz tego naywiękſzą przyczyną bywáią Mámki, z ktorych pierśi bárdzo wiele ſzkodliwych humorow dźieci wyſyſaią.

Tákie kroſty według zgodney opiniey Medykow nagle leczyć ſię niemáią, ponieważ przez nie náturá zwykłá ſię czyśćić, iednák że ſą drugie obrżydłe, y ciáło pſuiące, gdy ie chceſz leczyć, wprzod trzebá ciáło dobrze wyczyśćić

lekár-

lekárstwy purguiącemi, ieżeli látá pozwaláią, ieżeli nie Mátká, álbo Mámká onych ma záżywáć.

Rożne sposoby do leczenia.

ZAchowuiąc náleżytą dietę, dawáć się máią lekárstwá purguiące, náprzykład w ten sposob. Weś korzenia Polipodij, Kopru włoskiego, Szpárágowego, káżdego drobno pokráiáwszy po szczypcie, przyday Wáysztynu białego puł łotá, warz w pułtory kwáterki wody, áż trzecia część wywre, przecedziwszy námocz w tym *Rhabarbarum* przedniego, Senesu obránego po puł łotá, niech moknie przez noc, názaiutrz przywarz, przecedź, y wyciśni, wyczyść białkiem od iáiá, ocukruy, y day wypić, lecz dla dzieci trzebá dáleko mniey káżdego bráć, tákże dla stárszych naylepszy iest *Mercurius dulcificatus cum Resina Ialappæ, & Trochiscis Alchandal.*

Ciáło wypurgowawszy raz, drugi, y trzeci, y więcey ieżeli potrzebá, dawáć znowu ná poty, ná co służą rożne Medicámentá, o ktorych masz ná swym mieyscu, lecz tu naylepiey służy proszek Wiperynowy, często go dawáiąc, tákże y rog Ieleni, Łośi, Iednorożec. &c.

Rosleyszym może się dawáć Dekokcya drzewá Gwaiakowego, to iest: *Ligni Iuncti*, przydáiąc korzenie łopianowe suche, rog Ieleni, y *Antimonium crudum.*

Item.

Item. Sok z Drzewá Brzozowego, ná Wiosnę zbierány, piiąc go ieſt ſkuteczny, nie tylko ná te, ale y ná inne rożne defektá, á dla záchowánia może go przepuśćić przez Alembik.

Item. Piwá záprawne ziołámi należytemi, lubo drzewámi ſą ważne

Powierzchowne ſmarowánia, myćia, te, álbo podobne ſłużyć mogą.

WEś ſadłá wieprzowego łotow cztery, Siárki utártey ćwierć łotá, Soku Limoniowego puł łotá, korzenia Omanowego ná proch utártego łot, zmieſzay, ſmáruy głowę po zmyciu.

Item. Weś ziela *Geranium*, to ieſt Bocianie noſzki, zwierć, uſmaſz w máſle, wyciſnąwſzy ſmáruy głowę po zmyciu, ieſt rzecz doświadczona *Item.* Ieżeliby ſtrupy były iádowite, y ciáło gryżące. Weś *Lapidis Calaminaris*, to ieſt: Gálmanu puł łotá, mąki z octem álbo z winem roſczynioney, żywice, oboygá ile potrzebá, zmieſzay áby było iáko máſa ktorą ſmáruy po zmyciu. *Item.* Ieżeliby z ſtrupow ſączyłá ſię uſtáwnie ropá cienka y oſtra bárdzo, ná ten czás myć głowę wodką z żábich ſkrzekow, á po káżdym zmyciu poſypowáć głowę, lubo burſztynem utártym, lubo rogiem Ielenim palonym, álbo Colofonią, przydawſzy do niey kredy tártey, álbo Gálmánu.

Ná ſtrupy po głowách dźieci.

WEś liśćia wierzbowego, Párietáryey polney Dryakwi, Zánklu, káżdego po dobrey gar-

ści, warz w wodzie Gárbárſkiey, przecedziwſzy myi głowę, á po zmyciu ſmáruy tą máśćią.

Weś Siárki, náſienia *Parietariæ*, to ieſt: Pomurnego źiela, po puł drágmy, ſoku *Parietariæ*, ile potrzebá, zmieſzay y ſmáruy, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś Gleyty funt, utrzyi ią, y náley octu winnego kwartę, choć y więcey, warz w moſiężnym naczyniu, odeymi od ogniá, iák ſię podſtoi zley ocet czyſty, do ktorego ley powoli Oleiek *Tartari* to ieſt Wáyſztynowy, poczekay áż ſię dobrze uſtoi, zley zwierzchu ocet á co ná ſpodzie ſię uſtało uſuſz, y poſypuy tym ſtrupy.

Item. Ná ſtrupy ſuche y świerzbiące, naylepſzy ieſt oleiek Wáyſztynowy, ktorym nápuściwſzy gębkę, po káżdym zmyciu ługiem nácierać, álbo też zmieſzawſzy go z oleykiem z włoſkich orzechow zrobionym, álbo Migdałowym, álbo Iniánym, á ieżeliby ſię wſzy mnożyły, mieſzáć go z oleykiem Szpikánárdowym, y ſmárowáć.

Item. Do mycia głowy. Weś pełney Ruty, Cwiklánego liśćia, Sczawiu kobylego y z korzeniem, Iáſkołczego źiela, z korzeniem Bluſczu ktory ſię po drzewách pnie, korzenia Slazowego, Noſtrzykowego, otrąb Pſzennych káżdego po garśći, warz w wodzie przecedziwſzy myi głowę.

Item.

Item. Weś Piołynu, kwiátu Rumienkowego, Mácierzanki, Máruny, po garśći, Bobkow, korzenia Kosacowego, Kopytnikowego po dwá łoty, ługu z łáien gołębich upalonych zrobionego dwá gárce, włoż zioła do worká, warz w ługu, ktory ochłodźiwszy myi głowę, iest pewny. *Item.* Ná zástárzáłe strupy po głowie rzecz pewna. Weś zab ziemnych chropáwych dwie, smaż ie w oliwie áż suche będą, smáruy tym oleykiem głowę po káżdym zmyciu, nie tylko krosty poginą, lecz y włosy piękne nárosną. *Item*: Oleiek pewny. Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych piętnaśćie, posiekay ie drobno, przyday Mirrhy tártey ćwierć łotá, korzenia Omanowego, Ciemierzyce czárney, Siárki, po ćwierci łotá, oleiu lniánego łyszkę, smaż potężnie áż z czernieie, przecedź, wyciśni, schoway do smárowánia głowy, iest pewny.

Item. Ná suche strupy świerzbiące. Weś *Nasturtium* świeżego, rozwierć go, y zmieszay zwieprzowym smalcem niesmáżąc, smáruy głowę po zmyciu. *Item.* Weś łáyná Gołębiego, Owczego, Gęśiego, świeżych, zárowno, smaz ie w smalcu wieprzowym dobrze, przecedźiwszy y wycisnąwszy smáruy głowę.

Ná suche strupy z łupierzámi.

WEś polney Dryakwi, Cwiklánego liśćia, Kobylego sczawiu z korzeniem, Bożego drzewká, Centuryey, káżdego po garśći, głąbow kápustnych posiekánych, dwie garśći, Agáryku

ćwierć łotá, Seneſu łot, Ciemierzyce czarney łot, Háłonu trzy łoty, warz to w wodźie y myi przecedźiwſzy, po zmyciu poſypuy głowę Koperſzlagiem, to ieſt: Kotlárſkim proſzkiem czerwonym, ktory od miedzi odchodźi.

Item. Oleiek z orzechow włoſkich, ná ſtrupy ieſt doświadczony, lecz niekáżdemu.

Item. Weź śiárki, ſádłá wieprzowego, ſoku Limoniowego, káżdego coc ſię zda, uſmaż máść, ktorą ſmáruy ieſt pewna.

Ná záſtárzáłe y ſuche párchy po głowie, nayleyſzy ieſt ług z dębowego popiołu zrobiony, rozwalniáiąc go wodą áby niebył tęgi, w tym ługu wárzyć zioła wzwyż pomienione, przydáwſzy Háłonu y Gleyty w otcie wárzoney, á potym ogoliwſzy głowę, ſtáwić bánki śiekáne, álbo piiawki.

Ná ſtrupy ciekące.

WEź mąki Ryżowey łotow ſześć, śiárki łotow dwá, z mieſzay z mocnym octem, ſmáruy

Item. Jeżeliby ſię owat, to ieſt: wſzy trzymáły, námázuy głowę gorzałką z śiárką.

Item. Łupierze z głowy ſpędza wodká wypalona z kwiátu wierzbowego.

Item, *Máść ná ſtrupy pewna.*

WEź Gleyty puł łotá, Bleywáſu w wodce rożáney wypłokánego, Háłonu palonego, ſadzy z kominá twárdych, korzenia Omanowego

utárte-

utártego, Bibuły paloney, wſzyſtkiego po ćwierci łotá, Oleyku Bobkowego, ſádłá wieprzowego zárowno, uczyń máść, do ktorey przyley trochę octu mocnego, ſmáruy po zmyciu.

Włoſy áby roſły.

DEfekt włoſow z rożnych przyczyn bywa, á oſobliwie ;Meláncholikom, ſuchey komplexyey ludziom, ieſt rzecz poſpolita, że ná brodzie oſobliwie álbo máło co álbo nic nie maią. Oprocz tego y innym ludziom przydáie ſię oſobliwie po chorobách długich, bá y po ſamych że chorobách włoſy z głowy wyłáżą, tákże oprocz chorob, y innych przyczyn pártykulárnych z kąd też ma ſwoie rożne názwiſká, iáko *Alopetia, area, Ophioſin, Tinea.*

Spoſoby do leczenia w poſpolitośći.

WEś Orzechow láſkowych co chceſz, ſpal ie ná popioł, zmieſzay z niedzwiedzim ſadłem y ſmáruy tám gdźie włoſy opádły po zmyciu wárząc Boże drzewko w wodźie.

Item. Weś ſmoły zwyczáyney, zmięſzay ią z niedźwiedźim ſadłem, roſpuść wraz, przyday do tego żab zwyczáynych w garczku nowym ſpalonych, zmieſzay y nácieray wprzod mieyſce płatkiem ſukiennym nátárſzy, áż záczerwienieie. *Item.* Łáyná myſze uſuſz, utrzyi ná proſzek, zmieſzay go álbo z ſokiem Bożego drzewká, álbo z niedźwiedzim ſadłem, y ſmáruy.

Item. Weś ſkorek zielonych z orzechow włoſkich, álbo lepiey cáłych niedoyzrzáłych, ſpal ie w garczku nowym, utrzyi, zmięſzay lubo z oliwą, lubo z niedźwiedzim ſadłem, lubo z miodem, y nácieray.

Item. Weś ſkor z węzow, álbo z źmiy, upał ie, roſczyń czym chceſz y ſmáruy, moze y ták ſamym popiołem nácierác, nátárſzy wprzod mieyſce bibułą.

Item. Gęśi ſmalec zmieſzawſzy z miodem, y ſmáruy, nácieráiąc wprzod mieyſce płatkiem áż z czerwienieie.

Item. Spal Myſzy ná popioł, ktory zmieſzawſzy z niedźwiedzim ſadłem ſmáruy.

Item. *Kantarides* ſpalone y zmieſzáne z miodem do ſmárowánia ſą dobre.

Ziołá należące do mycia głowy y brody, áby włoſy prętko rosły.

CEnturya, Boże drzewko, Pokrzywy wielkie Pánny Máryey włoſki, Oſet wielki, ktory *Labrum veneris* zowią, co ma ſczotki wielkie, korzenie Łopianowe, Roża polna, *Fænum Græcum.* *Item Ladanum gumi* zmieſzáne z niedźwiedzim ſadłem bárdzo ſkuteczne ieſt.

Item. Spal śierć niedźwiedzą, zmieſzay ią z ſadłem iegoż y ſmáruy.

Item. Weś ziela Prſzczyny rozetrziy w pálcách, nátrziy gdźie chceſz mieć włoſy bez wątpienia wyroſną.

Ná wywabienie włosow z rány.

WEś Szánty, Bożego drzewká, Chmielu, Máku ze wszystkim, Popiołu Iesionowego, káżdego zárowno, warz w wodzie, ktorą rány przemyway, á po káżdym myciu przykładay ośrzodkę chlebá rżánego ciepłą.

Item. Weś mąki Tátárczáney, rosczyń wodą, ugnieć y porob plácki, ktore przykładay ná ránę, często odmieniáiąc, iak włosy wywabisz, goy ránę máśćią táką. Weś żywice, wosku, smoły twárdey po dwá łoty, łoiu kozłowego pułtorá łotá, Oliwy łyszkę, rostop wraz, przyday żywokostu subtelno ná proszek utártego co potrzebá, zmieszay y záżyway, wszelkie rány goi dostátecznie.

ADDITAMENT

O Slinogorzu.

Y oraz o rożnych áffekcyách gárdłá, to iest: o spádnieniu ięzyczka, o ránách w gárdle, o zápaleniu onego, o żábie pod ięzykiem &c.

Z Rożnych przyczyn, y rożne bywáią Slinogorze, Znáki Slinogorzá bywaią zwyczáyne, to iest: oddech cięszki, w połykániu trudność, zápalenie, bol.

Znáki niebespiecznego Slinogorzá. Naprzod ieżeli będzie gorączká wielka, máterya z ká-

ſzlem odchodząca, ieżeli zbyt będźie gęſta, kliiowata. *Item.* Ieżeli máterya obroci ſię ná doł do płuc, z kąd náſtępuie Empiemá, ieżeli ſię obroci do Pleury, to ieſt błony, żebrá pokrywáiącey, ſpráwuie bol w pierſiách, káſzel, oddech ciężki. Ieżeli ſię obroci do głowy, wpráwia w ſzaleńſtwo, ieżeli do ſercá, ſpráwuie drzenie, mdłośći, &c. *Item.* Ieżeli gorączká gorę będźie bráłá, ieżeli twarz chorego z źieleniele, około oczu śiność ſię pokaże, ieżeli ręce y nogi źiębnieią, ieżeli ięzyk czarny, wſzyſtkie te znáki ſą bárdzo złe.

Spoſoby leczenia Squinantij, *to ieſt Slinogorzá.*

NAprzod krwi puſczenie z práwey ręki ieſt naypotrzebnieyſze záraz zrázu, á ieżeli ieſt wielka ciężkość w oddychániu, ná ten czas trzebá iey dobrze upuśćić, ieżeli záś nie ták bárdzo, to mniey, z powtorzeniem w kilká godzin.

Item. Báńki ſtáwione, bárdzo pomocne ſą, ktore ná krzyżách ſtáwiáć ſię máią. *Item.* Purgáns z Seneſu, álbo inny dáć ſię ma, potym przyſtąpić do ápplikácyi powierzchownych, y wnętrznych. *Item.* Krew z pod ięzyká tákże pomocna bywa.

Item. *Płokánie.* Weś Grzybow, ktore ná ſtárym drzewie Bzowym roſną, warz ie w mleku ſłodkim, niech chory tym płocze, á ieżeli nie może, to mu ſprycowáć.

Item.

Item. Spal w garczku iáſkołek dwie, álbo co chceſz, utrzyi zmieſzay z miodem, y kilteczką ſmáruy w gárdle wrzod.

Item Vſkrob álbo upiłuy zębá wieprzowego coć ſię zda, zmieſzay z oleykiem Migdałowym przydawſzy cukru, ſmáruy ieſt rzecz pewna.

Item. Weś ięczmieniá co chceſz, ſpal go w ſkorupie na węgiel, y przydaś, potym utrzyi ná proſzek, zmieſzay go z miodem, y rośćiągnąwſzy ná chuśćie obłoż gárdło, ieſt rzecz doświadczona, y ná zápalenie álbo nábrzmienie gardłá. *Item*. Weś gniazdo iáſkołcze, utłucz przęśiey, przyday Cybule pieczoney, miodu práſnego, ięczmieniá ſpalonego, Mydłá, Gorzałki, zmieſzay, przyſmaż y obłoż gárdło.

Item. Płokánie. Weś polney Dryakwi, Hizopu, Száłwiey Noſtrzeku, po garśći, łáyná pſiego białego, *Fænum Græcum* trochę, warz w wodźie, przecedźiwſzy przyday miodu práſnego y octu trochę, niech chory częſto płocze tym gárdło álbo ſprycuie.

Item. Płokánie. Weś Fig, Rodzenkow wielkich, Lukrecyey, korzenia Slazowego, śiemieniá lniánego káżdego coć ſię zda, warz w mleku, przecedźiwſzy płocz.

Jeżeliby wrzod iuż wydał ſię znácznie, á duſząc chorego nierozſpukł ſię, otworzyć go potrzebá lancetem.

Item. Niektorzy ná tákowy wrzod zá ſekret

máią okładáć gárdło dziecięcym łáynem, kto ten smrodliwy sekret znieść może, niech go záżyie. *Item* Kurzenie Remiszowym gniazdem, według powieśći pospolitey służyc ma ná wszelkie áffekcye gárdłá.

Jeżeliby się czerwoność wydáłá ná wierzch, weś Mirrhy, Kádźidłá po łocie, utrzyi, przyday octu winnego puł kwáterki, wodki Psinkowey kwáterkę, kámfory, Száfránu, popuł ćwierci łotá, maczay w tym chustki y okłáday.

Item Slimaki stłuczone y przykłádáne około szyi rospędzáią Slinogorz.

Item. Młode iáskołki spaliwszy, przyday Mirrhy tártey, miodu, łáyná pśiego, zmieszay, y maczay w tym kistkę, smáruy, wrzod w gárdle, rzecz pewna.

Ná zapalenie Gárdłá.

WEś Gorczyce białey, Pieprzu, Imbieru, korzenia *Tormentillæ*, Roży suchey, káżdego ileć się podoba, warz w wodźie, przecedźiwszy przyday miodu prásnego, y octu tym płocz często. *Item.* Sámę Gorczycę warz w wodźie w poł z octem, przecedźiwszy przyday trochę Sáletry y miodu, tym płocz ciepło.

Na zapalenie y nábrzmienie ięzyczká.

UWarz iáie świeże twárdo, roskroy go ná dwoię, y położ obie połowki ná wierzchu głowy, niech będą przez kilká godzin, potym odeymi, służy to osobliwie dzieciom.

Item.

Item. Weś pápier czyſty, zwiń go we czworo, y zmaczay w pokármie białogłowſkim z wodką rożáną zmieſzánym, y położ go ná wierzch głowy. *Item* Weś pieprzu długiego ſkrupuł, ſkorki z drzewká tarnkowego garść máłą, korzenia *Tormentillæ* ćwierć łotá, Háłonu trochę, utrziy ná proſzek, y zádmuchiway w gárdło z piorá, potym wypłocz.

Item. Ná zápalenie ták gárdłá, iáko y ięzyczká płokánie, ná prędce może bydź tákie. Weś Gorzałki kieliſzek, wody czyſtey kieliſzek, miodu troſzkę, zmieſzay y płocz często. Lecz ieżeliby zápalenie wielkie bárdzo było, ná ten czás krew puśćić potrzebá z ręki, lubo zpod ięzyká.

Ná zápalenie ſlinnych iágod, ktore *Tonſillas* zowią, ſłużą tákże w zwyż pomienione medykámentá.

Język czek opádły zwyczáynie podnoſzą imbierem z miodem, lecz gdy zápalenie y tumor uſtąpi, on też łátwie podnieſie ſię.

Item. Ná wſzelkie defektá Gárdłá, zálecáią Sowę ná popioł ſpaloną ktorą utárſzy, rośczyniwſzy z miodem, ſmárowáć gárdło.

Ná rány w gárdle.

RAn w gárdle przyczyną bywa dworſka chorobá, lecz procz niey tráfiáią ſię z ſpadáiących z głowy często humorow oſtrych, álbo z inney iákiey przyczyny powierzchowney.

Spoſo-

Sposoby leczenia.

WEś źiela Cząbru, Bábki, źiela S. Jáná kwiatkow, Roży suchey, korzenia Tormentilly, warz to wszystko w wodźie z pod brusa kowálskiego, przecedźiwszy przyday trochę Gryszpanu w otcie rospusczonego, Hałonu, miodu prásnego, zmieszawszy płocz ciepło często, wprzod się przepurgowawszy raz y drugi.

Item. Weś wody wapienney, przyday do niey trochę háłonu tártego płocz ustá.

Item. Weś soku Bábczánego, przyday do niego *Mercurij dulcis* subtelno tártego płocz ustá.

Item *Ná rány y zápalenia pewna.*

WEś ziela *Pirolo*, to iest Gruszyczki, Zánklu, Zywokostu, Bylice, Przewrotniku, Sowiey strzáły, Niedospiałku, Rzepiku, Krwáwniku, Bárwinku, káżdego po pułgárśći, warz to wszystko w pułtoru gárcá winá áż połowá wywre, trzecią częśc przecedźiwszy niech się chory potroize nápiia, y ustá tym niech płocze charkáiąc. przy tym ná káżdy dźień dotykáć się ran kisteczką w wodce źieloney zmaczáną, przestrzegáiąc áby iey niepołykáć, dla czego záraz ustá wypłokiwáć koźim mlekiem, zgáśiwszy w nim kilkárázy stal, y przydawszy trochę Háłonu palonego y miodu.

Wodka źielona ták się robi.

WEś Gryszpanu ćwierć łotá, Háłonu puł łotá, Koperwásu, Miniey po ćwierci łotá,

utárſzy wſzyſtko wley winá kwáterkę, y gorzałki łyſzkę zmieſzay y záwiąż dobrze, niech ſtoi przez kilká dni, potym przecedź y używay iáko wzwyż, á náoſtátku warz w winie liście Liguſtrowe, y płocz uſtá.

Potym weś Máſtyxu, Mirrhy, Kádźidłá, Cukru, zmieſzay, y rzucay po troſze ná węgle, a chory niech párę do uſt bierze niepołykáiąc, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Warz Miętę y Krwáwnik w winie, przecedźiwſzy przyłoż trochę háłunu y płocz.

Item. Weś Gryſzpanu puł łotá, octu winnego kwáterkę, Háłonu palonego qvintę, miodu práſnego łyſzkę dobrą, ſmaż wolnym ogniem do należytey gęſtości, maczay w tym kiſtkę, y nácieray rány, á potym wypłocz wodą przylawſzy do niey gorzałki.

Item. Krwi upuſczenie (gdy ſię goić niechcą) pomocne ieſt, tákże purgánſe częſte.

Gdyby záś rány były znáczne, oſobliwie w podniebieniu, ktore ieżeliby opiſanemi, álbo innemi ſpoſobámi zgoić ſię niedáły, ná ten czás po purgánſach chory ma pić Dekokt z drzew zwyczáyny, y wánien ſuchych záżywáć, álbo wziąć ná Saliwácye lekkie.

Ná żábę pod ięzykiem.

ŻAbá ieſt nábrzmiáłość pod ięzykiem, wyrażáiąca kſztałt żáby, przydáie ſię nayczęściey dzieciom, lecz y podeſzłym poſpolita lubo rzedzey.

Spoſo-

Sposoby do leczenia.

ZAbę zwyczáynie ścieráią solą, lecz to nie záwsze skutecznó, naypewniey láncetem, lubo pusczádłem ią poderznąwszy, násmárowáć *Ungvento Ægyptiaco*, potym wypłokiwáć octem z różą uwárzonym miodu przydawszy, ná tęż áffekcyą pusczáią krew zpod języká, á gdy będźie upárta, trzebá puśćić krew z ręki, y lekárstwá purguiące bráć. Gdy się záś pokaże śina álbo czarna, táka niebespieczna iest, bo się wkáncer prędko odmienić może, záczym tykáć iey, álbo ránić nie trzebá, lecz innemi sposobámi spędźić, to iest purgansami.

Opádnienie podniebienia rzecz zda się máła, ále pod czás bywa trudna do uleczenia, ná co służą głowne pigułki, krew z pod języká, płokánia, wárząc pokrzywy z korzeniem w winie y płokáć, tákże na wierzchu głowy stáwić dwie báńki suche ná rogách z powtorzeniem, iest rzecz pewna.

Párálisz języká często się tráfia sam, procz bez záráženia innych częśći ćiáłá, ná co weś Gorczyce, Tábáki, Dryákwie, utrzyi ná proszek zmieszay, nácieray tym język, á często wypłokuy wodką z wiśni wypaloną.

Item. Weś Gorczyce białey utártey, zmieszay ią z Dryakwią y nácieray język, potym wypłokuiąc wpusczay ná koniec języká oleyku z Tátárskiego ziela, álbo Rozmárynowego, álbo Bursztynowego. álbo bierz w ustá często *Spiritum*

Formi-

Formicarum. to ieſt z mrowek, álbo *Spiritu Cerasorum*, tákże kárk nácieráć oleykiem Burſztynowym.

O Poronieniu.

POronienie názywa ſię *Abortus*, to ieſt: kiedy po czterdzieſtym dniu płod niedoſkonáły pozbywa ſię, co pochodzi álbo z przyczyny mácice álbo płodu, álbo z innych ktore ſię niżey położą. Poronienie pochodzi z máciczney przyczyny, troiáko ſię przydáie.

Pierwſza *Moles*, to ieſt pełność wielka w mácicy, ktora przeſzkadza do wolnego rośćiągánia ſię iey.

Druga *Pondus*, to ieſt ciężar, ták że go znośić niemoże.

Trzecia *Morſus*, to ieſt gryźienie, álbo ſczypánie, pochodzące z humorow oſtrych, zlewáiących ſię do niey, álbo gdy ſam płod zgniie.

Zpomienionych tedy przyczyn gdy ſię irrituie *vis expultrix matricis*, náturá iáko rzeczy ſobie przeciwnych pozbyć uſiłuie.

Należą do tego wſzyſtkie choroby máciczne, *Similares, Organicæ, & Communes*, ktore ieżeli będą znáczne, bywáią przyczyną poronienia, á oſobliwie gdy do mácicy wiele zlewa ſię humoru flegmiſtego, ktory ieſt zimny y ſliſki, dlaczego mácicá płodu zátrzymáć niemoże, tákże gdy ſię przyda puchliná máciczna, tákie gdy będą dla dyſpozycyey oneyże, ktore im znáczniey-

cznieyſze będą, tym też większą bywaią przyczyną poronienia.

Strony ſamego płodu troiaka bywa przyczyna poronienia. Pierwſza słábość płodu. Druga gdy niema należytego nutrimentu. Trzecia osłabienie *Vaſorum*, ták macicey, iako y płodu.

Oprocz tego bywáią przyczyną poronienia y powierzchowne accidentia, ktore Medycy *cauſas procatarcticas* názywaią, toieſt. Naprzod powietrza conſtitutia nieprzyiázna, iako naucza Hipocrates, oczym y Aſtronomowie w Kalendarzách dorocznych piſzą, y prognoſtykuią.

Druga przyczyná bywa niezáchowánie diety, iędząc bez miáry wiele potraw do ſtrawienia nieſpoſobnych oſobliwie fruktow, Trzecia, poſty częſte, zkąd płod alimentu potrzebnego miec niemoże. Czwarta czucia, álbo nieſpania zbytnie. Piąte uſtawiczne turbácye, apprehenſie, meláncholia, częſty gniew, &c. Szoſta práce znáczne. Siodma ſpadek iáki znáczny, y utrząśnienie. Oſma, zbytnie ágitácye, ſkakánia, biegánia, tance, &c. Dziewiąta dzwigánie ciężaru iákiego, tákże uderzenie znáczne w żywot: Dzieſiąta ściſkánie ſię zbytnie ſznorowkámi, Iedenaſta zbytnie ewákuácye, to ieſt częſte womity, biegunká, wydymánia, poty zbytnie, krew z noſa, hemorrhoidy, krew mieſięczna wznáczney wielośći. Dwunaſta ſmrody iákie przerázliwe, iáko z knotow od świec, dziekcie, &c.

Item. Záżywánie lekarſtw purguiących częſto

tákże

tákże puſczánie krwi, oſobliwie oſtátnich Mieſięcy.

Præſerwátiwy rożne, broniące poronienia.

NAprzod białagłowá podległa temu defektowi nim zaſtąpi, ma ciáło wprzod dobrze wyczyśćić z ſzkodliwych humorow przez lekárſtwá rożne, przez krwi upuſczenie, potym ma záchowáć pilnie dietę, ſtrzegąc ſię iedzenia wſzelkich potraw nieſtráwnych, chronić ſię ma fráſunkow, turbácyi, gniewu, meláncholiey, ſtrzedz ſię ma iázdy zbytniey, biegánia, ſkákánia, dźwigánia, &c. Ktorey ſię białogłowie często ten defekt przydáie, procz pomienionych przeſtrog, niech tych zázywa ſpoſobow.

Weś korzenia Liliy białych, korzenia Kozłkowego, Przeſtępowego, káżdego po ſześći łotách, Máruny, Miętki kámienney, Meliſſy, liśćia ieżyny, iáłowcu, káżdego po garśći, kwiátu lewándowego, Roży ſuchey, Bzowego káżdego po pułgárśći, Bobku dwá łoty, ſkorek zwierzchnich czerwonych z cybuli garśći trzy, Háłunu łotow cztery, warz wſzyſtko społem w wodźie deſczowey do połowy, potym przyley winá, przywarz, odiąwſzy od ogniá podſtaw pod ſtolec dziuráwy, ná ktorym niech ſiedzi tá ktora świeżo záſtąpiłá przez godźinę, po náparzániu niech przyłoży ten, álbo podobny plaſter.

Weś korzenia Wężowniku, Kolędru, Gałki muſzkátowey, ſkorek Cytrynowych ſuchych,

drzewá Sándałowego czerwonego, Máſtyxu, Burſztynu, korzenia Tormentilli, Kádzidłá, Smoczey krwi, Rożey ſuchey, káżdego zárowno wſzyſtko ſtłucz ná ſubtelny proſzek, potym roſpuść woſk, przydawſzy do niego żywice ſoſnowey czyſtey, y trochę oleyku Rożowego, z oliwą zrobionego, zmieſzay iák oſtydnie ſchoway, á gdy potrzebá náſtrychuy ná ierſze y przyłoż, często odnawiáiąc, odeymowáć ſię nie ma áż ſam odſtánie.

Proſzek zwyczayny poſpolity, broniący poronienia.

WEś korzenia Wężowniku puł ćwierci łotá, Czerwcu, náſienia Bábczánego, Portuláki, káżdego po dwá ſkrupuły, Kolędru prepárowánego, Korali præpárowánych, oboygá po iednym ſkrupule, zmieſzay, utrzyi ná ſubtelny proſzek, ktorego daway po pułćwierci łotá w winie dobrym. Dla utwierdzenia płodu, y ochronienia od poronienia, bywa w káżdey Aptece máść zwána *Ungventum Comitiſſæ.*

Y to pewny plaſter.

WEś Kádzidłá, Máſtyxu, Gałki muſzkátowey po łocie, Kámienia od urázu *Hæmmatites* zwánego, *Bolum Armenum* Serzyſká záięczego, Słoniowey kości tártey, káżdego po ćwierci łotá, utrzyi wſzyſtko ná ſubtelny proſzek, przyday żywice ſoſnowey ile potrzebá, zmieſzay rościągni go ná ierſze, przyłoż ná krzyże, nieodeymuy

deymuy áż dźieśiątego dniá, potym inny przyłoż, czyń tak przez trzy mieśiące od poczęcia.

Item. Niektore białogłowy dla ochrony poronienia, máią zwyczay záżywáć częſto Korali czerwonych præpárowánych, inne záżywáią Czerwcu, inne zá rzecz pewną máiąc, záżywáią ſercá Sczupakowego, świeżo wyiąwſzy połykáią ſurowo, inne zázywáią wodki zwáney *Balſamus Embrionum*, álbo *Kinderbalſamu*. Drugie zázywáią Rákow całkiem usuſzonych, ná proſzek ſubtelny utárſzy, inne záżywáią kámieniá Orlego, inne ſerzyſká záięczego, inne używáią winá, mocząc w nim niektore ingredyencye, inne codzień záżywáią Máłmázyey czarney

Item. Niektore dla ochrony od poronienia puſczáią krew z ręki w ſzoſtym Mieśiącu, co nieodrzeczy, zwłaſczá ktore máią wielość krwi álbo zła.

Item. Niektore białogłowy záżywáią kurzego żołądká, uſuſzywſzy go y ná proſzek utárſzy w winie, co tydzień raz álbo więcey.

Dwoie remedia ná utrzymánie płodu oſobliwſze y pewne.

WEś złotá Málárſkiego prawdziwego liſtkow dwánaśćie, náśienia z iáiec świeżych ktore śię w białkách znáyduią, białe okrągłe, ze trzech iáiec, zmieſzay, naylepiey rozmąć z winem, wypiy, czyń ták przez trzy dni.

Tegoż czáſu przykładáć tę Kátápláſmę. Weś

Kádzidłá wybornego łotow cztery, utrzyi ſubtelno, przyday białkow iáiowych, zmieſzay, przyday troſzkę Terpentyny, y przy wolnym bardzo ogniu rozłoz coprędzey ná pácześi poko gorąca, y przyłoż ná pępek iák nayciepley, czynić ták po dwá rázy przez tydzień, w te dni w ktore ſię używa pierwſzego lekárſtwá, ieſt doświadczona.

Jeżeliby ſię białogłowá utrząſłá, álbo uderzona byłá, álbo upádłá, zkądby było niebeſpieczeńſtwo poronienia, ná ten czás ma leżeć ſpokoynie przez kilká dni, pod tenże czás ma záżywáć tego proſzku. Weś korali præpárowánych puł cwierci łotá, Czerwcu ſkrupuł, zmieſzay y day w iáiu miękkim.

Albo weś Gáláſu gałkę ważną, przyday Czerwcu ſkrupuł, utrzyi y day w iáiu, ná żywot przykładáć máterac z zioł tych, Máieran, Rożmáryn, Meliſſa, Cyprys, Máruná, Babká, ten máterác ma bydź w winie prázony, y wyciſnąwſzy przykładány.

Przydáie ſię też białogłowom cięzárnym *Hæmorhagia uteri*, to ieſt krwi zbytnie płynienie, ktore ieżeli ſię tráfi w oſmym Mieſiącu, álbo dziewiątym, wielkie niebeſpieczeńſtwo Mátce y płodowi przynośi, záczym beſpiecznieyſza rzecz ieſt w tákim rázie dopomagáć do wyścia płodowi, według zgodney o nim Medykow opiniey.

Jeżeliby nie było zbytnie. Weś Máſtyxu,

Terræ

Terræ Sigillatæ. Kádzidłá przedniego, káżdego po ſkrupule krwi Smoczey, *Bolum Armenum*, po puł ćwierci łotá, *Laudani Opiati* gran trzy, zmieſzay, daway po iednym ſkrupule raz ná dzień w winie, po wierzchu krzyże, y tám gdźie należy ſmáruy *Ungvento Comitissæ*.

Jeżeliby z przelęknienia niebeſpieczeńſtwo było poronienia, ná ten czás dawáć białogłowie Kinderbálſamu, przydawſzy do niego *tincturam Corallorum*, álbo Syropu z korali, y Gránatowego.

Jeżeliby ſię tráfiłá biegunká, álbo mieſięczne płynienie, ná ten czás dawáć zátwierdzáiące rzeczy, iáko Sok pigwowy, korzeń Tormentillæ, ziemię *Catechu* zwáną, Gałkę muſzkátową przypiekáną, tákże ſkorká wnętrzna z żołądká kurzego uſuſzona, ná proſzek utárta y zażywána, ieſt dobra, naylepſze Opiátá, zwłaſzcza *Tinctura anodina*.

Powierzchowne przykłádánia broniące poronienia.

WEś Miodowniku, álbo gdy go niemaſz ośrodki chlebá, roſczyń Máłmázyą, álbo winem dobrym, przyday Gwoźdźikow, Gałki, Cynámonu, Mięty, zmieſzay żeby było iák ciaſto, przygrzey y przyłoż ná żywot.

Álbo weś grzankę chlebá, przypiecz, potrząśni Gałką, Cynámonem, Gwoźdźikámi, zlawſzy wpzzod winem ciepłym, przyłoż iednę ná krzyże, drugą ná żywot.

Máterace tákże z zioł wzwyż pomienionych,

przydawszy korzenia, skrapiáiąc ią Kinderbálsamem są pożyteczne.

Item. Skorá ieżowa ná popioł spalona, y záżywána, broni od poronienia.

Item. Skorki wnętrzne iáieczne ususzone, ná proch utárte też pomocne.

Item Orli kámień noszony pod pachą, broni od poronienia.

Item. Przytráfia się po poronieniu zbytnie podczás krwi płynienie, ná co oprocz wzwyż pomienionych sposobow, y to nieodrzeczy.

Weś mięsa wędzonego dawnego, y chudego ktoremuby z rok było, pokráiawszy go drobno ususz ná nowey rynce y utrzyi ná proszek, ktorego daway po łysce w winie, iest rzecz doświadczona. *Item.* Weś iąder Włoskich orzechow, pokray ie, przysusz y utrzyi ná proszek, ktorego daway w winie záżywáć:

Item. Weś Gáłásu, Smoczey krwi zárowno, przyday trochę Háłunu, utrzyi ná proch, daway, po ćwierci łotá y więcey.

Item. Náśienie polney Roży ná to iest dobre.

Item. Sok pokrzywiány pewny, tákże náśienie Bábczáne.

A że się często wzmianká czyni o Smoczey krwi, nie iest to prawdziwa krew, lecz źiemiá ták zwána, ktorey w kàżdey Aptece dostánie.

O Vką-

O Vkąſzeniu pſa wśćiekłego. Wilká, Wężá, Zmij, Iáſczurki, Oſy, álbo Pſczoły.

Ukąſzenie od pſa wśćiekłego názywa ſię Hydrophobia *albo* Rabies.

ZNáki. Naprzod ráná od ukąſzenia pſa wśćiekłego, lubo ieſt zrázu boleſna, iednák ſamá dobrowolnie nie długo ſię zgoi, lecz po czterdźieſtu dni, álbo prędzey, álbo nierychley od zgoienia, bez żadney przyczyny przypada ná tákiego meláncholia, w ktorey zoſtáiąc, ſny uſtáwiczne miewa o pſach ſczekáiących, y rzucáiących ſię ná ſię, ktorym broniąc ſię przez ſen woła y wrzeſczy rátunku, z czego ſię muśi uſtáwicznie przebudzáć, dla czego máiąc głowę pomieſzáną, ucieka ná mieyſcá oſobne, y ćiemne, z ſobą tylko mrucząc, ſchránia ſię od ſpołkowánia z ludźmi, przytym brzydźi ſię wſzelkim napoiem, twarz y oczy czerwone. pod czás y gorączká wolna, potym náſtępuią konwulſye, nád to choć uſtáwiczne cierpi prágnienie, iednák żádną miárą pić niechce.

Spoſoby leczenia.

SKoro pies wśćiekły ukąśi, lubo wilk, záraz doſtań krwi ze pſa, ieżeli wilk, to z wilká nie wśćiekłego, wpuść ią w wino álbo w gorzałkę, y záraz wypiy. Potym záraz doſtań korzenia Roży dźikiey, to ieſt polney, pokray,

warz w wodźie, lubo w piwie, przecedźiwszy piy, y ránę wymyway, przydawszy ruty rozwierciáney, potym rány niezágaiay prędko.

Matroná nieiáka wielu czyli od psa, czyli od wilká wśćiekłego pokąsanych, w ten sposob leczyłá.

NAprzod rospaliwszy żelázo okrągłe ránę przypaláłá, wprzod ią omywszy wodą, w ktorey wrzáłá álbo Rutá, álbo Goryczki korzenie álbo Tormentillá, potym záraz przyłożyłá ná ránę tę mixturę, Rutę y Czosnek zmieszawszy przydáłá Dryakwi, tym obłożyłá, wewnątrz záś dawáłá záżywáć tego proszku.

Weś Ruty, Przetáczniku, Babki kończátey, to iest pśich ięzyczkow, korzenia Goryczki, káżdego zárowno, utrzyi ná subtelny proszek, daway co dźień przez pięć dni, á ná káżdy raz tyle ile się zmieśćić może w puł skorupki orzechá włoskiego.

Item. Niektorzy przykładáią ná ránę w przod ią dobrze obmywszy, śledźiá rospłatánego, co raz nowego odmieniáiąc, inni záś przykładáią łáyná kurze świeże, oczym niżey.

Fabricius Hildanus, táką náukę dáie. Naprzod ránę, y w około posiekáć pusczádłem, y záraz postáwić báńkę Cyruliczką, aby się krew iák naylepiey odciągnęłá, potym weś wody czystey wley do niey trochę octu, przyday Dryakwi, y lagru śledźiowego, zmieszay dobrze, tym iák nayle-

naylepiey ránę y w około precz obmyi, ſliná álbowiem pſa wściekłego gdy do ſkory y ciáłá przyſchnie, ieżeli dobrze wymyta nie będzie, choć iey naymniey zoſtánie, zá czáſem w ſzaleńſtwo y w śmierć wpráwi, po wymyciu przypalić dobrze żelázem roſpalonym ránę, nieżáłuiąc chorego, choćby było z naywiękſzym bolem, czego dobrze przeſtrzegáć potrzebá, gdy ráná przypalona zbyt boli y pali, o to mniey dbáć, álbowiem część roſpalona y boleiąca ciągnie do ſiebie iad, potym námaczay báwełnę, lubo ſleytuch w gorzałce, y przyłoż, do ktorey włoż trochę Dryakwi, potym przykładay ten plaſter. Weś Cybulę, trochę w zarzewiu przypieczoną, ciáſtá kwáśnego, Gorczyce utłuczoney, káżdego po dwá łoty, Dryakwi łot, liſtkow Ruty, y Scordij, oboyga po puł garśći, utłucz ná proch, zmieſzay z miodem práſnym y przykładay.

A żeby ſię ráná prętko nie zágoiłá, włoż w nię groch, álbo gałkę woſkową.

Przecięſz iednák dla beſpieczeńſtwá choć dwá rázy záſypuy tym proſzkiem, ktory cudownie iad wyciąga.

Weś *Mercurij præcipitati* kámieniá Bezoárowego, korzenia Dzięglowego, káżdego po ſkrupule, zmieſzay wraz.

Do wnętrznego záżywánia proſzek bárdzo pewny.

WEś popiołu z Rákow ſpalonych łotow

dźieśięć, korzenia Gentiány pułtrzeciá łotá, Kádźidłá łot, zmieszay daway po ćwierci łotá, w piwie. *Item.* Zánurzenie chorego w wodźie gwałtem, bárdzo pomaga, zwłászczá w ten czás gdy niechce nic pić.

Item. Mieważą niektorzy ludźie kámień dźiwney mocy ná wywabienie iádu, ktory názywá się *Crapaudina*, to iest Zábi, y drugi wężowy *Lapis Colubrinus*.

Gdy Wąż álbo Zmiiá ukąśi.

POdobnym też sposobem leczyć się ma iáko y gdy pies wśćiekły, naypierwey nád ráną záwiązáć áby iad wzgorę nieszedł, drudzy ták czynią, náleią coprędzey mleká do naczynia, tám násądzáią żab z wody zwyczáynych, gdzie chory część ukąszoną zánurza, przez co iad z rány z mlekiem żáby prętko wyciągną, czego wielu doświadczyło, procz tego omywszy ránę wodą z octem y solą iák náylepiey, postaw báńkę ná sucho, potym przykładay Rutę z Czosnkiem, z solą, y z Dryakwią.

Wewnątrz do záżywánia osobliwym sposobem służy, y iad wyrzuca Cynámon biały *Castus* zwány, Serzysko záięcze, Pory, dáiąc co się podoba z nich w winie, lubo w piwie, námoczywszy wprzod w nim piołun, y Rutę.

Item. Jesionowe liśćie záżywáne y przykłádáne, iest bárdzo skuteczne.

Item. Krew z káczki, tákże mięso kurze przy-

kłádá-

kłádáiąc ná ránę, ieſt oſobliwym rátunkiem, tákże mozg świeży kurzy piiąc, rozmąciwſzy w winie, álbo w gorzałce.

Item. Korzenie Kopytnikowe, mocząc w winie y piiąc, ná ukąſzenie wężá ieſt ſkuteczne.

Piſzą y twierdzą niektorzy, że kto ſobie ręce poſmáruie ſokiem Rzodkwiánym, może beſpiecznie wziąść w nie wężá, lecz dowierzáć nietrzebá, álbowiem ſą ich rożne rodzaie, te ktore ſię przy domách y ná mieyſcách wilgotnych rodzą, nieſzkodzą, może go wziąć beſpiecznie y nieſmáruiąc rąk, inne záś ktore bywáią ná mieyſcách ſuchych, iáſkráwe, ſą bárdzo iádowite, możeſz wierzyć.

Item. Przeciwko wſzelkiemu iádowi wężow, naylepſze ſą żáby wodne, wárząc ie y iedząc, y ſame roſpłatawſzy żywo ná ránę przykłádáiąc.

Item. Náſienie Bożego drzewká, ieſt nád inne ſkutecznieyſze lekárſtwo ná wſzelki iad záżywáiąc go ná proch utłukſzy.

Item. Gdy pies wściekły lub wilk ukąśi, zábić go, wyiąwſzy z niego wątrobę, warzyć y ieść, inni każą ſurowy káwałek połknąć, lecz to niekáżdemu w ſmák lekárſtwo.

Item. Ná ukąſzenie Pſczoły, lub Oſy, lub Szerſzeniá. Weś też beſtyikę, to ieſt: ieżeli Oſa, weś Oſę, &c. rozetrzyi w pálcách, y przyłoż, álbo nátrzyi to mieyſce gdźie ukąśiłá.

Item. Weś Slazu niſkiego, rozetrzyi w pálcách, y poſmáruy mieyſce.

Item,

Item Weś Glist ziemnych, rozetrzyi y przyłoż. Służy to y ná ukąszenie wężá.

O Kąpielách

DWoiáka bywa Kąpiel, to iest: iedná sámá przez się, Druga złożona, to iest z rożnych ziół, korzenia, &c. przygotowána.

Sámá przez się bywa z samey wody letniey, álbo z samey Oliwy, álbo z mleká, álbo z wody z miodem, álbo z oliwą zmieszáney, álbo z wody z octem, &c.

Kąpiel z samey wody prostey rzeczney (ktora názywa się *Aqua dulcis*) niegrzana, lecz zimna, służy ná ochłodzenie cáłego ciáłá, y wnętrznośći, y zátwierdzenia porow w ciele zbytnie otwártych, z kąd bywáią ustáwiczne poty chorego słábiące, y wilgotność przyrodzoną niszczące.

Kąpiel letnia, służy ná odwilżenie ciáłá, ná rozwolnienie y rosprzestrzenienie *Vasorum*, przez ktore rożne humory y recrementá przechodzą, dla wyciągnienia humorow zewnątrz ná wierzch, dla pobudzenia snu. *Item.* Pomocne są ná Hektykę, to iest: wnętrzną gorączkę ćierpiącym, dla dodawánia wilgotnośći, ktorą oná niszczy.

Kąpiel z oliwy samey, álbo z wodą zmieszáney, służy ná uśmierzenie kolicznych áffekciy, ná bol ciężki krzyżow z przyczyny kámieniá, służy y ná rozwolnienie porow w ciele, ná odmiękczenie cáłego ciáłá, osobliwie służy ná konwulsye.

Kąpiel

Kąpiel z mleká, ſłuży wyſchłym, z ciáłá opádłym, ſuchoty cierpiącym.

Kąpiel ſłona, ſłuży ná wyciągnienie z ciáłá z bytniey ſłonośći, z kąd bywa wielkie świerzbienie ciáłá, ſłuży y ná rożne kroſty, plámy świerbiące y ná świerzb.

Kąpiel z łagru winnego, ſłuży ná umocnienie ciáłá, ná wyciągnienie z niego rożnych humorow, ná ártetyczne (to ieſt ná bole w ſtáwách) choroby, ná osłábienie ſtawow.

Kąpiel z wody Gárbárſkiey, ſłuży ná rożne kroſty po ciele, ná wyſuſzenie wilgotnośći.

Wody cieplicżne, *Thermales* zwáne, ktore w rożnych Kráiach znáyduią ſię, tákie wody według rożnośći rożnych Kruſczow, przez ktore przechodzą, rożne máią ſkutki, ná rożne defektá oczym rożni Medycy ſzeroko piſzą.

Balnea Compoſita, to ieſt kąpieli ſkłádáne, do ktorych wchodzą rożne źiołá, kwiecia, korzenia, fruktá, zwierze, beſtye, &c.

Korzenia y náſienia wchodzące do kąpieli, præſcribuią ſię funtámi, y uncyámi, źiołá záś *Faſciculis*, to ieſt wiąſkámi, kwiecia *Manipulis*, to ieſt garśćiámi, *Mineralia*, funtámi, y uncyámi.

Czás wchodzenia do kąpieli nayſpoſobnieyſzy ránny, y ku wieczorowi, gdy iednák ſą czáſy gorące, ſtrzedz ſię w nie częſtego kąpánia, tákże y gdy ſą zbyt źimne, iáko źimie, y przy ſtáwie głębokim.

Oprocz tego obſerwowáć potrzebá, że gdy

chory

chory ma w sobie pełność humorow, y obstrukcye, ná ten czás ma się wstrzymáć od kąpieli, áż ciáło wprzod dobrze przeczyściwszy przez należyte Medykámentá.

Item. Wchodząc do wánny ma bydź kąpiel letnia, potym powoli przylewáć gorącey, ták też przeciwnie kto chce wniść do wody zimney, ma wniść do letniey, á potym powoli przylewáć zimney, a to nie bez ráciey, álbowiem gdy nagle do zimney álbo gorącey wody wniydzie chory, záraz álbo mdłości, álbo febrá, álbo inne Symptomatá zwykły przypadáć.

Item Siedzenie w kąpieli niema bydź dłuższe nád godzinę, lecz słábi mniey, nád to wchodząc do kąpieli, przed tym máią się posilić lubo rosołem, lubo polewką iáką, lubo Biszkoktem z winem.

Item. Záżywánie kąpieli, nie ma bydź dłuższe nád trzy dni, ieżeli dwá rázy ná dzień, ieżeli zás po rázu, przeciągnąć się może do tydniá. *Item.* Ieżeli iest wnętrzna gorączká, ná ten czás kąpiele máią bydź wolne bárdzo, niegorące, áby się wnętrzności bárdziey nie zápaliły, z kąd fumy zbiwszy się do głowy, nagłą sprawićby mogły áffekcyą.

Item Názbyt słábi niemáią záżywáć kąpieli.

Item. Wniektorych chorobách osobliwie meláncholicznych, iáko w Hipochondriey, tákże w mácicznych, wchodząc do wánny dáie się sposob ná purgáns wolny, co też służy ludziom szczupłey, á gorącey komplexyey. *Item*-

Item. Pilnie obſerwowáć potrzebá, że cierpiącym dawne wnętrzne obſtrukcye, iáko wątroby, ſledźiony, *Venarum meſaraicarum*, nigdy wánny záżywáć nietrzebá, áż *poſt univerſalia.*

Kąpiel chłodząca, ciáło odwilżáiąca, gorącość nerek uśmierzáiąca, y zatrzymaną urynę pobudzáiąca.

WEś liśćia Fiałkowego, Sáłaciánego, Slazu, ogrodnego, Podrożniku, Miodunki, káżdego po wiąſce, Migdałow tłuczonych w węzełku záwiązánych funt, kwiecia fiałkowego, Grzybieniowego po trzy garśći, pietruſzki znáczną wiąſkę dobrą. Rzepy świeżey kilká, warz w wodźie rzeczney, przecedźiwſzy wyley do wánny, niech ſię chory kąpie dźień podźień, przez trzy dni.

Kąpiel ná upłáwy, ná zbytnie płynienie Hemorrhoidow, y ná Biegunki.

WEś korzenia Wężowniku, żywokoſtu, po trzy funty, Bábki z korzeniem, Cypryſu, Dźiewánny, Skrzypiu, Syſzek Olſzowych, Liśćia dębowego, álbo ſkory młodey, iábłek, álbo Gruſzek płonnych świeżych, lubo ſuchych. Tarnek ſuſzonych, álbo ſkorki z drzewá ich, káżdego według proporcyey, Háłunu funt, warz wſzyſtko w wodźie ſtudźienney, przecedźiwſzy niech ſię chory kąpie.

Item. Ná Vpłáwy ieſt bárdzo dobra wodá tá, w kto-

w ktorey wárzą woſczyny, gdy wosk wybieráią.
Item Wielu ludzi kąpie ſię w gorzałce proſtey ná rożne defektá, oſobliwie żydzi ná párchy to czynią, á tę gorzałkę przedáią Chrześciánom, lecz procz tego czyści ciáło od wſzelkich kroſt, oſobliwie párchow.

Kąpiel ná Páráliß.

JAko ma bydź kąpiel na Páráliſz, maſz ná ſwym mieyſcu, tu ſię ná włáſnym dokłada, że ieſt naylepſza z mrowiſká, przydáiąc ſienny proch, zyſzki ſoſnowe, Pokrzywy ſuche.
Item. Weś ſoli poſpolitey funtow trzy, śiárki, Háłunu, Koperwáſu, káżdego po dwá funty Poleiu, Száłwiey, Bożego drzewká, Hyſopu, Rozmárynu, Lewándy, Iáłowcu, ſoſnowych wierzchołkow, Mrowiſká, każdego coć ſię będźiezdáło, Gorczyce garśći kilká, warz w wodźie, przecedziwſzy niech ſię chory kąpie, po kąpieli nácieray części nárуſzone páráliżem, wodką mocną, przydawſzy do niey oleyku, iáłowcowego, álbo Burſztynowego.
Na inne rożne defektá kąpieli naydźieſz przy káżdey chorobie, tu ſię tylko podał ſpoſob iáko wiele czego bráć do nich.

Semibálneum, *vel* Semicupium, *álbo* Inſeſſus.

WSzyſtko zá iedno rozumieć ſię ma, to ieſt kąpiel niezupełna, w ktorey w pewnych chorobách tylko po pás, niedotykáiąc żołądká

chorzy

chorzy máią ſię kąpáć, po polſku nazywá ſię puł kąpieli.

Semibálneum, *ná bol krzyżow, ná kolki, y ná zatrzymánie uryny.*

WEś korzenia Slazowego, Cybul liliowych, oboygá po funcie, Cybule zwyczáyney głowek dwánaśćie, Rzepy świeżey *tro.* dwánaśćie liśćia Slazowego, Páryetáryey, Brzozowego, Fiałkowego, Rzodkwi, káżdego coć ſię zda, łałowcu garniec, Pietruſzki, Kopru włoſkiego y proſtego naſienia, czyli liśćia po garśći, náſienia lniánego trzy garśći, warz w wodźie, przecedźiwſzy kąp chorego, á ieżeli uryny niebędźie mogł puśćić, niech w kąpieli wypiie kieliſzek winá z oleykiem Migdałowym, álbo z ſokiem Rzodkwiánym, álbo z limoniowym.

Semibálneum, *ná poruſzenie mieſięcznego zátrzymania.*

WEś Bylice, Slazu wyſokiego, Kozłku, S. Janá ziela, Sáwiny, Tátárſkiego źiela, Poleiu, Lebiodki, Rumienku, káżdego po wiąſce dobrey, warz, przecedź, niech ſię kąpie po pás.

Należą do tego Stuphæ, Laconicá, *álbo* Sudatoria, *to ieſt wanny ſuche.*

ROżnemi ſpoſobámi poty w wánnách ſuchych pobudzone bywáią, ktore według rożnośći chorob, rożnie odmieniáć ſię powinny.

Poſpolicie wſzedſzy do ſuchey wánny ſkrapiáią ro-

ią rospalone, lubo kámienie, lubo cegły, lubo zużel kowalską, lubo żelázo wodą ciepłą, álbo wodą w ktorey wárzone bywáią rożne ziołá, álbo remánentie od Dekoktu.

W innych záś áffekcyách, kłádą do suchey wánny gorzałkę zápáloną, w innych kłádą do wánny ziołá wárzone, z ktorych páry; poty porusz one bywáią, w innych owies álbo ięczmień álbo Dekokt. &c.

Záżywánie wánien pocących, potrzebne iest naprzod ná *Rheumatismum*, to iest ná bole w stáwách z przyczyny kátháru, na Scyátykę, ná Dworską Chorobę, ná puchlinę, ná zbytnią wilgotność w ciele, ná kołtony, y ná rożne choroby, osobliwie z zimney przyczyny pochodzące.

Jáko się ze wszystkiemi sprawowáć, naydziesz sposoby przy káżdey chorobie.

Item. W słábościách wielkich gdy poty trzebá pobudzic, że wánny suchey chory znieść nie może, zwyczáynie dla chorych te sposoby są osobliwe. Vpiecz chlebá dwá bochny ięczmiennych, prosto z piecá porosłkraway, uwiń w chusty, y poprzykładay do bokow chorego zwierzchu go nákrywszy, álbo rosparż proso, wsyp do workow dwoch, ktore pokłádź ná bokách okrywszy chorego.

Sposoby wárzenia Dekoktow z okolicznościámi:

DEkokty służą ná rożne choroby, ktore máią moc wysuszáiącą, y ciáłá pory otwieráiące

iącą, dla wolnego z ciáłá wychodzenia rożnych humorow szkodliwych, ktore zewnątrz ná wierzch wyprowadzáią. Y lubo znácznie po: tow nieporuszáią, iednák *per insensibilem transpirationem* humory subtelne y ostre przez otwárte pory zewnątrz wypycháią.

Ingrediencye z ktorych wárzone bywáią, są te: *Salsa Parilla*, *Radices Chinæ*, *Lignum Sanctum*, y *Cortices* iego, *Sasafras*, *Lignum Lentisci*, *Lignum Nephriticum*, *Lignum Colubrinum*, *Lignum Rhodi*, *Ligna Santalorum*, &c.

Lignum Gvaiaci, służy náturom y chorobom zimnym. *Radices Chinæ*, tákże, *Salsa Parilla*, służy náturom y chorobom ciepłym, &c.

Do kázdey uncyey, to iest do dwoch łotow z pomienionych trasmaryn, gdy się máią wárzyć to iest puł kwarty, wárzyć się ma ták długo áż połowá wywre, miárá ná raz uncyi sześć do ośmi, według lat y natury, dawác się ma ná czczo, y ku wieczorowi o godźinie czwartey.

Jeżeli tego potrzebá áby się chory pocił, ná ten czas záraz gdy záżyie ciepło Dekoktu, ma się dobrze okryć, álbo wypiwszy wniść do suchey wánny.

Záżywánie Dekoktu według choroby, ma się przedłużác, naydáley iednák do Niedźiel czterech. Potráwy pod czás picia Dekoktu, máią bydź bárdźiey pieczyste, á niżeli surowe.

Item. Przed záczęciem używánia Dekoktu, trzebá ciáło dobrze przepurgowáć kilká rázy,

 y ieże-

y ieżeli potrzebá krew puśćić, náwet y pod czás záżywánia onego, co tydzień trzebá wziąść lekárstwo, á w ten dzień nie ma pic chory Dekoktu, lecz piwo.

Troiákie bywáią Dekokty, to iest: iedne *Alterantia*, drugi *Sudorifica* trzeci *Purgantia*.

Záżywánie ich pożyteczne iest ná choroby iákie długie, ktore przez záżywánie innych lekarstw użyć się nie dádzą, ná kołtonowe áffekcye, ná bole po stáwách, ná Dworską chorobę, ná częste defluxy, z głowy do niższych częśći, ná wysuszenie zbytniey w ciele wilgotnośći, &c

Sposoby wárzenia.

WEś *Lignum Sanctum*, to iest Drzewá Gwáiakowego łotow ośm, skory tegoż drzewá łotow cztery, Rogu ieleniego w káwałki porąbánego garść, Hányszku łyszkę, wody zrodelney funtow sześć, to iest gárniec, warz w garku nowym áż połowá wywre, przecedź przez płat sukienny, daway ná raz po pułkwarty, przed weśćiem do wánny suchey.

Item. Weś korzenia Chiny pokráiánego, Sálsy Parilly, oboygá po sześć łotow, Rogu ieleniego álbo Łośiego porąbánego garść, wody gárniec, námocz przez dwádźieśćiá cztery godzin, (co się ma záwsze obserwowáć) warz do połowy, daway po pułkwarty przed weśćiem do wánny.

Jeżeli nie trzebá ciáłá bárdzo wysuszáć, tedy wzwyż pomienione ingredyencye tylko wywá-

rząc

rząć się máią do wywarzenia trzeciey części, przydawáć też rodzenkow.

Item. Gdy w ciele humory będą gorące, tákże słone y spalone, á przytym kászel y inne áffekcye z gorącośći pochodzące, ná ten czás przydawáć się máią, korzeń Lukrecyey, *Polipodium*, korzenie Podrożnikowe y z liściem, Rzepnik, Biedrzeniec, y rodzenki.

Item. Niekiedy według wielośći, y iákowośći humorow składány bywa Dekokt z rożnych transmaryn wraz zmieszánych, iako náprzykład.

Weś drzewá Gwáiákowego łotow dwánaśćie, korzenia Chiny, Sálsy Párilly, oboygá po sześć łotow, *Sasafras*, *Linni Lentisci*, oboygá po cztery łoty, Hányszku dwá łoty, Słoniowey kośći tartey łotow sześć, wody czystey gárcy cztery, námocz przez dwádźieśćiá cztery godzin, potym warz áż połowá wywre, daway (przecedziwszy) iáko y wyżey, remánentie służyć będą *pro Bocheto*, o ktorym niżey.

Item. Tym ktorzy máią Dworską chorobę, á z nátury są suszy y gorący, tákim, Dekoktow pobudzáiących poty strzedz się potrzebá, lecz dawáć się im máią *Bochesa*, iáko niżey zrozumiesz, á miásto suchych wánien kąpieli, y Sálíwácye, ktore máią bydź odpráwione przed záżywániem onych.

Dekokt wielce skuteczny, ná zimne y wilgotne głowy

affekcye, ná Dworſką chorobę, ná Gonorrheą zeſtárzáłą, gdy ieſt wilgotna náturá.

WEś *Antimonium crudum*, to ieſt Spiſgláſu zgrubá przetłuczonego. y w węzełku záwiązánego łotow ośm, *Salſæ Parillæ*, Orzechow włoſkich zielonych niedoyzrzáłych ſuſzonych, oboygá po ſześć łotow, drzewá Gwáiakowego łotow dwanaśćie, korzenia Polipodyey łotow cztery, Bukwice, Przetácznikù, oboygá po garśći, náſienia kopru włoſkiego garść, wody gárcy cztery, warz, (wprzod wymoczywſzy) do połowy, przecedziwſzy daway po puł kwarty ciepło, dwá rázy ná dzień przed wánną.

Dekokt oſobliwy otwieráiący, poty pobudzáiący, krew czyſzczący, y lekko purguiący.

WEś drzewá Gwáiakowego łotow dwá, náſienia, Chiny pokráiáney łotow ſześć, drzewá Sáſafrás, Sándálowego, Cytrynowego, drzewá Jáłowcowego, káżdego po cztery łoty, Spiſgláſu przetłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow ośminaśćie, korzenia Polipodyey, Kopru włoſkiego, Selerowego, Szpárágowego, káżdego pokráiawſzy po trzy łoty, *Rhaponicum*, korzenia Ciemierzyce czarney, oboygá po dwá łoty, Rodzenkow wielkich, Fig, oboygá po puł funtá, Rogu ieleniego garśći dwie, Hányſzku garść, wody gárcy ſześc, námocz przez noc, názáiutrz warz áż trzecia część wywre,

przecę-

przecedźiwszy, námocz w węzełku *Rhabarbarum* lotow trzy, daway zá nápoy *miasto* piwá.

Jeżeliby mętny był Dekokt. Weś kilká białkow iáiowych, rozbiy ie iák naylepiey, zmieszay z Dekoktem, przywarz, y przecedź przez płat sukienny, y schoway ná zimno.

Dekokcya Chiny ná kászel, ná wyschłość ciáłá, ná krew zepsowáną, &c. bardzo zálecony.

WEś korzenia Chiny, w tálarki pokráiáney, łotow dwá, korzenia Polipodij łot ieden, źiela przetácznika sczyptę dobrą, Rodzenkow wielkich po nákrawánych łotow trzy, puł Cytryny świeżey, Hányszku łot, Wáysztynu białego łot, Saletry puł łotá, námocz wszystko w rosole kapłonim nie tłustym, álbo od sztuki męsa, ktorego ma bydź trzy kwarty, warz do połowy mnieyszey, przecedziwszy włoż trochę kwiátu muszkátowego, piy z ráná ciepło codzień, y ku wieczorowi, tá Dekokcya służy ná ieden dźień, ná inne coraz nową trzebá wárzyc, pić ták przez Niedziel dwie.

Bochetum, Názywa się Dekokt wárzony, to iest od pozostáłych *species*, od wárzenia Dekoktu, przydáiąc nieco świeżych *species* wárząc, co służy przy támtym zá napoy zwyczáyny miasto piwá. Dáią się też w niektorych chorobách *Decocta alternantia*, *&* *purgantia*, ktore gotuią się z ingredyencyi wzwyż opisanych, przydáiąc

Senes Polipodium Rhaponticum, Mechoacane, Radices Hellebori nigri, Rhabarbarum, &c.

Item. Náuczáią niektorzy że ludźie ubodzy ktorym trzebá záżywáć Dekoktu, á ná to ich nieſtáć, mogą beſpiecznie z domowych drzew wárzyć go- Iáko to z drzewá Iáłowcowego, Berberyſowego, oſobliwie z korzenia iego, z Dębiny młodociáney, z Bukſzpanu, z Ieſionowego drzewá, z Sákłákowego, z Kruſzynowego, &c.

Sposoby dawánia ná Sáliwácye z okolicznośćiámi.

POBudzánie Sáliwáciy, nie tylko ſłuży ná Dworſką chorobę, lecz y ná inne rozmáite, iáko ná Parálíſz, ná kołton, ná kontráctye rąk y nog, ná fluxy, ná łománia po kośćiách, ná Ráká, &c. z tą iednák przeſtrogą, że według lat, komplexyey, y ſpoſobnośći ákomodowáć ſię máią, iáko o tym niżey będźie.

Troiákim ſpoſobem Sáliwácye poruſzone bydź mogą, to ieſt przez uſtá, biorąc ná nie, przez kurzenie, y przez ſmárowánie.

Przez uſtá. Weś *Turpeti mineralis* gran pięć, *Mercurij dulcis* gran dźieſięć, złącz do kupy, y mieſzay w możdźierzyku kámiennym, álbo ſzkłánym przez kwádráns, potym zmieſzay z konfektem rożowym, obſyp cukrem y day połknąć, dawáy ták co dźień ná káżdy poránek, áż poko Sáliwácye nienáſtąpią.

Albo weś *Mercurij dulcis* gran ośm, álbo trochę więcey dla mocnieyſzych, przyday *Mercurij vitæ* gráno iedno, ágituy długo w moździerzyku kámiennym, zmieſzay z konfektem rozowym y day, czyń ták codzień, poko Saliwácye nienáſtąpią.

Lecz naylepſzy ſpoſob ná poruſzenie Száliwácyey przez uſtá, dáiąc ſamo *Mercurium dulcificatum*, náprzykład, pierwſzego dniá day gran piętnaśćie, utárſzy ſubtelno, y z rożą zmieſzawſzy, drugiego dniá gran ośminaśćie, trzeciego y czwartego po dwádzieśćiá, áż Száliwácye náſtąpią.

Przez kurzenie. Weś *Cynabaris antimonij*, Mirrhy, oboygá zárowno, utárſzy ſubtelno wraz, rzucay ná węgle biorąc ná koniec nożá nie częſto, dość zá iednym rázem trzy, álbo cztery rázy, á chory niech párę álbo dym bierze w uſtá przez ſzklány lilek, czynić ták codzień dwá rázy, áż poko Száliwácye nienáſtąpią.

Inśi *ad Cynabarum* dodáią Storáxu, Burſztynu, Benzoinu, lecz máło potym:

Przez ſmarowánie. Weś żywego ſrebrá przedniego. Terpentyną álbo ſliną czcą umoczonego łotow cztery, ſadłá wieprzowego świeżego łotow dwánaśćie, lubo mniey trochę, *Ungv: de althea* łot, Oleyku Rumienkowego ile potrzebá, zmieſzay żeby żywe ſrebro utárło, ſmáruy tym w cieple wſzyſtkie ſtáwy, niektorzy ſmáruią grzbiet, lecz to rzecz niebeſpieczna.

Ieżeli záś kto chce mieć mocnieyszą máść, niechże więcey da żywego srebrá do wzwyż opisaney wagi, sadłá náprzykład łotow sześć, może y ośm, dla mocnieyszych, inni biorą zárowno ták sadłá, iáko y srebrá, lecz bárdzo wiele, inśi mieszáią z sámą máśćią Slazową, inni rożne mixtury czynią, ná ktorych máło należy gdyż wszystek fundáment należy ná żywym srebrze.

Czás bránia ná Sáliwácye nayspośobnieyszy Wiosná y iesień, procz przymuszáiącey potrzeby, ktora odwłoki cierpieć niemoże.

Kiedy się Sáliwácye spráwowáć máią przez Sáliwácye, trzebá chorego smárowáć zráná ná czco o godzinie szostey, ktorzy záś są słábey komplexyey, máią wprzod záżyć rosołu, álbo polewki po iáiu, śilnieyśi mogą záżyć Dekoktu ciepłego, przycukrowawszy go.

Smárowáć chorego od niższych częśći ciáłá ku gorze, raz tylko ná dzień, chybáby był ktory nátury przymocnieyszey, może y słábych drugi raz smárowáć, lecz tylko *extremas partes*, to iest stáwy, u rąk y nog, áby pierwszemu dopomoc, bo powtornie smárowánie názywáią Medycy *inunctio particularis*, á pierwsze *universalis:* Smárowáć záś chorego poki Sáliwácye nie nástąpią, co bywa pospolicie w trzecim álbo w czwartym dniu. Ieżeli Sáliwácye z oporem będą się otwieráły, może iescze raz násmárowáć, álbo chustámi ciepłemi ciáło śćieráć ráno, y ná noc.

Item. Gdy ſię dáie ná Sáliwácye otyłym, ták-że flegmátykom, y máiącym ſłábość w ſuchych żyłách, ná ten czas do ſmárowánia trzebá przydawáć Storáxu rzadkiego, ktory ſię názywá *Storax liquida*.

Item. Tráfia ſię częſto że zrázu Sáliwácye dobrze odchodzą, á potym w krotce álbo máło, álbo cále uſtáną przed czáſem, ná ten czas trzebá náturę pobudzić, lubo náſmárowániem, lubo przez uſtá dániem, &c. to ieſt tym co przedtym

Item. Sáliwácye doſkonáłe ná ten czás ſą gdy náſtąpi ſłábość znáczna, uſt y dziąſeł nábrzmienie, zápalenie, y opryſczenie.

Item. Obſerwowáć potrzebá że po káżdym náſmárowániu chorego obwinąć w chuſty, álbo w prześcierádło, y zwierzchu nákryć áby ſię zápocił, á gdy ſię ſpoci, y z godzinę w pocie poleży, otrzeć go, y dáć mu ſię czym poſilić. Zápocenie ná to ieſt potrzebne, áby tym łátwiey ſmárowánie wewnątrz przeniknąć mogło.

Item. Podczás Sáliwácyi chory niech nic innego nie ie tylko roſoły, Bullion, polewki, iáycá mięko, káſzę rzadką ięczmienną.

Item. Tráfia ſię że pod czás Sáliwácyi rożne przydáią ſię Symptomátá, iáko to Gorączká, álbo Konwulſye, álbo Anginá, álbo Suffocátia, álbo poty zbytnie, álbo biegunká, &c. więc ná ten czás może według potrzeby chory ákomodowáć lekárſtwá, y krew puścić, Enemę dáć, Purgáns, &c.

Tráfia

Tráfia śię y to, że gdy śię da ná Sáliwacye zwłaszczá przez ustá, miásto nich purgánse nástąpią, więc *ductum* nátury trzebá *juvare*.

Item. Pod czás Sáliwacyi kołszul áni pośćieli odmieniáć nie trzebá, osobliwie gdy śię przez smárowánie czynią, álbowiem te rzeczy prześzły smárowániem, więc tez mogą bydź po częśći pomocą do lepszego effektu.

Item. Przed záczęciem Sáliwácyi trzebá ćiáło dobrze przepurgowáć lekárstwy, mieszáiąc między niemi *apertiua & digestiva* Krew tákże ma bydź upuszczona, potym dobra ieſt rzecz záżywáć kąpieli wodnych przez tydzień y dáley.

Item. Ná Dworską cholobę choruiący, ieżeliby miał inne choroby do niey przyłączone, to ieſt obstrukcye wnętrzne, gorączkę wnętrzną álbo duszność y kászel, wyschłość, álbo z ciáłá opádnienie, ná ten czás trzebá wprzod należytemi medykámentámi te áffekcye choć po częśći uspokoić, potym przystąpić do Sáliwácyi. *Item*. Gdy śię zákończą Sáliwácye, ktore zwyczáynie do dwoch Niedźiel, á czásem y trochę dáley przećiągnąć śię zwykły, trzebá krew puśćić, purgáns wźiąć, ieżeliby tego byłá potrzebá. Ieżeliby chory miał w sobie po Sáliwácyách iáką gorącość, ma záżywáć kąpieli z wody rzeczney bez źioł, ieżeli zás będźie blády, nędzny, wyschły, ma záżywáć mleká oślego, álbo kobylego, álbo koźiego, ieżeliby tego wszystkiego niebyło, ma pić Dekokt.

ADDI-

ADDITAMENT

O Oſpie, y Odrze

PRzyczyná Oſpy ieſt naypewnieyſza krew nieczyſta, ktorą płod w żywocie Mácierzyńſkim oſtátnich Mięśięcy ciągnąc do śiebie karmi śię, z kąd po cáłym ciele gdy śię rozeydzie przez lat kilká zátáiona ſpokoynie zoſtáie, po tym gdy nátura tey nieczyſtośći dáley znieść (iáko rzeczy ſobie przeciwney) niemogąc wzburza śię nákſztałt winá młodego, przez co nieczyſtość owá záciągniona z Mátki od czyſtey krwie oddźiela śię, y *per criſin* wyrzucona ná wierzch bywa, z kąd náſtępuie ſercá álterácya, á z tąd gorączká.

Przyczyną też bywa záráżá iedno od drugiego, álbowiem czáſami pánuią Oſpy záráźliwe, y choć ią kto miał, znowu mieć muśi, co pochodzi z influencyi niebieſkich.

Znáki poſpolite náſtępuiącey Oſpy, Bol głowy, oſpálſtwo znáczne, wzdrygánie śię we śnie, ſzaleńſtwo, á czáſem y konwulſye, drzenie członkow, kichánie częſte, źiewánie, y przeciągánie śię, ochrápienie, káſzel, oddech ćięſzki, roſpalenie, bol grzbietá, nudnośći, nieſpokoynośći, łez z oczu dobrowolne dobywánie śię, oczu odmiáná, y świerzbienie, twarzy nábrzmiáłość, y rumieniec.

Niebeſpieczną Oſpę znáczy gorączká wielka,

ktora się nie mieni, to iest nie umnieyſza, po wydániu się ná wierzch Oſpy, tákże nudności, y wielkie czkliwośći. Duſzność, ktorą znáczy álbo Oſpę ná płucách, álbo wrzod, álbo Anginę, to ieſt w gardle zápalenie wielkie, álbo znáczy ſił osłábienie wielkie, tákże gdy będźie prágnienie wielkie do picia, á przytym oddech ćięſzki, bárdzo zły znák ieſt, tákże gdy się przyda biegunká, uryná iák krew, znáki pewne śmierci, tákże gdy się nierychło wydáią, y gdy się pokáżą, znowu się kryią, tákże gdy się miedzy niemi powydáią mákuły czarne, wſzyſtkie te znáki ſą bárdzo złe, y śmierćią grożące.

Odrá ieſt káżdemu wiádoma, przyczyná iey ieſt krew, ktora zburzywſzy się wyrzuca álbo oddala od ſiebie, co iey ieſt ſzkodliwego ná wierzch, przy ktorey też bywa gorączká y inne Symptomátá podobne, iáko y w oſpie, iákoż máło się roznią od ſiebie. Bywa też Odrá zárázliwa, ktora pánuiąc między ludźmi w znáczne wprowadza álterácye. A pod czás y morzy.

Oprocz tego tráfiáią się kroſty podobne Oſpie, świecące się iák kryſztał, z ktorych wychodźi wodniſta máterya, tákże kroſty názywáią się *Cryſtalli*.

Drugie tákże názywáią się *Tubercula*, podobneż tez Oſpie, z ktorych máło odchodzi máteryey ropiſtey, y nie gęſto, lecz tu owdźie po ciele się wydáią bez gorączki, y prędko giną.

Trzecie názywáią się *Rubeolæ*, to ieſt: kroſty

máłe

máłe y czerwone, ktore niekiedy same z rozspaleniem, y kászlem wydáią się, á czasem między Ospą, á pod czás gdy ospá zniydzie.

Czwarte názywáią się *Rossalia*, to iest mákuły czerwone y zápalone, ktore záledwie z znáczną nábrzmiáłością po cáłym ciele iákby roża tu owdzie rozwlekłe ná początku, lubo czwartego álbo piątego dniá wydáią się, dáley záś po cáłym ciele się wydáią, ták, że się zda iákoby zápalone cáłe ciáło, ten kolor iáko ná początku, ták ku końcowi częściámi rozrzedzáiąc się schodzi, ktore pospolicie w dziewiątym dniu cále niszczeią, po ktorych łupierze z ciáłá schodzą.

Sposoby do leczenia Ospy.

W Leczeniu Ospy trzy czásy pilnie obserwowáć potrzebá. Pierwszy czás *Ebullitionis*, to iest: kiedy się zánośi ná Ospę, czego przez znáki opisane dochodźić się ma. Drugi czás *apparitionis*, to iest gdy się Ospá wydáie. Trzeci czás *Supparationis*, to iest gdy się doskonále wyda y ponábiera.

Gdy się Ospá ma wydawáć iák się znáki tego pokażą, na ten czas służą lekárstwá ktore *fervor* mitiguią, á tákie máią bydz nieco cierpkie, y śćiągáiące, krwie upusczenie bárdzo pomocne iest, gorących lekarstw, ktoreby krew bárdziey zápaláły y mięszáły, iáko są *Bezoardica* strzedz się. Gdy się záś poczynáią wydawáć, ná ten czás *Bezoardica* służą, iáko sam kámień *Bezoar*, iest

ieſt bárdzo ſkuteczny, tákże drugie *Bezoárdicum animale*, tákże *Sal volatile viperarum*, choć y ſam *pulvis*, tákże *Pulvis pannonicus*, *Bolis*, *&c.* y inſze o ktorych niżey.

Zá napoy zwyczáyny, naylepſza ieſt tyzánná z ięczmieniá, ále lepiey z krup perłowych wárzona, przydáiąc álbo rogu ieleniego, álbo Słoniowey kośći tártey, álbo korzenia Sczawiowego, oſobliwie ná początku, gdy zás gorączká nie ták bárdzo ieſt wielka, w ten czás wárzyć tyzánnę z ięczmieniá, przydawſzy Fig.

Jeżeli po wydániu ſię oſpy gorączká będźie znaczna, oddech ćięſzki, uryná gęſta y bárdzo czerwona, y inne znáczne Symptomátá, znák ieſt że nátura zbytniemi złemi humorámi ieſt obciążona, więc ná ten czás krwi upuſczenie bárdzo ieſt potrzebne, y tak potrzebne to krwi upuſczenie w niebeſpieczney Oſpie, że y naymłodſzy wiek nie ieſt do tego przeſzkodą, tych bowiem czáſow w zwyczay weſzło z rády poważnych Medykow, że w czwartym, á náwet y w trzecim roku beſpiecznie puśćić może krew, co w innych kráiách práktykuią, że iednák ták bárdzo młody wiek záledwie to znieść może, więc ieżeliby do tego przyść nie mogło, ná to mieyſce lubo báńki ſiekáne, lubo piiawki ná grzbiecie, ná łopátkách y ná udách ſtáwić ſię máią. Purguiące lekárſtwá mieyſcá nie máią, lecz nim ſię Oſpá wyda, bárdzo pożyteczne ſą.

Aby ſię oſpá zewnątrz iák naylepiey ná wierzch wydáłá,

wydála, ſpoſob ná to poſpolity ten. Weś Fig ſuchych mięśiſtych łotow czternaśćie, Szoczewice z zwierzchniey ſkorki ochędozoney trzy ćwierći łotá; *Gumi Laccæ* puł trzeći ćwierći łotá, *Gumi Tragana*, naśienia kopru włoſkiego po pul łotá, warz w kwarćie wody, áż trzećia część wywre, przecedźiwſzy daway pić czėſto.

Albo weś korzenia kopru włoſkiego, Sczawiowego, oboygá po dwá łoty, Rogu ieleniego tártego łot, polny Dryakwi, *Scordij*, S. Ianá źiela, káżdego po gárśći, Fig mięśiſtych ſześć, *Gumi Laccæ* trzy ćwierći lotá, naśienia Rzepnego, *Cardui benedicti*, po puł łotá, Szoczewice ochędożoney ze zwierzchniey ſkorki puł łotá, Gumi Tragacenti pułtory ćwierći łotá, warz wpuł gárcu wody, áż trzećia część wywre, przecedźiwſzy przyſłodź Syropem Limoniowym, daway często po łyſce.

Ieżeliby *malignitas* gorę bráłá, iáko śię trafia w zaráźliwey Oſpie, ná ten czás *Alexifarmaca* ſą naypotrzebnieyſze, iáko konfekt Hiacyntowy, kámień Bezoárdowy, *Pulvis Pannonicus, &c.*

Ieżeliby w pierśiách ćięſzkość byłá, ná ten czas mogą śię dawáć Iulepy odwilżáiące, y poruſzáiące materyą, iáko Iulep Fiałkowy, z Lukrecyey, &c.

Ieżeliby śię wrzod w uſtách zrobił, záżywáć ná to ięczmieniá wárzonego, przydáiąc *mel Rosarum*, á ieżeliby śię korruptia zábieráłá, ná ten czás *Ungventum Ægyptiacum* służyć będźie.

Ieżeliby ſię biegunká przydáłá, udać ſię do zátwierdzáiących medykámentow, á naybárdziey Enemy ſłużą tákie.

Weś mleká, zágaś w nim kilká rázy roſpalone żelázo, przyday żołtek od iáiá y cukru, álbo warz ięczmień przydawſzy Roży ſuchey, przecedź zápraw żołtkiem, y cukrem.

Trzebá iednák w tym oſtrożnośći, álbowiem trafia ſię częſto, że ná Oſpę choruiące dźieći miewáią biegunkę, z przyczyny Gliſt, zkąd wielkie niebeſpieczeńſtwo, oſobliwie gdy długo trwa, álbowiem z tey przyczyny Oſpá nie może ſię dobrze ná wierzch wydáć. Ieżeli zprzyczyny Gliſt biegunká będźie, z tych znákow łátwie dość ſię może, naprzod excrementá bywáią przygrubſze, y flegmiſte, kolor ich ſzáry, álbo biały, czego doſzedſzy ordynowáć ſię máią medykámentá gliſty morzące, y Enemy ápplikowáć potrzebá ſłodkie.

Item. Podczás Oſpy trafia ſię, że nerki bywáią zránione, zkąd uryná pokázuie ſię krwáwa, ná co ſłużą Emulſye, to ieſt mleczká z Naſion zrobione, przydáiąc *Trochiſcos* Alkekingi, álbo *de Carabe*.

Dla ochrony oczu, ktore podczás Oſpy rożne defektá ponośić muſzą, nim ſię tedy Oſpá wydawáć pocznie, álbo gdy ſię iuż pokázuie, przemywáć ie w kázdą godźinę wodką Babczáną, zmieſzawſzy do niey Rożáney, y trochę Száfránu.

Ieze-

Ieżeliby zás w samym oku krosty się pokazáły, ná ten czás zápuszczáć ie często krwią gołębią, álbo wodką tą. Weś wodki z roży białey łotow cztery, wodki świeczkowey puł łotá, *Trochiscorum alborum Rhasis* ćwierć łotá. Tutiey præpárowáney skrupuł, Kámfory gran pięć, Száfránu gran dwie, zmięszay w tym chustkę ćienką niekrochmalną, y przemyway oczy.

Ieżeliby się exulcerácya w oczách przydáłá, używay tego: Weś Bleywásu wypłokánego trzy ćwierći łotow, *Sarcocolli* ćwierć łotá, Gumi Tracagunti skrupuł, *Opij* gran dwie, wodki z kopru włoskiego kwáterkę, zmieszay y przemyway, tákże y zápuszczay w oczy.

Iezeliby oczy ták nábrzmiáły, żeby ich otworzyć chory niemogł, warz siemie lniáne, y *Fœnum Græcum* w wodźie, przecedźiwszy maczay chusteczki, y przykładay ná oczy. A ieżeliby się bielmo, álbo mgłą zaśćie oká pokazało, zásypuy ie cukrem białym, iák naysubtelniey utártym.

Item. Niektorzy máią zá osobliwą rzecz dawáć do pićia przez cáły czás Ospy wodkę polney ruty, co nie odrzeczy, álbowiem gorączki nieprzyczynia, y pomaga do wydawánia się Ospy. Co się tycze przekłoćia krost, to się ma záchowáć, że ieżeli w nich pokázuie się máterya rzadka, sina, ná ten czás przekłoć, álbo przestrzygnąć się nożyczkámi máią, áby iádowity humor ćiáłá nie gryzł, gdy zás máterya iest

digesta, to iest, biała iák ropá, dáć im pokoy, tylko smárowáć ich może oleykiem Migdałowym. Aby ćiáło bliznámi po Ospie nie było oszpecone, procz innych rzeczy, tá iest naypewnieysza, to iest: Słoninę iák nayczyśćieyszą przypaláć nád świecą, á śćiekáiącą tłustość puszczay ná śmietánę, zmieszawszy smárowáć ćiáło, iák się tylko Ospá wydawáć poczyna, áż do końcá.

Item. Zrob mleko z naśienia konopnego, z wodką rożáną, tym smáruy. *Item.* Niektorzy śćieráią wodką z kwiećia Bzowego.

Ieżeliby się w nośie Ospá powydawáłá, dawáć do wąchánia ocet rożowy: tákże maczáią knotki w mleku wárzonym, z śiemieniem lniánym wkłádáć w nos.

Dla ochrony gárdłá od krost niektorzy woreczek nátłoczywszy Száfránem, skrapiáią go pokármem białogłowskim, y przykłádáią.

Dla ochrony oczu, od iákiey áffekcyey z Ospy, niektore białogłowy codzień oczy dziecku liżą ięzykiem.

Proszek nayosobliwszy ná Ospę, ktory Medycy názywáią Pulvis Ioelis.

WEś naśienia Nástúrcyowego, Orlikowego, oboygá po ćwierći łotá, Rogu Ieleniego świeżego, álbo iednorożcu dwá skrupuły, Korali czerwonych, Pereł præpárowanych, oboygá po skrupule, uczyń subtelny proszek, dáie się

ná raz

ná raz od puł ſkrupułu, do cáłey drágmy.

Odrá temiſz ſię ſpoſobámi leczy co y Oſpá, oprocz tego, pod czás Odry, naylepſza rzecz ieſt dawáć po troſze Mirrhy ſubtelno utártey w Syćie miodowey, y ſamę Sytę dáią pić zá napoy, gdy wielkiey gorączki niemáſz.

O Suchotách dźiećinnych.

SUchoty dźiećinne z wielu przyczyn przydáią ſię, to ieſt: álbo z Mátki gdy zły pokarm ma, álbo z gliſt, álbo z iákiey wnętrzney złey diſpozycyey, to ieſt z żołądká, álbo wątroby, &c. álbo z zarázy, iednák nayczęśći ſię przydáią z robakow, ktore ſię w grzbietách ich rodzą, á te ſą bárdzo ſubtelne, á im dłuzey w ciele zoſtáią, tym bárdziey dźiećię niſzczeie.

Ná wywabienie tych robakow, ten ieſt ſpoſob. Wſadz dźiećię do kąpieli, w ktorey oſrodką chlebá z miodem práſnym náćieray, ták grzbiet, iáko y ręce, y nogi, iáko ſię wydádzą, śćieray ie, álbo chlebem ſamym, álbo lepiey nożem oſtrym, lubo brzytwą oſtrożnie. *Item*. Kąpią w Syćie miodowey.

Item. Z iákieykolwiek przyczyny Suchoty będą. Weś źiela ktore wilczym grochem zowią, warz ie w wodzie, y w tym kąp dźiećię. Ieſcze lepiey gdy przydaſz báránich nożek potłuczonych.

Item. Weś Podbiału, wilczego grochu, Ru-

mienku po trzy gárści, ięczmieniá cztery gárści, nożek báránich co chcesz, przyday liścia wierzbowego, álbo skory, warz, y kąp w tym dziećię. iáko wyidźie z kąpiele, smáruy go sadłem Liśim, álbo pśim, przytym uparz w mleku Podbiału, przecedź, daway pić, dziećięciu.

Ieżeliby pochodźiłá tá chorobá z glist, o tym ná swym mieyscu.

Robaczki rodzące się w grzbietách dźieći, názywáią się *Crinones*, znáki ich są, że choć wiele dziecko ie, przecię schnie.

O Rożnych chorobách pierśi Białogłowskich.

W Kilká dni po porodzeniu, zwykłá podczás położne białogłowy nápadáć gorączká wolna, ktora názywa się *Febris Lactea*, przyczyną tey álterácyi iest pokarm, że álbo się mieni y miesza, álbo się spieka, zkąd pierśi zápaláią się, twárdnieią, co pospolićie názywáią Rożą.

Znáki tey gorączki. Naprzod zimno, álbo ráczey ogrążenie, po ktorym nástępuie gorączká, prágnienie, pierśi nábrzmiáłość, bol w krzyżu, pomieszánie humorow, á potym zápalenie pierśi.

Leczenie tey álterácyey spuśćić się ma ná náturę circuluiącą, osobliwie gdy *lochiorum fluxus* iest należyty, naypewniey iednák rozrywa się potem, ieżeli sam dobrowolnie przyidzie,

dźie ináczey dopomoc śię ma náturze, iednák ostrożnośći potrzebá, áby tá lekka gorączká nieodmieniłá śię w gorszą.

Ieżeli nábrzmiáłość pierśi z pokármu będźie, na to nayiepsze są przykładánia Plastru, *Desperma ceti.* álbo weś Miniey łotow sześć, Cynobru zwyczáynego łotow trzy, wosku y oliwy ile potrzebá, uczyń plaster, y przykładay ná pierśi.

Albo weś wosku białego łotow sześć, oleyku Migdałowego łotow cztery, rospuść nad ogniem y przykłáday, kto nie może mieć náprędce oleyku, niech da massy migddłowey.

Ieżeliby śię záś ná wrzod zbieráło, co śię często tráfia, w ten czás przykłádáć máśći álbo plastry odmiękczáiące, á iák śię zbierze otworzyć nieczekáiąc áż śię samo otworzy.

Jeżeli po odsadzeniu od pierśi dźiećięćiá pokarm zgubić potrzebá, ná to sposoby te: Naprzod wysmykiwáć pokarm ná węgle zarzyste, álbo ná rospalone żelázo, ginie pokarm.

Item. Weś Trybule świeżey, rozwierć wdonicy, włoż máßá, przysmasz y obłoż pierśi:

Item. Weś máśći Topolowey, soku z Mięty rowne częśći, zmieszay nád ogniem, y zmaczawszy w tym chustę obłoż pierśi.

Item. Weś miodu práśnego kwáterkę, Terpentyny rzadkiey puł kwáterki, Száfránu tártego puł łotá, zmieszay, násmáruy tym pápier bronatny, y przyłoż ná pierśi. *Item.* Warz w otćie

kwiát Krokoſowy, y przykładay ná pierśi.

Item. Z rzepnego naśienia oleiem náſmáruy pierśi, á ná wierzch przyłoz pápier miodem náſmárowány, potym podwiąż, pierśi.

Item. Máść Topolowa zmięſzay z miodem práſnym, y przykładay, álbo miod z ſolą.

Gdy ſię pokarm z ſiada w pierśiách, naprzod gryść naſienie kopru włoſkiego, álbo Hányſz.

Item. Do wnętrznego záżywánia, ſłuży ná to oſobliwie *Spiritus ſalis armoniaci dulcis*, záżywáiąc go w wodce Trybuli.

Albo weś oczek Rákowych, rogu ieleniego utártego, oboygá po ſkrupule, zmieſzay, y day w winie. *item.* Náſyp worek proſem, álbo Ryżem, praż w mleku, y przykładay ná pierśi.

Na toż ſłuży Plaſter *de Achilon ſimplex*, tákże *de Galbano, cum Gumi Ammoniaco & Croco.*

Item. Weś liśćia liliowego, Słazu ogrodnego, zwarz, wierć w donicy, przyday woſku, przyſmaż, y przykładay ná pierśi.

Ieżeli ſię tráfi że Mámká, álbo Mátka dźiećięćiá karmić niemoże, gdy álbo poroni, álbo dźiećię umrze, tym ſpoſobem procz zwyż opiſanych ſtráćić pokarm może.

Weś ośrzodki chlebá żytnego, przyday Mięty ná proch utartey, ſoli, octu rozowego, zmięſzay, y przykładay.

A ieżeliby ſię pokarm ſiadł, ná to przykłádáć ziołá, máteracyk z nich zrobiwſzy, á te ſą. Trybulá, Pietruſzká, Kuroſtęp, Boćiąnie noſzki, kwiát Bzowy.

Albo

Albo codziennie ſmárowáć tym. Weś ſadłá kápłoniego, máśći Bzowey po dwá łoty, oleyku fiałkowego łot, zmieſzay, álbo weś máſłá świeżego, przyday *Spiritum ſalis armoniaci*, zmieſzay y ſmáruy.

Iáko Pokarm ſtrácony, álbo zmnieyſzony przywrocić.

DLa nábyćia pokármu, poſpolićie záżywáią naśienia kopru włoſkiego, Czárnuſzki, Hányſzku, kwiátu Bzowego, wárząc to wſzyſtko w mleku, y piiąc przecedziwſzy, tákże żuiąc w uśćiech uſtáwnie pomienione naśioná.

Item. Niektorzy bárdzo zálecaią gliſty ziemne ſuſzone, y ná ſubtelny proch utárte, záżywáiąc ich po dwá ſkrupuły ná raz w wodce z kopru włoſkiego, ſmáruiąc tákże pierśi z tychże gliſt oleykiem, ſmáżąc ie w oliwie.

Item. Bywa w Aptekách *Spiritus ſalis armoniaci aniſatus*, tego záżywáiąc ieſt ſkuteczny.

Iezeliby z nagłego przeſtráchu, álbo gniewu Mámká, álbo Mátká poálterowána byłá, ná ten czás niema dawáć pierśi dźiećięćiu, ále pokarm wyſtrzykáć, y záraz wźiąć ten proſzek. Weś oczek Rákowych, Olbrotu, oboygá po ćwierći łotá, zmieſzawſzy zázyć w winie ná trzy razy.

Item. Dla przyćiągnienia y przymnożenia pokármu. Weś naśienia Hányſzkowego, kopru włoſkiego, oboygá po ćwierći łotá, kolędru ćwierć łota, Cynámonu, Korali czerwonych

præpárowanych Proszku z glist suszonych, *Cinabaris nativæ*, káżdego po iednym skrupule, Cukru tyle, ile to wszystko záważy, zmieszay, y daway po ćwierci łotá.

Item. Weś świeżego Biedrzeńcu, zwierć, warz w mleku, y przykładay ná piersi.

Item. Kryształ. álbo żywe srebro noszac záwieszone ná piersiách, przyćiągáią strácony pokarm.

Item. Częstokroć z zbytniego fráfunku y ápprehensy ey osycháią pierśi, y pokarm w nich ginie, ná te trzebá wziąć purgans raz y drugi, potym warz w wodzie koper włoski, Czárnuszkę, Lukreciey korzeń, przecedźiwszy, záżywáć w tym proszku z glist, y oleykiem z nichże smárowáć pierśi.

Item. Niektore białogłowy máią zá rzecz osobliwą záżywáć kámieniá tártego, ktory się názywa *Lapis Galactites*, albo *Lac Lunæ*, ná raz puł ćwierci łotá, y więcey, w polewce Migdałowey.

Ná Opryszczenie Pupillarum, *to iest cyckow*.

WEś Oleyku Liliowego trochę, przyday Tucyey præpárowáney, smáruy tym cycki, á po wierzchu posypuy Tucyą, y pápier przyłoż, álbo listek Babczány.

Item. Pánie smáruią Pomadą, á ubogie psim sadłem, álbo máśćią Topolową, zmieszawszy do niey trochę śmietány.

Item.

Item Weś máśći rożáney, przyday Tutiey, smáruy. *Item.* posypuy samym cukrem, zgoi się, álbowiem cukier suszy, y prędko goi, ieszcze prędzey przydawszy Tutiey.

Przed dawániem piersi dziećięćiu, záwsze wprzod omyć cycki winem ćiepłym.

Ná Rożą w pierśiách.

JEżeliby się roża w piersi wdáłá, á przytym byłáby gorączká, álbo febrá, ná ten czás służyć będą wprzod lekárstwá, poty pobudzáiące. Weś wodki *Cardui benedicti*, z kwiećia Bzowego, oboygá po dwá łoty, szczeki Sczupakowey Ráczych oczek, rogu Ieleniego, káżdego po scrupule, zmieszay, przyday ieżeli masz iulepu z mączki polnego, day ná noc dla zápocenia.

Do powierzchownego przykłádánia, dobra iest skorá ze Bzu zielona, ktorą zmaczáwszy wprzod w prostey gorzałce gorącey, zlekká wyćisnąwszy, potrząsnąwszy stochmalem, álbo Bleywásem przykłádáć. Albo też kwiát Rumienkowy, zmieszawszy z otrębámi, álbo kwiát Bzowy z mąką, álbo Dryakiew zmieszawszy z gorzałką, z solą, álbo máśćią Płoskonkową smárowáć, posypuiąc proszkiem z korzenia Lukrecyey.

Ná zápalenie piersi, przykłádáią zwyczáynie száry pápier, miodem posmárowawszy, álbo utłuką ná proch Bob, przydąwszy mąki pszenney, przywarzáią w mleku, y okłádáią.

Ná zá-

Ná zápalenie z wielkim bolem.

WEś korzenia Slazowego, Pietruszki, liśćia Slazowego, Rumienku, Hizopu, polney Dryakwi po gárśći, kwiátu Bzowego, ziela S. Iana po puł gárśći, Rzepy skrobáney dwie gárśći, warz w mleku, y przykładay ciepło, á ieżeliby się ná wrzod zbieráło, co potym poznáć ieżeli bárdzo wewnątrz rwie, y strzyka ustáwnie, ná ten czás przykładáć plaster *Demelliloto*, álbo *Citrinum*, ktory iako się robi, znaydziesz ná swym mieyscu.

Ná zbytni pokarm.

WArz w oćcie Kmin kramny, y przykładay ná pierśi. *Item.* Smaz w oliwie Rzodkiew skrobáną, y przykładay iest rzecz pewna.

Item. Weś iáiec trzy, przyday Száfranu, y wosku, uczyń plaster, y przykładay, á przytym sokiem Babczánym obmyway pierśi.

Dla przymnożenia pokármu.

POlny Kmin, wszelkim sposobem używány, mnoży pokarm, tákże nasienie Pásternakowe y kopru włoskiego.

Item. Kwiát Lipowy, wárzyć w mleku, przecedziwszy pić. *Item.* Kopytá krowie z przednich nog ná popioł spal, ktorego używáć, uznasz skutek.

Ieżeliby się w pierśi *Cancer*, to iest Rák wdał, o tym masz ná swym mieyscu, w Rozdźiale o Ráku.

Item.

Item. *Ná zápalenie w pierśiách.*

WEś naśienia lniánego utłuczonego, zmieszay z miodem, y przykładay.

Item. Weś łaien gołębich utártych, miodu y wosku, zmieszay nád ogniem y okładay pierśi.

Item. Łayná kozie zmieszay z mąką, y z octem, przywarz, y okładay, rzecz pewna, á ieżeliby śię ná Káncer zánośiło; przykładay kozie łayno z miodem.

O Gonorhæi.

GOnorrhæa, to iest: *Seminis profluvium*, iedná bywa łáskáwa, druga *Virulenta*, to iest, iádowita, á tá iest początkiem y fundámentem dworskiey choroby, ktorey znáki są te. Naprzod ná początku máterya biała, álbo złtáwa, *è vasis spermaticis*, bez bolu y czućia odchodźi, ták czuiącemu, iáko y śpiącemu, ktora zá czásem psuie śię, y ostrośći nábywa, meat przez ktory przechodźi w członku náturálnym gryźie y ráni, zkąd bol nástępuie, y iákoby spodem powroz wyćiągniony był uryná wychodźi z wielkim bolem, y rznieciem, potym nástępuie cerá bláda, ćiáło niszczeie, w lędźwiách słábość, &c.

Gonorhæa nie z iedney przyczyny bywa, álbo *à vitio spermaticarum partium, intemperiei frigidæ & humidæ quæ vel à causis externis tali vi prædictis ut nimia venere, vel ab humorum affluxu, vel à vitio seminis ipsius, quando est vitiosum, vel*

acre & calidum, vel crudum aquosum, & tenue, vel virulentum & malignum, quale in lue venerea contrahitur, vel à spermaticorum vasorum, & testium imbecillitate ex venenata lue contracta.

Sposoby do Leczenia.

PRoste *profluvium seminis* łatwie uleczyć się może. Naprzod kłádąc się spáć, ziedz Gałkę Muszkátową, nic potym nie piy.

Item Weś Terpentyny ćwierć łotá, warz ią w wodce rożowey, álbo Babczáney, żeby stwárdniáłá, wyimi z wody, przyday *Rhabarbarum* tártego ná proszek skrupuł ieden, umieszay, przesyp cukrem, y płonki pokráiawszy ná káwáłki, czyń ták codźień przez trzy dni, álbo poki nieustánie.

Item Bálsam biały *de Copalba* zwány, záżywány z konfektem rożowym stárym, álbo z sokiem Pigwowym gęstym, iest osobliwym rátunkiem.

Ieżeliby z gorączki pochodźiło, krew z ręki puśćić potrzebá, przytym warz Lukretiowy korzeń w wodźie, przydawszy skory z drzewá tarnkowego, y kolędru trochę, przecedźiwszy piy przez dźień y drugi, nie piiąc piwá.

Jtem. *Ad Gonorrhaeam simplicem ex effrenata venere.*

WEś Máłmázyey przedniey kwáterkę, włoż máślá, zgrzey, zmaczay chustę, włoż ná krzyże, przytym smáruy oleykiem z gałki Muszkáto-

ſzkátowey wyćiśnionym, ieſt rzecz doświadczona, iezeli Máłmázyey mieć niemożeſz, weś winá náylepſzego.

Ieżeli będźie *Virulenta*, álbo dawna, trzebá ćiáło przepurgowáć rázy kilká, potym krew puśćić, ieżeli śiły y inne okoliczności pozwolą, potym pić Dekokt, á ieżeli niedawna, y nie iádowita będźie, może innemi ſpoſobámi niżey podánemi utrzymáć ią: Do purgánſow náylepſzy ieſt **Mercurius dulcis**, albo *Cinabaris nativa cum reſina Ialappæ, & extracto Rhabarbari.*

Item. Weś *Rhabarbarum* przedniego, ná proſzek utártego ſkrupuł ieden, *Diagredis* gran ſiedm, *Mercurij dulcis* gran dźieśięć, Kolofoniey puł ćwierći łotá, zmieſzay z konfektem rożowym ſtárym, przeſyp cukrem, y day ná raz pokráiawſzy w káwáłki, po purgánſach, záżywáć rzeczy zátwierdzáiących, tákich, álbo podobnych. Weś mięty ſuchey puł łotá, naſienia Sáłaćiánego, Rućiánego, Babczánego, korzenia Fiałkawego, ſkorek Pomoráńczowych, káżdego po ćwierći łotá, Kámfory puł ćwierći łotá, zmieſzay, uczyń proſzek ſubtelny, ktorego záżyway ná noc káżdą po ćwierći łotá, w Emulſyey, to ieſt w mleczku z máku, y z iąder Brzoſkwiniowych, álbo Migdałow gorzkich zrobionym, z wodką rożową.

Item. Niektorzy w koźim mleku gáſzą ſtal roſpaloną kilkárázy, do ktorego przydáią ſoku Babczánego, y *Bolum armenum*, według proportiey,

ciey, y piią codźień z ráná, y ná noc. *Item.* Warz korzeń Lukretiey, przydawszy korzenia *Tormentillæ*, y Babczánego, piy miásto piwa.

Item: *Ossa sepiæ*, Bursztyn subtelno tárty, *Gumi Arabicum*, *Bolum armenum*, *Semen agni casti*, *Lactucæ*, *Camphora*, *&c.* ná tę chorobę są bárdzo dobre, á osobliwie *Terra Catechu*.

Item. Weś mięty suchey, Mumiey, Korali czerwonych tártych, Bursztynu, *Seminis agni casti*, káżdego po ćwierći łotá, zmieszay, uczyń subtelny proszek, daway po ćwierći łotá w serwatce. wprzod przepurgowawszy chorego.

Item. in Gonerhæa virulenta, częstokroć przydáie się zápalenie moszen, ná co rzecz osobliwa. Weś Ruty, y liśćia Hebdowego, ususz, utrzy ná proch, warz w otćie y przykładay często odmieniáiąc.

Item. Ieżeli *fluxus seminis* pochodźi z gorącośći wielkiey, dobra rzecz nośić bláchę ołowiáną ná krzyżách, często inną świeżą odmieniáiąc, á wewnątrz też záżywáć Emulsiy.

Item. in Gonorhæa virulenta, iáko się wzwyż námieniło, trzebá pic Dekokt, to iest: warz sámo *Lignum Gvaiaci*, przyday *Lignum Iuniperi*, *Buxi*, *Rad: Liquiritiæ Tormentillæ*.

Ná prostą Gonorhæą, utrzyi gałkę Muszkátową, przyday kádźidłá tártego, y trochę Kámfory, zmięszay z iáiem miękko uwárzonym, záżyi ná noc raz y drugi, uznasz pomoc.

Medycy biegleyśi daią ná to *Pillulas Burdegalen-*

galenses, czym wiele leczą. y *adsit dolor pennis, immergatur in lacte dulci & injectiones possunt fieri ex lacte cocto cum seminibus Malvæ Cydoniorum, Consolidæ radicis. &c.*

Item. Dla ubogich, weś Kolofoniey ktorą smyczki smáruią puł ćwierci łotá zmieszay z iáiem miękko uwárzonym, day do záżycia.

Item. Spal skorupy iáieczne, utrzyi, daway w serwatce przewarzáney z korzeniem żywokostu, álbo T*ormentillæ*.

Item: Skorki z drzewek Tarnkowych wárz w serwatce przecedziwszy piy, á potym dietę záchoway.

Item *Rzecz pewna.*

WEś Máśći Topolowey coć się zda, zmieszay z białkiem od iáiá, smáruy krzyże, po násmárowániu posyp Koperwásem palonym, y ná to pápier przyłoż

Wewnątrz day Gałkę muszkátową przypieczoną, przydawszy trochę Háłunu w iáiu, uznasz pomoc.

Sok z mięty przewárzywszy, ná prostą Gonorhæą służy piiąc go.

Kto chce więcey wiedźieć, niech czyta Autorow szeroko o tey chorobie piszących, y sposoby do leczenia podáiących, tu dość ná pápugę.

O Zátrzymániu Mieſięcznego odchodzenia.

ZNáki zátrzymánia zwyczáyne, to ieſt: cerá bláda, gorączká wnętrzna, nog ociężáłość, pod czás nábrzmiáłość, á potym zmnieyſzenie, bol w krzyżách, czkliwośći, &c. Drugie przetrzymánie odchodzenia zwykło przynośić choroby rożne, iáko to Febrę, Leucoflegmátia zwáną, puchlinę, duſzność, womity krwáwe &c. y im dłużſze przetrzymánie tey expurgátiey będźie, tym trudnieyſze ſtáie ſię do uleczenia, iáko náucza experientia, że gdy ſzoſty mieśiąc zátrzymánie trwáć będźie, záledwie uleczone bydź może, z kąd rożne náſtępuią Symptomátá, oczym czytay Autorow.

Leczenie tey choroby záczynáć ſię ma od upuſczenia krwi z nogi z Sufeny, to ieſt z żyły nád ſamą koſtką, y z powtorzeniem drugiego álbo trzeciego dniá z drugiey nogi, ieżeli śiły pozwaláią, potym dawáć purgánſe wolne, tákie, álbo tym podobne.

Weś Poleiu, Lebiodki, Miętki kámienney, po ſczypcie, korzenia Lubczykowego. Tátárſkiego źiela, Selerowego, Pokrzywiánego, káżdego drobno pokráiánych po dwie ſczypty, warz to w pułkwárcie wody áż połowá wywre, przecedźiwſzy y wyciſnąwſzy, námocz *Rhabarbarum* kráiánego łot ieden, Mechoácany korzenia dwá łoty, korzenia Ciemierzyce czarney, Seneſu, po ło-

po łocie, Czárnuszki puł łotá, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedź, wyciśni, rospuść w tym Mánny Kálábryny łotow sześć, znowu przecedz, wyczyść białkiem od iáiá, day ná trzy rázy co trzeci dzień zráná ciepło.

Item. *Wino zápráwne, wielce skuteczne nád inne lekárstwá.*

WEś Mácierzanki, Sáwiny, Lebiodki, Miętki kámienney, Poleiu, Bożego drzewká, Márony, wierzchołkow Centuryey, Piołunku Rzymskiego, káżdego suchego, y pokráiánego po dwie sczypty, listkow *Dictami Cretici* puł łotá, *Rhabarbarum* dwá łoty, Agáryku, to iest Modrzewiowey gębki, Mechoáki, korzenia, Ciemierzyce czarney, korzenia Kopytnikowego, Senesu, káżdego po pułtorá łotá, korzenia Lubczykowego, Fiałkowego, Cynámonu zwyczáynego, Gálgánu, Tátárskiego ziela. *Radices Cyperi rotundi*, káżdego po łocie, Czárnuszki puł łotá, wszystkiego z grubá przetłukszy, włoż do worká, námocz w gárcu winá, niech moknie przez tydzień, co dźień worek wyciskáiąc, y znowu zánurzáiąc, potym wyciśni worek y odłoż, á w tymże winie námocz znowu w węzełku Mirrhy tartey, Bobrowego stroiu pokráiánego, Boráxu Weneckiego po łocie, niech moknie, á pod ten czás záżywáć tego winá po kwaterce, co trzeci dźień ciepło zráná, może przycukrowáć, á węzełek co raz wyżymáć y zánurzáć,

 iest to

ieſt to wolno do picia przykre, lecz wielce ſkuteczne ná tę chorobę, z iákieykolwiek przyczyny pochodzącą, choc y záſtárzáłą.

Item. Po przepurgowániu iákimkolwiek lekárſtwem raz y drugi, y po krwi upuſzczeniu záżywác *Elixir proprietatis*, nie kwáśnego, ieſcze ſkutecznieyſzy dáleko tu opiſany, naydzieſz go w regeſtrze.

Item. *Pigułki otwieráiące, purguiące, y miesiące poruſzáiące.*

WEś *Aloes ſuccotrinum, Mirrhy Caſtorei Diagredium, Trochiſcorum Alchandal.* Boráxu Weneckiego, Száfránu, káżdego po puł ćwierci łotá, *Extracti Sabinæ* ile potrzebá, Oleyku Hányſzkowego kropel dwánaście, uczyń Máſſę, z ktorey porob pigułki máłe, dáway ich co trzeci dźień po pięć, mocnieyſzym po ſiedm.

Item. Rozmáryn y z kwiatkámi fiałkow żołtych námocz w winie, to wino piy, ieſt pomocne ná świeże zátrzymánie.

Item. Weś Poleiu, Rozmárynu, wierzchołkow Centuryey, Sáwiny, po cztery garśći, Cynámonu łotow ośm, Dzięglowego korzenia, Tátárſkiego ziela, Przeſtępowego korzenia, káżdego po cztery łoty, náſienia Czárnuſzki, Kopru włoſkiego po garśći, wley ná to gorzałki proſtey nieśmierdzącey puł gárcá, winá puſtorá gárcá, námocz przez noc, y przepal przez Alembik, niedociągáiąc w przepaláney wodce,

námocz

námocz Bobrowego ſtroiu łot w węzełku, daway często codzień zrána, może y ná noc po kieliſzku, ieſt bárdzo ſkuteczna, ktoby chćiał może ią przez cukier przepuśćić gdy ſię przepala

Item. Proſzek oſobliwy. Weś ſtali ſubtelno piłowáney trzy ćwierci łotá, Koráli czerwonych præpárowánych ćwierć łotá, korzenia *Rubium tinctorum* puł tory ćwierci łotá, Sáwiny, Rozmárynu po ſczypcie, Boráxu ćwierć łotá, Bobrowego ſtroiu tyleż, zmieſzay, uczyń proſzek ſubtelny, ktorego daway codzień po puł ćwierci łotá, uznaſz ſkutek pewny.

Item. Peſſarium ex Coloquinthida Caſtorea, nigella Helleboro albo arte paratum eſt arcanum.

Item. Weś Bylice wierzchołkow, rozwierć, przyday trochę Czoſnku, przyłoż ná pępek.

Item. Weś Aloeſu *Succotrinum* zwánego puł łotá, utłucz, zley go ſokiem z Sáwiny wyciśnionym, y uſuſz, przyday Bobrowego ſtroiu, Boráxu, álbo Puriſu Weneckiego, po puł ćwierci łota, zbiy ná máſſę, przegnieć ią z oleykiem bobkowym, poroh pigułki, daway co dźień po pięć, uznáſz ſkutek nieomylny.

Item. Oleyki, iáko to Burſztynowy, ź Sáwiny, z Tátárſkiego ziela, Cynámonowy, Bobkowy, Iáłowcowy, z woſku, poruſzáią to zátrzymánie, tákże ſoli z rożnych zioł wyciągnione, tey áffekcyey ſłużących.

Zioła nayosobliwsze ná poruszenie zátrzymania miesięczn.go są te.

Bylicá, Sáwiná, liście Bobkowe, Poley, Mácierzanká, Boże drzewko, Miętká kámienna, Máieran, Rozmáryn, Lebiodká, korzeń Przestępowy, Tátárskie ziele, Centurya, Rumienek Rzymski.

Miesięczne powoli y po trochu odchodzenie podobnemisz leczy się sposobámi, iednák że zrożnych przyczyn pochodzi, rożne też ákkomodowáć się máią sposoby.

Osobliwie służyć ná to skutecznie będzie wino záprávne opisane wzwyż, lubo inne otwieráiące, rozrzedzáiące krew, y czyszczące, oraz poruszáiące krew przetrzymáną.

Procz tego, tráfia się białogłowom *Mensium decoloratio*, to iest w kolorze odmiáná, kiedy miásto zwyczáynego czerwonego, bláde, sine, zielone, żołte, białáwe odchodzą máterye, pod czás smrodliwe, przytym gorączká się czásem odzywa, żołądká bol, potraw obrzydzenie, częste oziębienia, &c.

Sposoby leczenia. Naprzod ieżeliby chora miáłá częste czkliwości, to iest sposobność do womitow, tákiey dopomoc potrzebá, dawszy ná pobudzenie ich co lekkiego, iáko *Tartari Emmetici* gráno iedno, álbo półtorá, przytym należą medykámentá otwieráiące, rozrzedzáiące krew, czyszczące, y purguiące humory szkodliwe, y zbytnie.

Za przy-

Náprzykład. Weś Terpentyny Weneckiey puł łotá, wypłocz ią dobrze winem, przyday *Rhábárbarum* przedniego, ná ſubtelny proſzek utártego łot ieden, *Reſinæ Scammoneæ* puł ćwierci łotá, *Salis Tartari* ćwierć łotá, náſienia pietruſczánego ſkrupuł, zbiy ná máſſę, y formuy pigułki máłe, przeſyp ie proſzkiem Cynámonowym, niech záżywa tych pigułek po pięć co dźień, ſłabſza co trzeci dźień, przytym miáſto piwá, niech piie Dekokcyą táką.

Weś korzenia Szpárágowego, Kopru włoſkiego, Selerowego, Polipodii, káżdego po gárśći dobrey. Rháponticum dwá łoty, rogu ieleniego w káwałki porąbánego dwá łoty, Drzewá Sáſafrás łotow ſześć, wierzchołkow Centuryey garść, Szánty białey, Rzepiku, káżdego po puł gárśći, Seneſu obránego dwá łoty, Piołunu ná popioł ſpalonego trzy łoty, *Salis Tartari* łot, náſienia Kopru Włoſkiego garść, Rodzenkow wielkich dwie gárśći, Chiny pokráiáney trzy łoty, náley ná noc wrzącey wody gárcy cztery, nákryi dobrze, warz áż trzecia część wywre, przecedziwſzy wyczyść białkámi od iáiá, y ſchoway do piwnice, piy miáſto piwá przez dwie, álbo trzy Niedzieli, záżywáiąc przytym pigułek, uznáſz pewny ſkutek, gdy záchowáſz dietę. *Item.* Ieżeliby chorobá świeża byłá, może ſamym lekárſtwem raz y drugi, y trzeci uſpokoić ią. Náprzykład, Weś korzeniá Szpárágowego, Kopru włoſkiego, Polipodij, po ſczy-

pcie, przyday Wáyſztynu białego puł łotá, warz w pułkwarcie wody áż połowá wywre, przecedz, námocz záraz *Rhabarbarum*, Seneſu, oboygá po trzy ćwierci łotá. korzenia Ciemierzyce czarney puł łotá, Mechoáki ćwierć łotá, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedziwſzy roſpuść Mánny Kálábryny, trzy łoty, znowu przecedź, wyczyść białkiem od iáiá, przecedź, y day wypić ciepło. Dla ſłábych trzebá trochę mniey káżdego bráć, dla mocnieyſzych więcey. *Item.* Krwie puſczenie pomocne ieſt zważywſzy okoliczności choroby y nátury. Tákże lekárſtwá ná poty, ſpoſoby obacz ná ſwym mieyſcu, á oſobliwie rog ieleni, álbo Łośi ſubtelno utárty z Burſztynem y Mirrhą ieſt dobry.

Item. W rożnych formách lekárſtwá purguiace, iáko w trunkách, w Pigułkách, w Morſelkách, w konfektách, w proſzkách, może káżdy ákkomodowáć.

Náprzykład. Weś *Diagredij Sulphurati* gran ſiedm, przyday *arcani duplicati* gran dźieśięć, day w roſole álbo mleku dla mocnieyſzych przyczyń

Item. Przy Purgánſách, záżywánie Chiny zráná warząc ią w mieśnym roſole, przydawſzy *Salea* niektore, iáko *Abſinthij, Cardui benedicti &c.* ieſt wielce ſkuteczne ná przeczyſczenie krwi, á oſobliwie proſzki wiperowe.

Przydáie śię tákże Białogłowom *Fluxus menſtrualis inordinatus*, to ieſt, nie ſwego czáſu przy-

przychodzący, álbo pozniey, álbo poprzedzáiąc czás zwyczáyny, co pochodzi zrożnych przyczyn, ná ktorych oddalenie trzebá ſię reflektowáć leczącemu.

Trafia ſię zwyczáynie álbo z ſpadku, álbo z uderzenia, álbo z ſubtelnośći y oſtrośći krwi, álbo zeſłábienia mácice, (álbo z defektu krwi, álbo z grubośći oneyże, álbo z oziębienia mácice. Do uſpokoienia tego defektu, naypewnieyſze ieſt wino zápráwne do picia, opiſáne wzwyż, tákże *Elixir proprietatis*, krwi puſczenie tákże pomocne będzie, uważywſzy przyczynę, tákże kąpieli, záżywánie ſoli Angielſkiey álbo *Sális volatilis aromatici*, álbo *Salis Cornu Cervi*, álbo *Spiritus Tartari, &c.*

O Zbytnim Mieſięcznym odchodzeniu, to ieſt: o Upłáwách.

ZNáki zbytniego odchodzenia ſą iáwne, przytym bywa ápetytu zmieyſzenie, cerá bláda, nábrzmiáłość nog, czáſem y ciáłá &c.

Przyczyny bywáią rożne, to ieſt: álbo ze krwi gdy iey będzie wielość, álbo oſtrość, y rzadkość, álbo z mácice wilgotney, álbo gdy ſię żyły roſprzeſtrzenią, álbo gdy ſię żyłá ktora przerwie, &c.

Spoſoby do leczenia według rożnośći y przyczyn, máią bydź odmieniáne, tu ſię kłádą w poſpolitośći.

LEczenie tey choroby gdy będzie záſtárzáła,

ieſt bárdźo trudna, a ieżeli przyda ſię białogłowie podleyſzey w leciech, práwie ieſt nieuleczona, dáie ſię przytym przeſtrogá, żeby nie nagle lecz powoli zátrzymywáć. Zátrzymuiące lekárſtwa ſą te. Weś náſienia Száleiu białokwitnącego, máku białego, oboygá po ćwierci łotá, Kámieniá czerwonego od urázu, Korali czerwonych præpárowánych oboygá po puł ćwierci łotá, Kámfory gran dźieśięć, uczyń ſubtelny proſzek, ktorego daway po puł ćwierci łotá raz ná dźień w winie przewárzonym z kwiatem rożowym, y z korzeniem Tormentilly.

Item. Weś Burſztynu, Smoczey krwi, kámieniá od urázu, Korali czerwonych utártych, náſienia Portuláki, káżdego po ćwierci łotá, korzenia Tormentilli, *Boli armenyor*, káżdego po puł łotá, zmieſzay, uczyń proſzek ſubtelny, daway po puł ćwierci łotá w wodce bábczáney.

Item. Korzenie *Filipendulæ*, to ieſt Teſznikowe, lubo ná proch utárte y záżywáne, lubo wárząc tez korzonki, y piiac tę polewkę, ma moc oſobliwą do zátrzymánia.

Item. Oſle mleko gáſząc w nim ſtal kilká rázy y piiąc, ieſt pomocne.

Item. Weś kośći człowieczych, ſpal ie iák naylepiey, utrziy ſubtelno, y daway w winie cierpkim, álbo przewárzonym, z korzeniem *Tormentillæ*.

Item. Záduś Synogárlicę, oſkup, uſuſz w piecu żeby ſię dáłá zetrzeć, utárſzy daway do záżywánia:

żywánia. Tákże y popioł z niey ieſt dobry.

Item. Názbieray ſkorek czerwonych z nog gęśich, uſuſz, utrziy ná proch, y daway w piwie, lubo w czym innym.

Item. Ieſt w każdey Aptece ná to máść oſobliwa, zwána *Ungventum Comitiſſæ*: ktorą ſmáruią krzyże y w około.

Item. Peſſus ex ſtercore ſuillo cum ſucco Plantaginis & Mucilag. ſem. Cydonior zrobiony ieſt ná pomocy.

Ieżeliby z pełnośći krwi pochodźiłá chorobá, co potym poznáć, gdy krew z śiáda śię w ſztukách prędko y częſto, ná ten czás dla revulſiey krew puśćić potrzebá z ręki, y z powtorzeniem, álbo z Sálwátelli wraz z obudwu rąk, Bánki tákże śiekáne ná wyżſzych częśćiách ciáłá ſtáwione wielce pomagáią.

Ieżeliby pochodźiłá z oſtrośći krwi, co poznáć gdy iey wiele odchodźi y z impetem á ieſt nieczyſta, ná ten czás purgánſe wolne ſłużyć będą, mocząc *Rhabarbarum* y *Mirabolanos Citrinos* w wodce Bábczáney wárząc, potym przecedźi. wſzy przydáć Syropu z roży ſuchey.

Item. Kąpieli chłodne ſą pomocne, ktore obacz iák śię gotowáć máią między kąpielámi.

Item: Sámo *Rhabarbarum* ná proſzek utárte y záżywáne w Dekokcyey *Tormentillæ* ieſt ſkuteczne. *Item.* W gałtownym płynieniu, bánká ná pierśi wielka ſtáwiona pomocna ieſt, Naypewnieyſze iednák *Opiata*, to ieſt *Laudana*, álbo *Tinctura Anodina.*

Item.

Item. Niektore záżywáią na to kámieniá Orlego tártego. Tákże powieśiwſzy ná ſzyi Iáſpiſz czerwony, ſtánowi krew, álbo Krwáwnik kámień, ktory częſto w pierśćieniách bywa.

Item. Spal Galkę muſzkátową, utrzyi, y day w iáiu miękkim, przydawſzy trochę Háłunu, gráno dwie, álbo trzy.

Máią niektore zá oſobliwe doświadczenie nápárzáć ſię nad ſkorkámi zwierzchniemi z Cybul, uprážywſzy ie w winie mocnym, álbo w Máłmázyey, á przytym záżywáią Orlego kámieniá utártego, też w Máłmázyey.

Item Wyciśni ſok z pokrzyw, náprzykład kwáterkę, przewarz go, przecedź, day ná dwá rázy, ieſt pewny y z krwáwniku.

Item. Náſienie Kolędru utłucz ná proſzek, day w wodce Bábczáney, toż czyni y náſienie Bábczáne.

O Białym odchodzeniu Białogłowſkim.

PRzydáią ſię też Białogłowom odchodzenie mieſięczne białe, ktore názywáią Medycy *Menſtrua alba*, álbo *Gonorhæ Mulierum*.

Znáki choroby ſą iáwne, rożnośći záś álbo rozeznánie y przyczyny kto chce wiedźieć, niech czyta Autorow.

Leczenie tego defektu (ieżeli ieſt ſam przez ſię) podobneſz ma bydź iáko y Gonorhæi męſkiey, obacz wyżey, ieżeliby záś pochodziło płynienie máteryey białey ropiſtey *ex exulceratione*

matris.

matricis, álbo z inney przyczyny, ná ten czás inákſzego ſpoſobu leczenia záżyć potrzebá, oczym wiedzą báby, y ci co do nich należy.

O Wrzodowátych álbo Fluxowátych ránách.

RAny wrzodowáte, álbo fluxowáte, ná rożnych częśćiách ciáłá wydawáć ſię zwykły, á nayczęśćiey ná nogách, tych rozmáite bywáią rodzáie, álbo rożnośći.

Jedne bywáią wilgotne, z ktorych máterya odchodźi rożna, drugie ſuche

Item. Bywáią ſmrodliwe, inne ſine, inne *Callosa*, to ieſt twárde, inne nábrzmiáłe, inne zwyraſtaniem dźiwego mięſa, inne głębokie, *ulcera ſinuoſa* zwáne, inne w ktorych robaki ſię ſubtelne mnożą, tákie názywáią ſię *Verminoſa*, inne *Varicoſa*, inne do kośći dochodzące, inne *Fiſtuloſa*, to ieſt: uſtáwnie ſączy ſię iák wodá máterya ſubtelna oſtra, inne ktore ſię ſuchey żyły dotykáią, á takie bywáią boleſne.

Spoſoby leczenia ákkomodowáć ſię máią rożnośćiom ich, tu ſię kłádą wpoſpolitości.

NAprzod ieżeli ieſt ráná wrzodowáta nie czyſta, álbo zároſłá dźiwym mięſem, wprzod ciáło purgánſem iednym y drugim przeczyśćiwſzy przykłádáć rzeczy trawiące y czyſczące, ná co nic lepſzego nád plaſter Pruſki, ktory ták ſię robi.

Plaſter

Plaster Pruski.

WEś Gleyty subtelno utártey, łotow sześć, wley do niey octu winnego mocnego kwáterkę, oliwy puł kwáterki, Gryszpanu tártego ćwierć łotá, smaż nád ogniem do konsistentiey plastrowey, tym plastrem wyczyśćisz ranę pięknie, álbowiem y czyści y záraz goi.

Drugi Plaster osobliwy:

WEś Oliwy stárey łotow sześć, Kolofoniey, wosku żołtego po ośm łotow oboygá, Ołowiu w puł z zywym srebrem w ogniu rospuszczonego, y ná proszek utártego łot ieden, Bleywásu, Tutiey utártey, Miniey po puł łotá, zmieszay nád ogniem swoim sposobem, będziesz miał osobliwy plaster ná rány zástárzáłe.

Item. Weś wapná niegászonego káwálec, ná ley wodą wrzącą, álbo zimną, przystaw do ogniá, warz, iák się ustoi zley zwierzchu, weś tey wody gárniec, przyday śiárki utártey trzy łoty, warz áż pożołknie, do kwarty tey wody przyday **Mercurij dulcis** ćwierć łotá, dobrze go utárszy, maczay w tym chusteczki, y przykładay, bárdzo prędko suszy y goi, lubo iezeliby dziwe mięso było, trzebá go wprzod wytrawić.

A że te fluxowáte rány bywáią częstokroć ták trudne do goienia, że żadnemi przykłádámi by nayskutecznieyszemi uleczyć się niedádzą, więc sposob ná zgoienie ich iest nayskutecznieyszy, zázywánie Dekoktu choć też y proste-

prostego, to iest wárząc w wodzie drzewo Gwáiákowe, Bukszpánowe, Iáłowcowe, Kruszynowe záżywáiąc przytym wánien suchych, y diety, inni dáią ná zgoienie ich ná Sáliwácye, co nie-odrzeczy, lecz tak przed Dekoktem, iáko y przed Sáliwácyámi trzebá ciáło dobrze purgánsami wyczyśćić, y krew puśćić.

Item. *Plaster osobliwy ná goienie prędkie ran wrzodowátych y świeżych.*

WEś smoły twárdey łotow ośm, wosku żołtego łotow trzy, Siárki, Miniey, Gleyty, Tutiey tártey, káżdego po dwá łoty, Gryszpanu łot, (ktory rospuść w otcie) oleiu lniánego co trzebá, zrob máść, iest bárdzo skuteczna.

Item. Weś Gleyty subtelno utártey ćwierć funta, Gryszpanu ćwierć łotá, octu kwáterkę, oleiu lniánego kwáterkę, smaż do konsistentiey wolney, to iest: gdy pocznie lipnąc, álbo gęstnąć, co poznasz kápnąwszy ná zimne żelázo, záraz z deymi z ogniá, przyday Kolofoniey, álbo szewskiey smoły twárdey trzy łoty, Koperwásu upalonego dwá łoty, mieszay áż ostydnie, schoway od potrzeby, iest doświadczona, ták ná świeże ràny, ktore od godźiny do godźiny goi, iák y ná stáre, przydawszy mydłá przedniego będźie wielce służył y ná podágrę.

Item. Liqvor wielce skuteczny ná ràny, ták świeże, iáko y zástárzáłe, bárdzo prędko goiący, czyszczący ránę, służy y ná podágrę.

Weś

Weś Gleyty subtelno utártey ćwierć funtá, Koperwáśu palonego trzy łoty, Háłonu puł łotá, Gryszpanu ćwierć łotá, wszystko ná proch utárszy náley octu winnego, álbo miodowego, iák naymocnieyszego puł gárcá, warz ná miedźiánym naczyniu powoli, áż trzecia część wywre odeymi od ogniá, iák się ustoi zley zwierzchu, do tego czystego liquoru przyday Antimonium, ná subtelny proszek utártego dwá łoty, *Mercurij dulcis*, álbo *Sublimati* łot, niech ták stoi by naydłużey od potrzeby, maczay wniey chusteczki y okładay, uznász skutek, y ná Podágryczne áffekcye, ktorą możesz y stáre *Tophos* w iunkturách osiádłe uleczyć, albo rospędźić, y bole oddalić.

Item Centuryey kwiát, álbo wierzchołki wárząc w wodzie z pod brusá kowálskiego, álbo w winie, álbo w sycie miodowey, y przykłádáiąc ná rány proste y dawne goi ie prędko.

Item. Gdy w ćiele uwiąźnie álbo szkło, álbo żelázo, álbo tarń, álbo co innego, ná wywábienie tego z ciáłá osobliwą ma moc łáyno gęśie świezo przyłożone.

Item. Boże drzewko z stárym smalcem rostárte y przyłożone, tęż ma moc, y Rák rzeczny żywo rozwierciány, albo stłuczony y przyłożony

Item. Weś żołci wołowey co chcesz, przyday tyleż miodu prásnego, y kąkolu ná proch utártego, zmieszay y przykładay.

Item. Czosnek rozwierć, zmieszay z smołą y przykładay.

Item.

Item. Weś kápuſty kwáśney, uſiekay drobno, przyſmaż z ſamym ſmalcem, álbo z ſłoniną, przydawſzy łoiu kozłowego, tym okładay rány ſmrodliwe, y trudne do leczenia, náwet y świeże, ogień wyciąga y goi powoli.

Ná ſtłuczenie gdy ciáło záśinieie.

SMáruy máśćią Topolową z winem zmieſzawſzy nád ogniem, ná wierzch kłádź bibułę, álbo włoż do woreczká Róży ſuchey, kwiátu Bzowego, parz ten woreczek w winie y przykładay, y pomadá ná to dobra, tákże mydło z winem, lubo z gorzałką.

Item. Ná prędkie goienie ran zwyczáynych, Weś Zywokoſtu ſuchego z garść, przetłucz, przyday kliiu Stolárſkiego tabliczkę, warz pierwey kliy żeby rozewrzał, potym włoż żywokoſt, warz áż ſię dobrze záklij, przetrziy przez śito, wley ná rynkę, włoż ſmoły ſzewſkiey, iák pięść, łoiu kozłowego káwałek, ſmaż áż do wyſmáżenia wilgotnośći, będźie plaſter wyborny ná goienie prędkie rány.

Item. Zołć świniá ná goienie wſzelkich ran ieſt wielce ſkuteczna.

Item. Liſtki Bluſczu źiemnego, *alias* Konradku, wárząc w winie przykładáć ná rány, goi ie prędko.

Cukier tákże poſypuiąc nim rány, przydawſzy troſzkę háłunu, prędko goi rány.

Item. Liſtki Száłwiey z Rożą ſuchą warz w otcie piwnym, tym okładay ràny.

Item. *Bálſamus Bori*, ieſt dobry ná rany iáko go zálecáią, tákże Balſam Hiſzpáńſki, ktorego opiſanie naydźieſz ná ſwym mieyſcu.

Item. Zgrzey winá z oliwą, maczay chuſtki y przykładay, ſłuży to ná wſzelkie ráńy świeże, ieſcze ſkuteczniey gdy S. Ianá źiele w winie uprążyſz.

Dyminic rożnośći, y ſpoſoby leczenia.

DYminice názywáią ſię *Bubones*, to ieſt: wydáiące ſię guzy z zápaleniem ná glándulách, pod pachámi, álko ná ſłábizńách. Te bywáią rożne, to ieſt, álbo wydáiące ſię *Symptomatice*, álbo *Crytice*, inne wydáią ſię w Málignách, álbo w Powietrzu, álbo w dworſkiey chorobie, czáſem też obracáią ſię w Fiſtuły nieuleczone.

Spoſoby do leczenia.

JEżeli ſię zrazu ma *Buho* do zbierania, rzecz ieſt dobra, ieżeli leniwo, oſobliwie w Powietrzu, rzecz ieſt niebeſpieczna, dla pomagánia prędkiego zbierania, ieſt oſobliwy Plaſter, y Oleiek *Sulphuris Rulandi*, y inne rozmáite máśći, plaſtry, tákże przykładánia gołębi, álbo kurcząt żywo rozerżniętych, tákże przykładánia cybule pieczoney z łáynámi kurzemi świeżemi, álbo z dryakwią.

Item. Ná zbieránie prędkie zwyczáynych Dyminic. Weś woſku żołtego łotow ſześć, zy-

wice

wice ſoſnowey lubo świerkowey łotow trzy, łoiu kozłowego łotow dwá, Szpiku báräniego lubo cielęcego łot ieden, ſpuść w kupie nád wolnym ogniem, rozwierć cybul dwie pieczonych, zmieſzay y przykładay, prędko ſię pod tym zbierze.

Iáko leczyć w powietrzu, álbo w dworſkiey chorobie, naydźieſz ná ſwych mieyſcách

O Czyrkách.

CZyrek názywa ſię *Furunculus*, álbo Dothnien, ſą wrzodki máłe iák gołębie iáiá, kończáte ná wierzchu máiące drzenie, tákie wydáią ſię ná rożnych mieyſcách ciáłá, nie ſą ſzkodliwe, prędko ſię zbieráią, z ktorych gdy drzeń wyidźie goią ſię, ná leczenie ich ládá Plaſter ſłużyć może, ſamá żywicá z woſkiem y łoiem kozłowym, roſpuśćiwſzy będźie dobra do przykłádánia.

Parotis. ieſt guz zá uchem, to ieſt zápalenie *glandularum*, około uſzu, rożne bywáią, iedne wydáią ſię *crytice*, drugie *Symptomatice*, iedne bez gorączki, drugie z gorączką, á te bywáią niebeſpieczne, inſze iádowite, inſze w powietrzu wydáiące ſię.

Spoſoby leczenia iáko y Dyminic, oſobliwie máią ſię przykłádáć plaſtry odmiękczáiące, ſpoſobiące do zbieránia, ná poty też dawáć ſię máią rozne lekárſtwá, iáko ***Pulvis Pannonicus***, oſobliwie gdy ſię wyda táki guz w gorączce

raczce iákiey znáczney, krwie też upuſczenie dla rewulſyey bywa potrzebne, Plaſtry do przykładánia mogą ſłużyć, *De Achilon ſimplex*, *Mollificans Venetorum*, *Diaſulphuris Rulandi*, y inne, oſobliwie ktoreby iad ná wierzch wyciągáły, y do zbieránia ſpoſobiły.

Zanokcice. Zowią ſię *Paronychia*, tę łátwie káżdy uleczyć może, záżywáiąc ná nię oſobliwie *Cerumen*, to ieſt z uchá máteryey, ktora tám záwſze rodźi ſię, tą poſmárowawſzy káwałek ſkorki Węgorzowey przyłożyć często odmieniáiąc.

Perniones. Są wyroſliny, álbo twárde guźiki źimie, od źimná wielkiego, ná pálcách u rąk, y nog, y ná piętách wyraſtáiące, te bywáią boleiące y świerzbiące, pod czás długo trwáią, y choć lecie zniydą, znowu ſię źimie wydáią.

Spoſoby leczenia. Weś mleká, warz w nim Rozmáryn, y Bobek tym letnio okładay.

Albo weś Rzep kilká zmárzłych, warz ie w wodźie długo, tą wodą okładay maczáiąc chuſtki w niey.

Albo warz ſuchą Rzepę w ługu iak naydłużey, odley, nákray do polewki mydłá, przywarz, y okładay, ieſcze lepiey gdy przydaſz Koperwáſu tártego.

Carbunculus. Ieſt kroſtá iádowita, znáki iey ſą te. Kroſtá nagle wydawáć ſię zwykłá, czárna, álbo popieláta, ktora w krotce obraca ſię w Dyminicę, ktora bywa okrągła, y kończáta,

boleiąca, paląca iáko ogniem, y ten bol y palenie ku nocy bárdziey ſię wzmaga, y w około ćiáło zápalone ſiepa y pali, á przytym gorączká, ckliwośći, womity, ſercá drzenie, mdłośći, ſzáleńſtwo.

Spoſoby do leczenia. Naprzod ieżeli ſię wyda á potym prędko ginie, to ieſt: wewnątrz ſię kryie, táki uleczyć ſię niemoże, álbowiem znáczy śmierć pewną, tákże gdy będźie czarny, y ná mieyſcu bliſkim ſercá, álbo innego członká pryncypálnego, ieſt niebeſpieczny.

Łátwieyſzy do uleczenia czerwony, máły choć ich kilká będźie: Spoſob leczenia ten, álbo podobny. Naprzod krew puśćić záraz zrázu, purgánſe mieyſcá niemáią, chybá Enemá.

Item. Kárbunkuł y w około puſczádłem poſiekáć, áby krew zbyt iádowita odeſzłá, potym przykłpredáć medykámentá chłodzące y wyciągáiące, obmywſzy wodą z ſolą mieyſcá poſiekáne, do przykłádánia zrázu, uwarz iábłko w otcie Rożowym, rozętrzy y przykładay odnawiáiąc, potym przykładay polną Dryakiew, wárząc w mleku, potym przykładáć plaſtry wyciągáiące, żeby iáko naylepiey máterya odchodźiłá, do czego ſą plaſtry, oſobliwie *Diaſulphuris Rulandi, Emplaſtrum magneticum, Mirabile cum Antimonio &c.* Item. Weś Rzodkwie, utrziy ná tárce, przyday trochę octu rożowego y przykładay.

Item. Przydáie ſię też Kárbunkuł bez kroſty,

inny zkrostą, ktory potym poznáć, naprzod ciáło swierzbi, potym záraz iedná álbo kilká wydáie się krost, podobne do prosá, ktore gdy się pootwieráią, uczyni się ráná wrzodowáta iádowita.

Inny Kárbunkuł bywa powietrżny, to iest w powietrznych gorączkách wydáiący się, co iest znákiem niebespieczeństwá znácznego.

Herpes, álbo *Formica*, máło się rozni od Roży. Znáki są te podobne, nábrzmiáłość szeroka, twárda, bol y palenie, ktore okrągło się roschodzi, á po wierzchu wydáie się krosteczká máła, ná co naylepsza iest wodá wapienna do przykłádánia, álbo gorzałká z Kámforą, álbo *Laquirinum*, to iest w otcie wárząc Gleytę, Bleywás, przydawszy trochę Háłunu y Kámfory.

Albo warz Rdest, y ieżynowe liście w wodzie w poł z winem y przykładay.

Tráfia się też *Herpes exedens*, álbo *Ferus*, to iest ćiáło psuiący, ták wszerz, iáko y wgłąb, y długo trwáiący, ná tákim wydáią się krostki suche.

Pryscze po ciele wydáiące się, názywáią się *Phlictenæ*, są podobne owym ktore się ná wodzie czynią od desczu, á gdy się otwieráią wychodzi z nich wodnistá máterya żołtáwa.

Leczą się purgánsami, ieżeliby znáczne y wiele tego było po ciele, potámi, ná wierzch przykłádáć ług mocny z dębowego popiołu zrobiony, przydáiąc do niego oleiu lniánego, dobra iest y gorzałka prosta, álbo *Lac virgineum*,

Smietá-

śmietáná z máśćią Topolową zmieſzána, tákże ieſt ſkuteczna.

O Cięſzkim rodżeniu.

Cięſzkie rodzenie názywa ſię *Partus laborioſus*, ktore pochodzi álbo z przyczyny Mátki, ták powierzchownych, iáko y wnętrznych álbo z przyczyny dziecięciá, gdy álbo będzie ſłábe, álbo nie ſwoim ſpoſobem wychodżi ná świat, Do prędkiego porodzenia morduiącym ſię białogłowom podáią ſię ſpoſoby rożne, oſobliwe y doświadczone.

Naprzod twierdzą niektorzy, że białogłowá morduiąca ſię gdy weźmie do ręki Mágnes kámień y trzyma go, prędko płodu pozbędzie.

Y to twierdzą że przywiązány Koral do udá pomaga do łátwego porodzenia. Y to pewna. Day białogłowie morduiący ſię od inney białogłowy pokarmu wypić z kwáterkę lubo mniey, rzecz częſtokroć doświadczona.

Item. Weś Bylice włoż do worká, ktory przywarz w wodżie, trochę go wyſącywſzy przyłoż ná żywot.

Item. Weś Cynámonu, Száfránu, Mirrhy, kázdego po troſze, utrziy ſubtelno, day w mleku, albo w winie.

Item. Podkurzánie koźiemi rogámi, wielce ſkuteczne ieſt, tákże Gálbánem.

Item. Weś wątrobę Węgorza y z żołcią niemaczáiąc wodą, uſuſz, gdy potrzebá utrziy ná

proſzek day na raz iák napáriztek w winie, ieſt rzecz pewna.

Item. Weś Náſienia pokrzywiánego łyſzkę, przetłucz warz w winie, przecedź, przyday do tego winá, Cynámonu tártego ćwierć łotá, ſzáfránu qvintę, Mirrhy trochę, zmieſzay, day wypić. *Item.* Weś Olbrotu puł drágmy, zmieſzay z ciepłym mlekiem álbo winem, day wypić.

Item. Weś łáyná łáſtrzębiego, uſuſz, prześiey ſubtelno, weś onegoż puł ćwierci łotá, Burſztynu Białego tyleſz, daway w winie.

Item. Náſienie Orlikowe záżyte, ná to ieſt pomocne.

Item. *Proßek pewny.*

R. *Succini præ, ſcrup. ſem: Boracis venetæ gr: 6. Myrrhæ gr. 5 f. pułuis* day ná raz w winie.

Item. Sal Succini Volatile, ieſt nád inne ſkutecznieyſze.

Item. Orli kámień ták záżyty, utárſzy ná proſzek iáko y przywiązány do nogi, ma pomagáć iáko o nim twierdzą.

Ná morzyſká y bole w żywocie, ktore ſię przydáią częſto po porodzeniu proßek doświadczony,

WEś korzenia żywokoſtu drágmę iednę, iąderek z koſtek Brzoſkwiniowych, Gałki muſzkátowey, oboygá po dwá ſkrupuły, Ambry ſzárey puł ſkrupułu, zmieſzay iák nayſubtelniey day ná raz trzecią część w roſole kurzym, lubo cie-

bo cielęcym, ieżeliby byłá gorączká, ieżeli nie máſz, day w winie, powtorz ieżeli potrzebá.

Item. Vwarz iáiec kilká twárdo, rozwierć ie w donicy z wieprzowym ſmalcem, przyday ſuku z Bylice, y kminu kramnego ná proch utártego, przyſmaſz, rozłoſz ná chuście, obłoż żywot.

Gdy ſię mieyſce zátrzyma po porodzeniu.

WEś korzenia Dyptanu, Sáwiny, Bobrowego ſtroiu, káżdego po iednym ſkrupule, to ieſt co dwádzieściá ziarn pieprzowych záważy, przyday Mirrhy, Száfránu, oboygá po ſiedm gran, utrziy ná ſubtelny proſzek, rozdziel ná dwá rázy, day iednę połowę, w winie, álbo w wodzie Poleiowey, drugą połowę w godzinę, á pod ten czás gdy záżyie dáć chorey proſzku kicháiącego żeby kichnęłá, choć Konwáliey tártey.

Item Rzecz doświadczona ná wielu. Weś iák nayświeżſzego łáyná końſkiego, rozłoż ná chuście przyłoz ná zywot, á chora niech ſię ruſzy z łozá y przeydzie, ieżeli można.

Item. Weś Sáwiny, Belice po dobrey ſczypcie, warz w winie, przecedz, przyday Mirrhy tártey, Burſztynu utártego, oboygá po puł ćwierci łotá, przycukrowawſzy day wypić.

Item. Weś Bylice, Sáwiny, Gorczyce, Kminu kramnego, łáyná gołębiego, káżdego zárowno, włoż do worká, ktory parz w winie, álbo w wodzie, y przykładay ná żywot.

Item. Oleiek Sáwiny ná to ieſt bárdzo do-

Oo 5 bry,

bry, tákże Bursztynowy. z Tátárskiego źiela záżywáiąc ich po kilká kropel, oleiek Cynámonowy tákże dobry, tákże smárowánie żywotá, oleykiem Bobkowym pomocne ieſt.

O Fałszywym záſtąpieniu.

FAłszywe záſtąpienie Medycy názywaią *Mola*. Znaki fałszywego záſtąpienia. Naprzod przed czwartym Mieśiącem nieda ſię ták łátwo rozeznáć, w dálszym záśie czterema osobliwie dochodźi ſię znákámi. Naprzod *Motu*, to ieſt: ruszániem ſię ktore nie ieſt zwyczáyne, gdy białogłowá pocznie, ále niby drżące, y gdy ſię ná ktory bok położy, czuie ciężar ják kámień. Powtore. *Figura & mole uteri*, to ieſt wielkośćią y kształtem żywotá, álbowiem w fałszywym záſtąpieniu cáły żywot podnośi ſię, nie iáko w prawdźiwym záſtąpieniu nád pepkiem. Potrzecie, *Lactis defectu*, to ieſt: że w pierśiách pokarm niebywa choć pełne pierśi, iednák w nich nie pokarm, ále máterya nieiáka wodniſta zoſtáie, ktora potym niſczeie. Po czwarte. *Symptomatibus*, to ieſt: rożnemi áffekcyámi, iáko to oddech ciężki, bole w paciorzách, y w słábiznách, &c.

Sposoby do leczenia.

NAprzod naypotrzebnieysze ieſt krwi puſzczenie y z powtorzeniem z nog, ieżeli białogłowá nie słába, y krwiſtey komplexyey.

Powto-

Powtore ſtaráć ſię aby mieſięczne odchodzenie poruſzyc przez medykámentá należyte, oczym maſz ná ſwym mieyſcu ſpoſoby, Przytym należą purgánie mocne, oſobliwie *ex Mercurialibus*.

Item. Weś korzenia Dyptanowego drágmę iednę, náſienia ſiałkow żołtych ſkrupuł ieden, Kopytniku, Sáwiny, oboygá po puł ſkrupułu, wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy zmieſzay, day ná trzy rázy w winie.

Item. Kopytnik z korzeniem, oraz y z Sáwiną wárząc, przecedziwſzy dáiąc pić pod miárą potężnie wywodźi ták *molam*, iako y martwy płod.

Powierzchowne przykłádánia rożnych Plaſtrow, Zioł, Máśći, iako *de Actanita*, Smárowánia, Kąpieli, nieco dopomagáią do pozbycia złego.

Oſtátni ſpoſob ieſt *Chirurgica operatio*, o czym czytay kto chceſz Autorow.

O Niepłodnośći

NIepłodność názywa ſię *Sterilitas*. Niektore białogłowy máią ten defekt z nátury á tákie zwyczáynie nieznáią mieſięcznego odchodzenia, drugie bárdzo máło, lecz oprocz tego z innych przyczyn, ták z ſtrony żony, iáko y mężá może bydź przyczyná, oczym nieprzyſtoi áby káżdy miał wiedzieć.

Spoſoby do leczenia rożne powinny bydź,

to ieſt

to ieſt według rożnośći przyczyn, ktorych ieſt bárdzo wiele, tu ſię tylko kłádą w poſpoſpolitośći niektore.

Naprzod ieżeli z przyrodzenia ieſt niepłodność, tákiey rádźić niemożna, z innych záś przyczyn temi lubo podobnemi miárkuiąc ſię po przyczynách, porádźić ſię może ſpoſobámi.

Naprzod purgánſe, krwi puſczenie, oneyże czyſczenie, lubo przez poty, lubo przez inne ſpoſoby, wánny z rożnemi źiołámi, podkurzánia, náparzánia, &c. miárkuiąc ſię według rożnośći przyczyn, pożyteczne ſą.

Wpoſpolitośći te ſą ſkuteczne.

NAprzod wielu poważnych Medykow zálecáią wodę tę ktora wychodźi z uſt koniá nie káſtrowánego, ná ten czás gdy piie záraz podſtáwiwſzy naczynie, wźiać tey wody y dáć wypić niepłodney białogłowie.

Item. Ziele, ktore ſię názywa kotcza miętá częſto ſię podkurzáiąc, czyni ſpoſobność do poczęcia, ieſcze ſkuteczniey będźie gdy przydaſz náſienia kąkolu y kádźidłá.

Item Częſto przykłádáiąc tám gdźie należy worek nápełniony Czárnuſzką tłuczoną, pożyteczno ieſt.

Item. Serzyſko Záięcze, ták do używánia, iáko y do ápplikowánia, ieſt pomocne.

Item. Częſte podkurzánie ſię rozmárynem, tákże drzewem *Lignum Aloes*, zwánym wielom pomaga.

Proßek wielce skuteczny.

WEś Gałki muſzkátowey, Kubebow, Cynámonu, Gwozdzikow, Gáłgánu, Máſtyxu Pieprzu długiego, korzenia liśich iaiek, *Doronici*, *Casſiæ ligneæ*, náſienia pokrzywiánego káżdego po ćwierci łotá, R*ad*: *Cyperi rotundi*, *Seſeleos*, kotczey miętey, kwiátu Rozmárynowego, *Teſticulorum vulpis ſiccat*, káżdego po dwá ſkrupuły, wſzyſtko utłucz ná ſubtelny proſzek, ktorego záżywáć co dzień zráná y ná noc po puł drágmy w winie.

Náyduie ſię ná ten defekt wiele między ludźmi rożnemi lekarſtw, iednák káżdy chcący dobrze porádźić, má ſię dobrze reflektowáć ná przyczyny, ktore oddaliwſzy, łátwo uleczony bydź może.

Item. Záżywánie codźienne Sucolaty pomocne ieſt.

Item. R. *Rad*: *Satyrionis drach* 2. *Sangvis Paſſerum exſiccati drachm*: 1. *Cinamoni ſcrup*. 1. *fiat pulvis*. tego proſzku niech záżywa codźień po iednym ſkrupule w Succolácie, álbo w winie.

De Morbo Virgineo.

MOrbus *Virgineus*, álbo *Febris alba*, ieſt chorobá ktora Pánny pod czás infeſtowáć zwykłá.

Znaki iey ſą te. Naprzod cerá bláda, ku źielonośći ciągnąca, głowy bol, czáſem rozumu pomieſzánie z bytniey meláncholiey, oddech cięſzki, ſercá drzenie, Gorączká rożnemi czaſami odzywáiąca ſię, żołądká rożne áffekcye,

potraw

potraw obrzydzenie, á u niektorych zbytnia chęć ku iedzeniu rzeczy niezwyczáynych y obrzydliwych, pod czás niektore nápadáią womity, bokow rozdymánia, odrzygánia, ciáłá ociężáłość, y ſłábość, &c. Te iednák znáki nie u wſzyſtkich iednákowe bywáią, lecz odmienne. Przyczyny pomienioney choroby, bywáią rożne, to ieſt, álbo pełność humorow, álbo mieſięczne przetrzymánie, álbo iedzenie rzeczy niezwyczáynych, y zdrowiu ſzkodliwych iáko krydy, wapna, węgla, &c. tákże picie octu, y innych liqvorow ſzkodliwych, álbo z obſtrukcyey wątroby, álbo Sledziony, álbo innych meatow.

Spoſoby do leczenia.

JEżeli chorobá świeża, niezáſtárzała ieſt, ná ten czás należy naprzod krew puśćić z nogi ná koſtce, przytym należą purgánſe, *Digeſtiva, aperitiva*, naybárdziey ſtáráć ſię áby mieſięczne odchodzenie zátrzymáne otworzyć, o czym maſz ſpoſoby ná ſwym mieyſcu. Dobry ieſt oſobliwie ná tę áffekcyą *Pulvis Cachecticus Quercetani*, záżywáiąc go codźiennie w wodce Cynámonowey z winem przepaloney, kwáśnych potraw ſtrzedz ſię máią tákie chore.

Purguiące lekárſtwá lepſze ſą w trunkách, á niżeli w innych formách. Náprzykład, weś korzenia Páprotki dębowey, *Polipodium* zwáney, zgrubá przetłuczoney łot ieden, Wáyſztynu bia-

nu białego połtory ćwierci łotá, warz w puł kwarty wody áż połowa wywre, przecedź, námocz w tym Senesu obránego trzy ćwierci łotá, *Rhabarbarum* ćwierc łotá, Czárnuszki sczyptę, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedź, wyciśni, przyday Mánny Kálábryny łotow dwá, iák się rospuśći wykláryfikuy białkiem od iáiá, przyday Boráxu Weneckiego gran siedm, day ciepło wypić, iednák dla słábszych trzebá mniey bráć Senesu y Mánny, dla mocnieyszych więcey.

Aperitiva tákże máią bydź, obacz w zátrzymániu Miesięczney choroby, tákże w obstrukcyách wątroby, álbo Sledziony, y ná rożnych mieyscách masz tego dość, tu się dla sczupłości opuszczáią.

Item. Do częstego záżywánia dobry iest Bálsam czarny, *Balsamus peruvianus* zwány, tákże *Elixir proprietatis cum Essentia Rhabarbari & Castorei*, *Elyxir vitæ*, y inne.

O Zádusżeniu Máciczným

ZAduszenie Máciczne, názywa się *Suffocatio uterina*, álbo *Hysterica passio.*

Znáki nástępuiącey choroby, naprzod ciáłá cáłego ocieżáłość, y osłábienie, osobliwie w nogách się wydáiące, twarz bláda y smutna, ckliwośći ná żołądku, podczás y womity częste przypadáią, tęskliwośći, potraw obrzydzenie, y po żywocie przelewánie się, y hurkotánie co niezáwsze bywa.

Znáki

Znáki ſamego Păroxiſmu.

NAprzod lekkie nápadáią mdłośći, w pulſie odmiáná, ciáłá oziąbienie, boiaźn y deſperácya, uſtá ták ſię śćiſkáią, że zda ſię iákoby ſię chora uduſiłá. oddech bárdzo ćięſzki y tłumiący ſię, niektore obaczywſzy ſię, wiele gadáią nie dorzeczy, gniewáią ſię, y inne znáki pomieſzáney fantázyey pokázuią po ſobie, niekiedy przypada ſtrętwienie, álbo zmartwienie, że nagle upada, y iákoby zápomniáłá o ſobie leży bez zmyſłow, z ták máłym odychániem, że ſię zda bydź umárła.

Rożni ſię tá chorobá od Epilepſiey, od Apoplexyey, od nagłey mdłośći *Syncope* zwáney, znákámi oſobnemi przy tychże chorobách opiſanemi, tu ſię dla krotkośći opuſczáią.

Przyczyná tey choroby ieſt *Vapor malignus, tenuis & ſpirituoſus*, w iednym momencie ciáło przenikáiący, y máterya oſobliwym ſpoſobem w mácicy zkorumpowána, lubo ſamá przez ſię, lubo z przyczyn powierzchownych, iáko z zápáchu rzeczy pachniących, Pizmá, Zibetu, Ambry, álbo co podobnego, z zleknienia ſię, z gniewu zbytniego wzbudzona, y do wyżſzych częśći nie tylko przez veny y árterye, ále y przez táiemne *ſpiracula* przechodząca.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod ieżeli tá áffekcya przyda ſię białogłowie podeſzłey w leciech, trudna bywa do lecze-

leczenia, y częſtokroć niebeſpieczna. Jeżeli ſię przyda ciężárney białogłowie, bywa częſtokroć przyczyną poronienia, ieżeli rodzącey, cięſzkie rodzenie ſpráwuie.

Item. Ieżeli w tey chorobie oddech nie bárdzo ſię tłumi, y pároxyſmy nie częſto ſię odzywáią, ſą znáki dobre.

W pároxizmie temi ſpoſobámi rátowáć ſię ma choruiąca. Naprzod zálecáią wielu Medykow pas ze ſkory Ieleniá w ten czás zábitego kiedy ſię z ſamicą złączy, ktorym ma bydź opaſana chora, ná gołym ciele. Potym należą *Ligaturæ*, to ieſt ściągánia, álbo wiązánia, ściełánia mocne, áż ſkorá ſczerwienieie, zá włoſy tárgánia, okurzánia pierzem kuropátwim, álbo końſkiemi kopytámi, ſkorą węgorzową ſuſzoną, Aſſą Fætidą; *Oleo Tartari Fœtido* lubo tym, lubo owym, co kto mieć może do wąchánia, náylepſze ieſt *Oleum Tartari*; wiązáć ſię máią niżſze częśći, nogi oſobliwie; tákże ścieránia bioder.

Item. Enemy wiátry roſpędzáiące, ſą bárdzo pożyteczne, tákże pomocne ſą ápplikácye, báńki ná ſucho, oſobliwie ná udách y ná łyſtách, potym y ná łonie. *Item* Pachniące rzeczy iáko Zybet z oleykiem muſzkátowym, wkłádáiąc tám gdzie należy *ad pud.* *Item* Do wnętrznego záżywánia dáią poſpolicie oleiek Burſztynowy, kwiát z orzechow włoſkich ſuſzony, y ná proſzek utárty, *Caſtoreum*, álbo

Essentia Castorei, Species Dia Iovis Mynsichti, iest ná tę chorobę osobliwe *Arcanum, Extractum Sichenum, Essentia granorum Chamæacteis* tákże służą *Emplastra matricalia*, ktore naydźiesz ná swym mieyscu. Osobliwa też ná to *Fæcula Bryoniarum*, do wnętrznego záżywánia procz pároxyzmu.

Pulvis Histericus expertus.

R. *Verrucarum ad genua Equorum adnascentium verno tempore collectorum uncias duas, assæ fœtidæ, Cornu & ungularum Hirci aã drach. 1. fiat pulvis pro suffumigio per infundibulum ad colum uteri.* Służą do tego y *Pessus uterini, Pulvis seu Fragea Hysterica.* do wnętrznego záżywániá, ktory naydźiesz ledwie nie w káždey Aptece:

De Furore Uterino.

F*Uror uterinus* iest szaleństwo, białogłowom przydáiące się, z iákiey przyczyny, wiedzą mądrzy, o czym nienależy káżdemu wiedźieć.

Znáki choroby zwyczáyne są te. Iednych nápada smutek, z kąd milcząc tłumią w sobie ápetyt zły, inne wiele gadáią, inne się ustáwnie śmieią, drugie płáczą, gniewáią śię, y inne znáki álbo ákcye nieprzystoyne wypráwiáią.

Sposoby do leczenia. Naprzod ieżeli będźie krwistey komplexyey, záraz trzebá krwi upuśćić, przytym należą purgánse, tákże rzeczy chłodzące, ták do używánia, iáko y do przykładánia tákie są. *Lactuca portulaca, Nymphæa,*

Umbi-

Umbilicus veneris vitex, *Ruta*, *Cannabis*, *Camphora Cicuta*. Spoſobne tákże ſą kąpieli chłodzące, wárząc korzenie Grzybieniowe, to ieſt Liliy wodnych, wodká z Liliy białych palona w wodzie, do picia ieſt bárdzo ſkuteczna, tákże wodki Ruciána, z kwiatu Grzybieniowego &c. Ze ſię rzadko przytráfia tákowa chorobá, ktorey nierozumieiącemu Medycyny trudno poznáć, Medyk záś łátwo ią poznáć może, záczym też y lekárſtwá wynaydzie do uleczenia iey ſpoſobne.

O Podnoszeniu ſię Mácicznym.

BYłá ſtárodawnych Medykow opinia, ktorą y teraz niezupełni Medycy trzymáią, iákoby *Matrix* miáłá tám y ſam chodzić po żywocie, podſtępowáć pod żołądek y owſzem áż do uſt, co ieſt wielki fałſz, álbowiem *Matrix* ieſt przyroſła czteremá ligámentámi do krzyżow *ad pudendum*. záczym żadną miárą z mieyſcá ruſzyć ſię niemoże, chybá nábrzmieć, rozſzerzyć ſię gdy ieſt *fœtus*, álbo humor iáki, lubo co innego, iáko to *Mola*, to ieſt fałſzywy płod, álbo krew ſpiekła, álbo wodá &c. Wapory iednák z niey wychodzące roſchodzą ſię po rożnych częściách ciáłá, oſobliwie wyżſzych, Ze záś po żywocie tu owdzie przechodzi ſię kłąb álbo niby guz iáki, to nie ieſt *Matrix*, ále álbo *testis*, álbo *vas cæcum*, co názywáią niektorzy *Globum Fullopinum*, więc *pro imaginario morbo nullum datur medium*

O Zátrzymániu Uryny, o Kámieniu, o zbytnim odchodzeniu uryny, zwłaſzcza przez ſen dźieciom ſię przydáiących defektách.

URyny ták zátrzymánie, iáko y zbytnie odchodzenie, nietylko podeſzłym, ále y dźieciom ſą poſpolite defektá.

Zátrzymánie uryny dźieciom ſię przydáiące, nietylko bywa z okázyi kámieniá, ále też *a viſcoſa materia* zátykáiącey meaty, przez ktore uryná zwyczáyny przechod ma.

Iednákże dźieci, y ſame niemowlątká nie ſą wolne od kámieniá, co ſię iáwnie widźieć dáie w dźieciách w kilku dni od národzenia, kiedy pieluchy częſtokroć piaſkiem czerwonym záſzpecone bywáią, u roſleyſzych tákże częſto bárdzo pokázuie ſię w urynie ſediment gruby, piasczyſty biały, czego przyczyná poſpolita, to ieſt: gdy pokarm álbo inne potráwy do rodzenia kámieniá, y kliiowátey máteryey ſpoſobne pomieſzáne będą *cum Spiritu volatili*, łátwo kámień urodźić ſię może, należy do tego dźiedźiczna diſpozycya, to ieſt z Rodźicow ná dźieci ſpadáiąca chorobá, y înne particulárne przyczyny. Uryny niezátrzymánie dźieciom ſię przydáiące, nayczęśćiey przydáie ſię z osłábienia, álbo rozprzeſtrzenienia muſzkułu *Spincter* zwánego, dla zbytniey oſtrośći, álbo gorącośći, uryny dźieciom zwyczáyney, ktory defekt zá

czáſem

czáſem obraca ſię w zwyczay, że w łoſzku ryby łowić zwykły.

Progn. Kámień w pęcherzu zoſtáiący dźiećinny, ieżeli zá wczáſu lubo przez Medykámentá, lubo przez wyrznięcie pozbyty nie będźie, zá czáſem więkſzy rośnie, y w dálſzym wieku o śmierć przypráwi.

Nerkowy záś nie ták ieſt niebeſpieczny y łátwiey pozbyć ſię może.

Vryny zátrzymánie pochodzące *à Viſcoſa materia* iáko też y zbytnie odchodzenia ſą łátwe do uleczenia.

Spoſoby do leczenia.

CVrátia zátrzymánia uryny, należy ták ná wnętrznych iáko y ná powierzchownych medykámentách, ná co trzebá mieć oſobliwy reſpekt naybárdźiey w niemowlątkách, áby *mucaginem acidam* rozrzedźáć, y kámyki álbo głáſek wyprowadźáć. Ná co z wielkim ſkutkiem w tákowych defektách dawáć ſię ma Burſztyn biały ſubtelno utárty, według lat miárkowáć wielość do dawánia, náprzykład. Weś Burſztynu białego ná ſubtelny proſzek utártego ſkrupuł ieden, oczek rákowych gran ſześć, zmieſzay, day w mleku álbo w wodźie w ktoreyby pietruſzká wrzáłá, dla niemowlątek dość połowá wzwyż opiſaney miáry.

Item. Weś korzenia Slazowego, to ieſt Slazu zwyczáynego ktory wyſoko rośnie, *Althea* zwány, wykopánego w ieſieni, uſuſz, utrziy

ſubtelno, day wczymkolwiek ná raz puł ná-párſtka, dla roſleyſzych więcey, uznaſz ſkutek nieomylny, álbowiem y urynę pędzi, y piáſek álbo kámyk wyprowadza, ieſt doświadczony.

Item. Weś źiela *Conſolidæ regalis*, to ieſt oſtroſzki, przewarz w wodzie dobrze, przecedź, daway tedy owedy po łyſce, rzecz pewna.

Item Krew kozłowa uſuſzona y utárta, zádawána lubo w mleku, lubo w pokármie, lubo w wodce wisniowey ieſt pomocna.

Item Dla roſleyſzych do záżywánia pożyteczna ieſt dekokcya *ex Radicibus Apij, Petroſſelini, Ononidis, Aſparagorum, Fœniculi Ruſci*, wraz wſzyſtko warząc y dáiąc pić. Oprocz tego może ſię też dawáć *Spiritus ſalis* po kilká kropel, álbo w dekokcyey, álbo w wodce Trybulowey, álbo Slazowey, álbo Poziomkowey.

Item. Náſienie Licopodij, to ieſt wilczey ſtopy ná proſzek utárte y záżyte, wielce ſkuteczne ieſt. Pożyteczne przytym ſą kąpieli, do ktorych te ziołá należą. *Radix Ononidis malva, Althea, Parietaria, Cerefolium, Chamomilla &c.* po kąpieli ſmárowáć krzyże, y łono *Oleo Scorpionum*, álbo zrobic Kátápláſmę *ex Cerefolio Parietaria cum oleo Chamomillæ*, ktorą przyłożyć ná łono. Albo weś cybule, rozwierć, przyſmaż z máſłem, obłoż łono, álbo ſámą Trybulą wárzoną.

Enemy tákze bárdzo pożyteczne ſą, ktorych gotowánia ſpoſob obacz ná ſwym mieyſcu.

Mámká

Mámká też ma záżywáć lekarstw urynę popędzáiących, osobliwie Pigułek Terpentynowych, álbo *Conservam Ononidis cum Therebinthina lota.*

Jeżeliby dziecię miáło Stránguryą, to iest: żeby uryná z wielkim bolem y rznięciem powoli odchodziłá, ná to weś wodki Pietrusczáney, Poziomkowey, z kopru włoskiego, káżdey po dwá łoty: *Spiritus vitri dulcis* ieden skrupuł. *Syrupi de Althea Fernelij* dragm sześć, zmieszay, daway tego po łysce często przez dzień, inne lekárstwá dla rosleyszych obacz ná swym mieyscu

Wniezátrzymániu uryny bárdzo dobrze służy *Pulvis Ioelis*, dáiąc po puł skrupułá, y więcey dla rosleyszych w wodce wypaloney z liśćia dębowego.

Item. R. *Testicul. Lepor. tostor.* iednę drágmę *Gutturis Galinæ cremati, Vesice Porci crematæ,* oboygá po puł drágmy. *Glandium sem. Rutæ. folior Nopetæ* káżdego po skrupule, uczyń proszek, daway po skrupule w wodce dębowey.

Item. Weś ieżá, zábiy y spal ná popioł, utłucz, przesiey, y daway potrosze.

Item. Agrimonia, to iest Rzepik ziele, iákimkolwiek sposobem záżywáne, zátrzymywa urynę, tákże popioł z kozich łáien záżywány.

Item. Weś myszy kilká, spał w garnuszku ná popioł, ktory przesiawszy daway. Toż czynią y kopytá wieprzowe spalone.

Item. Rybá niedotrawiona z ksieńcá Sczupakowe-

kowego ususzoną, utárta ná proszek subtelny, y zażywána stánowi urynę.

O Wielkiey chorobie dźiecinney, o konwulsyách, o lękaniu álbo wzdrygániu się we śnie.

WIelka chorobá dziecinna, wielką ma społeczność z zwyczáyną, to iest pospolitą podeszłym, z tą iednák rożnośćią, że dziecinna nayczęśćiey bywa *Symptomatica* y *fomitem*, ma álbo w żołądku, álbo w kiszkach. W żołądku ná ten czás kiedy álbo pokarm zepsowány, álbo gdy w nim skwasnieie, ná ten czás ostrośćią swoią nie tylko *febres ventriculi* szczypiąc, ále też długo tám przetrzymány, suchy álteruiąc tę chorobę spráwuie.

W kiszkách tákże gdy będźie kwáśność z tegoż pokármu przez fermentácyą spráwiona, lubo pełność flegmy z cholerą pomieszaney, co świadczą exkrementá zielone, żołte, czarne, y rożnie pomieszáne. W rosleyszych tákże przyczyná bywa częstokroc z glist, álbo gdy się ząbki puszczáią, álbo gdy się ma wydáć Ospá, álbo Odrá, álbo z pokármu złego, álbo w gorączkách wielkich.

Poprzedzáç zwyczáynie zwykły tę chorobę boiazn, wzdrygánia się we śnie, sny strászne, Konwulsye.

Gálenicy przyczynę wielkiey choroby dziecinney zkłádáią ná wapory zepsowáne y iádowite,

rodzą-

rodzące ſię w żołądku, y kiſzkách, ktore ſię do głowy wzbiiáią, y poty w mozgu zoſtáiące zatykáią, przez co przeſzkodá ieſt wolney circulatiey duchow *Animales* zwánych, mozg tedy z początkámi żył ſuchych gwałtownie ſię mięſza, y wzruſza, uſiłuiąc pozbyć z ſiebie przeciwnych waporow, ktore pory iego pozátykáły.

Neoterycy Przyczynę choroby ſkłádáią ná kwáśność oſtrą, *in primis vijs*, to ieſt w żołądku álbo w kiſzkách zoſtáiącą, y łączącą ſię *cum ſucco venereo*, zkąd ſię wſzyſtkie nerwy wzruſzáią, y dla tego przez nieiáki czas pároxyzmy uſtáią, áż ſię znowu tyle kwáśnośći zgromádźi, ile do poruſzenia pároxyzmu należy.

Conwulſie zás pochodzą ztąd, kiedy *tubuli à ſucco nerveo* bárdzo roſprzeſtrzenione będą, zkąd *vellicantur fibrillæ & excitatur motus convulſivus*.

Progn: Kiedy dźięcię częſto źiewa, álbo ſię przeciąga, oczymá y powiekámi nád zwyczay ruſza, kiedy ręce drzą y wyciągáią ſię, tákże gdy ſię częſto lęka, drży y długo nieſypia, ſą znáki przyſzłey wielkiey choroby.

Ktorym pod czás pároxyzmu wiele piány z uſt wychodźi, tákże w pároxyzmie przypadáiące Konwulſie, y ktorym ſię oddech w konwulſiách zátłumia, tákże ktorzy nieczuiąc ſię pod ſię puſzczáią, tákże gdy ſię po pároxyzmie znácznie odmieniáią, tákże gdy po pároxyzmie

gorączká bierze, tácy ſą w wielkim niebeſpieczeństwie życia.

Sposoby do leczenia.

NAprzod przeſtrzegáć tego pilnie, áby dzieciom niedawáć żadnych trunkow gorących, oſobliwie winá, tákże potraw kwaśnych y korzennych. *Item.* Po iedzeniu niedawáć záraz ſpáć, przeſtrzegáć tego áby ſię dziecię czym nie przeſtráſzyło, żywot áby záwſze był otwárty przez Enemy, álbo czopki, mlecznych potraw niedawáć, tákże mięſa wołowego, ryb y tákich ktoreby ſię prędko zkorumpowáć mogły.

Potym należą purgánſe wolne, ákkomoduiąc według lat, oſobliwie z Seneſu, z Rhabárbárum gotowáne, przytym należą Abſorbentia tákowe ſą. *Unicornu fossile, unicornu Groenlandicum ſeu marinum,* Lapis *Bezoar verus, vel factitius,* Cornu Cervi, *Pulvis Marchionis, Cranium hom.* C*oralli rubri, Ungulæ* Alcois, *Magisterium Lunæ,* y inne, pomienione medicámentá *acidum nervosas fibrillas vellicans rodensq; ac ſpaſmodicos motus irritans; imbibunt & hac intentione ſæpius hoc malum imbibendo abigunt.*

Proßek oſobliwy doświadczony.

R. *Cinabarum antim: Cranij hum. pp. Ungul: Alcis aã. drach: ſem. Pulmon. & Cordium Talpar. exſiceat. & pulv. ſcr. 2 Bezoard Lunaris, Lapidi. Smaragdi pp. aã. ſcrup.* 1. *Croci ſcrup: ſem. Ambræ gr.* 3. *fiat pulvis, doſis ad ſcrup. ſem. ad unum.*

Item

Item. ℞ *Ocul. cancr. propr. Antimonij drach. aã. scrup. sem. Cinabar. antimon. rectif. gr. 5. Laudani Opiati gr. 1. fiat pulvis, dividatur in sex partes æquales, dentur quotidie quolibet mane in aqva Tiliæ.*

Item. Názbieray Glist w źiemi zostáiących, wypłocz ie winem, usuſz, utrziy ná proszek do ktorego przyday tylesz korali czerwonych, iák naysubtelniey utártych, zmieszay, y daway po puł skrupułá y więcey, w wodce z kwiátu Lipowego palonev.

Item. Kretá spal w garnuszku nowym, zetrziy ná proszek subtelny, daway go potrosze wczym rozumiesz, ieſcze lepsze ieſt iego serce y płucá susżone y w proszku dawáne.

Item. Secundina primiparæ cum Corallijs & cranio hum. wiele ważą.

Item. Aurum fulminans przydawszy do niego gran kilká *Pulv. Ialappæ.*

Oprocz tego służą rożne *Spiritus*, iáko *Spiritus Florum Tiliæ. Cerasorum nigrorum, Pæoniæ, Liliorum Convall. &c*, tákże wszystkie medicámentá w ktorę *Castoreum* wchodzi skuteczne są do potłumienia kwáśnośći tákże *Theriacalia opiatis maritata*: tákże *Volatilia Balsamica*, iáko *Liquor Cornu Cervi Succinatus &c.*

Dla dzieci ssących gdy się im przyda tá chorobá. ℞. *Ocul. cancr. propr. gr. 12. Cinabaris antim. rectif. gr 4. misce divide in 4. partes æquales*, daway ten proszek ráno y ná noc.

Vel

Uel R. Aquæ mellis unc. 1. & ſem: Spiritus Roſmar: drach: 1. & ſem: Tinctura Caſtorei ſcrup: 1. Spiritus Saliſarmoniaci Succinati gut: 5. Syrupi de Paonia vel de Betonica dr: 6. miſce det: cochleatim.

Powierzchowne też ápplikácie wiele ważą, to ieſt ná głowę, ná żołądek y żywot, ná żywot dobra ieſt dryakiew, przydawſzy do niey oleyku Burſztynowego, tym ſmárowáć, álbo Plaſter zwány *de Galbano crocatum*, przydawſzy oleyku Burſztynowego, álbo ſmárowáć nád żołądkiem oleykiem Muſzkátowym, przydawſzy do niego oleyku Burſztynowego, y Bobrowego ſtroiu.

Wſamym pároxyzmie pod nos przytykáć do wąchánia *Spiritum Saliſarmoniaci*, álbo *Sal Vitrioli, Cornu Cervi*, álbo *Oleum Sylvij* álbo Oleykiem Ruciánym deſtillowánym nácieráć pod noſem. *Item.* Pryſcze zá uſzymá, tákże ná wierzchu głowy pomocne bywáią, tákże ſćieránia rąk y nog.

Iezeliby dźiecię podległe było tey chorobie, tákiemu trzebá otworzyć áperturę ná kárku.

Iezeli komplexya y látá pozwaláią, krew puśćić potrzebá, álbo piiawki ſtáwić.

Plaſter ná głowę ſkuteczny.

R. *Empl. de Betonica unc: 1. Balſami Perviani unc: ſem. Olei deſtillati Cornu Cervi vel Alcis, Tartari, aã. ſcrup: ſem. Salis cornu Cervi ſcr: 1. f. l. Emplaſt.*

Tákże

Tákże kádzenia Burſztynem, Łoſim kopytem, álbo rogiem ſą pomocne.

Wieſzáią też ná ſzyiách dzieci dla ochrony od tey choroby rożne graty, iáko to korzeń piwoniey, żęby wilcze, Łoſie kopytá, Korale, kámień Smárágd zwány, &c. lecz to máłą pomoc czyni.

Korzeń *Valeriana*, to ieſt Kozłku, ná wioſnę álbo w ieſieni wykopány, ná proch utárty y zádawány, ná tę chorobę bárdzo pomocny ieſt.

Jeżeliby záś tá chorobá pochodziłá z gliſt álbo gdy ſię ząbki puſczáią, álbo gdy Oſpá y Odrá náſtępuią, o tym maſz ná ſwych mieyſcách.

O Płynieniu łez z oczu.

PŁynienie łez z oczu názywa ſię *Epiphora*, to ieſt uſtáwne płynienie, álbo wilgotność w oku, lubo w iednym, lubo w obu dwu, te łzy álbo humor nie iednákowy bywa, pod czás wodniſty, zimny, bolu żadnego w oku nieſpráwuiący, á pod czás bywa oſtry, y ſłony, ſpráwuiący bol, zápalenie, świerzbienie, rznięcie, á pod czás y powieki ráni. Wtey áffekcyi chrząſtki w kącikách oczu zoſtáiące, przez ktore łzy wychodzą nábrzmiewáią.

Przyczyną tey áffekcyey ieſt humor ſpadáiący z głowy, álbo innych częśći ciáłá, śćiągaiących ſię do oczu, zwyczáynie tácy podlegli ſą uſtáwicznemu kátharowi, máiąc záwſze pełność humorow w głowie, tákże z nátury flegmátycy

komple-

komplexyey wilgotney, y rzadką krew w sobie máiący.

Sposoby do leczenia.

NAprzod służą dla expurgowánia od wilgotności zbytniey (ták głowy iáko y ciáłá) purgánse w roznych formách, to iest: álbo wpigułkách, álbo w trunkách, &c. dla słábszych naylepsze iest Senes, wárząc ie y piiąc, to álbowiem naylepiey głowę expurguie.

Przytym wes Aloe: *Mucis Cupressæ*, *Thuris Mastiches, Myrrhæ aa dr.* 2. *Tutiæ pp. Sarcocollæ aā. dr. sem. Sangv. dracon: Sumach. Rosar. rubr: Baccar. Berber. Sucat. aā scr. 1. fiat pulvis subtilis misceatur cum aqua fæniculi, quæ guttatim instilletur oculis, & ab extra applicetur, est probatum.*

Item. Płynienie łez z oczu z zápaleniem ták się ma leczyć. Naprzod przepurgowawszy się dobrze, krew puścić, potym tego *Collirium* używáć.

R. *Trochisiorum albor, Rhasis sine Opio drach* 1. *Aqua Rosarum unc.* 4. *aqvæ Fæniculi unc.* 2 *misce* tym oczy przemywáć, y przykłádáć ná noc zmoczywszy chustkę niekrochmálną.

Uel R. *Cerusæ lotæ, Saccocollæ nutr. Acatiæ, Thuris aā: drach.* 1. *Ossium Mirobol. adustor. Corallor. rubr. prop, aā dra. sem. Margar. præp. scrup. sem. Succi mali punici ad med. per decoctionem excocti qv. suf. fiat Collirium.*

Item. Weś náśienia Bábczánego, przetłucz, warz w wodźie, przecedźiwszy przemyway oczy

Kto

Item. Kto ma záftárzáłą tę áffekcyą, tákiemu trzebá mieć áperturę ná kárku, álbo ná ręce, álbo iefcze lepiey *fupra futuram coronalem* ná głowie. *Item.* Gdy inne medykámentá máły, álbo żadnego fkutku nieczynią, ná ten czás rádzą Medycy ná ogoloną głowę przyłożyć *Emplaſt: Veſicatorium.*

Item: Máść penna. Weś Gryfzpanu gran dwánaśćie, Kámfory drágmę iednę, Tucij præpárowáney puł uncyey, Máſłá nieſłonego, wprzod w wodce Rożowey przewárzonego, y przepłokánego dragm fześć, zmiefzay uczyń máść ktorą potrofzcze wpufczay w kąciki oczu od nofa álbo powieki nią fmáruy, piorkiem, ieft doświadczona, nietylko ná płynienie łez z oczu, ále y ná świerzbienie, y exulcerácye powiek.

Item. Bánki zá ufzymá z piiawkámi ftáwione ná niezáftárzáłą áffekcyą fą pożyteczne.

O Lekárſtwách rożnych ná rożne áffekcye fercá.

SErcu fłużące medykámentá, názywáią fię *Cordiaca*, máiące moc ferce w rożnych fłábośćiách pofiláć, duchy ożywiáć y *malignam qualitatem.* od fercá odpędzáć.

Słábość fercá pochodzi pofpolicie álbo z źimney, álbo z gorącey przyczyny, y álbo złączoney *cum malignitate*, álbo nie, dla tego rożne medicámenta ákomodowáne bydź máią.

Medicámentá ferce pofiláiące w pofpolitośći

fą te.

sa te. *Confectio Alchermos cum & sine odoribus, Theriaca Veneta; Confectio de Hyacintho, Aqua Theriacalis camphorata, Sal Volatilis viperinus, Elixyr proprietatis Paracelsi, Elixyr vitæ Mathioli, Aqua cordialis omnium florum cordialium, Aqua cordialis varij generis, Aqua Canellæ, seu Cinamomi cum & sine vino. Extractum Bezoardicum, Essentia Ambræ, Pulvis Diamargariti calidi & frigidi, Lætificans Galeni,, Species Diambræ de Gemmis, Spiritus volatilis viperinus, Sal volatile oleosum Sylvij, Pulvis albus pretiosus Gedanensis Electuarium de Gemmis, Iulep Gemmatus, Lac Perlarum*. y inne rozmáite.

Dla odpędzenia iádu od ſercá pochodzącego, álbo z záżytey trucizny, álbo z ukąſzenia iádowitey beſtyey, iáko zmii, pſá wśćiekłego, wilka, &c. tá Dekokcya oſobliwa.

R. *Rad: Tormentillæ Zedoariæ, Gentianæ, aā: unc: sem: fol: Melissæ, Scabiosæ, Cardui bened: Scordij aā m. 1 Cort: Citri drach: 3. sem cardi: bened: Citri aā drach. 1 Rasuræ Eboris drach 1 & sem, Florum Buglossæ Anthos aā pug. 1- fiat decoctio in aqua communi, Recipe colaturæ libram unam & sem aade Syrupi de Corticibus Citri q. s. detur quotidie mane & vesperi unciæ tres.*

Wnagłey mdłośći, gdy czás niepozwala zgotowánia iekárſtwá innego. Weś Alkermeſu, álbo gdy go niemaſz Dryakwi, rozmąć z winem day choremu záżyć.

Item. Kámforá oſobliwym ſpoſobem ſerce pośila iednák nie káżdemu ſłuży. *Item.*

R. Salis volat viperarum gr. 10. Aquæ Scorzoneræ vel Cardui benedict. unc. 1. & ſem. miſce, detur pro doſi.

Vel R. Magiſterij Ambræ gr. 2. detur in aqua Theriacali Camphorata.

Vel R. Conſervæ florum Tunicarum, Anthos, Cort. Citri condit. aā unc. ſem. Confekt, alcherm. drach. 1. Pulvis Diantræ drach. ſem. Salis Card. bened. ſcrup. 1. f. Confectio doſis drach: una.

Item. R. Specierum Diambræ drach. 3 Confectionis alchermes unc. ſem. Sacchari unc 4. Olei Cinnamomi gut. 5. *fiant ſecundum artem morſuli.*

Oprocz wnętrznych lekarſtw wiele też wáżą *Topica*, to ieſt powierzchowne przykłádánia ku ſercu, y ná pulſy, to ieſt álchermes z winem rozmąciwſzy, przykłádáć ku ſercu płatek ſzkárłátny, tym nápuśćiwſzy. Tákże *Balſamus peruvianus*, wodki rożne z rożnemi proſzkámi, tákże máteraczyk z ziołámi, y ſámá Rutá z octem, oſobliwie w gorących áffekcyách dobrze ſłuży, wodká Krolowey Węgierſkiey, &c.

W wielkiey ſłábośći ſercá pochodzącey zgorącey przyczyny, to ieſt gdy będą gorące wnętrznośći, álbo gorączká wielka, iáko máligná, *Febris putridi Epidemica*, tákże w Oſpie, Odrze, &c. tákże gdy będźie drzenie ſerca, mdłośći w gorączce ſłużyć będą te medykámentá.

R. Rad. Ruſci, Cichorei, Scabioſæ, Capill. vener. Pimpinellæ, Acetoſæ aā. pug. duos, Sem. Melon Cucurbitæ, Citri, Raſuræ Eboris aā. drach. 1. Florum

Cordialium pug. 1. fiat decoctio in aqua comm.

R. *Colaturæ libr. 1. cui adde Crystalli mineral: drach. 1 & sem. Spirit. Sulph. vel Nitri dul. dr. sem. Syrupi de Limoniis q s detur ter de die.*

Item. Rożne sercu służące w podobnychże áffekcyách wpospolitośći są te. *Confectio de Hyacintho. Pulv. Cord. & hep viper. Sal. Cardui bened. Scabiosæ Bezoardicum Iov ale vel minerale Spiritus nitri dulcis, Salis dulcis, Lapis Bezoar. Aqua Theriacalis refrigerans, Aqva e Typhis Cervorum, Aqua Cordialis frigida Herculis a Saxonia Theriacalis Camphorata Sal Viperarum, Mixtura de tribus cuius descriptio:*

Mixtura de tribus.

R: *Aquæ Theriacalis Camphoratæ unc. 1. Spiritus Tartari, Spiritus Vitrioli aā: drach. 1. misce.*

Item. Pulvis diamargarit. frig: Tabellæ, manus Christi cum perlis & Conf. de Hyacintho & Alchermes, Magisterium Perlarum Corallorum & Salia eorum, Ambra Gelatina, Cornu Cervi, cum aromatibus Ius Caponis, &c. wzwyż pomienione medykámentá lubo same, lubo przydawáne do innych liquorow skuteczne są do używánia.

Composita *Náprzykład.*

R. *Aquarum Buglosæ, Borag. aā unc. 3. Conf: de Hyacintho drach: 1. Salis Prunellæ drach. sem. Pulv. diamargar. frigid: scrup 1. Syrupi de Corticibus Citri unc 1. detur pro una d s.*

Vel R. *Conservæ Rosarum, Buglossæ Violar. Tunicarum aā. drach: sex, Aquar, Boraginis. Buglossæ,*

Acetosæ

Acetosæ, aā unc. 3. misce bulliant parum & colentur ac exprim liquori adde, Confectionis de Hyacintho Alchermes aā. drach. 1. Manus Christi perlat. dr. 1. Syrup. de Pomis q. s. m. detur sæpius.

Pytánie. Iákie, ktore, y iák wiele humorow we krwi.

Odpow, Humorow z ktorych consistentia krwi złożona iest, są cztery.

Pierwszy *Pituita*, to iest flegmá, iest krwi owá część ktora *ex hylo* ze krwi wygotowána, lubo więcey, lubo mniey, śiárczystego y słonego máiąc w sobie humoru przymieszánego, przez częste circulácye, y w sercu dilátácye, gdy nie będzie przeczyszczona, zostáie gruba y gęsta.

Wtory, *Sanguis purissimus*, iest owá część mássy krwi, ktora przez wiele circulaciy w sercu wyczyszczona, stawszy się subtelną, mierney subtelnośći duchow nábywa.

Trzeci *Bilis*, to iest cholerá, iest owá krwi część, ktora przez częste circulácye, y kokcye większey subtelnośći nábywa, zkąd bárdzo *Spirituosa* y zbytnie gorąca zostáie.

Czwarty Meláncholia, iest owá część krwi, ktora przez wiele circuláciy, y w sercu dilátaciy stawszy subtelną, y bárdzo rzadką, przez co *Spirituosæ particulæ*, po większey częśći z niey wyciągnione bywáią, zkąd zimna, gruba, y *terrestris* zostáie.

Temperámentá zaś nászych nátur zrożnych

wzwyż pomienionych czterech humorow pomieszánia y przewyższenia, stáią się w ten sposob

Naprzod ieżeli *chylus* z álimentow wilgotnych y zimnych, ktore máło máią w sobie subtelnego ciepłá zgotowány, álbo z defektu należytego fermentu, nie dobrze rozrzedzony będźie, ná ten czás rodzi się z niego *Succus* krwi flegmistey, gruby, ktory lubo się wielekroć circuluie y dilátuie, iednák go serce do swey doskonáłośći, y subtelnośći swoią ákcyą przywieść nie może, dlaczego ieżeli tákiego chylusa więcey przybywáć będźie, máło innych humorow rodźić się muśi, á że wszystko ciáło táką krwią nápełnione iest, w ktorey inne nie przewyższáią humory, nábywa consistenciey wilgotney y zimney, zkąd cáłego ciáłá temperáment stáie się flegmisty.

Powtore, ieżeli Chylus będźie dobrze excokwowány y z alimentow utemperowánych sporządzony, álbo z wnętrznych częśći dobrą conkokcyą należycie wygotowány, ná ten czás, ták przez circulácye, iáko y w sercu dilatacye, stáie się krew z niego czysta, y wielość iey, zkąd ciáło nábywa temperámentu krwistego.

Potrzecie, ieżeli krew będźie sporządzona z álimentow bárdzo gorących y ostrych, álbo dla gorącośći wnętrznych pryncypálnych członkow ostro fermentuiących, ná ten czás przez máłe circulacye, obráca się *in succum calidum & valde spirituosum*, ktory gdy inne humory prze-

wyższy

wyżſzy, ná ten czás ſtáie ſię *temperamentum biloſum*, to ieſt choleryczna komplexya.

Poczwarte, ieżeli krew wygotowána będźie z álimentow grubych, nieczyſtych, máiących w ſobie wiele *ſalis fixi*, to ieſt ſłonośći, gdy nie dobrze będźie przez circulátie y kokcye wyczyſczona, máło ſię z niey rodźi ſubtelnych duchow zátym ſtáie ſię *ſuccus* krwi gruby, á z tąd nábywa táki człowiek tymperámentu meláncholicznego, to ieſt meláncholiczney komplexyey.

Nád to wielość káżdego przewyżſzáiącego temperámentu, názywa ſię *Intemperies*, zkąd choroby rodzą ſię podobne im, to ieſt zimne, gorące, wilgotne, &c.

Item. Temperámentá też, nátur náſzych nábywáią ſię nie tylko z álimentow, ále też z Rodźicow, y ex *influxu aſtrorum*.

TRAKTAT VII.

O Spoſobách robienia Wodek, Oleykow, Máśći, Iulepow, Konfitur, Lekarſtw purguiących, &c. &c.

Wodká Cynámonowa.

WEś Cynámonu przedniego puł funtá, przetłucz z grubá, przyday hányſzku trzy garśći, námocz we dwu gárcách wody, od godźiny do godźiny, dobrze nákrywſzy: potym prze-

pal przez álembik wolnym ogniem (Alembik y rurki máią bydź dobrze przechędożone) odbierz pierwey przodek, potym ostátek do inszego naczynia. Iezeli będźie Cynamon dobry, będźiesz miał przedniey wodki około pułgárcá „ ieżeli záś ládáiáki, iáko pospolicie bywa ze Gdáńska, zá ledwie będźie kwartá. Inśi miásto wody prostey nálewáią wodą w ktorey ięczmień wárzą, inśi nálewáią wodką rożáną, melissową, borakową, sczawiową. &c.

Wodká Cynamonowa z winem.

GDy się wodká Cynámonowa przepala z winem, álbo z wodką z lagru wypaloną, nie przyiemna iest do picia, lepiey w gorzałce prostey nieprzydymioney, przydawszy hányszku, leiąc do pułfuntá Cynámonu, dwá gárcá wodki.

Wodká Krolowey Węgierskiey.

WEś gorzałki prostey gárcy trzy, álbo cztery, námocz w niey lewándowego kwiecia, rozmárynu, száłwiey, iáłowcu przetłuczonego, przepal przez álembik: przyday rozmárynu znowu przepal. Do przepaloney wodki, znowu trzeci raz nákłádź rozmárynu, námocz y przepal, nieociągáiąc bárdzo, weś ná łyszkę żelázną, lubo ná gliniáne naczynie prochu trochę ruszniczego, wley wodki bárdzo máło, zápal ią, iák wygore: ieżeli się proch spali, dobra iest, iuż niema w sobie wilgoci, ieżeli záś prochu nie spali, przepal ią iescze raz, nie odciągáiąc bárdzo, ostátek odciągnioney, zda się ná rozchody

zchody. Jeżeli záś chcesz mieć tę wodkę z kámforą, weś iey náprzykład kwartę, włoż do niey kámfory, łotow cztery, rospuśći się w niey prędko, mieszáiąc coraz, przytkay dobrze, schoway od potrzeby.

Wodka Páráiżowa

WEś konwáliey świezey, rozmárynu, lewándy, száłwiey, mácierzanki, ziela iwy árthetyki, pokrzyw, bukwice, korzenia dzięglowego, pieprzu długiego, iáłowcu, wszystkiego coć się będzie zdáło, námocz w gorzałce prostey, przepal przez álembik, do przepaloney wodki przyday mrowek, z mrowiská ochędożonych co mieć możesz, Iáłowcu kilká garśći: znowu przepal, nie odciągáiąc do końcá, chceszli mieć ieszcze lepszą, przyday znowu mrowek, y przepal trzeci raz.

Kinder Bálsam.

WEś Gałki muszkátowey łotow trzy, kwiátu muszkátowego łotow trzy, Gwozdzikow Cynámonu przedniego, imbieru, kubebow *Granor: Paradisi*, Cytwáru, wszystkiego po cztery łoty, gálgánu pułtorá łota, roży Dámáscenskiey świeżey łotow sześć, kwiátu Gwozdzikowego świeżego, kwiátu lipowego, oboygá po 24. łotow, liśćia y kwiátu száłwiowego, kwiátu kminkowego, kopru włoskiego, koszykowego lewándowego, wszystkiego po sześć łotow, korzenia piwoniey, świeżego náśienia piwoniey, ięmioły dębowey, wszystkiego po puł łotá,

wſżyſtko pokráiawſzy y potłukſzy, włoż do naczynia ſzklánego, wley Máłmazyey gárniec, wodki konwáliowey z wodą paloney, wodki po ziomkowey przedniey, oboygá po trzy kwáterki, wodki ſzáłwiowey, kopru włoſkiego, oboygá po puł kwarty, zátkay dobrze naczynie, niech tak ſtoi przez kilká dni, potym przepal przez ſzkláńy álembik, ná raz miárá łyſzká iedná álbo dwie. Białogłowom ciężárnym ieſt bárdzo ſłużąca.

Wodká Złotogłowowa.

WEś Cynámonu puł łotá, gałki muſzkátowey, kwiátu muſzkátowego, oboygá po ćwierci łotá, imbieru, gwozdzikow, pieprzu, tátá rſkiego ziela, wſzyſtkiego po puł cwierci łotá, Bobku puſtorá łotá rozmárynu, ſzáłwiey, ſpikánárdy, lewándy, wſzyſtkiego po garśći, ſtłukſzy wſzyſtko włoz do ſzklánego naczynia náley gorzałki dobrey puł kwarty, záwiąz dobrze, zálep w chleb ſurowy, włoż do piecá wypalonego oraz z chlebem, iák ſię chleb upiecze wyimiy naczenie z chlebem, przecedźiwſzy ſchoway od potrzeby. Służy ná wiele áffekcyi głownych, ſmáruiąc nią wierzch, y tył głowy.

Wodká Serdeczná zwyczáyna.

WEś gorzałki dobrey gárcy (náprzykład) trzy, wley do naczynia ſzklánego; do ktorey záraz z Wioſny zbieray te kwiecia, fiałkowe, hyácynthowe, *Coronæ Imperialis*, bukwice białey,

białey, konwáliey, liliy białych, meliſſy, borákowe, miodunczáne, ſzáłwiowe, lewándowe, ro zmárynowe, z drzewá wiśniowego, bázylikowe, gwoździkowe, cząmbrowe, mácierzanki z kopru włoſkiego, rożowe, málinowe, żytne, nogietkowe, iáśminowe. *Tubæ roſæ Geneſtry* (ieżeli bydź może) ze bzu włoſkiego, z hiſzpánſkiego, biedrzeńcowe, &c. Miawſzy żioła wſzyſtkie zebráne, przepal przez álembik. Do przepaloney wodki: przyday gałki Muſzkátowey, kwiátu, Gwozdzikow, Cynámonu, Gáłgánu, Kárdámonu, Kubebow, Storáxu, ſkorek Pomoráńczowych, y Cytrynowych, Fiałkowego korzenia, Cytwaru, *Rad doronici*, drzewá Aloeſowego, Sándáłowego troiákiego, *Rhodi*, Cypryſowego: Sáſafras, náſienia kopru włoſkiego Kolędru, Czárnuſzki, Kminu kramnego, wſzyſtkiego coć ſię będzie zdáło, przetłukſzy, námocz y przepal, nieodciagáiąc bárdzo, ſprobuy ieżeli proch ſpali, ieſt dobrą, ieżeli nie, przepal ieſcze raz. A ieżeli chceſz żeby miáłá zapách wdźięczny, weś pizmá, Ambry, Zibetu potroſze, zetrzyi w kámiennym mozdźierzyku, przydawſzy trochę *Salis Tartari*, záwiąż w węzełek, wpuść do wodki. niektorzy kłádą Száfran do álembiká, z inſzemi ingredyencyámi, co źle czynią, lepiey záwiązáć go w węzełek, y wpráwić w kápitel to ieſt w czapkę álembikową. Inśi máią zwyczay do álembiká kłáść złoto, to ieſt łáncuſzki, czerwone złote co ieſt śmiechu godno.

Wodká do kádzenia bárdzo wdźięczna.

WEś gałki muſzkátowey puł łotá, gwoźdźikow ćwierć łotá, cynámonu połtory ćwierći łotá Storáxu, Benzoinu, korzenia fiałkowego, ſkorek cytrynowych, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, przetłucz wſzyſtko, włoż do nowego garnczká, naley wodki rożáney przedniey, nákryi dobrze przez noc, názáiutrz poſtaw ná węglách zarzyſtych, nákriy pokrywką z dziurkámi, niech powoli bárdzo wre, wydáie z ſiebie zapách bárdzo wdźięczny kto chce, może y pizmá kilká gran przydáć, á co uwre wodki, doleway inſzą. Ieżeli kto chce to kádzenie uczynić w kościele (iáko w niektorych bywa,) trzebá we dwoynaſob álbo y więcey (według wielkośći Kośćiołá) bráć ingredyencyi pomienionych.

Wodka ſekretna.

WEś wapná niegáſzonego, iáko nayświeżſzego káwálec, náley ná nie wodki Bábczáney, álbo z żábiego ſkrzeku gorącey co potrzebá, iák ſię uſtoi, zley z wierzchu, ieżeli będzieſz miał wodki pułgárcá przyday do niey *Mercurij dulcis*, (ſubtelno utártego) puł łotá, zbiy dobrze ſchoway od potrzeby: ſłuży ná wſzelkie wrzody, y rány záſtárzáłe do zgoienia trudne, prędko bowiem ſuſzy flux, y ránę goi, może y *Spiritum Vini* przylewáć, ieżeliby było wielkie zápálenie, ſłuży też y ná párchy.

O Sposob-

O Sposobach robienia Lekarstw purguiących.

Purgáns w trunku.

WEś Senesu z szypułek obránego trzy ćwierci łotá, *Rhabarbarum* kráiánego puł łotá, hányszku sczyptę dobrą, włoż do garnuszká, skrop winem dobrze, náley wody czystey kwaterkę, nákryi, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedź przez płotno y wyciśni, przyday Mánny Kálábryny, łotow cztery, przystaw zdálá od ogniá, mieszay żeby się Mánná rospuściłá, potym weś białek od iáiá, ubiy go prętem żeby się w piánę obrocił, zmieszay z trunkiem, przystaw do ogniá, żeby tylko wezwrzáło, przecedź przez gęste płotno, będziesz miał trunek czysty, ktory ciepło wypić, iezelić się podoba, możesz Cytrynę do niego wycisnąć. Dáie się przestrogá, że ieżeliby kto dla dzieci chciał gotowáć: trzebá wszystkiego dáleko mniey bráć według lat. Dla tych zás ktorzy są nátury trudney do purgowánia, trzebá bráć we dwoynasob więcey.

Item. Dla dzieci do moczenia może przydáwáć cytwarowego nasienia, mchu koralowego, álbo wrotyczu dla glist.

Julep Rożány purguiący delikátny.

WEś Roży Dámáſceny, to iest: Wideńskiey prawdziwey, obierz pięknie, wysiy przez przeták, odważ: ile będzie roża ważyłá, tyleż odważ

odważ cukru przetłuczonego, y przesianego, postaw pátelę, álbo rynkę nád wolnemi węglámi, iák się rozgrzeie, włoż garść roży, drugą cukru, mieszay drewniáną łopátką, iák pocznie sok pusczáć, włoż drugą garść roży, y cukru, y mieszay powoli, y ták co dáley, áż wszystkę rożą y cukier włożysz, przytrzymay trochę ná węglách wolnych, żeby się cukier dobrze rospuścił, wley do garnczká nowego nákryi niech ták stoi w cieple. Ieżeli masz wolą więcey robić, názbierawszy roży, uczyń ták iáko y pierwey, złoż do kupy, potym wyley ná płotno gęste, záwiąż, wyciśni w práśie, schoway od potrzeby, purguie bárdzo dobrze, biorąc go ná raz według nátury, kto słábszy, dość puł kwáterki, kto mocnieyszy kwáterkę, názywa się ten Iulep sekretny, *Syrupus Aureus.*

Konfekt Brzoskwiniowy.

NAzbieray kwiecia Brzoskwiniowego, ochędoż pieknie, odważ ile będźie kwiecie ważyło, tyle dwoie odważ cukru, wley wody ná rynkę, álbo pátelę, iák wezwre, wsyp kwiecie, warz áż zmięknie, włoż cukier, smaż wolnym ogniem do konsystencyey, ták iák rożą, schoway od potrzeby, purguie bárdzo skutecznie wźiąwszy ná raz iák kásztan, y ná glisty dla dźieci dobry, Insi robią z soku wiśniowego Iulepek, ktory też ma moc iáko y konfekt.

Rodźenki Purguiące.

WEś Senesu obránego, łotow sześć, przyday hány-

nyſzku garść dobrą, námocz w winie przez 24. godźin, przywarz trochę, przecedź, przyday Mánny Kálábryny łotow ośm, cukru tyleż, roſpuść, wyczyść białkiem iáiowym; weś rodzenkow drobnych obránych, wypłokánych puł funtá, zmieſzay, ſmaż wolnym ogniem do zgęſtnięnia, ſchoway od potrzeby, oſobliwie dla dźieci, daway ná raz po łyſce.

Ubodzy ludźie ſkrobią wnętrzną ſkorkę zkruſzynowego drzewá, ktorą álbo ták świeżą w piwie moczą y piią, álbo ná proſzek trą uſuſzywſzy, iednák trzebá ią ſkrobáć ná doł ku korzeniowi, żeby womitow nie czyniłá bo ieżeli ku gorze będźie ſkrobána, womity ſpráwi, y ſtolce do tego miárę trzebá zachowáć, żeby nieprzeſadźić. Inśi záś záżywáią źiarnek bzowych, álbo hebdowych.

Konfekt ná womity lekki.

JAk ſię pocznie bez pukáć ná wioſnę, názbieray kłobuczkow máłych, odważ do nich tyle dwoie cukru, przyſmaż, ſchoway, ná raz day iák włoſki orzech, ſłábſzym mniey, czyni womity lekkie.

Są niektorzy ták ſię brzydzący lekárſtwy, że nie tylko záżyć go chcą, ále y przed zapáchem iego uciekáią, dogadzáiąc tákim podáie ſię ſpoſob. Weś żołci wołowey, Koloqvintidy, oboygá po łocie, pokray ſubtelno Koloqvintidę, zbiy wraz z żołcią, rozłoż ná chuſteczce, przyłoż

ná pę-

ná pępek, y przywiąż, będźie purgowáło.

Drugi ſpoſob. R. *Aloe Succotr, Scammon Myrrhæ aã, dr. 1. Eſulæ Coloquinthid. aã. dr 1. ſ. f. pulv. ſubtiliſ.* zmieſzay z ſokiem z kolędru ś wieżego wyciągnionym, uczyń dwie gałki, ktore day trzymáć w rękách w ciepłey izbie, przekłádáiąc z ręki do ręki, y wąchaiąc, czyni operácye, ále to tylko ſłuży náturom delikátnym.

Gorzałká purguiąca

WEś Sálápy z grubá przetłuczoney łotow pięć, Cynámonu łotow trzy, gorzałki hányſzkowey kwartę, zmieſzay, niech ták moknie przez trzy dni, co raz mieſzáiąc, potym zley zwierzchu, przez chuſtę wyſącz dobrze, ná pozoſtáłą Sálápę wley znowu gorzałki pułkwarty, iák wymoknie znowu wyley ná chuſtę oraz z Sálapą, wyciśni, z lep do kupy, uſmaż Syrop z cukru, zmieſzay, y ſchoway od potrzeby, naraz kieliſzek, álbo mniey dla ſłábſzych. Ieſt innych ſpoſobow wiele, ále że do áptekárzow należą, ábym nie wydał wſzyſtkich ſekretow, tylko proſte ſpoſoby opiſałem.

O IVLEPACH.

Julep Fiałkowy.

WEś Fiałkow co mieć możeſz, obierz ie iák należy, ſtłocz w kámiennym mozdzierzu, álbo w donicy zwierć, włoż do ſzklánego naczynia, náley wody czyſtey puł kwarty, zámieſzay, nákryi dobrze, niech ták ſtoi, áż inſzych

fiałkow

fiałkow názbieray, ktore obrawſzy, zwierciawſzy iáko y pierwey: przecedź tám te moczone przez chuſtę y wyciśni, do wyciśnioney wody włoż inſze, zmieſzay, nákryi, iák znowu przybieraſz fiałkow, ſpraw ſię znıemi iáko y pierwey, przecedźiwſzy, y wyciſnąwſzy tám te co mokły- włoż w nie świeże, uczyń ták y czwarty raz, ieżeli maſz dość fiałkow, bo im wodá (w ktorey fiałki mokły) będźie gęśćieyſza, tym też Iulep będźie pięknieyſzy, y lepſzy. Potym weś cukru pułtrzeciá funtá, włoż ná pátelę, álbo rynkę, wley wody kwáterkę, warz do zgęſtnienia, to ieſt: kiedy kápnieſz ná żelázo záraz twárdnieie, z diąwſzy z ogniá wley weń tynkturę, to ieſt wodę, w ktorey fiałki mokły, zmieſzay, iák oſtydnie ſchoway, záwiąż iák naylepiey,

Inſi robią ták, obrawſzy fiałki, biorą tyle dwoie cukru, ile fiałki ważą, tłuką wraz w kámiennym moźdźierzu, álbo (kto go nie ma) w donicy wiercą, kłádą do ſzklánego naczynia przylewáią wodki fiałkowey, álbo rożáney, według potrzeby, iák pomoknie, przecedzáią przez chuſtę, co ná chuśćie zoſtáie zbieráią, y przyſmażáią, ná konfekt fiałkowy, Inśi záś od ſmáżonego Iulepu z ſamego cukru kłádą fiałki tłuczone, álbo zwierciáne, potym przecedzáią, máią oraz y Iulep, y konfekt.

Są inſze ſpoſoby proſte, ktore że ſą niedoſkonáłe,

náłe, niezdáło mi ſię opiſowáć ich, ze wſzy. ſtkich naylepſzy ieſt ktory ſię naprzod opiiaí.

Iulep, álbo Syrop Rozány zwyczáyny.

Z Kwiecia rożowego obránego, y wyśianego (ſtłukſzy go, álbo zwierciawſzy, ſok wyciśni, potym do wyciśnioney roży przyiey trochę wodki rożáney, zwierć, y znowu wyciśni do kupy, zley do ſzklánego naczynia, niech postoi przez kilká dni żeby ſię uſtało, álbo też záraz przecedź przez bibułę, przyday cukru tyle ile ſok waży, ſmaż wolnym ogniem do konſyſtencyey. A ieżeli chceſz mieć ieſcze lepſzy, názbierawſzy roży, ſtłucz ią, álbo zwierć, y wyciśnionym ſokiem pierwſzym rozmąć ią, y wyciśni, uczyń to y trzeci raz, tymże ſokiem nową rożą zálewáiąc, y wyciſkáiąc, będzieſz miał Julep bárdzo przedni. Inśi záś obráną rożą wárzą, przecedzáią y wyciſkáią: do wyciśnioney wody inſzą rożą kłádą, znowu wárzą, y wyciſkáią: czynią to pięć álbo ſześć rázy, potym tę wodę przez bibułę przecedzáią, dodáiąc cukru tyle, ile waży, ſmáżą do konſiſtencyey.

Soki záś álbo Syropy, iáko to porzeczkowy, Málinowy, Berberyſowy, Wiśniowy, Poziemkowy iednákowym ſpoſobem ſmáżą ſię, to ieſt: wyciſnąwſzy ſok z ktorychkolwiek wyciśnionych iagod, przewarzyć go, y przecedzić przez płát ſukienny, álbo przez płotno gęſte; potym przydáć do kwarty ſoku funt cukru, inśi przydáią więcey

więcey żeby był przezroczysty. Smáżą wolnym ogniem do konsystencyey.

Iulep Cytrynowy.

POwybieray z Cytryn środki, z tychże środkow powyrzucay ziarká, potym ie nożem ná tálerzu glinianym posiekay, w łoż do chustki czystey, wyciśni sok, ktorego ieżeli będziesz miał kwáterkę; weś cukru funt, wley trochę wody do niego, wysmaż go do gęstośći áż pocznie krzepnąc, zdeymi z ogniá, wley sok, zámieszay, schoway od potrzeby, wyciski wrzuć do octu, Aptekárze zás máią inszy sposob, trochę temu podobny, ále oraz robią y Konfekt, y Iulep, że nie káżdy umie obieráć Cytryny, dla tegom prosty, y łátwy sposob nápisał.

Iulep z Octu.

WEś Cukru (náprzykład) funt, włoż ná rynkę, wley trochę wody, smaż do gęstośći szymuiąc, zdiąwszy z ogniá wley octu winnego iák naylepszego kwáterkę, zmieszay, zdáleká nád ogniem, schoway od potrzeby. Służy osobliwie w gorączkách, mieszáiąc go z wodą y piiąc, tákże ná palenie w żołądku, y zgagę.

O KONFITVRACH.

Konfekt Rożány.

WEś roży obraney, y wysianey funt, cukru funtow dwá, wody kwartę, wley wodę ná rynkę, álbo ná pátelkę, postaw ná ogniu, iák

wezwre, ſyp rożą po gárśći, á mieſzay, niech wre, áż będzie mięka, dopiero włoż cukier, y ſmaż do konſyſtencyey, iák przeſtydnie, włoż do naczynia ſzklanego, poſyp zwierzhu cukrem, ſchoway od potrzeby. Tymże ſpoſobem ſmáży ſię y roża wideńſka purguiąca.

Z inſzego záś kwiecia Konfekty, (iáko to z fiałkow, z gwodzikow, z boraku, &c.) takim ſię ſpoſobem robią: Do iedney częśći kwiecia: weś cukru dwie częśći, ſmaż cukier do gęſtośći: kwiecie ſtłucz w kámiennym możdźierzu, álbo w donicy zwierć, włoż do cukru ſmáżonego, zámieſzay nád wolnym ogniem dobrze, ſchoway.

Agreſt w Cukrze.

WEś Agreſtu wielkiego, wybierz z niego ziárká, odważ funt, zley go wrzącą wodą, potym odley, włoż ná rynkę, przeſyp cukrem tłuczonym, (ktorego ma bydź dwá funty,) niech ták ſtoi przez noc: názaiutrz ſmaż wolnym ogniem.

Poziomki w Cukrze.

WEś Poziomkow doſtałych funt, przyday cukru przetłuczonego funtow dwá, wley wody kwáterkę ſmaż wolnym ogniem.

Máliny w Cukrze.

WEś Málin funt: Cukru pułtorá funtá, ſmaż cukier do gęſtośći, potym włoż Máliny, y znowu wolnym ogniem ſmaż do konſyſtencyey.

Porzy-

Porzyczki w Cukrze.

WEś Porzyczek, wyberz z nich ziarnká, odważ funt, włoż ná rynkę, przyday cukru dwá funty bez ćwierći, wody kwáterkę: smaż do konsystencyey.

Wiśnie białe y czarne w Cukrze.

WEś Wiśni, lubo białych, lubo czarnych, powiebieray z nich kostki, odaważ funt, zley ie wrzącą wodą, potym odley, przyday cukru pułtora funtá, wody ze trzy łyszki, niech ták postoi áż się cukier rospuśći, potym smaż do gęstośći należytey.

Morele w Cukrze.

WEś Moreli nieprzestałych: ostruż ie zwierzchniey skorki, y kostki powybieray, potym ie oćiągni w ukropie, ktory odlawszy przyday (po funtá moreli) dwá funty cukru, postaw przez noc, názáiutrz smaż.

Brzoskwinie tymże się sposobem smáżą.

Orzechy włoskie niedoyrzáłe w Cukrze.

WEś Orzechow włoskich niedostałych co chcesz, włoź do garnká náley wody, y soli násyp, niech ták mokną przez cztery dni, piątego dniá odley, á náley inszey wody czystey bez soli, iák pomokną przez dźień, odley tę, á inszey náley, czyń ták przez kilká dni dwá rázy ná dźień odlewáiąc wodę, á inszey nálewáiąc: żeby się sol dobrze wyćiągnęłá; Potym ie

ſtruż zwierzchniey ſkorki, y odważ, iák przeſtydną náśpikuy ie gwozdźikámi, y Cynámonem, przytym ile wazą, tyle dwoie odwáż cukru, álbo miodu, ieżeli ie chceſz mieć w miodźie ſmáżone, uſmaż z cukru Iulep gęſty, iák oſtydnie wley go ná orzechy, niech ták ſtoi do kilku dni, iák zrzednieie odley go, z nowu wyſmaż gęſto, y ochłodziwſzy náley, iák zrzednieie przyday cukru trochę, y ſmaż oraz z orzechámi, według potrzeby. Ieżeli chceſz mieć w miodźie ſmáżone, tymże ſpoſobem poſtąp ſobie iáko y w cukrze, miod iednák trzebá w przod rzadko z wodą przewárzyć, y przecedźić przez płát ſukienny, álbo przez gęſte płotno, potym go wyſmáżyć do gęſtośći:y nálác ná orzechy raz, drugi, á zá trzećim wraz z orzechámi przyſmáżyć.

Pigwy w Cukrze.

WEś Pigew doſtałych: y nietwárdych, oſtruż ie y powydrożay, włoż do garnká, náley wodą; warz áż zmiękną, odſtaw od ogniá, niech ſtoią w teyże wodzie przez noc, názáiutrz rozłoż ie ná przetáku żeby oſchły. Potym weś cukru tylo dwoie, ile Pigwy záważą, uſmaż Iulep gęſty, ktory iák oſtydnie nálać nim Pigwy, w ktorym niech mokną do trzećiego dniá, potym go odley, wyſmaż żeby był gęſty: iák oſtydnie, znowu go wley do Pigiew, iák trzy dni pomokną, wley go oraz z pigwámi ná rynkę, álbo pátelę, przydawſzy cukru, ſmaż bárdzo wolnym ogniem do konſyſtencyey Syropu.

Tátárskie źiele w Cukrze ná sucho.

WEś korzenia tátárskiego źiela, ostruż ie, y pokray płásko, włoż do garnká, náley wodą warz z puł godźiny, potym odley precz wodę, náley inszey, y znowu warz zpułgodźiny, tákże odley iáko y pierwey, y znowu inszey náley iák powre odley, y przepłocz inszą, rozłoż ná przetáku żeby ośiąkło; weś cukru tłuczonego tyle dwoie, ile tátárskie źiele, záważy, włoż ná rynkę álbo pátelę, przesyp cukrem, niech ták stoi przez noc, názáiutrz smaż wolnym ogniem do suchośći, mieszáiąc powoli łopátką. Inśi záś smáżą Iulep z cukru gęsty, w ktorey kłádą korzenie, y smáżą do suchośći, mieszáiąc powoli.

Száłwia w Cukrze álbo w Miodźie.

WEś listkow Száłwiey co chcesz, powybieray z nich śrzednie żyłki, warz w wodźie áż z mięknął, odley wodę, liśćie wyżmi w rękách, y uśiekay drobno; przyday tyle dwoie cukru, álbo miodu odszymowánego, smaż do konsistencyey, zdiąwszy z ogniá przyday (ieżeli chcesz) gałki muszkátowey, gwozdźikow, cynámonu, y skorek cytrynowych drobno pokráiánych, ieżeli są świeże, ieżeli suche, itłucz ie ná proszek. Derenie smáżą tymże sposobem iáko y Wiśnie.

Skorki Cytrynowe w Cukrze.

WArz skorki Cytrynowe w wodźie, áż zmiękną, (iednák nie długo ich wárzyć) rozłoż ná przetáku żeby oschły, usmaż Iulep z cukru,

ktorego ma bydź tyle dwoie, ile ſkorki ważą, náley niem ſkorki, niech mokną do kilku dni, iák Iulep zrzednieie, odley go, y uſmaż do gęſtośći, znowu w kilká dni odley go, y przyſmaż ták iáko pierwey, żá trzećim rázem ſmaż wraz Iulep, y z ſkorkámi do gęſtości należytey.

Sok Pigwowy w Cukrze.

WEś Soku z Pigiew co chceſz przyday do niego garść mięty ſuchey, roży ſuchey tyleż, octu winnego : warz, przecedź, przyday cukru, ſmaż do konſyſtencyey, zdiąwſzy z ogniá przyday cynámonu, gáłki, ſkorek cytrynowych, zmieſzay, ſchoway od potrzeby żołądkowey, znácznie bowiem żołądek pośila.

Imbier w Cukrze.

WEś imbieru wybornego co chceſz, náley go ługiem, niech moknie przez kilká dni, potym przywarz, pozdeymuy zniego ſkorkę, y náley wodą, ktorą co dźień dwá rázy odleway, á inſzą nálewav żeby ług wyciągnęła, potym przywarz żeby był miękki, rozłoż go ná przetáku, iák oſchnie, włoż do naczynia, náley go Syropem z cukru ſmáżonym źimnym, w kilká dni odley go, znowu pryſmaż, żeby był gęſty : iák oſtydnie, znowu go wley ná imbier. Czyń ták do cwartego rázu, y dáley, poko Syrop rzednieć nieprzeſtánie.

O OLE-

O OLEYKACH

OLeyki destillowáne (to iest : Kminkowy, Hányszkowy, z Kopru włoskiego, z Kopru prostego, láwendowy, &c.) tákim robią sposobem. Weś ktoregokolwiek nasienia z pomienionych, co chcesz náprzykład, gárniec álbo dwá, álbo trzy, stłucz w stępie, álbo w mozdźieru, (inśi nie tłuką) wsyp do naczynia iákiego, náley wodą, niech ták moknie y zákiśnie w ćieple przez tydźień, nábiy w álembik czysty, wsyp soli ze trzy garśći, pal iak gorzałkę, postáwiwszy náczynie sposobne do zbierániá Oleyku, Aptekárze máią do tego umyślne naczynia znoszkámi, przez ktore wodká odchodźi, á oleiek w szyi naczynia zostaie. Iest inszy sposob, każ w Hućie zrobić liiek szklány, z długim końcem, ten liiek położ nád gárcem, álbo konwią, spárszy go na czterech drewnách, wley wody trochę do naczynia, żeby koniec liyká zámokł, niech wodká z álembika idźie w liiek, w ktorym śię będźie oleiek trzymał, á wodá spodem odchodźić będźie, gdy iuż wodká z oleykiem z álembiká odeydźie, wyimi chyżo liiek z wodki, przytkay záraz spod iego pálcem, wodę ostrożnie wypuść, potym oleiek do osobnego naczynia.

Insze záś oleyki : iáko Rożány, Liliowy, Fiáłkowy, Rućiány, Miętczány, &c. robią śię z oliwą, to iest : smáżąc pomienione źiołá álbo kwiecie w oliwie,

Oleiek S. Iana zwyczáyny.

NAzbieray kwiećia ziela S. Iana, włoż go do naczynia szklánego, wley winá dobrego, y oliwy, wystaw ná słońce przez kilká dni, potym wyłoż ná rynkę, álbo panewkę smaż do wywárzenia wilgotnośći, co poznasz gdy kwiát ná wierzch spłynie, y iák skwarki stwárdnieie, przecedź przez chustę, y wyciśni: Ieżeli chcesz mieć oleiek lepszy, włoż znowu świeżego kwiećia do teyże oliwy, (iuż nie leiąc winá,) smaż znowu ták iáko y pierwey, y wyćiśni, potym do tego oleyku (náprzykład ieżeli go będźiesz miał kwartę) przyday Terpentyny Weneckiey łotow cztery, Olbrotu łotow trzy, Mumiey, kámieniá od urázu, Smoczey krwie, wszystkiego iák naysubtelniey utártego po dwá łoty, zmieszay, schoway od potrzeby: Służy ná urázy, ná utrząśnienie, ná duszność w pierśiách. ná pobudzenie uryny, &c. miárá ná raz łyszká w winie, álbo w piwie ciepłym.

Dáie się przestrogá áby Olbrot y Terpentynę do gorącego Oleyku włożyć, żeby się rospuśćiło oboie, do tego dáiąc oleiek iuż gotowy, zawsze go zmieszáć.

Oleiek Piołonkowy.

W Mieśiącu Sierpniu názbieray Piołunu dostatek, ktory pośiekay, nákładź do beczki násyp soli dość, niech ták kisa przez tydźień, nábiiay w álembik spory, przepalay iák gorzałkę, poydźie

poydźie wodká oraz z oleykiem, ktory wzwyż pomienionym sposobem oddzielay od niey. Dáią się dwie przestrogi, náprzod chceszli mieć sporo oleyku, każ sáme kwiećie osmykiwáć z piołonu do námoczenia, znich tylko bowiem oleiek bywa, á łodygi zá nić ważą, Druga, do gárcá álbo alembiká, zá káżdym nábićiem, włożyc kilká trzasek sczyp smolnych, dla tego á żeby oleiek (ktory bywa gęsty ; nieprzylegał do szkłá, máią niektozy zwyczay kłaść sczyp wiele, áby więcey oleyku mieli, á to czynią dla oszukánia, y zysku ztąd swego, co się niegodzi.

Bálsam Sekretny.

Ktory we 24. godźinách Ránę y wielką zágoi.

WEś oliwy iák naystárszey łotow 8. Terpentyny Gdańskiey białey łotw 16. Ięczmieniá całkiego łotow trzy, kwiátu źiela S. Iana łotow cztery, korzenia świezego *Card. benedi.* kozłkowego, to iest *Valerianæ*, oboygá po dwá łoty, kádzidłá wybornego, y ná proch stártego łotow cztery.

Sposob robienia.

NAprzod kwiećie z korzeniem stłucz wraz, náley winem dobrym, mocz przez dwá dni, przydáy potym Ięczmień y Oliwę, smaz wolnym bárdzo ogniem do wysmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśni iák naylepiey, iák wpuł

przestydnie, przyday terpentyny y Kádźidłá, wley do gliniánego naczynia, wstaw do wrzącey wody, niech ták stoy przez kilká godźin mieszáiąc, potym schoway od potrzeby. Ma dźiwne skutki, álbowiem rány świeże by nayględsze, od godźiny do godźiny goi. Sposob zażywánia ten, otarszy krew, zgrzey trochę Bálsamu na łysce żelázney, lubo srebrney, wley w ránę, zmaczay chustkę w ćiepłym winie, przyłoż ná wierzch, nie odwiezuy áż trzećiego dniá, tylko bliznę obaczysz. Oprocz tego słuzy ná urázy, ná plućie krwią, ná krwawy mocz, ná dyssenteryą, &c. dáiąc go ná raz iák napárstek w Tyzánnie.

Oleiek z żołtkow iáiowych.

Uwarz twárdo iaiec co chcesz, powybieray znich żołtek, ktore uśiekay drobno, włoż ná rynkę, smaż ták długo áz z śiebie oleiek czarny puszczą, mieszááiąc ustawnie żeby śię niespaliły, wyłoż ná chustę, wyćiśni, schoway od potrzeby, służy ná wiele rzeczy.

O MASCIACH.

Máść Topolowa.

WEś pąpia Topolowego obránego co chcesz, stłucz go albo zwierć, zmieszay z smalcem wieprzowym topionym, postaw w piwnicy nákrywszy, niech ták stoi, áż nástąpią ziołá. To iest: weś wierzchołkow ieżyn młodych, liśćia

máku ogrodnego, liśćia szaleiowego, pśinek, sałacianego, fiałkow, rozchodniku mnieyszego, y większego, korzenia łopianowego, wszystkiego po dwie garśći, posiekayi, stłucz wszystko wraz zmieszay z smalcem z Topolą zmieszánym, smaz do wysmáżenia wilgotnośći, przecedź, wyciśni, schoway od potrzeby, iest znácznie chłodząca.

Máśc Rożána.

WEś sadłá wieprzowego wywárzonego, (że by było iák náybielsze) kwartę, roży świeżey białey stłuczoney funtow trzy: zmieszay, niech ták postoi kilká dni, potym wyszmaz wolnym ogniem, przecedź, wyciśni, schoway od potrzeby, możesz przydáć trochę wosku białego, żeby byłá máść tęższa, niektorzy ią płoczą wodką rozáną, żeby była, biała y bárdźiey pachniąca. Inśi smáżą dwá álbo trzy rázy, przydáiąc co raz świeżey roży táka iest bárdzo dobra, ále białość tráći.

Máśc Liliowa.

Tákimże właśnie sposobem smáży się iáko y Rożowa.

Máść Płoskonkowa.

WEś kwiatu konopnego co chcesz, zmieszay go z másłem świeżym przetapiánym, smaż do wysmáżenia wilgotnośći, wyćiśni, przyday znowu innego kwiátu konopnego świeżego,

znowu ſmaż, y wyćiśni, ſchoway od potrzeby. Służy ná zapalenia, á oſobliwie ná Rożą.

Máśc Denna.

WEś Dennych bedłek co chceſz, wyſmaż ie w oliwie; weś tey oliwy kwáterkę, przyday do niey oleyku z liliy białych puł kwaterki, Máśći Meliſſowey łotow cztery, woſku białego łotow ſześć, zmieſzay, iak przeſtydnie przyday Bobrowego ſtroiu tártego puł łotá, zmieſzay, ſchoway. Báby záś tylko w ſamym máśle ſmáżą.

Máśc Noremberſka.

WEś Gleyty miáłko utártey funtow dwá, náley octu mocnego winnego tyle, żeby było ná trzy pálce nád Gleytą, warz wolnym ogniem z godzinę, zdeymi z ognia, iak ſię uſtoi zley ocet do innego naczynia, á ná pozoſtałą Gleytę náley inſzego, y znowu warz, iáko y pierwey, iák ſię uſtoi zley do pierwſzego, przyley oliwy dwá funty, ſmaż ná rynce nád ſczypámi ſmolnemi mieſzáiąc, aż będźie konſyſtencyá, to ieſt: kiedy kápnieſz, pomácaſz pálcem iezeli iuż lipnie, zdiąwſzy z ogniá mieſzay áż przeſtydnie, ſchoway do naczynia. Dodaią niektorzy iák oſtydnie Mumiey ſubtelno tártey łotow cztery, ieſt bárdzo ſkuteczna ná rány, ták świeże, iáko y źáſtárzáłe, ktore do podźiwienia prędko bárdzo goi. Iáko balſam ieſt w wielkim ſekrećie, ia iednák dla dobrá poſpolitego wyiáwiłem ią.

Máść

Máść miękcząca wszelkie twárdośći.

WEś oleyku z żołtkow iáiowych, miodu czystego, oboygá po łoćie, żywice białey, wosku żołtego, oboygá po puł łotá, oleyku Bobkowego łotow dwá, zmieszay, smáruy, álbo weś oleyku Migdałowego, liliowego, łoiu kozłowego, rowne części, przyday wosku białego trochę, zmieszay, nád ogniem.

Máść chłodząca, ktora názywa się
Defensiuum.

WEś Gleyty subtelney, przez chustę prześianey co chcesz, wley do niey octu tęgiego, mieszáy á potrosze przyleway oliwy, áż zgęstnieie, robią to pospolicie w ołowiánym moździerzu, kto nie má, może y ná gliniánym, Albo weś gleyty subtelno stártey łot ieden, Bleywásu łotow pięć, oleyku rożánego łotow 16. wosku białego łotow 7. zmieszay nád ogniem, iák przestydnie, przyday białkow iáiowych cztery, umieszay, schoway.

Máść wygrzewáiąca Rány, ktora názywa się
digestivum.

WEś Terpentyny rzadkiey łotow 12. wypłocz ią kilká rázy wodką rożáną, przyday do niey żołtkow iáiowych trzy, oleyku rożánego łotow trzy, Száfránu tártego ćwierć łotá, zmieszay ná zimno; schoway od potrzeby.

Máść trawiąca dźiwe mięso.

WEś Gryszpanu tártego łot ieden, miodu prásne-

práſnego czyſtego łotow 4. octu mocnego łotow 2. ſmaż wſzyſtko warz, áż zczerwienieie.

Máśc na Párchy.

WEś śiárki, Bleywáſzu, ſubtelno tártych, oboyga po puł łotá, żywego ſrebrá pułtory ćwierći łota, oleyku Bobkowego łotow trzy, zmieſzay iáko naylepiey, żeby nic nie znáć było żywego ſrebrá, ſchoway od potrzeby. Albo weś ſadłá wieprzowego łotow 10. Oleyku bobkowego łotow 4. Terpentyny łotow 3. śiárki łotow 3. korzenia Koſackowego tártego łotow 3. korzenia Omanowego tártego, liścia tabáczánego tártego, oboygá po łoćie, ſoku Limoniowego trochę, zmieſzay nád wolnym ogniem, ſchoway od potrzeby.

Item. Námocz w w gorzałce liśćie tábáczáne zwyczáyne, tą gorzałką náćieray tám gdźie ſą párchy. Dobra ná nie y wodká złotnicza.

Máśc na Wſzy.

WEś *Sem: Staphiſarg* łotow cztery, korzenia Ciemierzyce białey łotow dwá, ſoli zwyczáyney puł łotá, żywego ſrebrá łotow cztery, ſadłá wieprzowego topionego łotow ſześć, mydłá Weneckiego łotow pieć:

Spoſob robienia.

ROſpuść mydło w oleyku bobkowym nád wolnym węglem, przyday ſadło, y inne rzeczy ná proch ſtárte, náoſtátku żywe ſrebro, mieſzay iáko naylepiey żeby ſrebrá nieznáć. Ubo-

dzy lu-

dzy ludźie z ſamym masłem mieſzáią żywe ſrebro, y nim ſię ſmáruią, inśi z iábłkiem pieczonym. Y to pewna, ubiy żywe ſrebro z białkiem iáiowym, ták żeby go znáć nie było, nátrzyi tym kraykę uſuſz, gdy potrzebá włoż ią ná gołe ćiáło, trzymay naydáley przez dzień, potym zdeymy, będzieſz wolen od wſzy przez Mieśiąc, iák cię poczną napáſtowáć, z nowu włoż kraykę ná ſię tęż, ták czyń zawſze tá bowiem kraykà niezáraz moc ſwoię utráći, ſmárowanie ſię máśćiami, w ktore wchodzy żywe ſrebro, wielom ieſt ſzkodliwe, więc oſtroznie zniemi trzebá, y owſzem lepiey ſię obeyść przez niegó, á bydź ochędożnym, y dbáłym o ſobie odmieniáiąc częſto chuſty.

Máść ná pierśi w káſzlu y duſznośći.

WEś oleyku Migdalowego, fiałkowego, ſadłá kápłoniego rowne częśći, przydáy woſku białego ile potrzebá, zmieſzay nád ogniem, iák przeſtydnie, przyday ſzafránu tártego coć ſię będzie zdáło, oleyku hányſzkowego trochę, zmieſzay do ſmárowánia pierśi. Ubodzy ludźie, ſmáżą ſobie ćzoſnek żwierćiány z miodem y z másłem, y przykładáią ná pierśi nie bez ſkutku.

Máść ná Spánie.

WEś oleyku muſzkátowego, máść Topolowey rowne częśći, przyday *Opium*, y rozetrzy dobrze wraz, tym ſkronie, y pulſy y pod

noſem

noſem ſmáruy. ubodzy ludźie wárzą mákowki wpiwie, w ktorym chuſtę maczáią, y głowę nią okłádáią.

Pomátá.

WEś ſadłá wieprzowego iák náyświeżſzego co chceſz, pośiekay drobno, warz w ſoku iábłecznym świeżym, y wyſtałym, zbieray źwierzchu co wywre, zebrawſzy włoż do garnká, náley wodki rożowey, znowu warz, odiąwſzy od ogniá poſtaw ná zimnie, iák oſtydnie zbierz; Do funtá ſadłá, przyday oleyku Iáſminowego kropel 30. Oleyku *Rhodi*, kropel 20. Gwozdźikowego kropel 12. Pizmá, Zibetu, oboygá po gran 7. zmieſzay iák náylepiey; Są inne rożne ſpoſoby, ktore dla ſkrocenia opuſczam.

Mydło pachniące, y od wſzelkich zmaz ciáło záchowuiące.

WEś mydłá Węgierſkiego funt, pokray drobno, uſuſz ták, żeby ſię ná proſzek ſtárło, włoż ná rynkę polewaną, wley wodki rożáney funt ieden, poſtaw nád wąglámi wolnemi, mieſzey uſtawnie przez pułgodźiny: potym wley oleyku Wáyſztynowego kropel 30. zámieſzay, zdeymi z ogniá, y przykładay *Olei Ligni Rhodi* ſkrupuł ieden, Pizmá z cukrem utartego gran 7. zmieſzay iák naylepiey, wyley w formę, podłozywſzy chuſtkę; niech ták ſtoi przez kilká dni, iák zwierzchu oſchnie, wywroć ná drugą ſtronę, iák przeſchnie, pokray nićią w ſztuki.

mydło

Mydło wszelkie z szat zmázy spędzaiące.

WEś Mydłá przedniego łotow 12. pokray go iák naysubtelniey, przyday do niego oleyku Szpikánárdowego łotow dwá, żołci bykowey łyżek cztery, soku Cytrynowego ile potrzebá tákże y krochmalu, zbiy wkupę, porob gałki ktore ususz.

Sposob záżywánia.

Naprzod mieysce námocz wodą ciepłą, potym nátrziy mydłem, y záraz wypłocz wodą, y wysusz.

Masć Zupna sławna, zielona do smárowánia, czerwona do picia.

ZAraz zpoczątku Wiosny zbieray te korzenia y ziołá, to iest: weś korzenia kurzego ziela, pułtorá funtá, żywokostu puł funtá, Omanu. Wężowniku, oboygá po funcie, korzenia Krwáwnikowego funt ieden, wszystkie te korzenia drobno pokráiawszy, włoż do garnká polewánego, náley winá stárego gárniec, nákryi dobrze, schoway do piwnice. Potym zbieray ziołá, to iest: weś Rozchodniku, Podrożniku, Dziewánny, wszystkiego po pięć garśći Babki mnieyszey, prośiáney włoci, Niedośpiałku, polney dryakwie, Bukwice, Nostrzeku, Biedrzeńcu, Głowienek, kwiátu S. Janá, Lebiodki, Bławatu, Wrotyczu, Koszyszká, Przetáczniku, Gruszyczki, Ostrożki, kwiecia bzowego, wszystkiego po garśći, hysopu, rozmárynu czą-

bru, ſzáłwiey, ruty, lewándy, wſzyſtkiego po pułgarśći, pomienione źiołá trzebá ſiekáć, zwierćieć, álbo ſtłucz, y kłáść do garnká wktorym korzenie mokną. Miawſzy wſzyſtkie źiołá zebráne; weś rákow żywych kopę, ſtłucz ie żywo wſtępce, álbo w możdźierzu, zmieſzay z źielem, y z korzeniem, przyday oliwy funtow dwá, máſłá máiowego przetapiánego garcy trzy, wyłoż ná pátelę, álbo koćiełek, ſmaż wſzyſtko wraz do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśni práſą: będźieſz miał máść Zupną zieloną do ſmárowánia. Do picia záś ták ſię zápráwia, weś tey máśći źieloney połowę, włoż ná koćiełek poſtaw nád wolnym bárdzo węglem żeby ſię roſtopiłá, przyday do niey Mumiey ćwierć funtá, Olbrotu łotow ſiedm, kámieniá od urázu (*Hemmatides* zwánego) *Terræ Sigill*: Smoczey krwie, *Boli Armen*: wſzyſtkiego po ośm łotow, Rákowych oczek, *Rubia Tinctorum*, oboygá po trzy łoty, inśi przydáią *pulv. Pannonicum*, kto chce niech go mieſza, może ſię obeyść y przez niego. Pomienione ingredyencye máią bydź iák nayſubtelniey ſtárte, ktore zmieſzawſzy z máśćią: iák oſtydnie ſchowáć ná chłod dawáć ná raz iák włoſki orzech, w ciepłym piwie.

O PLASTRACH.

Plaſter biały, ktory názywa ſię De Spermate ranarum.

Weś

WEś żábiego ſkrzeku co chceſz, wley oliwy, (náprzykład do gárcá ſkrzeku) kwartę, ſmaż áż ſię w ſkwárki obroci, przecedź, weś tego oley ku pułtorá funtá, woſku białego, gleyty ſubtelno tártey, oboygá po funcie, bleywáſu tártego funtow trzy, Kámphory pułtorá łotá, koperwáſu białego, háłunu, oboygá po dwá łoty, háłonu palonego łot.

Spoſob robienia.

Wley ná rynkę, álbo pátelę oleiek, włoż gleytę y bleywás, ſmaż wolnym ogniem, do konſyſtencyey, to ieſt: gdy kápnieſz pomácaż pálcem, ieżeli lipnie, záraz doday woſku, mieſzay, iák ſię roſpuści, zdeymi z ogniá, iák trochę przeſtydnie, przyday koperwáſu, háłonu miáłko utártych, y Kámforę, iák oſtydnie porob mágdáleony.

Plaſter Wulfowſki, ktory názywa ſię Mirabile.

WEś oliwy pułtorá funtá, nákray iák nayſubtelniey mydłá Barſkiego, álbo Węgierſkiego łotow trzy, poſtaw ná węglu wolnym żeby ſię roſtopiło, wſyp záraz miniey, bleywáſu, oboygá ſubtelno tártego po funcie, ſmaż do konſyſtencyey, ktora iák ſię pokaże, záraz wyley do źimney wody, potym urob w rękách, y porob Mágdáleony. Ieſt bárdzo ſkuteczny ná rány, ná bole Artehtyczne, ná ſtłuczenia &c.

Plaſter poſpolity ná rány, y ná prędkie zbieránie wrzodow, ktory názywa ſię Citrinum *álbo iáko niektorzy od rzeczy názywáią go* de Citro.

WEś woſku żołtego funtow dwá, żywice białey czyſtey łotow 20. łoiu kozłowego álbo ieleniego łotow 8. Terpentyny rzadkiey łotow 4. roſpuść wraz nád ogniem, iák oſtydnie porob Mágdáleony, inśi przydáią korzenia kurkumy tártego łotow 4. żeby był żołcieyſzy, chceſzli mieć ten plaſter źielony, przyday do niego Indychu proſtego tártego, ze dwie tabliczki, będźie bárdzo zielony, y piękny.

Plaſter miękczący.

WEś ſiemieniá lniánego, *Fænum Græcum*, oboygá po trzy garśći, przetłucz, náley wody zpułgárcá, námocz przez noc, názáiutrz powarz z godźinę, potym przetrzyi przez śito, włoż ten kliy ná rynkę, álbo pátelę, przyday do niego woſku białego funt, żywice białey łotow 6. ſzpiku wołowego, łoiu kozłowego, oboyga po łotow 8. ſmaż wſzyſtko wraz, áż ſię kliy będźie dźielił, zdeymi z ogniá, przyday Migdałow obránych, y ná ſubtelną Máſſę ubitych puł funtá, korzenia fiałkowego tártego łotow trzy, mieſzay áż oſtydnie, ſchoway porobiwſzy Mágdáleony, ſłuży ná wrzody, guzy twárde, y wſzelkie nábrzmiáłośći, ktore álbo prędko ſpędza, álbo zbiera. Aptekarze máią innych dość ktore tu opiſowáć nienależy.

ADDITAMENT NOWY.

Konfekt Rożowy purguiący,

WEś Rożý Wiedenki, albo Centofoliey obránej puł funtá, wley wody du kociełká puł-kwarty, iák wezwre włoż Rożą, y warz aż zmięknie, potym zaraz przyday cukru puł fun-tá, Mánny Kálábryny w wodzie rośpuśczoney puł funtá, śmaż do konśyśtencyey, to ieśt: iák pocznie lipnąć między pálcámi, ma dość.

Item. Weś Seneśu obránego cztery łoty, warz dobrze w wodzie, przecedz y wyciśni, wley do kociołká, włoż roży puł funtá, warz áż ro-ża zmięknie, przyday Mánny Kálábryny w wo-dźie rośpuśczoney y przecedzoney puł funtá, Cukru puł funtá, śmaż do konśyśtencyey.

Táka roża purguie bárdzo lekko, wziąwśzy ná raz iák włośki orzech zráná, śłuży procz innych, ośobliwie tym ktorzy nie są śkłonni do śolutiy náturálnych. Służy y dźieciom, ro-śpuśćiwśzy w wodce rożáney, przecedziwśzy dáć pić.

Inni Rożą purguiącą bárdzo delikátną robią ták, Biorą Syropu z kwiátu Brzośkwiniowego ile potrzebá, przewárzywśzy rożą w wodźie, wlewáią go y śmáżą do konśyśtencyey, táka ro-ża purguie dobrze, y śłuży ná gliśty dźieciom ośobliwie.

Prześtrogá o rákowych oczkách.

NIetylko Medycy, ále y rozni ludźie w ro-

żnych áffekcyách záżywáią rákowych oczek, przypiſuiąc im wiele ſkutkow, o ktorych rożni piſzą Autorowie, iednák záżywáiąc ich, máły álbo żaden effekt wydáie ſię, á to dla tego, że z wárzonych rákow one wybieráią, przez co moc y ſkutek ſwoy trácą, álbowiem ſol z nich wyciąga effekt, kto tędy chce záżywáć ich do potrzeb lekárſkich, má ie wybieráć z żywych rákow, iáko záś poznáć ktory rák ma oczy, ten pewnie ktory ſię leni, ná ktorym ſkorupa miękka, z kąd lepiey áby ie ſobie káżdy zbierał, nie kupuiąc ich, álbowiem kupne nie ſą pewne.

Spoſob wpráwowánia Cytryn w cukier całk'em.

NAmocz cáłe Cytryny w wodźie przez dni 18. co dźień odmieniáiąc wodę, potym warz ie w wodzie oſoloney przez trzy dni, co dźień dwá rázy odlewáiąc, potym wyiąwſzy z wody ponákraway z wierzchu y oſuſz wiátrem, ſkoro oſchną włoż w naczynie y náley Syropem z cukru gęſto uſmáżonym nie gorącym, ktory gdy zrzednieie, znowu go przeſmaż, do gęſtośći, y náley letnio, czynić ták poko rzedniec nieprzeſtánie.

Roſa Salis *Oſobliwa.*

WEś Cynámonu łotow 4. kwiátu muſzkátowego łotow 6. Anyżu łotow 8. Kárdámonu łotow 4. Kubebow łotow 3. Storáxu, Gałgánu, oboygá po łotow 4. Cytwaru łotow 2.

Kwiá-

Kwiátu Rozmárynowego, Lewándowego, Száłwiowego, káżdego po garśći, Gwozdzikow łotow 2. korzenia Fiałkowego łotow 3. wszystko z grubá przetłukszy, námocz, náley gorzałki dobrey, ktoraby gárcem nietrąciłá gárcy dwá, niech mokną przez noc, dobrze przytkáwszy naczynie, názáiutrz przyley winá dobrego garniec, wley do Alembiká y przepalay wolnym ogniem podłożywszy pod rurki ná leyku chustą nákrytym Cukier.

Gorzałká domowa purguiąca.

WEś wodki Hányszkowey dobrey gárniec, námocz w niey korzenia Sálápy zgrubá przetłuczoney ćwierc funtá, skorek pomoráńczowych świeżych drobno pokráiánych garść, Fiałkowego korzenia przetłuczonego łot, Cynámonu puł łotá, Mirrhy puł łota, zmieszay záwiąż dobrze, niech moknie przez kilká dni codzień mieszáiąc, potym przecedź przez czystą chustę y schoway, tá wodká purguie bárdzo dobrze, dawáć ná raz po kieliszku máłym mocnieyszym, słábszym záś mniey, dla lepszego smáku może ią przycukrowáć cukrem lodowátym, álbo usmáżyć syrop z cukru zwyczáynego gęsty: y wlać do niey.

Elixyr Proprietatis *osobliwy, ná wiele chorob bárdzo skuteczny.*

WEś *Rhabarbarum* wybornego, drobno pokráiánego łotow trzy, Aloesu *Succotrinum*

názwánego, Modrzewiowey gębki *Agaricus* zwáney, Mirrhy przedniey, Bobrowego ſtroiu, *Caſtoreum* zwánego, káżdego po dwá łoty, Száfránu, Máſtyxu, oboygá po łocie, Dryakwi Weneckiey łotow cztery, káżdą rzecz z oſobná przetłukſzy włoż do naczynia ſzklánego, potym weś gorzałki dobrey ile chceſz, nákłádz Jáłowcu przetłuczonego dość, przepal niemieſzáiąc dochodu, ále ſamego przodu náley ná pomienione *ſpecies* pułtory kwarty, záwiaż dobrze niech moknie przez dwie niedzieli, tedy owedy mieſzáiąc, potym przecedz przez chuſtę, wyćiśni, y ſchoway od potrzeby, daway ná raz po 30. kropel y wiecey.

Ten Elixir ſekretny ma dźiwne ſkutki ná rozmáite choroby, oſobliwie ná żołądek ſłáby y zepſowány, ná wątroby y ſledźiony defektá, ná mieśięczney choroby zátrzymánie, ná gliſty, ná ſczkawkę, ná maciczne defektá, ná kolki, y gryźienia w żywocie, y ná inne rozmáite, dáie śię w ciepłym winie. káżdy łátwie go ſobie zrobić może, y nie ſzukáiąc Aptek, áni Medykow, wiele chorob leczyć nim może, náwet y Febry choćby Kwártány, co dźień go záżywáiąc.

Wodká Cynámonowa do picia bárdzo przednia.

WEś Cynamonu z grubá przetłuczonego puł funtá, włoż do naczynia, wley do niego winá dobrego gárniec, gorzałki hányſzkowey

ktora-

ktoraby gárcem nietrąciłá puł gárcá, ſkorek Pomoráńczowych ſuchych łotow dwá, Kárdamonu łot, niech moknie przez noc, názáiutrz przepal wolnym ogniem, nie mieſzay dochodu ále go oſobno odbierz, ná liiek podłoż cukru przez ktory wodká poydźie, będźie wodká oſobliwa ożywiáiąca, y poſiláiąca nád inne.

Ktoby chciał mieć wolnieyſzą, niech miáſto gorzałki przyda wodki Rożáney, álbo Konwáliowey w wodźie przepaloney, do Alembiká też niech włoży dwie álbo trzy Cytryny świeże.

Przeſtrogá oſobliwa.

POſpolity ieſt zwyczay przepalánia wodek z rozmáitemi áromátámi, to ieſt korzeniámi, że te rzeczy kłádą do Alembiká, y nálawſzy wodki przepaláią, lecz inny ſpoſob dáleko lepſzy y ſkutecznieyſzy, y z mnieyſzym koſztem táki bydź może.

Naprzykład, weś Cynámonu przetłuczonego, Gałki, Gwozdźikow, Kárdámonu, Kubebow, drzewá Sándáłu, Cytrynowego, &c. káżdego mniey niżeli ſię kłádzie, do Alembiká, záwiąż álbo záwiń do chuſtki, włoż do kápitelá, to ieſt czapki álembikowey, założ drewienkámi dobrze żeby nie wpadł do álembiká y przepal, náſienia záś iáko Hányſz, Kminu, Iáłowiec, &c. lepiey włożyć do álembiká, táka wodka bywa zápáchu dáleko lepſzego, y ſmáku wdźięcznieyſzego

Sposob robienia Káliſzanow.

WEś Máſſy migdałowey funt ieden, mąki Ryżowey ćwierć funtá, Cukru tłuczonego y prześianego puł funtá, Kárdámonu przetłuczonego łot, przyday wodki Rożáney ile potrzebá, zrob ćiáſto, y według formy kłádź na opłatki, cukrem zwierzchu poſypawſzy, wſadzay do piecyká.

Pierniki Cukrowe.

WEś Cukru poſledniego, choć faryny funtow dwá, Mąki przeniczney funtow cztery, imbieru łotow ſześć, Cytwaru łotow pięć, Gwozdźikow łotow dwá, kwiátu muſzkátowego łotow dwá, korzenie przetłuczone zmieſzay z cukrem y z mąką, wley winá według potrzeby, ugnieć ćiáſto dobrze, z ktorego rob ná formie pierniczki, kłádź ná opłátki, y z wierzchu pozyngowawſzy cukrem roſpuſczonym upiecz.

Item Weś cukru funt, Mąki przeniczney funt, iáiec dwie, Cynámonu przetłuczonego łotow cztery, imbieru, gwoźdźikow, po puł łotá, Gałek muſzkátowych trzy, ſkorek Cytrynowych w cukrze ſmáżonych ileć śię zda, zmieſzay wraz wſzyſtko, ugnieć ćiáſto przylawſzy winá ieżeliby było potrzebá, álbo iáiec, formuy pierniczki, pozynguy cukrem roſpuſconym y upiecz.

Pierniki Migdałowe,

WEś Mąki przeniczney funt, Migdałow nieopárzonych ále ná rynce prażonych funt

ieden,

iedeu, ſtłucz migdały y przesiey, zmieſzay z mąką, przyday cukru funt, Cynámonu, imbieru, Pieprzu, Gałki, káżdego ileć ſię będźie zdáło, włoż cukier do kociełká lub panewki, wley wodki Rożáney puł kwarty, ſmaż do mierney konſyſtencyey, iák przeſtydnie, á że ieſcze będźie trochę ciepły, zmieſzay wſzyſtkie wzwyż pomienione rzeczy, zágnieć ciáſto, z ktorego rob pierniczki według upodobánia, powierzchu wgniátay ſkorkę Cytrynową, lub Pomoráńczową drobno pokráiáną, wſadź po chlebie do piecá, pożyngowawſzy cukrem roſpuſczonym.

Piernik Toruńſki.

WEś miodu práſnego ile chceſz, włoż do naczynia, wley do niego gorzałki mocney ſporo, y wody, ſmaż powoli ſzymuiąc, áż będźie gęsty, wley go ná niecki, przyday imbieru białego, Gwoźdźikow, Cynámonu, Gałek, Kubebow, Kárdámonu, Hányżu niettłuczonego, ſkorek Cytrynowych drobno kráiánych, cukru ileć ſię będźie zdáło, wſzyſtko z grubá przetłukſzy, wſyp do miodu gorącego, miárkuiąc żeby niezbyt korzenia było, zmieſzay, á iák miod oſtydnie że ieno letni będźie, wſyp mąki żytney ile potrzebá, umieſzay niech ták ſtoi nákryto áż dobrze wyſtydnie, potym wyłoż ná ſtoł, gnieć iáko naymocniey, przydáiąc mąki ile potrzebá, potym nákłádź Cykády kráiáney, álbo ſkorek Cytrynowych w cukrze ſmáżonych, znowu przegnieć, y záraz formuy pierniki

niki wielkie według upodobánia, porobiwszy, może znowu powierzchu tu owdzie wtykáć Cykádę kráiáną, powierzchu pozyngowawszy piwem kłáść do pieca, y wyiąwszy ie iák się przepieką, znowu ie zyngowáć miodem z piwem smáżonym, y znowu po wsadzeniu do piecá.

Pierniki Miodowe.

WEś miodu ile chcesz, rospuść go, nákray korzenia rożnego, poprzetłukay, zmieszay z miodem, potym go przesmaż nieszymuiąc, nákray skorek Cytrynowych w cukrze smáżonych ieżeli ie mieć możesz, ieżeli nie, to suchych, iák przestydnie przyday mąki posledniey, to iest gryzu záczyń ciásto, wynieś go do piwnice niech będzie przez kilká dni, choćby tydzień, potym rob pierniki, zynguy sytą miodową, wsadzay do piecá po chlebie.

Pierniki Osobliwe.

WEś mąki pszenney funtow trzy, Cukru utłuczonego y przesianego funtow dwá, Migdałow ná mássę utłuczonych funt, Cynámonu łotow cztery, imbieru połtorá łotá, Gałek muszkatowych trzy łoty, żołtkow iáiowych dziesięć, winá ile potrzebá zágnieć ciásto, formuy pierniki, pozynguy cukrem y piecz.

Pierniki Noremberskie.

WEś Cynámonu łotow 4. imbieru łotow 8. Gwozdzikow łotow 4. Kárdámonu łotow

2. Pie-

2. Pieprzu długiego łot ieden, Gałek muszkatowych 4. wszystko z grubá przetłukszy, weś miodu práśnego kwartę, Cukru funt, wody trochę, smaż y odszymuy, iák ostydnie zmieszay korzenie, przyday mąki ile potrzebá, ugnieć ciásto, z ktorego formuy pierniki, pozyngowawszy wsadzay do piecá po chlebie.

Kołaczki, álbo Kándelki, do kádzenia osobliwe.

WEś Benzoinu ćwierć funtá, Storáxu łotow dwá, Pizmá gran pięć, Węgla z laskowego álbo wierzbowego drzewá upalonego, łotow dziesięć, wszystko ná proch káżde z osobná utárszy, zrob Mássę wodką Rożáną, w ktorey rospuść Gumi *Tragantum*, z tey Mássy zrob lubo kołaczki, lubo kándelki, kołaczki kłádź ná węgle do kádzenia, kándelki záś zápalay iako zwyczay.

Jáko srebro chędożyć.

WEś Waysztynu trzy części, soli dwie, Háłonu iednę, wszystko ná proch utárszy przyley ługu warz wtym srebro, zdiąwszy z ogniá iák przestydnie wychędoż sczoteczką w kącikách wypłocz w zimney wodźie, otrziy chustą czystą y wysusz, będźie czyste.

Jáko złoto záśpecone chędożyć.

WEś Sálármoniaku, Koperwásu, Sáletry, Cegły, káżdego zárowno, wszystko ná proch utrziy, rosczyń uryną iák ciásto, ktorym złoto wszy-

to wſzyſtko oblep, y włoż do ogniá wolnego, iak ſię roſpali wyimi, wychędoż wodą iák nayłepiey wytrzyi chuſtą y wyſuſz.

Albo weś Sálármoniaku, Gryſzpanu, Wáyſztynu, káżdego zárowno, utrzyi ná proch, zmieſzay z octem, warz w tym złoto ták długo áż będźie czyſte, potym wypłocz, wytrziy, y uſuſz.

Spoſob robienia Inkáuſtu Chinſkiego w tabliczkách.

WEś koſtek Brzoſkwiniowych całkich z iądrámi, nákłádź do nowego garnuſzká, zálep pokrywkę, włoż do ogniá áby ſię ſpaliły, wyimi, utrzyi ná kámieniu iáko nayſubtelniey z wodą, przyday *Gumi Arabicum* formuy tabliczki, potym uſuſz ieſt bárdzo piękny.

Item. Weś grochu faſołow álbo Káwy, ſpal w garnuſzku zálepiwſzy, utrziy, przyday Gumi Arábſkiego, formuy tabliczki, álbo ieżeli nie możeſz, álbo nieumieſz, porob proſte páſtylki y wyſuſz.

Jáko Szkło záſpecone chędożyć.

SZkło choćby było nayſzpetnieyſze, łátwie go wychędożyſz pokrzywámi świeżemi trąc niemi ſzkło z wodą źimną, będźie iáko nowe.

Proſzek ſtrzeláiący bez ſtrzelby.

WEś *Salis Tartari* łot ieden, Sáletry trzy łoty śiárki 2. łoty wſzyſtko zetrziy ná proſzek y zmieſzay, gdy chceſz użyć włoż tego proſzku

ſczyptę y drugą ná żeláżną łyſzkę, położ ná węglach roſpalonych, trzymay zdáleká, iák ſię roſpali ſtrzeli iák z piſtoletu.

Iáko Ocet winny prędko y mocny zrobić.

WEś ſztukę ciáſtá kwáśnego, przyday trochę pieprzu tłuczonego y ſoli, zmieſzay z winem, poſtaw w cieple, prędko ſię zrobi, tylko nie nálewáć pełnego naczynia, áż ſię zárobi dopiero dolać.

Ocet fiałkowego koloru oſobliwy.

WEś octu winnego, nákłádź do niego fiałkow, niech moknie ná ſłońcu pokoć ſię zda, potym przecedź, zgrzey dobrze, gorący wyley ná cynowe naczynie, niech poſtoi trochę, nábędźie koloru bárdzo pięknego od Cyny, potym ſchoway, á gdy ſię zá czáſem zmieni, znowu go zgrziy, y wley ná Cynowe chędogie naczynie, znowu nábędźie koloru fiałkowego.

Iáko Krety wytrácić.

WYdroż Orzech włoſki, wybierz iądrá, náto mieyſce włoż prochu ruſznicego, Sáletry, y śiárki ná proch utárſzy, záłoż nitkę śiárką omaczáną, zápal ią zdáleká włożywſzy w dźiurkę orzechową, y ták włoż w dźiurę ktorą kreci przechodzą, záſyp, tám iák śiárká do gore wyſtrzeli, ieżeli ſię ziemiá odwáli záſyp prędko.

Item.

Item. Strzelay częſto w dźiury z piſtoletu, álbo z krzoſki (kuli niewbiiáiąc) wſtrzeliwſzy w dźiurę záſyp ią, ieſt ſpoſob pewny, álbowiem Krety ták ſmrod z prochu, iáko y ſtrzeládnia głos wypędza.

Iáko Miedź álbo Mośiąc poſrebrzyć po proſtu.

WEś Sálármoniáku, Háłonu, Sáletry, káżdego zárowno, utrzyi ná proch, przyday opiłkow ſrebrnych trochę, włoż do naczynia gliniánego, dobrze zmieſzay wſzyſtko wraz, niech ſię ſmaży poty, poki ſię kurzyć nieprzeſtánie, zdeymi z ogniá, utrzyi ná proſzek, á gdy chceſz poſrebrzyć, odwilż wodą troſzkę Moſiądz, lubo Miedź, y nátrzyi iák naylepiey tym proſzkiem, będźie iák ſrebro, tylko co maſz ſrebrzyć wychędoż iák naylepiey.

Item. Weś Sedwáſſeru dwá łoty, námocz w niem ſrebro, ná cienką blaſzkę rozbite, y drobno nożyczkámi pokráiáne, niech ták długo moknie áż ſię roſpuśći, potym záraz nieodlewáiąc przyday Wáyſztynu białego utártego tyle, żeby wſzyſtek Sedwáſſer w ſię wźiął, álbo wpił, żeby było iáko máſſa, ktorą wyſuſzywſzy ſchoway, á gdy chceſz ſrebrzyć, wychędoż pierwey dobrze moſiądz lubo miedź, potym nátrzyi iák naylepiey tym, záraz ſię po ſrebrzy.

Prze-

Przeſtrogá o Rogu ták Ielenim, iáko y Łośim.

ROgi ták Ielenie iáko Łośie dawáć zwykli rożni ná pobudzenie potow, oſobliwie w gorączkách, ktore rożnie præpáruią, oſobliwie w Aptekách, y názywáią ie **Cornu Cervi** *Diaphoreticum*, to ieſt: wárzą w wodách, w ługu, inni kłádą w kápitel, ná ten czás gdy ſię wodki przepaláią, lecz tá praca dáremna ieſt, y odeymuiąca moc ktorą máią te rogi, álbowiem codzienne práwie doświadczenie náucza, że te rogi bez żadney præpárácyey ſą dáleko ſkutecznieyſze ná poty, po proſtu tylko upiłowawſzy, álbo uſkrobawſzy rogu, dáć w iákim ciepłym likworze, bárdzo dobrze y ſkutecznie poty pobudza, ták jeleni iáko y łośi, y w gorączkách bárdzo rzecz dobra dawáć ie, przydáiąc nieco kámfory gdy będzie znáczna gorączká.

Jako probowáć żywego ſrebrá ieżeli ieſt dobre do rożnych potrzeb.

WŁoż trochę żywego ſrebrá ná ſrebrną łyſzkę y wykurz nád ogniem, ieżeli zoſtánie znák żołtáwy, tákie ieſt naypzednieyſze, ieżeli zoſtánie znák biały, y to niezgorſze, ieżeli znák zoſtánie iáko miedź, takie ieſt podłe, ieżeli ſzáry, tákie ieſt naypodleyſze, bo od ołowiu odchodzi, álbo ieſt fałzowáne.

Iáko kość zmiękczyc do rożnych robot.

NAkray korzenia Przeſtępowego, włoż do garnká, náley wody włoż tám kość y warz długo będzie bárdzo miękka.

Item. Zrob ługu z wierzbowego drzewá, w tym ługu warz kość, będzie też miękka.

Iáko Cynámonowi zapách przywrocić gdy ſię z niego wodká wypali.

WYłoż Cynámon proſto z álembiká na przeták, áby oſiąknął, y poko ieſcze wilgotny poſyp go pieprzem tłuczonym, y ták niech uſchnie, nábędzie zapáchu iák przedtym miał, y może go do potraw záżywać.

Likwor twarz czyſczący, to ieſt: ſpędzáiący wſelkie plámy, oſutkę, liſáie, piegi, kroſty, ogorzelinę.

WEś octu winnego tęgiego trzy kwarty, Gleyty ſubtelno utártey łotow piętnaście, zmieſzay warz z kwádráns w moſiężnym álbo miedziánym naczyniu, z deymi z ogniá niech oſtydnie, iák ſię dobrze uſtoi, zley zwierzchu czyſty ocet, do ktorego przyday háłunu, ſoli oczkowátey, oboygá po ćwierci łotá, Mirrhy białey łot ieden, Kámfory ćwierć łotá, wodki Rożáney przedniey puł kwarty, oleyku Wáyſztynowego kwáterkę, niech ták ſtoi przez noc dobrze umieſzawſzy, názáiutrz powarz trochę, iák ſię uſtoi zley zwierzchu y ſchoway, tym likworem nácieray twarz ná noc zmaczawſzy chuſtkę.

Item.

Item. Weś Háłonu tłuczonego łotow cztery, wody kryniczney kwartę, warz áż połowá wywre, potym weś Gleyty utártey ćwierć funtá, Octu winnego pułtory kwáterki, y ták długo mieszay áż zbieleie, tym twarz często ścieray maczáiąc chustkę.

Olciek Wáyßtynowy do wielu potrzeb służący, robi się ták.

WEś Wáysztynu białego co chcesz, day go upalić do gárcarzá, iák się dobrze upali, włoż do worká płociennego szpiczástego, ktory záwieś w piwnicy, postaw naczynie, powoli będzie ściekał oleiek, álbo likwor, ktory názywáią *Oleum Tartari.*

Inny sposob táki. Weś Lagru winnego, wysusz go, utłucz ná proch gruby, włoż do gárcá sporego, day go wypalić do piecá gdzie wapno álbo cegłę paią, żeby go podwierzch włożono, iák się wypali, rospuść wodą, warz, przecedź, potym wywarz do połowy, postaw ná zimno wchłodzie, będziesz miał dostátek y likworu, y *Sal. Tartari.* ktore się zá czásem candyzuie.

Wodká Angielska, twarz iásną spráwuiąca.

WEś cukru lodowátego białego łotow ośm, Kámfory łotow dwá, Kádzidłá białego łotow cztery, wodki Rożány funtow cztery, zmieszay, przepal przez álembik wolnym ogniem, iest osobliwa y pewna.

Item. Weś kwiecia Rzepnego ſporo, uſuſz go y utrziy ná proſzek, ktory záczyń kozim mlekiem iák ciáſto, zrob bochenek y upiecz go, weś tego chlebá ośrodkę, włoż do garnká czyſtego, náley mleká koźiego dwie kwarty, niech tak ſtoi przez ſześć godźin, przyday białkow iáiowych świeżych dobrze ubitych dwánaśćie, Kámfory dwá łoty, Háłonu cztery łoty. Boraxu utłuczonego łotow cztery, zmieſzay przepal przez álembik, tą wodką przemyway twarz chuſtę zmaczawſzy, będzie iáſna y rumiána.

Wodká do twarzy y włoſow.

WEś miodu práſnego, pátoki funtow dwa, *Gumi Arabicum* funtow ſześć, roſpuść Gumi w wodzie, zmieſzay z miodem, y przepal w álembiku, pierwſza wodká odchodząca z álembiká ſłuży do twarzy, poſlednia ku końcowi odchodząca, ſłuży do włoſow, to ieſt śiwe włoſy fárbuie.

Pomádá oſobliwa y przednia

WEś Storáxu połtorá łotá, Benzoinu puł łotá, Gwozdźikow tyleſz, Fiałkowego korzenia puł łotá, kwiátu Lewándowego ſczypte, Szpikánárdy ſczypty trzy, iábłek ſłodkich pięknego zapáchu dwie, Gałkę muſzkátową iednę, kwiátu muſzkátowego ćwierć łotá, Cytryn świeżych dwie, ſtłucz to wſzyſtko w mozdzierzu, przyday máśći z Roży białey kwartę, woſku białego łotow cztery, warz lekkim ogniem,

potym przecedź, przyday ieżeli mieć możesz Oleyku iáſminowego, álbo *Tubæ Roſæ*, schoway od potrzeby.

Sposob robienia Cieniow, álbo Bań rożnego koloru, ktorych używáią w Kościołách dla ozdoby.

Cienie Błękitne.

WEś Sálármoniáku funt, utłucz y prześiey, włoż do naczynia miedziánego czystego, wley wody wapienney czystey gárcy trzy, zámieszay, postaw w piwnicy álbo w sklepie, niech tám stoi ze cztery niedziele, tedy owedy zámieszay, ocieráiąc miotełką brzegi ze rdzy, potym wyley do gąśiorá, nákłádź káwałkow mośiądzu iákichkolwiek, ieżeli mieć możesz, postaw ná mieyscu spokoynym niech stoi z puł roka y dáley, im dłużey tym lepiey, álbowiem będzie iáśnieysza, y szkłá szpecić niebędżie, zrázu tá wodá będzie bez koloru, podobna bárszczowi, lecz iák się wystoi, będzie bárdzo wdzięczny y iásny miáłá, potym iák się wystoi poschowleway do Bań, dobrze pozáwięzuy, y schoway, może trwáć w swoim kolorze do kilkunastu lat. Gdy się tá wodá robi w naczyniu mośiężnym, iest pieknieysza.

Inny kolor błękitny zwyczayny tym ſpoſobem zrobiſz.

WEś Láchmusu tábliczkę, pokray, námocz w wodzie wapienney, iák wymo-

knie, przecedź przez bibułę y powleway do Bań, będźie kolor błękitny zwyczáyny, ieżeli ſzkło záſzpeci, wyley tę wodę, wychędoż ſzkło ſolą, y ługiem, potym wley.

Cienie Zielone.

WEś Gryſzpanu co chceſz, przetłucz z grubá, námocz w otcie winnym mocnym przez noc, tyle octu wlać żeby dobrze zamokł, názáiutrz przyley wody kryniczney ile potrzebá, miárkuiąc śię po kolorze, potym przecedź przez bibułę, będźie kolor zielony piękny. Ieżeli záś chceſz mieć pápuży, álbo trawiſty, odeymi tey wody połowę, w ktorey námocz Száfránu w węzełku záwiązánego trochę, wyciſkáiąc go, potym powleway do Bań.

Cienie Czerwone.

WEś Láchmuſu tabliczkę, pokray drobno, námocz w proſtey gorzałce przez noc, przecedź przez bibułę, powleway do Bań, z iedney tabliczki możeſz mieć ośm Bań, mniey, álbo więcey.

Cienie żołte álbo złociſte.

WEś wody kryniczney ile chceſz, włoż do niey háłonu, náprzykład do trzech gárcy trzy łoty, przewarz, námocz w tey wodźie Száfránu w węzełku záwiązanego ćwierć łotá, przez kilká dni co dźień wyżymáiąc węzełek, potym przecedź przez bibułę, powleway do bań, ieżeli przy-

li przydaſz trochę tártego drzewá Sándáłowego będzie koloru żołtogorącego.

Cienie Kryſztałowe.

WEś wody wapienney czyſtey, powleway do Bań álbo przewarz wodę czyſtą kryniczną z háłonem, iák ſię uſtoi przecedź, powleway do bań.

Cienie Fiałkowe.

WEś wody wapienny ile chceſz, námocz wniey Láchmuſu, przydawſzy trochę bárdzo máło drzewá Sándałowego, iák wymoknie, y wyſtoi ſię dobrze, przecedź, powleway do bań.

Spoſoby robienia cieniow wzwyż opiſane ſą gruntowne, álbowiem mogą przez długi bárdzo czás trwáć nieodmienne, to ieſt niepſuiące ſię y niewietrzeiące, wyiąwſzy żołtych, ktore nie zwykły długo trzymáć koloru.

Inne zás ſpoſoby robienia rożnego koloru Cieniow náprędce, niedługo trwáiące mogą ſię robić w ten ſpoſob. Weś wody háłunowy, (ktorą iáko robić, maſz wyżey náukę) námocz w niey tártey álbo ſtrugáney, lubo Bryzeliey czerwoney, lubo drzewá Sándáłowego, niech moknie poko koloru niepuści, przecedź powleway do bań.

Rożowe mogą ſię robić z Krokoſu wymoczonego w przod w wodźie, potym go namoczywſzy w otcie winnym, przylać wody czyſtey ile potrzebá.

Wodá wapienna robi się ták.

WEś wody czyſtey do naczynia ſporego, włoż wnię wapna niegáſzonego iak nayświeżſzego ſztukę według proporcyey wody, w ktorey iák ſię zágáśi y uſtoi zley zwierzchu wodę y wley do naczynia, ſchoway od potrzeby, a że wapno nie káżde ieſt iednákowe, bywa tákie że ſię w wodzie nierychło gáśi, tákie lepiey wárzyć z wodą, iák ſię uſtoi dopiero zlać.

Spoſoby robienia Wernixow rożnych.

Wernix, álbo Pokoſt Turecki.

WEś Gumi *Laccæ* łotow ſześć, Gumi *Sandaracæ* łotow trzy, Máſtyxu łotow dwá, utłucz wſzyſtko, prześiey, przyday Terpentyny Weneckiey iák láſkowy orzech, náley *Spiritum Vini* przedniego ná dwá pálcá wzwyż nád ingrediientiámi, záwiąż dobrze, poſtaw w cieple przez tydźień co dźień mieſzáiąc, potym przecedź y ſchoway.

Wernix Chinſki.

WEś Gumi *Laccæ* puł funtá, to ieſt łotow 16. Gumi *Sandaracæ* łotow cztery, utłucz prześiey, włoż do naczynia ſzklánego, náley *Spiritum vini* mocnego kwartę, záwiąż dobrze, poſtaw w ciep'e źimię przy piecu, lecie ná ſłoncu, niech ſtoi przez tydźień, co dźień mieſzáiąc, potym przecedź y ſchoway, ieſt ten Wernix wyborny, do wſzelkich robot nayſpoſobnieyſzy.

Item.

Item. Dodáią rożnych *ſpecies*, iáko Burſztynu, Maſtyxu &c. lecz máło potym.

Wernix do pozłacania.

DO pomienionego wzwyż Chinſkiego Wernixu gdy przydaſz Száfránu, álbo Gumi *guttæ* (lecz lepiey Száfran wydaie kolor) pozłociſz Cynę, Moſiądz, Srebro, iák nayprzednieyſzym złotem.

Wernix álbo Pokoſt biały do przedniey roboty.

WEś Sándáráki iák nayprzednieyſzey, Máſtyxu, oboygá po ćwierci łotá, utłucz y prześiey ſubtelno, włoż do ſzklánego naczynia zdługá ſzyi, wley oleyku Terpentynowego białego puł uncyey, to ieſt łot ieden, *Spiritum vini* mocnego łotow dźieśięć, mieſzay dobrze żeby śię złączyło, y poſtaw w cieple dobrze záwiązawſzy, niech ſtoi przez godźin 24. coraz chybáiąc naczyniem, potym poſtaw w gorącym popiele álbo piaſku, żeby śię zpułgodźiny ſmáżyło, przytym weś Gumi *Copal* utłuczonego, y prześianego dwá łoty, wley do niego troſzeczkę oleyku Szpikánárdowego, poſtaw w cieple żeby śię roſpuśćił, potym wley do pierwſzey mixtury, y poſtaw w cieple przez kilká dni, iák śię uſtoi przecedź przez płotno ſubtelne y ſchoway od potrzeby.

Item. Weś Terpentyny Weneckiey dwá łoty włoż do ſzklánego naczynia, wley *Spiritum vini*

mocnego kwáterkę, zmieſzay, y zdálá nád ogniem mieſzay żeby ſię terpentyná roſpuśćiłá, potym záraz przyday Sándaráki czyſtey ná proch utártey, łotow trzy, znowu mieſzay przez kwádráns, y poſtaw w cieple przez kilká dni, potym włoż do panwi, álbo kociełká, włoż w nie Wernix znaczyniem ſzklánym, náley wody w kociełek, podpal żeby wodá wrzáłá, iák powre godźinę, nie wyimuy z wody áż oſtydnie, potym wyzdząwſzy przecedź, y ſchoway do używánia.

Wernix Indiyſki.

WEś Benzoinu dwá łoty, Sándaráki pułtorá łotá, przetłucz z grubá, álbo przeſzrotuy, náley *Spiritum vini*, bárdzo mocnego iedenaśćie łotow, zmieſzay, ſmaż w popiele gorącym áż ſię roſpuſczą *ſpecies*, iák ſię. uſtoi przecedź y ſchoway.

Item. Weś *Spiritus vini* łotow iedenaśćie, Sándaráki łotow trzy, Benzoinu łot ieden, przetłucz, prześiey, zmieſzay, zátkay korkiem y pęcherzem záwiąż, poſtaw w cieple przy piecu, álbo ná ſłońcu przez kilká dni, co dźień mieſzáiąc, potym przecedź y ſchoway.

Pokoſt prędko ſchnący, y wſzelkie rány iáko y Bálſam goiący, oſobliwie świeże.

WEś Miniey funt ieden, Gleyty utártey puł funtá, Gryſzpanu tártego trzy łoty, włoż wſzyſtko do garnczka, náley octu mocnego winnego

nego zpułkwarty y więcey, warz lekkim ogniem, odiąwszy postaw żeby się ustało, potym zley ten ocet á innego náley ná też rzeczy, znowu powarz, iák się ustoi zley do pierwszego, uczyń ták y trzeci raz, ten ocet wszystek do kupy zlawszy wley do panewki, náley oleiu lniánego práwego, álbo mákowego kwartę, smaż wolnym ogniem áż się ocet wszystek wysmáży, potym przyday Aloesu tártego łotow dwá, kádźidła, Kolofoniey, oboygá po pułtorá łotá, znowu posmaż zgodźinę, iak się ustoi schoway, iest bárdzo schnący, y rány świeże bárdzo prędko goiący, zápuszczáiąc nim ciepło, á náwierzch chusteczkę w ciepłym winie zmaczáną

Jákim sposobem wywabić tłustość z kitayki, álbo inney máteryey iedwabny.

NA mieyscá polane tłustośćią naskrob kredy, ná ktorey położ bibułę, po ktorey powoli posuway żelázo kráwieckie gorące, ieżeli się zá iednym rázem nie wywabi, powtorz y trzeci raz, potym zmieć kredę y wytrzyi ośrodką chlebá białego.

Ná sukno zás dobra iest gliná gorzałką rospuszczona, smáruiąc nią y wysuszáiąc.

Mydło spędzáiące wszelkie zmázy y plámy z sukná.

WEś połowę żołci wołowey, białkow iáiowych dwá, Háłonu palonego funt., Fiałkowego

korze-

korzenia łotow ośm, ſoli miáłko utártey trochę, zmieſzay wſzyſtko wraz iák naylepiey przyday mydłá przedniego drobno pokráiánego tyle, żebyć ſię mogło wſzyſtko w kupę zbić, álbo zlepic, ubiy wraz wſzyſtko iák naylepiey, porob gałki, y uſuſz w cieniu.

Gdy chceſz zpędzic iáką plámę wprzod ſukno ná tym mieyſcu wodą pomaczay, potym nátrziy mydłem y wypłocz, powtorz ieżeli potrzebá.

Z Iedwabnych máteriy iáko ſpędzáć plámy.

NAprzod potrzebá plámy odwilżyć gorzałką mocną, potym poſmárowáć białkiem od iáiá rozbitym, y wyſuſzyć ná słońcu, á iák uſchnie, wypłokáć zimną wodą, ieżeli ieſcze będzie znak iáki, powtorzyć.

Ná tłuſte plámy

WEś rzeczney wody gárniec, żołć wołową cáłą, Háłonu palonego łotow ośm, *Salis Tartari* łotow ſześć, Kámfory puł ćwierci łotá, zmieſzay, warz áż połowá wywre, przecedź, y tym nácieray plámy ná ſuknie tłuſtośćią połanym, powtarzáiąc ieżeli potrzebá, potym wodą wypłocz.

Item. Weś ługu ile potrzebá, przyſtaw do ogniá áby wezwrzał, przyday Háłonu tártego, Wáyſztynu, mydłá drobno kráiánego, káżdego po ſześć łotow, warz wſzyſtko áż trzecia, álbo

czwarta część wywre, przydawszy wprzod żołć cáłą wołową, smáruy tym plámy coraz wodą wypłokuiąc poki nie zginą, iest rzecz doświadczona.

Plámy ná suknie od winá chędożyć.

WEź ługu z popiołu dębowego, Lagru winnego, oboygá zárowno, námocz w tym sukno przez noc, názáiutrz wypłocz y wysusz.

Inkaustem polane sukno chędożyć.

Omyi wprzod sukno octem winnym iák naymocnieyszym, trziy w rękách, y wykręć dobrze, potym wypłocz wodą ciepłą z mydłem á ták zginą plámy.

Iáko Oley álbo inną tłustość z sukná ná sucho wywabić.

WEź skopowych kośći, day ie wypalić do gárczarzá, żeby iák naybielsze były, utrziy ie ná subtelny proszek, ktory zgrzey ná rynce nowey, álbo ná żeláżney łyśce, posyp nim plámy grubo, położ ku słońcu, á iák skoro proszek pożołknie zetrziy go, á innym posyp, y ták czyń poki doskonále niewywabi tłustośći.

Aby mole szat y futer niepsowáły.

WEź fusow oliwiánych z beczki oliwney co chcesz, przyday do nich Aloesu utártego, smaż do połowy, tym skrzynie wewnątrz posmáruy, iest rzecz pewna.

Iáko

Iáko wßelkie choroby owiec leczyć.

WEś żołądek świeżo zábitego Báráná, uwarz go w wodzie, posiekay drobno, zmieszay ztąż wodą w ktorey wrzał, możesz y inney przyláć, przysoliwszy święconą solą, day owcom pić tę wodę, broni od wszelkiey zarázy.

Sposoby ná Pchły y Pluskwy.

NAkurzay często w izbie Poleiem, álbo żielem ktore czárcią brodą zowią.

Item. Ná pluskwy szewskim czernidłem smáruy łożká y ściány, osobliwie spáry.

Item. Ná pchły, warz w wodzie kmin kramny y Rdest, tą wodą pokrapiay po izbie.

Item. Ostátnich dni Márcá názbieray śniegu, posypuy nim podłogę coraz, cáłe láto będziesz wolen od płech.

Item. Kto chce áby pluskwy w nocy nie kąsały, niech ma przy sobie Pizmo, álbo Zibet, zapáchu álbowiem tego znieść niemogąc precz uciekáią, iest rzecz pewna.

Item. Tám gdzie pluskwy przebywáią pozácieray wapnem niegászonym, rosprawnym żołćią wołową.

Item. Zywe srebro, Auripigment, Rázgiel, ná wygubienie pluskiew bardzo dobry, zmieszawszy z ciástem pozálepiáć spáry. *Item* obacz niży

Sekret iako z białego konia uczynić srokatego álbo tárántá.

WEś Gleyty od złotá ćwierć funtá, utłucz

iák nayſubtelniey, prześiey, wapná niegáſzonego iák nayświeżſzego funt, Ługu z dębowego álbo grábowego popiołu zrobionego puł gárcá, warz wraz przez trzy godźiny, áż śię niby máść uczyni, ktorą według upodobánia ſmáruy koniá w cieple, wprzod dobrze wychędożywſzy mieyſcá, pokaże śię kolor zrázu biało, ále názáiutrz ináczey, powtorz ieżeli potrzebá.

Oprocz tego ieżeli chceſz mieć czarne płatki, ſmaz dłużey tę máteryą w naczyniu gliniánym polewánym.

Wino oſtre y złe, iáko náprawić.

WEś cukru funtow dwá, lubo więcey, wody czyſtey puł gárcá, uſmaż Iulep gęſty, do ktorego przyley Kánárſeku mocnego puł gárcá, tego Iulepu przyleway po troſze do złego winá, będźie wyborne.

Wino áby ſmák y zapách miáło.

WEś iábłko zapáchu wdźięcznego kwáśne, ktore náſzpikuy Gwoźdźikámi, Cynámonem, Gáłgánem, wpuść w beczkę ná nici żeby lagru nie tykało, będźie wino bárdzo wdźięczne y ſmákowite.

Spoſob robienia mydłá wyśmienitego.

WEś mydłá dobrego tabliczek groſzowych trzydźieśći, pokray drobno, zley gorzałką mocną, y zápal niech śię pali, mieſzáiąc áż wygore, potym weś Fiałkowego korzenia, Tátárſkiego

ſkiego ziela korzenia, oboygá po cztery łoty, imbieru białego łotow dwá, Bobkow łot ieden, Cukru łotow dwá, Pieprzu długiego łotow ſześć, ſoku z Chrzanu z wodką Rożáną wyciśnionego kieliſzek, ſoli oczkowátey łot ieden, Háłonu puł łotá, Bleywáſu łotow dwá, Drágántu rozmoczonego łotow dwá, Kámfory łotow ſześć, miodu białego pátoki łyſzkę dobrą, ſkorup iáiowych ná ſubtelny proſzek utárſzy, zbić dobrze w kupę, y porobić gałki, ktore w cieniu wyſuſzywſzy ſchowáć.

To mydło nietylko brudy zpędza, ále czyśći ciáło od wſzelkich zmaz, kroſt, plam, y białość ſpráwuie.

Gdy ſię ſtáre Piſmo wytrze.

WEś kredy miáłko ſkrobáney, nátrziy nią dobrze kártę piſaną, potym zmocz chuſteczkę y wyciśni, áby tylko wilgotna byłá, nácieray nią po krydzie, záraz ſię litery wydádzą.

Spoſoby oſobliwe iáko pozbyć Kołtoná.

DOſtań Wydry żywcem, opraw ią y roſpruy wybierz z niey wnętrzności, ktore poroſpinawſzy dobrze, żeby iedno drugiego nietykáło uſuſz przy piecu iák naylepiey, potym utłucz na proch ſubtelny, ktory daway záwſze w potráwách kołton cierpiącemu, rzecz pewna.

Item. Doſtań Ieżá, ſpal go w nowym garnku ná popioł, utrziy ſubtelno y daway po troſze kołton cierpiącemu.

Item. Jeżá opráwiwſzy, y wypáproſzywſzy uwarz, day ieść choremu y polewkę pić w ktorey wrzał, niech to uczyni rázy kilká, uzna pomoc czego wielu doznáło.

Item. Bocianim ſadłem ſmáruiąc głowę ſpędza go, náwet y zewnątrz wypędza.

Aby włoſy prędko y pięknie roſły

WEś Bożego drzewká, korzenia złotogłowu ileć ſię zda, náley ługu, przyday miodu práſnego y oliwy, warz dobrze, przecedziwſzy iák przeſtydnie myi głowę co dzień ná noc.

Item: Warz w ługu Boże drzewko z liściem konopnym, tym myi głowę.

Item. Weś iáſczurek dwie álbo trzy poſiekay żywo y ſmaż w oliwie, przecedź, przyday oleyku z żołtkow iáiowych, tym ſmáruy głowę po zmyciu.

Ná opalenie prochem ruśnicznym.

WEś wapná niegáſzonego miáłko utártego, roſczyń go śmietáną, przydawſzy trochę miodu prásnego, tym ſmáruy maczáiąc pioro.

Item. *Ná wſzelką ſpárzelinę.*

WEś máſłá młodego nieſłonego, woſku żołtego trochę mniey, zmieſzay y roſpuść nád ogniem, iák przeſtydnie przyday białkow od iáiá ubitych według potrzeby, zmieſzay dobrze y przykładay ſmáruiąc pápier ſzáry, álbo chuſteczkę, ieſt rzecz doświadczona.

Iáko naczynie ʃkláne ʃtłuczone ſklyić, tákże Filżány.

NApuść brzegi obádwá ſokiem z Czoſnku, złoż do kupy, dobrze obwiąż nicią gdźie trzebá, poſtaw ná uſtroniu niech záſchnie iák naylepiey.

Inny ʃpoʃob. Nápuśc brzegi pokoſtem ſchnącym, złoż w kupę, poſtaw ná mieyſcu ſpokoynym niech ſchnie, im dłużey, tym mocnieyſze będźie.

Ná morzyʃká máłym dźieciom.

WEś żyłkę Sledziową, ktora ſię świeci iák ſrebro, uſuſz, utrziy ná proſzek, day w pokármie, rzecz pewna, ieżeli niepomoże, záraz powtorz y Enemę day.

Máść oʃobliwa ná Ruptury, y ná przełámánie dźieciom.

WEś Grzybow roſnących ná ſtárych drzewách orzechowych, uſuſz ie, y zetrziy ná proch, przyday chmielu ſuſzonego, y ná proch utártego. máſłá świeżego, y woſku. zrob máść do ſmárowánia, ták krzyżow iáko ruptury, ktora paſkiem podwięzywáć trzebá, y dawáć korzeń żywokoſtu w mleku wárzony pić.

Gdy piwo pocznie kwáśnieć iáko go záprawić.

DO iedney beczki piwá, weś kredy ná proch utłuczoney dwá funty, ſoli tyleſz, zmieſzay y przy-

y przypiecz, dobrze ná rynce, y záraż wſyp gorąco do beczki, potym záſzpuntuy.

Spoſob robienia Muſztárdy.

WEś Gorczyce czarney, utłucz y prześiey, weś Gruſzęk świeżych, upiecz ie, zwierć w donicy, y przebiy przez śito, weś Fig ſuchych uwarz ie, y przebiy przez śito, zmieſzay wſzyſtko wraz, przyley octu winnego mocnego zámieſzay, poſtaw w cieple przez trzy dni, potym ſchoway na zimno.

Inny ſpoſob.

WEś Gorczyce utłuczoney ile chceſz, przyday miodowniku ná tárce utártego, miodu práſnego, álbo cukru, winá, octu winnego według ſmáku, Gałki muſzkátowey, Gwozdzikow, Cynámonu, Imbieru, Pieprzu trochę, przyſmaż y ſchoway.

Proſty ſpoſob zwyczáyny ten ieſt.

ROzwarz ośrzodkę chlebá rzánego w otcie piwnym, álbo miodowym, przyday gorczyce tłuczoney, miodu práſnego, Imbieru tłuczonego, ſkorek Pomoránczowych, y Cytrynowych tłuczonych, Pieprzu, y Gałki, ieżeli mieć możeſz, przyſmaż y ſchoway.

Spoſob robienia Sálſaſonow.

WEś mięſa wieprzowego chudego ile chceſz utłucz go ná pniáku dobrze, náſol, y przyciśni kámieniem, niech ták będzie przez trzy dni, weś kiſzkę wołową dobrze wychędożoną,

pokray mięſo ſolone w koſtkę, przyday tłuſtego z wieprzowego grzbietá, pokray drobno, przydáy pieprzu przeſzrotowánego, Czoſnku, umieſzay, nákładay kiſzkę ſtęplem nápycháiąc dobrze, y przewięzuiąc, potym záwieś w kominie żeby ſię uwędziły.

Mákárony Migdałowe.

WEś Migdałow opárzonych funt ieden, Cukru puł funtá, białkow iáiowych cztery, zbiy wſzyſtko w mozdźierzu ná máſſę, kładź ná opłátki, wſadzay do wolnego piecá, iák ſię przyrumieni wyimi.

Spoſob robienia Inkauſtu oſobliwy y pewny.

WEś Gáláſu ćwierć funtá, przetłucz go zgrubá, Koperwáſu łotow pięć, Háłonu puł łotá, ſoli oczkowátey ná koniec nożá, wſzyſtko utłukſzy, wley octu piwnego mocnego puł gárcá, zámieſzay niech ſtoi w cieple dwá dni, potym przyley octu winnego pułkwáterki, piwá dobrego y czyſtego trzy kwáterki, záwiąż naczynie niech ſtoi przez dźiewięć dni, często mieſzáiąc w cieple, przecedź y ſchoway, przydawſzy *Gumi Arabicum*, áby nieprzebiiał papieru.

Spoſob robienia Bań ſzklánych okrągłych koloru rozmáitego.

KAż w Hucie nárobić bań okrągłych, mnieyſzych y więkſzych, u ktorych ná wierzchu máią bydź dziury máłe z brzegámi dla uwiązánia, ktorey chceſz kolor iákiey dáć, wley

wnię

wnię trochę pokoſtu zwyczáynego, obley nim w koło obracáiąc, potym wyley y oſąc iak naylepiey, chceſzli mieć cáłą błękitną, náſyp w nie ſzmelcu y obracay w około, trzepiąc żeby ſię w około oblepiła, oſtátek wyſyp, będzie bániá błękitna pięknego koloru.

Jeżeli zás chceſz mieć rożánego koloru, kaſz ſobie zrobić rurkę miedziáną zgiętą, ná końcu z piłowaną nákſztáłt piorá, bierz ná ten koniec farby rożne, y wkładáiąc onę w bánię wdmuchuy iákoć ſię podoba, tu y owdzie, iáko to Szmelc, Minią utártą dobrze, Aurypigment, Rázgiel, Cinober, Gryſzpan, gdy pozáſypuieſz, wſyp náoſtátku mąki rzány, trząſay bánią tu owdzie, żeby ſię dobrze wypełniły mieyſcá prożne, ieżeliby iákie zoſtáły, oſtátek wyſyp Tákie bánie poſpolicie wieſzáią w izbách, w Aptekách dla ozdoby.

Ná Myßy y Pluſkwy oſobliwe experimentá.

NA wygubienie Myſzy procz innych rożnych ſpoſobow, ten ieſt oſobliwſzy, tám gdźie ich ieſt wiele, poſtáwiay ogniá w naczynkách iákich tu y owdzie, ná ten ogień álbo węgle, kłádź ſkorki álbo łupiny z cybule, żeby ſię kádziło, co raz przykłádáiąc, gdy to raz, y drugi y trzeci uczyniſz, wſzyſtkie wyżdycháią, rzecz pewna.

Ná Pluskwy to osobliwsa.

WEś náśienny Ogorek dobrze doyrzáły, połoź go w kącie kędy żeby przegnił powoli, wybierz z niego zewnątrz sok, w ktorym maczáiąc pioro smáruy spáry, dźiury, więcey ich nieobaczysz.

Drzewo Berberysowe sladrzyste.

POd ieśień, álbo w Márcu, náwyrzynay kiiow Berberysowych, z ktorych iedne po ostruguy ze skory, drugich ták niechay, ták te, iáko y owe zákopay w końskim gnoiu gorącym, niech tám będą przez tydzień, potym ie wybierz, powoli ususz, z ktorych robić możesz trzonki do nożow, y inne rozmáite rzeczy, álbowiem nábędą sladru osobliwego.

Pigułki głowę czyszczące, wzrok iásny spráwuiące, zęby utwierdzáiące, broniące od Páráliżu.

REcip. Castorei, Opij Nardi, Pirethri Zinziberis, Piperis nigri, vel albi, Euphorbij, Epithymi aá. partes æqvales, pulverisata excipiantur Succo Betæ, fiat Massa, ex qua formentur pillulæ, & in umbra siccentur, kłádź do nosa po iedney pigułce, álbo po dwie, máiąc ustá otwárte, wyprowadzáią zewnątrz wszelkie złe humory.

O Komplexyách y Temperámentách ludzkich.

ZNáki, ktore z Phisiognomiey początkow y Reguł o ludzkich komplexyách, náturách, sposo-

ſpoſobnośćiách, y ſkłonnośćiách dochodzą ſię, oſobliwie gdy wraz wiele ſię ich ſchodzi, máią w prawdźie nieiáką pewność, lubo ſię pod czás mienią, z nich tu oſobliwie kłádą ſię.

Znáki komplexyey krwiſtey.

NAprzod ſą Státury pomierney, śilni, ćiáłá máią ná ſobie dość, iednák ſą otyli, twarz okrągła y rumiána, włos żołtáwy, mięki, y kędźierzowáty, głos ſtáteczny, chybkość, puls śilny. Tácy ſą nieprzyiaciele ſmutnych mow, kocháią społeczność, y rekreácyą, niezwádliwi, łáſkawi, przyiemni w rozmowách, ludzcy, hoyni, pobożni, ſpráwiedliwi, niekrzywdzący chybá gwałtem przymuſzeni, do gniewu ſkwápliwi, iednák ſię prędko uſpokoią, trudnych ſię ſpraw niepodeymuią, przytępſzego ſą dowcipu oſobliwie *in ſpeculativis ſcientiis*; ieżeli zás co do krwi cholery ſię przymieſza, ſą dowcipu byſtrego, y do wſzelkich náuk ſpoſobni, nie łákomi, y owſzem ſwego łátwo uſtępuiący, inſzym ſnádno wierzą, niokim źle nie trzymáią.

Sni ſię im że po powietrzu latáią, że ſię bánkietuią, konwerſuią, że ſię po ogrodách y páłácách przechodzą, &c.

Znáki komplexyey Choleryczney.

TAcy ſą ſtátury pomierney, ſczupli, włos kędziorzáwy, y opáczny, wbrodźie włos gęſty żołtáwy, głos wyſoki rozlegáiący ſię, twarz żołtáwa, czáſem rumiána, oddech mocny, ápe-

tyt y trawienie dobre, wymowá dobra, chod prędki, głowá ſczupła, puls mocny y prędki, rzadko ſię pocą. Są bárdzo gniewliwi, iednák gniew nie długo w nich trwa, prędko poymuią, w kożdą rzecz ſię wdádzą, chełpliwi, nádęci, ſprzecáiący ſię, obmowek, niezgody rozſiewáiący, ćiekáwi, przyiáźni nie długo dotrzymuią.

Sni ſię im o kolorách żołtych, zielonych, o ſwárách, o bitwách, o ogniách, &c.

Znáki komplexyi Flegmátyczney.

TAcy nie ſą wzroſtu bárdzo wielkiego, iednák ogromni, á pod czás otyli, ciáłá ná ſobie máią miękkie y białe, włos rzadki y miękki, prędko śiwieią, twarz ſkromna, żyły wydáne, puls nierychły y rzadki, częſto ſię pocą, głos ſubtelny y oſtry, dowcipu ſą tępego, boiázliwi, łátwo ſię rozgniewáią, lecz ſię prędko obaczą, przyiáźni y ſekretu niedotrzymuią. dobrodźieyſtw ſobie wyświadczonych niepámiętáią, łátwo ſię dádzą nákłonić, wſzelkich prác ſię chronią, ſkłonni do miłoſierdzia, gdy ſię iednák meláncholia przyłączy bywáią okrutni, ſkąpi, w zdániách ſwoich nie ſą uporni Ieżeli krew nieco w nich przewyżſza, ſą bárdzo ludzcy y mili, do weſołości ſkłonni, ſzczerzy, y wierni, do rządow ſpoſobni, práwámi áni poſwarkámi nie rádzi ſię báwią, wiele pluią, rádzi leżą y popiiáią.

Sni ſię im o wodách, o kąpieli, o rzekách, y iákoby tonęli, że ciężary dźwigáią, że ich coś

duśi,

duśi, zkąd przez ſen wołáią, że uciekáią, á nie mogą.

O Komplexyi Meláncholiczney.

NAprzod wzroſtu ſą wielkiego, ciáłá iednák ſczupłego, włos czarny álbo gniády y gęſty, twarz pociągła y chuda, ciało śine, y iágody, chod leniwy, głowá ſpuſczona, wzrok ponury y ſczupły, u niektorych wypukły, puls rzadki, leniwy, mocny, głos niewieści w mężu, á w białey głowie męſki, dla pomieſzánego rządu nátury. Tácy ſą milczący, dowcipni, mądrzy, pobożni, ſpráwiedliwi, długo myſlący, podeyrzliwi, ſkrupulaci, nierychli, nieużyci, nieodważni, ſkąpi, łákomi, uporczywi, ledáco uważáiący, niewierni, niepolityczni, od konwerſacyi uciekáiący, ſurowi y okrutni w karániu iednak ſą ſpokoyni, poko ich kto nie ruſzy, gniew w ſercu długo trzymáią, y urázy pámiętáią, nie rádzi ſię weſelą, ále iák poczną ledwie nieſzáleią, o przyiaźń niedbáią, iednák iák z kim záwrą, ściſle iey dotrzymuią; Sekret záchowuią, ſą przytym prácowici, ſtátecżni w ſpráwách, w rádzie roſtropni, y do rządow ſpoſobni, w náukách pilni, oſobliwie w ſpekulácyi głębocy.

Sny miewáią ſtráſzne, ſmutne, śni ſię im częſto o pogrzebách, o trupách, o grobách, że po nich chodzą, y z umárłemi gadáią. Iákby ich związano, y do więźienia wtrącono, iákby chodźili po mieyſcách ſmrodliwych, że cieżary no-

ry noſzą, zda ſię im przez ſen że ich kto duśi, zá gárdło chwyta, dla czego przez ſen wołáią, co pochodźi ze krwi meláncholiczney ściągáiącey ſię do ſercá.

Náturá Krwiſtego.

Sczodry, śmieſzny, weſoły, na twarzy czerwony,
Thorz, cieliſty, ſtáteczny, w niewſtyd záprawiony.

Náturá Choleryczncgo.

Dátny, śmiáły, zárosły, ſczupły y fałſzywy,
Ná żołty poſzedł kolor, ſuchy y gniewliwy,

Natura Flegmátycznego.

Spioch, leniwiec, otyły, á rad częſto pluie,
Niepámiętny, twarz białey cery pokázuie.

Náturá Meláncholicznego.

Chytry, ſmutny, zazdroſny, twarz iego żołtáwa,
Ieſt ſkrupulat, oſzuka, nierad wiele dawa.

Item. *Cholerici conturbant, Melancholici regunt, Sanguinei deliciantur, Phlegmatici conſpurcant.*

Oprocz tego, oko ieſt iákoby umyſłu okno, álbo ráczey wnętrznych ſkłonności zwierciádło. Zkąd.

OKo białe ieſt poważne,
Sczodre, mądre y odważne.
A w pukle pomrugliwe,
Znáczy ſerce boiáźliwe.

Laſkra

Iáſkráwe zás zapálczywe.
Zyzowáte napáſtliwe.
Byſtro iáſne ieſt zdrádliwe,
Sczupłe, ſkąpe, chytre, chćiwe.
Czarne oko delektuie,
Siwe ſczerość prezentuie.
Márſowáte odkazuie,
Nurowate mánizuie.
Krotkość wzroku znák ſkąpego,
Lecz rozumu ćiekáwego.

PRZESTROGA.

W Káżdym Roku według przeſtrogi Homeruſa, y Pádwaná ſą dni niektore krytyczne, podeyrzáne, y niebeſpieczne, w ktore ma bydź wielka ochrone ná życia, ani lekarſtw záżywáć, y krwie puſczać niegodźi ſię.

Są tedy te.

W Styczniu Dni 6. to ieſt, 1. 2. 5. 7. 8. 25.
w Lutym Dni 6. to ieſt: 4. 11. 12. 13. 16. 20.
w Márcu Dni 6. to ieſt, 1. 12. 15. 16. 18. 28.
w Kwietniu Dni 5. to ieſt, 6. 7. 10. 15. 20.
w Máiu Dni 5. to ieſt, 1. 3. 12. 15. 25.
w Czerwcu Dni 3. to ieſt, 6. 10. 16.
w Lipcu Dni 4. to ieſt, 12. 13. 20. 22.
w Sierpniu Dni 4. to ieſt, 3. 10. 18. 31.
w Wrzesniu Dni 4. to ieſt, 3. 10. 18. 21.
w Páźdźierniku Dni 3. to ieſt, 3. 6. 22.
w Liſtopadźie Dni 4. to ieſt, 5. 6. 10. 28.
w Grudniu Dni 4. to ieſt, 6. 7. 15. 22.

O WAGACH.

Funt Kupiecki ma w ſobie łotow	32.
Funt Aptekárſki, záwiera łotow	24.
Uncya má w ſobie łotow	2.
Drágmá, má w ſobie ćwierć łotá.	
Skrupuł waży ziarn ięczmiennych, álbo Pieprzowych.	20.
Skrupułow w Drágmie	3.
Dragm w Uncyey	8.

Kámień Kupiecki nie iednákowo waży.
We Gdańſku, y w Wrocłáwiu funtow 24.
We Lwowie 26. W Lublinie 36.
Po innych Miaſtách ináczey.

A żeby człowiek Chrześćiáńſki nie tylko miał pilne ſtáránie o zdrowiu ſwoim w chorobách, ale áby też myſlał o śmierci, ktorą zwyczáynie rozmáite poprzedzáią choroby. A nietylko w chorobách, ále y zdrowym będąc, záwſze pámiętał ná nię: bo iáko Auguſtyn S. mowi: *Nil certius morte, nil incertius hora mortis. Latet ultimus dies, ut obſerventur omnes dies.* Do czego áby káżdy mogł łátwiey przyść, niech uważnie czyta podáne wierſzyki, pod tytułem.

ROZMOWA DVCHOWNA, z Trupią Głową.

IMo kośnicę idący,
Stánąłem rozmyſláiący.
Echey? co też będźie známi,
Ci ludźie żyli przed námi.

Jedli, pili, zbytkowáli,
Ktorzy w ſczeſciu opływáli.
Teraz poſczą, nic nie iedzą,
Głodni w tym więzieniu ſiedzą.
Nie máią teraz y piwá,
Wiátr ich zewſząd wſkroś przewiewa.
Wiátrem ſię tym kontentuią,
A więcey niepotrzebuią.
W tey budzie iedney mięſzkáią,
Wſzyſcy ſię ſpolnie zgadzáią.
Nie wádzą ſię o gránice,
O łąki, role, winnice.

Ozwáłá ſię trupia głowá,
Milcząc mowiłá te ſłowa.
Ehey! BOZE dobrotliwy,
Terazby byt człek ſczeſliwy.
Gdyby byłá zá żywotá,
Do umártwienia ochota.
Ale ſię pośćić niechćiáło,
Skromnie żyć przykro bywáło.
A co mi iuż teraz z tego,
Com iádłá, piłá, dobrego.
Przez gárło ſię przełknęło,
Y przepádło, przeminęło:
Brzuch ſię tuczył dla robakow,
Y dla brzydliwych pędrakow.
Ktorzy go iuż roztoczyli,
Y ſczętu nie zoſtawili.
Ono moie białe ciáło,
Co w puchu rádo legáło.
Budząc w miękkie pościeli,

Często

Częſto ſię parząc w kąpieli.
Zgniło teraz, y ſprochniało,
Y znáku go niezoſtało.
Kośći ognile zoſtáły,
Y te ſię pogruchotáły.
Wiele lat w źiemi leżáło,
Iedney poduſzki niemiáło.
Pniaczek tylko pod głowámi,
Przyodźiany robakámi.
Rádám w bławacie chodziłá,
Y w kleynotym ſię zdobiłá.
Ná iáłmużnym ſkąpa byłá,
Samám tego niepożyłá.
Teraz niemáſz y ſmáciny,
Y iedney ná mnie chuśćiny.
Ladá kto mnie popchnie nogą,
Com przedtym byłá tak drogą.
Muzykim rádá ſłuchałá,
Bá y radam táńcowáłá.
Teraz mi wroble ſpiewaią,
Dźiw, dźiw, nádemną wołáią.
Robacy ſię náſzmeráli,
Po ciele ná táńcowáli.
Mieli bánkiet z pieſczonego,
Trupá, y delikátnego.
Gdyby we dzwony zágrano,
A choć baſem záſpiewano.
Reqviem: rádábym temu,
Ale krewnemu żadnemu.
Ani ſię iuż przysni o tym,
Co też będzie y znim potym.

Toż ſię właśnie będźie dźiało,
Zapomnią gdy wrzucą ciáło.
A fortuną ſię podźielą,
Náwet y ſamą pośćielą.
Nie wiele dádzą ubogim,
Duſza gore w ogniu ſrogim.
Lepſza świeczká zá żywotá,
Do umártwienia ochotá.
Iako ſobie pośćielemy,
Ták ſię ná wieki wyſpiemy.

W tym iá tu mowę przerwałem,
Oneyże głowy pytałem.
Czy znáć teraz między wámi,
Ktore ſię więc Sobolámi
Zdobiły, lub kleynotámi,
Ktore głowy Fontáziámi.
Kornetámi, Bátálniámi,
Kwefy, y Báwoletámi.
Ze wſtąg kſztáłtnemi kołkámi.
Rożnemi Gárniturámi.
Y ze włoſow Gárſetámi.
Tákże z koron Beginámi,
Zdźiwnemi Angázántámi
Twarzy martwemi muchámi,
Cudzoziemſkiemi ſtroiámi.
Przemyſlnemi wymyſłámi,
Ozdobiáły ſwoie głowy,
Proźnuiące Białogłowy.
Ktora ſię rádá muſkáłá,
Plotłá, głádziłá, czeſáłá.

Nád ktorą dáſzek noſzono,
Wtráfione włoſy ſtroiono.
Ktora w máſzkárce chodziłá,
Gębę w pokrowcu noſiłá.
Rumieniec zmyſlony miáłá,
Lub też modno blechowáłá.
Wodkámi ſię záwſze myłá,
Pudrem włoſy przykurzyła.
Teraz ſię w proch obrociłá,
A w ropie ſię ſwey obmyłá.
Ktore rączki w rękáwiczkách,
Nogi w przepyſznych trzewiczkách.
Zá żywotá więc bywáły,
Gdy ſię ludziom podobáły.

Na to głowá powiedziała,
Gdy ſię zemną rozgadáłá.
Pod iednym dáſkiem ſiedziemy;
Wſzyſtkie nieogorzeiemy.
Niepotrzebna tu máſkárá,
Każda znas ieſt iak poczwárá.
Ktore ſię muſkami pſtrzyły,
Zywe muchy ich popſtrzeły.
Niemáſz teraz pálatynki,
Ni ſtynkierki, ni ſmácinki.
Wſzyſtko w trunnie w ropie zgniło;
Czym ſię marny proch zdobiło.

Lecz iá ſię tu ieſcze ſpytam,
Kto wie czy ſię niedopytam.
Ktore żyiąc wydziwiáły,
Wſtroiách mody wymyſláły.

Mánty

Mánty zwáne Számerlány,
Kámizole, Robdeszany.
Szárpy trefione z falbámi,
Z żałobnemi koronámi.
Spodnice tákże z falcámi,
Lub z wiszącemi frándzlámi.
Káwálerki, y z Westámi,
Mántolety z Węgierkámi.
Y Házuczki z Korszetámi,
Tákże z rogow Sznorowkami.
Podkładáiąc ie breklámi,
Sciskáiąc się iák prásami.
Szárpy z kitaiek trefione,
Sperpentalio zowione.
Y wołoskie żupaniki,
Zwylotámi kontuśiki.
Y fartuszki z Fálbánámi,
Spodnice też z ogonámi.
Reyteraki z kopertnámi,
Fandivenis ponderaty,
Wszystko zgniło same gnaty.
Nágie oraz leżą známi,
Ktore tu więc z kolorámi.
Wydziwiáły názwiskámi,
Kolor Ponso, y Amoránt,
Aurorá, Káfe Blámoránt.
Dyszer, y Gryálinowy,
Pápuży, y Sosenkowy.
Według mody dobieráiąc,
One drogo przepłacáiąc.

Co śię dźieie pytam z niemi,
Czy są z wámi, czyli w źiemi.
Ná to głowá powiedźiáłá,
Milcząc, nieiáko wzdycháłá,
Kośći prawi tu zostáią,
Duße ciężkich mąk doznáią.
Że o BOGU niemyśliły,
Czas wßystek marnie trawiły.
Ná stroieniu mizernego.
Ciáłá w proch obroconego.
Spytam dáley, powiedz proszę,
Wszystkim tę wieść wnet ogłoszę.
Ktora chodźiłá w Koronie,
Mitrą zdobiłá swe skronie.
Ná ktorey byłá peruká,
Albo z dyámentu sztuká.
Ná ktorey kápelusz drogi,
Albo więc káptur ubogi.
Albo Infułá Biskupia,
Ktora mądra, ktora głupia.
Ktora głowá Jubilatá,
A ktora prostego brátá.
Ná ktorey szyszak myśiurká,
Kuczmá, czapká, lub mágierká.
Ktora z wołoską goliłá,
Głowę, czuprynkę nośiłá.
Ztyłu ni wiecheć wiszący,
Ják ogon pozad leżący.
Czyli z tyłu głowy brodá,
Stárych czyni nowa modá.
Ktora przodek ołyśiłá, W zá-

Wzádzie brodę wymyſliła.
Znáć że ſię śmierć oſzukáłá,
Gdy nagle z tyłu weyrzáłá,
Stárego bydź rozumiáłá,
Ktoremu w oczy weyrzáłá.
Ze młokoſek zadumiáłá,
Lecz ſię prędko domniemáłá.
Ze to konik z grzywą młody,
Oſiadſzy go według mody.
Záiácháłá do wiecznośći,
Niewrociłá tylko kośći.
Pozoſtáłe tu leżące,
Dniá ſądnego czekáiące.
Ktora mądrego Doktorá,
Ráycy, álbo Senatorá.
Ktora Medyká biegłego,
Wielu uzdrawiáiącego.
Alchimiſty ciekáwego,
Z złotá iſtność robiącego.
Zycie długie wrożącego,
Ktora chłopká ubogiego,
Dziádá chlebá żebrzącego.
Ktora Máchiáwelowá,
Przewrotna frántowſka głowá.
Wykrętárſka Iudaſzowá.
Chytra, y zła Káimowá.
Co ludzi oſzukiwáłá,
A wiele dokázywáłá.
Co nád ludzmi przewodziłá,
Y wielu uciemiężyłá.

Sámá ią śmierć uſkromiłá.
Teraz tu leży ogniłá,
Co hárdzie dokázywáłá,
Z furyą roſkázywáłá.
Nie lutościwie karáłá,
Y dobrá człeku zábráłá.
Ktora proſtaczka ſczerego,
Ablá, Jobá, cnotliwego.
Albo Jákobá drugiego,
Ktora Saulá złoſliwego.
Ktora Dawidá dobrego,
Ktora Jonáſzá ſczerego.
Táka tu nád inſze kośći,
Godná ſwoiey uczciwośći.
Złemi piekło brukowáne,
Z dobrych będzie zbudowáne.
W niebie Miáſto BOGA mego,
Jáko z kámieniá drogiego.

Głowa mi to powiedziała,
Nieiáko milcząc gadáłá.
Tu mieſzka Pan y woźnicá,
Chłop przyrownan do ſlachcicá.
Zárowno z Ieymośćią praczki,
Siedzi tu, oraz plewiaczká.
Alchimiſtę z Retortámi,
Aptekarzá z perfumami.
Y Balwierzá z moſtkámi,
Smierć zgładziłá oraz z nami.
Leżą kości z ich głowami.
Tu y Anatomiſtowa,

Odpo-

Odpoczywa znimi głowá.
Ktora insze rozbierała,
Zyły kośći uważáła.
Wnętrznośći rewidowałá,
Sceleton prezentowáła.
Teraz pusta opleśniáła.
Nieznac czy Xążęca głowa,
Każda znas tu iednakowa.
Wyżey podobno chłopkowá,
Leży, niż i Pańska głowa.
A choć groby swoie máią,
Nie ná záwsze tám zostáią.
Więc ieżli Pan leży w grobie,
Chłopek tu ná wierzchu sobie.
Odpoczywa między námi,
A Pan w źiemi z robakami.
Nas tu ludźie wdząc wspomnią,
A Paná w grobie zápomnią.
Tá tu głowa iest szczęśliwa,
Ktora była świątobliwa
Ktora o BOGU myśliła,
Grzechem się wszelkim brzydźiłá,
Ktora zdradźić nieumiáłá,
Figlow, chytrośći nieznała.
Prawdę kochałá prostotę,
Wzgardę swoię, krzyży cnotę.
Gardźiłá wszelką godnośćią,
Wszelką doczesną prożnośćią.
Głupia byłá dla CHRYSTUSA,
Kochała Páná IEZUSA.

Tá będźie więc nie iaśniała,
W niebie z Bogiem krolowáłá,
Acz tu wiele ućierpiáłá.
Y prześládowánia miáłá.
Co się tu rádá martwiłá,
Wszelkich się zbytkow chroniłá.
W iáłmużny nie skąpa byłá,
Tá będźie na wieki żyła:
Lecz ktora z tych byłá táka,
Gdy káżda z nas iest iednaka.
Dźień sądny świátu obiawi,
Gdy ią na prawicy stawi.
Teraz tu dobrze ze złemi,
Zarowno złe z niewinnemi.
Ieszcze nie są godne niebá,
Dość uczynić tu potrzebá.
Przez násze w proch obrocenie.
Zá Adamowe zgrzeszenie.
Y drobne swe grzeszki miáły,
Zá ktore iuż żałowáły.
Lecz niedosyć wyćierpiáły,
Bo wiele czásu niemiáły.
Jesczem iá tu pytał głowy,
Teyże trupiey temi słowy.
Czemu zemną milcząc gadasz,
A nie ustnie odpowiádasz.
Gdźie iest ięzyk twoy wymowy,
Wdźięczny, łágodny, rozmowny.
Gdźie dowcip bystry, ciekáwy,
Sposobny do káżdey spráwy.

Teraz widzę puſtki w głowie,
Wybacz proſzę moiey mowie.
Ná to głowá powiedźiáła,
A nic ſię nieſturbowáłá.
Ani ſię ſkonfundowáła,
Bo ſię niezáczerwieniáłá.
Iużem práwi zápomniałá,
Iakom ſię kiedy gniewáłá.
Choć grubarz rydlem záwádźi;
To trupiey głowie niewádźi,
Choć ią czyiá trąci nogá,
Przyimie to oná niebogá.
Choć plunieſʒ na mnie przebaczę,
Choć wyrzuciſʒ z tąd wybaczę.
Przedtym ſkoczyłam iák oſá,
Gdy ſię kto dotchnął choć noſa.
Dowcip, mowá, zmyſły ſiły.
Nie moie to rzeczy były.
Od BOGA mi było dano,
Znowu názad odebrano.
Ieſcze gdym w życiu tym trwáłá,
Tom iuż były zdźieciniáłá.
Terazem puſta zoſtałá,
Prożna, wewnątrz wydrożała.
Mozg wyſechł, gdźie zmyſły były,
Tám ſię iáſzczurki gniezdźiły.
Myſli ſproſne, chárde mśćiwe,
O dobre mienie troſkliwe.
Roſpuſtne, dworne, zdrádliwe,

Przepádły nic nie nádáły,
Prożne głowy pozoſtały.
Grzechem wiecznie zárażone,
Pokutą nieoczyſczone.
Gdzie ſię złe myſli roiły,
Tam ſię robaki kręciły.
Ono w ich upodobánie,
Zniknęło krotkie kochánie.
Złość ſię w ſumnieniu zoſtáłá,
By wiecznie głowa bolałá.
Srogie prawie ugryźienie,
Sámo tych myſli wſpomnienie.
Tu ſię duſzá odezwáłá,
Milcząc tákże powiedźiáłá.
Co ſię dźieie z głową moią,
To w krotce będzie y z twoią.
Sczęſliwſza tu moiá głowá,
Niż ktorakolwiek świátowá.
Tá ſię iuż śmierci nieboi,
A tám tá ſię ieſcze boi.
Tá czeka iuż zmartychwſtánia,
Tám tá ſtráſznego ſkonánia.
Tá ſię o nic niefráſuie,
Swiátowa gryźie turbuie.
Tey iuż robacy nie iedzą,
Twoiey ſię ieſcze náiedzą.
Tá iuz y ná ſądźie byłá,
A ieżli tu dobrze żyłá.
Pewna wiecznego zbáwienia,
Nieboi ſię potępięnią.

Ty nie

Ty niewieſz co z tobą będźie,
Gdźie twoiá duſzá oſiędźie.
Wtymeś tylko ieſt ſczęſliwy,
Jeżliś dobry, świątobliwy.
Możeſz ſobie záſługowáć,
Więc y nas też chciey rátowáć.
A my gdy w niebie będziemy,
Ciebie też niezápomniemy.

DO CZYTELNIKA.

DAwno twoy apetyt tego,
Lekarſtwa pożądánego.
Gdy pożądał iuż ptaſtuie,
Iuż oglądał, y koſtuie.
Czytay znácznie z chwałą Bożą.
W ſercu twoim niech ſię mnożą.
BOGU chwały y wzdychánia,
Bądź wſpániały do czytánia.
Przeczytaſz tu rzeczy rożne,
A potrzebne y nieprożne.
Możeſz czynić, drugim radźić,
Sił przyczynić, boleść zgładźić.
Wczym roſtropnośc y ſumnienie,
Trzebá mieć y umartwienie.
A ták będźie BOG w ſwey chwale,
Zdrowie záwſze będźie wcále.
Czytelniká, Auditorá,
Niech ſię modli zá Authora.
Z uniżeniem wielce proſzę,
Ia też zá niem ręce wznoſzę.

REGESTR.

Rzeczy tey Kśiąſki.

A.

Apertury. 491.
Apetyt utrácony. 179.
Apetyt zbytni do rzeczy niezwyczáy. 180
Aphoryzmy o Febr: 420
Apoplexya. 113.

B.

Bálſam ſekretny. 653.
Bielmo w oku. 67.
Brodawki. 470.

C.

Cárcinomá. 58.
Chirágrá. 375.
Cholerá. 190.
Cienie Kośćielne. 681.
Czopki do láxow: 493.

D.

Dekokty. 550.
Dworſka chorob: 401.
Dycháwicá. 139.
Dyſenterya. 228.
Dymienicá. 598.
Dźiąſłá zgniłe. 76. (449.
Dźiąſłá puchniące. 75.
Dźiecinne ząbki- 449.

E.

Enemy rożne. 491.
Epilepſya. 107.

F.

Febry opiſanie. 415.
Tertiáná. 430.
Codźienna. 436.
Quártáná. 433.
Fiſtułá w oku. 65.

G

Gángrena. 480.
Gárdłá zápalenie. 75.
Gliſty. 249.
Głowy bolenie. 39.
Głowy rozpalenie. 41.
Głowy bol w tyle. 43.
Głowy zawrot. 101.
Głuchotá. 53. 445.
Gorączká. 418.
Gorzałká purg: 607.
Gonorrhæa. 577.

H,

Hektyka. 429.
Hæmorrhoidy. 259.
Hrząſtki ná oczách. 66.
Hypokondrya. 314.

Jágody

I.
Jágody ſlinne. 78.
Ięczmyk ná powie. 67.
Jelitá wyśćie. 242.
Języká páráliſz. 77.
Języczka ſpádnienie 79.
Języczká popádánie 80.
Iliácá. 212.
Incubus. 154.
Inkáuſt ſuchy. 674.
Julepy rożne. 642.
Julep z octu. 645.
K.
Kámień nerkowy, pęcherzowy. 338. 339.
Kámieniá wyrzynánie. (348.
Káncer álbo rák. 463.
Káſzel. 49. 144. 471.
Káſzel dźiecinny. 147.
Káthar w pierſiách. 45.
Káthar w noſie. 47.
Káliſzány. 670.
Kąpiel. 544.
Kinderbálſam. 635.
Kolká. 205.
Konſtypácya. 217. 500.
Kołton. 392.
Konfitury. 645. 665.
Kőfekt ná womity. 641.
Konwulſye. 126.
Kość miękczyć. 678.
Konie ſrokáte. 690.
Kroſty rożne. 85.
Krew z uchá. 52.
Krwią plucie. 148.
Krew przez ſtolce. 245.
Krew z noſa. 451.
Krew iák puſczáć. 29.
Krety gubić. 675.
Krwi iakie humory. 631.
Kurcz. 129.
Ł.
Łez płynienie. 69.
Łupierze ná głowie. 89.
Lekárſtwá proſte. 512.
Liſzáie. 678.
M.
Mákuły w oczách. 65.
Mánia. 89.
Máśći rożne. 654.
Máść ná párchy. 658.
Máciczne záduſze: 611.
Meláncholia. 91.
Mgłá w oczách. 68.
Mieśięcz: chorobá. 582.
Mięſo dźiwe trácic. 657.
Miedź poſrebrzać. 676.
Mdłość ſercá. 167.
Mole trácić. 689.
Mocz krwáwy. 354.

Mydło

Mydło páchniące. 660.
Mydło ná gubienie plam. 661.
N.
Nauzea. 186.
Nerek bolenie. 326.
Nerek zápalenie. 350.
Nerek owrzedzenie. (357.
Nieſpánie. 98.
Niepłodność. 607.
Noſa choroby. 57.
O
Oczu zápalenie. 64.
Oczy podbite. 68.
Oczu zácmienie. 69.
Octu robienie. 675.
Oká wypádnienie. 65.
Odrá. 438.
Oleiek ná Páráliſz, y Podágrę, 125.
Oleykow rożnych robienie. 651.
Oniemienie. 77.
Oſpá. 437. 551.
Oſutká. 86. 473.
P.
Párchy. 487.
Páráliſz. 120.
Pánieńſka chorobá 609.
Pchły gubić. 698.
Pęcherzá zápalen: 351.
Pęcherzá owrzed: 357.
Pies wśćiekły. 529. 117.
Pies áby ſię nie wśćiekł. (119.
Pigułki głowne. 44.
Pierśi defekt. 570.
Pierniki rożne. 670.
Plaſtry rożne. 594. 662.
Pleurá. 155.
Podniebienie opádłe 80
Podágrá. 375.
Pokoſty rożne. 686.
Pomátá. 660.
Poronienie. 531.
Pokarm białogłow: 573.
Pluſkwy gubić. 698.
Proſzek w káthár: 49.
Prágnienie. 199.
Puchliná. 299.
Purgánſe. 639.
R.
Rák ríny. 463.
Rány w uſtách. 76.
Robaki w głowie. 40.
Robaki w uſzách. 52.
Ropá z uſzu. 56.
Rożа chorobá, 484.
Rodzenie cięſzkie. 603.

Roba-

Robaká z zębá wywabić. 448.
Rupturá. 502.
Rzyganie. 201.

S.

Sáliwacye. 556.
Sczeki bol. 76.
Scyrrhus. 290.
Scyátyká. 461.
Sercá drzenie. 171.
Slinogorz. 523. 81.
Sledziony defektá. 308.
Smáku utrácenie. 78.
Smrod z noſa. 60.
Spiąca chorobá. 96.
Spárzeliná. 478.
Strzykánie w głowie. (48.
Strupy ná głowie. 5 4. 87.
Stolcow zátwárdzenie. 217. 500.
Stránguryá, 367.
Suchoty. 569. 130.
Szaleńſtwo, 92.
Szum w głowie. 43.
Szum w uſzach. 53.
Szkorbot. 321.
Szczkawká. 182.

T.

Trąd ná twarzy 86.
Twarzy czerwon: 82.
Twarzy wykrzywienie. (87.

V.

Vpławy. 589.
Vryná zbytnia. 362.
Vryná krwáwa. 354.
Vryny niezátrzymánie. (364.
Vſzu choroby. 51.
Vſt choroby: 70.

W.

Wárgi popádáne. 87.
Wątroby choroby. 269.
Wernix. 684.
Wielka chorobá dziecinna. 107.
Winá náprawiáć. 691.
Włoſy fárbowáć. 680.
Włoſy áby roſły. 5 1.
Włoſy złe ná głowie. (89.
Wodká ná oczy. 68.
Wodek przepalán: 633.
Womity. 186.
Wola pod gárdłem. 454.
Wrzody

Wrzody zá uſzámi. 55.

Wrzody w noſie. 57.

Wſzy gubienie. 658.

Wydymánie. 240.

Wzrok ſłáby. 62.

Z.

Zábá pod ięzykiẽ. 529.

Zawrot głowy. 101

Záſtąpienie falſzywe. 606.

Zębow defektá. 71. 443.

Zęby lekko wyrywáć. (446.

Zęby bielić. 438.

Zęby utwierdzáć. 447.

Złoto chędożyć. 673.

Zołądkowe defektá 177.

Zołtáczká. 284.

Zrzenicá rozerwána 63.

Zyzowátość. 61

Biblioteka Jagiellońska
stdr0023953

